

องค์การความร่วมมือระหว่างประเทศของญี่ปุ่น
สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์
สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม
กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

โครงการศึกษาเพื่อการพัฒนา
ด้านการวางแผนและเสริมสร้างขีดความสามารถ
ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และการพัฒนาชนบท
และการเกษตรอย่างยั่งยืน ในภาคเหนือของประเทศไทย

รายงานฉบับสมบูรณ์

ธันวาคม 2550

บริษัท ชันยู คอนซัลแตนท์ อินซ์

RD

JR

07 - 45

ส่วนที่ 1 แผนแม่บทระดับจังหวัด (M/P)

บทสรุป

1. ความเป็นมาและวัตถุประสงค์ของโครงการ

1.1 ความเป็นมา

รัฐบาลไทยได้จำแนกพื้นที่ป่าเป็น 3 เขต คือ เขตอนุรักษ์ (โซน C), เขตเกษตรกรรม (โซน A) และเขตเศรษฐกิจ (โซน E) โดยได้มอบหมายให้กรมป่าไม้เป็นผู้ดูแล และจัดการเขตป่าอนุรักษ์นั้น ในขณะเดียวกัน สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ก็ได้รับมอบหมายให้ดำเนินการจัดที่ดินในเขตโซน A และบางส่วนของโซน E ให้แก่เกษตรกรที่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง โดยไม่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ในเขตโซน C

เกษตรกรบางรายได้เคลื่อนย้ายไปประกอบอาชีพในเขตป่าอนุรักษ์ ทั้งนี้เนื่องจากการไม่มีขอบเขตของป่าที่ชัดเจน และขาดการจัดการที่เข้มงวด ประกอบกับการประกอบอาชีพการเกษตรของราษฎรที่อยู่ตามรอยต่อเป็นไปอย่างยากลำบาก ทำให้มีรายได้น้อย เป็นสาเหตุสำคัญของการบุกรุกเข้าไปในพื้นที่ป่าเขตอนุรักษ์

ภายใต้สถานการณ์ดังกล่าว ทางองค์การความร่วมมือระหว่างประเทศญี่ปุ่น (ไจก้า) ได้ส่งคณะศึกษาเข้ามาดำเนินการศึกษา เมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ.2547 ตามขอบเขตการศึกษาที่ได้วางไว้ หน่วยงานที่ร่วมดำเนินการศึกษาและปฏิบัติงานร่วมกันในโครงการนี้ ได้แก่ สำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) และกองนโยบายเทคโนโลยีเพื่อการเกษตรและเกษตรกรรมยั่งยืน (กนท.) สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

1.2 วัตถุประสงค์

วัตถุประสงค์ของการศึกษามีดังนี้

- เพื่อจัดทำ Master Programs ในการดำเนินงานการพัฒนาชนบทและการเกษตรอย่างยั่งยืน ในพื้นที่ปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม โดยมีส่วนร่วมของชุมชนในท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อสนับสนุนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่เหมาะสม
- เพื่อดำเนินงานโครงการนำร่องของการศึกษา เพื่อใช้เป็นรูปแบบการเรียนรู้และเสริมสร้างขีดความสามารถของบุคลากรร่วมงานฝ่ายไทย หน่วยงานต่างๆ และชุมชนที่เกี่ยวข้อง
- เพื่อถ่ายทอดเทคโนโลยีให้บุคลากรร่วมงานฝ่ายไทย และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยผ่านการเรียนรู้จากการฝึกอบรมระหว่างการปฏิบัติงาน

1.3 ขอบเขตการศึกษา

การศึกษาประกอบด้วย 3 ระยะคือ

ระยะที่ 1 การสำรวจและจัดเก็บข้อมูล

- สำรวจจัดเก็บข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติ สภาพเศรษฐกิจและสังคม ของ 17 จังหวัด ภาคเหนือของประเทศไทย
- ระบุประเด็นในด้านการจัดการทรัพยากรและการพัฒนาชนบทและการเกษตรอย่างยั่งยืน
- คัดเลือก 4 จังหวัดเพื่อจัดทำร่าง M/P

ระยะที่ 2 การจัดทำร่าง M/P

- การจัดเตรียมร่าง M/P ในเขตพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน ในพื้นที่ 4 จังหวัด
- จัดเตรียมร่างแนวทางการติดตามผลการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ
- คัดเลือกพื้นที่ เพื่อจัดทำโครงการนำร่องในระยะที่ 3

ระยะที่ 3 การดำเนินงานในพื้นที่นำร่อง

- ดำเนินงานในพื้นที่นำร่อง
- ติดตามและประเมินผลความก้าวหน้าในการดำเนินงานของโครงการในพื้นที่นำร่อง
- สรุปผลการจัดทำ M/P และแนวทางปฏิบัติ โดยสรุปบทเรียนที่ได้จากการดำเนินงานโครงการนำร่อง

1.4 พื้นที่การศึกษา

พื้นที่การศึกษาในระยะที่ 1 (การสำรวจข้อมูล) ได้ครอบคลุมพื้นที่ 17 จังหวัด ในภาคเหนือของประเทศไทย สำหรับการศึกษาในระยะที่ 2 (การจัดทำ M/P) ได้ครอบคลุมพื้นที่ในเขตปฏิรูปที่ดิน 4 จังหวัดในภาคเหนือของประเทศไทยที่ได้รับการคัดเลือก พื้นที่โครงการนำร่องในทั้ง 7 ตำบลจะได้คัดเลือกมาจากพื้นที่ปฏิรูปที่ดินของ 4 จังหวัดนี้ และนำมาเป็นพื้นที่ศึกษาในระยะที่ 3 (การดำเนินงานโครงการนำร่อง)

2 สถานการณ์ปัจจุบันในภาคเหนือของประเทศไทย

2.1 ทรัพยากรธรรมชาติ

ทางด้านเหนือของภาคมีลักษณะภูมิประเทศเป็นเทือกเขาโดยมีพื้นที่ราบอยู่ระหว่างเทือกเขาซึ่งมีเทือกเขาแดนลาวและหลวงพระบางกั้นพรมแดนระหว่างประเทศจากประเทศพม่าถึงประเทศลาว

ทางด้านตะวันตกของภาคมีเทือกเขาดนรงชัยซึ่งอยู่ทางทิศเหนือถึงทิศใต้ ทางด้านใต้ของภาคมีพื้นที่ราบที่มีการปลูกข้าวอย่างกว้างขวาง และมีเทือกเขาเพชรบูรณ์อยู่ทางด้านตะวันออก

ต้นน้ำของแม่น้ำที่สำคัญทั้งหลายอยู่ในเทือกเขาเหล่านี้ ซึ่งมีลุ่มน้ำที่สำคัญๆ 7 ลุ่มน้ำ ด้วยกัน คือ ปิง วัง ยม น่าน โขง สาละวิน และกก ซึ่งแต่ละลุ่มน้ำจะประกอบด้วยลุ่มน้ำย่อยในพื้นที่หลายจังหวัด โดยมีแม่น้ำ 3 สาย (โขง สาละวิน กก) ที่เป็นแม่น้ำระหว่างประเทศ ซึ่งครอบคลุมพื้นที่บางส่วนในประเทศลาว และประเทศพม่า

จากข้อมูลสถิติในปี พ.ศ.2543 พบว่าพื้นที่ป่าไม้ของจังหวัดเชียงใหม่มากที่สุด (ประมาณ 16,000 ตร.กม.) รองลงมาคือ จังหวัดตาก (13,500 ตร.กม.) และจังหวัดแม่ฮ่องสอน (11,500 ตร.กม.) จังหวัดน่านและลำปางก็มีพื้นที่ป่าไม้ค่อนข้างมาก (ประมาณ 9,000 ตร.กม.) ขณะที่จังหวัดอุตรดิตถ์ แพร่ และเชียงราย มีพื้นที่ป่าไม้ 4,500-5,500 ตร.กม. ส่วนอีก 6 จังหวัด คือ พะเยา ลำพูน กำแพงเพชร สุโขทัย พิษณุโลก และอุทัยธานี มีพื้นที่ป่าไม้น้อยระหว่าง 2,100-3,900 ตร.กม. โดยที่จังหวัดพิจิตรและนครสวรรค์มีพื้นที่ป่าไม้น้อยที่สุด (มีเพียง 10 และ 900 ตร.กม. ตามลำดับ)

2.2 สภาพเศรษฐกิจ สังคมและชนบท

จากสถิติของภาคแรงงานพบว่า ประมาณครึ่งหนึ่งของแรงงานทั้งหมด (51.6%) ในพื้นที่ภาคเหนือ ทำงานอยู่ในภาคเกษตรกรรม ในพื้นที่ห่างไกลและอยู่ในเขตเทือกเขาอย่างจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีผู้ใช้แรงงานภาคการเกษตรมากถึง 83.1% ถึงแม้ว่าจะมีแรงงานน้อยที่สุดก็ตาม ขณะเดียวกันจังหวัดนครสวรรค์และอุทัยธานีที่มีที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ราบ มีสัดส่วนของผู้ใช้แรงงานในภาคการเกษตร 64.4% และ 67.5% ตามลำดับนอกจากนี้พบว่า จังหวัดลำพูนและเชียงใหม่มีสัดส่วนแรงงานในภาคการเกษตรค่อนข้างน้อย คือ 36.5% และ 35.9% ตามลำดับ ค่าเฉลี่ย GDP ต่อคน ในภาคเหนือมีค่าเฉลี่ย 39,402 บาท ซึ่งนับว่าเป็นครึ่งหนึ่งของค่าเฉลี่ยประเทศ (78,783บาท)

จากข้อมูลทางสถิติได้มีการคำนวณรายได้ครัวเรือนเฉลี่ยต่อเดือนในภาคเหนืออยู่ที่ 9,530 บาท ซึ่งน้อยกว่ารายได้เฉลี่ยของประเทศมาก (13,736บาท) หากพิจารณาว่ารายได้ต่อเดือนของครัวเรือนที่ประกอบอาชีพในภาคเกษตรกรรมในภาคนี้มีค่าเฉลี่ย 7,874บาท ซึ่งน้อยกว่ารายได้เฉลี่ยของประเทศ (8,753บาท) เมื่อเปรียบเทียบรายได้ต่อครอบครัวที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมต่อเดือนในแต่ละจังหวัดพบว่า จังหวัดที่มีรายได้สูงคือ กำแพงเพชร พิจิตร อุตรดิตถ์และเพชรบูรณ์ ซึ่งมีรายได้จากเกษตรกรรมมากกว่า 7,300บาท ขณะที่จังหวัดที่รายได้ต่อเดือนน้อยมากคือ แม่ฮ่องสอน ตาก น่าน และแพร่ มีรายได้ต่ำกว่า 5,500 บาท

จากการสำรวจพบว่า ครัวเรือนกว่า 60% ในภาคเหนือประสบภาวะหนี้สินอย่างหนัก โดยทั้งภาคมีหนี้เฉลี่ยต่อเดือนอยู่ที่ 94,346บาทซึ่งหมายถึง 82.5% ของรายได้ทั้งหมดต่อเดือน จังหวัดที่ประสบกับภาวะหนี้สินอย่างรุนแรงคือ ลำพูน เชียงใหม่ พิษณุโลก และพิจิตร ประชากรในภาคเหนือที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นเกณฑ์ความยากจน มีประมาณ 1,114,328 ราย อัตราส่วนของประชากรที่ประสบความยากจนต่อประชากรทั้งจังหวัดมีค่าสูงมาก ในจังหวัดตาก แม่ฮ่องสอน อุทัยธานี มีค่าประมาณ 23-30% ขณะที่ในจังหวัดกำแพงเพชรมีอัตราส่วนน้อยที่สุดคือ 1.0%

โดยทั่วไปน้ำดื่มที่ถูกลักษณะมีมากกว่า 80% ของครัวเรือน สัดส่วนจำนวนครัวเรือนที่มีโอ่งสามชักโครกและราดน้ำมีมากกว่าน้ำดื่มสะอาดคือ มากกว่า 90% ของครัวเรือน สัดส่วนของครัวเรือน

ที่มีเครื่องประกอบอาหารทั้งแก๊สหรือไฟฟ้า คิดเป็น 52% ซึ่งน้อยกว่าสัดส่วนของผู้ที่มีตู้เย็นอยู่มาก นั้นหมายความว่าประชากรกว่าครึ่งหนึ่งยังคงใช้ฟืนและถ่านในการประกอบอาหาร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนและน่านที่มีครัวเรือนมากกว่า 70% ที่ยังคงอาศัยฟืนจากป่าอยู่

มอเตอร์ไซค์เป็นยานพาหนะที่สำคัญของชาวบ้านในชนบท โดยเฉพาะแล้วครัวเรือนกว่า 70% ที่อาศัยนอกเขตเทศบาลจะมีมอเตอร์ไซค์เป็นของตนเอง ซึ่งเป็นตัวเลขที่มากกว่าการมีตู้เย็น เมื่อเปรียบเทียบข้อมูลของจังหวัดพบว่า ประชากรในจังหวัดแม่ฮ่องสอน (44%) และตาก (56.8%) มีมอเตอร์ไซค์น้อยกว่าค่าเฉลี่ยของภูมิภาค นอกจากนี้แล้ว หนึ่งในห้าของครัวเรือนท้องถิ่นจะมีรถยนต์ เป็นของตัวเอง

2.3 สภาพเกษตรกรรม

จังหวัดทั้ง 17 จังหวัด ในภาคเหนือมีความแตกต่างกันมากในเรื่องของขนาดที่ดินที่ถือครอง กล่าวคือ จังหวัดพิจิตรมีขนาดที่ดินถือครองเพื่อการเกษตรต่อครัวเรือนมากที่สุด ขณะที่จังหวัด เชียงใหม่มีน้อยที่สุด ซึ่งน้อยกว่า 1 ใน 4 ของจังหวัดพิจิตร เมื่อพิจารณาสถานภาพของการ ครอบครองพื้นที่ทางการเกษตร พบว่า 3 จังหวัด (เชียงราย พิษณุโลก และพิจิตร) มีการปลูกข้าว มากกว่า 2 ใน 3 ของพื้นที่เพื่อการเกษตร ส่วนในพื้นที่ 4 จังหวัด ซึ่งได้แก่ ตาก เพชรบูรณ์ น่าน และ กำแพงเพชร เป็นพื้นที่ที่มีการปลูกพืชไร่ประมาณครึ่งหนึ่งของพื้นที่การเกษตร ในขณะที่ในจังหวัด ลำพูน และเชียงใหม่ ปลูกไม้ผลมากกว่าทั้ง 17 จังหวัด โดยมีสัดส่วนการกระจายตัวคิดเป็น 58% และ 32% ตามลำดับ ซึ่งเทียบกับค่าเฉลี่ยทั้งภาคเหนือคิดเป็นเพียง 15% เท่านั้น

กลุ่มจังหวัดที่จำแนกตามพืชหลัก

กลุ่มพืช	พืชหลัก	จังหวัด
ทำนา	ข้าวนาปี	ลำปาง เชียงราย พะเยา
	ข้าวนาปรัง	พิษณุโลก พิจิตร
พืชไร่	ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์/ถั่วเขียว	ตาก สุโขทัย น่าน เพชรบูรณ์
	มันสำปะหลัง/อ้อย	กำแพงเพชร อุตรดิตถ์ นครสวรรค์ อุทัยธานี
	ถั่วเหลือง	แม่ฮ่องสอน แพร่
อื่นๆ	ลำไย/อื่นๆ	ลำพูน เชียงใหม่

กลุ่มจังหวัดที่จำแนกตามความหนาแน่นของประชากรสัตว์

ขนาดสัตว์	สัตว์เลี้ยง	จังหวัด
ใหญ่	โค/กระบือ/สุกร	แม่ฮ่องสอน
	โค	ลำปาง ตาก
กลาง	สุกร/ไก่	แพร่
	สุกร/ไก่เนื้อ	ลำพูน/เชียงใหม่
	ไก่	เชียงราย พะเยา น่าน
เล็ก	เป็ด	พิษณุโลก พิจิตร อุทัยธานี
มีกิจกรรมด้านปศุสัตว์น้อย		กำแพงเพชร สุโขทัย อุตรดิตถ์ นครสวรรค์ เพชรบูรณ์

2.4 พื้นที่ปฏิรูป

พื้นที่ปฏิรูปของ 17 จังหวัด ที่มีการจัดตั้งขึ้นใหม่มีพื้นที่ทั้งสิ้น 11,37,3000 ไร่ (1,820,000 เฮกตาร์) พื้นที่เหล่านี้เป็นพื้นที่ป่าไม้ที่ถูกทำลายหรือมีการเพาะปลูกของเกษตรกรอยู่แล้ว ซึ่งมีการโอนมอบจากกรมป่าไม้ให้กับทาง ส.ป.ก. เพื่อทำการจัดรูปที่ดินตามพระราชบัญญัติป่าไม้ และพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พื้นที่ปฏิรูปที่ดินส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ในที่ราบถึงพื้นที่ที่มีความชันบริเวณตีนเขาหรือเชิงเขา

จำนวนประชากรและจำนวนครัวเรือนในพื้นที่ปฏิรูปที่ดินได้มีการคำนวณจากข้อมูลของ กชช 2ค ปี พ.ศ.2546 (การพัฒนาชนบท ปี พ.ศ. 2546) โดยดูจากหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในเขตปฏิรูปที่ดิน ที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลของระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ ซึ่งพบว่ามีจำนวนหมู่บ้านทั้งสิ้น 1,314 หมู่บ้าน คิดเป็น 9 % ของจำนวนหมู่บ้านทั้งหมดในภาคเหนือซึ่งมีอยู่ 14,899 หมู่บ้าน โดยมีครัวเรือนทั้งสิ้น 152,075 ครัวเรือน มีประชากร 584,023 ราย ขณะที่พื้นที่ภาคเหนือมีครัวเรือนทั้งสิ้น 849,848,1 ครัวเรือน ประชากรจำนวน 6,911,244 คน ค่าเฉลี่ยของครัวเรือนในหมู่บ้านของพื้นที่ปฏิรูปที่ดินมี 116 ครัวเรือน ขณะที่ค่าเฉลี่ยของทั้งภาคมี 124 ครัวเรือน ขนาดของครอบครัวโดยเฉลี่ยของทั้งในพื้นที่ปฏิรูปที่ดินและทั้งภาคมีประมาณ 3.8 และ 3.7 คนต่อครอบครัว ตามลำดับ

2.5 การศึกษาสภาพปัญหาในภาคเหนือ

ภาคเหนือเป็นภูมิภาคที่สำคัญที่สุดของประเทศไทยในด้านการจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ จากการพิจารณาในมิติดังต่อไปนี้

- พื้นที่ป่าไม้ของภาคเหนือมีสัดส่วนมากกว่าครึ่งหนึ่งของป่าไม้ในประเทศไทย
- เป็นแหล่งต้นกำเนิดของแม่น้ำสายสำคัญหลายสาย เช่น แม่น้ำเจ้าพระยา
- ป่าไม้เป็นพื้นที่ต้นน้ำอันสำคัญของแม่น้ำสายหลักๆ

จากผลการสำรวจข้อมูลพื้นฐานพบว่า ลักษณะของพื้นที่มีดังต่อไปนี้

- 80% ของจำนวนประชากรในภูมิภาค ได้อาศัยอยู่ในพื้นที่ชนบท และประชากรที่มากกว่าครึ่งหนึ่งจะประกอบอาชีพในภาคเกษตรกรรม
- รายได้เฉลี่ยของครัวเรือนต่อเดือนในภูมิภาค มีเพียงแค่ 70% ของค่าเฉลี่ยของประเทศ (เท่ากับ 9,530 บาท จากรายงานของรายได้ในครัวเรือน ปี พ.ศ. 2546 ในขณะที่ค่าเฉลี่ยของประเทศที่มีค่าเท่ากับ 13,736 บาท)
- รายได้เฉลี่ยของครัวเรือนต่อเดือนของเกษตรกร มีค่าน้อยกว่าผู้ประกอบการอื่นๆ อยู่มาก

ซึ่งเมื่อหากพิจารณาสถานการณ์ทั้งหมดแล้ว ข้อความดังต่อไปนี้มีความสำคัญกับทางภาคเหนือ

“จากมิติมุมมองในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ อาทิเช่น ป่าไม้และที่ดิน มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องพัฒนาสภาพความเป็นอยู่ของชาวบ้านชนบท ด้วยการพัฒนาการเกษตรและชนบทอย่างยั่งยืน”

จากความเข้าใจดังกล่าว จึงจำเป็นต้องมีการจัดทำแผนแม่บทที่มีความสมดุลอย่างดีที่สุด ซึ่งต้องบูรณาการ “การจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสม” และ “การพัฒนาการเกษตรและชนบทอย่างยั่งยืน”

3 การคัดเลือกพื้นที่ 4 จังหวัดเพื่อจัดทำแผนแม่บท

3.1 วิธีการคัดเลือก

ในการคัดเลือก 4 จังหวัด เพื่อจัดทำร่าง M/P มีขั้นตอนต่างๆ ดังต่อไปนี้

- การกลั่นกรอง ขั้นที่ 1

ขั้นตอนการกลั่นกรอง ขั้นที่ 1 จะดำเนินการเพื่อคัดเลือกจังหวัดที่ถูกเสนอชื่อ ตัวแปรที่ใช้เป็นเกณฑ์การคัดเลือก ได้พิจารณาจากหลักการวิเคราะห์ปัญหา ซึ่งได้ประเมินจากความสำคัญและศักยภาพที่มีต่อการจัดทำ M/P ตัวแปรเหล่านี้ได้นำมาใช้เปรียบเทียบในทั้ง 17 จังหวัด และตัดสินคัดเลือกบางจังหวัด

- การกลั่นกรอง ขั้นที่ 2

การสำรวจภาคสนามเบื้องต้นได้ดำเนินการในจังหวัดที่ได้คัดเลือกจากการกลั่นกรอง ขั้นที่ 1 เพื่อสังเกตการณ์ถึงความเป็นไปได้ของความร่วมมือของเจ้าหน้าที่ระดับจังหวัด และสถาบันท้องถิ่น รวมถึงองค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งการกลั่นกรองเป็นผลจากผลการสำรวจภาคสนามเบื้องต้น และเพิ่มตัวแปรบางตัวที่จำเป็นมาใช้ และท้ายที่สุด 4 จังหวัด ก็ได้ผ่านการคัดเลือกโดยผ่านขั้นตอนต่างๆ ที่ได้วางไว้

3.2 การกลั่นกรอง ขั้นที่ 1

ประเภทของตัวแปรที่ใช้ในการกลั่นกรอง

มิติมุมมอง	ตัวแปรที่แสดงความรุนแรงของปัญหา/ประเด็น				
การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ อย่างเหมาะสม	% พื้นที่ป่าไม้ต่อพื้นที่จังหวัด, สภาพภูมิประเทศ (พื้นที่ลาดชัน), แม่น้ำ (ระดับ), พื้นที่คุ้มครอง, พื้นที่ป่าชุมชน				
การพัฒนาการเกษตรและ พัฒนาชนบท อย่างยั่งยืน	<table border="1"> <tr> <td>การพัฒนา ชนบท</td> <td>ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด (GPP) ต่อหัว, % ประชากรยากจน, รายได้ครัวเรือน, สัดส่วนของภาคเกษตรต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด, ความหนาแน่นประชากร</td> </tr> <tr> <td>การพัฒนาการเกษตร</td> <td>พื้นที่ถือครองทางการเกษตรรายครัวเรือน, % ของพื้นที่ชลประทานต่อพื้นที่การเกษตร, การใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตร (นาข้าว, พืชสวนและพืชผัก, ไม้ผลและไม้ยืนต้น), กิจกรรมด้านปศุสัตว์</td> </tr> </table>	การพัฒนา ชนบท	ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด (GPP) ต่อหัว, % ประชากรยากจน, รายได้ครัวเรือน, สัดส่วนของภาคเกษตรต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด, ความหนาแน่นประชากร	การพัฒนาการเกษตร	พื้นที่ถือครองทางการเกษตรรายครัวเรือน, % ของพื้นที่ชลประทานต่อพื้นที่การเกษตร, การใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตร (นาข้าว, พืชสวนและพืชผัก, ไม้ผลและไม้ยืนต้น), กิจกรรมด้านปศุสัตว์
การพัฒนา ชนบท	ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด (GPP) ต่อหัว, % ประชากรยากจน, รายได้ครัวเรือน, สัดส่วนของภาคเกษตรต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด, ความหนาแน่นประชากร				
การพัฒนาการเกษตร	พื้นที่ถือครองทางการเกษตรรายครัวเรือน, % ของพื้นที่ชลประทานต่อพื้นที่การเกษตร, การใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตร (นาข้าว, พืชสวนและพืชผัก, ไม้ผลและไม้ยืนต้น), กิจกรรมด้านปศุสัตว์				
พื้นที่ปฏิรูปที่ดิน	ขนาดที่ดินถือกรรมสิทธิ์ต่อครัวเรือน, % พื้นที่ปฏิรูปที่ดินต่อพื้นที่จังหวัด				

ผลจากการประชุมหารือของคณะเจ้าหน้าที่หน่วยงานร่วมดำเนินโครงการในขั้นตอนการกลั่นกรอง ขั้นที่ 1 ทำให้ได้ 6 จังหวัด ที่ผ่านการคัดเลือกในรอบแรก ได้แก่ เชียงราย พะเยา แพร่ น่าน อุตรดิตถ์ และพิษณุโลก

3.3 การกลั่นกรอง ขั้นที่ 2

การสำรวจภาคสนามเบื้องต้นทั้ง 6 จังหวัด มีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อประเมินผลทัศนคติขององค์กรและความสามารถในการด้านความร่วมมือกับทาง ส.ป.ก. จังหวัด และหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อพิจารณาศักยภาพของการบูรณาการแผนแม่บทเข้ากับแผนพัฒนาจังหวัด 2) ทำการสำรวจและยืนยันสถานการณ์ในปัจจุบันของพื้นที่ปฏิรูปที่ดินในเชิงนโยบายสำคัญของการจัดทำแผนแม่บทของจังหวัด และ 3) ทำการสำรวจความเป็นไปได้ของความร่วมมือที่จะเกิดต่อไปกับสถาบันท้องถิ่น และองค์กรพัฒนาเอกชนระดับจังหวัดและระดับท้องถิ่น จากการดำเนินการตามขั้นตอนการกลั่นกรองที่กล่าวมาแล้ว จังหวัดที่ได้รับการคัดเลือกเพื่อจัดทำ M/P ในการศึกษาาระยะที่ 2 จำนวน 4 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดพะเยา แพร่ น่าน และพิษณุโลก

4 สถานการณ์ปัจจุบันของ 4 จังหวัดที่คัดเลือก

4.1 การดำเนินการสำรวจแบบมีส่วนร่วมใน 4 จังหวัด

ในช่วงต้นของการดำเนินงานในระยะที่ 2 ได้ดำเนินการสำรวจอย่างมีส่วนร่วมเพื่อให้เข้าใจสถานการณ์ปัจจุบันของพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน โดยกระบวนการที่เกิดขึ้นจากชาวบ้าน ไม่ใช่จากบุคคลที่มาจากภายนอก โดยได้ทำการสำรวจในหลายตำบลที่คัดเลือกมาในแต่ละจังหวัด ซึ่งแสดงดังตารางดังนี้

จังหวัด	M/P Code	พื้นที่รวม (ไร่)	พื้นที่ที่คัดเลือก			
			องค์กรส่วนท้องถิ่น		พื้นที่ (ไร่)	จำนวนหมู่บ้าน
			อำเภอ	ตำบล		
พะเยา	PYO11	75,233	เมืองพะเยา	บ้านใหม่	9,748	9
				แม่กา	2,830	18
	PYO12	25,973	แม่กา	11,411		
น่าน	ANN04	44,289	ท่าวังผา	จอมพระ	17,728	8
				ยม	4,897	8
แพร่	PRE08	132,241	ลอง	บ่อเหล็กลอง	29,043	8
				ทุ่งแล้ง	48,973	10
พิษณุโลก	PIK01	148,578	ชาติตระการ	บ้านดง	75,679	14

จากการรายงานผลพบว่า ชาวบ้านในพื้นที่ส่วนใหญ่ยังประสบปัญหาหลายประการ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิเคราะห์ปัญหา ดังเสนอในตารางข้างล่างนี้

ประเด็น	ปัญหาที่ได้จากการวิเคราะห์	ปัญหาที่ค้นพบโดยชาวบ้าน*
ทรัพยากรธรรมชาติ	พื้นที่ป่ากำลังเสื่อมโทรม	พื้นที่ป่าเสื่อมโทรม
	การทำไม้ผิดกฎหมายยังคงมีอยู่	ป่าไม้ถูกลักลอบตัดบ่อยๆ
	ไฟป่า	มีการเผาป่าเพื่อล่าสัตว์
	พื้นที่ป่าคุ้มครองยังไม่จำแนกชัดเจน	แนวเขตป่าอนุรักษ์ไม่ชัดเจน
	ความรู้ในการจัดการและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติยังมีน้อย	ขาดความรู้เกี่ยวกับพืชในป่า รวมถึงความรู้ในการจัดการและการใช้ประโยชน์จากป่า

ประเด็น	ปัญหาที่ได้จากการวิเคราะห์	ปัญหาที่ค้นพบโดยชาวบ้าน*
สภาพเศรษฐกิจสังคม	ประชาชนเข้าไปในเขตป่า	การรุกรานพื้นที่ป่าอนุรักษ์และป่าชุมชน
	รายได้ภาคเกษตรค่อนข้างจำกัด	มีประมาณ 45-56% จากรายได้รวม (จังหวัดแพร่) ราคาผลผลิตไม่แน่นอน
	รายจ่ายครัวเรือนสูง	รายจ่ายสูงกว่ารายรับ ต้นทุนการผลิตในภาคเกษตรสูง ต้องซื้ออาหารจากภายนอก
	จำนวนหนี้สินครัวเรือนค่อนข้างสูง	เงินกู้เพื่อใช้ในการใช้เกษตร ต้นทุนการผลิตสูง
	โอกาสในการหารายได้นอกภาคเกษตรค่อนข้างจำกัด	การส่งเสริมอาชีพมีน้อย ค่าแรงต่ำ
การเกษตร	พื้นที่ที่ดินเหมาะสมกับการเพาะปลูกมีน้อย	ดินมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ, การใช้สารเคมีมากเกินไป
	ระบบสาธารณูปโภคไม่ได้รับการพัฒนาที่ดีพอ	ขาดแหล่งน้ำ
	ปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยว	ข้าวโพด, ลิ้นจี่, สวนผลไม้, พริก, ข้าว, มันสำปะหลัง, อ้อย เป็นต้น
	ราคาผลผลิตพืชผันผวนตลอดเวลา	ราคาลดของผลผลิตต่ำ
	การส่งเสริมการเกษตรไม่เพียงพอ	การสนับสนุนด้านเทคนิคไม่เพียงพอ, ขาดการเชื่อมโยงองค์ความรู้สู่การผลิตและการจัดการ

จากแนวทางการมีส่วนร่วม สามารถสรุปสภาพของเกษตรกรในพื้นที่ปฏิรูปที่ดินได้ดังนี้

เกษตรกรในพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน
<ul style="list-style-type: none"> - เกษตรกรต้องพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติจากป่า - พื้นที่ทำการเกษตรมีคุณภาพไม่เหมาะสม (ความอุดมสมบูรณ์ต่ำ มีแนวโน้มในการพังทลายของหน้าดิน เข้าถึงแหล่งน้ำยาก) - เกษตรกรผูกติดอยู่กับพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยวเป็นหลัก (ซึ่งราคาลดไม่แน่นอน) - เกษตรกรต้องประสบปัญหาการจัดการด้านการเงิน (รายได้ไม่แน่นอน ต้นทุนการผลิตสูง และมีหนี้สิน)

ผลที่ได้จากการทำงานร่วมกันนี้ ชุมชนได้จัดเตรียมแผนพัฒนาชุมชน (CDP) ซึ่งประกอบด้วย ยุทธศาสตร์การทำงาน และโครงสร้างกิจกรรมพร้อมกับประมาณการบุคลากร ครัวเรือน ชุมชน และตำบลที่เข้าร่วมปฏิบัติการ ตามแผนพัฒนาชุมชนที่จัดทำขึ้น ชาวบ้านมุ่งหวังที่จะประสบความสำเร็จจากการพึ่งตนเอง ซึ่งเป็นเป้าหมายของงานพัฒนาในครั้งนี้

4.2 การจัดกลุ่มพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน

แม้ว่า วิธีการดำเนินงานในปัจจุบันได้ใช้รหัสโครงการ ส.ป.ก. ในการจัดการเพื่อการกระจายที่ดิน แต่อาจจะทำให้เข้าใจได้ยากเมื่อนำมาใช้ทางด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ฉะนั้น

จุดประสงค์ของการนำเสนอการจัดกลุ่มพื้นที่รหัสโครงการ ส.ป.ก. เพื่อจัดทำร่าง M/P ในปัจจุบันจึงมีทั้งการรวมหรือแบ่งแยกพื้นที่รหัสโครงการ ส.ป.ก. ตามที่ตั้งในปัจจุบันและข้อมูลทางกายภาพ

4.3 ลักษณะเฉพาะของจังหวัดพะเยา

กลุ่มเป้าหมาย:	
จำนวนพื้นที่ปฏิรูป (พื้นที่M/P); 14	พื้นที่รวม; 378,166.2 ไร่
จำนวนตำบลที่เกี่ยวข้อง; 51	จำนวนหมู่บ้านที่เกี่ยวข้อง; 280
ผู้ได้รับผลประโยชน์ (ในพื้นที่ปฏิรูป); 160,656 คน	ผู้ที่มีแนวโน้มจะได้รับผลประโยชน์; 479,646 คน
การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ:	
มีลักษณะดินที่เหมาะสมกับการเลี้ยงสัตว์และปลูกผลไม้อย่างกว้างขวาง พื้นที่ที่มีการพังทลายของดินมีอยู่มากเช่นกัน พื้นที่ทั้งหมดมีอาณาเขตติดกับพื้นที่ป่าอนุรักษ์ พื้นที่ M/P มีอาณาเขตติดต่อกับป่าชุมชนยกเว้น PYO09	
สภาพสังคมและเศรษฐกิจ:	
จำนวนเกษตรกรที่มีเอกสารสิทธิ์ ส.ป.ก. 4-01 มีอยู่ 25% ของประชากรทั้งจังหวัด รายได้อยู่ที่ 33,003 บาท (กชข2ค) ค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่หมดไปกับค่าอาหารและดอกเบี๋ยเงินกู้ และส่วนใหญ่เป็นหนี้	
การเกษตร:	
จำนวนเกษตรกรที่มีเอกสารสิทธิ์ ส.ป.ก. 4-01มีอยู่ไม่มาก พื้นที่นาเมื่อครั้งหนึ่งของพื้นที่ M/P พื้นที่ที่ปลูกพืชไร่มีอยู่ในพื้นที่ M/P 6 แห่ง โดยทั่วไป กิจกรรมการเลี้ยงสัตว์ไม่มีความเคลื่อนไหว เครื่องจักรที่ใช้ทางการเกษตรมีมากกว่าเมื่อเทียบกับแพร์และน่าน	

4.4 ลักษณะเฉพาะของจังหวัดแพร่

กลุ่มเป้าหมาย:	
จำนวนพื้นที่ปฏิรูป (พื้นที่M/P); 14	พื้นที่รวม; 496,048.2 ไร่
จำนวนตำบลที่เกี่ยวข้อง; 42	จำนวนหมู่บ้านที่เกี่ยวข้อง; 184
ผู้ได้รับผลประโยชน์ (ในพื้นที่ปฏิรูป); 175,865 คน	ผู้ที่มีแนวโน้มจะได้รับผลประโยชน์; 229,966 คน
การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ:	
พื้นที่ลาดชัน (มากกว่า 6.5%) มีมากกว่า1ใน3 ของพื้นที่ M/P ทั้งหมด ดินที่มีสภาพเหมาะแก่การเลี้ยงสัตว์และปลูกไม้ผลมีอยู่มาก แต่ดินที่ไม่เหมาะแก่การทำเกษตรมีอยู่มาก พื้นที่ M/P มีอาณาเขตติดต่อกับป่าสงวน พื้นที่ส่วนใหญ่ติดต่อกับป่าชุมชน ยกเว้น PRE05, 12 และ 13	
สภาพสังคมและเศรษฐกิจ:	
จำนวนเกษตรกรที่มีเอกสารสิทธิ์ ส.ป.ก. 4-01 มีอยู่ 13% ของประชากรทั้งจังหวัด รายได้อยู่ที่ 32,139 บาท (กชข2ค) ค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่หมดไปกับค่าอาหารและดอกเบี๋ยเงินกู้ และส่วนใหญ่เป็นหนี้	
การเกษตร:	
เกษตรกรที่มีเอกสารสิทธิ์ ส.ป.ก. 4-01ถือครองที่ดินอยู่ 9.1 ไร่ ซึ่งน้อยกว่าค่าเฉลี่ยของจังหวัด พื้นที่นามีอยู่มากในหลายพื้นที่ M/P อย่างไรก็ตาม การปลูกไม้ผลมีมากทางใต้ของจังหวัด โดยทั่วไป กิจกรรมการเลี้ยงสัตว์ไม่มีความเคลื่อนไหว	

4.5 ลักษณะเฉพาะของจังหวัดน่าน

กลุ่มเป้าหมาย:	
จำนวนพื้นที่ปฏิรูป (พื้นที่M/P); 20	พื้นที่รวม; 565,366.1 ไร่
จำนวนตำบลที่เกี่ยวข้อง; 76	จำนวนหมู่บ้านที่เกี่ยวข้อง; 416
ผู้ได้รับผลประโยชน์ (ในพื้นที่ปฏิรูป); 214,874 คน	ผู้ที่มีแนวโน้มจะได้รับผลประโยชน์; 255,757 คน
การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ:	
พื้นที่ลาดชันมีมากกว่า 6.5% ซึ่งมากกว่า1ใน3ของพื้นที่ M/P ทั้งหมด ดินที่มีสภาพเหมาะแก่การเลี้ยงสัตว์และปลูกไม้ผลมีอยู่มาก แต่ดินที่ไม่เหมาะแก่การทำเกษตรมีอยู่มาก อัตราการพังทลายของดินอยู่ที่ 4.4 มม./ปี ซึ่งมีอัตราสูงที่สุดใน 4 จังหวัด พื้นที่ M/P 12 แห่งมีป่าชุมชนอยู่ 39,190 ไร่ ซึ่งมากที่สุด ใน 4 จังหวัด	
สภาพสังคมและเศรษฐกิจ:	
จำนวนเกษตรกรที่มีเอกสารสิทธิ์ ส.ป.ก. 4-01 มีอยู่ 51% ของประชากรทั้งจังหวัดซึ่งมากที่สุด ใน 4 จังหวัด รายได้อยู่ที่ 43,175 บาท (กชข2ค) ค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่หมดไปกับค่าอาหารและดอกเบี๋ยเงินกู้ และส่วนใหญ่เป็นหนี้	
การเกษตร:	
จำนวนเกษตรกรที่มีเอกสารสิทธิ์ ส.ป.ก. 4-015ถือครองที่ดินอยู่ 8.8 ไร่ ซึ่งน้อยกว่าค่าเฉลี่ยของจังหวัด พื้นที่เพาะปลูกมีกระจายอยู่ในพื้นที่ M/P ส่วนพื้นที่นามีอยู่แค่ 4 แห่ง กิจกรรมเลี้ยงสัตว์มีอยู่มากเมื่อเทียบกับอีก 3 จังหวัด	

4.6 ลักษณะเฉพาะของจังหวัดพิษณุโลก

กลุ่มเป้าหมาย:	
จำนวนพื้นที่ปฏิรูป (พื้นที่M/P); 4	พื้นที่รวม; 237,242.5 ไร่
จำนวนตำบลที่เกี่ยวข้อง; 17	จำนวนหมู่บ้านที่เกี่ยวข้อง; 79
ผู้ได้รับผลประโยชน์ (ในพื้นที่ปฏิรูป); 39,858 คน ผู้ที่มีแนวโน้มจะได้รับผลประโยชน์; 539,923 คน	
การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ:	
พื้นที่ M/P ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของจังหวัด พื้นที่ลาดชันเฉลี่ยอยู่ที่ 5.3% ซึ่งน้อยกว่าในพื้นที่ 3 จังหวัด ดินที่มีสภาพเหมาะแก่การเลี้ยงสัตว์และปลูกไม้ผลมีอยู่มาก การพังทลายของดินมีมากในพื้นที่ PIK01 และ 02 (ประมาณ 2.79 มม./ปี) พื้นที่ M/P 3 แห่งมีเขตติดต่อกับป่าชุมชน (10,910ไร่) ยกเว้นพื้นที่ PIK03 และในพื้นที่ PIK01 และ 02 มีเขตติดต่อกับป่าสงวน 5 แห่ง จาก 13 แห่ง	
สภาพสังคมและเศรษฐกิจ:	
จำนวนเกษตรกรที่มีเอกสารสิทธิ์ ส.ป.ก. 4-01 มีอยู่ 3% ของประชากรทั้งจังหวัดซึ่งน้อยที่สุดใน 4 จังหวัด รายได้อยู่ที่ 41,673 บาท (กชช2ค) ค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่หมดไปกับค่าอาหารและดอกเบี้ยเงินกู้ และส่วนใหญ่เป็นหนี้	
การเกษตร:	
จำนวนเกษตรกรที่มีเอกสารสิทธิ์ ส.ป.ก. 4-015ถือครองที่ดินอยู่ 19.9 ไร่ ซึ่งมากที่สุด ใน 4 จังหวัด พื้นที่เพาะปลูกมีกระจายอยู่ในพื้นที่ M/P เกษตรกรในพื้นที่ PIK 01 และ 02 เพาะปลูกข้าวโพดและมันสำปะหลังอย่างกว้างขวาง มีการใช้เครื่องจักรในการเกษตรมากกว่าน่านและแพร่	

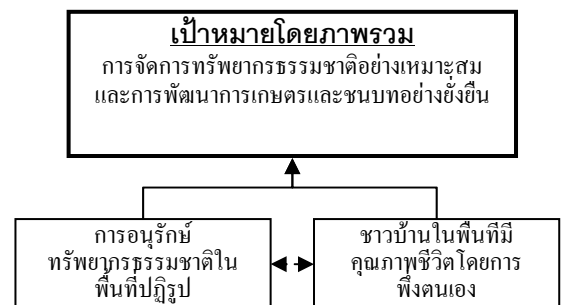
5. การปฏิบัติการแผนแม่บท

5.1 แนวคิดพื้นฐานใน M/P

กลไก M/P ประกอบด้วย แผนงาน และ องค์กรประกอบ ซึ่งเป็นตัวที่ระบุดึงการวางกรอบการพัฒนาและวิธีปฏิบัติเพื่อบรรลุเป้าหมาย รวมไปถึงการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของทางรัฐบาล ชาวบ้าน และบุคลากรในพื้นที่ในการปฏิบัติตามแผนและองค์กรประกอบ ซึ่งกระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ได้รวมไว้ในกระบวนการปฏิบัติงาน M/P ด้วย ชาวบ้านที่อาศัยในพื้นที่ปฏิรูปจะทำหน้าที่หลักในการพัฒนาพื้นที่ตนเอง ส่วนทางหน่วยงานราชการทั้งในระดับส่วนกลาง จังหวัด และตำบล รวมทั้งบุคลากรในพื้นที่ จะทำหน้าที่ประสานสัมพันธ์กิจกรรมและกระตุ้นการพัฒนาแก่ชาวบ้านในพื้นที่ปฏิรูป

วัตถุประสงค์ภาพรวมของการศึกษาในพื้นที่ภาคเหนือครั้งนี้มีดังต่อไปนี้

- 1) เพื่อตระหนักถึงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสม
- 2) เพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตโดยวิธีการเกษตรอย่างยั่งยืน
- 3) เพื่อกำจัดความยากจนในพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทย ด้วยการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสมและการปรับปรุงคุณภาพชีวิต

เพื่อบรรลุเป้าหมายเหล่านั้น M/P จึงได้คัดเลือก 4 จังหวัดนำร่องเพื่อพัฒนาการเกษตรและชนบทอย่างยั่งยืนร่วมกับชาวบ้านในพื้นที่และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสม

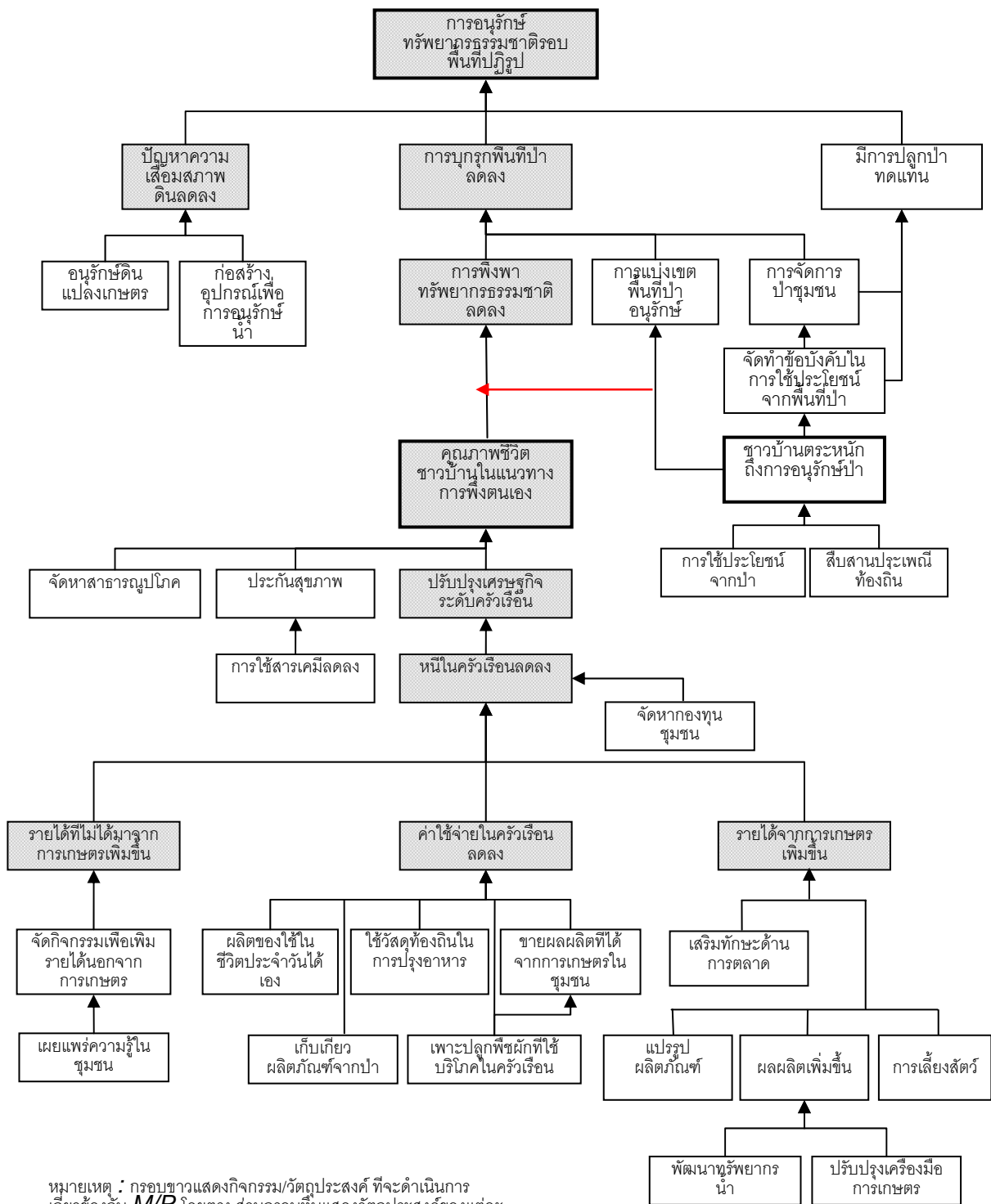
และเพื่อบรรลุจุดประสงค์ดังกล่าว เป้าหมายหลักของการปฏิบัติงาน M/P มีดังนี้

- ชาวบ้านในพื้นที่ที่มีความเป็นอยู่แบบพึ่งตนเอง
- การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเกิดขึ้นในพื้นที่ปฏิรูป

เพื่อทำความเข้าใจความสัมพันธ์ของสถานการณ์ต่างๆ ในพื้นที่ปฏิรูป ความเกี่ยวพันระหว่างสาเหตุและผลกระทบจำแนกอยู่ในเป้าหมายข้างต้น

ในการบรรลุวัตถุประสงค์ M/P ได้สรุปข้อสันนิษฐานจากการสำรวจแบบมีส่วนร่วมในพื้นที่ 4 จังหวัดที่ถูกเลือก คือ “หากชาวบ้านที่อาศัยในบริเวณใกล้พื้นที่ป่าได้ประโยชน์จากการเก็บผลิตภัณฑ์ป่าเพื่อดำรงชีพได้ พวกเขาจะได้อนุรักษ์พื้นที่ป่าเพื่อรักษาผลประโยชน์นั้น และการบรรลุถึงการพึ่งตนเองได้จะลดผลกระทบด้านลบจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของชาวบ้านในพื้นที่” นโยบายการพัฒนาพื้นฐาน เริ่มจากการบรรลุวัตถุประสงค์การปรับปรุงคุณภาพชีวิตซึ่งจะนำไปสู่ “การพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติลดลง” และ “การบุกรุกพื้นที่ป่า (โซน C) ลดลง” นอกจากนี้ยังเชื่อมโยงกับ “การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ป่าอนุรักษ์”

จากแนวทางการพัฒนาเพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตและการพึ่งตนเอง การลดต้นทุนจากภายนอกและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ป่าชุมชนจะนำไปสู่ “การลดค่าใช้จ่ายภายในบ้าน”, “การเพิ่มรายได้จากการเกษตร”, และ “การเพิ่มรายได้นอกภาคการเกษตร” ดังนั้น “การปรับปรุงเศรษฐกิจในครัวเรือน” จึงเป็นผลมาจาก “การลดภาระหนี้สินภายในครัวเรือน” และเป้าหมายในการพึ่งตนเองก็จะบรรลุผล (รูปข้างล่างไม่ได้แสดงผลตามลำดับกิจกรรม การเริ่มกิจกรรมมาจากสภาพแวดล้อมในพื้นที่)

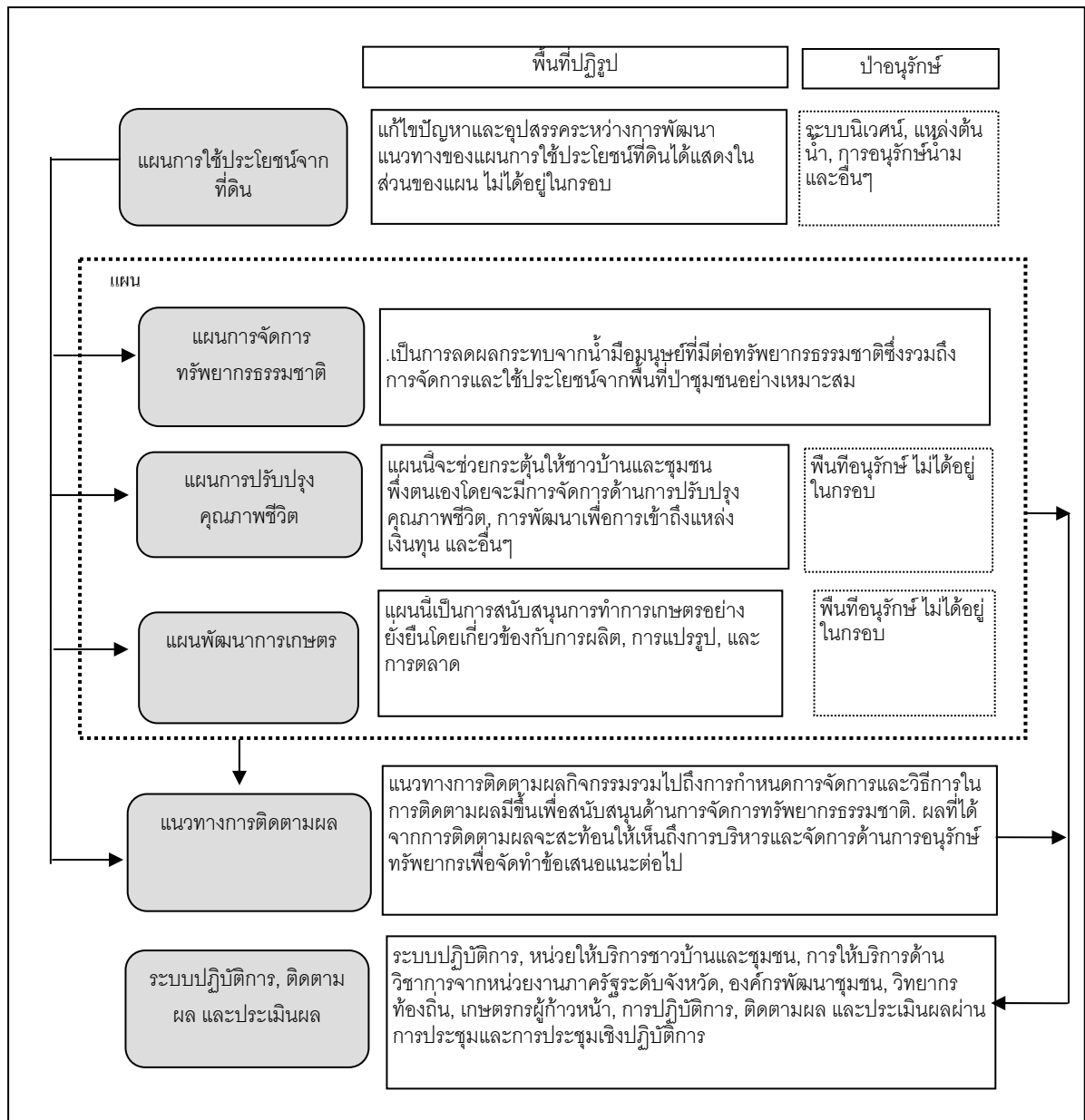
หมายเหตุ : กรอบขาวแสดงกิจกรรม/วัตถุประสงค์ ที่จะดำเนินการ
เกี่ยวข้องกับ M/P โดยตรง ส่วนกรอบที่บดแสดงวัตถุประสงค์ของแต่ละ
กิจกรรม

แนวทางการพัฒนาเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์

5.2 กรอบ M/P

(1) แนวคิดพื้นฐาน M/P

แนวทางพื้นฐานแบ่งออกเป็น 3 ส่วนหลักด้วยกันคือ “การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ,” “การปรับปรุงคุณภาพชีวิต,” และ “การพัฒนาด้านการเกษตร” ใน 3 ส่วนประกอบด้วย 13 แผน 27 องค์ประกอบ ซึ่งกรอบงานของ M/P มีความสัมพันธ์กับแผนต่อไปนี้

กรอบของ M/P

ในการดำเนินงานตามแผนและองค์ประกอบอย่างมีประสิทธิภาพจำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านในชุมชนตลอดกระบวนการเรียนรู้โดยชาวบ้านควรมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ชาวบ้านเป็นผู้ริเริ่ม ดังนั้น M/P จึงมีหน้าที่รวมโอกาสในการเรียนรู้เข้าไปในกิจกรรมต่างๆและการสร้างขีดความสามารถให้แก่ชาวบ้านและสร้างจิตสำนึกตลอดการทำกิจกรรม

(2) กรอบการดำเนินงาน M/P

การดำเนินงาน M/P ในพื้นที่แต่ละตำบลมีกระบวนการดำเนินงานดังนี้

- วิทยากรกระบวนการร่วมกับ ส.ป.ก.จังหวัด ดำเนินการในการสำรวจแบบมีส่วนร่วมในพื้นที่ตำบลที่ถูกเลือก
- ในการสำรวจแบบมีส่วนร่วม ชาวบ้านได้เรียนรู้วิถีชีวิตและทรัพยากรธรรมชาติในบริเวณพื้นที่ปฏิรูปและระบุถึงปัญหาและอุปสรรคเพื่อสร้างความเข้าใจถึงความจำเป็นของการจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ นอกจากนี้ การศึกษาดูงานและโอกาสในการเรียนรู้ในพื้นที่ที่ปฏิบัติกิจกรรมแล้วจะช่วยให้ชาวบ้านค้นพบแนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในพื้นที่ของตนเอง
- หลังจากการเรียนรู้ดังกล่าว จะดำเนินการเตรียมแผนพัฒนาชุมชน (CDP) โดยในแผนจะต้องสอดคล้องกับแผนและองค์ประกอบทั้ง 3 ส่วน แผน CDP เสนอโดยชาวบ้านและวิทยากรกระบวนการโดยพิจารณาจากความสมดุลและความเชื่อมโยงทั้ง 3 ส่วนหลัก ความช่วยเหลือที่จำเป็นจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องและทรัพยากรบุคคลท้องถิ่นได้รวมไว้ในแผน CDP ด้วยเช่นกัน
- จากแผน CDP แผนการดำเนินงานจะดำเนินการผ่านกระบวนการเรียนรู้/ทดลอง/ฝึกปฏิบัติและดำเนินกิจกรรมที่มีประสิทธิภาพอย่างต่อเนื่อง
- กิจกรรมอาจแบ่งได้เป็น 1) กิจกรรมที่สามารถเข้าร่วมได้ไม่ยาก 2) กิจกรรมที่ต้องกระตุ้นให้ชาวบ้านมีจิตสำนึกในการเข้าร่วม 3) กิจกรรมที่จำเป็นต่อการจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ 4) กิจกรรมร่วม
- กิจกรรมดังกล่าวพิจารณาความก้าวหน้าได้จากจิตสำนึกและแรงจูงใจของชาวบ้าน

5.3 แผนการใช้ที่ดิน

พื้นที่ปฏิรูปที่ดินถูกแบ่งออกและจัดสรรไว้ในรูปของเอกสารสิทธิ์ ส.ป.ก. 4-01 ให้แก่เกษตรกรเป็นรายบุคคล ตามสาขาอาชีพทางเกษตรหรือกิจกรรมอื่นๆ โดยมีขอบเขตของพื้นที่ทำกินไม่เกิน 50 ไร่ ต่อครอบครัว ตามที่กำหนดไว้ใน พ.ร.บ. การปฏิรูปที่ดิน ดังนั้น จึงเป็นการยากที่จะมีการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินอย่างกะทันหัน ฉะนั้น ขอบเขตของที่ดินและการทำประโยชน์ เช่น การปลูกข้าว การกสิกรรมในที่ราบสูง จึงจำเป็นต้องดำเนินตามแผนการใช้ที่ดินปัจจุบัน อย่างไรก็ตามวิธีการใช้ที่ดินหรือพืชที่ทำการเพาะปลูกอาจมีการเปลี่ยนไปสู่วิธีการที่อนุรักษ์มากขึ้น เพื่อรักษา

ทรัพยากรธรรมชาติไว้ รวมทั้งเพื่อให้มีการพึ่งพาตนเองไปในทิศทางเดียวกันกับกระบวนการเรียนรู้ อย่างมีส่วนร่วม

5.4 แผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

พื้นที่ป่ายังคงลดลงอย่างต่อเนื่อง ทั้งๆ ที่มีมาตรการ กฎหมาย และระเบียบข้อบังคับ ดำเนินการอยู่ ดังนั้นจึงส่งเสริมสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบำรุงรักษาป่า ใช้ ทรัพยากรในป่าอย่างสมดุล และรักษาความหลากหลายทางชีวภาพไว้ โดยชาวบ้านพบว่าการทำลาย เป็นเหตุให้บริเวณแหล่งต้นน้ำและผลิตภัณฑ์จากป่าลดลง สูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ ของพืชพันธุ์และชนิดสัตว์ป่า และเพื่อเป็นการลดผลกระทบที่เกิดขึ้นกับทรัพยากรธรรมชาติจึงส่งเสริม ให้มีกิจกรรมที่ดำเนินการโดยชาวบ้านและชุมชนในพื้นที่ แผนหลักและองค์ประกอบสรุปไว้ในตาราง ดังนี้

กรอบ	วัตถุประสงค์	องค์ประกอบ
1. การใช้ประโยชน์ จากผลิตภัณฑ์ป่า	การเก็บเกี่ยวผลิตภัณฑ์ป่าอย่างยั่งยืน ปรับปรุง คุณภาพชีวิต มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์และจัดการป่า	1.1 การใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์อาหาร 1.2 การใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์ที่ไม่ใช่ อาหาร
2. การจัดการ ทรัพยากรป่า	จัดการทรัพยากรในบริเวณป่าชุมชนอย่างเหมาะสม	2.1 การจัดตั้งป่าชุมชน 2.2 การจัดการป่าชุมชน 2.3 การตระหนักถึงคุณค่าป่า
3. การฟื้นฟูป่า	กำหนดเขตป่าอนุรักษ์/ป่าชุมชนให้ชัดเจน พื้นที่ป่าที่ถูก ทำลายได้รับการฟื้นฟู	3.1 การฟื้นฟูป่า 3.2 การกำหนดแนวเขตป่า
4. การอนุรักษ์ ทรัพยากรป่า	อนุรักษ์ดินและน้ำในพื้นที่ป่าและพื้นที่การเกษตร	4.1 การอนุรักษ์ดิน 4.2 การอนุรักษ์น้ำ

5.5 แผนการปรับปรุงคุณภาพชีวิต

โดยทั่วไป เกษตรกรก็มีชีวิตอยู่อย่างไม่มั่นคงนัก ขณะที่โอกาสหารายได้นอกภาค เกษตรกรรมมีอยู่จำกัด รายได้จากการเกษตรก็ไม่พอยังชีพ ฉะนั้น เมื่อมีความเสียหายเกิดขึ้นกับ พืชผลตามฤดูกาล โดยเฉพาะพืชเศรษฐกิจ (cash crops) เกษตรกรก็ถึงกับหมดเนื้อหมดตัว นอกจากนั้น ค่าใช้จ่ายที่ค่อนข้างสูงเมื่อเทียบกับรายรับทำให้เกษตรกรเป็นหนี้ และการใช้สารเคมีใน ปริมาณสูง เป็นเหตุให้ต้องใช้เงินในการรักษาสุขภาพและความเป็นอยู่ เพื่อที่จะเอาชนะปัญหาดังกล่าว และให้บรรลุเป้าหมายในการพัฒนาชนบทและการเกษตร แผนและองค์ประกอบดังกล่าวจึงได้รับการ เสนอขึ้น

ส่วนที่ 1 แผนแม่บทระดับจังหวัด (M/P)

กรอบ	วัตถุประสงค์	องค์ประกอบ
1. การปรับปรุงคุณภาพชีวิต	การปรับปรุงคุณภาพชีวิตในครัวเรือนผ่านการเพิ่มรายได้และลดค่าใช้จ่าย	1.1 การสร้างรายได้นอกภาคการเกษตร
		1.2 การลดค่าใช้จ่าย
		1.3 การประหยัดพลังงาน
2. การพัฒนาแหล่งเงินทุน	จัดตั้งธนาคารชุมชน	2.1 การพัฒนาเพื่อเข้าถึงแหล่งเงินทุน
3. การปรับปรุงสุขภาพและสวัสดิการ	ปรับปรุงสุขภาพและสวัสดิการในชุมชน	3.1 การปรับปรุงสุขภาพ
		3.2 การเผยแพร่วัฒนธรรม
4. การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน	พัฒนาสาธารณูปโภคในพื้นที่ชนบท	4.1 สาธารณูปโภค
		4.2 การปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่

5.6 แผนพัฒนาการเกษตรอย่างยั่งยืน

การดำเนินการสำรวจแบบมีส่วนร่วมชี้ให้เห็นว่า การปลูกข้าวนั้นเป็นพื้นฐานของระบบการเกษตร โดยมีพืชผลพิเศษเฉพาะท้องถิ่นปลูกอยู่เป็นบางแห่ง เช่น พริกและลิ้นจี่ ซึ่งพืชผลที่มีลักษณะพิเศษเหล่านี้มีศักยภาพในการแปรรูปผลิตภัณฑ์และการตลาด จากผลของการสำรวจแบบมีส่วนร่วม มีผู้ที่ชี้ให้เห็นปัญหาต้นทุนการผลิตที่สูง บางคนกังวลเรื่องปัญหาด้านสุขภาพที่เกิดจากการใช้สารเคมีและการทำลายสิ่งแวดล้อม ถ้าทรัพยากรในพื้นที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพผ่านการดำเนินกิจกรรม เช่น การเลี้ยงสัตว์และปลา จะทำให้สามารถลดต้นทุนการผลิตได้ แผนและองค์ประกอบดังกล่าวมีดังนี้

กรอบ	วัตถุประสงค์	องค์ประกอบ
1. การเพาะปลูก	การพัฒนาเทคโนโลยีทางการเกษตรโดยใช้ทรัพยากรท้องถิ่นเพื่อเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร	1.1 การเพาะปลูก
		1.2 การปรับปรุงเทคโนโลยีทางการเกษตร
2. การพัฒนาการเลี้ยงสัตว์	พัฒนาการเลี้ยงสัตว์รวมถึงการเลี้ยงปลาในพื้นที่การเกษตรพร้อมกับส่งเสริมการผลิตอาหารสัตว์	2.1 การเลี้ยงสัตว์
		2.2 การผลิตอาหารสัตว์
3. การแปรรูปผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร	แปรรูปผลิตภัณฑ์การเกษตรทั้งที่ได้จากพืชและสัตว์ส่งเสริมด้านการตลาดผลิตภัณฑ์แปรรูป	3.1 การแปรรูปผลิตภัณฑ์พืช
		3.2 การแปรรูปผลิตภัณฑ์สัตว์
4. การตลาด	พัฒนาช่องทางการตลาดผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร	4.1 การกระตุ้นระบบตลาดผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร
		4.2 ปรับปรุงตลาดผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรที่มีในพื้นที่
5. การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน	พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่อเอื้อประโยชน์ในการผลิตอาหาร	5.1 การพัฒนาแหล่งน้ำ
		5.2 การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกทางการเกษตร

5.7 แนวทางการติดตามผล

กรอบและองค์ประกอบดำเนินการโดยบุคคลภายใน (ชาวบ้าน) โดยได้รับความช่วยเหลือจากบุคคลภายนอก (รัฐบาล, หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง, และทรัพยากรบุคคลท้องถิ่น) บุคคลภายในและบุคคลภายนอกมีหน้าที่ร่วมมือกัน โดยกิจกรรมติดตามผลจากแนวทางการติดตามผล บุคคลภายในดำเนินการตามแนวทางการติดตามผลจากการเก็บข้อมูล/วิเคราะห์/บันทึกภายใต้ความช่วยเหลือจากบุคคลภายนอก วิธีการในการติดตามผลแบบมีส่วนร่วมมีดังนี้

- ชี้แจงเหตุผลในการติดตามผล
- ทบทวนวัตถุประสงค์
- พัฒนาตัวชี้วัด
- วัดผลและรวบรวมข้อมูล
- ประมวลผล รวบรวม และวิเคราะห์ข้อมูล
- แบ่งปันข้อมูลและกำหนดการปฏิบัติงาน

ผลที่ได้จะสะท้อนวิธีการดำเนินงาน M/P และการจัดทำนโยบาย

5.8 การจัดลำดับความสำคัญของพื้นที่ M/P และองค์ประกอบ

หัวข้อหลักทั้ง 3 ส่วนใน M/P ประกอบด้วยแผนและองค์ประกอบต่างๆ และกิจกรรมที่คาดหวังในแต่ละองค์ประกอบ โดยการจัดทำแผนและองค์ประกอบในพื้นที่ปฏิรูปแต่ละ M/P Code ก่อนตามลักษณะเฉพาะของแต่ละพื้นที่โดยให้สอดคล้องกับกระบวนการดังต่อไปนี้

- 1) การจัดลำดับความสำคัญขององค์ประกอบพื้นที่ M/P Code จัดทำโดยการวิเคราะห์ข้อมูล ที่สะท้อนจากสภาพปัจจุบันและมีความเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบอื่นๆ ในกรณีที่ องค์ประกอบประกอบด้วยกิจกรรมที่คาดหวังหลายกิจกรรม การจัดลำดับความสำคัญ กิจกรรมจะกระทำขึ้นก่อน จากนั้นจะนำข้อมูลดังกล่าวมาใช้ในการจัดลำดับความสำคัญ องค์ประกอบต่อไป
- 2) การจัดลำดับความสำคัญแผนและองค์ประกอบในระดับจังหวัดได้จัดทำโดยนำ การ จัดลำดับความสำคัญข้างต้นจะนำมารวบรวมและหาค่าเฉลี่ยเพื่อจัดลำดับความสำคัญ องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องในพื้นที่จังหวัดที่เกี่ยวข้อง ส่วนการจัดลำดับความสำคัญแผนจะ ใช้ผลที่ได้จากการจัดลำดับขององค์ประกอบมารวบรวมเพื่อใช้ในการจัดลำดับความสำคัญ ด้วย
- 3) ไม่มีการจัดลำดับความสำคัญในระหว่าง 3 หัวข้อหลัก

ข้อเสนอแนะที่จัดลำดับตามความสำคัญของแต่ละพื้นที่ M/P มาจากข้อมูล GIS และ กชช.2ค. ไม่ใช่จากการสำรวจภาคสนามในพื้นที่แต่ละ M/P Code และเป้าหมายไม่ได้อยู่ที่แต่ละหมู่บ้าน โดย ข้อเสนอแนะที่เหมาะสมกับพื้นที่ M/P Code ที่ประกอบด้วยตำบลและ หมู่บ้านต่างๆ ซึ่งได้จากการ จำแนกประเภทข้อมูลที่รวบรวมและหาค่าเฉลี่ยแล้ว ข้อเสนอแนะที่ได้สามารถนำมาใช้เป็นแนวทางและ ข้อมูลอ้างอิงให้กับหน่วยงานท้องถิ่นและ ส.ป.ก.จังหวัดในการคัดเลือกพื้นที่เพื่อให้คำปรึกษากับ เกษตรกรในการถือปฏิบัติ และก่อนจะมีการดำเนินงานตามแผนและองค์ประกอบที่จัดลำดับ ความสำคัญไว้แล้วนี้ หมู่บ้านที่ได้รับคัดเลือก ควรมีการสำรวจพื้นที่และทบทวนข้อเสนอแนะดังกล่าว ก่อน

ส่วนที่ 1 แผนแม่บทระดับจังหวัด (M/P)

การจัดลำดับความสำคัญของแต่ละกรอบและองค์ประกอบในแต่ละจังหวัด โดยการจัดลำดับได้มาจากความคิดเห็นของคนส่วนใหญ่ในการอภิปรายระหว่าง ส.ป.ก.จังหวัดของแต่ละพื้นที่

กรอบและองค์ประกอบ	พะเยา	แพร่	น่าน	พิษณุโลก
การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ				
1 การใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์อาหาร	+++(++)	+++(++)	+++(++)	+++(++)
1.1 การใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์อาหาร	+++(++)	+++(++)	++	++
1.2 การใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์ที่ไม่ใช่อาหาร	+++(++)	+++(++)	++	++
2. การจัดการพื้นที่ป่า	+++	+++	+++	++(+++)
2.1 การก่อตั้งป่าชุมชน	++(+++)	++(+++)	+++	+(+++)
2.2 การจัดการป่าชุมชน	+++(++)	+++	++	++
2.3 การตระหนักถึงคุณค่าป่า	++	++	+++(++)	++
3. การฟื้นฟูป่า	+++	+++	+++	+++
3.1 การฟื้นฟูป่า	+++	+++	+++	++
3.2 การกำหนดแนวเขตป่า	+++	+++	+++	++(+++)
4. การอนุรักษ์ดินและน้ำ	+++	+++	+++	+++
4.1 การอนุรักษ์ดิน	+++	+++	+++	+++(++)
4.2 การอนุรักษ์น้ำ	++(+++)	++(+++)	+++	+(+++)
การปรับปรุงคุณภาพชีวิต				
1. การปรับปรุงคุณภาพชีวิต	+++	+++	+++	+++
1.1 การสร้างรายได้นอกภาคการเกษตร	+++	+++	++(+++)	+++
1.2 การลดค่าใช้จ่าย	+++	++(+++)	+(+++)	+++
1.3 การประหยัดพลังงาน	+(++)	+(++)	+++	+(++)
2. การพัฒนาแหล่งเงินทุน	+++(++)	+++(++)	+++(++)	+++(++)
2.1 การพัฒนาเพื่อการเข้าถึงแหล่งเงินทุน	++	++	+++(++)	++
3. การปรับปรุงสุขภาพและสวัสดิการ	++(+)	++(+)	++(+)	++(+)
3.1 การปรับปรุงสุขภาพ	++(+)	++(+)	++	++
3.2 การเผยแพร่วัฒนธรรม	+	+(++)	+(++)	+(++)
4. การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน	+	+	+	+
4.1 การพัฒนาสาธารณูปโภค	+	+	+	+
4.2 การปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่	+	+	+(++)	+(++)
การพัฒนาการเกษตรอย่างยั่งยืน				
1. การเพาะปลูก	+++(++)	+++	+++	+++(++)
1.1 การเพาะปลูก	+++	++	++	+++(++)
1.2 การพัฒนาเทคโนโลยีทางการเกษตร	++	++(+++)	++(+++)	++
2. การพัฒนาการเลี้ยงสัตว์	++(+++)	++	++	+++
2.1 การเลี้ยงสัตว์	+++	+++	+++(++)	+++
2.2 การปรับปรุงด้านการผสมพันธุ์สัตว์	++	++	++	++
2.3 การผลิตอาหารสัตว์	+(++)	+	+	+(++)
3. การแปรรูปผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร	+	+	+	+
3.1 การแปรรูปผลิตภัณฑ์พืช	+(++)	+(++)	+(++)	+
3.2 การแปรรูปผลิตภัณฑ์สัตว์	+	+	+	+
4. การตลาด	++(+)	++	++	++(+)
4.1 กระตุ้นการตลาดผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร	++	++	++	++
4.2 การปรับปรุงการตลาดผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น	+	+(++)	+(++)	+
5. การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน	++	+	+	++
5.1 การพัฒนาแหล่งน้ำ	+	+(++)	+(+++)	++(+++)
5.2 สิ่งอำนวยความสะดวกทางการเกษตร	+	+	+	+

หมายเหตุ: +++: แนะนำให้ปฏิบัติอย่างยิ่ง, ++: แนะนำให้ปฏิบัติในระดับปานกลาง, +: แนะนำให้ปฏิบัติ

ลำดับความสำคัญดังกล่าวได้มาจากการวิเคราะห์องค์ประกอบเปรียบเทียบระหว่างพื้นที่ M/P คะแนนได้จากการคำนวณจาก 3(+++), 2(++), 1(+) และ 0(-) สำหรับในแผน +++ จะมีคะแนนมากกว่า 2.0 ส่วน ++ จะมีช่วงคะแนนอยู่ระหว่าง 2.0 และ 1.5 ส่วน + มีคะแนนน้อยกว่า 1.5 สำหรับองค์ประกอบ +++ คะแนนมากกว่า 2.5, ++คะแนนอยู่ระหว่าง 2.0 และ 2.5 ส่วน + คะแนนน้อยกว่า 2.0

6 แผนการดำเนินงาน M/P

6.1 ผลที่ได้รับจากโครงการนำร่อง

การดำเนินงานโครงการนำร่องมีขึ้นในพื้นที่ 7 ตำบล 4 จังหวัด โดยเริ่มตั้งแต่เดือน พฤษภาคม พ.ศ.2549 จนถึง เดือนมีนาคม พ.ศ.2550 จุดประสงค์เพื่อทดสอบแผนแม่บทระดับจังหวัด ฉบับร่างและนำบทเรียนที่ได้รับจากการดำเนินงานมาปรับปรุงแผน เพื่อจัดทำแผนฉบับสมบูรณ์ ต่อไป ในโครงการนำร่องนั้น ได้มีการตรวจสอบประสิทธิภาพของกระบวนการเรียนรู้ภายใต้การ สนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องและทรัพยากรมนุษย์ในพื้นที่ เพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้คือ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติในและรอบ ๆ บริเวณพื้นที่ปฏิรูปที่ดินพร้อมทั้ง “การพึ่งตนเองได้ ของชุมชน” และนำบทเรียนที่ได้มาประกอบการวางแผนดำเนินงาน M/P

6.2 วิธีการดำเนินงาน

(1) การพัฒนาเชิงคุณภาพและการพัฒนาพื้นที่

การที่จะสามารถบรรลุเป้าหมายได้ จำเป็นจะต้องมีการปฏิบัติของ “การพัฒนาเชิงคุณภาพ” และ “การพัฒนาพื้นที่” ในระดับตำบล

การพัฒนาเชิงคุณภาพ กิจกรรมต่างๆ ที่วางไว้จะเริ่มปฏิบัติโดยชาวบ้านในพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน ในกระบวนการนี้ ชาวบ้านต้องเตรียมแผนพัฒนาชุมชนภายใต้ความช่วยเหลือจากวิทยากร กระบวนการ ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เมื่อชาวบ้านได้เรียนรู้กิจกรรมต่างๆ และได้ทดลองและ ปฏิบัติในชุมชนของตนตามแผนนี้ ก็จะทำให้เกิดความรู้ มีความชำนาญและมั่นใจทำให้มีการพัฒนาเชิง คุณภาพมากขึ้น

การพัฒนาพื้นที่ แนวทางการพัฒนาพื้นที่มีขึ้นเพื่อขยายการพัฒนาเชิงคุณภาพยังตำบลอื่นๆ

(2) วิธีการพัฒนาเชิงคุณภาพ

การพัฒนาเชิงคุณภาพ คือ กระบวนการที่ชาวบ้านลงมือปฏิบัติร่วมกันเพื่อบรรลุเป้าหมายใน หมู่บ้านหรือพื้นที่การเกษตรของตนเองแนวคิด M/P จะเน้นไปที่การพัฒนาขีดความสามารถพร้อมกับ กระบวนการเรียนรู้ตามกรอบ และองค์ประกอบ ดังนั้นในการดำเนินงาน M/P จะพิจารณาให้ชาวบ้าน เป็นกุญแจสำคัญในการดำเนินงาน

แม้ชาวบ้านจะเป็นผู้เริ่มกิจกรรมด้วยตนเอง แต่ในทางปฏิบัติชาวบ้านเหล่านั้นยังขาดความรู้ ความสามารถจึงจำเป็นต้องพึ่งความช่วยเหลือจากภายนอก ดังนั้น องค์กรภายนอก เช่น หน่วยงาน ภาครัฐ สถาบันและทรัพยากรบุคคลที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์กรพัฒนาเอกชน ควรให้ความสนับสนุนทั้ง ด้านความรู้และงบประมาณ

1) ปฏิบัติการกระตุ้นชาวบ้าน

ชาวบ้านจะเป็นตัวหลักในการดำเนินกิจกรรมพัฒนาเชิงคุณภาพร่วมกับหน่วยงานภายนอก โดยกระบวนการแล้ว ชาวบ้านจะเป็นผู้จัดทำแผนปฏิบัติงานในกรอบและองค์ประกอบที่วางไว้ เริ่มจากการสำรวจและวิเคราะห์ชุมชน หมู่บ้าน และพื้นที่ปฏิรูปเพื่อจัดทำแผนพัฒนาชุมชน หลังจากนั้นแล้วจึงเริ่มปฏิบัติตามแผนที่วางไว้

จากการมีส่วนร่วมในกระบวนการดังกล่าว ชาวบ้านสามารถสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาและแรงจูงใจเพื่อมีส่วนร่วมในการดำเนินการ M/P ได้โดยชาวบ้านได้เรียนรู้จากความต้องการ อุปสรรค และทรัพยากรในพื้นที่ในการพัฒนารวมทั้งกฎระเบียบที่เกี่ยวข้อง จากการเรียนรู้ดังกล่าวชาวบ้านสามารถสร้างขีดความสามารถเพื่อก้าวไปสู่เป้าหมายและเข้าร่วมในทุกขั้นตอนของการพัฒนาดังกล่าวได้ ดังนั้น กระบวนการกระตุ้นชาวบ้านนี้จะช่วยสามารถส่งเสริมให้เกิดความยั่งยืนของ M/P ได้

2) ความช่วยเหลือจากหน่วยงานภาครัฐ สถาบันและทรัพยากรท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง

การพัฒนาเชิงคุณภาพสามารถเห็นผลได้อย่างชัดแจ้ง โดยการทำกิจกรรมซ้ำ เช่น การเรียนรู้ ทดลอง และปฏิบัติในพื้นที่ตนเอง และในกระบวนการทำงาน จำเป็นต้องพึ่งความช่วยเหลือทั้งด้านความรู้และด้านงบประมาณจากภายนอกดังที่ได้กล่าวมา

การสนับสนุนทางด้านความรู้จะให้ผ่านทางโอกาสในการเรียนรู้ซึ่งจัดโดยหน่วยงานภาครัฐ องค์กร สถาบัน และทรัพยากรท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง เช่น เกษตรกรผู้มีความชำนาญ ศูนย์การเรียนรู้ มหาวิทยาลัย และองค์กรพัฒนาเอกชน ชาวบ้านจะได้รับความรู้และเทคโนโลยีที่จำเป็นจากหน่วยงานภายนอกดังกล่าว ตามความต้องการในแต่ละพื้นที่

การสนับสนุนด้านงบประมาณควรจัดหาให้โดยหน่วยงานภาครัฐ เช่น ส.ป.ก.ส่วนกลาง ส.ป.ก.จังหวัด และ อบต.

3) ความช่วยเหลือจากวิทยากรกระบวนการ

วิทยากรกระบวนการมีส่วนช่วยในการพัฒนาเชิงคุณภาพของชาวบ้าน และยังทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการประสานงานระหว่างชาวบ้านกับหน่วยงานภายนอกเช่น หน่วยงานภาครัฐ เพื่อจัดการด้านโอกาสในการเรียนรู้ตามความจำเป็น

(3) ประเด็นหลักในกระบวนการตั้งแต่ขั้นวางแผนจนถึงขั้นขยายผล

ในกระบวนการพัฒนาเชิงคุณภาพโดยชาวบ้านอาจแตกต่างกันบ้างขึ้นอยู่กับสภาพท้องถิ่น เช่น สภาพทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่และป่าชุมชน จิตสำนึกในการพัฒนา และขีดความสามารถในการวางแผนของชาวบ้าน ซึ่งประเด็นสำคัญที่พบในระหว่างดำเนินการดำเนินโครงการนำร่องได้นำมารวบรวมไว้ดังนี้

1) ความช่วยเหลือจากภายนอกควรวางแผนให้มีความยืดหยุ่นตามความต้องการในแต่ละพื้นที่

กิจกรรมการพัฒนาควรปรับได้ตามความต้องการของแต่ละพื้นที่ โดยระยะเวลาและการช่วยเหลือควรออกแบบให้เหมาะสมกับความจำเป็นตามสภาพความเป็นจริงในกระบวนการพัฒนาเชิงคุณภาพ ดังนั้น จึงจำเป็นจะต้องได้รับความช่วยเหลือด้านความรู้ที่สอดคล้องกับพื้นที่แต่ละแห่ง

2) จัดหาโอกาสในการเรียนรู้ในการสร้างจิตสำนึกให้ชาวบ้าน

ในแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ จำเป็นต้องสร้างจิตสำนึกในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ให้แก่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมผ่านกระบวนการเรียนรู้ และริเริ่มกิจกรรมต่างๆ ให้ชาวบ้านสามารถเรียนรู้การดำเนินชีวิต/การทดลองการเกษตรที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติในป่าโดยตลอดทั้งกระบวนการ เพื่อให้ผู้เข้าร่วมสามารถพัฒนาการสร้างจิตสำนึก และแรงจูงใจไปพร้อมกับการทำกิจกรรมได้ กุญแจสำคัญคือการหากิจกรรมที่จะช่วยสร้างจิตสำนึกนี้ (ในโครงการนำร่อง ได้มีการสำรวจแบบมีส่วนร่วมเพื่อศึกษาคุณค่าของทรัพยากรป่าขึ้น โดยการสำรวจนี้ ผู้เข้าร่วมจะได้เรียนรู้เกี่ยวกับผลกระทบต่อการเก็บผลิตภัณฑ์จากป่า (พืชที่มีสรรพคุณทางยา เห็ด และหน่อไม้) และการดำเนินชีวิต แหล่งน้ำในฤดูแล้งและการอนุรักษ์ต้นน้ำ การตัดไม้ทำลายป่าซึ่งส่งผลให้จำนวนสัตว์ และพืชพรรณในป่าลดลงโดย กระบวนการดังกล่าวจะช่วยสร้างจิตสำนึกให้แก่ผู้เข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ อาทิเช่น การสร้างฝายชะลอน้ำ การจัดการป่าชุมชน และการทำแนวเขตป่าให้ชัดเจน)

การสร้างจิตสำนึกดังกล่าวสามารถขยายผลไปสู่ชาวบ้านในชุมชนผ่านการศึกษาดูงานและเรียนรู้ในชุมชนที่มีการดำเนินกิจกรรม

3) จัดทำกิจกรรมที่ทำร่วมกันเพื่อสร้างจิตสำนึก

ในส่วนของแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ กิจกรรมบางอย่างก็มีความจำเป็นในการทำร่วมกันเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์การพัฒนา อาทิเช่น การจัดการป่าชุมชน การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่คณะกรรมการป่าชุมชน การทำแนวเขตป่าให้ชัดเจน การฟื้นฟูป่า การทำแนวกันไฟ เป็นกิจกรรมที่ชาวบ้านได้ร่วมมือกัน และมีความสุขกับผลที่จะได้รับในอนาคต ดังนั้นในกระบวนการพัฒนาเชิงคุณภาพ จึงจำเป็นจะต้องแนะนำชาวบ้านในการสร้างจิตสำนึกผ่านการทำกิจกรรมเหล่านี้ร่วมกัน

4) ควรสร้างแรงจูงใจให้แกชาวบ้านในชั้นวางแผนองค์ประกอบ/กิจกรรม

การสร้างแรงจูงใจควรมีขึ้นตั้งแต่เริ่มทำกิจกรรม (ในโครงการนำร่อง ชาวบ้านได้ตระหนักถึงความจำเป็นในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติจากการที่ได้สำรวจป่าร่วมและได้ตระหนักถึงคุณค่าทรัพยากรป่าจากการอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ดังเช่น กิจกรรม “การสร้างฝายชะลอน้ำ” และ “การทำแนวกันไฟ” จึงบรรจุไว้ในแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เนื่องจากชาวบ้านมีแรงจูงใจและเข้าใจว่ากิจกรรมเหล่านี้มีผลต่อปริมาณน้ำในฤดูแล้ง การเปลี่ยนแปลงของปริมาณสัตว์และพืชพันธุ์ในป่า และการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าในระยะยาว อย่างไรก็ตาม กิจกรรม/องค์ประกอบ “การอนุรักษ์ดิน” และ “การป้องกันการพังทลายของดิน” ไม่ได้มีการส่งเสริมเนื่องจากผลประโยชน์ที่จะได้จากการนำเอา

กิจกรรมอนุรักษ์ดินไปประยุกต์ใช้ในแปลงเกษตรของชาวบ้านยังไม่มี ความชัดเจน ในส่วนแผนการ พัฒนาการเกษตรอย่างยั่งยืน กิจกรรม “การเกษตรผสมผสาน” ในองค์ประกอบของการปรับปรุง เทคโนโลยีทางการเกษตรไม่ได้ทำการทดลอง/ปฏิบัติเนื่องจากชาวบ้านในพื้นที่ปฏิรูปไม่เข้าใจรูปแบบ ของการทำเกษตรแบบผสมผสานในรูปแบบใหม่)

จากโครงการนำร่องจะเห็นได้ว่าแรงจูงใจสามารถนำไปสู่ผลสำเร็จได้ ชาวบ้านควรได้เห็น ตัวอย่างความสำเร็จที่เกิดจากแรงจูงใจในโครงการนำร่อง

5) กิจกรรมริเริ่มง่าย ๆ ที่สามารถปลูกจิตสำนึกในชุมชนทำให้เกิดการขยายผลได้ง่าย

ในการบรรลุถึงเป้าหมายสิ่งสำคัญคือการแบ่งปันความรู้และขั้นตอนต่างๆในการพัฒนา ดังนั้น จึงต้องหากิจกรรมเริ่มต้นที่สามารถทดลองและปฏิบัติโดยชาวบ้านในพื้นที่ได้โดยง่าย (ในโครงการนำ ร่อง องค์ประกอบ “การลดค่าใช้จ่ายภายในบ้าน” / “การทำของใช้ภายในบ้าน”, และองค์ประกอบ “การ ปรับปรุงเทคโนโลยีทางการเกษตร” / “เกษตรอินทรีย์” ได้ถูกนำมาใช้เป็นกิจกรรมเริ่มต้นในแผนการ ปรับปรุงคุณภาพชีวิตและแผนการพัฒนากิจการเกษตรอย่างยั่งยืน และสามารถขยายผลสู่ชุมชนและ พื้นที่อื่นๆได้ง่าย)

6) ความสุขในการทำกิจกรรมของชาวบ้านมีส่วนสำคัญในการสนับสนุน/ขยายผลและ ดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

ในการขยายผลองค์ประกอบ/กิจกรรมในแผนการปรับปรุงคุณภาพชีวิต และแผนการ พัฒนาการเกษตรอย่างยั่งยืน กุญแจสำคัญคือการที่ชาวบ้านมีความสุขในการทำกิจกรรม (ในโครงการ นำร่อง กิจกรรม เช่น “การทำของใช้ภายในบ้าน” และ “การปลูกผักสวนครัว” ได้รับการส่งเสริมและ ขยายผลสู่หมู่บ้านอื่นได้โดยง่ายเนื่องจากชาวบ้านมีความสุขในการทำกิจกรรม)

(4) ข้อเสนอแนะสำคัญเพื่อความยั่งยืนขององค์ประกอบ/กิจกรรม

องค์ประกอบ/กิจกรรมที่ได้วางแผนและปฏิบัติโดยชาวบ้านในพื้นที่ปฏิรูปมีความก้าวหน้า อย่างค่อยเป็นค่อยไป เนื่องจากโครงการมุ่งหวังในความยั่งยืนในแต่ละองค์ประกอบ /กิจกรรมนั้นๆ และ ประเด็นต่าง ๆ ที่ได้เรียนรู้จากโครงการนำร่องที่นำไปสู่ความยั่งยืนสามารถสรุปได้ดังนี้

กรอบ	องค์ประกอบ	ประเด็นสู่ความยั่งยืน
การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ		
1. การใช้ประโยชน์ จากผลิตภัณฑ์ป่า	1.1 การใช้ประโยชน์จาก ผลิตภัณฑ์ป่า	เพื่อเป็นการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนอย่างยั่งยืน จึงควร ตั้งกฎระเบียบและติดตามผลกิจกรรมโดยคณะกรรมการป่า ชุมชน
	1.2 การใช้ประโยชน์จาก ผลิตภัณฑ์ที่ไม่ใช่อาหาร	
2. การจัดการพื้นที่ ป่า	2.1 การจัดตั้งป่าชุมชน	เป้าหมายควรเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับป่าชุมชน การสร้างเครือข่ายป่าชุมชน และการเสริมสร้างขีด ความสามารถในการจัดการป่าชุมชน
	2.2 การจัดการป่าชุมชน	
	2.3 การตระหนักถึงคุณค่าป่า	

กรอบ	องค์ประกอบ	ประเด็นสู่ความยั่งยืน
3. การฟื้นฟูป่า	3.1 การฟื้นฟูป่า	ควรจัดกิจกรรมการปลูกป่าโดยไม่มีค่ากับชาวบ้าน และใส่กิจกรรม “การทำแนวกันไฟ” ไว้ในแผนระดับตำบลประจำปี
	3.2 การกำหนดแนวเขตป่า	กิจกรรม “การกำหนดแนวเขตป่า” ควรดำเนินงานร่วมกับอุทยานฯ และป่าไม้ และกิจกรรม “การทำแนวเขตป่าชุมชน” ควรดำเนินงานโดย ส.ป.ก. และป่าไม้
4. การอนุรักษ์ป่า	4.1 การอนุรักษ์ดิน	เพื่อเป็นการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อป้องกันการพังทลายของดิน ควรมีการศึกษาดูงานเพื่อให้ชาวบ้านเกิดจิตสำนึกและแรงจูงใจ
	4.2 การอนุรักษ์น้ำ	เพื่อส่งเสริมกิจกรรมการสร้างฝายชะลอน้ำขนาดเล็กขึ้นกรมอุทยานฯ ควรแก้ไขกฎระเบียบเพื่อชาวบ้านสามารถเข้าถึงบริเวณป่าอนุรักษ์ได้
การปรับปรุงคุณภาพชีวิต		
1. การปรับปรุงคุณภาพชีวิต	1.1 การสร้างรายได้ที่มาจากนอกภาคการเกษตร	การพัฒนาการตลาดควรทำร่วมกับกิจกรรมการสร้างรายได้ที่มาจากนอกภาคการเกษตร ดังนั้น การนำเสนอกิจกรรมที่กำลังทำอยู่จะสามารถสร้างความเข้มแข็งเชิงคุณภาพได้มากกว่าการคิดกิจกรรมใหม่ขึ้น
	1.2 การลดค่าใช้จ่าย	ควรส่งเสริมให้มีการทำบัญชีครัวเรือนขึ้น ส่วนกิจกรรม “การทำของใช้ภายในบ้าน” ควรเชื่อมโยงกับกิจกรรมตลาดชุมชน และกิจกรรมการลดค่าใช้จ่ายภายในบ้านก็เป็นประโยชน์ในการทำให้บัญชีครัวเรือนมีความมั่นคงขึ้น อย่างไรก็ตามรายได้ส่วนหนึ่งจำเป็นจะต้องนำมาใช้จ่ายหนี้ด้วย
	1.3 การประหยัดพลังงาน	
2. การพัฒนาแหล่งเงินทุน	2.1 การเข้าถึงแหล่งเงินทุน	เนื่องจากมีแหล่งทุนอยู่แล้วในชุมชน สมาชิกในชุมชนควรพัฒนาการใช้เงินทุนระยะยาวภายในชุมชน
3. การปรับปรุงสุขภาพและสวัสดิการ	3.1 การปรับปรุงสุขภาพ	กิจกรรมนี้ควรร่วมมือกับแพทย์แผนไทยในพื้นที่และศูนย์สุขภาพในชุมชน ทางตำบลควรให้ความช่วยเหลือในกิจกรรมการปรับปรุงสุขภาพด้วย
	3.2 การเผยแพร่วัฒนธรรม	พิธีกรรมตามความเชื่อและความรู้ที่ได้จากแพทย์แผนไทย จะช่วยในการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติได้
4. การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน	4.1 สาธารณูปโภค	องค์ประกอบและกิจกรรมต่างๆสามารถเชื่อมโยงเข้ากับแผนพัฒนาตำบลและแผนของหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องเป็นอยู่
	4.2 การปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่	
การพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน		
1. การเกษตร	1.1 การเพาะปลูก	ควรจัดหาโอกาสในการเรียนรู้ในพื้นที่ปฏิบัติกิจกรรม, ศูนย์การเรียนรู้ จากการทำการเกษตรแบบผสมผสานและการเกษตรอินทรีย์โดยพิจารณาจากระดับความรู้ของชาวบ้านในพื้นที่ปฏิรูป เพื่อชาวบ้านจะได้นำความรู้ที่ได้ไปใช้ในการลดค่าใช้จ่ายภายในบ้านและบริโภคอาหารได้อย่างปลอดภัย ดังนั้น จึงควรสนับสนุนกิจกรรม “การทำปุ๋ยหมัก”, “การปลูกผักสวนครัว”, ไปจนถึงกิจกรรม “การเกษตรอินทรีย์” และ “การเกษตรผสมผสาน” เพื่อจะได้ใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์การเกษตรในการพัฒนาตลาดชุมชน
	1.2 การปรับปรุงเทคโนโลยีทางการเกษตร	
2. การพัฒนาการเลี้ยงสัตว์	2.1 การเลี้ยงสัตว์	ควรเรียนรู้จากเกษตรกรที่ปฏิบัติจริง และควรจัดหาความช่วยเหลือด้านความรู้ในกระบวนการทดลองและปฏิบัติโดยเชื่อมโยงเข้ากับกิจกรรม “การเลี้ยงปลา”, “การเลี้ยงหมู” และ “การเลี้ยงไก่” ร่วมกับการทำการเกษตรผสมผสาน
	2.2 การผลิตอาหารสัตว์	

ส่วนที่ 1 แผนแม่บทระดับจังหวัด (M/P)

กรอบ	องค์ประกอบ	ประเด็นสู่ความยั่งยืน
3. การแปรรูปผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร	3.1 การแปรรูปผลิตภัณฑ์พืช	ผลิตภัณฑ์ที่ได้จากการแปรรูปควรเชื่อมโยงกับกิจกรรมการตลาดชุมชนเนื่องจากการพัฒนาการตลาดในพื้นที่ห่างไกลกระทำได้อาก
	3.2 การแปรรูปผลิตภัณฑ์สัตว์	
4. การตลาด	4.1 การกระตุ้นระบบตลาดผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร	ควรจัดหาโอกาสในการเรียนรู้ให้แก่ชาวบ้านในพื้นที่ที่ปฏิบัติจริง โดยสร้างกิจกรรมเพื่อติดตามผลระยะยาวขึ้นในพื้นที่ และกิจกรรมดังกล่าวคือการนำผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรจากการทำการเกษตรผสมผสานมาซื้อขายในตลาดชุมชน
	4.2 การปรับปรุงตลาดผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น	
5. การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน	5.1 การพัฒนาแหล่งน้ำ	เช่นเดียวกับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในการปรับปรุงคุณภาพชีวิต องค์ประกอบและกิจกรรมต่าง ๆ สามารถเชื่อมโยงเข้ากับแผนพัฒนาตำบลและแผนของหน่วยงานอื่นๆที่เกี่ยวข้อง
	5.2 สิ่งอำนวยความสะดวกทางการเกษตร	

(5) วิธีการขยายพื้นที่

เนื่องจากการขยายพื้นที่จะกระทำในระดับตำบล ดังนั้นในการดำเนินงาน M/P จะเริ่มจากตำบลเป้าหมายที่มีการวางแผนพัฒนาเชิงคุณภาพอยู่ก่อนแล้ว โดยใช้บทเรียนที่ได้รับจากกิจกรรมนำร่องมาใช้ในการคัดเลือกตำบลเป้าหมาย

- ชั้นแรก เลือกจากพื้นที่ลุ่มน้ำที่สำคัญในจังหวัดโดยพิจารณาจากพื้นที่ลุ่มน้ำ ที่เอื้อประโยชน์ต่อองค์ประกอบ/กิจกรรมแผนการอนุรักษ์และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ
- หรือกับตำบลดังกล่าวก่อนทำการสำรวจข้อมูล
- ในการหารือกับทางตำบล ตัวแทนชาวบ้านจะต้องเข้าร่วมในการอภิปรายเกี่ยวกับแนวคิดและกรอบ M/P

ในการอภิปรายร่วมกับ ส.ป.ก.จังหวัด การคัดเลือกตำบลในแผน M/P จะต้องมีการติดตามความก้าวหน้ากิจกรรมในพื้นที่ตำบลที่ถูกเลือก หรืออีกนัยหนึ่งก็คือการปฏิบัติ/ทดลองซ้ำในพื้นที่และขยายผลไปตำบลอื่น

ในการพัฒนาพื้นที่ การแบ่งปันประสบการณ์ด้านการพัฒนาเชิงคุณภาพสามารถช่วยขยายผลกิจกรรมได้ดียิ่งขึ้น โดยให้ความช่วยเหลือผ่านทางเครือข่ายที่ตั้งขึ้นโดยกลุ่มกิจกรรมร่วมกับทรัพยากรบุคคลท้องถิ่น

เครือข่ายเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อช่วยให้ชาวบ้านสื่อสารและช่วยเหลือกันได้ง่ายขึ้น (ในโครงการนำร่อง กลุ่มกิจกรรม “การทำของใช้ภายในบ้าน” และ “ปลูกพืชผักสวนครัว” ได้ขยายผลผ่านการสนับสนุนในการประชุมเชิงปฏิบัติการระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ในจังหวัดพิษณุโลก เครือข่ายการจัดการป่าชุมชนได้ก่อตั้งขึ้นร่วมกับชุมชนใกล้เคียงและการแบ่งปันประสบการณ์ช่วยเสริมสร้างขีดความสามารถให้แก่สมาชิกคณะกรรมการป่าชุมชนด้วย) และเป็นการแบ่งปันความรู้และทักษะที่ได้รับจากประสบการณ์การพัฒนาเชิงคุณภาพแก่พื้นที่อื่นๆเพื่อช่วยเหลือการดำเนินกิจกรรมในพื้นที่อื่นๆ ด้วย

(6) วิธีปฏิบัติการและจัดการดำเนินงาน M/P

ในกระบวนการดำเนินงาน M/P การปฏิบัติและจัดการจะต้องได้รับความร่วมมือจากทุกระดับไม่ว่าจะเป็นส่วนกลาง (ส.ป.ก.), ระดับจังหวัด (ส.ป.ก.จังหวัด), ระดับตำบล (อบต.), ระดับหมู่บ้านและกลุ่มกิจกรรม โดยในแต่ละองค์กรทำการจัดการและติดตามผลความก้าวหน้าของการดำเนินงานตาม

ระดับของตนเอง และเนื่องจากการดำเนินงานได้ทำในหลายหมู่บ้านของตำบลเดียวกัน ดังนั้น การติดตามและประเมินผลจึงเป็นหน้าที่ของทั้งทางตำบล หมู่บ้าน และกลุ่มกิจกรรม ทาง ส.ป.ก.ส่วนกลาง และ ส.ป.ก.จังหวัด จะให้ความสนับสนุนทางด้านวิชาการและงบประมาณ โดยการพัฒนาขยายพื้นที่ทำโดย ส.ป.ก.จังหวัด ภายใต้ความสนับสนุนจาก ส.ป.ก.ส่วนกลาง

ในการประชุมผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจะมีการนำเอาความสำเร็จจากกรอบ/องค์ประกอบและการปรับเปลี่ยนการดำเนินกิจกรรมในแต่ละระดับมาแบ่งปันข้อมูลระหว่างกัน (ในโครงการนำร่อง การประชุมผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหรือการประชุมเชิงปฏิบัติการเช่น การประชุมประจำเดือน และการประชุมประจำทุกๆ 3 เดือน ได้การนำผลที่ได้และความก้าวหน้าในการดำเนินกิจกรรมมาแบ่งปัน และแลกเปลี่ยนข้อมูลความรู้ระหว่างผู้เข้าร่วม ในการประชุม และการประชุมเชิงปฏิบัติการนับว่าเป็นประโยชน์ต่อการสนับสนุนและขยายผลกิจกรรมระหว่างผู้เข้าร่วมผ่านวิธีแลกเปลี่ยนความรู้ และยังช่วยสร้างเครือข่ายและเพิ่มขีดความสามารถแก่ผู้เข้าร่วมอีกด้วย)

6.3 บทบาทของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการดำเนินงาน M/P

(1) บทบาทของ ส.ป.ก. หน่วยงานภาครัฐ ชาวบ้าน และวิทยากรกระบวนการ

ส.ป.ก. มีหน้าที่รับผิดชอบในการปฏิบัติการและจัดการการดำเนินงาน M/P โดยภาพรวมในพื้นที่ 4 จังหวัด รวมไปถึงการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมและประชาสัมพันธ์ไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ส.ป.ก.จังหวัด มีหน้าที่หลักในการปฏิบัติการและจัดการการดำเนินงาน M/P ระดับจังหวัด รวมไปถึงการคัดเลือกตำบลเป้าหมายเพื่อการขยายพื้นที่ ติดตามผลและประเมินผลความก้าวหน้าในการดำเนินงาน M/P ส.ป.ก.จังหวัดควรประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับจังหวัดเพื่อดำเนินการตามแผน M/P (ตัวอย่างเช่น กิจกรรมในองค์ประกอบพื้นที่ฟูป่า เช่น “การทำแนวกันไฟ” สามารถประสานงานร่วมกับ อบต.) ส.ป.ก.จังหวัดควรสนับสนุนด้านวิชาการและงบประมาณที่จำเป็นในกระบวนการพัฒนาเชิงคุณภาพแก่ชาวบ้านโดยประสานงานกับวิทยากรกระบวนการ

ตำบลมีหน้าที่ให้ความช่วยเหลือในการปฏิบัติการพัฒนาเชิงคุณภาพ ในแผนอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ทางตำบลจะมีหน้าที่ในการนำกิจกรรมเช่น “การกำหนดแนวเขตป่าให้ชัดเจน”, “การทำแนวกันไฟ” และ “การทำฝายชะลอน้ำขนาดเล็ก” ไปรวมไว้ในแผนพัฒนาระดับตำบล และให้ความช่วยเหลือด้านวิชาการและงบประมาณในการทำกิจกรรมด้วย นอกจากนี้ยังมีหน้าที่ในการสนับสนุนกิจกรรมร่วมในแผนพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ

ชาวบ้านเป็นกลไกสำคัญในการดำเนินกิจกรรมและเข้าร่วมกระบวนการต่างๆ ในการเรียนรู้ ทดลอง และฝึกปฏิบัติ วิทยากรกระบวนการควรมีส่วนในการสนับสนุนกระตุ้นให้ชาวบ้านเกิดการพัฒนาเชิงคุณภาพโดยร่วมมือกับ ส.ป.ก.จังหวัด และตำบล

(2) บทบาทของหน่วยงานภาครัฐและทรัพยากรบุคคลท้องถิ่น

จากการดำเนินโครงการนำร่อง การสนับสนุนด้านวิชาการจากภายนอก จะต้องมีการวางแผนและดำเนินการอย่างยืดหยุ่นโดยขึ้นอยู่กับความต้องการชาวบ้านและสภาพท้องถิ่นซึ่งบางครั้งไม่สามารถกำหนดล่วงหน้าได้ แต่จะมาจากการได้อภิปรายในสิ่งที่เกิดขึ้นและความต้องการในขณะนั้น (ตัวอย่างเช่น เมื่อชาวบ้านได้ประชุมอภิปรายกับเจ้าหน้าที่อุทยาน ทำให้เจ้าหน้าที่ได้ตระหนักถึง

ความสำคัญในบางกิจกรรมเช่น “การสร้างฝายชะลอน้ำขนาดเล็ก” ดังนั้น ชาวบ้านจึงได้รับความสนับสนุนในการดำเนินกิจกรรมนี้)

ระบบการประสานงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและวิธีให้ความช่วยเหลือไม่ได้กำหนดไว้ตายตัว ความช่วยเหลือและความร่วมมืออาจจะนำไปอภิปรายระหว่างการประชุมผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อออกแบบให้สอดคล้องกับความต้องการในท้องถิ่นและขีดความสามารถของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ในโครงการนำร่อง ความสนับสนุนด้านความรู้จาก กรมพัฒนาที่ดิน กรมป่าไม้ ศูนย์การเรียนรู้กรมป่าไม้ ชุมชน/พื้นที่ที่เคยปฏิบัติกิจกรรม หน่วยงานที่เกี่ยวข้องระดับจังหวัด และทรัพยากรบุคคลท้องถิ่นมีหน้าที่ในการส่งเสริมกิจกรรมให้เป็นไปตามแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ในขณะที่เดียวกัน ความรู้จากทรัพยากรบุคคลท้องถิ่น เช่น เกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ เกษตรกรผู้ทำการเกษตรอินทรีย์ และมหาวิทยาลัย จะช่วยส่งเสริมกิจกรรมในแผนการปรับปรุงคุณภาพชีวิตและแผนการพัฒนาการเกษตรอย่างยั่งยืน ซึ่งความสนับสนุนจากองค์กรและทรัพยากรบุคคลท้องถิ่นเหล่านี้จะช่วยต่อยอดกิจกรรมจนสามารถปฏิบัติได้ในพื้นที่ของตนเองได้

ได้มีการเสนอให้ทาง กทท. และ ส.ป.ก.ส่วนกลาง ให้ความช่วยเหลือโดยการจัดตั้งแปลงเกษตรต้นแบบและศูนย์การเรียนรู้ในการทำการเกษตรแบบผสมผสาน

(3) บทบาทของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการส่งเสริมแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

กรอบ/องค์กรประกอบ/กิจกรรมในแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติควรดำเนินการร่วมกับ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เช่น กรมอุทยานฯ, กรมป่าไม้, อบต., ผู้นำเกษตรกรในพื้นที่/ชุมชน และชาวบ้าน ซึ่งแต่ละองค์กร มีบทบาทสำคัญดังนี้

- ส.ป.ก.จังหวัด และทรัพยากร/ป่าไม้จังหวัด ควรจัดการศึกษาดูงาน (เช่น การศึกษาดูงานที่ศูนย์การเรียนรู้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ จังหวัดเชียงใหม่) และจัดหาโอกาสในการเรียนรู้ให้แก่ชาวบ้านเพื่อกระตุ้นให้ชาวบ้านสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

- ทรัพยากรและป่าไม้จังหวัดควรให้ข้อมูลและความสนับสนุนในการนำเสนอองค์กรประกอบ/กิจกรรมต่างๆ เช่น “การทำแนวเขตป่าให้ชัดเจน”, “การใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์อาหาร”, “การตระหนักถึงคุณค่าป่า” และ “การสร้างฝายชะลอน้ำ” นอกจากนี้ ป่าไม้, ส.ป.ก.จังหวัด, และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรแนะนำให้มีการศึกษาดูงานในพื้นที่ที่ประสบความสำเร็จในกิจกรรมดังกล่าวเพื่อให้เห็นภาพความสำเร็จในอนาคต กรมป่าไม้ควรประสานงานกับ ส.ป.ก.จังหวัดในการทำกิจกรรมการปลูกป่า เช่น แจกต้นกล้าในการปลูกป่า

- เพื่อส่งเสริมและขยายผลกิจกรรม “การปฏิบัติทางการเกษตรเพื่อป้องกันการพังทลายของดิน” หน่วยงานที่รับผิดชอบ เช่น กรมพัฒนาที่ดิน กรมส่งเสริมการเกษตร และมหาวิทยาลัยควรจัดให้มีการศึกษาดูงานและโอกาสในการเรียนรู้ในพื้นที่ที่ชาวบ้านสามารถเรียนรู้ในทางปฏิบัติและเพิ่มแรงจูงใจให้ชาวบ้านได้ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ความช่วยเหลือทั้งด้านความรู้และงบประมาณเพื่อชาวบ้านสามารถนำกิจกรรม “การปฏิบัติทางการเกษตรเพื่อป้องกันการพังทลายของดิน” มาใช้ในพื้นที่ของตนเองได้

- ตำบลที่เกี่ยวข้องควรรวมกิจกรรม เช่น “การสร้างฝายชะลอน้ำ” และ “การทำแนวกันไฟ” ไว้ในแผนพัฒนาตำบลและให้การสนับสนุนด้านงบประมาณแก่กิจกรรมที่ทำเป็นประจำทุกปี
- ผู้นำอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการในหมู่บ้านและชุมชนต่าง ๆ ควรกระตุ้นให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมร่วมและนำไปใช้ในพื้นที่ของตนเอง

6.4 การดำเนินงานโครงการตามแผนแม่บทระดับจังหวัด (M/P)

(1) แผนการดำเนินงานโครงการในภาพต่าง ๆ

การดำเนินโครงการในรอบ M/P ขึ้นอยู่กับแหล่งเงินทุนต่าง ๆ ซึ่งการดำเนินงานจะประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ได้ก็ต้องมาจากความสำเร็จในการพัฒนาพื้นที่และการพัฒนาเชิงคุณภาพ ซึ่งในสถานภาพปัจจุบัน ส.ป.ก. ส่วนกลางเป็นแกนหลักในการจัดระบบการดำเนินงานโครงการ โดยจำเป็นต้องพึ่งเงินงบประมาณ ดังนั้นการวางแผนดำเนินงานจึงสามารถจัดทำเป็นภาพจำลองได้ 3 ภาพ ดังนี้

ภาพจำลองที่ 1: ไม่มีเงินทุนให้

ส.ป.ก. จังหวัดอาจใช้ประโยชน์ M/P เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนา โดยใช้พื้นที่โครงการนำร่องทำหน้าที่เป็นพื้นที่ต้นแบบหรือศูนย์การเรียนรู้ และส.ป.ก. ส่วนกลางอาจส่งเสริมการพัฒนาในพื้นที่ปฏิรูปในจังหวัดโดยใช้งบประมาณประจำที่มี แต่เนื่องจากงบประมาณประจำที่ได้มีอยู่จำกัด จำนวนตำบลที่สามารถดำเนินกิจกรรมได้จึงไม่แน่นอน ดังนั้น การพัฒนาเชิงคุณภาพจึงทำได้แค่บางกิจกรรม ซึ่งต้องอาศัยเงินทุนส่วนตัวของเกษตรกร และงบประมาณของ อบต. ที่มีอยู่อย่างจำกัด ความก้าวหน้าในการพัฒนาพื้นที่อาจทำได้ยากและการบรรลุวัตถุประสงค์อยู่ในเกณฑ์ต่ำ

ภาพจำลองที่ 2: ผสมผสาน M/P ไว้กับแผนที่ ส.ป.ก. ส่วนกลางดำเนินการอยู่

แนวคิด M/P ได้ผสมผสานไว้ในแผนที่ ส.ป.ก. ส่วนกลางดำเนินการอยู่ เช่น “นิคมเศรษฐกิจพอเพียง”, “ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง”, และ “เครือข่ายปราชญ์ท้องถิ่น” โดยแผนการปรับปรุงคุณภาพชีวิต/การพัฒนาการเกษตรอย่างยั่งยืนสามารถปรับอยู่ในแผนของ ส.ป.ก. ดังกล่าวได้ อย่างไรก็ตาม แผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติควรรวมไว้ในแผน ส.ป.ก. ด้วย นอกจากนี้ การดำเนินกิจกรรม “นิคมเศรษฐกิจพอเพียง” ควรมีการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เพื่อแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติตามพื้นที่ M/P code และลุ่มน้ำ และส่วนการว่าจ้างวิทยากรกระบวนกรก็เป็นสิ่งจำเป็นในการดำเนินงานตามหลักการของ M/P อย่างไรก็ตาม ความสำเร็จ/ผลกระทบจากการดำเนินการในระดับตำบลมีข้อจำกัดเช่นกัน

ภาพจำลองที่ 3: จัดสรรงบประมาณพิเศษเพื่อดำเนินงาน M/P พร้อมกำหนดการดำเนินงานตามปีเป้าหมาย

ในความมุ่งมั่นของการดำเนินงานตาม M/P ที่จะให้บรรลุวัตถุประสงค์ในปีที่ตั้งเป้าไว้ จะต้องดำเนินงานในลักษณะโครงการพิเศษ ซึ่งมีประสิทธิภาพมากกว่าภาพจำลองที่ 1 และ 2 เช่น ถ้าตั้งเป้า

ในการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ภายใน 10 ปี การพัฒนาพื้นที่อาจวางแผนโดยเริ่มจากพัฒนา พื้นที่ 4 - 5 ตำบลต่อปีในแต่ละจังหวัด เนื่องจากขั้นตอนการดำเนินงานโครงการดังกล่าวมีมากกว่า ในโครงการนำร่อง ส.ป.ก.ส่วนกลางอาจไม่สามารถปฏิบัติได้จากงบประมาณ ดังนั้นงบประมาณพิเศษจึงเป็นสิ่งจำเป็น และถ้าพิจารณาจากระดับความคาดหวังของโครงการและขีดความสามารถในการดำเนินงานของ ส.ป.ก. แล้ว ควรจัดตั้งหน่วยงานพิเศษที่ทำหน้าที่ดำเนินงานโครงการนี้อย่างมีประสิทธิภาพ

ผลสำเร็จที่ได้จากภาพจำลองที่ 1 นั้นไม่แน่นอน เนื่องจากในการดำเนินงาน M/P อาจจำกัดอยู่แค่บางองค์ประกอบ/กิจกรรมในงบประมาณที่จำกัด ส่วนภาพจำลองที่ 2 ผลสำเร็จก็ยังไม่แน่นอน เนื่องจากการดำเนินงานต้องรวมกับแผนที่ดำเนินอยู่ อาจต้องกำหนดข้อตกลงร่วมกัน จึงเห็นได้ว่าภาพจำลองที่ 3 มีความเป็นไปได้สูงสุดที่จะบรรลุวัตถุประสงค์

อย่างไรก็ตาม ควรจัดการด้านสภาพแวดล้อมให้เอื้ออำนวยต่อแผนการดำเนินโครงการ ในขณะเดียวกัน เมื่อพิจารณาจากอุปสรรคด้านงบประมาณของรัฐบาลเพื่อการดำเนินงานตามแผน จึงจำเป็นต้องมีการเตรียมแผนระยะยาว และถ้าการดำเนินการด้านงบประมาณใช้เวลานาน การดำเนินงาน M/P อาจต้องเริ่มจากภาพจำลองที่ 2 ดังนั้น จึงแนะนำให้เตรียมสภาพแวดล้อมสำหรับภาพจำลองที่ 3 ตั้งแต่ดำเนินงานตามภาพจำลองที่ 2 หลังจากวางแผนเสร็จ จึงเริ่มดำเนินการตามภาพจำลองที่ 3

ภายใต้สถานการณ์ดังกล่าว ได้เสนอให้โครงการดำเนินการตามภาพจำลองที่ 3 ดังนั้น โครงการจึงออกแบบการดำเนินงานตามภาพจำลองที่ 3 ในการศึกษา

(2) แนวคิดพื้นฐานของแผนการดำเนินงานโครงการ

การดำเนินงานโครงการตามกรอบระยะเวลา

- ดำเนินงานโครงการ 2 ระยะ
- ตั้งเป้าระยะเวลาในการดำเนินโครงการ 10 ปี แต่ละระยะใช้เวลา 5 ปี
- การคัดเลือกตำบลอาจคัดเลือกจากขอบข่ายพื้นที่ลุ่มน้ำและพื้นที่กลุ่ม M/P code
- คัดเลือก 5 ตำบล เพื่อเป็นแกนนำในการดำเนินงาน M/P ระดับจังหวัด
- ระยะที่ 1 จะดำเนินการในพื้นที่ 5 ตำบลดังกล่าวและตำบลใกล้เคียง ส่วนตำบลอื่นๆ เป็นพื้นที่เป้าหมายของระยะที่ 2
- ในการจัดทำแผนการดำเนินงานโครงการระยะที่ 2 จะได้จากการทบทวนผลที่ได้จากระยะที่ 1 รวมไปถึงการติดตามความก้าวหน้าของการสร้างเครือข่าย
- วิธีในการดำเนินงานโครงการสามารถปรับเปลี่ยนได้ เช่น การคัดเลือกตำบล และการให้ความสนับสนุนต้องอาศัยข้อมูลจากการติดตามผลและประเมินผลความก้าวหน้า ในแต่ละระดับการดำเนินงาน

หน่วยงานราชการที่ดำเนินโครงการ

หน่วยงานที่มีหน้าที่ในการดำเนินงานโครงการคือ ส.ป.ก.ส่วนกลาง และ ส.ป.ก.จังหวัด

องค์กรที่ดำเนินงานโครงการ

หน่วยจัดการโครงการควรเป็นองค์กรอิสระที่ก่อตั้งขึ้นเพื่อการดำเนินโครงการ M/P เป็นไปอย่างราบรื่น โดยมีหน้าที่ในการดำเนินงานโครงการทางด้านการบริหารจัดการโดยเฉพาะ

หน่วยจัดโครงการจะประกอบด้วยเจ้าหน้าที่ที่ดำเนินโครงการเต็มเวลา โดยมีผู้จัดการโครงการและเจ้าหน้าที่จัดการโครงการ 3 คน และผู้ประสานงาน 2 คน ปฏิบัติงานในส่วนกลางและให้มีเจ้าหน้าที่จัดการโครงการ 2 คน ปฏิบัติงานในระดับจังหวัด เจ้าหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายนี้ควรมีความชำนาญและประสบการณ์ในแนวทางแบบมีส่วนร่วมและกรอบงาน 3 ส่วนของ M/P

ส.ป.ก.ส่วนกลางจำเป็นต้องจัดการฝึกอบรมให้แก่เจ้าหน้าที่ในหน่วยจัดการโครงการเพื่อพัฒนาขีดความสามารถในการดำเนินโครงการ M/P รวมถึงสร้างความเข้าใจในแนวคิดของ M/P และวิธีปฏิบัติ/จัดการ และเนื้อหาในแต่ละส่วน นอกจากนี้อาจนำประสบการณ์และผลที่ได้จากโครงการนำร่องและโครงการคล้ายกันที่ดำเนินการอยู่มาใช้ในการอบรมเจ้าหน้าที่ด้วย

เนื่องด้วยวิทยาการกระบวนการมีความจำเป็นและมีส่วนสำคัญในการดำเนินงานโครงการ ดังนั้นจึงควรจัดสรรบุคลากรส่วนนี้รวมอยู่ในกระบวนการดำเนินงานนี้ด้วยแต่บุคลากรภาครัฐก็ยังมีข้อจำกัดในการทำหน้าที่วิทยาการกระบวนการ จึงควรใช้ประโยชน์จากองค์กรพัฒนาเอกชนที่คุ้นเคยกับแนวทางการมีส่วนร่วม และมีประสบการณ์/ทักษะและความรู้ เช่น เดียวกัน กับกรณีของวิทยาการกระบวนการใน พื้นที่ภาคเหนือ ทำหน้าที่เป็นวิทยาการกระบวนการ

ทั้งนี้ควรจัดสรรเจ้าหน้าที่ภาคสนามที่คอยเฝ้าอำนวยความสะดวกในการพัฒนาในระดับตำบลด้วย

(3) แผนการดำเนินโครงการ (ระยะที่ 1)

ตำบลเป้าหมายในระยะที่ 1

จากแนวคิดพื้นฐานในการดำเนินโครงการ สำหรับระยะที่ 1 การคัดเลือกตำบลจะพิจารณาจากพื้นที่ M/P code และลุ่มน้ำ ดังนั้นพื้นที่เป้าหมายในระยะนี้ที่จังหวัด พะเยา แพร่ น่าน และพิษณุโลก มีจำนวน 15,9,10, และ 5 ตำบล ตามลำดับ

จำนวนตำบลเป้าหมายจะแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ของ 4 จังหวัด และเนื่องจากการดำเนินการในแต่ละตำบลอาจก้าวหน้าแตกต่างกันออกไป ดังนั้น การประสานงานร่วมกันระหว่างตำบล เช่น การศึกษาดูงานร่วมกันและเยี่ยมชมระหว่างกันจะช่วยให้การดำเนินงานราบรื่นและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ตำบลหลักในพื้นที่เป้าหมาย มีรายชื่อดังต่อไปนี้

ตำบลแกนนำและพื้นที่ M/P Code ในระยะที่ 1

พะเยา		แพร่		น่าน		พิษณุโลก	
ตำบล	PYO	ตำบล	PRE	ตำบล	ANN	ตำบล	PIK
บ้านต๋อน	11	เวียงต้า	05	ยาบห้วยนา	13	Suan Miang	01
ท่าจำปี	10	ปากกาง	08	สัน	15	Tha Sakae	01
แม่สูก	11	ไผ่โพน	04	แม่สาคร	15	Pa Daeng	01
หนองหล่ม	13	ทุ่งศรี	04	ไหล่น่าน	18	Khan Chonh	02
ดงเจน	07	แม่ทราย	03	ตาลชุม	18	Hin Lat	02

ระยะเวลาในการดำเนินโครงการ

ระยะเวลาในการดำเนินงานตั้งเป้าไว้ที่ 5 ปี ดังนั้นการพัฒนาพื้นที่จึงเริ่มปฏิบัติการใน 4 - 5 ตำบลต่อปี ส่วนระยะเวลาในการดำเนินการเพื่อการพัฒนาเชิงคุณภาพในแต่ละตำบลเบื้องต้นตั้งเป้าไว้ที่ 3 ปี (โดยมีการวางแผน/ดำเนินการ/ประเมินผล 3 รอบ ในช่วงนี้จะมีการกระตุ้นความสามารถของชาวบ้านและสร้างเครือข่ายเพื่อความยั่งยืนขององค์ประกอบและกิจกรรม)

ประมาณการค่าใช้จ่ายในการดำเนินโครงการ

ค่าใช้จ่ายในการดำเนินโครงการระยะที่ 1 ประกอบด้วย 1) ค่าใช้จ่ายในกระบวนการเรียนรู้/ทดลอง/ฝึกปฏิบัติ (โอกาสในการเรียนรู้ เช่น การศึกษาดูงาน และการประชุม/ประชุมเชิงปฏิบัติการ และกิจกรรมของชาวบ้านในกระบวนการทดลอง/ฝึกปฏิบัติ) 2) การดำเนินการด้านโครงสร้างพื้นฐาน 3) การว่าจ้างวิทยากรกระบวนการและเจ้าหน้าที่ภาคสนาม 4) การปฏิบัติการและดำเนินโครงการให้ต่อเนื่อง โดยค่าใช้จ่ายโครงการมีการประมาณการไว้ที่ 1,720 ล้านบาท และในจำนวนนี้ประมาณ 78% เป็นค่าใช้จ่ายในการก่อสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐาน

ในหลักการ ในแผนพัฒนาชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดการด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานตามที่ชาวบ้าน/ชุมชนต้องการ ซึ่งในการดำเนินการ M/P กิจกรรมการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานดังกล่าวได้ถูกเลือกเพื่อเป็นสิ่งอำนวยความสะดวกด้านสาธารณูปโภค เช่น แหล่งน้ำขนาดเล็กในพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน ถนนลำเลียงพืชผล ระบบชลประทานขนาดเล็ก และคลองระบายน้ำ โดย ส.ป.ก. ส่วนกลางและส.ป.ก. จังหวัดจะเชื่อมโยงกิจกรรมดังกล่าวเข้าไปในภารกิจของตน การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานดังกล่าวอาจรวมอยู่ในแผนพัฒนาตำบลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และเมื่อพิจารณาจากเงื่อนไขข้างต้น การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานอาจไม่มีอยู่ในโครงการ จึงอาจจะต้องก่อสร้างและพัฒนาแยกออกไปโดยอาศัยงบประมาณที่มีอยู่

6.5 การจัดทำกลยุทธ์ในการพัฒนาเพื่อเป้าหมายสูงสุด

(1) กลยุทธ์ในการพัฒนาโดยภาพรวม

โครงการในพื้นที่ตำบลนำร่องที่นับเป็นก้าวแรกในการพาไปสู่การบรรลุเป้าหมายสูงสุด ซึ่งหลังจากดำเนินโครงการนำร่อง ควรมีการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่องใน 4 จังหวัด และจัดทำกลยุทธ์เพื่อการขยายผลภายใต้แนวคิด M/P ให้แก่อีก 13 จังหวัด เพื่อนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายสูงสุด

(2) การจัดทำร่างแผนการดำเนินงาน

การดำเนินงาน M/P ควรปฏิบัติในระยะยาว แต่เนื่องจากสภาพแวดล้อมทางการเมืองที่เอื้ออำนวยต่อการบรรลุเป้าหมายสูงสุดไม่มั่นคง ในขณะที่สภาพเศรษฐกิจและสังคมในภาคเหนือมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทำให้ยากต่อการหาข้อสรุปของชาวบ้านในตำบลและเตรียมการดำเนินงานจากสถานการณ์ดังกล่าวการหาข้อสรุปเรื่องกลยุทธ์ในการพัฒนาระยะยาวจึงเป็นไปได้ยาก อย่างไรก็ตาม เพื่อเป็นการบรรลุเป้าหมายสูงสุด ควรจัดทำแผนการดำเนินงานตามระยะดังกล่าว

1) ความต่อเนื่องในการดำเนินงานโครงการนำร่อง

เพื่อให้ พื้นที่/ชุมชนในโครงการนำร่องสามารถทำหน้าที่เป็นพื้นที่ต้นแบบหรือศูนย์การเรียนรู้ในโครงการ M/P ต่อไป และแสดงให้เห็นชาวบ้าน/ชุมชนใกล้เคียงเห็นถึงการดำเนินงาน M/P รวมไปถึงกระบวนการปฏิบัติกิจกรรมของชาวบ้านและความสนับสนุนจากภายนอก จึงควรให้ความสนับสนุนในกิจกรรมที่กำลังดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง และมีการติดตามและประเมินผลกิจกรรมจนกว่าชาวบ้านจะสามารถปฏิบัติได้เองในพื้นที่/ชุมชนของตน

2) การเตรียมการด้านบริหารจัดการในการดำเนินงานโครงการ

ระหว่างการดำเนินการเพื่อความต่อเนื่องของโครงการ ควรจัดการด้านการบริหารจัดการในการดำเนินโครงการในภาพจำลองที่ 3 โดยทาง ส.ป.ก.ส่วนกลาง ควรร่วมหารือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในแนวคิดพื้นฐานของ M/P กลไกและวิธีการในการดำเนินโครงการและ จัดทำงบประมาณในการดำเนินงาน M/P

3) การดำเนินโครงการ M/P ในพื้นที่ 4 จังหวัด

การดำเนินโครงการ (ระยะที่ 1)

ในระยะที่ 1 ควรดำเนินการตามแผนและพิจารณาทบทวนถึงผลที่ได้ก่อนที่จะดำเนินงานในระยะที่ 2

การดำเนินงานในระยะที่ 2

แผนการดำเนินงานโครงการระยะที่ 2 ควรออกแบบหลังจากที่ได้ประเมินผลและวิเคราะห์จากการดำเนินงานในระยะที่ 1 โดยจะดำเนินโครงการในลักษณะโครงการพิเศษแบบเดียวกันกับระยะที่ 1

โครงการดำเนินงานในระยะที่ 2

จำนวนตำบลเป้าหมายในระยะที่ 2 จะมีมากกว่าในระยะที่ 1 ดังนั้น การดำเนินงานจำเป็นต้องมีประสิทธิภาพมากกว่าระยะที่ 1 เนื่องจากจะเป็นการนำไปสู่การขยายผลในอีก 13 จังหวัด จึงควรคำนึงถึง สิ่งต่อไปนี้

- ใช้ประโยชน์จากเครือข่ายและเจ้าหน้าที่ภาคสนามที่มีในระยะที่ 1 และสร้างระบบความเกื้อหนุนร่วมกันกับตำบลใกล้เคียงเพื่อส่งเสริม/ขยายผลกิจกรรมได้ง่ายขึ้น
- ตำบลที่ดำเนินกิจกรรมในระยะที่ 1 จะทำหน้าที่เป็นศูนย์การเรียนรู้ เพื่อตำบล/ชาวบ้าน/ชุมชนในระยะที่ 2 สามารถเรียนรู้กระบวนการ เรียนรู้/ทดลอง/ฝึกปฏิบัติ ผ่านการศึกษาดูงานในศูนย์การเรียนรู้
- เจ้าหน้าที่ภาคสนามในแต่ละตำบลจะได้รับความรู้เพื่อจะสามารถพัฒนาตนเองเพื่อเป็นวิทยากรกระบวนการและให้ความช่วยเหลือในการพัฒนาเชิงคุณภาพในตำบลใกล้เคียง
- เจ้าหน้าที่จาก ส.ป.ก.จังหวัดในจังหวัดใกล้เคียงจะได้รับเชิญเข้าร่วมการประชุม/ประชุมเชิงปฏิบัติการระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและโอกาสในการเรียนรู้เพื่อจะได้เข้าใจถึงแนวคิด M/P และวิธีการในการดำเนินงาน

4) การประเมินผลโครงการ M/P โดยภาพรวม

เมื่อการดำเนินการระยะที่ 2 เสร็จสิ้นแล้ว ควรมีการประเมินผลในการดำเนินโครงการ ทั้งระยะที่ 1 และ 2 และจัดทำกลยุทธ์เพื่อการขยายผลสู่อีก 13 จังหวัด

5) การจัดทำกลยุทธ์เพื่อการขยายผลตามแนวคิด M/P สู่พื้นที่ 13 จังหวัด

จากการประเมินผลโครงการ M/P ควรส่งเสริมและขยายผลกลยุทธ์แนวคิด M/P ในพื้นที่ 13 จังหวัด

การคัดเลือกจังหวัดเป้าหมาย ต่อไปควรให้ความสำคัญกับกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน 5 จังหวัดในความสอดคล้องกับ ยุทธศาสตร์การพัฒนากลุ่มจังหวัด ซึ่งจัดทำโดยสำนักนายกรัฐมนตรี เมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2546 เนื่องจากแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีความสำคัญต่อ 5 จังหวัดดังกล่าว และในการขยายผลสู่อีก 13 จังหวัด

แนวคิดพื้นฐานในการจัดทำกลยุทธ์เพื่อการขยายผล

แม้ว่าการดำเนินโครงการในพื้นที่ 4 จังหวัดได้วางแผนขึ้นเป็นโครงการพิเศษโดยได้รับงบประมาณ, หน่วยจัดโครงการ, และวิทยากรกระบวนการช่วยเหลือ กลยุทธ์เพื่อการขยายผลควรจัดทำขึ้นโดยคำนึงถึงหัวข้อต่อไปนี้

- ส.ป.ก.จังหวัด ควรรวมแนวคิด M/P เช่น การดำเนินของแผนทั้ง 3 ส่วน กับกระบวนการเรียนรู้ไว้ในงานประจำในพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน
- โดยทั่วไป ส.ป.ก.จังหวัดประกอบด้วย 5 หน่วย หน่วย “การจัดการปฏิรูปพื้นที่” ควรเป็นแกนนำในการขยายผล

6) การดำเนินโครงการภายใต้แนวคิด M/P ในพื้นที่ 13 จังหวัด

ในกลยุทธ์เพื่อการขยายผล M/P ไปยังอีก 5 จังหวัดภาคเหนือตอนบนที่จัดให้มีระดับความสำคัญมากที่สุด ควรจะได้ รวมแนวคิด M/P ไว้กับงานประจำของทาง ส.ป.ก.จังหวัด และเนื่องจากงบประมาณที่อยู่จำกัด กิจกรรมของชาวบ้านและความสนับสนุนจากภายนอกอาจดำเนินการได้อย่างจำกัด อย่างไรก็ตามมีความคาดหวังว่าแนวคิดของ M/P จะขยายผ่านเครือข่ายในวงที่กว้างขึ้น และได้ผล โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พื้นที่ 5 จังหวัด ที่มีพื้นที่ติดต่อกับจังหวัดที่ได้ดำเนินการโครงการ M/P มาแล้ว เนื่องจากเป็นเรื่องง่าย ที่จะได้เรียนรู้จากพื้นที่จังหวัดที่ดำเนินโครงการมาก่อนแล้ว

แม้การขยายผลและการส่งเสริมกิจกรรมจะจำกัดอยู่ที่ระดับรากหญ้า แต่ความสำเร็จที่เพิ่มขึ้นของกิจกรรมเหล่านี้ทำให้บรรลุถึงเป้าหมายสูงสุดได้

(3) บทบาทและการพัฒนาขีดความสามารถของหน่วยงานภาครัฐ

บทบาทสำคัญของหน่วยงานภาครัฐในการดำเนินโครงการ คือ การจัดเตรียมสภาพแวดล้อมให้เอื้ออำนวยต่อการดำเนินกิจกรรมที่เสนอขึ้นโดยชาวบ้าน และชุมชนชนบทเพื่อการปรับปรุงคุณภาพชีวิต และการทำการเกษตรไปพร้อมกับการอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่และชุมชนของตน นอกเหนือจากนั้น หน่วยงานภาครัฐยังมีหน้าที่ในการส่งเสริมและขยายผลกิจกรรมไปยังพื้นที่

ปฏิรูปและตำบลที่เกี่ยวข้อง ส.ป.ก.ส่วนกลางและ ส.ป.ก.จังหวัดจำเป็นต้องร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กรมต่างๆ ภายใต้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และ อบต. เพื่อทำงานร่วมกับชาวบ้านและชุมชนชนบท

ส.ป.ก.ส่วนกลางควรคำนึงถึงการพัฒนาขีดความสามารถให้แก่หน่วยจัดการโครงการเพื่อดำเนินโครงการที่ราบรื่นและมีประสิทธิภาพมากขึ้น ปัจจัยที่จำเป็นต่อการพัฒนาขีดความสามารถ ได้แก่ “การเข้าใจแนวคิด M/P” และ “การเรียนรู้ด้านการจัดการวงจรของโครงการ” การพัฒนาขีดความสามารถให้แก่หน่วยจัดการโครงการอาจทำได้โดยการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรท้องถิ่น เช่น สถาบันการศึกษาและปราชญ์ชุมชน รวมถึงประสบการณ์ที่ได้จากโครงการที่มีความคล้ายคลึงกันที่ดำเนินการอยู่ และประสบการณ์จากโครงการนำร่อง ส.ป.ก.ส่วนกลางควรจัดหาโอกาสในการเรียนรู้ที่เหมาะสมเพื่อพัฒนาขีดความสามารถ ซึ่งรวมถึงในส่วนของ การดำเนินโครงการ การติดตามผล ความก้าวหน้าและการทำงานของหน่วยจัดการโครงการ

แนวทางพื้นฐานในการส่งเสริมและขยายผลแนวคิด M/P ไปยัง 13 จังหวัดภาคเหนือ คือ การรวมกระบวนการกิจกรรมตามแนวคิด M/P ไว้ในภารกิจประจำของหน่วยงาน ส.ป.ก.จังหวัด :ซึ่ง ส.ป.ก.จังหวัดควรดำเนินการส่งเสริมและขยายผลกิจกรรมในแนวคิด M/P ไปพร้อมกับการปฏิบัติภารกิจประจำ และเพื่อให้เป็นไปตามนั้น จึงได้เสนอให้ ส.ป.ก.ส่วนกลาง และ ส.ป.ก.จังหวัด ควรเริ่มจากการทบทวนกฎระเบียบการทำงานและการจัดสรรงบประมาณประจำเพื่อสามารถดำเนินการตามแนวคิด M/P ได้เช่นเดียวกับการปฏิบัติงานประจำ นอกจากนี้ ได้เสนอให้กระตุ้นขีดความสามารถของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อปรับปรุงขีดความสามารถทั้งในระดับส่วนบุคคลและระดับองค์กร หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและเจ้าหน้าที่ควรศึกษาแนวคิด M/P และกลไกการดำเนินงาน เช่น การประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรบุคคลท้องถิ่นและเครือข่าย, และการให้ความช่วยเหลือตลอดกระบวนการ ส.ป.ก.ส่วนกลางควรผลักดันให้หน่วยจัดการโครงการจัดหาโอกาสในการเรียนรู้ให้แก่ ส.ป.ก.จังหวัดใน 13 จังหวัดภาคเหนือ, เจ้าหน้าที่ ส.ป.ก.ส่วนกลางและ อบต.ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เจ้าหน้าที่ได้ศึกษากระบวนการดำเนินงานและปรับปรุงขีดความสามารถของตน

7. บทสรุปและข้อเสนอแนะ

7.1 บทสรุป

คณะผู้ศึกษาได้ดำเนินงานใน “โครงการศึกษาเพื่อพัฒนาด้านการวางแผนและเสริมสร้างขีดความสามารถในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสภาพชุมชนและการเกษตรอย่างยั่งยืนในภาคเหนือของประเทศไทย” ตามขอบข่ายของงานที่สรุประหว่างกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และองค์กรความร่วมมือระหว่างประเทศของญี่ปุ่นเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2547 โดยในการศึกษาจุดประสงค์ของการศึกษาได้จัดทำแผนแม่บทเพื่อดำเนินการพัฒนาการเกษตรและชนบทในพื้นที่

ปฏิรูปที่ดินร่วมกับ ชาวบ้านและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้สอดคล้องและส่งเสริมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสม โดยคัดเลือกพื้นที่ในการดำเนินการ 4 จังหวัดจาก 17 จังหวัดในภาคเหนือ และได้นำเสนอผลการศึกษาไว้ในรายงานฉบับนี้

ใน M/P ได้แสดงกรอบการพัฒนาเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานตาม 13 โปรแกรม และ 28 องค์ประกอบใน 3 แผนงาน (การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การปรับปรุงคุณภาพชีวิต แผนพัฒนาการเกษตรอย่างยั่งยืน) โดยวิธีในการดำเนินงานคือทำให้ชาวบ้านเป็นผู้เริ่มในการทำกิจกรรมร่วมกับหน่วยงานภาครัฐและทรัพยากรบุคคลท้องถิ่น

ในการศึกษาได้ดำเนินโครงการนำร่องเพื่อทดลองการดำเนินงาน M/P ซึ่งผลที่ได้ชี้ให้เห็นว่าแผนและองค์ประกอบรวมทั้งกลไกในการดำเนินงานร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ, หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และทรัพยากรบุคคลท้องถิ่น มีประสิทธิภาพในการบรรลุวัตถุประสงค์ ดังนั้น สรุปได้ว่า การดำเนินงานตาม M/P ควรดำเนินการได้ทันทีในพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน 4 จังหวัดนี้

7.2 ข้อเสนอแนะ

(1) การเตรียมการดำเนินงาน M/P และการจัดตั้งองค์กร

การจัดทำ M/P ดำเนินการขึ้นภายใต้การทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานทั้งในระดับส่วนกลางและระดับจังหวัด เช่น ส.ป.ก.ส่วนกลาง/ กนท., และ ส.ป.ก.จังหวัด, หน่วยงานระดับจังหวัดที่เกี่ยวข้อง, อบต., ทรัพยากรบุคคลท้องถิ่น, องค์กรพัฒนาเอกชน, และ ชาวบ้านในพื้นที่ปฏิรูป ดังนั้นจึงขอเสนอว่า ให้ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นผู้ริเริ่มการทำงานที่จำเป็นในการดำเนินการ M/P ขึ้นเริ่มต้นตามที่ได้เสนอไว้ในการศึกษาครั้งนี้ นอกจากนี้ ยังได้เสนอว่า บางส่วนของ M/P ควรดำเนินการภายใต้แผนการปัจจุบันของ ส.ป.ก.ส่วนกลางจนกว่าจะมีงบประมาณที่เพียงพอต่อการดำเนินโครงการ

พร้อมกันนี้ควรมีการจัดตั้งหน่วยจัดการโครงการในส่วนของ ส.ป.ก.ส่วนกลาง เพื่อดำเนินโครงการ หน่วยจัดการโครงการจะประกอบด้วย เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานเต็มเวลาที่มีประสบการณ์ในการสำรวจแบบมีส่วนร่วมทั้ง 3 แผนของ M/P และได้เสนอให้มีวิทยากรกระบวนการกระจายอยู่ในพื้นที่แต่ละจังหวัด เมื่อคำนึงถึงบทบาทดังกล่าว จึงเสนอให้มีการว่าจ้างองค์กรพัฒนาเอกชนที่มีประสบการณ์รวมทั้ง ส.ป.ก.ส่วนกลางควรรับผิดชอบด้านการจัดสรรวิทยากรกระบวนการตลอดการดำเนินงาน M/P

(2) ความจำเป็นในการติดตามผลโครงการนำร่อง

เนื่องจากการปฏิบัติกิจกรรมชาวบ้านรวมทั้งความช่วยเหลือจากหน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และทรัพยากรบุคคลท้องถิ่นได้มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องในพื้นที่นำร่อง และสามารถใช้ประโยชน์เพื่อเป็นศูนย์การเรียนรู้หรือต้นแบบในการดำเนินงาน M/P ได้ จึงขอเสนอให้ ส.ป.ก.ส่วนกลาง/กนท., และ ส.ป.ก.จังหวัดให้ความสนับสนุนและติดตามผลอย่างต่อเนื่อง จนกว่าชาวบ้านจะดำเนินกิจกรรมภายใต้แนวคิด M/P ในพื้นที่ของตนเองได้

(3) การประชาสัมพันธ์การดำเนินงาน M/P

M/P ได้ดำเนินแนวทางการพัฒนาให้ชาวบ้านสามารถริเริ่มทำกิจกรรมได้ด้วยตนเองในพื้นที่ และชุมชน รวมทั้งการพัฒนาจากประเด็นและความเชื่อดั้งเดิมของชาวบ้านแนวคิดพื้นฐานก็คือให้ชาวบ้านเป็นกลไกหลักมีบทบาทสำคัญและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องรวมทั้งทรัพยากรบุคคลท้องถิ่นมีหน้าที่ให้ความสนับสนุนตลอดกระบวนการพัฒนาโดยแนวคิดวิธีการพัฒนานี้ได้พยายามขยายไปยังหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง แต่ก็ยังไม่ประสบผลสำเร็จดังนั้น จึงขอเสนอให้ทาง ส.ป.ก.ส่วนกลาง/กนท. และ ส.ป.ก.จังหวัด ประสานงานร่วมกันเพื่ออธิบายแนวคิด M/P อย่างกว้างๆ ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้าใจมากขึ้น และเพื่อให้สภาพแวดล้อมในการดำเนินงาน M/P มีความราบรื่นยิ่งขึ้น

(4) ข้อจำกัดของแนวทางการมีส่วนร่วมในกระบวนการดำเนินงาน M/P

เนื่องจากกิจกรรมการอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ป่าเป็นการทำกิจกรรมร่วมกันของชาวบ้านในพื้นที่ ดังนั้น แนวทางการมีส่วนร่วมจึงเป็นสิ่งจำเป็นในการบรรลุวัตถุประสงค์ของ M/P ในการดำเนินโครงการนำร่อง บางกิจกรรมเป็นการริเริ่มโดยชาวบ้านซึ่งมาจากแรงจูงใจและจิตสำนึกของตนเอง อย่างไรก็ตาม กิจกรรมบางอย่างที่ไม่ได้สร้างขึ้นจากแรงจูงใจและจิตสำนึกของชาวบ้าน เช่น “กิจกรรมการเกษตรเพื่อป้องกันการพังทลายของดิน” ไม่มีการดำเนินงานเกิดขึ้น จากสถานการณ์ดังกล่าว ซึ่งให้เห็นว่าแนวทางการมีส่วนร่วมทำได้อย่างจำกัดในการกระตุ้นให้ชาวบ้านริเริ่มกิจกรรมในแผนการอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์แผนการอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติ จึงขอเสนอให้หน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องพิจารณาแนวทางการบริหารจัดการ เช่น การจัดหาสิ่งกระตุ้นเตือนและแรงจูงใจให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสมในพื้นที่ตนเอง

(5) การประสานงานกับกรมป่าไม้และอุทยานฯ เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ในการอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

เพื่อบรรลุเป้าหมาย “การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน” การประสานงานกับกรมป่าไม้จึงเป็นสิ่งจำเป็น ใน M/P นอกเหนือจากกิจกรรมการจัดการป่าชุมชนแล้ว กิจกรรมอื่น ๆ อาทิเช่น “การทำแนวกันไฟ” “การสร้างฝายชะลอน้ำ” และ “การปลูกป่าทดแทน” ล้วนแต่เป็นกิจกรรมร่วมที่มีความสำคัญ ซึ่งนำไปสู่การอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ป่าและป่าอนุรักษ์ที่มีพื้นที่ติดต่อกับพื้นที่ปฏิรูป จึงเสนอให้กรมป่าไม้และอุทยานฯ มีส่วนช่วยสนับสนุนในการดำเนินกิจกรรมดังกล่าว ในพื้นที่ทั้งหมด เนื่องจากกิจกรรมเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเนื่องจาก ส.ป.ก.จำกัดอยู่ในพื้นที่ปฏิรูปที่ดินเท่านั้น ในขณะที่กรมป่าไม้และอุทยานฯ สามารถจัดหาแนวคิดวิธีการในการอนุรักษ์และจัดการป่าชุมชนและขยายผลสู่พื้นที่รอบบริเวณพื้นที่ปฏิรูปที่ดินผ่านเครือข่ายที่สร้างขึ้นในกระบวนการดำเนินงาน M/P ได้ในวงกว้าง

(6) บทบาทของหน่วยงานภาครัฐและความจำเป็นในการพัฒนาขีดความสามารถ

ชาวบ้านมีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินตามแผน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และกิจกรรม ภายใต้แนวคิดดังกล่าว หน่วยงานภาครัฐจึงมีบทบาทสำคัญในการเตรียมสภาพแวดล้อมให้เอื้ออำนวยต่อการดำเนินกิจกรรมที่ชาวบ้านและชุมชนชนบทเป็นผู้ริเริ่ม ยิ่งไปกว่านั้น หน่วยงานภาครัฐยังมีหน้าที่ในการส่งเสริมและขยายผลกิจกรรมไปยังพื้นที่ปฏิรูปและตำบลที่เกี่ยวข้อง ส.ป.ก.ส่วนกลางและ ส.ป.ก.จังหวัดจำเป็นต้องร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, กรมพัฒนาที่ดิน, และ อบต. เพื่อทำงานร่วมกับชาวบ้านและชุมชนชนบท

ส.ป.ก.ส่วนกลางควรคำนึงถึงการพัฒนาขีดความสามารถให้แก่หน่วยจัดการโครงการเพื่อการดำเนินโครงการที่ราบรื่นและมีประสิทธิภาพมากขึ้น ควรจัดอบรมให้แก่หน่วยจัดการโครงการในหัวข้อที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงาน M/P โดยใช้ประโยชน์จากทรัพยากรท้องถิ่น เช่น สถาบันการศึกษาและปราชญ์ชุมชน รวมถึงประสบการณ์ที่ได้จากโครงการที่มีความคล้ายคลึงกันที่ดำเนินการอยู่และประสบการณ์จากโครงการนาร่อง ส.ป.ก.ส่วนกลางควรอบรมให้แก่หน่วยจัดการโครงการตามความจำเป็น รวมทั้งในส่วนของการดำเนินโครงการ

แนวทางพื้นฐานในการส่งเสริมและขยายผลแนวคิด M/P ไปยัง 13 จังหวัดภาคเหนือ คือ การรวมกระบวนการกิจกรรมตามแนวคิด M/P ไว้ในภารกิจประจำของหน่วยงาน ส.ป.ก.จังหวัด ส.ป.ก.จังหวัดควรดำเนินการส่งเสริมและขยายผลกิจกรรมในแนวคิด M/P ไปพร้อมกับการปฏิบัติการประจำ และเมื่อตระหนักถึงสถานการณ์ดังกล่าว จึงได้เสนอให้มีการปรับปรุงการทำงานภายในหน่วยงาน เช่น การจัดตั้งระบบจัดสรรงบประมาณและการปรับปรุงกฎระเบียบในการทำงานเพื่อให้สอดคล้องกับกิจกรรมที่จะรวมไว้กับภารกิจประจำ นอกจากนี้ ได้เสนอให้กระตุ้นขีดความสามารถของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ส.ป.ก.ส่วนกลาง, ส.ป.ก.จังหวัด, และ อบต. เพื่อปรับปรุงขีดความสามารถทั้งในระดับส่วนบุคคลและระดับองค์กร ส.ป.ก.ส่วนกลางควรผลักดันให้หน่วยจัดการโครงการจัดหาโอกาสในการเรียนรู้ให้แก่ ส.ป.ก.จังหวัดใน 13 จังหวัดภาคเหนือ, เจ้าหน้าที่ ส.ป.ก.ส่วนกลางและ อบต.ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เจ้าหน้าที่ได้ศึกษากระบวนการดำเนินงานและปรับปรุงขีดความสามารถของตนเพื่อการดำเนินโครงการในอนาคตและทำให้กิจกรรมร่วมดำเนินไปได้ด้วยดี

สารบัญ

แผนที่แสดงที่ตั้ง

บทสรุป

สารบัญ

คำย่อและคำศัพท์เฉพาะ

บทที่ 1	ความเป็นมาและวัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	1
1.1	ความเป็นมาของการศึกษา.....	1
1.2	เป้าหมายและวัตถุประสงค์.....	2
1.3	ขอบเขตการศึกษา.....	2
1.4	พื้นที่ศึกษา.....	3
บทที่ 2	สถานการณ์ปัจจุบันในภาคเหนือของประเทศไทย.....	5
2.1	เขตภาคเหนือในประเทศไทย.....	5
2.2	ทรัพยากรธรรมชาติ.....	6
2.2.1	ลักษณะภูมิศาสตร์.....	6
2.2.2	พื้นที่ป่าไม้.....	8
2.3	สภาพเศรษฐกิจสังคมและชนบท.....	12
2.3.1	ประชากร.....	12
2.3.2	โครงสร้างอุตสาหกรรม.....	14
2.3.3	ความยากจน.....	16
2.3.4	สภาพความเป็นอยู่.....	19
2.4	สภาพเกษตรกรรม.....	22
2.4.1	การถือครองที่ดิน.....	22
2.4.2	การใช้ประโยชน์ที่ดิน.....	23
2.4.3	ระบบการปลูกพืช.....	25
2.4.4	ระบบด้านปศุสัตว์.....	27
2.5	พื้นที่ปฏิรูปที่ดิน.....	29
2.5.1	การกระจายของพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน.....	29
2.5.2	การแบ่งเขตป่าไม้และพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน.....	31
2.5.3	ลักษณะเฉพาะในเขตปฏิรูปที่ดิน.....	33
2.6	ปัญหาและตัวชี้วัดของปัญหา.....	37
2.6.1	การศึกษาสภาพปัญหาในภาคเหนือ.....	37
2.6.2	การวิเคราะห์ปัญหา.....	38
2.6.3	การคัดเลือกตัวชี้วัด.....	39
บทที่ 3	การคัดเลือก 4 จังหวัด เพื่อจัดทำ MASTER PROGRAM.....	45
3.1	วิธีการการคัดเลือก.....	45
3.2	การกลั่นกรอง ชั้นที่ 1.....	47
3.3	การกลั่นกรอง ชั้นที่ 2.....	52

สารบัญ (ต่อ)

บทที่ 4 สถานการณ์ปัจจุบันของ 4 จังหวัดที่คัดเลือก	55
4.1 การดำเนินการสำรวจอย่างมีส่วนร่วมใน 4 จังหวัด	55
4.1.1 วิธีการ.....	55
4.1.2 การคัดเลือกพื้นที่.....	55
4.1.3 กรอบระยะเวลา	57
4.1.4 สิ่งที่ค้นพบ	59
4.1.5 ผลที่ได้รับ.....	69
4.2 การจัดกลุ่มพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน	77
4.2.1 ลักษณะของพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน.....	77
4.2.2 การจัดกลุ่มพื้นที่ปฏิรูปที่ดินในปัจจุบันเพื่อการจัดทำ M/P.....	78
4.3 ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ 4 จังหวัด	87
4.3.1 จังหวัดพะเยา.....	87
4.3.2 จังหวัดแพร่.....	93
4.3.3 จังหวัดน่าน.....	97
4.3.4 จังหวัดพิษณุโลก.....	100
4.4 สถานการณ์ปัจจุบันของพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน.....	104
4.4.1 ข้อมูลในการวิเคราะห์.....	104
4.4.2 ทรัพยากรธรรมชาติ	105
4.4.3 สภาพเศรษฐกิจสังคมและชีวิตชนบท.....	113
4.4.4 เกษตรกรรม	125
4.5 องค์กรที่ดำเนินการ เพื่อการพัฒนาพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน.....	132
4.5.1 สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมและกองนโยบายเทคโนโลยีเพื่อการเกษตรและเกษตรกรรมยั่งยืน.....	132
4.5.2 องค์กรในระดับจังหวัด.....	133
4.5.3 องค์กรในระดับตำบล.....	134
4.5.4 องค์กรพัฒนาเอกชนและทรัพยากรบุคคลในท้องถิ่น.....	135
บทที่ 5 การปฏิบัติการแผนแม่บท.....	137
5.1 เนื้อหาของการปฏิบัติการแผนแม่บท	137
5.1.1 นโยบายรัฐบาล.....	137
5.1.2 บทเรียนที่ได้รับจากการสำรวจพื้นที่.....	138
5.1.3 แนวคิดพื้นฐานใน M/P	139
5.2 แนวทางการพัฒนา M/P	141
5.2.1 การบรรลุเป้าหมายในภาพรวม	141
5.2.2 แนวทางในการจัดทำ M/P	146
5.3 กรอบ M/P.....	149
5.3.1 แผนการใช้ที่ดิน.....	150
5.3.2 แผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ	151
5.3.3 แผนปรับปรุงคุณภาพชีวิต	165
5.3.4 แผนการพัฒนาเกษตร	175
5.3.5 แนวทางการติดตามผล	189

สารบัญ (ต่อ)

5.4	แผนและองค์ประกอบ M/P	198
5.4.1	แนวคิดพื้นฐานในการจัดตั้งแผน/องค์ประกอบในพื้นที่ M/P	198
5.4.2	จังหวัดพะเยา	231
5.4.3	จังหวัดแพร่	236
5.4.4	จังหวัดน่าน	242
5.4.5	จังหวัดพิษณุโลก	247
5.5	ระบบปฏิบัติการ M/P	252
5.5.1	แนวทางปฏิบัติการ M/P	252
5.5.2	การพัฒนาคุณภาพ	253
5.5.3	การขยายพื้นที่	255
5.5.4	ปฏิบัติการและการดำเนินงาน M/P	255
5.5.5	บทบาทของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่อการปฏิบัติการ M/P	258
บทที่ 6	แผนการดำเนินงาน M/P	261
6.1	ผลที่ได้รับจากโครงการนำร่อง	261
6.2	วิธีการดำเนินงาน	263
6.2.1	แนวทางพื้นฐาน	263
6.2.2	กระบวนการพัฒนาเชิงคุณภาพ	265
6.2.3	วิธีการขยายพื้นที่	272
6.2.4	วิธีปฏิบัติการและจัดการดำเนินงาน M/P	275
6.3	บทบาทของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการดำเนินงาน M/P	278
6.3.1	การดำเนินงาน M/P และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	278
6.3.2	บทบาทของ ส.ป.ก. หน่วยงานภาครัฐ ชาวบ้าน และวิทยากรกระบวนการ	278
6.3.3	บทบาทของหน่วยงานภาครัฐและทรัพยากรบุคคลท้องถิ่น	281
6.3.4	บทบาทของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการส่งเสริมแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ	284
6.4	การดำเนินงานโครงการตามแผนแม่บทระดับจังหวัด (M/P)	285
6.4.1	แผนการดำเนินงานโครงการในภาพต่าง ๆ	285
6.4.2	แนวคิดพื้นฐานของแผนการดำเนินงานโครงการ	287
6.4.3	แผนการดำเนินโครงการ (ระยะที่ 1)	292
6.5	การจัดทำกลยุทธ์ในการพัฒนาเพื่อเป้าหมายสูงสุด	296
6.5.1	กลยุทธ์ในการพัฒนาโดยภาพรวม	296
6.5.2	การจัดทำร่างแผนการดำเนินงาน	297
6.5.3	บทบาทของหน่วยงานภาครัฐเพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุด	303
บทที่ 7	บทสรุปและข้อเสนอแนะ	313
7.1	บทสรุป	313
7.2	ข้อเสนอแนะ	313

สารบัญญัตินี้

ตารางที่ 2.1.1	กลุ่มจังหวัดในเขตภาคเหนือ.....	5
ตารางที่ 2.2.1	ลุ่มน้ำที่สำคัญในภาคเหนือของประเทศไทย.....	6
ตารางที่ 2.2.2	ลุ่มน้ำและจังหวัดในเขตภาคเหนือของประเทศไทย.....	7
ตารางที่ 2.2.3	ป่าชุมชนภายใต้การสนับสนุนโดยกรมป่าไม้ ปี พ.ศ. 2543 – 2547.....	12
ตารางที่ 2.3.1	ข้อมูลประชากรในเขตภาคเหนือ.....	13
ตารางที่ 2.4.1	พื้นที่เฉลี่ยของการถือครองเพื่อการเกษตรต่อครัวเรือน (พ.ศ. 2524 - พ.ศ. 2542).....	22
ตารางที่ 2.4.2	กลุ่มจังหวัดที่จำแนกตามการใช้ที่ดิน.....	24
ตารางที่ 2.4.3	กลุ่มจังหวัดที่จำแนกตามการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรอย่างมีประสิทธิภาพ.....	25
ตารางที่ 2.4.4	กลุ่มจังหวัดที่จำแนกตามพืชหลัก.....	26
ตารางที่ 2.4.5	ตัวชี้วัดการพัฒนาด้านชลประทาน(ปี พ.ศ. 2545).....	27
ตารางที่ 2.4.6	ความหนาแน่นของประชากรสัตว์ จำแนกตามการเลี้ยงสัตว์ (ปี พ.ศ. 2545).....	28
ตารางที่ 2.4.7	กลุ่มจังหวัดที่จำแนกตามความหนาแน่นของประชากรสัตว์.....	28
ตารางที่ 2.5.1	พื้นที่ปฏิรูปที่ดิน พื้นที่สำรวจจริงวัด และพื้นที่ออกเอกสารสิทธิ์.....	31
ตารางที่ 2.5.2	การแบ่งเขตของพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน.....	32
ตารางที่ 2.5.3	ประชากรและครัวเรือนในเขตปฏิรูปที่ดิน.....	33
ตารางที่ 2.6.1	ลักษณะของข้อมูลระดับจังหวัดที่รวบรวมได้.....	39
ตารางที่ 2.6.2	ปัญหาและตัวชี้วัด.....	39
ตารางที่ 2.6.3	ตัวชี้วัดในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสมในการศึกษานี้.....	41
ตารางที่ 2.6.4	ตัวชี้วัดในการพัฒนาชนบทอย่างยั่งยืนในการศึกษานี้.....	42
ตารางที่ 2.6.5	ตัวชี้วัดในการพัฒนาการเกษตรอย่างยั่งยืนในการศึกษานี้.....	43
ตารางที่ 2.6.6	ตัวชี้วัดในพื้นที่ปฏิรูปที่ดินในการศึกษานี้.....	44
ตารางที่ 3.2.1	ประเภทของตัวแปรที่ใช้ในการถ่วงถ่วง.....	48
ตารางที่ 3.2.2	การวัดผลตัวแปร.....	49
ตารางที่ 3.2.3	การถ่วงถ่วง ชั้นที่ 1.....	50
ตารางที่ 3.2.4	ตัวอย่างในการเปรียบเทียบ.....	51
ตารางที่ 3.2.5	จำนวนตัวแปรที่มีค่านัยสำคัญน้อยในการจัดทำ M/P.....	51
ตารางที่ 3.3.1	หัวข้อในการถ่วงถ่วง ชั้นที่ 2.....	52
ตารางที่ 3.3.2	การถ่วงถ่วง ชั้นที่ 2.....	53
ตารางที่ 4.1.1	พื้นที่ดำเนินงานที่ผ่านการคัดเลือกตามแนวทางที่มีส่วนร่วม.....	56
ตารางที่ 4.1.2	พื้นที่ดำเนินงานตามแนวทางการมีส่วนร่วม.....	59
ตารางที่ 4.1.3	การปฏิบัติงานตามแนวทางการมีส่วนร่วม (จังหวัดพะเยา).....	59
ตารางที่ 4.1.4	การปฏิบัติงานตามแนวทางการมีส่วนร่วม (จังหวัดแพร่).....	62
ตารางที่ 4.1.5	การปฏิบัติงานตามแนวทางการมีส่วนร่วม (จังหวัดน่าน).....	64
ตารางที่ 4.1.6	การปฏิบัติงานตามแนวทางการมีส่วนร่วม (จังหวัดพิษณุโลก).....	66
ตารางที่ 4.1.7	สภาพปัญหาที่พบมากในพื้นที่.....	67
ตารางที่ 4.1.8	กิจกรรมที่เสนอในแผนพัฒนาชุมชน (จำแนกตามประเด็นการพัฒนา).....	71
ตารางที่ 4.2.1	สถานะการมอบ ส.ป.ก. 4-01 จนถึงปัจจุบัน.....	78
ตารางที่ 4.2.2	จำนวนพื้นที่ M/P code จำแนกตามจังหวัด.....	79

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่ 4.2.3	พื้นที่ M/P code และพื้นที่รหัสโครงการ ส.ป.ก.	79
ตารางที่ 4.3.1	สถานฐานวิทยาของจังหวัดพะเยา.....	87
ตารางที่ 4.3.2	ลักษณะภูมิประเทศตามลักษณะของดินในจังหวัดพะเยา.....	88
ตารางที่ 4.3.3	ลุ่มน้ำหลักและลุ่มน้ำย่อยในจังหวัดพะเยา.....	88
ตารางที่ 4.3.4	การกำหนดชั้นคุณภาพลุ่มน้ำในจังหวัดพะเยา.....	89
ตารางที่ 4.3.5	ความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ปฏิรูปที่ดินกับพื้นที่ลุ่มน้ำในจังหวัดพะเยา.....	89
ตารางที่ 4.3.6	การแบ่งเขตป่าไม้ในจังหวัดพะเยา.....	90
ตารางที่ 4.3.7	ความสัมพันธ์ระหว่างป่าสงวนกับพื้นที่ของ M/P code ในจังหวัดพะเยา.....	90
ตารางที่ 4.3.8	การกระจายตัวของป่าชุมชนในจังหวัดพะเยา.....	91
ตารางที่ 4.3.9	ป่าชุมชนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ M/P code จังหวัดพะเยา.....	92
ตารางที่ 4.3.10	การใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ M/P Code จังหวัดพะเยา.....	92
ตารางที่ 4.3.11	ลุ่มน้ำในจังหวัดแพร่.....	93
ตารางที่ 4.3.12	ความสัมพันธ์ระหว่างป่าสงวนและพื้นที่ M/P code ในจังหวัดแพร่.....	94
ตารางที่ 4.3.13	อุทยานแห่งชาติและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าในจังหวัดแพร่.....	95
ตารางที่ 4.3.14	การกระจายตัวของป่าชุมชนในจังหวัดแพร่.....	95
ตารางที่ 4.3.15	ป่าชุมชนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ M/P code จังหวัดแพร่.....	96
ตารางที่ 4.3.16	การใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ M/P Code จังหวัดแพร่.....	96
ตารางที่ 4.3.17	ลักษณะภูมิประเทศในจังหวัดน่าน.....	97
ตารางที่ 4.3.18	ลุ่มน้ำในจังหวัดน่าน.....	98
ตารางที่ 4.3.19	ความสัมพันธ์ระหว่างป่าสงวนและพื้นที่ M/P code ในจังหวัดน่าน.....	98
ตารางที่ 4.3.20	การกระจายตัวของป่าชุมชนในจังหวัดน่าน.....	99
ตารางที่ 4.3.21	ป่าชุมชนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ M/P Code จังหวัดน่าน	100
ตารางที่ 4.3.22	ลุ่มน้ำในจังหวัดพิษณุโลก.....	101
ตารางที่ 4.3.23	ความสัมพันธ์ระหว่างป่าสงวน และพื้นที่ M/P Code ในจังหวัดพิษณุโลก.....	102
ตารางที่ 4.3.24	พื้นที่คุ้มครองในจังหวัดพิษณุโลก.....	102
ตารางที่ 4.3.25	กระจายตัวของป่าชุมชนในจังหวัดพิษณุโลก.....	103
ตารางที่ 4.3.26	ป่าชุมชนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ M/P code จังหวัดพิษณุโลก.....	103
ตารางที่ 4.4.1	ลักษณะของข้อมูล GIS และ กชช.2ค.....	104
ตารางที่ 4.4.2	ข้อมูลสำคัญที่ใช้ในการวิเคราะห์.....	105
ตารางที่ 4.4.3	การแบ่งประเภทของพื้นที่ M/P code ตามการถือครองที่ดิน.....	106
ตารางที่ 4.4.4	ประเภทของความลาดชัน.....	106
ตารางที่ 4.4.5	การแบ่งประเภทของพื้นที่ M/P Code ตามระดับความสูงและความลาดชัน.....	104
ตารางที่ 4.4.6	ประเภทของลำนํ้าจากข้อมูล GIS.....	107
ตารางที่ 4.4.7	การแบ่งประเภทของพื้นที่ M/P Code ตามความหนาแน่นลำนํ้าที่ไหลต่อเนื้อที่ตลอดปี..	108
ตารางที่ 4.4.8	ชั้นของศักยภาพน้ำใต้ดิน.....	108
ตารางที่ 4.4.9	การแบ่งประเภทของพื้นที่ M/P Code ตามศักยภาพของน้ำใต้ดิน.....	109
ตารางที่ 4.4.10	ชั้นความรุนแรงการชะล้างพังทลายของดิน.....	110
ตารางที่ 4.4.11	อัตราการพังทลายของดินในพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน 4 จังหวัด.....	110

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่ 4.4.12	การแบ่งประเภทของพื้นที่ M/P Code ตามการพังทลายของดิน.....	111
ตารางที่ 4.4.13	การแบ่งประเภทของเขตในพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน 4 จังหวัด.....	112
ตารางที่ 4.4.14	การใช้ที่ดินในพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน 4 จังหวัด จากข้อมูล กชช.2ค.....	112
ตารางที่ 4.4.15	การแบ่งประเภทของพื้นที่ M/P code ตามสัดส่วนของพื้นที่การเพาะปลูก.....	113
ตารางที่ 4.4.16	ข้อมูลการศึกษาประชากรของทั้งสี่จังหวัด.....	113
ตารางที่ 4.4.17	จำนวนประชากรและจำนวนครัวเรือนในภาคเกษตรกรรมและนอกภาคเกษตรกรรม.....	114
ตารางที่ 4.4.18	การจัดกลุ่มพื้นที่ M/P code ตามประเภทของครัวเรือน.....	116
ตารางที่ 4.4.19	รายได้เฉลี่ยของครัวเรือนจำแนกตามชนิดพืชหลัก.....	117
ตารางที่ 4.4.20	การจัดกลุ่มพื้นที่ M/P code ตามรายได้ของครัวเรือน.....	117
ตารางที่ 4.4.21	รายได้ครัวเรือนและค่าใช้จ่ายในชุมชนที่ได้จากการสำรวจในจังหวัดแพร่.....	118
ตารางที่ 4.4.22	รายการของค่าใช้จ่ายเฉลี่ยของครัวเรือนในชุมชนที่ทำการสำรวจในจังหวัดแพร่.....	118
ตารางที่ 4.4.23	จำนวนครัวเรือนที่ยืมเงินจากแหล่งต่าง ๆ.....	119
ตารางที่ 4.4.24	ประเภทของพื้นที่ M/P code จำแนกตามโอกาสในการหารายได้นอกภาคเกษตรกรรม.....	119
ตารางที่ 4.4.25	สภาพถนนในพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน.....	120
ตารางที่ 4.4.26	ประเภทของพื้นที่ M/P code จำแนกตามการเข้าถึงตัวเมือง.....	120
ตารางที่ 4.4.27	สภาพถนนในหมู่บ้านในพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน.....	121
ตารางที่ 4.4.28	ประเภทของพื้นที่ M/P code จำแนกตามสภาพถนนในหมู่บ้าน.....	121
ตารางที่ 4.4.29	สัดส่วนของสาธารณูปโภคต่อจำนวนหมู่บ้านที่มีอยู่ในพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน.....	122
ตารางที่ 4.4.30	สถานภาพของน้ำประปาในพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน.....	122
ตารางที่ 4.4.31	ประเภทของพื้นที่ M/P code จำแนกตามน้ำประปาหมู่บ้าน.....	122
ตารางที่ 4.4.32	สัดส่วนการมีไฟฟ้าใช้ในพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน.....	123
ตารางที่ 4.4.33	ประเภทของพื้นที่ M/P code จำแนกตามการมีไฟฟ้าใช้.....	123
ตารางที่ 4.4.34	ปัญหาการกักของเสียและน้ำเสียในพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน.....	124
ตารางที่ 4.4.35	ประเภทของพื้นที่ M/P code จำแนกตามปัญหาของเสีย.....	124
ตารางที่ 4.4.36	แหล่งเชื้อเพลิงหุงต้มในพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน.....	124
ตารางที่ 4.4.37	ประเภทของพื้นที่ M/P code จำแนกตามแหล่งเชื้อเพลิงหุงต้ม.....	125
ตารางที่ 4.4.38	ผลของการตรวจเลือดเพื่อหาการปนเปื้อนของสารเคมี.....	125
ตารางที่ 4.4.39	การจัดกลุ่มพื้นที่ M/P code ตามประเภทของการใช้ที่ดินเกษตรกรรม.....	127
ตารางที่ 4.4.40	ประเภทของพืชหลักที่ปลูกตามพื้นที่ต่าง ๆ.....	127
ตารางที่ 4.4.41	ชนิดของสัตว์เลี้ยง.....	128
ตารางที่ 4.4.42	การใช้เครื่องจักรกลในการเกษตร.....	129
ตารางที่ 4.4.43	การใช้ปัจจัยการเกษตร.....	129
ตารางที่ 4.4.44	การใช้ปุ๋ยและพันธุ์ในการปลูกข้าว.....	130
ตารางที่ 4.4.45	สถานภาพของการส่งเสริมการเกษตร.....	130
ตารางที่ 4.4.46	แหล่งน้ำที่มีอยู่ในพื้นที่ปฏิรูปที่ดินใน 4 จังหวัด.....	131
ตารางที่ 4.4.47	การแบ่งประเภทของพื้นที่ M/P Code จำแนกตามทรัพยากรน้ำ.....	132
ตารางที่ 4.5.1	จำนวนเจ้าหน้าที่ของสำนักงานการปฏิรูปที่ดินจังหวัด ทั้ง 4 จังหวัด.....	133
ตารางที่ 4.5.2	แผนงบประมาณของ ส.ป.ก. ในสี่จังหวัด.....	134

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่ 5.2.1	กรอบ, แผน, และองค์ประกอบ M/P	146
ตารางที่ 5.3.1	องค์ประกอบโครงการของแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ	155
ตารางที่ 5.3.2	องค์ประกอบโครงการด้านแผนการปรับปรุงคุณภาพชีวิต	169
ตารางที่ 5.3.3	การกระจายของพื้นที่ M/P code ตามประเภทของพืชที่ปลูกเป็นหลัก	177
ตารางที่ 5.3.4	องค์ประกอบแผนพัฒนาการเกษตร	179
ตารางที่ 5.3.5	ฟอร์มตัวอย่าง A: รายการกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับผู้รับผิดชอบ	191
ตารางที่ 5.3.6	ตัวอย่างการพัฒนาตัวชี้วัดในท้องถิ่น	192
ตารางที่ 5.3.7	แบบฟอร์มตัวอย่าง B: ตัวชี้วัดและตัวแปรที่เกี่ยวข้องในแต่ละกิจกรรม	193
ตารางที่ 5.3.8	แบบฟอร์ม C: ระดับการมีส่วนร่วมและปัจจัยที่ใส่และผลที่ได้รับจากกิจกรรม	193
ตารางที่ 5.3.9	แบบฟอร์ม D: ตัวอย่างการเก็บข้อมูลระดับครัวเรือน	194
ตารางที่ 5.3.10	แบบฟอร์ม E: แบบฟอร์มติดตามผลกิจกรรมแผนชุมชนประจำเดือน	196
ตารางที่ 5.3.11	แบบฟอร์ม F: สรุปสิ่งที่ค้นพบและบทเรียนที่ได้รับเพื่อนำไปอภิปราย	197
ตารางที่ 5.4.1	ข้อมูลที่ใช้ในการจำแนกประเภททรัพยากรธรรมชาติและพื้นที่ปฏิรูป	198
ตารางที่ 5.4.2	กิจกรรมที่คาดหวังส่วนทรัพยากรธรรมชาติ	201
ตารางที่ 5.4.3	หัวข้อในการเรียงลำดับความสำคัญ	201
ตารางที่ 5.4.4	หลักเกณฑ์การจัดลำดับความสำคัญของตัวชี้วัด	203
ตารางที่ 5.4.5	กระบวนการพัฒนาตัวชี้วัด (การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ, พะเยา)	206
ตารางที่ 5.4.6	ตัวชี้วัดเชิงปริมาณในการจัดลำดับความสำคัญ (การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ, พะเยา)	207
ตารางที่ 5.4.7	กิจกรรมที่คาดหวังในส่วนการปรับปรุงคุณภาพชีวิต	208
ตารางที่ 5.4.8	หัวข้อที่คัดเลือกในการจัดลำดับความสำคัญ	208
ตารางที่ 5.4.9	กำหนดมาตรฐานจากตัวชี้วัด	210
ตารางที่ 5.4.10	กระบวนการพัฒนาตัวชี้วัด (การปรับปรุงคุณภาพชีวิต, พะเยา)	212
ตารางที่ 5.4.11	ตัวชี้วัดเชิงปริมาณเพื่อการจัดลำดับความสำคัญ (การปรับปรุงคุณภาพชีวิต, แพร่)	213
ตารางที่ 5.4.12	กิจกรรมที่คาดหวังในหัวข้อการพัฒนาด้านการเกษตร	214
ตารางที่ 5.4.13	หัวข้อที่ได้รับการคัดเลือก	215
ตารางที่ 5.4.14	มาตรฐานจากตัวชี้วัด	216
ตารางที่ 5.4.15	ตัวอย่างองค์ประกอบการเลี้ยงสัตว์ จังหวัดแพร่	219
ตารางที่ 5.4.16	กระบวนการพัฒนาตัวชี้วัด (การพัฒนาด้านการเกษตร พะเยา)	220
ตารางที่ 5.4.17	ตัวชี้วัดเชิงปริมาณเพื่อการจัดลำดับความสำคัญ (การพัฒนาด้านการเกษตร พะเยา)	221
ตารางที่ 5.4.18	การพัฒนาด้านสาธารณูปโภคใน M/P	222
ตารางที่ 5.4.19	สิ่งอำนวยความสะดวกที่ตั้งเป้าหมายเพื่อก่อสร้างและปรับปรุง	223
ตารางที่ 5.4.20	ค่าใช้จ่ายในกิจกรรมที่คาดหวัง	224
ตารางที่ 5.4.21	ลักษณะเฉพาะในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและพื้นที่ปฏิรูปในจังหวัดพะเยา	231

สารบัญญัตินี้ (ต่อ)

ตารางที่ 5.4.22	ข้อเสนอแนะขององค์ประกอบ (การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ พะเยา)	232
ตารางที่ 5.4.23	ข้อเสนอแนะขององค์ประกอบ (การปรับปรุงคุณภาพชีวิต พะเยา).....	232
ตารางที่ 5.4.24	ข้อเสนอแนะขององค์ประกอบ (การพัฒนาการเกษตร พะเยา).....	233
ตารางที่ 5.4.25	ข้อเสนอแนะแผนและองค์ประกอบ พะเยา.....	233
ตารางที่ 5.4.26	สรุปค่าใช้จ่ายในการพัฒนาสาธารณสุขภาค พะเยา	235
ตารางที่ 5.4.27	ลักษณะเฉพาะในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและพื้นที่ปฏิรูป จังหวัดแพร่.....	236
ตารางที่ 5.4.28	ข้อเสนอแนะขององค์ประกอบ (การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ แพร่).....	237
ตารางที่ 5.4.29	ข้อเสนอแนะขององค์ประกอบ (การปรับปรุงคุณภาพชีวิต แพร่).....	237
ตารางที่ 5.4.30	ข้อเสนอแนะขององค์ประกอบ (การพัฒนาการเกษตร แพร่).....	238
ตารางที่ 5.4.31	ข้อเสนอแนะแผนและองค์ประกอบ จังหวัดแพร่	239
ตารางที่ 5.4.32	สรุปค่าใช้จ่ายในการพัฒนาสาธารณสุขภาค แพร่.....	241
ตารางที่ 5.4.33	ลักษณะเฉพาะของทรัพยากรธรรมชาติและพื้นที่ปฏิรูปในจังหวัดน่าน	242
ตารางที่ 5.4.34	ข้อเสนอแนะขององค์ประกอบ (การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ จังหวัดน่าน).....	243
ตารางที่ 5.4.35	ข้อเสนอแนะขององค์ประกอบ (การปรับปรุงคุณภาพชีวิต จังหวัดน่าน).....	243
ตารางที่ 5.4.36	ข้อเสนอแนะขององค์ประกอบ (การพัฒนาการเกษตร จังหวัดน่าน).....	244
ตารางที่ 5.4.37	ข้อเสนอแนะแผนและองค์ประกอบ จังหวัดน่าน	244
ตารางที่ 5.4.38	สรุปค่าใช้จ่ายในการพัฒนาสาธารณสุขภาค จังหวัดน่าน.....	246
ตารางที่ 5.4.39	ลักษณะเฉพาะของทรัพยากรธรรมชาติและพื้นที่ปฏิรูปในจังหวัดพิษณุโลก	247
ตารางที่ 5.4.40	ข้อเสนอแนะขององค์ประกอบ (การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ พิษณุโลก).....	248
ตารางที่ 5.4.41	ข้อเสนอแนะขององค์ประกอบ (การปรับปรุงคุณภาพชีวิต พิษณุโลก).....	248
ตารางที่ 5.4.42	ข้อเสนอแนะขององค์ประกอบ (การพัฒนาด้านการเกษตร พิษณุโลก)	249
ตารางที่ 5.4.43	ข้อเสนอแนะแผนและองค์ประกอบ จังหวัดพิษณุโลก	249
ตารางที่ 5.4.44	สรุปค่าใช้จ่ายด้านการพัฒนาสาธารณสุขภาค จังหวัดพิษณุโลก	251
ตารางที่ 5.5.1	หน้าที่หลักเพื่อการปฏิบัติการ M/P	256
ตารางที่ 5.5.2	บทบาทหลักของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในแต่ละระดับองค์กร	258
ตารางที่ 5.5.3	บทบาทที่คาดหวังของวิทยากรกระบวนการและเครือข่ายชุมชน	259
ตารางที่ 5.5.4	การสนับสนุนที่คาดหวังจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง.....	260
ตารางที่ 6.2.1	... จำนวนพื้นที่ M/P ตำบล และชุมชนเป้าหมาย.....	264
ตารางที่ 6.2.2	กระบวนการดำเนินงานในการพัฒนาเชิงคุณภาพ.....	267
ตารางที่ 6.2.3	ประเด็นสำคัญที่นำไปสู่ความยั่งยืนในการปฏิบัติกิจกรรม	271
ตารางที่ 6.2.4	หน้าที่หลักในการจัดการและปฏิบัติการ M/P ของภาครัฐทุกระดับ.....	275
ตารางที่ 6.3.1	หน้าที่หลักของหน่วยงานภาครัฐ/วิทยากรกระบวนการและกิจกรรมของชาวบ้านในการ ดำเนินงาน M/P.....	280

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่ 6.3.2 การช่วยเหลือด้านความรู้จากหน่วยงานภาครัฐ, หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและ ทรัพยากรบุคคลท้องถิ่น	282
ตารางที่ 6.4.1 หน้าที่และขีดความสามารถขององค์กรต่างๆในการจัดตั้งหน่วยจัดการโครงการ	288
ตารางที่ 6.4.2 ขีดความสามารถของหน่วยงานภาครัฐในการจัดสรรวิทยากรกระบวนการ	290
ตารางที่ 6.4.3 หน้าที่ของหน่วยงานต่างๆในการดำเนินงาน M/P	291
ตารางที่ 6.4.4 จำนวนตำบลเป้าหมายและพื้นที่ M/P ในระยะที่ 1	292
ตารางที่ 6.4.5 ตำบลแกนนำและพื้นที่ M/P ในระยะที่ 1	293
ตารางที่ 6.5.1 จำนวนตำบลเป้าหมายและพื้นที่ M/P	299

สารบัญญรูป

รูปที่ 1.3.1	การปรับเปลี่ยนระยะเวลาการปฏิบัติงาน.....	3
รูปที่ 2.1.1	กลุ่มจังหวัดในเขตภาคเหนือ.....	5
รูปที่ 2.2.1	การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าไม้ จำแนกรายจังหวัด ปีพ.ศ.2516 และ 2541	8
รูปที่ 2.2.2	การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าไม้ จำแนกรายจังหวัด ปีพ.ศ.2541 และ 2543	9
รูปที่ 2.2.3	พื้นที่ป่าไม้และสัดส่วนพื้นที่ป่าไม้ต่อพื้นที่จังหวัด จำแนกรายจังหวัด (พ.ศ. 2543).....	9
รูปที่ 2.3.1	จำนวนแรงงานที่มีอายุ 15 ปี ขึ้นไป.....	14
รูปที่ 2.3.2	มูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด ณ ราคาตลาดรายวัน (ปี พ.ศ. 2543).....	15
รูปที่ 2.3.3	ค่าเฉลี่ยผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด (GPP) ต่อประชากร	16
รูปที่ 2.3.4	รายได้ครัวเรือนเฉลี่ยต่อเดือน.....	16
รูปที่ 2.3.5	รายได้ต่อเดือนของครัวเรือนประกอบอาชีพเกษตรกรรม.....	17
รูปที่ 2.3.6	รายได้เฉลี่ยต่อเดือนของครัวเรือนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม.....	17
รูปที่ 2.3.7	อัตราส่วนของประชากรยากจน.....	18
รูปที่ 2.3.8	จำนวนปีเฉลี่ยที่ได้รับการศึกษา(ปีพ.ศ.2544).....	19
รูปที่ 2.3.9	อัตราการเกิด และอัตราการตาย (พ.ศ.2543).....	19
รูปที่ 2.3.10	จำนวนประชากรต่อเตียงผู้ป่วย (พ.ศ. 2545).....	20
รูปที่ 2.3.11	อัตราส่วนของครัวเรือนที่มีน้ำดื่มสะอาด.....	20
รูปที่ 2.3.12	อัตราส่วนของครัวเรือนที่มีโถส้วมชักโครกและส้วมราดน้ำ.....	20
รูปที่ 2.3.13	อัตราส่วนของครัวเรือนที่มีการทำอาหารด้วยแก๊ส หรือไฟฟ้า.....	21
รูปที่ 2.3.14	อัตราส่วนของครัวเรือนที่มีตู้เย็น.....	21
รูปที่ 2.3.15	อัตราส่วนของครัวเรือนที่มีรถมอเตอร์ไซด์.....	21
รูปที่ 2.3.16	อัตราส่วนของครัวเรือนที่มีรถยนต์.....	21
รูปที่ 2.4.1	พื้นที่เฉลี่ยของการถือครองเพื่อการเกษตรต่อครัวเรือน (พ.ศ. 2542).....	23
รูปที่ 2.4.2	กราฟแสดงการใช้ประโยชน์ที่ดิน ปี พ.ศ. 2542.....	23
รูปที่ 2.4.3	กราฟแสดงการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรอย่างมีประสิทธิภาพ ปีพ.ศ. 2542.....	24
รูปที่ 2.4.4	สัดส่วนพื้นที่การเก็บเกี่ยวจำแนกตามชนิดของพืช (ปี พ.ศ. 2545).....	26
รูปที่ 2.5.1	แผนที่แสดงที่ตั้งของพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน.....	30
รูปที่ 2.5.2	ความหนาแน่นของถนนจำแนกรายจังหวัด.....	34
รูปที่ 2.5.3	อัตราส่วนระบบไฟฟ้าของหมู่บ้านในและนอกเขตปฏิรูปที่ดิน.....	35
รูปที่ 2.5.4	อัตราส่วนน้ำสะอาดและน้ำประปาของหมู่บ้านในและนอกเขตปฏิรูปที่ดิน.....	35
รูปที่ 2.5.5	อัตราส่วนของหมู่บ้านที่ใช้ถ่าน ฟืน หรือแกลบ ในการหุงต้ม.....	36
รูปที่ 2.5.6	ปัญหาดินในเขตปฏิรูปที่ดินและนอกเขตปฏิรูปที่ดิน.....	36
รูปที่ 2.6.1	ผังการวิเคราะห์ปัญหาในภาคเหนือ.....	38
รูปที่ 3.2.1	การวิเคราะห์ปัญหาและตัวแปร.....	48
รูปที่ 4.1.1	กรอบของแผนพัฒนาชุมชน.....	69

สารบัญรูป (ต่อ)

รูปที่ 4.2.1	รูปแบบในการถือครองที่ดิน ส.ป.ก. 4-01.....	77
รูปที่ 4.2.2	พื้นที่ปฏิรูปที่ดินจำแนกตาม M/P Code (จังหวัดพะเยา).....	83
รูปที่ 4.2.3	พื้นที่ปฏิรูปที่ดินจำแนกตาม M/P Code (จังหวัดแพร่).....	84
รูปที่ 4.2.4	พื้นที่ปฏิรูปที่ดินจำแนกตาม M/P Code (จังหวัดน่าน).....	85
รูปที่ 4.2.5	พื้นที่ปฏิรูปที่ดินจำแนกตาม M/P Code (จังหวัดพิษณุโลก).....	86
รูปที่ 4.4.1	ความลาดชันของพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน ใน 4 จังหวัด.....	106
รูปที่ 4.4.2	ความหนาแน่นของลำน้ำในพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน 4 จังหวัด.....	107
รูปที่ 4.4.3	ศักยภาพของน้ำใต้ดินในพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน 4 จังหวัด.....	108
รูปที่ 4.4.4	ปัญหาเรื่องดิน จำแนกตามพื้นฐานของหมู่บ้าน (กชช.2ค).....	109
รูปที่ 4.4.5	สัดส่วนการใช้ที่ดินในพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน 4 จังหวัด.....	112
รูปที่ 4.4.6	การเปรียบเทียบขนาดการถือครองที่ดินเฉลี่ย (ไร่/ครอบครัว).....	126
รูปที่ 4.4.7	ความสัมพันธ์ระหว่างความหนาแน่นของลำน้ำที่ไหลต่อเนื่องตลอดปีและสัดส่วนของ หมู่บ้านที่มีการชลประทาน.....	131
รูปที่ 5.2.1	แนวทางการพัฒนาเพื่อบรรลุจุดประสงค์.	142
รูปที่ 5.2.2	ความสัมพันธ์ระหว่างแนวทางการพัฒนาและแผนงาน.....	148
รูปที่ 5.3.1	กรอบของ M/P.....	149
รูปที่ 5.3.2	แผนภูมิการใช้ที่ดินเพื่อเกษตรกรรมในปัจจุบัน.....	176
รูปที่ 5.5.1	แผนผังระบบปฏิบัติการ M/P ในระดับต่างๆ.....	257
รูปที่ 6.2.1	รูปแบบการสนับสนุนในการพัฒนาพื้นที่กับเครือข่ายท้องถิ่น.....	274
รูปที่ 6.2.2	การจัดการการดำเนินงานโครงการในแต่ละหน่วยงานภาครัฐ/หมู่บ้าน/กลุ่มกิจกรรม.....	277
รูปที่ 6.4.1	การจัดการสำนักงานของหน่วยจัดการโครงการ M/P.....	289
รูปที่ 6.4.2	หน่วยงานในการดำเนินงาน M/P.....	291
รูปที่ 6.5.1	กลยุทธ์เพื่อการพัฒนาโดยภาพรวม.....	297

คำย่อ

กษ.	กระทรวงเกษตรและสหกรณ์	อบจ.	องค์การบริหารส่วนจังหวัด
ทส.	กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	อบต.	องค์การบริหารส่วนตำบล
สป.กษ.	สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์	เอ็นจีโอ	องค์กรพัฒนาเอกชน
ส.ป.ก.	สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม, กษ.	ส.ป.ก. จังหวัด	สำนักงานการปฏิรูปที่ดินจังหวัด
กนท.	กองนโยบายเทคโนโลยีเพื่อการเกษตรและเกษตรกรรมยั่งยืน, สป.กษ., กษ.	พื้นที่ ส.ป.ก.	พื้นที่ปฏิรูปที่ดิน
ใจก้า	องค์การความร่วมมือระหว่างประเทศของญี่ปุ่น (JICA)	M/P	Master Program
กสก.	กรมส่งเสริมการเกษตร	C/P	หน่วยงานร่วม
		กชช. 2 ค	ข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน
		ศบกด.	ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล

~ จังหวัด ~

PYO: พะเยา

PRE: แพร่

ANN: น่าน

PIK: พิษณุโลก

~ หน่วย ~

ไร่: หน่วยการวัดพื้นที่ในประเทศไทย เท่ากับ 1,600 ตร.ม. หรือ 0.16 เฮกแตร์

ตร.ม. : ตารางเมตร

ตร.กม. : ตารางกิโลเมตร

ลบ.ม. : ลูกบาศก์เมตร

ม²: ตารางเมตร

กม²: ตารางกิโลเมตร

กม³: ลูกบาศก์เมตร

อัตราแลกเปลี่ยน: 3.562 เยน/บาท (ณ กุมภาพันธ์ 2550, อัตราตามการตกลงของใจก้า)

คำศัพท์เฉพาะ

ชุมชน: กลุ่มทางสังคม หรือ กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกัน หรือใช้ทรัพยากรร่วมกัน แต่อาจไม่ได้กำหนดโดยขอบเขตการปกครอง เช่น หมู่บ้าน, ตำบล และ/หรือ อำเภอ

แผนแม่บทพัฒนาชุมชน: แผนพัฒนาซึ่งจัดทำโดยกระบวนการเรียนรู้ผ่านการสำรวจอย่างมีส่วนร่วม ในชุมชนที่คัดเลือก แผนพัฒนานี้ครอบคลุมหลายชุมชนในตำบลเดียวกัน

ส.ป.ก. 4-01: หนังสืออนุญาตให้เข้าทำประโยชน์ในเขตปฏิรูปที่ดิน ซึ่งออกให้โดยสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) ซึ่งให้สิทธิแก่เกษตรกรในการทำการเกษตรในที่ดินแต่ไม่สามารถซื้อขายที่ดินนั้นได้

เกษตรกร ส.ป.ก. 4-01: เกษตรกรซึ่งได้รับเอกสารสิทธิ์ ส.ป.ก. 4-01 แล้ว

หมู่บ้านที่เกี่ยวข้อง: เป็นหมู่บ้านที่มีเกษตรกร ส.ป.ก. 4-01 อาศัยอยู่หรือ เป็นหมู่บ้านที่มีแปลงที่ดิน ส.ป.ก. 4-01 อยู่ หมู่บ้านเหล่านี้อาจจะมีลักษณะไม่เหมือนกัน

บทที่ 1 ความเป็นมาและวัตถุประสงค์ของการศึกษา

1.1 ความเป็นมาของการศึกษา

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) ได้ชี้ให้เห็นถึงการขาดความสมดุลของระบบนิเวศน์ อันเนื่องมาจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มากเกินไปตลอดระยะเวลา 40 ปี ที่ผ่านมา ดังนั้นประเทศไทยจึงได้ตระหนักและให้ความสำคัญในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเป็นอย่างมาก

ตามที่รัฐบาลไทยได้จำแนกพื้นที่ป่าเป็น 3 เขต คือ เขตอนุรักษ์ (โซน C) เขตเกษตรกรรม (โซน A) และเขตเศรษฐกิจ (โซน E) โดยได้มอบหมายให้กรมป่าไม้เป็นผู้ดูแล และจัดการเขตป่าอนุรักษ์นั้น ในขณะที่เดียวกันสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ก็ได้รับมอบหมายให้ดำเนินการจัดที่ดินในเขตโซน A และบางส่วนของเขตโซน E ให้แก่เกษตรกรที่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง โดยไม่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ในเขตโซน C และนอกจากนี้ ส.ป.ก. ยังมีหน้าที่ปรับปรุงคุณภาพชีวิตของเกษตรกร โดยการส่งเสริมการเกษตรอย่างยั่งยืนควบคู่ไปกับการพัฒนาสาธารณูปโภคในชนบท และเสริมสร้างความเข้มแข็งของประชาชนในพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน

ถึงแม้ว่า ส.ป.ก. ได้ดำเนินงานดังกล่าวมาตลอด แต่ก็ยังมีเกษตรกรบางรายได้เคลื่อนย้ายไปประกอบอาชีพในเขตป่าอนุรักษ์ ทั้งนี้เนื่องมาจากการไม่มีขอบเขตของป่าที่ชัดเจน และขาดการจัดการที่เข้มงวด ประกอบกับการประกอบอาชีพการเกษตรของราษฎรที่อยู่ตามรอยต่อเป็นไปอย่างยากลำบาก ทำให้มีรายได้ต่ำ เป็นสาเหตุสำคัญของการบุกรุกเข้าไปในพื้นที่ป่าเขตอนุรักษ์

ภายใต้นโยบายสนับสนุนการกระจายอำนาจของรัฐบาลไทยในปัจจุบัน ซึ่งทำให้หน่วยงานภาครัฐในท้องถิ่นได้มีส่วนริเริ่มและดำเนินงานพัฒนาแบบผสมผสานในพื้นที่มากขึ้น ฉะนั้น ส.ป.ก. และหน่วยงานภาครัฐในท้องถิ่นจึงจำเป็นต้องจัดเตรียมแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติแบบผสมผสาน และการเกษตรอย่างยั่งยืน โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพ แต่ทว่า ส.ป.ก. และหน่วยงานภาครัฐในท้องถิ่นไม่มีกำลังและความสามารถเพียงพอที่จะสนับสนุนและจัดการในรูปแบบของการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมได้ จึงได้ขอการสนับสนุนโครงการความร่วมมือในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของหน่วยงาน รวมถึงระบบในการดำเนินงานพัฒนาที่เหมาะสมในพื้นที่ปฏิรูปที่ดินด้วย

ตามทศวรรษความร่วมมือระหว่างประเทศของญี่ปุ่น (ไจก้า) ได้ให้การสนับสนุนโครงการความร่วมมือทางวิชาการแก่รัฐบาลไทย เมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. 2545 โดยได้ดำเนินการสำรวจเบื้องต้น เมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. 2547 และมีการสรุปเป็นบันทึกการประชุม และวางขอบเขตการศึกษา “โครงการศึกษาเพื่อการพัฒนาด้าน การวางแผนและเสริมสร้างขีดความสามารถ ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและการพัฒนาชนบทและการเกษตรอย่างยั่งยืน ในภาคเหนือของประเทศไทย” ซึ่งมีการนามในเดือนมกราคม และเดือนมีนาคม พ.ศ. 2547 ทาง

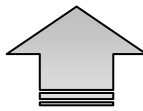
ใจกล้าได้ส่งคณะศึกษาเข้ามาดำเนินการศึกษา เมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. 2547 ตามขอบเขตการศึกษาที่ได้วางไว้
หน่วยงานร่วมที่ดำเนินการศึกษาและปฏิบัติงานร่วมกันในโครงการนี้ ได้แก่ สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อ
เกษตรกรรม (ส.ป.ก.) และกองนโยบายเทคโนโลยีเพื่อการเกษตรและเกษตรกรรมยั่งยืน (กนท.) สำนักงาน
ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

1.2 เป้าหมายและวัตถุประสงค์

เป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษาโดยย่อ ได้กล่าวไว้ในขอบเขตการศึกษา ซึ่งลงนามไว้ เมื่อวันที่ 31
มีนาคม พ.ศ. 2547 มีดังนี้

เป้าหมาย

เพื่อตระหนักถึงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสม และปรับปรุงคุณภาพชีวิตของคนในชนบท
ด้วยเกษตรกรรมอย่างยั่งยืน และนำไปสู่การกำจัดรากเหง้าของความยากจน ในภาคเหนือของประเทศไทย

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

- (1) เพื่อจัดทำ Master Programs ในการดำเนินงานการพัฒนาชนบทและการเกษตรอย่างยั่งยืน ในพื้นที่
ปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม โดยมีส่วนร่วมของชุมชนในท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อสนับสนุน
การจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่เหมาะสม
- (2) เพื่อดำเนินงานโครงการนำร่องของการศึกษา เพื่อใช้เป็นรูปแบบการเรียนรู้และเสริมสร้างขีด
ความสามารถของบุคคลากรร่วมงานฝ่ายไทย หน่วยงานต่างๆ และชุมชนที่เกี่ยวข้อง
- (3) เพื่อถ่ายทอดเทคโนโลยีให้บุคคลากรร่วมงานฝ่ายไทย และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยผ่านการเรียนรู้จาก
การฝึกอบรมระหว่างการทำงาน

1.3 ขอบเขตการศึกษา

การศึกษา ประกอบด้วย 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1: การสำรวจและจัดเก็บข้อมูล

- สำรวจจัดเก็บข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติ สภาพเศรษฐกิจและสังคม ของ 17 จังหวัด
ภาคเหนือของประเทศไทย
- ระบุประเด็นในด้านการจัดการทรัพยากรและการพัฒนาชนบทและการเกษตรอย่างยั่งยืน
- คัดเลือก 4 จังหวัดเพื่อจัดทำร่าง Master Program

ระยะที่ 2: การจัดทำร่าง Master Program

- จัดเตรียมร่าง M/P ในเขตพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน ในพื้นที่ 4 จังหวัด
- จัดเตรียมร่างแนวทางการติดตามผลการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ
- คัดเลือกพื้นที่ เพื่อจัดทำโครงการนำร่องในระยะที่ 3

ระยะที่ 3: การดำเนินงานในพื้นที่นำร่อง

- ดำเนินงานในพื้นที่นำร่อง
- ติดตามและประเมินผลความก้าวหน้าในการดำเนินงานของโครงการในพื้นที่นำร่อง
- สรุปผลการจัดทำ M/P และแนวทางปฏิบัติ โดยสรุปบทเรียนที่ได้จากการดำเนินงานโครงการนำร่อง

คณะศึกษาได้เริ่มได้เริ่มปฏิบัติงานตั้งแต่เดือนตุลาคม พ.ศ. 2547 และได้สิ้นสุดในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2550 จากปฏิทินการทำงาน การศึกษาในระยะที่ 1 ได้เสร็จสิ้นในเดือนมกราคม พ.ศ. 2548 และต่อมาได้เริ่มการศึกษาในระยะที่ 2 ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2548 อย่างไรก็ตาม ในช่วงของการศึกษาในระยะที่ 2 ในประเทศไทย ได้มีการเปลี่ยนแปลงปฏิทินการทำงานด้วยการขยายระยะเวลาการศึกษาในระยะที่ 2 เพื่อให้มีการดำเนินงานสำรวจแบบมีส่วนร่วมที่แท้จริง จากเดิมถึงเดือนมิถุนายน เป็นถึงเดือนธันวาคม พ.ศ. 2548 ทั้งนี้อยู่บนพื้นฐานของการอภิปรายร่วมกันระหว่างหน่วยงานร่วมดำเนินโครงการและใจกว้าง ฉะนั้น ปฏิทินการทำงานจึงได้มีการปรับเปลี่ยน ดังแสดงในรูปที่ รูปที่ 1.3.1

ปี/เดือน	2547				2548												2549												2550					
	9	10	11	12	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	1	2	3	4	5	6
ระยะที่ เดิม	ระยะที่ 1				ระยะที่ 2				ระยะที่ 3																									
เปลี่ยนแปลง	ระยะที่ 1				ระยะที่ 2				ระยะที่ 3																									
	สำรวจและจัดเก็บข้อมูล				จัดทำร่าง Master Program				ดำเนินงานในพื้นที่นำร่อง																									
การรายงาน																																		
เดิม	Ic/R	II/R(I)			P/R(1) II/R(II)				P/R(2)				P/R(3)				P/R(4)				P/R(5) DF/R F/R													
เปลี่ยนแปลง	Ic/R	II/R(I)			P/R(1) II/R(II)				P/R(2)				P/R(3)				P/R(4) DF/R F/R																	

รูปที่ 1.3.1 การปรับเปลี่ยนระยะเวลาการปฏิบัติงาน

1.4 พื้นที่ศึกษา

พื้นที่ศึกษาในระยะที่ 1 (การสำรวจข้อมูล) ได้ครอบคลุมพื้นที่ 17 จังหวัด ในภาคเหนือของประเทศไทย สำหรับการศึกษาระยะที่ 2 (การจัดทำ Master Program) ได้ครอบคลุมพื้นที่ในเขตปฏิรูปที่ดิน 4 จังหวัด ในภาคเหนือของประเทศไทยที่ได้รับการคัดเลือก พื้นที่โครงการนำร่องในทั้ง 7 ตำบล จะถูกคัดเลือกมาจากพื้นที่ปฏิรูปที่ดินของ 4 จังหวัดนี้ เพื่อนำมาเป็นพื้นที่ศึกษาในระยะที่ 3 (การดำเนินงานโครงการนำร่อง)

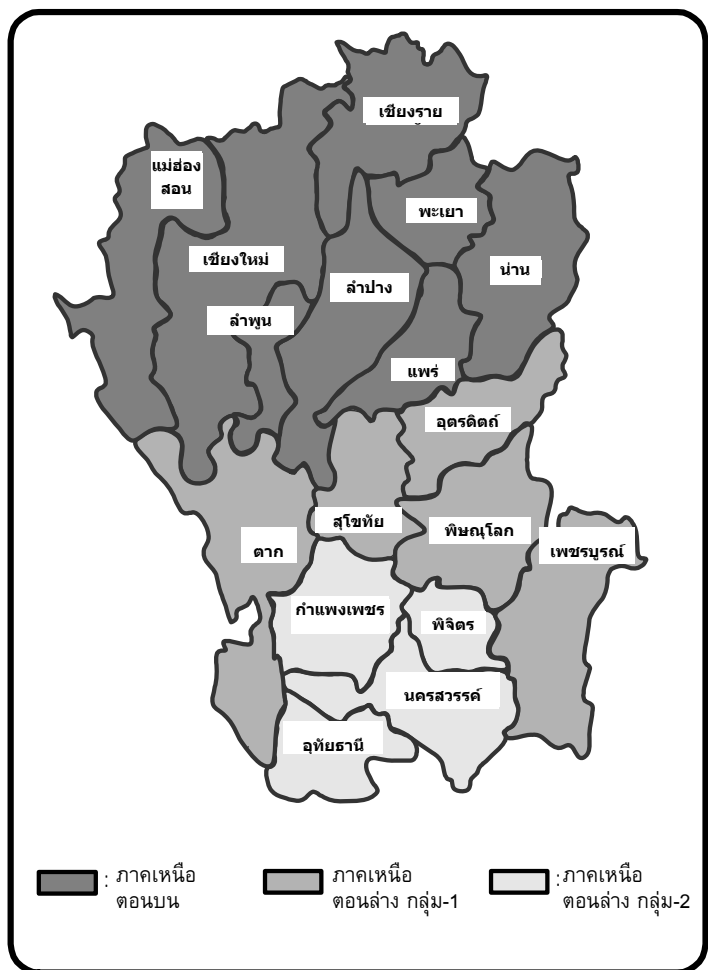
บทที่ 2 สถานการณ์ปัจจุบันในภาคเหนือของประเทศไทย

2.1 เขตภาคเหนือในประเทศไทย

หากเปรียบเทียบกับพื้นที่ในภาคอื่นๆ จะเห็นว่า พื้นที่ของภาคเหนือจะมีขอบเขตที่กว้าง ครอบคลุมพื้นที่ 169,645 ตร.กม. คิดเป็น 33% ของพื้นที่ทั้งหมดของประเทศไทย ประกอบด้วย 17 จังหวัด มีพรมแดนติดต่อกับประเทศเมียนมาร์ทางด้านทิศเหนือและทิศตะวันตก และติดต่อกับประเทศลาวทางทิศตะวันออก

ภาคเหนือของประเทศไทยเป็นภูมิภาคสำคัญที่ต้องมีการจัดการและอนุรักษ์ไว้ซึ่งทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งมีความหลากหลายทางชีวภาพเฉพาะถิ่น พื้นที่ป่าของภูมิภาคนี้ครอบคลุมมากกว่าครึ่งของพื้นที่ป่าไม้ทั้งประเทศ อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันป่าไม้ได้ลดจำนวนลงมาก อันเนื่องมาจากการทำไร่ไถ่ถางเพื่อการเกษตรของผู้ไม่มีที่ดินทำกิน และการตัดไม้ที่ไม่ถูกวิธี ความยากจนเป็นจุดวิกฤติอีกจุดหนึ่งของประชากรภาคเหนือ เพราะมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อหัวของประชากรในภาคเหนืออยู่ที่ 37,905 บาท ซึ่งต่ำกว่ามูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ ซึ่งอยู่ที่ 74,905 บาท มาก แต่ยังคงสูงกว่าค่าเฉลี่ยของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

โดยทั่วไป พื้นที่เขตภาคเหนือได้จัดแบ่งเป็น 2 กลุ่มจังหวัด คือ ภาคเหนือตอนบน และภาคเหนือตอนล่าง โดยที่ภาคเหนือตอนล่างยังแบ่งอีกเป็น 2 กลุ่มการจำแนกลักษณะของ 17 จังหวัด ในเขตภาคเหนือ เป็นกลุ่มจังหวัดต่างๆ ได้ดังนี้

รูปที่ 2.1.1 กลุ่มจังหวัดในเขตภาคเหนือ

ตารางที่ 2.1.1 กลุ่มจังหวัดในเขตภาคเหนือ

กลุ่มจังหวัด	จังหวัด	
ภาคเหนือตอนบน	เชียงราย พะเยา ลำปาง ลำพูน เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน แพร่ น่าน	
ภาคเหนือตอนล่าง	กลุ่มย่อยที่ 1	ตาก สุโขทัย พิษณุโลก อุตรดิตถ์ เพชรบูรณ์
	กลุ่มย่อยที่ 2	กำแพงเพชร พิจิตร นครสวรรค์ อุทัยธานี

2.2 ทรัพยากรธรรมชาติ

2.2.1 ลักษณะภูมิศาสตร์

ทางด้านเหนือของภาคนี้ มีลักษณะภูมิประเทศเป็นเทือกเขา โดยมีพื้นที่ราบอยู่ระหว่างเทือกเขา ระดับความสูงเฉลี่ยของพื้นที่อยู่ที่ประมาณ 1,600 เมตรเหนือระดับน้ำทะเล ซึ่งมีเทือกเขาแดนลาวและหลวงพระบาง กั้นพรมแดนระหว่างประเทศจากประเทศเมียนมาร์ถึงประเทศลาว ทางด้านตะวันตกของภาคมีเทือกเขาถนนธงชัยตั้งอยู่จากทิศเหนือถึงทิศใต้ ทางด้านใต้ของภาคมีพื้นที่ราบที่มีการปลูกข้าวอย่างกว้างขวาง และมีเทือกเขาเพชรบูรณ์ตั้งอยู่ทางด้านตะวันออก

ต้นน้ำของแม่น้ำที่สำคัญทั้งหลายอยู่ในเทือกเขาเหล่านี้ ซึ่งมีลุ่มน้ำที่สำคัญๆ 7 ลุ่มน้ำ ด้วยกัน คือ ปิง วัง ยม น่าน โขง สาละวิน และกก ซึ่งแต่ละลุ่มน้ำจะประกอบด้วยลุ่มน้ำย่อย ๆ ครอบคลุมพื้นที่หลายจังหวัด โดยมีแม่น้ำ 3 สาย (โขง สาละวิน กก) ที่เป็นแม่น้ำระหว่างประเทศ ซึ่งครอบคลุมพื้นที่บางส่วนในประเทศลาว และประเทศเมียนมาร์ ในขณะที่ลำน้ำสำคัญอื่นๆ ไหลไปสู่เขตภาคกลาง ซึ่งลักษณะสำคัญแต่ละลุ่มน้ำสามารถสรุปได้ดังตารางที่ 2.2.1

ตารางที่ 2.2.1 ลุ่มน้ำที่สำคัญในภาคเหนือของประเทศไทย

ชื่อลุ่มน้ำ	ครอบคลุมพื้นที่ (ตร.กม.)	จำนวนลุ่มน้ำย่อย	จำนวนจังหวัดที่ครอบคลุม	ชื่อจังหวัดที่ครอบคลุม
ปิง	33,898	21	5	เชียงใหม่ ลำพูน ตาก กำแพงเพชร และนครสวรรค์
วัง	10,791	7	2	ลำปาง และตาก
ยม	23,616	12	9	นครสวรรค์ พะเยา น่าน แพร่ ลำปาง กำแพงเพชร สุโขทัย พิษณุโลก และพิจิตร
น่าน	34,300	6	6	น่าน อุตรดิตถ์ พิษณุโลก พิจิตร เพชรบูรณ์ และนครสวรรค์
แม่โขง	795,000 มีเพียง 57,422 ตร.กม. ในประเทศไทย	38	2 จังหวัด ในประเทศไทย	พะเยา และเชียงราย
สาละวิน	29,500 มีเพียง 17,920 ตร.กม. ในประเทศไทย	17	3	แม่ฮ่องสอน ตาก และเชียงใหม่
กก	10,785 มีเพียง 7,895 ตร.กม. ในประเทศไทย	35	2	เชียงราย และเชียงใหม่
ป่าสัก	16,292	12	4	เพชรบูรณ์ ลพบุรี สระบุรี และอยุธยา
สะแกกรัง	5,192	4	4	นครสวรรค์ อุทัยธานี กำแพงเพชร และชัยนาท

ชื่อลุ่มน้ำ	ครอบคลุมพื้นที่ (ตร.กม.)	จำนวน ลุ่มน้ำย่อย	จำนวน จังหวัดที่ ครอบคลุม	ชื่อจังหวัดที่ครอบคลุม
เจ้าพระยา	20,125	4	11	นครสวรรค์ สิงห์บุรี อยุธยา ปทุมธานี นนทบุรี สมุทรปราการ กรุงเทพ สระบุรี ชัยนาท ลพบุรี และอ่างทอง
ท่าจีน	13,682	2	5	อุทัยธานี ชัยนาท อ่างทอง สุพรรณบุรี และนครปฐม

แหล่งที่มา : กรมทรัพยากรน้ำ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

จังหวัดนครสวรรค์อยู่ในพื้นที่ 5 ลุ่มน้ำ คือ สะแกกรัง ปิง ยม และน่าน ที่ไหลมาบรรจบกันเป็นแม่น้ำเจ้าพระยา จังหวัดที่อยู่ในพื้นที่ 3 ลุ่มน้ำ คือ เชียงใหม่ ตาก และกำแพงเพชร และมีอีกหลายจังหวัดที่อยู่ในพื้นที่ 2 ลุ่มน้ำ ขณะที่ มี 5 จังหวัด ที่อยู่พื้นที่ลุ่มน้ำเดียว คือ ลำพูน แม่ฮ่องสอน สุโขทัย แพร่ และอุตรดิตถ์ (ตารางที่ 2.2.2)

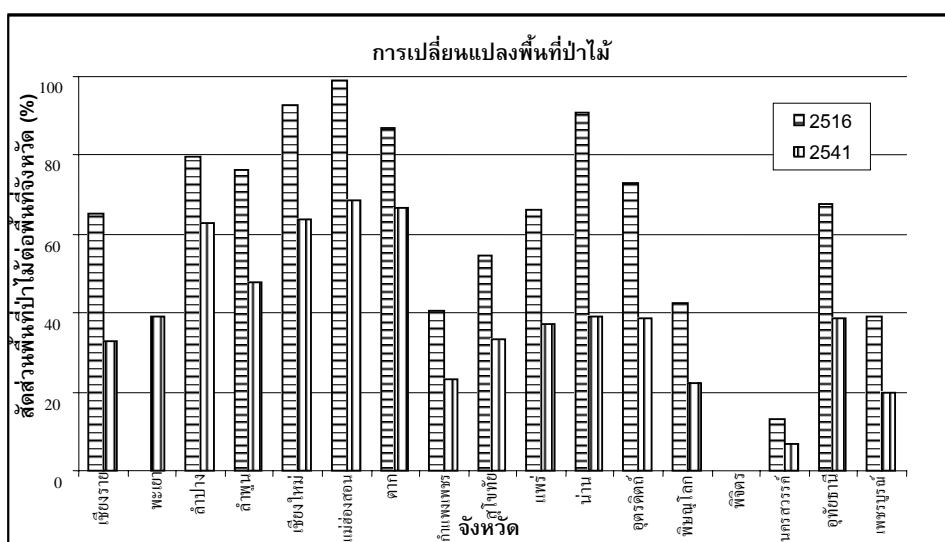
ตารางที่ 2.2.2 ลุ่มน้ำและจังหวัดในเขตภาคเหนือของประเทศไทย

จังหวัด/ลุ่มน้ำ	ปิง	วัง	ยม	น่าน	โขง	สาละวิน	กก	ป่าสัก	สะแกกรัง	เจ้าพระยา	ท่าจีน	ทั้งหมด
เชียงราย					✓		✓					2
พะเยา			✓		✓							2
ลำปาง		✓	✓									2
ลำพูน	✓											1
เชียงใหม่	✓					✓	✓					3
แม่ฮ่องสอน						✓						1
ตาก	✓	✓				✓						3
กำแพงเพชร	✓		✓						✓			3
สุโขทัย			✓									1
แพร่			✓									1
น่าน			✓	✓								2
อุตรดิตถ์				✓								1
พิษณุโลก			✓	✓								2
พิจิตร			✓	✓								2
นครสวรรค์	✓		✓	✓					✓	✓		5
อุทัยธานี									✓		✓	2
เพชรบูรณ์				✓				✓				2

2.2.2 พื้นที่ป่าไม้

(1) การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าไม้

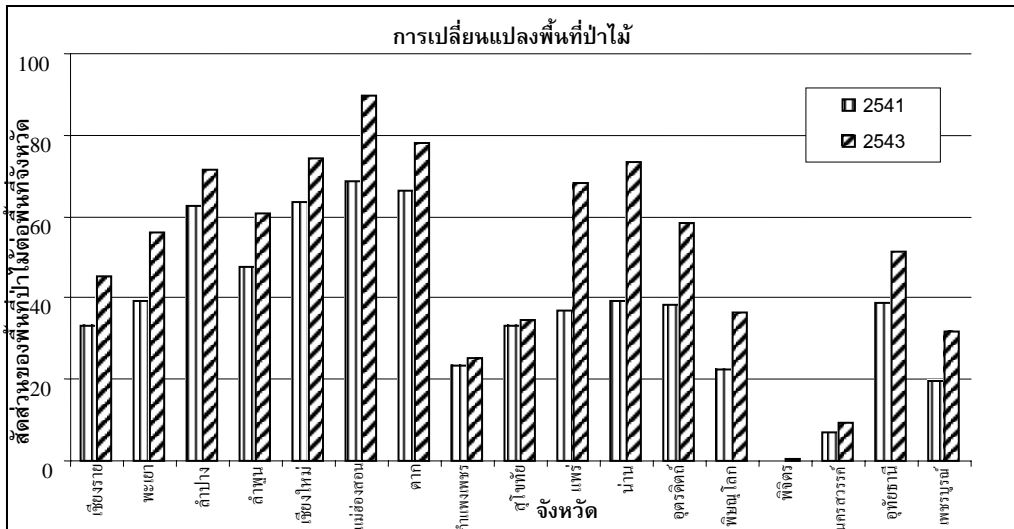
ในช่วงปี พ.ศ. 2516 จนถึงปี พ.ศ. 2541 ปรากฏว่า จังหวัดน่านมีขนาดพื้นที่ป่าไม้ลดลงในสัดส่วนสูงที่สุด โดยเมื่อปี พ.ศ. 2516 พื้นที่ป่าไม้ในจังหวัดน่านมีประมาณ 10,000 ตร.กม. หรือ 91% ของพื้นที่จังหวัด และลดลงเหลือประมาณ 4,800 ตร.กม. หรือเพียง 39% ในปี พ.ศ. 2541 ขณะที่ช่วงเวลาเดียวกันนี้ จังหวัดเชียงใหม่มีขนาดพื้นที่ป่าไม้ลดลงมากเป็นอันดับที่สอง ตามด้วยจังหวัดแม่ฮ่องสอน และตาก โดยมีพื้นที่ป่าไม้ลดลงประมาณ 4,500 ตร.กม. 4,000 ตร.กม. และ 3,000 ตร.กม. ตามลำดับ การลดลงของพื้นที่ป่าไม้ใน 3 จังหวัดของ อุตุนิติถ์ พิษณุโลก และเพชรบูรณ์ ก็มีจำนวนมากเช่นกัน โดยมีพื้นที่ป่าไม้ลดลง 2,200-2,700 ตร.กม. การเปลี่ยนแปลงมีเพียงเล็กน้อยมีอยู่ใน 2 จังหวัด คือ พิจิตร และนครสวรรค์ ซึ่งเป็นพื้นที่ราบต่ำ โดยจังหวัดพิจิตรไม่มีพื้นที่ป่าไม้เหลืออยู่เลย และจังหวัดนครสวรรค์มีพื้นที่ป่าไม้ลดลงประมาณ 600 ตร.กม. (รูปที่ 2.2.1) ในปี พ.ศ. 2516 จังหวัดพะเยายังเป็นส่วนหนึ่งของจังหวัดเชียงราย จึงทำให้พื้นที่ป่าไม้ของจังหวัดเชียงรายต่อพื้นที่จังหวัดในปีนั้น มีสัดส่วนที่สูง แต่มีสัดส่วนน้อยลงในปี พ.ศ. 2541 หลังจากมีการแยกจังหวัดแล้ว

รูปที่ 2.2.1 การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าไม้ จำแนกรายจังหวัด ปี พ.ศ. 2516 และ 2541

แหล่งที่มา : สถิติการป่าไม้ ของประเทศไทย ปี 2531 ปี 2538 ปี 2542 และปี 2546

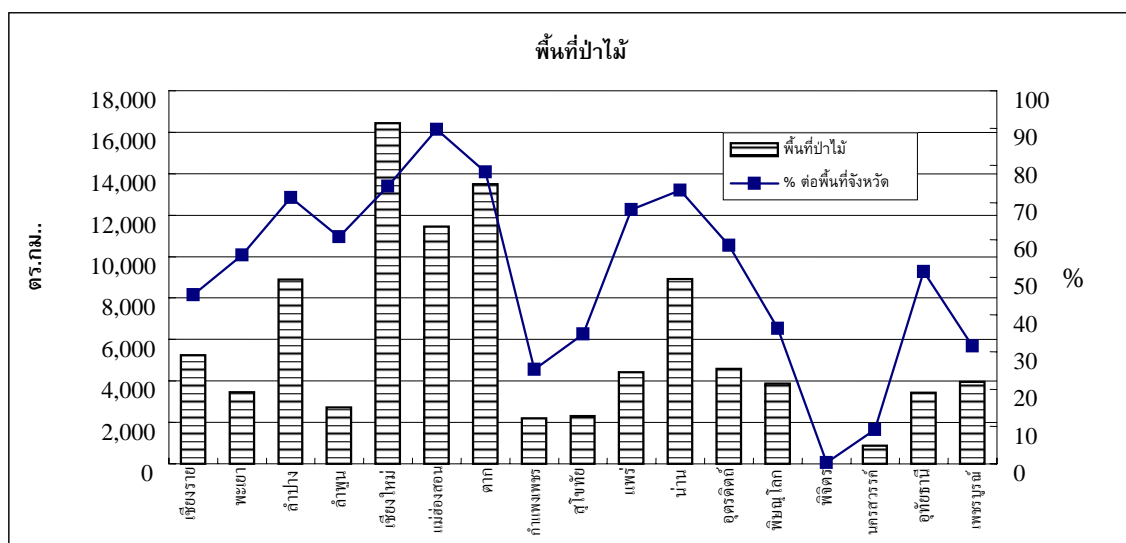
จากการแปลภาพถ่ายที่ใช้มาตราส่วนต่างกัน ในปี พ.ศ. 2541 กับปี พ.ศ. 2543 ทำให้ พื้นที่ป่าไม้ในเขตภาคเหนือเพิ่มขึ้นเกือบทุกจังหวัด โดยจังหวัดน่านมีสัดส่วนพื้นที่ป่าไม้ต่อพื้นที่จังหวัดเพิ่มขึ้นสูงสุด (จาก 40% เป็น 73%) ตามด้วยจังหวัดแพร่ แม่ฮ่องสอน และอุดรธานี (เพิ่มขึ้น 31% 21% และ 20% ตามลำดับ) ส่วนจังหวัดอื่นๆ เพิ่มขึ้นประมาณจาก 11% เป็น 17% โดยมี 4 จังหวัด (กำแพงเพชร สุโขทัย พิจิตร และนครสวรรค์) ที่มีการเพิ่มขึ้นเล็กน้อยเพียง 1-2% (รูปที่ 2.2.2)

รูปที่ 2.2.2 การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าไม้ จำแนกรายจังหวัด ปี พ.ศ. 2541 และ 2543

แหล่งที่มา : สถิติการป่าไม้ ของประเทศไทย ปี 2546

จากข้อมูลสถิติในปี พ.ศ. 2543 พบว่า พื้นที่ป่าไม้ของจังหวัดเชียงใหม่มีมากที่สุด (ประมาณ 16,000 ตร.กม.) รองลงมาคือ จังหวัดตาก (13,500 ตร.กม.) และจังหวัดแม่ฮ่องสอน (11,500 ตร.กม.) จังหวัดน่านและลำปางก็มีพื้นที่ป่าไม้ค่อนข้างมาก (ประมาณ 9,000 ตร.กม.) ขณะที่จังหวัดอุดรดิตถ์ แพร่ และเชียงราย มีพื้นที่ป่าไม้ 4,500 - 5,500 ตร.กม. ส่วนอีก 6 จังหวัด คือ พะเยา ลำพูน กำแพงเพชร สุโขทัย พิษณุโลก และอุทัยธานี มีพื้นที่ป่าไม้น้อยระหว่าง 2,100 - 3,900 ตร.กม. โดยที่จังหวัดพิจิตรและนครสวรรค์มีพื้นที่ป่าไม้น้อยที่สุด (มีเพียง 10 และ 900 ตร.กม. ตามลำดับ) (รูปที่ 2.2.3)

รูปที่ 2.2.3 พื้นที่ป่าไม้และสัดส่วนพื้นที่ป่าไม้ต่อพื้นที่จังหวัด จำแนกรายจังหวัด (พ.ศ. 2543)

แหล่งที่มา : สถิติการป่าไม้ ของประเทศไทย ปี 2546

จังหวัดเชียงใหม่จะมีสัดส่วนพื้นที่ป่าไม้มากที่สุด ประมาณสามในสี่ของพื้นที่จังหวัด (74%) แต่ยังเป็นสัดส่วนที่น้อยกว่าอีก 2 จังหวัด คือ แม่ฮ่องสอน และตาก ที่มีพื้นที่ป่าไม้ 90% และ 80% ของพื้นที่จังหวัด ตามลำดับ

จังหวัดน่านมีสัดส่วนพื้นที่ป่าไม้ลดลงสูงที่สุด แต่ก็ยังมีพื้นที่ป่าไม้เกือบสามในสี่ของพื้นที่จังหวัด (73%) เท่า ๆ กับสัดส่วนพื้นที่ป่าในจังหวัดลำปางและแพร่ที่มีประมาณ 70% ของพื้นที่จังหวัด ส่วนจังหวัดลำพูน อุตรดิตถ์ พะเยา และอุทัยธานี มีพื้นที่ป่าไม้มากกว่าครึ่งจนถึง 60% ของพื้นที่จังหวัด ขณะที่จังหวัดเชียงรายมีสัดส่วนเพียง 45% และสัดส่วนยิ่งน้อยลงใน 3 จังหวัด คือ กำแพงเพชร สุโขทัย และพิษณุโลก (มีเพียง 25-36%) โดยมี 2 จังหวัด ที่สัดส่วนพื้นที่ป่าไม้น้อยที่สุดคือ พิจิตร และนครสวรรค์ (0-9%)

(2) ป่าชุมชน

ป่าชุมชนเป็นตัวสะท้อนให้เห็นถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้โดยชุมชนได้เป็นอย่างดี ถึงแม้ว่าจะมีกฎหมายและระเบียบข้อบังคับต่างๆ จากราชการบัญญัติขึ้นอย่างมากมาย อาทิเช่น

- พระราชบัญญัติป่าไม้ ปี พ.ศ. 2484 (แก้ไขในปี พ.ศ. 2491 พ.ศ. 2525 และ พ.ศ. 2532) : วางระเบียบการจัดการป่าไม้
- พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ ปี พ.ศ. 2507 : ควบคุมและอนุรักษ์ผลผลิตภัณฑ์สงวนแห่งชาติ
- นโยบายป่าไม้แห่งชาติ ปี พ.ศ. 2528 : เพื่อกำหนดพื้นที่ป่าไม้ 40% (ป่าอนุรักษ์ 15% และป่าเศรษฐกิจ 25%)
- การสั่งระงับการสัมปทานทำไม้ ในปี พ.ศ. 2532
- การกำหนดเพิ่มสัดส่วนพื้นที่ (%) ของป่าอนุรักษ์กับป่าเศรษฐกิจ จาก 15/25 เป็น 25/15 ในปี พ.ศ. 2532
- มติคณะรัฐมนตรี ปี พ.ศ. 2535 : ได้จำแนกพื้นที่ป่าออกเป็น 3 เขต คือ เขตอนุรักษ์ (โซน C) เขตเกษตรกรรม (โซน A) และเขตเศรษฐกิจ (โซน E)
- พระราชบัญญัติอนุรักษ์และคุ้มครองพันธุ์สัตว์ป่า ปี พ.ศ. 2535 (แทน พระราชบัญญัติอนุรักษ์และคุ้มครองพันธุ์สัตว์ป่า ปี พ.ศ. 2503)

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้จะมีกฎหมายและระเบียบข้อบังคับต่างๆ ข้างต้น ก็ไม่อาจหยุดยั้งการเข้าไปแสวงหาเอาประโยชน์จากป่าไม้ได้ เนื่องจากการแก่งแย่งกันของคนแต่ละกลุ่ม รวมถึงการจัดการการใช้ทรัพยากรที่ไม่มีประสิทธิภาพจากผู้มีอำนาจส่วนกลาง ถึงในอดีตชาวบ้านจะอาศัยอยู่กับป่า และมักจะถูกมองว่าเป็นผู้ทำลายป่า แต่ในปัจจุบันนี้เป็นที่ทราบกันทั่วไปว่า พวกเขาคือผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยที่สาเหตุสำคัญของการทำลายป่ามาจากกฎระเบียบข้อบังคับที่กำหนดมาจากส่วนกลาง และขาดความยืดหยุ่นในการปฏิบัติ รวมทั้งไม่มีการรับฟังความคิดเห็นจากชาวบ้าน และคนในท้องถิ่นที่พอเพียง

ด้วยการตระหนักในปัญหาข้างต้น กรมป่าไม้ได้ร่างพระราชบัญญัติป่าชุมชนครั้งแรกในปี พ.ศ. 2535 ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากคนในท้องถิ่นร่วมกันในโครงการปลูกป่า ร่างพระราชบัญญัติได้มีการแก้ไขหลายครั้งทั้งจากรัฐบาลและองค์กรเอกชน แม้ว่าจนถึงขณะนี้ยังไม่มีการอนุมัติร่างดังกล่าว แต่ทางกรมป่าไม้ก็ได้ให้การสนับสนุนในโครงการป่าชุมชนด้วยดี ซึ่งถือเป็นแบบอย่างใหม่ของนโยบายการกระจายอำนาจด้วย รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2540 ได้ส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการอนุรักษ์ บำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีความสมดุลกับความหลากหลายทางชีวภาพ รวมทั้งมีการป้องกัน ส่งเสริม และอนุรักษ์คุณภาพสิ่งแวดล้อม โดยการจัดตั้งป่าชุมชนนี้ขึ้นอยู่กับความต้องการของชุมชนในท้องถิ่น มีจุดมุ่งหมายในการป้องกันพื้นที่ป่าไม้เพื่อการใช้ประโยชน์ต่างๆ อย่างยั่งยืน

พื้นที่ป่าชุมชนที่ร้องขอมาจะต้องอยู่นอกเขตอนุรักษ์ และพื้นที่คุ้มครอง อันได้แก่ อุทยานแห่งชาติ เขตอนุรักษ์ พันธุ์สัตว์ป่า เขตห้ามล่าสัตว์ป่า และพื้นที่ชุ่มน้ำชั้น 1A โดยอาจอยู่ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ เขตเกษตรกรรม และเขตเศรษฐกิจ ที่มีการอนุรักษ์ป่าไม้มาน้อย 5 ปี ขณะที่กิจกรรมการป้องกันการลดลงของป่าไม้ และการฟื้นฟู ถูกจัดให้เป็นเรื่องของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ กิจกรรมการเก็บผลิตภัณฑ์ป่าบางอย่าง เช่น ผักป่า เห็ด ไม้ไผ่ และไม้แห้ง ก็อนุญาตให้มีการเก็บได้บ้าง โดยประเภทของผลิตภัณฑ์ป่านี้ต้องได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการป่าชุมชนที่เกี่ยวข้อง

สถิติล่าสุดในปี พ.ศ. 2547 พบว่า มีโครงการป่าชุมชนประมาณ 1,400 โครงการ เกิดขึ้นใน 1,487 หมู่บ้าน ในจำนวนนี้ จังหวัดลำปางและแพร่มีจำนวนโครงการมากที่สุดถึง 137 และ 134 โครงการ ตามลำดับ รองลงมาคือ จังหวัดน่าน 122 โครงการ และจังหวัดเชียงราย 105 โครงการ ส่วนอีก 5 จังหวัด คือ พะเยา ลำพูน ตาก เชียงใหม่ และกำแพงเพชร มีจำนวนประมาณ 92-96 โครงการ ขณะที่จังหวัดสุโขทัยและอุทัยธานีมีเพียงจังหวัดละประมาณ 30 โครงการ เท่านั้น (ตารางที่ 2.2.3)

โดยทั่วไป จำนวนโครงการป่าชุมชนจะมีเท่า ๆ กับจำนวนหมู่บ้าน แต่ก็พบว่าบางจังหวัดมีจำนวนโครงการน้อยกว่าหมู่บ้าน ซึ่งสะท้อนถึงการแบ่งปันทรัพยากรกันและการใช้กฎระเบียบเดียวกันระหว่างหมู่บ้าน จากตัวเลขพบว่า จังหวัดแพร่มีจำนวนหมู่บ้านมากที่สุด (164) ตามด้วยจังหวัดลำปางและน่าน (141 และ 125 ตามลำดับ) โดยที่จังหวัดเชียงราย พะเยา ตาก และลำพูน มีหมู่บ้านที่เข้าร่วมโครงการประมาณ 102-107 หมู่บ้าน ในด้านพื้นที่ป่าชุมชน จังหวัดเชียงรายมีพื้นที่มากที่สุด 105 ตร.กม. รองลงมาคือ จังหวัดตาก 98 ตร.กม. ส่วนจังหวัดลำพูนและน่านมีพื้นที่ใกล้เคียงกันประมาณ 90 ตร.กม. ขณะที่ 3 จังหวัด คือ สุโขทัย พิจิตร และนครสวรรค์ ที่มีพื้นที่น้อยกว่า 10 ตร.กม.

ตารางที่ 2.2.3 ป่าชุมชนภายใต้การสนับสนุนโดยกรมป่าไม้ ปี พ.ศ. 2543 – 2547

จังหวัด	จำนวนหมู่บ้าน	จำนวนโครงการ	พื้นที่ป่าชุมชน (ตร.กม.)
เชียงราย	107	105	105
พะเยา	102	94	41
ลำปาง	141	137	43
ลำพูน	103	92	87
เชียงใหม่	94	94	21
แม่ฮ่องสอน	45	46	59
ตาก	104	95	98
กำแพงเพชร	96	96	40
สุโขทัย	36	30	8
แพร่	164	134	76
น่าน	125	122	88
อุดรดิตถ์	80	80	63
พิษณุโลก	70	67	14
พิจิตร	42	42	3
นครสวรรค์	63	63	1
อุทัยธานี	35	32	13
เพชรบูรณ์	80	71	75
ภาคเหนือ	1487	1400	835

แหล่งที่มา : สถิติการป่าไม้

2.3 สภาพเศรษฐกิจสังคมและชนบท

2.3.1 ประชากร

จังหวัดเชียงใหม่มีพื้นที่ใหญ่ที่สุดในจำนวน 12 จังหวัด คือ 20,107 ตร.กม. และมีประชากรมากที่สุด คือ 1.6 ล้านคน ลำดับที่ 2 คือ จังหวัดเชียงรายมีประชากร 1.2 ล้านคน ขณะที่ความหนาแน่นของประชากรมากที่สุดที่จังหวัดพิจิตร คิดเป็น 132.0 คน/ตร.กม. เนื่องจาก พื้นที่ส่วนใหญ่ของพิจิตรตั้งอยู่ที่ราบตอนล่าง มีการเพาะปลูกข้าวเป็นหลัก จังหวัดตาก และแม่ฮ่องสอนเป็นจังหวัดที่มีประชากรหนาแน่นน้อยที่สุด คือ 30.4 และ 18.8คน/ตร.กม. ตามลำดับ โดยที่ทั้งสองจังหวัดตั้งอยู่ในเขตเทือกเขา และมีพรมแดนติดกับประเทศเมียนมาร์ (ตารางที่ 2.3.1)

ตารางที่ 2.3.1 ข้อมูลประชากรในเขตภาคเหนือ

จังหวัด	พื้นที่ (ตร.กม.)	ประชากร (2545)	% ของ ประชากร ในเขต เทศบาล	ความ หนาแน่น ประชากร (คนต่อ ตร.กม.) (2545)	จำนวน ที่อยู่อาศัย (หน่วย) (2544)	อัตราการ เติบโตของ ประชากร (%) (2541-2545)	ขนาด ครัว เรือน	% การ ย้าย เข้า	% การ ย้าย ออก
	*1	*2	*3	*2	*2	*2	*4	*5	*5
เชียงราย	11,678	1,214,913	16.6	104.0	373,623	-0.9	3.5	3.9	3.9
พะเยา	6,335	501,509	21.1	79.2	151,102	-0.6	3.4	4.3	4.2
ลำปาง	12,534	797,216	7.9	63.6	233,187	-0.3	3.5	4.5	4.3
ลำพูน	4,506	409,041	22.6	90.8	113,087	0.0	3.4	<u>2.9</u>	<u>2.5</u>
เชียงใหม่	20,107	1,603,220	24.4	79.7	526,496	0.3	3.4	5.4	5.1
แม่ฮ่องสอน	12,681	238,241	2.9	18.8	67,047	0.4	3.9	<u>3.3</u>	<u>3.2</u>
ตาก	16,407	498,714	21.6	30.4	133,300	0.8	3.8	4.9	4.1
กำแพงเพชร	8,607	774,225	4.1	89.9	194,331	0.1	3.6	<u>4.0</u>	<u>3.6</u>
สุโขทัย	6,596	621,693	18.0	94.3	166,170	-0.3	3.5	<u>4.9</u>	<u>4.2</u>
แพร่	6,539	482,232	19.9	73.8	140,943	-0.6	3.4	<u>4.2</u>	<u>3.8</u>
น่าน	11,472	482,181	12.1	42.0	128,490	-0.2	3.8	<u>4.6</u>	<u>4.1</u>
อุดรดิตถ์	7,839	481,640	21.0	61.4	129,432	-0.1	3.4	<u>4.5</u>	<u>4.2</u>
พิษณุโลก	10,816	867,356	17.2	80.2	241,141	0.0	3.5	5.3	5.4
พิจิตร	4,531	597,882	19.5	132.0	145,570	-0.2	3.5	4.4	4.3
นครสวรรค์	9,598	1,126,739	20.4	117.4	307,783	-0.2	3.5	4.7	4.6
อุทัยธานี	6,730	339,483	15.8	50.4	89,347	0.5	3.5	4.6	3.6
เพชรบูรณ์	12,668	1,052,286	3.2	83.1	257,409	0.1	3.9	4.6	4.6
ภาคเหนือ	169,644	12,088,571		71.3	3,415,458	-0.1	3.5	<u>4.4</u>	<u>3.9</u>
ทั่วประเทศ	513,115	63,079,765		122.9	16,910,473		3.7		

หมายเหตุ : *1 ฐานข้อมูลจังหวัด ปี พ.ศ. 2545 สำนักงานสถิติแห่งชาติ

*2 สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย

*3 สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย, ข้อมูลเพชรบูรณ์และลำปาง พ.ศ.2541, แม่ฮ่องสอน พ.ศ. 2543, กำแพงเพชร พ.ศ. 2542 และจังหวัดอื่น พ.ศ. 2545

*4 สำมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ. 2545 สำนักงานสถิติแห่งชาติ

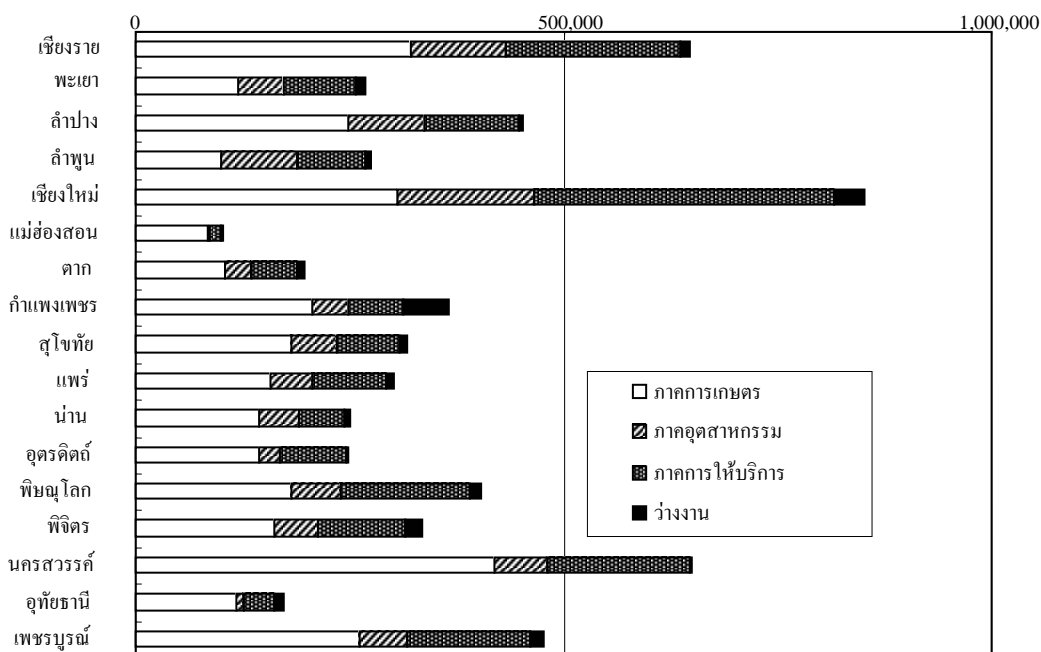
*5 สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ชิดเส้นใต้ พ.ศ. 2540 อื่น ๆ พ.ศ.2545

ในระยะ 5 ปี ที่ผ่านมา การเติบโตของประชากรได้ลดลงมากกว่าครึ่งหนึ่ง โดยเฉพาะจังหวัดเชียงรายมีประชากรลดลงในอัตราที่สูงที่สุด คือ 4.0% ต่อปี เมื่อปี พ.ศ. 2541-2545 ซึ่งจากตัวเลขการเติบโตของประชากรที่ลดลงหรือติดลบนี้เองได้แสดงให้เห็นถึงอัตราการเกิดที่ลดลงและอัตราการตายที่สูงขึ้น

ประชากรที่อยู่อาศัยในเขตเทศบาลโดยเฉลี่ยแล้วมีประมาณ 20% ของประชากรทั้งจังหวัด ซึ่งค่าเฉลี่ยโดยมากที่สูงสุดมากที่สุดอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ คือ 24.4% อย่างไรก็ตาม ในอีกหลายจังหวัดมีประชากรน้อยกว่า 10% ได้แก่ ลำปาง แม่ฮ่องสอน กำแพงเพชร และเพชรบูรณ์ ในด้านการอพยพย้ายถิ่นพบว่า การย้ายเข้า-ออก มีอัตราสูงมากที่จังหวัดเชียงใหม่และพิษณุโลก ขณะที่ อัตราการย้ายเข้าสูงกว่าอัตราการย้ายออกในจังหวัดตาก สุโขทัย และอุทัยธานี และจังหวัดลำพูนมีอัตราการย้ายเข้า-ออก ต่ำ

2.3.2 โครงสร้างอุตสาหกรรม

จากสถิติของภาคแรงงานพบว่า ประมาณครึ่งหนึ่งของแรงงานทั้งหมด (51.6%) ในพื้นที่ภาคเหนือ ทำงานอยู่ในภาคเกษตรกรรม ในพื้นที่ทางไกลและอยู่ในเขตเทือกเขาอย่างจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีผู้ใช้แรงงานภาคการเกษตรมากถึง 83.1% ถึงแม้ว่าจะมีแรงงานน้อยที่สุดก็ตาม ขณะเดียวกันจังหวัดนครสวรรค์และอุทัยธานีที่มีที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ราบ มีสัดส่วนของผู้ใช้แรงงานในภาคการเกษตร 64.4% และ 67.5 % ตามลำดับ นอกจากนี้พบว่า จังหวัดลำพูนและเชียงใหม่มีสัดส่วนแรงงานในภาคการเกษตรค่อนข้างน้อย คือ 36.5% และ 35.9% ตามลำดับ จังหวัดลำพูนมีอัตราส่วนของประชากรในภาคอุตสาหกรรมค่อนข้างสูง (32.0%) เมื่อเทียบกับค่าเฉลี่ยของทั้งเขตภาคเหนือ (15.6%) ในภาคการให้บริการพบว่า จังหวัดเชียงใหม่มีผู้ใช้แรงงาน 41.0 % ซึ่งประกอบอาชีพในธุรกิจโรงแรมและร้านอาหาร 16.5% จากทั้งหมด คิดเป็น 29.4% เมื่อเทียบกับค่าเฉลี่ยของภูมิภาค อัตราการว่างงานที่สูงที่สุดอยู่ในจังหวัดกำแพงเพชร คือ 14.5% ซึ่งสูงกว่ามากเมื่อเทียบกับอัตราเฉลี่ยภาคเหนือ (3.4%) (รูปที่ 2.3.1)

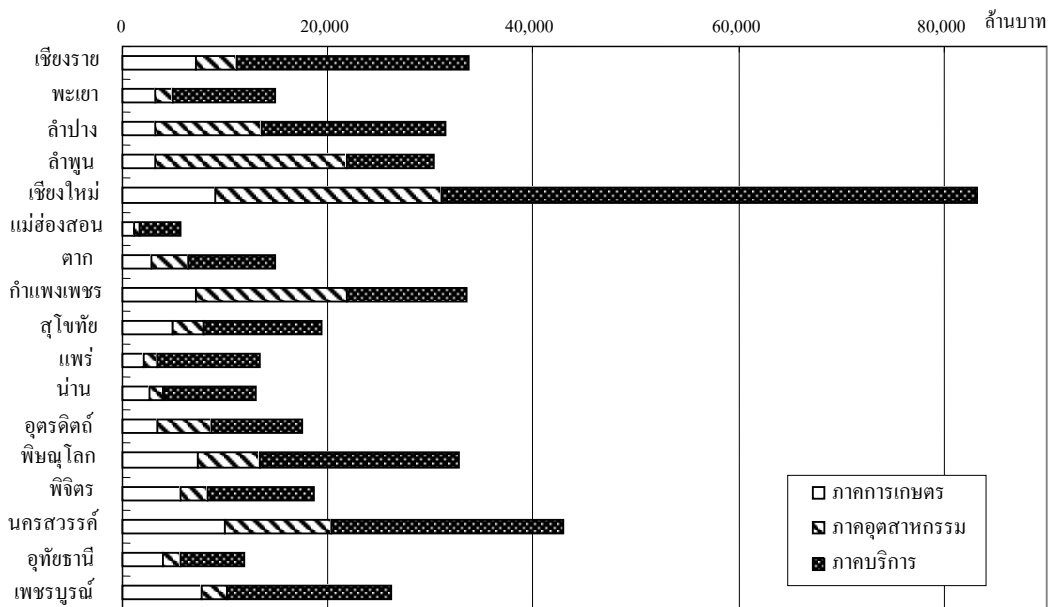
รูปที่ 2.3.1 จำนวนแรงงานที่มีอายุ 15 ปี ขึ้นไป

หมายเหตุ : ทุกจังหวัดเป็นข้อมูล พ.ศ. 2545-2546 ยกเว้น แม่ฮ่องสอน (พ.ศ. 2543) และกำแพงเพชร (พ.ศ. 2542)

แหล่งที่มา : รายงานสถิติจังหวัด สำนักงานสถิติแห่งชาติ

ค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด (GPP) ทั้งหมดของภาคเหนือมีปริมาณ 443,392 ล้านบาท ซึ่งคิดเป็น 10% ของผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดของทั้งประเทศ เมื่อเปรียบเทียบกับค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด (GPP) ของทั้ง 17 จังหวัด พบว่า จังหวัดเชียงใหม่มีค่าสูงที่สุด คือ 83,245 ล้านบาท หรือประมาณ 19% ของภาคนี้ (รูปที่ 2.3.2)

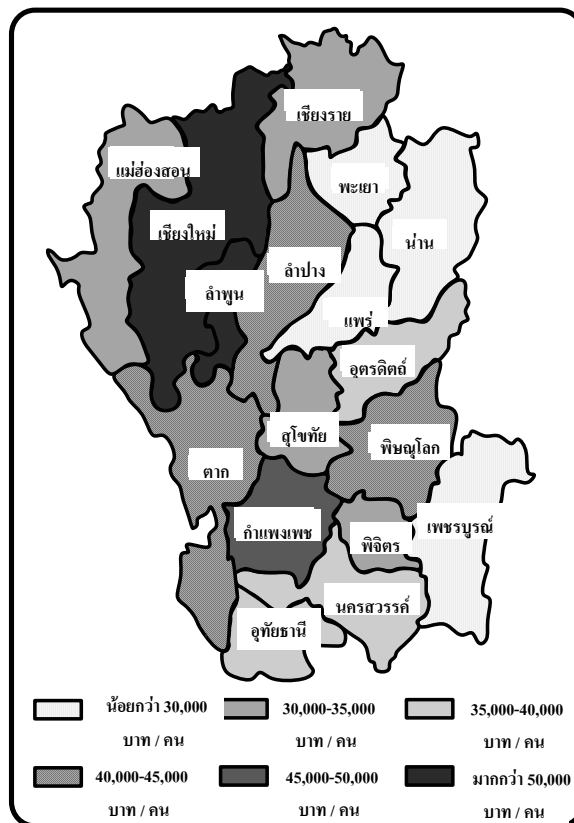
สัดส่วนค่าเฉลี่ยของภาคเกษตรกรรมในค่าผลิตภัณฑ์จังหวัดทั้งหมดของภาคเหนือ หรือประมาณ 19% เมื่อเปรียบเทียบกับค่าเฉลี่ยของประเทศพบว่า ภาคการเกษตรมีบทบาทที่สำคัญมากในภาคเหนือ แต่ยกเว้นในจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน และลำปาง ซึ่งมีสัดส่วนนอกภาคการเกษตร ซึ่งรวมถึงภาคบริการด้วยจะมีประมาณ 90% แต่ในจังหวัดอื่นๆ มีสัดส่วนของภาคการเกษตรมากกว่า 15% โดยเฉพาะในจังหวัดพิจิตร อุทัยธานี และเพชรบูรณ์ มีสัดส่วนภาคการเกษตรมากถึง 30.0% 33.7% และ 29.7% ตามลำดับ

รูปที่ 2.3.2 มูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด ณ ราคาตลาดรายวัน (ปี พ.ศ. 2543)

แหล่งที่มา : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

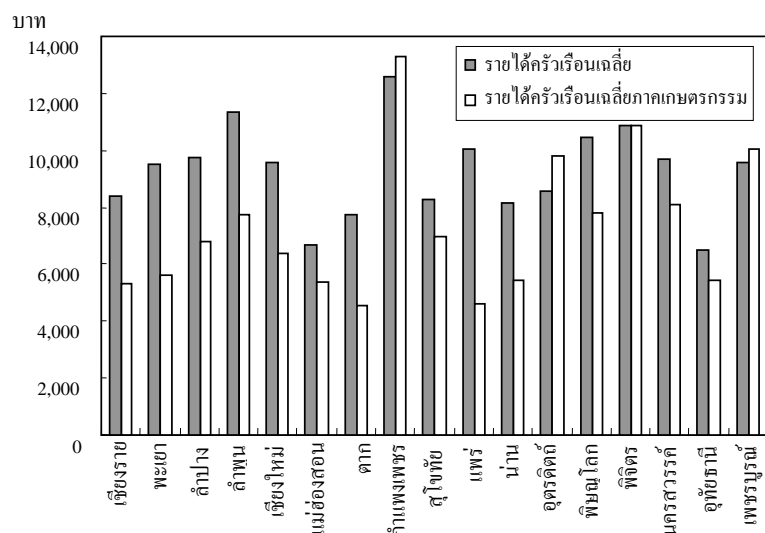
ค่าเฉลี่ยของผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อคน ในภาคเหนือมีค่า 39,402 บาท มีค่าเป็นครึ่งหนึ่งของค่าเฉลี่ยของประเทศ (78,783 บาท) ในขณะที่อีกหลายจังหวัดมีค่าน้อยมากอันได้แก่ พะเยา (29,486) แพร่ (25,963) น่าน (29,410) เชียงราย (30,244) และเพชรบูรณ์ (28,350) นอกจากนี้พบว่าจังหวัดที่มีตัวเลขสูงในภาคนี้คือ ลำพูน (69,622)เชียงใหม่ (57,095) และกำแพงเพชร (48,980) (รูปที่ 2.3.3)

รูปที่ 2.3.3 ค่าเฉลี่ยผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด (GPP) ต่อประชากร

2.3.3 ความยากจน

จากข้อมูลทางสถิติ ได้มีการคำนวณรายได้ครัวเรือนเฉลี่ยต่อเดือนในภาคเหนือมีค่า 9,530 บาท ซึ่งน้อยกว่ารายได้เฉลี่ยของประเทศมาก (13,736 บาท) หากพิจารณาว่ารายได้ต่อเดือนของครัวเรือนที่ประกอบอาชีพในภาคเกษตรกรรมในภาคนี้มีค่าเฉลี่ย 7,874 บาท ซึ่งมีค่าน้อยกว่ารายได้เฉลี่ยประเทศ (8,753 บาท) รายได้จากภาคเกษตรกรรมในครัวเรือนของภาคเหนือและทั้งประเทศไม่แตกต่างกันเท่าไรนัก ไม่มากเท่าความแตกต่างของรายได้ครัวเรือนทั้งหมด

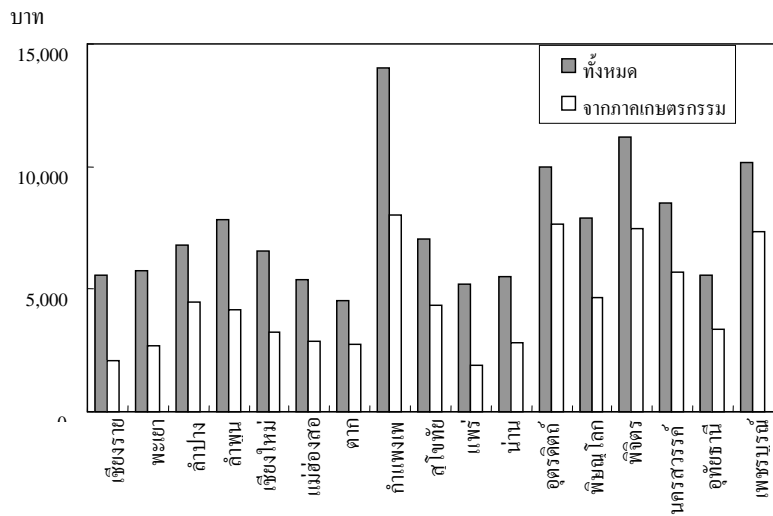
รูปที่ 2.3.4 รายได้ครัวเรือนเฉลี่ยต่อเดือน

แหล่งที่มา: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และรายงานรายได้ครัวเรือนและการกระจายรายได้ รายจังหวัด ปี 2546

แม้ว่ารายได้ของครัวเรือนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมจะมีรายได้น้อยกว่าครัวเรือนอื่นๆ ทั้งหมดก็ตาม พบว่ารายได้โดยเฉลี่ยของครัวเรือนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมในจังหวัดกำแพงเพชร พิษณุโลก เพชรบูรณ์ และพิจิตร สูงกว่าค่าเฉลี่ยของรายได้ครัวเรือนทั้งหมด โดยที่จังหวัดกำแพงเพชรมีรายได้เฉลี่ยสูงที่สุดคือ 13,303 บาท ลักษณะเช่นนี้อธิบายให้เห็นได้ว่า ครัวเรือนเกษตรกรรมของจังหวัด

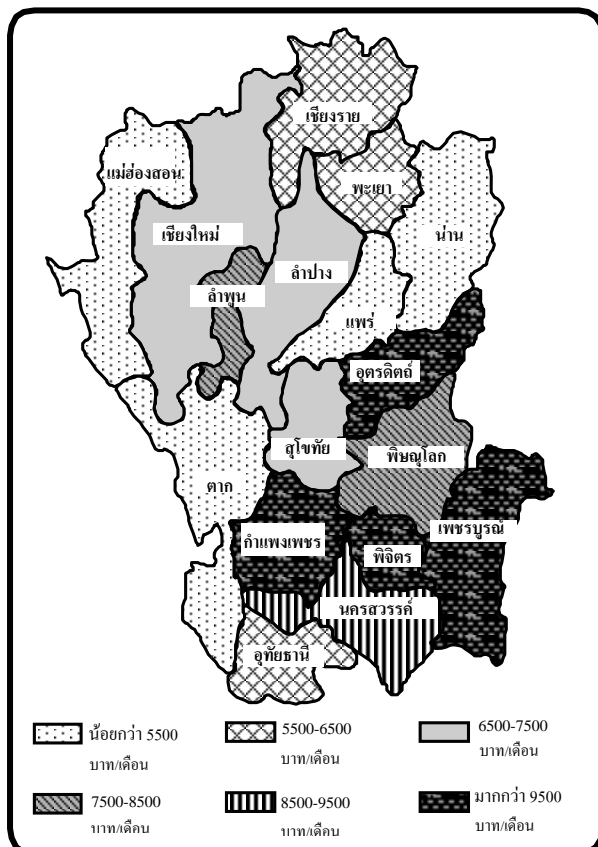
เหล่านี้มีแหล่งรายได้หลายทางจากการปลูกพืชเศรษฐกิจต่างๆ เช่น ข้าว มันสำปะหลัง และอ้อยในพื้นที่เพาะปลูกขนาดใหญ่ และมีความสะดวกของการเข้าถึงแหล่งน้ำ ส่วนครัวเรือนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมในจังหวัดเชียงราย พะเยา แม่ฮ่องสอน แพร่ ตาก และน่าน มีรายได้ต่ำกว่าเส้นเกณฑ์ความยากจน ดังนั้นเกษตรกรในจังหวัดเหล่านี้จึงต้องพยายามหารายได้จากอาชีพอื่นๆ (รูปที่ 2.3.4 และรูปที่ 2.3.5)

ในการเปรียบเทียบรายได้ครัวเรือนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมต่อเดือนในแต่ละจังหวัดพบว่า จังหวัดที่มีรายได้สูงคือ กำแพงเพชร พิจิตร อุตรดิตถ์ และเพชรบูรณ์ ซึ่งมีรายได้จากเกษตรกรรมมากกว่า 7,300 บาท ขณะที่จังหวัดที่มีรายได้ต่อเดือนน้อยมากคือ แม่ฮ่องสอน ตาก น่าน และแพร่ มีรายได้น้อยกว่า 5,500บาท (รูปที่ 2.3.6)

รูปที่ 2.3.5 รายได้ต่อเดือนของครัวเรือนประกอบอาชีพเกษตรกรรม

แหล่งที่มา : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และรายงานรายได้ครัวเรือนและการกระจายรายได้ รายจังหวัด ปี 2546

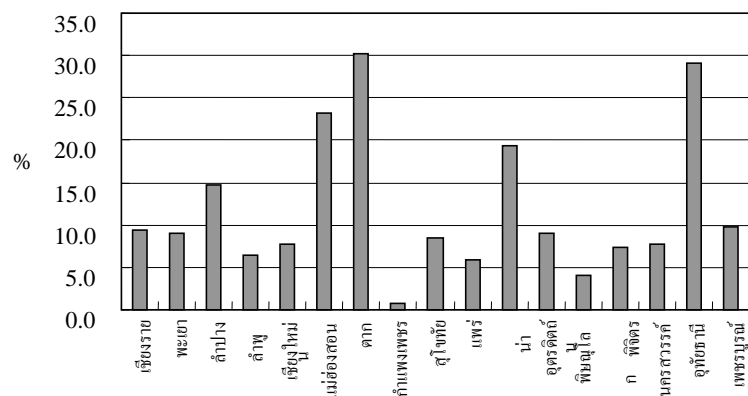

รูปที่ 2.3.6 รายได้เฉลี่ยต่อเดือนของครัวเรือนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม

ส่วนที่ 1 แผนแม่บทระดับจังหวัด (M/P)

จากการสำรวจพบว่า คริวเรือนจำนวน 60% ในภาคเหนือประสบภาวะหนี้สินอย่างหนัก โดยจังหวัดกำแพงเพชร มีอัตราสูงที่สุดคิดเป็น 75% ขณะที่อีก 4 จังหวัด มีหนี้สินน้อยกว่า 50% ของประชากรในจังหวัด ได้แก่ แม่ฮ่องสอน ลำปาง อุตรดิตถ์ และตาก สำหรับคริวเรือนที่ประกอบอาชีพเพื่อเกษตรกรรม อัตราเฉลี่ยของความ เป็นหนี้ได้เพิ่มขึ้นเป็น 80% อัตราหนี้สินของคริวเรือนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ลำปาง และตาก มีอัตราอยู่ในเกณฑ์ต่ำ เฉลี่ยประมาณ 50% ขณะที่จังหวัดพิจิตร และอุทัยธานีมีอัตราการเป็น หนี้สินสูงกว่า 90%

หนี้สินเฉลี่ยต่อคริวเรือนต่อเดือนใน ภาคเหนือนี้มีมูลค่าทั้งสิ้น 94,346 บาท คิดเป็น 82.5% ของรายได้ ทั้งหมด (114,360 บาท) จังหวัดที่ ประสบกับภาวะหนี้สินอย่างรุนแรง คือ ลำพูน เชียงใหม่ พิษณุโลก และ พิจิตร ซึ่งมีมูลค่าหนี้สินมากกว่า รายได้มาก โดยเฉพาะในจังหวัด เชียงใหม่ และพิจิตร นอกจากนี้ยัง พบว่า จังหวัดที่มีจำนวนหนี้สินน้อย กว่า 50,000 บาท ได้แก่ แม่ฮ่องสอน และอุทัยธานี

รูปที่ 2.3.7 อัตราส่วนของประชากรยากจน

แหล่งที่มา : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และรายงานรายได้คริวเรือนและการกระจายรายได้ รายจังหวัด ปี 2546

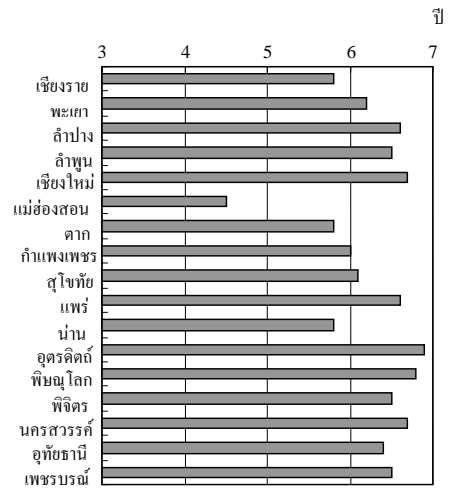
ประชากรในภาคเหนือที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นเกณฑ์ความยากจน มีประมาณ 1,114,328 ราย อัตราส่วนของ ประชากรที่ประสบความยากจนต่อประชากรทั้งจังหวัดมีค่าสูงมาก ในจังหวัดตาก แม่ฮ่องสอน อุทัยธานี มี ค่าประมาณ 23-30% ขณะที่ในจังหวัดกำแพงเพชรมีอัตราส่วนน้อยที่สุดคือ 1.0 % (รูปที่ 2.3.7)

2.3.4 สภาพความเป็นอยู่

(1) การศึกษาและสุขภาพ

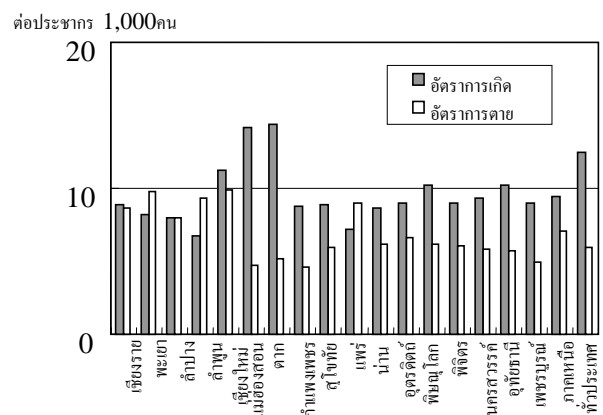
จำนวนปีเฉลี่ยที่ได้รับการศึกษาในภาคนี้ คือ 6.3 ปี ต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของทั้งประเทศ ซึ่งอยู่ที่ 7.3 ปี ในขณะที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนมีค่าจำนวนปีเฉลี่ยที่ได้รับการศึกษาเพียง 4.5 ปี เท่านั้น จังหวัดเชียงราย น่าน และตาก ก็มีตัวเลขจำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยที่ต่ำกว่ารายภาค กล่าวคือน้อยกว่า 6 ปี ซึ่งสามารถอธิบายได้ว่าการก่อสร้างโรงเรียนและจำนวนครูผู้สอนที่ไม่เพียงพอ ส่งผลกระทบในแง่ลบต่อการให้บริการทางการศึกษาที่ดี ซึ่งสามารถตั้งสมมติฐานได้ว่าจังหวัดที่มีการสำเร็จการศึกษาที่ดีกว่าจะทำให้มีค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อประชากรที่สูงกว่าตามไปด้วย (รูปที่)

เมื่อเปรียบเทียบกับภาคอื่นๆ แล้วพบว่าในภาคเหนือนี้มีอัตราการตายที่สูงกว่า แต่มีอัตราการเกิดที่ต่ำกว่าที่อื่น โดยเฉพาะด้านตะวันออกเฉียงเหนือของภาคเหนือที่มีอัตราการเกิด 6-9 ต่อประชากร 1,000 ราย (ค่าเฉลี่ยทั้งประเทศมีค่า 12.49) ขณะที่อัตราการตายมีค่า 8-10 ต่อประชากร 1,000 ราย (ค่าเฉลี่ยทั้งประเทศมีค่า 5.91) สำหรับอัตราการเกิด มีค่าน้อยมากในจังหวัดลำพูน (6.78) และแพร่ (7.22) ขณะที่อัตราการเกิดจะสูงในจังหวัดแม่ฮ่องสอน (14.2) และตาก (14.39) อัตราการตายสูงจะพบมากในจังหวัดที่อยู่ทางด้านตะวันออกเฉียงเหนือของเขตภาคเหนืออาทิเช่น เชียงใหม่ (9.85) พะเยา (9.75) ขณะที่อัตราการตายมีค่าต่ำที่จังหวัดกำแพงเพชร (4.16) และแม่ฮ่องสอน (4.74) เหตุผลหนึ่งของอัตราการตายที่สูงมากในจังหวัดนี้อาจมาจากการระบาดของโรคเอดส์หรือเอชไอวี (รูปที่ 2.3.9)

รูปที่ 2.3.8 จำนวนปีเฉลี่ยที่ได้รับการศึกษา (พ.ศ. 2544)

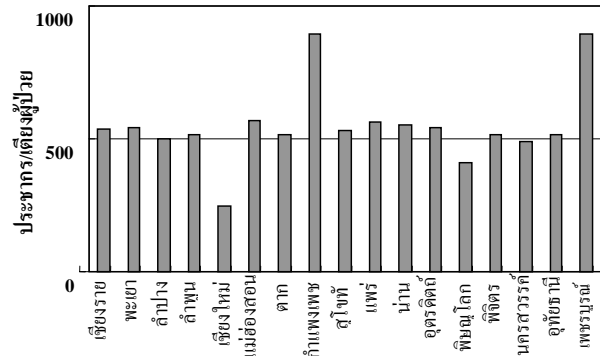
แหล่งที่มา : สำนักงานการศึกษาจังหวัด กระทรวงศึกษาธิการ
รายงานสถิติจังหวัด สำนักงานสถิติแห่งชาติ
หมายเหตุ : * กำแพงเพชร (2542) แม่ฮ่องสอน (2543)
ตาก (2544) และจังหวัดอื่น (2545)

รูปที่ 2.3.9 อัตราการเกิด และอัตราการตาย (พ.ศ. 2543)

แหล่งที่มา : สถิติสาธารณสุข พ.ศ. 2543

สิ่งอำนวยความสะดวกด้านการแพทย์ อาทิเช่น โรงพยาบาล และเตียงผู้ป่วย กล่าวได้ว่ามีจำนวนมากในบางจังหวัดที่มีประชากรสูงๆ (เชียงราย เชียงใหม่ และนครสวรรค์) โดยที่จำนวนประชากรต่อเตียงผู้ป่วยมีน้อยที่สุดอยู่ที่จังหวัดเชียงใหม่ (246.2) ขณะที่มากที่สุดในจังหวัดกำแพงเพชร (897.1) และเพชรบูรณ์ (896.3) หรือราวๆ 3.5 เท่าของจังหวัดเชียงใหม่ เมื่อพิจารณาจากจำนวนบุคลากรที่ให้บริการด้านสุขภาพพบว่า จังหวัดเชียงใหม่จัดว่าอยู่ในเกณฑ์ที่ดี ขณะที่จังหวัดกำแพงเพชรและเพชรบูรณ์อยู่ในเกณฑ์ที่ค่อนข้างต่ำ และเมื่อพิจารณาถึงจำนวนประชากรต่อนายแพทย์พบว่า จังหวัดเชียงใหม่มีอัตราต่ำสุด (1,888) ขณะที่อัตราสูงสุดอยู่ที่จังหวัดกำแพงเพชร (9,445) และเพชรบูรณ์ (14,064) จังหวัดที่มีจำนวนประชากรต่อพยาบาลในอัตราต่ำคือ เชียงใหม่ (527) ขณะที่อัตราสูงสุดอยู่ที่จังหวัดกำแพงเพชร (2,439) และเพชรบูรณ์ (2,224) (รูปที่ 2.3.10)

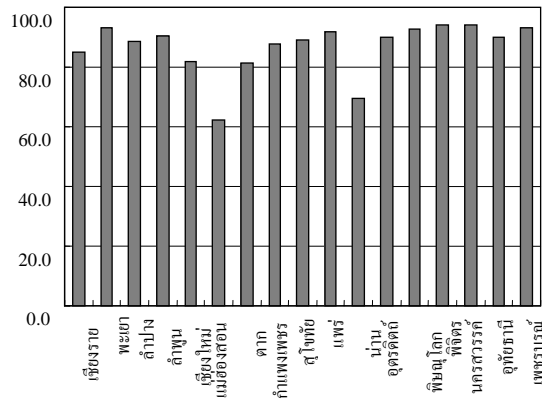

รูปที่ 2.3.10 จำนวนประชากรต่อเตียงผู้ป่วย (พ.ศ. 2545)

แหล่งที่มา : รายงานสถิติจังหวัด สำนักงานสถิติแห่งชาติ

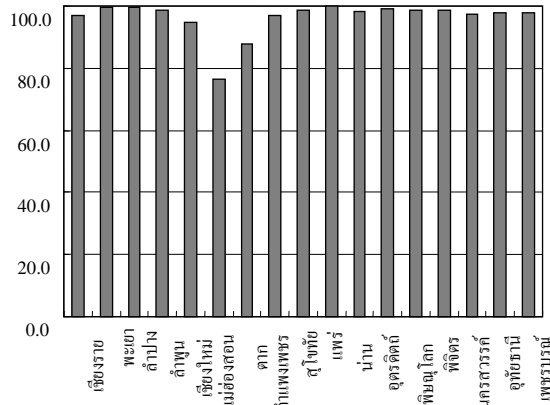
(2) สิ่งอำนวยความสะดวกด้านการสุขอนามัย

โดยภาพรวมครัวเรือนในภาคเหนือจะมีเครื่องมือสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ที่บ่งบอกถึงสภาพสุขอนามัยในระดับสูง ไม่ว่าจะเป็นเครื่องกรองน้ำดื่มที่ถูกสุขลักษณะ ส้วมแบบชักโครกและราดน้ำ ยกเว้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยทั่วไปน้ำดื่มที่ถูกสุขลักษณะมีมากกว่า 80% ของครัวเรือน ยกเว้นจังหวัดแม่ฮ่องสอนและน่านที่ยังคงมีอยู่ในเกณฑ์ที่ต่ำ สัดส่วนจำนวนครัวเรือนที่มีโถส้วมชักโครกและราดน้ำมีมากกว่าน้ำดื่มสะอาดคือมากกว่า 90% ของครัวเรือน แต่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนและตากยังอยู่ในเกณฑ์ต่ำกว่าจังหวัดอื่น (รูปที่ 2.3.11 และรูปที่ 2.3.12)

รูปที่ 2.3.11 อัตราส่วนของครัวเรือนที่มีน้ำดื่มสะอาด

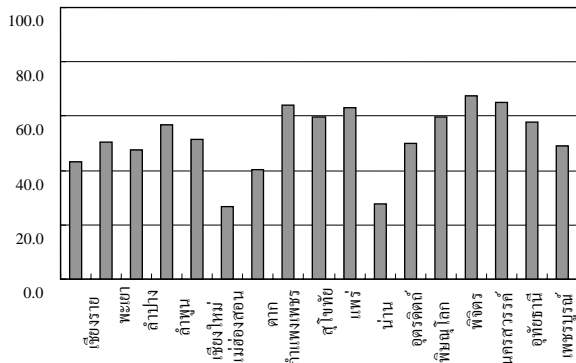
แหล่งที่มา: การสำมะโนครัวเรือนและประชากรปี 2545

รูปที่ 2.3.12 อัตราส่วนของครัวเรือนที่มีโถส้วมชักโครกและส้วมราดน้ำ

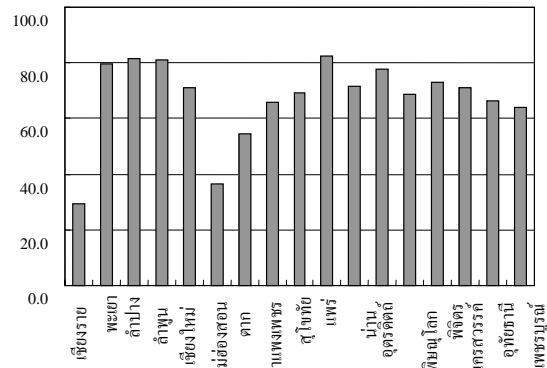
แหล่งที่มา: การสำมะโนครัวเรือนและประชากร ปี 2545

ในภาคเหนือพบว่า คริวเรือนมากกว่า 67% ที่อาศัยนอกเขตเทศบาล จะมีตู้เย็น แต่จังหวัดที่พบว่าไม่มีตู้เย็นอยู่ในเกณฑ์ต่ำ (น้อยกว่า 40%) คือ เชียงราย และแม่ฮ่องสอน สัดส่วนของคริวเรือนที่มีเครื่องประกอบอาหารทั้งแก๊สหรือไฟฟ้า คิดเป็น 52% ซึ่งน้อยกว่าสัดส่วนของผู้ที่มีตู้เย็นอยู่มาก นั้นหมายความว่าประชากรกว่าครึ่งหนึ่งยังคงใช้ฟืนและถ่านในการประกอบอาหาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในจังหวัดแม่ฮ่องสอนและน่านที่มีคริวเรือนมากกว่า 70% ที่ยังคงอาศัยฟืนจากป่าอยู่ (รูปที่ 2.3.13 และรูปที่ 2.3.14)

รูปที่ 2.3.13 อัตราส่วนของคริวเรือนที่มีการทำอาหารด้วยแก๊สหรือไฟฟ้า

แหล่งที่มา: การสำมะโนคริวเรือนและประชากร ปี 2545

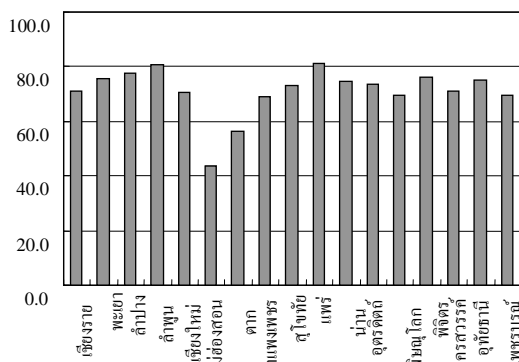

รูปที่ 2.3.14 อัตราส่วนของคริวเรือนที่มีตู้เย็น

แหล่งที่มา: การสำมะโนคริวเรือนและประชากรปี 2545

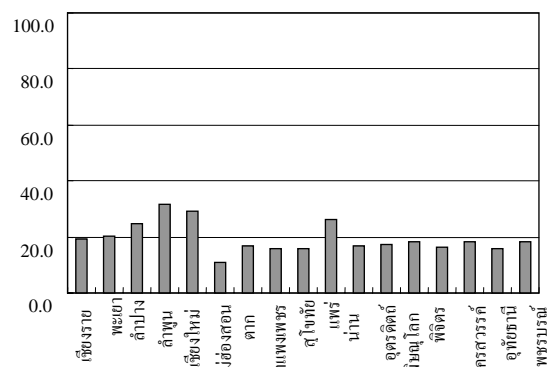
(3) การขนส่ง

มอเตอร์ไซด์เป็นยานพาหนะที่สำคัญของชาวบ้านในชนบท โดยเฉพาะแล้วคริวเรือนกว่า 70% ที่อาศัยนอกเขตเทศบาลจะมีมอเตอร์ไซด์เป็นของตนเอง ซึ่งเป็นตัวเลขที่มากกว่าการมีตู้เย็น เมื่อเปรียบเทียบข้อมูลของจังหวัดพบว่า ประชากรในจังหวัดแม่ฮ่องสอน (44%) และตาก (56.8%) มีมอเตอร์ไซด์น้อยกว่าค่าเฉลี่ยของภูมิภาค นอกจากนี้แล้ว หนึ่งในห้าของคริวเรือนท้องถิ่นจะมีรถยนต์เป็นของตนเอง ในจังหวัดลำพูนและเชียงใหม่มีจำนวนคริวเรือนกว่า 30% ที่มีรถยนต์ ขณะที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนจะพบคริวเรือนที่มีรถยนต์เป็นของตนเองน้อยลง ซึ่งมีค่า 10% (รูปที่ 2.3.15 และรูปที่ 2.3.16)

รูปที่ 2.3.15 อัตราส่วนของคริวเรือนที่มีรถมอเตอร์ไซด์

แหล่งที่มา: การสำมะโนคริวเรือนและประชากร ปี 2545

รูปที่ 2.3.16 อัตราส่วนของคริวเรือนที่มีรถยนต์

แหล่งที่มา: การสำมะโนคริวเรือนและประชากร ปี 2545

2.4 สภาพเกษตรกรรม

2.4.1 การถือครองที่ดิน

โดยทั่วไป พื้นที่เฉลี่ยของการถือครองที่ดินเพื่อการเกษตรต่อครัวเรือนของประเทศจะลดลงในแต่ละปี ยกเว้นในบางจังหวัด ดังที่ได้แสดงในตารางข้างล่างนี้

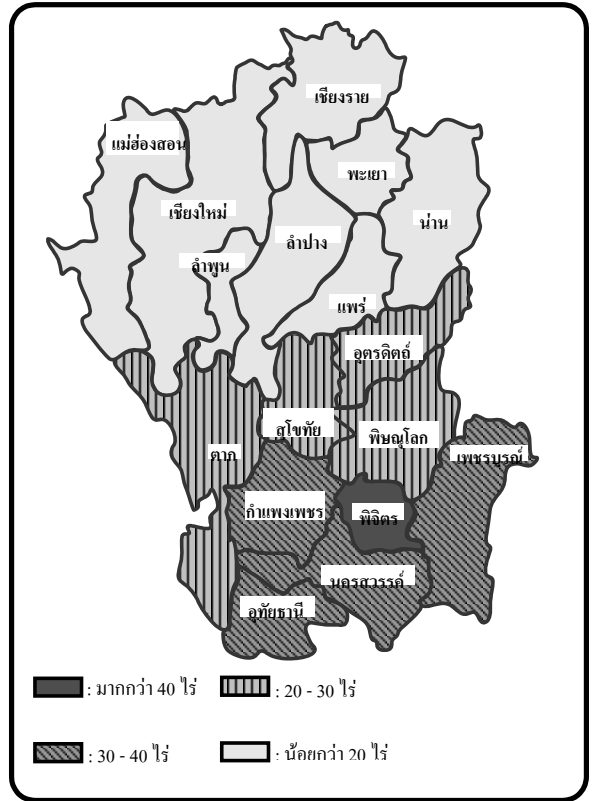
ตารางที่ 2.4.1 พื้นที่เฉลี่ยของการถือครองเพื่อการเกษตรต่อครัวเรือน (พ.ศ. 2524 - พ.ศ. 2542)

จังหวัด	พื้นที่ถือครอง (ไร่/ครัวเรือน)					เปอร์เซ็นต์ (พ.ศ. 2524 = 100)				
	2524	2529	2534	2538	2542	2524	2529	2534	2538	2542
พิจิตร	44.5	43.0	40.7	42.6	41.2	100	97	92	96	93
นครสวรรค์	43.3	41.1	38.7	38.3	36.4	100	95	89	88	84
กำแพงเพชร	39.9	40.7	37.6	39.0	35.6	100	102	94	98	89
เพชรบูรณ์	38.0	33.4	38.7	33.7	34.6	100	88	102	89	91
อุทัยธานี	34.4	33.6	34.2	33.5	31.2	100	98	99	98	91
พิษณุโลก	31.9	32.9	33.0	31.9	28.9	100	103	104	100	91
ตาก	18.4	19.7	21.4	23.3	24.9	100	107	116	127	135
อุตรดิตถ์	21.3	23.0	24.0	21.3	23.4	100	108	112	100	110
สุโขทัย	26.7	27.8	27.0	24.7	23.2	100	104	101	92	87
เชียงราย	16.4	15.8	16.1	15.7	15.3	100	97	98	96	93
พะเยา	14.2	14.4	15.3	15.3	13.9	100	102	108	108	98
น่าน	10.1	12.5	14.2	12.9	11.9	100	123	140	127	117
แม่ฮ่องสอน	6.8	8.6	9.5	13.5	11.5	100	127	140	199	171
แพร่	8.8	11.2	11.2	10.4	11.2	100	127	127	119	128
ลำปาง	8.4	11.1	11.8	11.6	10.3	100	132	140	138	123
ลำพูน	8.7	8.3	8.5	11.1	9.9	100	95	97	127	113
เชียงใหม่	9.1	8.8	9.2	9.3	9.5	100	97	101	102	104
ภาคเหนือ	22.6	22.4	22.9	22.6	21.8	100	99	102	100	97
ประเทศไทย	26.8	26.3	25.9	25.2	23.2	100	98	97	94	87

แหล่งที่มา : สถิติการเกษตรของประเทศไทย สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

พื้นที่เฉลี่ยของการถือครองการเกษตรบางจังหวัดในภาคเหนืออย่างเช่น ตาก แม่ฮ่องสอน และแพร่ มีการเพิ่มขึ้นในช่วง 20 ปี ที่ผ่านมา โดยในปี พ.ศ. 2542 พบว่าทั้งสามจังหวัดนี้มีการเพิ่มพื้นที่เฉลี่ยของการถือครองเพื่อการเกษตรมากกว่า 25% เมื่อเทียบกับข้อมูลในปี พ.ศ. 2524 (ตารางที่ 2.4.1 ซึ่งเป็นข้อมูลจัดเรียงตามปีไปถึงปี พ.ศ. 2542)

จังหวัดทั้ง 17 จังหวัด ในภาคเหนือมีความแตกต่างกันมากในเรื่องของขนาดที่ดินที่ถือครอง กล่าวคือ จังหวัดพิจิตรมีขนาดที่ดินถือครองเพื่อการเกษตรต่อครัวเรือนมากที่สุด ขณะที่จังหวัดเชียงใหม่มีน้อยที่สุด ซึ่งน้อยกว่า 1 ใน 4 ของจังหวัดพิจิตร พบว่า 8 จังหวัดในภาคเหนือตอนบน ได้แก่ เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง แพร่ แม่ฮ่องสอน น่าน พะเยา และเชียงราย มีการถือครองที่ดินเพื่อการเกษตรต่อครัวเรือนน้อยกว่า 20 ไร่ ซึ่งน้อยกว่าขนาดเฉลี่ยของภาค (ตารางที่ 2.4.1)

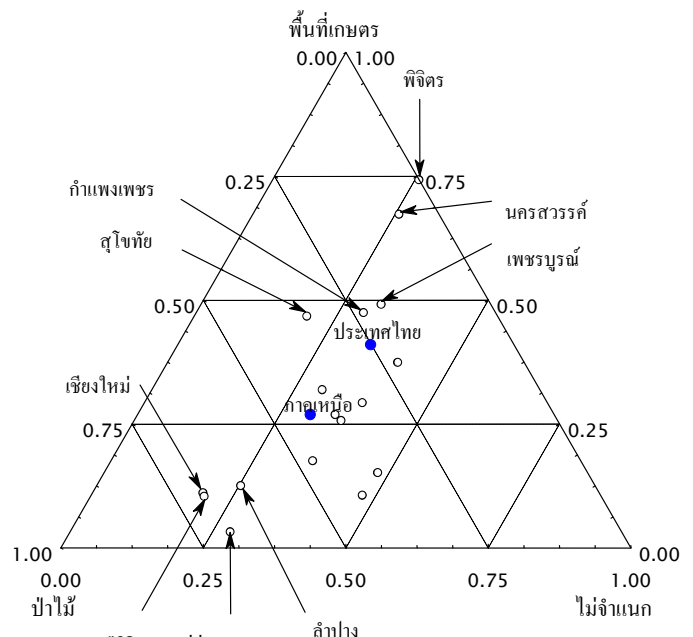

รูปที่ 2.4.1 พื้นที่เฉลี่ยของการถือครองเพื่อการเกษตรต่อครัวเรือน (พ.ศ. 2542)

เมื่อพิจารณาสภาพของการครอบครอง พบว่า 3 จังหวัด ได้แก่ แม่ฮ่องสอน พิจิตร และนครสวรรค์ มีพื้นที่การถือครองเพื่อการเกษตรน้อยกว่าครึ่งหนึ่งเป็นของตนเอง ซึ่งแตกต่างกับอีก 14 จังหวัดอื่นๆ ที่มีพื้นที่ถือครองเพื่อการเกษตรมากกว่าครึ่งหนึ่งที่เป็นของตนเอง

2.4.2 การใช้ประโยชน์ที่ดิน

จากข้อมูลสถิติ พื้นที่จังหวัดทั้งหมดมีการจำแนกพื้นที่ออกเป็น 3 ลักษณะ คือ พื้นที่ถือครองเพื่อการเกษตร พื้นที่ป่าไม้ และพื้นที่ไม่ได้จำแนก ในบางจังหวัดอัตราการกระจายตัวของประเภทที่ดินเหล่านี้ ได้แสดงถึงลักษณะจำเพาะของการใช้ประโยชน์ที่ดิน (รูปที่ 2.4.2) ยกตัวอย่างเช่น เมื่อปี พ.ศ. 2542 พื้นที่การถือครองเพื่อการเกษตรมีถึง 40% ของพื้นที่ในจังหวัดของ 5 จังหวัด ซึ่งแตกต่างกับค่าเฉลี่ยของทั้งภาคเหนือ ที่คิดเป็น 30% ในจังหวัด 4 แห่ง มีพื้นที่ป่าที่อุดมสมบูรณ์มากกว่า 60% ซึ่งค่าเฉลี่ยทั้งภาคเหนือมีค่า 38%

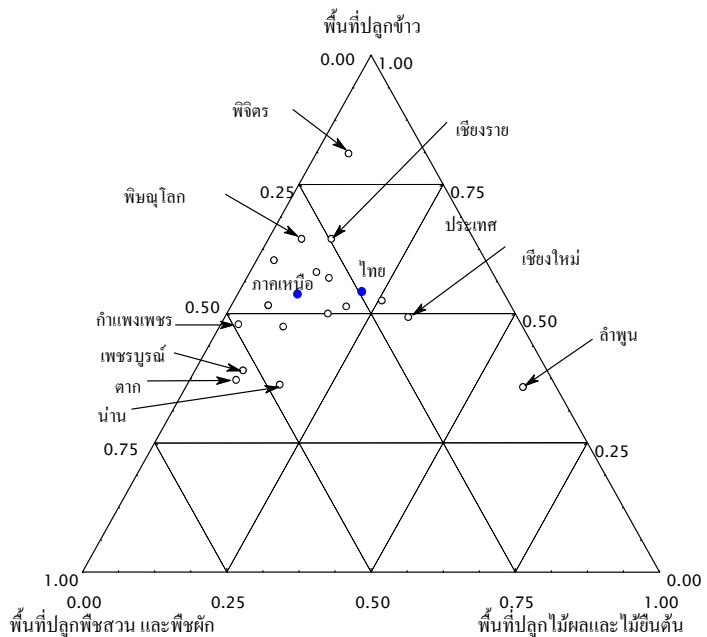
รูปที่ 2.4.2 กราฟแสดงการใช้ประโยชน์ที่ดิน ปี พ.ศ. 2542

ตารางที่ 2.4.2 กลุ่มจังหวัดที่จำแนกตามการใช้ที่ดิน

ประเภทการใช้ที่ดินหลัก	จังหวัด
พื้นที่ถือครองเพื่อการเกษตร	พิจิตร นครสวรรค์
พื้นที่ป่าไม้	ลำปาง เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน ตาก
พื้นที่ไม่ได้จัดจำแนกมีลักษณะเด่นชัด	แพร่ น่าน พิษณุโลก
ไม่ระบุ	เชียงราย ลำพูน พะเยา สุโขทัย กำแพงเพชร อุตรดิตถ์ อุทัยธานี เพชรบูรณ์

พื้นที่การใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรได้มีการจำแนกไว้ก่อนหน้านี้แล้วโดยแบ่งออกเป็น 8 ประเภท ซึ่งได้จากการปลูกพืชและการทำประโยชน์คือ ข้าว พืชสวน ไม้ผลและไม้ยืนต้น พืชผักและไม้ประดับ ทุ่งหญ้า พื้นที่รกร้าง พื้นที่อื่นๆ และพื้นที่อยู่อาศัย เมื่อพิจารณาการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรจะพบว่า การใช้ที่ดินใน 4 ประเภทแรก มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง และโดยที่ข้อมูลของพืชสวน พืชผักและไม้ประดับ ได้จัดรวมไว้ในกลุ่มพืชไร่ ดังนั้นจึงมีการจำแนกใหม่เป็น 3 ประเภทหลักๆ ดังนี้ พื้นที่ที่ปลูกข้าว พื้นที่ที่ปลูกพืชไร่ (พืชสวน+พืชผักและไม้ประดับ) และสวนผลไม้ (ไม้ผลและไม้ยืนต้น) การกระจายตัวของการจำแนกทั้ง 3 ประเภท ของพื้นที่เพาะปลูกใน 17 จังหวัด ได้แสดงถึงลักษณะของการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรได้เป็นอย่างดี

มีการปลูกข้าวมากกว่า 2 ใน 3 ของพื้นที่เพื่อการเกษตรในพื้นที่ 3 จังหวัด และพบว่า 81% ของพื้นที่ที่มีการเพาะปลูกที่มีประสิทธิภาพจะเป็นการปลูกข้าวในจังหวัดพิจิตร ซึ่งค่าเฉลี่ยของภาคเหนือคิดเป็น 52% ส่วนในพื้นที่ 4 จังหวัด ซึ่งได้แก่ ตาก เพชรบูรณ์ น่าน และกำแพงเพชร เป็นพื้นที่ที่มีการปลูกพืชไร่ประมาณครึ่งหนึ่งของพื้นที่การเกษตร ในขณะที่ในจังหวัดลำพูน และเชียงใหม่ ปลูกไม้ผลมากกว่าทั้ง 17 จังหวัด โดยมีสัดส่วนการกระจายตัวคิดเป็น 58% และ 32% ตามลำดับ ซึ่งเทียบกับค่าเฉลี่ยทั้งภาคเหนือคิดเป็นเพียง 15% เท่านั้น (รูปที่ 2.4.3)

รูปที่ 2.4.3 กราฟแสดงการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรอย่างมีประสิทธิภาพ ปี พ.ศ. 2542

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2524 การใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรอย่างมีประสิทธิภาพได้เปลี่ยนแปลงอย่างมากในพื้นที่ 5 จังหวัด ของ พะเยา ลำพูน เชียงใหม่ ตาก และสุโขทัย โดยในจังหวัดลำพูนและเชียงใหม่มีการปลูกไม้ผลเพิ่มขึ้น แต่การปลูกข้าวลดลง สำหรับจังหวัดตากมีการปลูกพืชไร่เพิ่มขึ้น แต่การปลูกข้าวลดลง ส่วนจังหวัดพะเยาและสุโขทัย มีพื้นที่การปลูกข้าวลดลง โดยแทนที่ด้วยพืชไร่และไม้ผล ในขณะที่จังหวัดอื่นๆ

อีก 12 จังหวัด ไม่มีการเปลี่ยนแปลงที่เด่นชัดของการใช้ที่ดินเพื่อการเพาะปลูกอย่างมีประสิทธิภาพนับจากปี พ.ศ. 2524 ถึง 2542 จากข้อมูลดังกล่าวมาแล้ว ได้ทำการจัดกลุ่มทั้ง 17 จังหวัด โดยจำแนกจากพืชหลัก ดังตารางข้างล่างนี้

ตารางที่ 2.4.3 กลุ่มจังหวัดที่จำแนกตามการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรอย่างมีประสิทธิภาพ

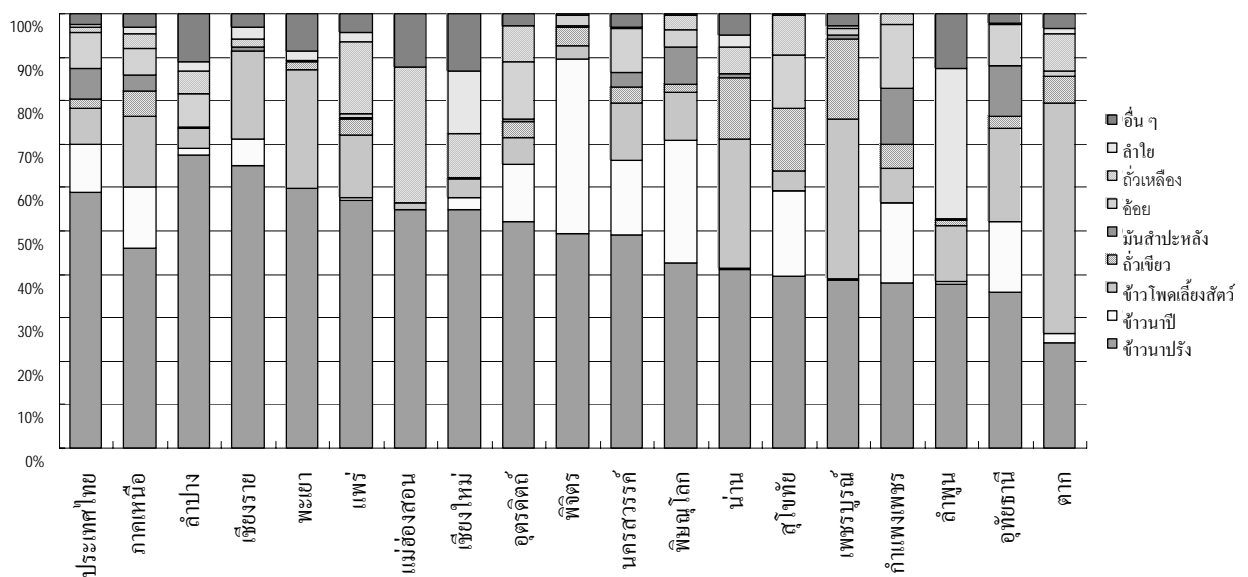
ลักษณะพื้นที่การเกษตร	จังหวัด
ทำนา	เชียงราย พะเยา น่าน พิจิตร
พืชสวน และพืชผัก	ตาก กำแพงเพชร น่าน เพชรบูรณ์
ไม้ผล และไม้ยืนต้น	ลำพูน เชียงใหม่
ไม่ระบุ	พะเยา ลำปาง แม่ฮ่องสอน สุโขทัย แพร่ อุตรดิตถ์ นครสวรรค์ อุทัยธานี

2.4.3 ระบบการปลูกพืช

การจำแนกพืชหลักของแต่ละจังหวัดได้จัดทำจากอัตราการกระจายตัวของพืชต่อพื้นที่การเก็บเกี่ยว 17 ชนิด โดยใน 5 จังหวัด มีการปลูกข้าวกันมากเมื่อเทียบกับจังหวัดอื่นๆ ซึ่งข้าวนาปีเป็นพืชที่นิยมปลูกกันมากที่สุด ในจังหวัดลำปาง เชียงราย และพะเยา คิดเป็น 60% หรือมากกว่า ขณะที่ค่าเฉลี่ยของภาคเหนือคือ 47.5% ในจังหวัดพิจิตรและพะเยา มีการปลูกข้าวปรังคิดเป็น 40.1% และ 28.2% ของพื้นที่เก็บเกี่ยวทั้งหมด ซึ่งมากกว่าค่าเฉลี่ยของทั้งภาคที่มีเพียง 9.9% เท่านั้น (รูปที่ 2.4.4)

สำหรับพืชไร่สามารถจำแนกได้เป็น 3 กลุ่มย่อยคือ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์/ถั่วเขียว มันสำปะหลัง/อ้อย และถั่วเหลือง โดยจังหวัดตาก สุโขทัย น่าน และเพชรบูรณ์ นิยมปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์/ถั่วเขียว ในจังหวัดตากและเพชรบูรณ์ นิยมปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์คิดเป็น 53.2% และ 36.8% ของพื้นที่เก็บเกี่ยวทั้งหมดตามลำดับ ขณะที่ค่าเฉลี่ยของภาคเหนือคือ 16% ในจังหวัดตาก สุโขทัย น่าน และเพชรบูรณ์ นิยมปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ และ/หรือถั่วเขียว เมื่อเทียบกับจังหวัดอื่นๆ พบว่าโดยทั่วไปทั้งมันสำปะหลังและอ้อยจัดเป็นพืชรองของทางภาคเหนือเพราะมีค่าเฉลี่ยน้อย คิดเป็น 2.4% และ 4.6% แต่สามารถพบได้ใน 4 จังหวัด คือ กำแพงเพชร อุตรดิตถ์ นครสวรรค์ และอุทัยธานี ซึ่งมีการปลูกมันสำปะหลังมากกว่า 10% ของพื้นที่เก็บเกี่ยวทั้งหมด ในจังหวัดกำแพงเพชรและอุทัยธานี ขณะที่อ้อยจะนิยมปลูกที่จังหวัดกำแพงเพชร อุตรดิตถ์ และนครสวรรค์ คิดเป็น 10-14% ของพื้นที่

ส่วนที่ 1 แผนแม่บทระดับจังหวัด (M/P)

รูปที่ 2.4.4 สัดส่วนพื้นที่การเก็บเกี่ยวจำแนกตามชนิดของพืช (ปี พ.ศ. 2545)

จังหวัดแม่ฮ่องสอนและแพร่นิยมปลูกถั่วเหลือง คิดเป็น 31.4% และ 16.6% ของพื้นที่การเก็บเกี่ยวทั้งหมด แม้ว่าค่าเฉลี่ยของภาคนี้จะเป็นเพียง 6.2% ก็ตาม จังหวัดลำพูนมีความโดดเด่นในการปลูกลำไยมาก ซึ่งมากกว่า 1 ใน 3 ของพื้นที่เก็บเกี่ยวทั้งหมด จังหวัดเชียงใหม่ก็เช่นกันที่มีสัดส่วนการปลูกลำไยกันมาก และยังมีนิยมปลูกพืชอีกหลากหลายชนิด โดยดูจากสัดส่วนการปลูกพืชอื่นๆ ที่มากที่สุดในพื้นที่นี้คิดเป็น 13.1% ขณะที่ค่าเฉลี่ยของภาคอยู่ที่ 5% จากข้อมูลดังกล่าวมาแล้ว ได้ทำการจัดกลุ่มทั้ง 17 จังหวัด โดยจำแนกตามพืชหลัก ดังตารางข้างล่างนี้

ตารางที่ 2.4.4 กลุ่มจังหวัดที่จำแนกตามพืชหลัก

กลุ่มพืช	พืชหลัก	จังหวัด
ทำนา	ข้าวนาปี	ลำปาง เชียงราย พะเยา
	ข้าวนาปรัง	พิษณุโลก พิจิตร
พืชไร่	ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์/ถั่วเขียว	ดาก สุโขทัย น่าน เพชรบูรณ์
	มันสำปะหลัง/อ้อย	กำแพงเพชร อุดรดิตถ์ นครสวรรค์ อุทัยธานี
	ถั่วเหลือง	แม่ฮ่องสอน แพร่
อื่นๆ	ลำไย/อื่นๆ	ลำพูน เชียงใหม่

ความก้าวหน้าการพัฒนาด้านชลประทานเป็นดัชนีชี้วัดอีกตัวหนึ่งใช้อธิบายการพัฒนาของโครงสร้างพื้นฐานในชนบท ข้อมูลทางสถิติได้แสดงถึงอัตราส่วนของพื้นที่แล้วเสร็จของการพัฒนาแหล่งน้ำด้านชลประทานต่อพื้นที่การถือครองเพื่อการเกษตร ซึ่งได้คำนวณไว้ควบคู่กับข้อมูลการสูบน้ำชลประทานเพื่อการเพาะปลูกข้าว (ตารางที่ 2.4.5)

ตารางที่ 2.4.5 ตัวชี้วัดการพัฒนาด้านชลประทาน (ปี พ.ศ. 2545)

จังหวัด	พื้นที่ ชลประทาน แล้วเสร็จ (ไร่)	ข้าวนาปี : พื้นที่ ชลประทาน (ไร่)	ข้าวนาปรัง : พื้นที่ ชลประทาน (ไร่)	พื้นที่ ชลประทาน แล้วเสร็จ / พื้นที่ถือครอง การเกษตร (%)	ข้าวนาปี : พื้นที่ ชลประทาน (%)	ข้าวนาปรัง : พื้นที่ ชลประทาน (%)
เชียงราย	603,430	8,880	0	28.4	0.8	0.0
พะเยา	276,630	10,450	0	27.3	2.3	0.0
ลำปาง	501,965	44,971	0	51.7	11.1	0.0
ลำพูน	406,883	4,620	2,300	82.6	3.3	100.4
เชียงใหม่	1,357,929	5,700	19,280	99.0	1.1	77.4
แม่ฮ่องสอน	80,754	540	0	32.9	0.5	0.0
ตาก	177,275	21,900	2,000	16.7	10.7	11.3
กำแพงเพชร	503,360	7,390	8,460	19.8	0.7	1.7
สุโขทัย	310,364	21,380	20,660	16.1	3.7	7.2
แพร่	445,400	25,090	0	72.2	9.8	0.0
น่าน	290,391	8,640	0	38.2	4.3	0.0
อุดรดิตถ์	148,420	6,360	11,700	11.3	1.5	10.6
พิษณุโลก	489,143	2,900	18,910	19.4	0.3	3.1
พิจิตร	992,500	22,300	25,620	47.3	2.5	3.5
นครสวรรค์	982,033	69,196	91,400	24.3	3.4	12.5
อุทัยธานี	672,800	19,000	6,480	50.4	4.1	3.1
เพชรบูรณ์	309,370	19,520	9,020	8.0	1.8	61.9
ภาคเหนือ	8,548,647	298,837	215,830	38.0	3.6	17.2

แหล่งที่มา : สถิติการเกษตรของประเทศไทย สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

จากข้อมูลของตารางด้านบนได้บ่งชี้ว่า การพัฒนาระบบชลประทานของทุกจังหวัดยังอยู่ในเกณฑ์ที่ต่ำ มีเพียง 5 จังหวัด เท่านั้น ที่มีอัตราการชลประทานแล้วเสร็จมากกว่า 50% ได้แก่ ลำปาง ลำพูน เชียงใหม่ แพร่ และ อุทัยธานี นำเพื่อการชลประทานมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งสำหรับข้าวนาปรัง แต่พบว่ามีเพียง 3 จังหวัด เท่านั้น ที่มีอัตราการให้น้ำเพื่อชลประทานมากกว่า 50% ได้แก่ ลำพูน เชียงใหม่ และเพชรบูรณ์

2.4.4 ระบบด้านปศุสัตว์

จำนวนของสัตว์เลี้ยง จะแปรผันตามพื้นที่ของจังหวัด (โดยทั่วไปเชื่อกันว่า จังหวัดที่มีพื้นที่ขนาดใหญ่จะมีจำนวนของสัตว์เลี้ยงมาก) ความหนาแน่นของสัตว์เลี้ยง (จำนวนที่เพิ่มขึ้นต่อ 1,000 ไร่ ของพื้นที่การถือครองเพื่อการเกษตร) ได้มีการประมาณการไว้ในทุกจังหวัด (ตารางที่ 2.4.6)

การเลี้ยงสัตว์พบน้อยมากในพื้นที่จังหวัดที่เป็นเทือกเขา เช่น แม่ฮ่องสอน ตาก และลำปาง ผลการวิเคราะห์ และจัดกลุ่มจำแนกตามความหนาแน่นของจำนวนสัตว์เลี้ยงทั้ง 17 จังหวัด ได้แสดงในตารางที่ 2.4.7

ตารางที่ 2.4.6 ความหนาแน่นของประชากรสัตว์ จำแนกตามการเลี้ยงสัตว์ (ปี พ.ศ. 2545)

(หน่วย : ตัว/1,000 ไร่)

จังหวัด	โค	กระบือ	สุกร	ไก่	เป็ด	ไก่พื้นเมือง
เชียงราย	40.7	7.6	42.9	1,598.6	49.7	420.5
พะเยา	80.4	10.8	41.6	1,541.9	43.8	166.4
ลำปาง	117.1	19.7	54.9	1,022.2	39.4	117.1
ลำพูน	71.9	10.1	128.3	1,404.2	40.1	1,797.5
เชียงใหม่	75.4	16.4	165.0	1,403.4	55.8	2,360.2
แม่ฮ่องสอน	96.1	43.6	129.7	940.7	51.4	30.0
ตาก	104.2	7.5	25.1	645.3	13.2	29.9
กำแพงเพชร	25.6	2.8	22.6	408.8	102.9	90.9
สุโขทัย	40.3	3.4	27.9	554.5	62.5	69.6
แพร่	77.1	15.3	126.5	1,656.6	22.4	163.5
น่าน	63.9	20.5	86.2	1,711.6	31.6	208.8
อุดรดิตถ์	32.8	5.1	38.5	583.7	51.1	699.4
พิษณุโลก	26.7	3.9	28.5	424.9	337.8	365.3
พิจิตร	23.1	2.4	24.9	406.2	463.5	64.5
นครสวรรค์	29.6	2.4	17.0	427.6	136.5	290.4
อุทัยธานี	31.9	7.4	26.8	857.2	262.2	401.7
เพชรบูรณ์	32.3	2.8	14.7	457.3	36.2	274.9
ภาคเหนือ	57.0	10.7	58.9	943.8	105.9	444.2

แหล่งที่มา : สถิติการเกษตรของประเทศไทย สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

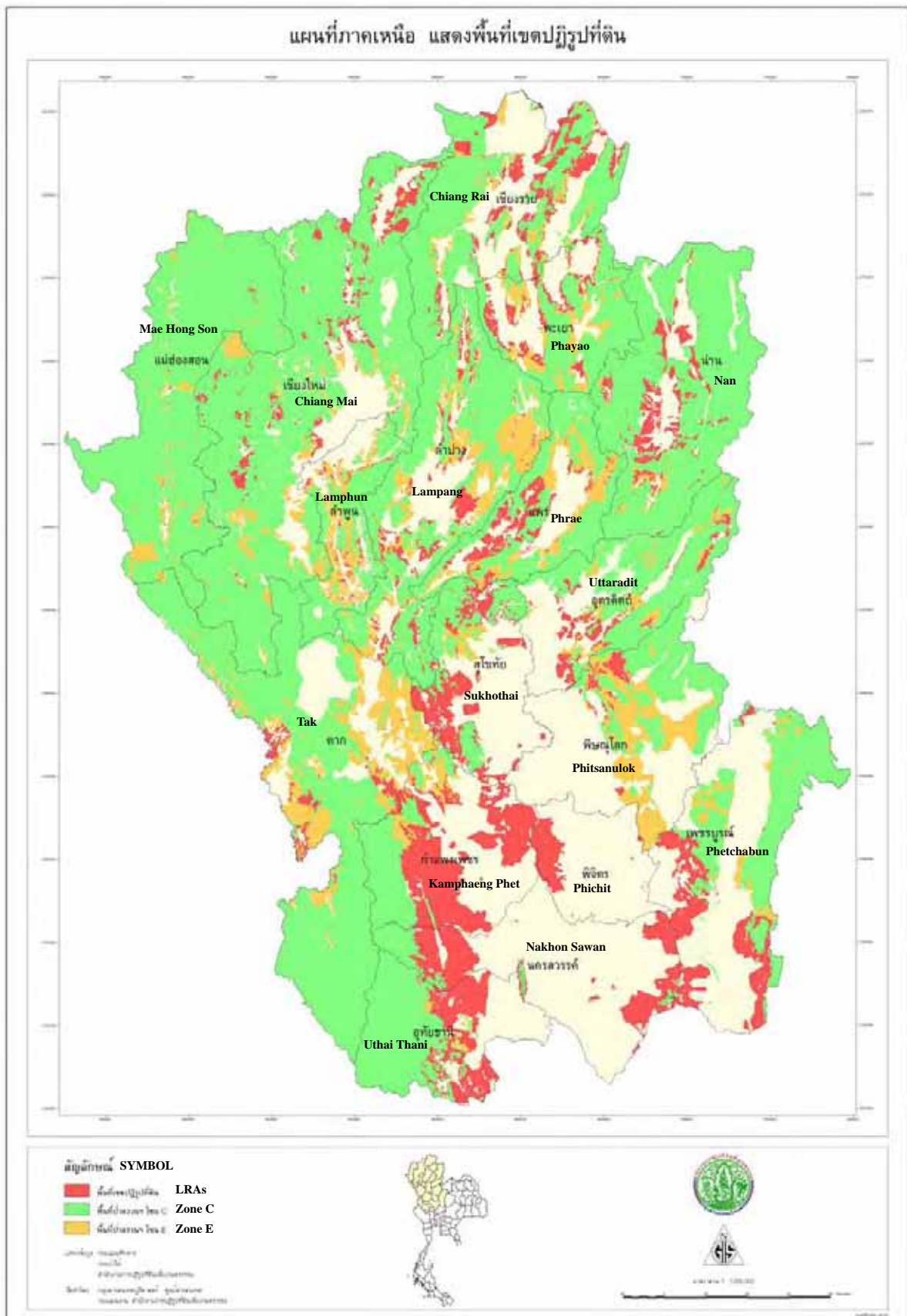
ตารางที่ 2.4.7 กลุ่มจังหวัดที่จำแนกตามความหนาแน่นของประชากรสัตว์

ขนาดสัตว์	สัตว์เลี้ยง	จังหวัด
ใหญ่	โค/กระบือ/สุกร	แม่ฮ่องสอน
	โค	ลำปาง ตาก
กลาง	สุกร/ไก่	แพร่
	สุกร/ไก่เนื้อ	ลำพูน/เชียงใหม่
	ไก่	เชียงราย พะเยา น่าน
เล็ก	เป็ด	พิษณุโลก พิจิตร อุทัยธานี
มีกิจกรรมด้านปศุสัตว์น้อย		กำแพงเพชร สุโขทัย อุดรดิตถ์ นครสวรรค์ เพชรบูรณ์

2.5 พื้นที่ปฏิรูปที่ดิน

2.5.1 การกระจายของพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน

พื้นที่ปฏิรูปของ 17 จังหวัด ที่มีการจัดตั้งขึ้นใหม่มีพื้นที่ทั้งสิ้น 11,37,300 ไร่ (1,820,000 เฮกแตร์) พื้นที่เหล่านี้เป็นพื้นที่ป่าไม้ที่ถูกทำลายหรือมีการเพาะปลูกของเกษตรกรอยู่แล้ว ซึ่งมีการโอนมอบจากกรมป่าไม้ให้กับทาง ส.ป.ก. เพื่อทำการจัดรูปที่ดินตามพระราชบัญญัติป่าไม้ และพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม โดยพื้นที่ปฏิรูปที่ใหญ่ที่สุดในภาคเหนืออยู่ในจังหวัดเพชรบูรณ์ มีพื้นที่ทั้งสิ้น 2,169,000 ไร่ (347,000 เฮกแตร์) และพื้นที่น้อยที่สุดอยู่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนครอบคลุมพื้นที่ 37,000 ไร่ (5,900 เฮกแตร์) พื้นที่ปฏิรูปที่ดินส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ในที่ราบถึงพื้นที่ที่มีความชันบริเวณตีนเขาหรือเชิงเขา (รูปที่ 2.5.1)

รูปที่ 2.5.1 แผนที่แสดงที่ตั้งของพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน

2.5.2 การแบ่งเขตป่าไม้และพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน

พื้นที่ป่าไม้ได้ถูกจำแนกเป็น 3 เขต ด้วยกัน คือ โซน A เป็นพื้นที่เพื่อการเกษตร เป็นพื้นที่ป่าที่มีการเข้าไปทำการเพาะปลูกและไม่หลงเหลือสภาพป่าแล้ว โซน E เป็นพื้นที่ป่าบางส่วนหรือมีต้นไม้หลงเหลืออยู่ แต่ถูกทำลายและใช้เพื่อเก็บของป่าหรือเป็นป่าชุมชนโดยชาวบ้านใกล้เคียง และโซน C เป็นพื้นที่ป่าที่มีการอนุรักษ์อย่างดีรักษาสภาพป่าไม้ตามธรรมชาติ จากการแบ่งเขตทั้ง 3 ลักษณะ โซน A และโซน E บางส่วนได้รับการโอนมอบจากกรมป่าไม้มายัง ส.ป.ก. ตามพระราชบัญญัติที่กล่าวมาแล้ว ภายหลังที่ทาง ส.ป.ก. ได้ตรวจสอบรายละเอียดของพื้นที่ที่ได้รับโอนมาแล้วพบว่า มีพื้นที่บางส่วนของโซน E ที่พิจารณาว่ามีความเหมาะสมจะเป็นพื้นที่ป่าไม้ ก็จะต้องทำการส่งคืนให้กับกรมป่าไม้

จากพื้นที่ปฏิรูปที่ดินจำนวนทั้งสิ้น 11,373,012 ไร่ ได้มีการสำรวจจริงวัดแล้วเสร็จ 7,930,123 ไร่ คิดเป็น 70 % และออกเอกสารสิทธิ์แล้วจำนวน 5,899,223 ไร่ คิดเป็น 52% โดยได้โอนมอบให้เกษตรกรแล้ว 419,909 ราย นับจนถึงเดือนพฤศจิกายน ปี พ.ศ. 2547 (ตารางที่ 2.5.1)

ตารางที่ 2.5.1 พื้นที่ปฏิรูปที่ดิน พื้นที่สำรวจจริงวัด และพื้นที่ออกเอกสารสิทธิ์

จังหวัด	เขตปฏิรูปที่ดิน		สำรวจถึงเดือนพฤศจิกายน ปี พ.ศ. 2547				
	จำนวน (แห่ง)	จำนวน (ไร่)	พื้นที่สำรวจจริงวัด		พื้นที่ออกเอกสารสิทธิ์		
			(ไร่)	(%)	(ไร่)	(%)	(ราย)
เชียงราย	33	857,930	644,607	75	444,612	52	49,550
พะเยา	14	409,447	304,883	74	227,630	56	31,504
ลำปาง	31	510,866	217,694	43	132,294	26	21,440
ลำพูน	14	112,397	108,797	97	58,663	52	8,476
เชียงใหม่	20	548,730	171,968	31	80,375	15	11,896
แม่ฮ่องสอน	9	37,299	26,655	71	13,207	35	3,253
ตาก	7	326,555	326,555	100	196,111	60	9,376
กำแพงเพชร	18	1,929,357	1,415,322	73	1,034,065	54	55,754
สุโขทัย	16	628,190	458,400	73	383,978	61	28,605
แพร่	18	302,359	231,083	76	132,697	44	15,233
น่าน	26	755,743	353,707	47	301,571	40	38,493
อุดรดิตถ์	17	350,630	305,200	87	210,075	60	16,541
พิษณุโลก	6	233,846	233,846	100	157,077	67	9,562
พิจิตร	6	392,665	354,632	90	291,020	74	15,777
นครสวรรค์	12	845,533	845,533	100	719,100	85	34,994
อุทัยธานี	12	962,116	570,225	59	522,248	54	25,726
เพชรบูรณ์	11	2,169,349	1,361,016	63	994,500	46	43,729
รวม	270	11,373,012	7,930,123	70	5,899,223	52	419,909

แหล่งที่มา : ตัวเลขของพื้นที่สำรวจจริงวัด จากสำนักจัดการปฏิรูปที่ดิน ส.ป.ก.

นอกจากนี้ แม้ว่าข้อมูลการแบ่งเขตในพื้นที่ปฏิรูปที่ดินได้มีการจัดทำโดยส่วนงานสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ของ ส.ป.ก. ดังแสดงในตารางที่ 2.5.2 ก็ตาม แต่ข้อมูลนั้นก็ยังคงคลาดเคลื่อนกับตัวเลขในตารางที่ 2.5.1

ตารางที่ 2.5.2 การแบ่งเขตของพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน

จังหวัด	พื้นที่แบ่งตามเขต) ไร่(รวมพื้นที่ตามเขตต่าง ๆ a)
	พื้นที่เกษตรกรรม	ป่าเศรษฐกิจ	ป่าทดลอง	ป่าเก่า	พื้นที่จำแนก 1	พื้นที่สาธารณะ	พื้นที่ทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์	พื้นที่เอกชน	
	A	E	T	F	J	PU	R	P	
01 เชียงราย	-	-	-	-	-	-	-	-	-
02 พะเยา	175,141	163,639	-	31,647	8,420	-	-	-	378,847
03 ลำปาง	114,521	400,497	17,016	-	57,587	-	-	-	589,621
04 ลำพูน	12,565	17,495	-	-	67,192	-	-	7,251	104,503
05 เชียงใหม่	34,171	420,007	-	24,224	72,014	-	-	1,476	551,891
06 แม่ฮ่องสอน	10,197	5,883	-	-	7,743	-	-	-	23,823
07 ตาก	5,533	273,697	-	-	-	1,118	-	-	280,348
08 กำแพงเพชร	677,410	119,065	-	-	49,913	66,142	-	-	1,952,530
09 สุโขทัย	28,829	904,334	-	25,669	-	59,304	-	-	1,018,136
10 แพร่	32,708	432,320	5,646	-	25,644	-	-	-	496,318
11 น่าน	23,176	416,963	-	-	126,332	-	-	-	566,471
12 อุตรดิตถ์	-	356,191	-	14,715	14,079	9,875	-	-	394,860
13 พิษณุโลก	-	151,732	-	-	27,260	-	-	-	178,992
14 พิจิตร	3,233	23,090	-	362,428	5,818	-	-	-	394,570
15 นครสวรรค์	253,874	517,409	-	148,168	591,903	6,752	65,464	-	1,583,570
16 อุทัยธานี	150,430	800,583	-	-	-	-	-	-	951,014
17 เพชรบูรณ์	9,591	953,769	-	-	138,355	-	-	-	1,101,715
รวม	1,531,380	6,996,675	22,663	606,851	1,192,259	143,191	65,464	8,727	10,567,209

แหล่งที่มา : ส่วนสารสนเทศภูมิศาสตร์ ส.ป.ก.

หมายเหตุ : A: พื้นที่เกษตรกรรม ที่จะต้องมีการออกโฉนดให้กับเกษตรกรเป็นรายบุคคล

E: ป่าเศรษฐกิจ ซึ่งจะถูกใช้เป็นที่เกษตรกรรม, ป่าชุมชน หรือเพื่อส่งคืนให้กับกรมป่าไม้

T: ป่าทดลอง

F: ป่าเก่า

J: พื้นที่จำแนก 1

PU: พื้นที่สาธารณะ ซึ่งจะถูกใช้เป็นที่สาธารณะ

R: พื้นที่ทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ซึ่งจะถูกใช้เป็นที่สาธารณะ

P: พื้นที่เอกชน

2.5.3 ลักษณะเฉพาะในเขตปฏิรูปที่ดิน

(1) ประชากรและครัวเรือน

จำนวนประชากรและจำนวนครัวเรือนในพื้นที่ปฏิรูปที่ดินได้มีการประมาณการจากข้อมูลของ กชช.2 ค ปี พ.ศ. 2546 (การพัฒนาชนบท ปี พ.ศ. 2546) โดยดูจากหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในเขตปฏิรูปที่ดิน ที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลของระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ ซึ่งพบว่ามีจำนวนหมู่บ้านทั้งสิ้น 1,314 หมู่บ้าน คิดเป็น 9 % ของจำนวนหมู่บ้านทั้งหมดในภาคเหนือซึ่งมีอยู่ 14,899 หมู่บ้าน โดยมีครัวเรือนทั้งสิ้น 152,075 ครัวเรือน มีประชากร 584,023 ราย ขณะที่พื้นที่ภาคเหนือมีครัวเรือนทั้งสิ้น 1,849,848 ครัวเรือน ประชากรจำนวน 6,911,244 คน ค่าเฉลี่ยของครัวเรือนในหมู่บ้านของพื้นที่ปฏิรูปที่ดินมี 116 ครัวเรือน ขณะที่ค่าเฉลี่ยของทั้งภาคมี 124 ครัวเรือน ขนาดของครอบครัวโดยเฉลี่ยของทั้งในพื้นที่ปฏิรูปที่ดินและทั้งภาคมีเท่ากัน คือประมาณ 3.7 คนต่อครอบครัว

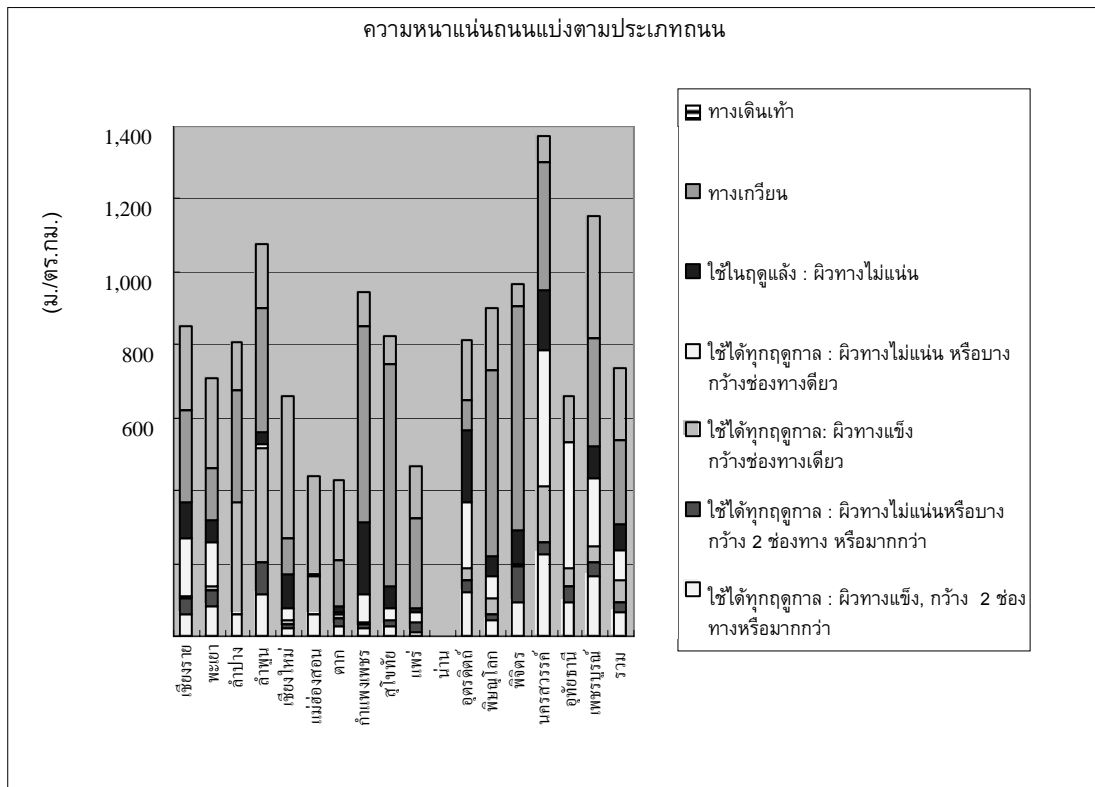
ตารางที่ 2.5.3 ประชากรและครัวเรือนในเขตปฏิรูปที่ดิน

จังหวัด	หมู่บ้าน	ประชากร			ครัวเรือน	ครัวเรือน/ หมู่บ้าน	ขนาด ครอบครัว เฉลี่ย
		ชาย	หญิง	รวม			
ในเขตปฏิรูปที่ดิน							
เชียงใหม่	91	23,965	23,748	47,713	12,752	140	3.7
พะเยา	20	3,948	4,044	7,992	2,218	111	3.6
ลำปาง	43	9,768	9,696	19,464	5,120	119	3.8
ลำพูน	14	2,467	2,398	4,865	1,391	99	3.5
เชียงใหม่	44	10,791	10,519	21,310	4,790	109	4.4
แม่ฮ่องสอน	8	1,718	1,674	3,392	910	114	3.7
ตาก	25	5,861	5,713	11,574	2,601	104	4.4
กำแพงเพชร	292	70,834	73,098	143,932	37,368	128	3.9
สุโขทัย	20	5,047	5,086	10,133	2,773	139	3.7
แพร่	16	3,964	3,826	7,790	2,135	133	3.6
น่าน	79	14,734	14,284	29,018	7,732	98	3.8
อุดรดิตถ์	29	5,105	4,959	10,064	2,730	94	3.7
พิษณุโลก	36	7,080	7,013	14,093	3,810	106	3.7
พิจิตร	59	9,578	10,031	19,609	5,059	86	3.9
นครสวรรค์	246	54,360	56,776	111,136	29,320	119	3.8
อุทัยธานี	146	26,460	27,064	53,524	14,099	97	3.8
เพชรบูรณ์	146	33,783	34,336	68,119	17,267	118	3.9
รวม	1,314	289,463	294,265	583,728	152,075	116	3.8
นอกเขตปฏิรูปที่ดิน							
	13,585	3,098,892	3,215,039	6,327,516	1,697,773	125	3.7
ภาคเหนือ	14,899	3,388,355	3,509,304	6,911,244	1,849,848	124	3.74

หมายเหตุ : ประมาณการจากข้อมูล กชช.2 ค ปี 2546

(2) ความหนาแน่นของถนน

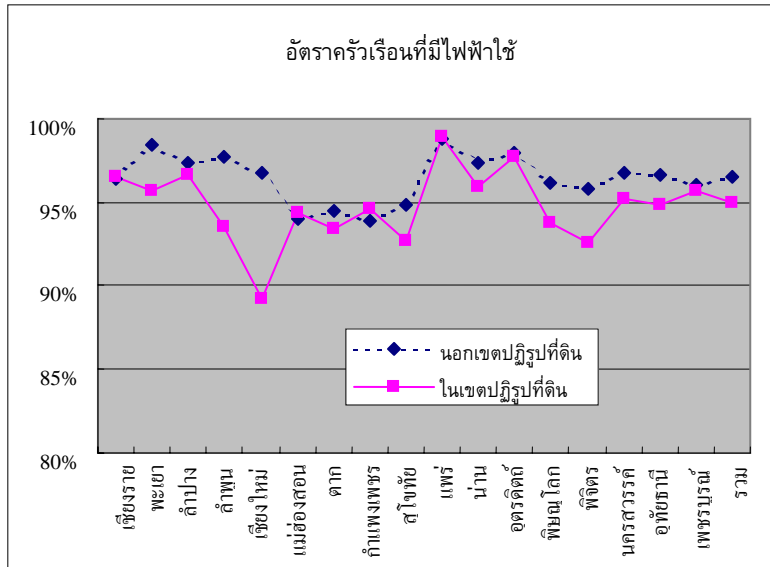
จากข้อมูลสารสนเทศฯ จังหวัดนครสวรรค์มีความหนาแน่นของถนนมากที่สุด ประมาณ 1,400 ม./ตร.กม . ตามมาด้วยจังหวัดเพชรบูรณ์และลำพูน ส่วนจังหวัดที่มีความหนาแน่นของถนนน้อยที่สุด คือ จังหวัดแม่ฮ่องสอนและตาก มีประมาณ 400 ม./ตร.กม. (รูปที่ 2.5.2)

รูปที่ 2.5.2 ความหนาแน่นของถนนจำแนกรายจังหวัด

(3) ไฟฟ้า

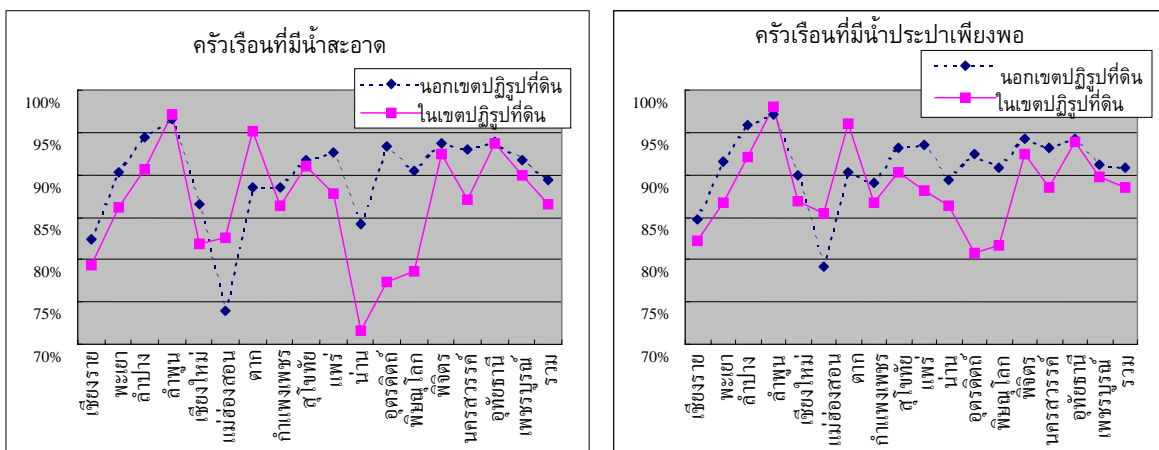
ในพื้นที่ชนบท อัตราส่วนของครัวเรือนที่มีไฟฟ้าคิดเป็น 96% ของทั้งภาค ถึงแม้ในเขตปฏิรูปที่ดินมีอัตราส่วนที่ค่อนข้างน้อยกว่าค่าเฉลี่ยของภาค แต่ก็มีค่าใกล้เคียงกันคือ 90% (รูปที่ 2.5.3)

รูปที่ 2.5.3 อัตราส่วนระบบไฟฟ้าของหมู่บ้านในและนอกเขตปฏิรูปที่ดิน

(4) น้ำประปา

การมีน้ำสะอาดใช้ได้ ครอบคลุมถึง 90% ของหมู่บ้านทั้งในและนอกเขตปฏิรูปที่ดิน แต่อย่างไรก็ตาม พบว่าหมู่บ้านในเขตปฏิรูปที่ดิน ในจังหวัดน่านจะมีน้ำสะอาดใช้ และมีระบบน้ำประปาค่าต่ำกว่าจังหวัดอื่นคือประมาณ 70% (รูปที่ 2.5.4)

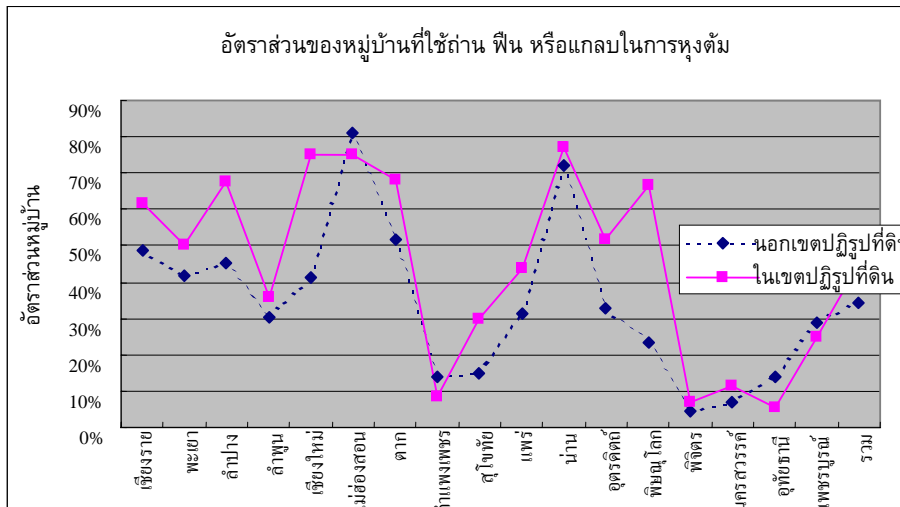

รูปที่ 2.5.4 อัตราส่วนน้ำสะอาดและน้ำประปาของหมู่บ้านในและนอกเขตปฏิรูปที่ดิน

(5) แหล่งเชื้อเพลิงในการหุงต้มและประกอบอาหาร

ประมาณ 45% ของครัวเรือนในเขตปฏิรูปที่ดิน ที่มีการใช้ถ่าน ฟืน หรือแกลบในการหุงต้มและประกอบอาหาร อย่างไรก็ตามยังคงมีความแตกต่างกันอย่างมากใน 17 จังหวัดนี้ ดังได้แสดงรายละเอียดในรูปที่ 2.5.5 ชาวบ้านมากกว่า 70% ในจังหวัดเชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน และน่าน ยังคงใช้เชื้อเพลิงดังกล่าว ซึ่งเป็นลักษณะที่เหมือนกัน

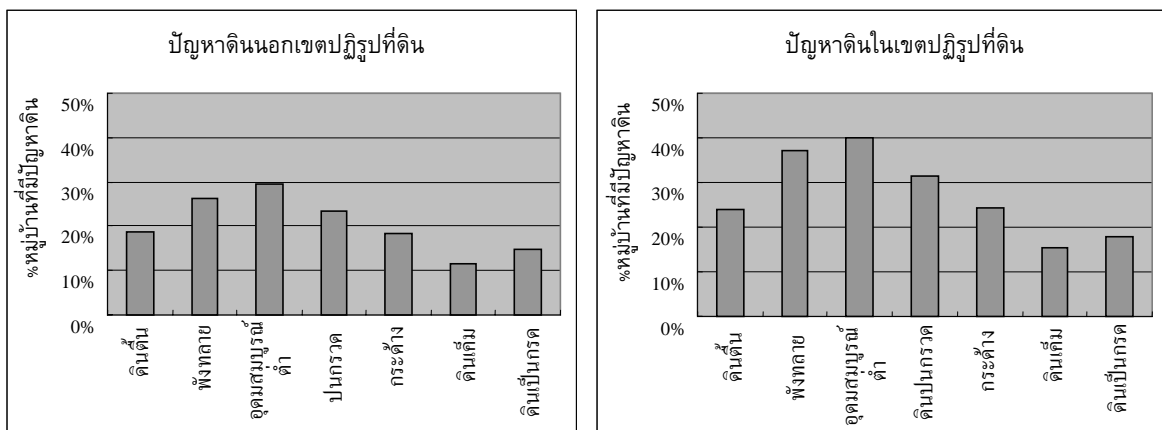
กับหมู่บ้านนอกเขตปฏิรูปที่ดิน (รูปที่ 2.5.5)

รูปที่ 2.5.5 อัตราส่วนของหมู่บ้านที่ใช้ถ่าน ฟืน หรือแกลบ ในการหุงต้ม

(6) ปัญหาดิน

ปัญหาดินเป็นปัญหาที่มีความรุนแรงในเขตปฏิรูปที่ดินมากกว่านอกเขตปฏิรูปที่ดิน ปัญหาที่พบโดยส่วนใหญ่คือ ดินมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ ซึ่งเกิดขึ้นประมาณ 40% ของหมู่บ้านในเขตปฏิรูปที่ดิน ตามมาด้วยการพังทลายของหน้าดิน ดินปนกรวด และความกระด้างของดิน (รูปที่ 2.5.6)

รูปที่ 2.5.6 ปัญหาดินในเขตปฏิรูปที่ดินและนอกเขตปฏิรูปที่ดิน

2.6 ปัญหาและตัวชี้วัดของปัญหา

2.6.1 การศึกษาสภาพปัญหาในภาคเหนือ

ภาคเหนือเป็นภูมิภาคที่สำคัญที่สุดของประเทศไทยในด้านการจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ จากการพิจารณาในมิติดังต่อไปนี้

- พื้นที่ป่าไม้ของภาคเหนือมีสัดส่วนมากกว่าครึ่งหนึ่งของป่าไม้ในประเทศไทย
- เป็นแหล่งต้นกำเนิดของแม่น้ำสายสำคัญหลายสาย เช่น แม่น้ำเจ้าพระยา
- ป่าไม้เป็นพื้นที่ต้นน้ำอันสำคัญของแม่น้ำสายหลักๆ

อย่างไรก็ตาม พื้นที่ป่าไม้ในภูมิภาคได้ลดจำนวนลงอย่างต่อเนื่อง โดยข้อมูลทางสถิติชี้ให้เห็นว่า เปอร์เซ็นต์ของพื้นที่ป่าต่อพื้นที่ทั้งหมดของภาคเหนือลดลงจาก 69% ในปี พ.ศ. 2504 เหลือแค่ 42% ในปี พ.ศ. 2541

จากผลการสำรวจข้อมูลพื้นฐานพบว่า ลักษณะของพื้นที่มีดังต่อไปนี้

- 80% ของจำนวนประชากรในภูมิภาค ได้อาศัยอยู่ในพื้นที่ชนบท และประชากรที่มากกว่าครึ่งหนึ่งจะประกอบอาชีพในภาคเกษตรกรรม
- รายได้เฉลี่ยของครัวเรือนต่อเดือนในภูมิภาค มีเพียงแค่ 70% ของค่าเฉลี่ยของประเทศ (เท่ากับ 9,530 บาท จากรายงานของรายได้ในครัวเรือน ปี พ.ศ. 2546 ในขณะที่ค่าเฉลี่ยของประเทศที่มีค่าเท่ากับ 13,736 บาท)
- รายได้เฉลี่ยของครัวเรือนต่อเดือนของเกษตรกร มีค่าน้อยกว่าผู้ประกอบการอาชีพอื่นๆ อยู่มาก

ซึ่งกล่าวได้ว่า สาเหตุของรายได้น้อยมีความสัมพันธ์กันกับลักษณะเด่นของภูมิภาคและทรัพยากร นั่นก็คือ

- เกษตรกรที่ไร่ที่ทำกินได้บุกรุกพื้นที่ป่าไม้
- เกษตรกรบางรายยังคงทำไร่เลื่อนลอย และเผาทำลายป่า อันเป็นสาเหตุสำคัญของการลดจำนวนทรัพยากรธรรมชาติของป่าไม้

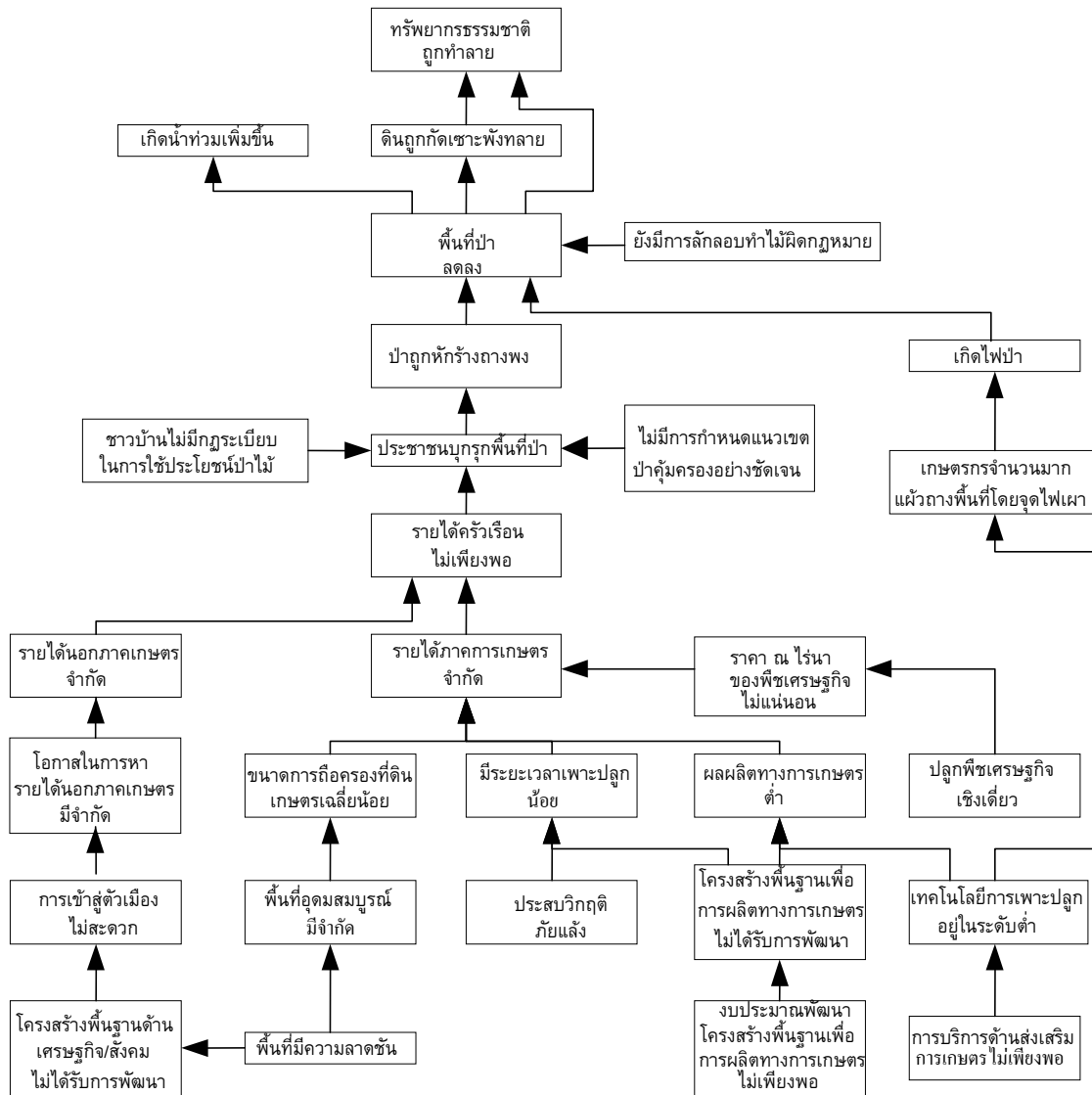
ซึ่งเมื่อหากพิจารณาสถานการณ์ทั้งหมดแล้ว ข้อความดังต่อไปนี้มีความสำคัญกับทางภาคเหนือ

“จากมิติมุมมองในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ อาทิเช่น ป่าไม้และที่ดิน มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องพัฒนาสภาพความเป็นอยู่ของชาวบ้านชนบท ด้วยการพัฒนาการเกษตรและชนบทอย่างยั่งยืน”

จากความเข้าใจดังกล่าว จึงจำเป็นต้องมีการจัดทำแผนแม่บทที่มีความสมดุอย่างดีที่สุด ซึ่งต้องบูรณาการ “การจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสม” และ “การพัฒนาการเกษตรและชนบทอย่างยั่งยืน”

2.6.2 การวิเคราะห์ปัญหา

จากผลการสำรวจข้อมูลพื้นฐาน ปัญหาที่พบในภาคเหนือได้ถูกตัดแยกออกมาในแนวทางของสาเหตุ และผลกระทบ โดยแสดงความสัมพันธ์ไว้ในรูปที่ 2.6.1

รูปที่ 2.6.1 ผังการวิเคราะห์ปัญหาในภาคเหนือ

2.6.3 การคัดเลือกตัวชี้วัด

(1) ตัวชี้วัดของการวิเคราะห์ปัญหา

ตัวชี้วัดที่แสดงถึงความรุนแรงของปัญหาที่พบในการวิเคราะห์ปัญหานี้ ได้มาจากผลการสำรวจข้อมูลพื้นฐานที่รวบรวมในระดับจังหวัด

ตารางที่ 2.6.1 ลักษณะของข้อมูลระดับจังหวัดที่รวบรวมได้

ด้าน	ลักษณะของข้อมูลระดับจังหวัดที่รวบรวมได้
การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ	พื้นที่ป่าและการสูญเสียป่า, ชนิดป่า, ปริมาณไม้ทำออกจากป่า, ป่าชุมชน, พื้นที่อนุรักษ์, ข้อมูลอุตุนิยมวิทยา (ฝน, อุณหภูมิ, ความชื้น)
สถานภาพเศรษฐกิจสังคม, สภาพชนบท	ประชากร, การย้ายถิ่น, อุตสาหกรรม (แรงงาน, ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด (GPP), การจัดตั้ง, สหกรณ์), โครงสร้างพื้นฐาน (ไฟฟ้า, ประปา, ระบบสื่อสาร, การคมนาคม เป็นต้น), เส้นความยากจนและประชากร, รายได้/รายจ่าย/หนี้ครัวเรือน, โครงสร้างพื้นฐานด้านการศึกษา, การบริการสุขภาพ, ที่อยู่อาศัย, ชุมชนในที่สูง
สถานภาพทางการเกษตร	การถือครองที่ดิน, การใช้ประโยชน์ที่ดิน (เพาะปลูก, ป่า, ไม้จำแนกประเภท), การใช้พื้นที่การเกษตร (นาข้าว, พืชสวนและพืชผัก, ไม้ผลและไม้ยืนต้น), ระบบการเพาะปลูก, ระบบปศุสัตว์, พื้นที่ชลประทาน
พื้นที่ปฏิรูปที่ดิน	พื้นที่ปฏิรูปที่ดิน, พื้นที่สำรวจจริงวัด, พื้นที่ออกเอกสารสิทธิ์, โครงสร้างพื้นฐาน (ตามฐานข้อมูล กชช.)
โครงการ/แผนงานที่เกี่ยวข้อง	โครงการ/แผนงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในระดับจังหวัด (การเกษตร, การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ, การพัฒนาองค์กร)

ในการประชุมหารือกับคณะเจ้าหน้าที่หน่วยงานร่วมดำเนินโครงการเรื่องตัวชี้วัดดังกล่าว ได้พิจารณาถึงความรุนแรงของปัญหาและท้ายที่สุดได้คัดเลือกดังต่อไปนี้

ตารางที่ 2.6.2 ปัญหาและตัวชี้วัด

ด้าน	ปัญหาที่สังเกตการณ์ในการวิเคราะห์ปัญหา	ตัวชี้วัดที่แสดงถึงความรุนแรงของปัญหา (คัดเลือกจากข้อมูลที่รวบรวม)	หมายเหตุ
การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ	พื้นที่ป่าไม่ถูกทำลาย	อัตราร้อยละของพื้นที่ป่าไม้ต่อพื้นที่จังหวัด, อัตราการลดลงของป่าไม้ (%)	
	ยังมีการทำไม้ท่อนผิดกฎหมาย	ปริมาณไม้ที่ทำออกจากป่า พ.ศ. 2541-2546 (ไม้อนุญาตทำออกและไม้ของกลาง)	
	ชาวบ้านไม่มีกฎระเบียบในการใช้ประโยชน์ป่าไม้	ขนาดพื้นที่ป่าชุมชน ที่ได้รับการสนับสนุนจากกรมป่าไม้	

ส่วนที่ 1 แผนแม่บทระดับจังหวัด (M/P)

ด้าน	ปัญหาที่สังเกตการณ์ในการวิเคราะห์ปัญหา	ตัวชี้วัดที่แสดงถึงความรุนแรงของปัญหา (คัดเลือกจากข้อมูลที่รวบรวม)	หมายเหตุ
การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ	พื้นที่ลาดชันยังเป็นปัญหาสำคัญ	สภาพภูมิประเทศ (พื้นที่ที่มีความลาดชัน)	
	เกิดน้ำท่วมเพิ่มมากขึ้น	แม่น้ำ (ระดับ)	เกิดน้ำท่วมด้านท้ายน้ำเนื่องมาจากการทำลายป่าต้นน้ำ
	ไม่มีการกำหนดแนวเขตป่าคุ้มครองอย่างชัดเจน	ขนาดพื้นที่ป่าคุ้มครอง (อุทยานแห่งชาติ, เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า, เขตห้ามล่าสัตว์ป่า)	
สถานภาพเศรษฐกิจ สังคม, สภาพชนบท	ประชาชนบุกรุกพื้นที่ป่า	ความหนาแน่นประชากร พ.ศ. 2545	การมีประชากรเกินขนาดเป็นเหตุให้เกิดการบุกรุกป่า
		ประชากรของชุมชนในที่สูง	การทำไร่เลื่อนลอย
	รายได้ครัวเรือนไม่เพียงพอ	ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดเฉลี่ยต่อหัว (GPP) (บาท)	
		เปอร์เซ็นต์ของประชากรยากจน	
		รายได้ครัวเรือนต่อเดือน	
	รายได้นอกภาคการเกษตรจำกัด	สัดส่วนของภาคเกษตรต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด	
สถานภาพทางการเกษตร	เพาะปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยว	พืชที่มีความโดดเด่น (ปลูกข้าวเป็นหลัก)	ข้าวเป็นพืชที่มีเสถียรภาพ
		กิจกรรมด้านปศุสัตว์ (จำนวนการเลี้ยงสัตว์พื้นเมืองต่อพื้นที่การเกษตร)	เป็นทางเลือกของแหล่งรายได้
	พื้นที่ถือครองทางการเกษตรโดยเฉลี่ยมีขนาดเล็ก	ที่ดินถือครองทางการเกษตรรายครัวเรือน	
	โครงสร้างพื้นฐานเพื่อสนับสนุนการผลิตทางการเกษตรยังไม่ได้รับการพิจารณา	ร้อยละของพื้นที่ชลประทานต่อพื้นที่การเกษตร	
พื้นที่ปฏิรูปที่ดิน	พื้นที่ปฏิรูปที่ดินในจังหวัดมีขนาดเล็ก	พื้นที่ปฏิรูปที่ดินรวม (ไร่), เปอร์เซ็นต์ของพื้นที่ปฏิรูปที่ดินต่อพื้นที่จังหวัด	M/P จะดำเนินการในเขตปฏิรูปที่ดิน
	ขนาดการถือครองที่ดินเฉลี่ยน้อย	ที่ดินถือครองต่อครัวเรือน	

ตัวอย่างความรุนแรงของปัญหา “พื้นที่ป่าไม่ถูกทำลาย” สามารถแสดงตัวชี้วัดได้คือ “ร้อยละของพื้นที่ป่าไม้ต่อพื้นที่จังหวัด” และ “ร้อยละของการลดลงของป่าไม้” จากข้อมูลการสำรวจข้อมูลพื้นฐาน ส่วนปัญหาที่พบ “ชาวบ้านไม่มีกฎระเบียบในการใช้ประโยชน์ป่าไม้” อาจจะไม่ได้อ้างอิงตัวชี้วัดได้โดยตรงกับข้อมูลเชิงปริมาณ แต่เป็นการประยุกต์ข้อมูลโดยเป็นตัวชี้วัดทางอ้อม นั่นคือ “ป่าชุมชน”

(2) ตัวชี้วัดในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสม

ปัญหาที่พบและตัวชี้วัดได้ถูกจำแนกเป็นรายจังหวัด โดยวิเคราะห์จากมุมมองของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสม

ตารางที่ 2.6.3 ตัวชี้วัดในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสมในการศึกษา

ประเด็นที่ สังเกตการณ์ ในการ วิเคราะห์ ปัญหา	พื้นที่ป่าไม้ถูกทำลาย		ยังมีการ ลักลอบทำ ไม้ผิด กฎหมาย	ชาวบ้าน ไม่มีกฎ ระเบียบ ในการใช้ ประโยชน์ ป่าไม้	พื้นที่ลาดชัน ยังเป็น ปัญหา สำคัญ, เกิดน้ำท่วม เพิ่มมากขึ้น	พื้นที่ลาด ชันยังเป็น ปัญหา สำคัญ	ไม่มีการ กำหนด แนวเขตป่า คุ้มครอง อย่าง ชัดเจน
	ร้อยละของ พื้นที่ป่าไม้ ต่อพื้นที่ จังหวัด(%)	อัตราการ ลดลงของ ป่าไม้ (%) (ส่วนที่ลดลง 2525-2541 ต่อพื้นที่ป่า 2525)					
เชียงราย	45	27	730	105	612 (อิง, กก)	10-15	664
พะเยา	56	35	778	41	548 (ยม)	10-15	1,047
ลำปาง	71	21	7,527	43	460 (วัง)	5-10	1,706
ลำพูน	61	28	823	87	544	5-10	881
เชียงใหม่	74	19	1,796	21	822 (ปิง)	10-15	5,510
แม่ฮ่องสอน	90	10	14,500	59	810	15-20	5,093
ตาก	78	11	19,690	98	N.A	N.A.	4,534
กำแพงเพชร	25	39	7,787	40	184	N.A.	3,045
สุโขทัย	35	33	130	8	145	0-5	580
แพร่	68	14	2,580	76	373 (ยม)	10-15	1,146
น่าน	73	17	3,310	88	535 (น่าน)	10-15	1,990
อุตรดิตถ์	59	16	339	63	317	5-10	1,649
พิษณุโลก	36	32	864	14	310	5-10	1,809
พิจิตร	0.003	-	1	3	N.A	0-5	0
นครสวรรค์	9	57	908	1	N.A	0-5	447
อุทัยธานี	52	11	4,521	13	376	10-15	1,390
เพชรบูรณ์	32	53	1,110	75	347	5-10	1,526

หมายเหตุ : *พื้นที่คุ้มครองประมาณการจากข้อมูลทางสถิติ

ประเด็นของปัญหา ความรุนแรงของปัญหาและตัวชี้วัดในจังหวัดเชียงราย สรุปได้ดังต่อไปนี้

- พื้นที่ป่าไม่มีแนวโน้มลดลง
- ยังมีการทำไม้อยู่ แม้ว่าจะไม่สามารถระบุได้ว่ามีความผิดทางกฎหมายหรือไม่ก็ตาม
- จังหวัดมีพื้นที่ป่าชุมชน ซึ่งชี้ให้เห็นว่ามีความเป็นไปได้ที่จะมีกฎระเบียบและข้อตกลงร่วมกันในการใช้ประโยชน์ป่าไม้ระหว่างชาวบ้าน
- พื้นที่โดยทั่วไปมีลักษณะลาดชันและเป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำ ซึ่งแสดงว่ามีความจำเป็นในการอนุรักษ์
- มีเขตพื้นที่ป่าคุ้มครองที่จะต้องจำแนกให้ชัดเจน

นอกจากนี้ ปัญหาและความรุนแรงของปัญหาในจังหวัดพิจิตร สามารถพิจารณาว่ามีความสำคัญน้อยมาก ดังนี้

- มีพื้นที่ป่าอยู่เพียงเล็กน้อยและพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ราบ
- ไม่มีพื้นที่ต้นน้ำ เนื่องจากที่ตั้งของจังหวัดอยู่ที่ต่ำในลุ่มน้ำตอนล่าง
- ไม่มีเขตพื้นที่ป่าคุ้มครอง

(3) ตัวชี้วัดในการพัฒนาชนบทอย่างยั่งยืน

ปัญหาที่พบและตัวชี้วัดได้จำแนกออกเป็นรายจังหวัด จากการวิเคราะห์และมุมมองของการพัฒนาชนบทอย่างยั่งยืน

ตารางที่ 2.6.4 ตัวชี้วัดในการพัฒนาชนบทอย่างยั่งยืนในการศึกษา

ประเด็นที่นำมา สังเกตการณ์ ในการวิเคราะห์ ปัญหา	ประชาชนนุกรุกพื้นที่ป่า		รายได้ครัวเรือนไม่เพียงพอ			รายได้นอกภาค การเกษตรมี จำกัด
	ตัวชี้วัด	ความหนาแน่น ประชากร พ.ศ. 2545 (คน/ตร.กม.)	ประชากร ของชุมชน ในที่สูง	GPP ต่อหัว (บาท)	% ของ ประชากร ยากจน	รายได้ ครัวเรือน ต่อเดือน
เชียงราย	104.0	221,196	30,244	9.35	5,583	21.4
พะเยา	79.2	21,925	29,486	9.10	5,778	21.5
ลำปาง	63.6	16,674	40,497	14.70	6,770	10.3
ลำพูน	90.8	29,124	69,622	6.45	7,828	10.5
เชียงใหม่	79.7	322,709	57,095	7.79	6,581	10.9
แม่ฮ่องสอน	18.8	127,503	32,328	23.18	5,375	19.3
ตาก	30.4	145,079	41,677	30.13	4,548	19.1
กำแพงเพชร	89.9	8,594	48,980	0.73	14,045	21.1
สุโขทัย	94.3	6,025	32,613	8.40	7,011	25.2
แพร่	73.8	18,877	25,963	5.83	5,224	15.5
น่าน	42.0	90,787	29,410	19.33	5,499	20.4
อุดรดิตถ์	61.4	-	38,163	8.94	9,980	19.2
พิษณุโลก	80.2	28,671	40,540	3.96	7,883	22.7
พิจิตร	132.0	-	31,941	7.40	11,199	30.0
นครสวรรค์	117.4	-	38,658	7.74	8,520	23.0
อุทัยธานี	50.4	8,936	38,360	29.17	5,571	33.7
เพชรบูรณ์	83.1	24,938	28,350	9.83	10,165	29.7

ประเด็นปัญหา ความรุนแรงของปัญหาและตัวชี้วัดในจังหวัดเชียงราย สามารถสรุปได้ดังนี้

- เนื่องจากความหนาแน่นของประชากรที่สูง ซึ่งอาจส่งผลรุนแรงต่อการบุกรุกป่าไม้
- ค่า ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด (GPP) ต่อประชากร มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับรายได้ครัวเรือน ซึ่งอยู่ในระดับต่ำ
- สภาพเศรษฐกิจของจังหวัด ขึ้นอยู่กับภาคการเกษตร
- ประชากรที่มีความยากจนมีประมาณ 9% ของประชากรทั้งจังหวัด
- รายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนอยู่ในระดับต่ำ

(4) ตัวชี้วัดในการพัฒนาการเกษตรอย่างยั่งยืน

ปัญหาที่พบและตัวชี้วัดได้ถูกจำแนกออกเป็นรายจังหวัด จากการวิเคราะห์และมุมมองการพัฒนาการเกษตรอย่างยั่งยืน

ตารางที่ 2.6.5 ตัวชี้วัดในการพัฒนาการเกษตรอย่างยั่งยืนในการศึกษา

ประเด็นที่นำมา สังเกตการณ์ ในการวิเคราะห์ ปัญหา	การเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยว					พื้นที่ถือครอง ทางการเกษตร โดยเฉลี่ยมี ขนาดเล็ก	โครงสร้าง พื้นฐานเพื่อ การเกษตรยัง ไม่ได้รับการ พัฒนาให้ดี
	การใช้ประโยชน์ที่ดินทางการเกษตร (%)				ปศุสัตว์		
ตัวชี้วัด	นาข้าว	พืชสวน + พืชผัก	ไม้ผล + ไม้ยืนต้น	อื่น ๆ	ปริมาณการ เลี้ยงสัตว์ที่ นิยม / 1,000 ไร่	พื้นที่ถือครอง ทางการเกษตร รายครัวเรือน (ไร่)	% พื้นที่ ชลประทาน ต่อพื้นที่ถือ ครองทาง การเกษตร (*)
เชียงราย	60	23	10	6	ไก่เนื้อ	15.3	28
พะเยา	54	28	11	6	ไก่เนื้อ	13.9	27
ลำปาง	48	20	23	10	โค	10.3	52
ลำพูน	34	5	56	5	สุกร+เป็ด	9.9	83
เชียงใหม่	46	18	29	7	สุกร+เป็ด	9.5	99
แม่ฮ่องสอน	46	24	12	18	โค+กระบือ	11.5	33
ตาก	35	52	8	6	โค	24.9	17
กำแพงเพชร	46	47	3	4	มีกิจกรรมน้อย	35.6	20
สุโขทัย	45	39	10	5	มีกิจกรรมน้อย	23.2	16
แพร่	47	30	16	7	สุกร+ไก่เนื้อ	11.2	72
น่าน	33	44	15	8	ไก่เนื้อ	11.9	38
อุดรดิตถ์	48	27	19	6	มีกิจกรรมน้อย	23.4	11
พิษณุโลก	61	28	5	6	ไก่	28.9	19
พิจิตร	78	13	5	4	ไก่	41.2	47
นครสวรรค์	58	35	3	4	มีกิจกรรมน้อย	36.4	24
อุทัยธานี	49	39	6	6	ไก่	31.2	50
เพชรบูรณ์	38	51	8	3	มีกิจกรรมน้อย	34.6	8

หมายเหตุ: *การพัฒนาแหล่งน้ำเสร็จสมบูรณ์ (2545) / พื้นที่ถือครองทางการเกษตร (2542)

ประเด็นปัญหา ความรุนแรงของปัญหาและตัวชี้วัดในจังหวัดเชียงใหม่ สามารถสรุปได้ดังนี้

- เมื่อเปรียบเทียบกับจังหวัดอื่นๆ พบว่ามีการปลูกผลไม้และไม้ยืนต้นเป็นหลัก
- ส่วนใหญ่เกษตรกรรายย่อยจะครอบครองพื้นที่เพาะปลูกขนาดเล็ก
- เนื่องจากเปอร์เซ็นต์ของพื้นที่ชลประทานต่อพื้นที่ถือครองทางการเกษตรมีมากที่สุด แสดงว่าโครงสร้างพื้นฐานเพื่อการเกษตรได้รับการพัฒนามากกว่าจังหวัดอื่นๆ

นอกจากนี้ หากมีการเปรียบเทียบแล้วจะพบว่า จังหวัดพิจิตรมีลักษณะการเพาะปลูกในพื้นที่ขนาดใหญ่ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการเพาะปลูกข้าว

(5) ตัวชี้วัดในพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน

ปัญหาที่พบและตัวชี้วัดได้ถูกจำแนกออกเป็นรายจังหวัด จากการวิเคราะห์และมุมมองของการพัฒนาในพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน

ตารางที่ 2.6.6 ตัวชี้วัดในพื้นที่ปฏิรูปที่ดินในการศึกษา

ประเด็นที่นำมา สังเกตการณ์ ในการวิเคราะห์ ปัญหา	พื้นที่ปฏิรูปที่ดิน			ขนาดการถือครองที่ดิน จำกัด
ตัวชี้วัด	จำนวนพื้นที่	พื้นที่ปฏิรูปที่ดิน ทั้งหมด (ไร่)	% พื้นที่ปฏิรูป ที่ดินต่อพื้นที่ จังหวัด	ที่ดินที่ถือครองต่อ ครัวเรือน (ไร่/ครัวเรือน)
เชียงราย	33	857,930	11.8	9.0
พะเยา	14	409,447	10.3	7.2
ลำปาง	31	510,866	6.5	6.2
ลำพูน	14	112,397	4.0	6.9
เชียงใหม่	20	548,730	4.4	6.8
แม่ฮ่องสอน	9	37,299	0.5	4.1
ตาก	7	326,555	3.2	20.9
กำแพงเพชร	18	1,929,357	35.9	18.5
สุโขทัย	16	628,190	15.2	13.4
แพร่	18	302,359	7.4	8.7
น่าน	26	755,743	10.5	7.8
อุดรดิตถ์	17	350,630	7.2	12.7
พิษณุโลก	6	233,846	3.5	16.4
พิจิตร	6	392,665	13.9	18.4
นครสวรรค์	12	845,533	14.1	20.5
อุทัยธานี	12	962,116	22.9	20.3
เพชรบูรณ์	11	2,169,349	27.4	22.7

จากข้อมูลข้างต้น จะสังเกตได้ว่า จังหวัดแม่ฮ่องสอนมีพื้นที่ปฏิรูปที่ดินน้อยมาก

บทที่ 3 การคัดเลือก 4 จังหวัด เพื่อจัดทำ MASTER PROGRAM

3.1 วิธีการคัดเลือก

(1) การขยายผลของการศึกษาไปยังจังหวัดอื่น

ในการที่จะบรรลุถึงเป้าหมายของการศึกษาคือ “เพื่อให้มีการตระหนักถึงการจัดการที่เหมาะสมของทรัพยากรธรรมชาติและปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของประชากรในชนบท ตามแนวทางเกษตรยั่งยืนเพื่อขจัดปัญหาความยากจนในภาคเหนือของประเทศไทย” นั้น มีหลายวิธีด้วยกัน คือ

- 1) วิธีการจัดกลุ่มจังหวัดตามประเด็นหลัก เช่น ระบบการเกษตรที่เด่นๆ ลักษณะภูมิประเทศ และกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เป็นต้น ประเด็นหลักเหล่านี้จะกำหนดเอาไว้ก่อน แล้วจึงคัดเลือกจังหวัดต่างๆ ที่มีลักษณะนี้เข้าไปในกลุ่ม
- 2) วิธีการจัดกลุ่มจังหวัด ทั้ง 4 จังหวัด ที่จะคัดเลือก จะสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาภาคเหนือของทางรัฐบาล ซึ่งแบ่งเป็นภาคเหนือตอนบน ภาคเหนือตอนล่าง กลุ่มย่อยที่ 1 และภาคเหนือตอนล่าง กลุ่มย่อยที่ 2 ซึ่งผลที่ได้จากแผนแม่บทนี้จะได้ขยายผลไปยังจังหวัดอื่นๆ ที่อยู่ในกลุ่มจังหวัดเดียวกัน
- 3) วิธีการจัดลำดับการพัฒนาเชิงบูรณาการ ทั้ง 4 จังหวัด จะคัดเลือกตามความรุนแรงของประเด็นและความสำคัญในการจัดทำแผนแม่บท ผลที่ได้จากแผนแม่บทนี้จะได้ขยายผลไปยังจังหวัดอื่นๆ ที่มีลำดับการพัฒนาเหมือนกัน
- 4) วิธีการจัดกลุ่มตามภูมิประเทศ กลุ่มจังหวัดต่างๆ จะจัดโดยการพิจารณาตามภูมิประเทศของจังหวัดที่อยู่ใกล้เคียงกัน ผลที่ได้จากการพัฒนาจะขยายไปยังจังหวัดที่อยู่ในกลุ่มเดียวกัน

วิธีการที่กล่าวมานี้ ได้นำมาตรวจสอบในการประชุมสามัญระหว่างหน่วยงานร่วมและคณะศึกษา โดยที่วิธีการจัดลำดับตามความสำคัญการพัฒนาเชิงบูรณาการ จะได้รับการยอมรับในแง่ที่มีประสิทธิภาพและสามารถขยายผลไปสู่จังหวัดอื่นๆ ได้ ซึ่งในที่ประชุมได้ลงความเห็นในประเด็นต่างๆ ดังต่อไปนี้

- จากการบ่งชี้การวิเคราะห์ปัญหา การจัดทำแผน/นโยบายเชิงบูรณาการที่มีความสมดุลสูงสุดระหว่างการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยยึดตามการมีส่วนร่วมของชาวบ้านท้องถิ่น ชุมชนที่เกี่ยวข้องกับหน่วยงานภาครัฐในท้องถิ่น และสถาบันท้องถิ่น จะสามารถตัดวงจรความยากจนและการทำลายทรัพยากรธรรมชาติออกไปได้
- วิธีการจัดกลุ่มตามหัวข้อและการจัดกลุ่มตามภูมิประเทศ ไม่สามารถนำมาใช้ร่วมกันในการแก้ปัญหาความยากจนและการทำลายทรัพยากรธรรมชาติให้หมดไปได้

ส่วนที่ 1 แผนแม่บทระดับจังหวัด (M/P)

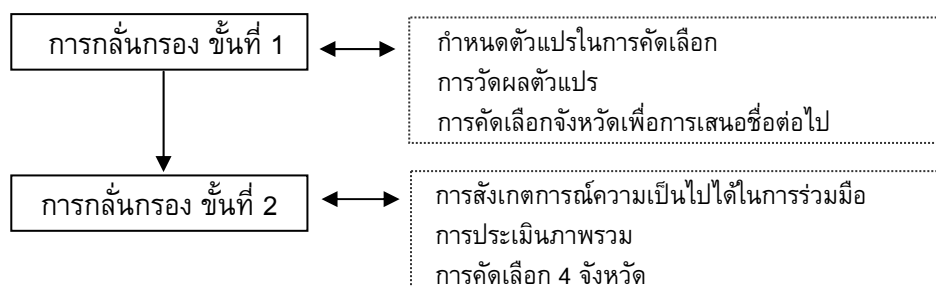
- วิธีการจัดกลุ่มจังหวัด แสดงให้เห็นว่ายุทธศาสตร์การพัฒนาของ “ภาคเหนือตอนล่าง กลุ่มย่อยที่ 2” ให้ความสำคัญของการปรับปรุงการผลิตข้าวมากกว่าการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ไม่สอดคล้องกับหัวข้อหลักของการศึกษา
- วิธีการจัดลำดับการพัฒนาเชิงบูรณาการ ได้รับการพิจารณาว่ามีประสิทธิภาพมากกว่า อันเนื่องมาจากหัวข้อที่หลากหลาย และบทเรียนที่จะได้เรียนรู้จากวิธีการเชิงบูรณาการ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ยังจังหวัดอื่นๆ ตามหัวข้อที่มีความคล้ายคลึงกันได้

(2) ขั้นตอนการคัดเลือกของ 4 จังหวัด

จากการประชุมระหว่างคณะเจ้าหน้าที่หน่วยงานร่วมดำเนินโครงการและคณะศึกษาได้มีการหารือในขั้นตอนการคัดเลือกของ 4 จังหวัด และได้มีข้อตกลงกันดังนี้

- เพื่อให้บรรลุเป้าหมายในภาพรวม 4 จังหวัด ที่ทำการคัดเลือก จะต้องมีการประเมิน/ปัญหาต่างๆ ที่มีความสำคัญและเร่งด่วนในการจัดทำ M/P
- จังหวัดที่ถูกคัดเลือกจะได้รับการพิจารณาเป็นแบบจำลองของทางภาคเหนือ ซึ่งมีความต้องการโดยเร่งด่วนในการจัดทำ M/P สำหรับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสม และการพัฒนาการเกษตรและชนบทอย่างยั่งยืน
- “การเสริมสร้างขีดความสามารถ” เป็นหนึ่งในหัวข้อหลักของการศึกษา ดังนั้นในขั้นตอนการคัดเลือกจึงมีความสำคัญที่ต้องแลกเปลี่ยนความหลากหลายของโอกาสการเรียนรู้ โดยใช้แนวทางการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและบุคลากรของหน่วยงานร่วม
- ขั้นตอนการคัดเลือกดังที่กล่าวมา ได้ดำเนินการโดยความเห็นชอบของทุกฝ่ายในการประชุม จากการกำหนดเกณฑ์การคัดเลือกไปสู่การประเมิน
- ความตั้งใจและความพร้อมของเจ้าหน้าที่ระดับจังหวัดที่จะเข้าร่วมในการศึกษาจะต้องมีการตรวจสอบในขั้นตอนการคัดเลือก เนื่องจากความร่วมมือจากสำนักงานการปฏิรูปที่ดินจังหวัด หน่วยงานระดับจังหวัดที่เกี่ยวข้อง สถาบันท้องถิ่น และองค์กรพัฒนาเอกชน ต่างก็มีความสำคัญต่อการจัดทำ M/P ด้วยกันทั้งสิ้น ดังนั้นจึงเห็นพ้องว่าควรมีการสำรวจภาคสนามเบื้องต้น เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมของจังหวัดที่ถูกเสนอชื่อในขั้นตอนการคัดเลือก
- การขยายโครงการในอนาคตของ M/P จะพิจารณาในแนวทางการพัฒนาที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาของกลุ่มจังหวัดนี้คงอยู่ต่อไป

ในการคัดเลือก 4 จังหวัด เพื่อจัดทำร่าง M/P ในการศึกษาจะยกระดับไป มีขั้นตอนต่างๆ ดังต่อไปนี้

- การกลั่นกรอง ขั้นที่ 1

ขั้นตอนการกลั่นกรอง ขั้นที่ 1 จะดำเนินการเพื่อคัดเลือกจังหวัดที่ถูกเสนอชื่อ ตัวแปรที่ใช้เป็นเกณฑ์การคัดเลือก ได้พิจารณาจากหลักการวิเคราะห์ปัญหา ซึ่งได้ประเมินจากความสำคัญและศักยภาพที่มีต่อการจัดทำ M/P ตัวแปรเหล่านี้ได้นำมาใช้เปรียบเทียบในทั้ง 17 จังหวัด และตัดสินใจคัดเลือกบางจังหวัด

- การกลั่นกรอง ขั้นที่ 2

การสำรวจภาคสนามเบื้องต้นได้ดำเนินการในจังหวัดที่ได้คัดเลือกจากการกลั่นกรอง ขั้นที่ 1 เพื่อสังเกตการณ์ถึงความเป็นไปได้ของความร่วมมือของเจ้าหน้าที่ระดับจังหวัด และสถาบันท้องถิ่น รวมถึงองค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งการกลั่นกรองเป็นผลจากผลการสำรวจภาคสนามเบื้องต้น และเพิ่มตัวแปรบางตัวที่จำเป็นมาใช้ และท้ายที่สุด 4 จังหวัด ก็ได้ผ่านการคัดเลือกโดยผ่านขั้นตอนต่างๆ ที่ได้วางไว้

3.2 การกลั่นกรอง ขั้นที่ 1

(1) การกำหนดตัวแปร

ตามวิธีการที่ได้กล่าวมาแล้วเบื้องต้น องค์กรประกอบที่นำมาใช้คัดเลือกจังหวัดที่ต้องการ เป็นผลลัพธ์ที่ได้อธิบายในบทที่ผ่านมา ซึ่งองค์กรประกอบที่ต้องการมีลักษณะดังต่อไปนี้

- เชื่อมโยงกับหัวข้อหลักของการศึกษา “การจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสม (เพื่อลดผลกระทบของมนุษย์ในเชิงลบ)” และ “การพัฒนาชนบทและการเกษตรอย่างยั่งยืน”
- แสดงความรุนแรงของปัญหา/ประเด็นของจังหวัด
- ครอบคลุมขอบเขตของปัญหา/ประเด็นในวงกว้าง
- เป็นไปตามสถานการณ์ในปัจจุบันของพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน

จากลักษณะสำคัญที่ได้กล่าวมาแล้ว ตัวแปรของปัญหา/ประเด็นซึ่งได้บ่งไว้ในหัวข้อ 2.6 ได้หยิบยกขึ้นมาวิเคราะห์เพื่อหาความชัดเจน และจากการหารือระหว่างกันในการประชุมได้คัดเลือกตัวแปรที่จะใช้เพื่อการกลั่นกรอง คือ

(2) การวัดผลและการเปรียบเทียบตัวแปร

ดังได้แสดงใน ตารางที่ 3.2.2 ตัวแปรที่ใช้วัดและเปรียบเทียบตามเกณฑ์ “ความรุนแรงของปัญหาที่อยู่ในระดับต่ำ” เช่น ตัวแปร “ร้อยละของพื้นที่ป่าไม้ต่อพื้นที่จังหวัด” แสดงถึงเปอร์เซ็นต์ของพื้นที่ป่าไม้ที่น้อยกว่าจะมีความรุนแรงของปัญหาที่น้อยกว่าด้วย ซึ่งหมายความว่าค่านัยสำคัญของการจัดทำ M/P ก็จะน้อยลงไปด้วย และการจัดลำดับความสำคัญการพัฒนาจะน้อยลงเช่นกัน ในกรณีตัวแปร “ความหนาแน่นของประชากร” จะแสดงให้เห็นว่าความหนาแน่นประชากรที่น้อยกว่าจะมีความรุนแรงของปัญหาชาวบ้านบุงกรุกพื้นที่ป่าไม้น้อยลงด้วย นั่นหมายความว่า มีค่านัยสำคัญต่อการจัดทำ M/P น้อยลง และความสำคัญในการพัฒนาที่อยู่ในลำดับต่ำลงมาด้วย

ตารางที่ 3.2.2 การวัดผลตัวแปร

ตัวแปร	ตัวแปรที่แสดงว่า “มีความรุนแรงน้อยต่อปัญหา”
การจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสม	
- % ของพื้นที่ป่าไม้ต่อพื้นที่จังหวัด	เปอร์เซ็นต์ของพื้นที่ป่าน้อย
- สภาพภูมิประเทศ (พื้นที่ลาดชัน)	ลาดชันน้อย
- แม่น้ำ (ระดับ)	ระดับต่ำกว่า
- พื้นที่คุ้มครอง	พื้นที่น้อย
- พื้นที่ป่าชุมชน	พื้นที่มีขนาดเล็ก
การพัฒนาชนบท	
- ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด (GPP) ต่อหัว	GPP ต่อหัว (บาท) สูง
- สัดส่วนการผลิตภาคเกษตรต่อ GPP	การผลิตอุตสาหกรรมนอกภาคเกษตรมีสัดส่วนสูง
- % ของประชากรยากจน	สัดส่วน (%) น้อย
- รายได้ครัวเรือน	รายได้ (บาท/เดือน) สูง
- ความหนาแน่นประชากร	ความหนาแน่นประชากรต่ำ
การพัฒนาการเกษตร	
- ที่ดินถือครองทางการเกษตรรายครัวเรือน	มีขนาดใหญ่
- % ของพื้นที่ชลประทานต่อพื้นที่การเกษตร	เปอร์เซ็นต์สูง
- การใช้ประโยชน์ที่ดินทางการเกษตร	ปลูกข้าวเป็นพืชหลัก
- การทำปุ๋ยสัตว์	มีกิจกรรมน้อย
พื้นที่ปฏิรูปที่ดิน	
- กรรมสิทธิ์ที่ดินต่อครัวเรือน	มีพื้นที่กรรมสิทธิ์ขนาดใหญ่
- % ของพื้นที่ปฏิรูปที่ดินต่อพื้นที่จังหวัด	เปอร์เซ็นต์ต่ำ (พื้นที่ปฏิรูปที่ดินมีน้อย)

เพื่อให้เกิดความชัดเจนการจัดลำดับที่สัมพันธ์กันในแต่ละจังหวัดทางภาคเหนือ จึงต้องนำการวิเคราะห์สถิติเข้ามาประยุกต์ใช้ โดยพิจารณาจากตัวเลขของจังหวัดว่ามีค่ามากหรือน้อยกว่าค่าเฉลี่ยของภูมิภาค และบวก/ลบด้วยค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน ซึ่งข้อมูลได้แสดงในตารางที่ 3.2.3 (ในตาราง ค่าตัวแปรของปัญหาที่รุนแรงน้อยกว่าจะแทนด้วย X)

ตารางที่ 3.2.3 การกลั่นกรอง ชั้นที่ 1

ด้าน	การจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสม					การพัฒนาการเกษตรและพัฒนาชนบทอย่างยั่งยืน						พื้นที่ปฏิรูปที่ดิน				
						การพัฒนาชนบท			การพัฒนาการเกษตร							
ตัวแปร	% ของพื้นที่ป่าไม้ต่อพื้นที่จังหวัด	สภาพภูมิประเทศ (พื้นที่ลาดชัน)	แม่น้ำ (ระดับ)	พื้นที่คุ้มครอง	พื้นที่ป่าชุมชน	ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด (GPP) ต่อหัว	สัดส่วนการผลิตภาคเกษตรต่อ GPP	% ของประชากรยากจน	รายได้ครัวเรือน	ความหนาแน่นประชากร	ที่ดินถือครองทางการเกษตรรายครัวเรือน	% ของพื้นที่ชลประทานต่อพื้นที่การเกษตร	การใช้ประโยชน์ที่ดินทางการเกษตร	การทำปศุสัตว์	กรรมสิทธิ์ที่ดินต่อครัวเรือน	% ของพื้นที่ปฏิรูปที่ดินต่อพื้นที่จังหวัด
X: มีความรุนแรงน้อยต่อปัญหา	เปอร์เซ็นต์ของพื้นที่ป่าน้อย	ลาดชันน้อย	ระดับต่ำกว่า	พื้นที่น้อย	พื้นที่มีขนาดเล็ก	ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด (GPP) ต่อหัว (บาท) สูง	การผลิตต่อสหกรณ์นอกภาคเกษตรมีสัดส่วนสูง	สัดส่วน (%) น้อย	รายได้ (บาท/เดือน) สูง	ความหนาแน่นประชากรต่ำ	มีขนาดใหญ่	เปอร์เซ็นต์สูง	ปลูกข้าวเป็นพืชหลัก	มีกิจกรรมน้อย	มีพื้นที่กรรมสิทธิ์ขนาดใหญ่	เปอร์เซ็นต์ต่ำ (พื้นที่ปฏิรูปที่ดินมีน้อย)
เข็ญราย												X				
พะเยา													X			
ลำปาง							X						X			
ลำพูน						X	X		X			X				
เชียงใหม่						X	X				X					
แม่ฮ่องสอน										X					X	
ตาก										X				X		
กำแพงเพชร	X		X					X	X		X		X			
สุโขทัย		X	X		X								X			
แพร่											X					
น่าน										X						
อุดรดิตถ์													X			
พิษณุโลก												X				
พิจิตร	X	X	X	X	X				X		X		X			
นครสวรรค์	X	X	X		X						X		X	X		
อุทัยธานี					X									X		
เพชรบูรณ์											X		X	X		

ตัวอย่างเช่น ขนาดการถือครองพื้นที่การเกษตรต่อครัวเรือนในจังหวัดเพชรบูรณ์ กำแพงเพชร พิจิตร และ นครสวรรค์ มีค่าเฉลี่ยสูงกว่าขนาดพื้นที่ของภูมิภาคบวกด้วยค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ซึ่งตั้งสมมุติฐานได้ว่า จะทำให้มีแรงกดดันน้อยในการรุกป่าพื้นที่ป่าไม้ ดังนั้นจังหวัดเหล่านี้จะถูกพิจารณาว่ามีค่านัยสำคัญต่อการจัดทำ M/P โครงการฯ และจะถูกจัดลำดับความสำคัญการพัฒนาที่ต่ำลงมา (ตารางที่ 3.2.4)

ตารางที่ 3.2.4 ตัวอย่างในการเปรียบเทียบ

จังหวัด	พื้นที่ถือครองทางการเกษตร ต่อครัวเรือน (ไร่/ครัวเรือน)	ความ แตกต่าง จากค่าเฉลี่ย รายภาค	มากกว่า “ค่าเฉลี่ย + ค่า เบี่ยงเบนมาตรฐาน (=32.96)” (มีความสำคัญน้อยต่อการ จัดทำ M/P)
พิจิตร	41.25	19.30	x
นครสวรรค์	36.41	14.47	x
กำแพงเพชร	35.58	13.64	x
เพชรบูรณ์	34.61	12.67	x
อุทัยธานี	31.17	9.23	
พิษณุโลก	28.87	6.93	
ตาก	24.91	2.97	
อุตรดิตถ์	23.41	1.46	
สุโขทัย	23.24	1.30	
ภาคเหนือ	21.94 (ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน:11.02)	0.00	
เชียงราย	15.30	-6.64	
พะเยา	13.93	-8.01	
น่าน	11.89	-10.05	
แม่ฮ่องสอน	11.55	-10.40	
แพร่	11.24	-10.70	
ลำปาง	10.32	-11.62	
ลำพูน	9.86	-12.09	
เชียงใหม่	9.49	-12.45	

จากการวิเคราะห์ด้านสถิติ ตัวแปรต่างๆ ของทั้ง 17 จังหวัด ได้ถูกประเมินและเปรียบเทียบจากความสำคัญหรือความมีศักยภาพในการจัดทำ M/P ซึ่งสรุปผลได้ดังนี้

ตารางที่ 3.2.5 จำนวนตัวแปรที่มีค่านัยสำคัญน้อยในการจัดทำ M/P

จังหวัด	การจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติ อย่างเหมาะสม	การพัฒนาการ เกษตรและชนบท อย่างยั่งยืน	พื้นที่ปฏิรูป ที่ดิน	รวม	จังหวัดที่ได้รับ การเสนอชื่อ เพื่อคัดเลือก
เชียงราย	0	1	0	1	เสนอชื่อ
พะเยา	0	1	0	1	เสนอชื่อ
ลำปาง	0	2	0	2	
ลำพูน	0	4	0	4	
เชียงใหม่	0	3	0	3	
แม่ฮ่องสอน	0	1	1	2	
ตาก	0	1	1	2	
กำแพงเพชร	2	4	0	6	
สุโขทัย	3	1	0	4	
แพร่	0	1	0	1	เสนอชื่อ
น่าน	0	1	0	1	เสนอชื่อ
อุตรดิตถ์	0	1	0	1	เสนอชื่อ
พิษณุโลก	0	1	0	1	เสนอชื่อ
พิจิตร	5	3	0	8	
นครสวรรค์	4	2	1	7	
อุทัยธานี	1	0	1	2	
เพชรบูรณ์	0	2	1	3	

จากตารางข้างต้น จังหวัดใดที่มีจำนวนตัวแปรที่มีค่านัยสำคัญต่อการจัดทำแผนแม่บทอยู่น้อย แสดงว่ามีขอบเขตของปัญหา/ประเด็นอยู่ในวงกว้าง ดังนั้น จึงเป็นจังหวัดที่จัดให้มีลำดับการพัฒนาที่สูงกว่า และขนาดของพื้นที่ปฏิรูปที่ดินเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญมากที่สุดสำหรับการจัดทำแผนแม่บท เพราะถือว่าเป็นพื้นที่เป้าหมายของแผนแม่บท ดังนั้นจังหวัดแม่ฮ่องสอนที่มีขนาดพื้นที่ปฏิรูปที่ดินน้อยมากก็จะมีค่านัยสำคัญและศักยภาพที่น้อยด้วยเช่นกัน

ผลจากการประชุมหารือของคณะเจ้าหน้าที่หน่วยงานร่วมดำเนินโครงการในขั้นตอนการกลั่นกรอง ชั้นที่ 1 ทำให้ได้ 6 จังหวัด ที่ผ่านการคัดเลือกในรอบแรก ได้แก่ เชียงราย พะเยา แพร่ น่าน อุตรดิตถ์ และพิษณุโลก

3.3 การกลั่นกรอง ชั้นที่ 2

(1) การสังเกตการณ์ความเป็นไปได้ในด้านความร่วมมือ

การสำรวจภาคสนามเบื้องต้นทั้ง 6 จังหวัด มีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อประเมินผลทัศนคติขององค์กรและความสามารถในการดำเนินงานร่วมกับทาง ส.ป.ก. จังหวัด และหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อพิจารณาศักยภาพของการบูรณาการแผนแม่บทเข้ากับแผนพัฒนาจังหวัด 2) ทำการสำรวจและยืนยันสถานการณ์ในปัจจุบันของพื้นที่ปฏิรูปที่ดินในเชิงนัยสำคัญของการจัดทำแผนแม่บทของจังหวัด และ 3) ทำการสำรวจความเป็นไปได้ของความร่วมมือที่จะเกิดต่อไปกับสถาบันท้องถิ่น และองค์กรพัฒนาเอกชนระดับจังหวัดและระดับท้องถิ่น เพื่อรวบรวมประสบการณ์และทรัพยากรที่มีอยู่ให้เข้ากับกรอบการทำงานของ M/P (ตารางที่ 3.3.1)

ตารางที่ 3.3.1 หัวข้อในการกลั่นกรอง ชั้นที่ 2

หน่วยงาน/องค์กร	หัวข้อ
หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง, สำนักงานการปฏิรูปที่ดินจังหวัด	<ul style="list-style-type: none"> - ความเข้าใจในการจัดทำ M/P อย่างมีส่วนร่วม - ความเป็นไปได้ในด้านความร่วมมือจากองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง - การยืนยันตัวแปรที่ใช้ในกระบวนการกลั่นกรอง ชั้นที่ 1 - ประเด็นสำคัญในการจัดทำ M/P
องค์กรพัฒนาเอกชน, สถาบันท้องถิ่น (มหาวิทยาลัย, อบต., อบจ.)	<ul style="list-style-type: none"> - ความสอดคล้องกับกิจกรรมของหน่วยงานที่มีอยู่ตามวัตถุประสงค์ของ M/P - ความเป็นไปได้ในการกระตุ้นบุคลากรต่าง ๆ ในการจัดทำ M/P - ความร่วมมือกับคณะผู้ศึกษา, ส.ป.ก. และ กนท.

(2) การคัดเลือก 4 จังหวัด

ผลการสำรวจภาคสนามเบื้องต้นได้ประเมินโดยคณะเจ้าหน้าที่หน่วยงานร่วมดำเนินโครงการและคณะศึกษาโดยใช้วิธีการให้คะแนน ซึ่งพบว่า จังหวัดเชียงรายมีคะแนนน้อยที่สุดจาก 6 จังหวัด

นอกจากนี้ ตัวแปร “ยุทธศาสตร์การพัฒนาแห่งชาติ” ได้นำมาใช้เพิ่มในการกลั่นกรองจังหวัด ดังนั้น การพัฒนา

ของจังหวัดจึงควรที่จะทำในแนวทางของยุทธศาสตร์การพัฒนาแห่งชาติ ซึ่งในความสัมพันธ์ของแนวทางการพัฒนาของจังหวัด และแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาแห่งชาติได้อ้างอิงถึงการวิเคราะห์ “ยุทธศาสตร์การพัฒนาของกลุ่มจังหวัดในเขตภาคเหนือ” โดยเน้นหนักในเรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน (ตารางที่ 3.3.2)

จากการดำเนินการตามขั้นตอนการกลั่นกรองที่กล่าวมาแล้ว จังหวัดที่ได้รับการคัดเลือกเพื่อจัดทำ M/P ในการศึกษาระยะที่ 2 จำนวน 4 จังหวัด ได้แก่

- พะเยา
- แพร่
- น่าน
- พิษณุโลก

ตารางที่ 3.3.2 การกลั่นกรอง ชั้นที่ 2

หัวข้อ	การสังเกตการณ์ความเป็นไปได้ด้านความร่วมมือ				ลำดับ	ยุทธศาสตร์การพัฒนาแห่งชาติ		การกลั่นกรอง ชั้นที่ 2
	ความพร้อมของส.ป.ก. จังหวัด/หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	ประเด็นสำคัญในการจัดทำ M/P	ความร่วมมือกับองค์กรพัฒนาเอกชน/สถาบันท้องถิ่น	การอภิปรายกับ ส.ป.ก. จังหวัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง		การอภิปรายกับหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง และ การสำรวจภาคสนาม	การอภิปรายกับองค์กรพัฒนาเอกชน/สถาบันท้องถิ่นและการสำรวจภาคสนาม	
การประเมิน	จัดลำดับด้วยคะแนน				คะแนนรวม	กลุ่ม	การจัดทำ M/P สอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาแห่งชาติ	
	คะแนนสูงสุด: 45	คะแนนสูงสุด: 20	คะแนนสูงสุด: 35	คะแนนสูงสุด: 100				
เชียงราย	19.10	12.60	24.50	56.20	6	ภาคเหนือตอนบน	+++	
พะเยา	34.60	15.70	27.10	77.40	1	ภาคเหนือตอนบน	+++	เลือก
แพร่	29.75	14.60	24.50	68.85	3	ภาคเหนือตอนบน	+++	เลือก
น่าน	34.95	14.70	19.25	68.90	3	ภาคเหนือตอนบน	+++	เลือก
อุตรดิตถ์	34.40	12.40	24.00	70.80	3	ภาคเหนือตอนล่าง กลุ่ม -1	++	
พิษณุโลก	38.80	14.00	26.55	79.35	1	ภาคเหนือตอนล่าง กลุ่ม -1	++	เลือก

บทที่ 4 สถานการณ์ปัจจุบันของ 4 จังหวัดที่คัดเลือก

4.1 การดำเนินการสำรวจอย่างมีส่วนร่วมใน 4 จังหวัด

ในช่วงต้นของการดำเนินงานในระยะที่ 2 ได้ดำเนินการสำรวจอย่างมีส่วนร่วมเพื่อให้เข้าใจสถานการณ์ปัจจุบันของพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน โดยกระบวนการที่เกิดขึ้นจากชาวบ้าน ไม่ใช่จากบุคคลที่มาจากภายนอก โดยได้ทำการสำรวจในหลายตำบลที่คัดเลือกมาในแต่ละจังหวัด

4.1.1 วิธีการ

วิธีการและหลักเกณฑ์ของแนวทางการมีส่วนร่วม ได้ถูกนำมาใช้โดยจัดให้มีเวทีการแลกเปลี่ยนกับบุคคลากรร่วมงานของหน่วยงานต่างๆ และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย/ผู้ที่เกี่ยวข้อง ในช่วงเริ่มต้นของการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น คณะศึกษาค้นคว้าได้อธิบายวิธีการจัดการตามวงจรโครงการ (PCM) อย่างคร่าวๆ เพื่อเป็นทางเลือกหนึ่ง หลังจากนั้นการประชุมเชิงปฏิบัติการได้จัดขึ้นในวันที่ 28 – 29 มีนาคม พ.ศ. 2548 โดยมีผู้เข้าร่วมมาจากหลากหลายองค์กร เช่น ส.ป.ก./กนท. ส.ป.ก.จังหวัด องค์กรพัฒนาเอกชน และนักวิชาการ/ผู้ทรงคุณวุฒิ ในที่ประชุมได้มีการนำเสนอแนวทางการมีส่วนร่วมสำคัญและกรณีศึกษาที่พบในประเทศไทย ผู้เข้าร่วมแลกเปลี่ยนเกี่ยวกับวิธีการ หลักเกณฑ์ รวมทั้งการกำหนดตารางเวลา ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

- วิธีการแบบมีส่วนร่วมควรเลือกจากประเภทที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในประเทศ และรวมกระบวนการเรียนรู้เข้าไว้ด้วย
- ผู้สำรวจควรเป็นผู้ที่ทำงานอย่างกระตือรือร้นในวิธีการแบบมีส่วนร่วม
- หน่วยงานปฏิบัติการที่มีบุคลากรตามคุณสมบัติดังกล่าวควรได้รับการคัดเลือกเพื่อดำเนินงาน
- การดำเนินกิจกรรมต่างๆ ควรเป็นความร่วมมือระหว่างผู้สำรวจกับเจ้าหน้าที่ ส.ป.ก.จังหวัด

4.1.2 การคัดเลือกพื้นที่

(1) กลุ่มเป้าหมาย

ในชุมชนชนบททั่วไป ชาวบ้านในท้องถิ่นกับชุมชนต่างมีส่วนร่วมในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรทางสังคม ซึ่งหมายความว่า ทรัพยากรที่ใช้ไม่มีการแบ่งแยกระหว่างเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินกับเกษตรกรที่อยู่นอกเขต ดังนั้น เมื่อพิจารณาจากสภาพการดังกล่าว เนื้อหาบางประเด็นของการจัดทำ M/P สามารถบรรจุเข้าไปในแผนพัฒนาของตำบลได้ ดังนั้นพื้นที่ดำเนินการจึงเลือกจากพื้นที่การบริหารของตำบลได้เช่นกัน และเพื่อการดำเนินงานที่ราบรื่นและเป็นไปตามกำหนดเวลาที่วางไว้ พื้นที่คัดเลือกควรครอบคลุมเพียง 1 – 2 ตำบลเท่านั้น โดยที่หมู่บ้านและตำบลเป้าหมายมีเกษตรกรอาศัยและทำกินในเขตปฏิรูปที่ดินเป็นส่วนใหญ่

(2) กระบวนการคัดเลือกพื้นที่ดำเนินการ

หากพิจารณาจากวัตถุประสงค์ของแนวทางการมีส่วนร่วม สภาพทางสังคมและทรัพยากรธรรมชาติของพื้นที่ปฏิรูปที่ดินและหมู่บ้านที่ผ่านการคัดเลือก จะต้องมีลักษณะเป็นตัวแทนของจังหวัด รวมทั้งชาวบ้านจะได้รับโอกาสในการเรียนรู้สิ่งต่างๆ ตลอดกระบวนการ ดังนั้น กฎเกณฑ์ในการคัดเลือก จึงมีดังนี้

- เป็นพื้นที่ติดกับเขตป่าอนุรักษ์ ซึ่งชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากร
- มีป่าชุมชนที่ชาวบ้านใช้ประโยชน์ ใกล้กับพื้นที่ทำกินและที่อยู่อาศัย
- มีรูปแบบการใช้ที่ดินที่เป็นภาพตัวแทนของจังหวัด อาทิเช่น ที่ดินเชิงเขา พื้นที่ลาดชันและพื้นที่ราบ
- สภาพความเป็นอยู่ เช่น สิทธิในการครอบครองที่ดินและสภาพเศรษฐกิจของครัวเรือนอยู่ในระดับปานกลางของจังหวัด
- พื้นที่ตั้งอยู่ในเขตลุ่มน้ำของลำน้ำสายสำคัญและต้องการการอนุรักษ์ดูแลอย่างสูง
- ชาวบ้านและองค์กรปกครองท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องให้ความร่วมมือในการดำเนินงาน
- ชาวบ้านสามารถติดต่อสื่อสารระหว่างกันได้ง่าย ซึ่งจะมีผลต่อความราบรื่นในการดำเนินงาน

เนื่องด้วย เจ้าหน้าที่สำนักงานการปฏิรูปที่ดินจังหวัดรู้จักสภาพแวดล้อมของพื้นที่ปฏิรูปที่ดินในจังหวัดเป็นอย่างดี ดังนั้น จึงได้รับการร้องขอให้สรรหาพื้นที่ตัวแทน ซึ่งเจ้าหน้าที่ก็ได้เสนอพื้นที่ตำบลในเขตปฏิรูปที่ดิน และหมู่บ้านที่เกี่ยวข้องตามหลักเกณฑ์การคัดเลือก

สำนักงานการปฏิรูปที่ดินจังหวัดและคณะศึกษาได้ทำการเข้าสำรวจพื้นที่เบื้องต้นร่วมกัน เพื่อที่จะยืนยันหลักการการคัดเลือก ในระหว่างเส้นทางการสำรวจ ได้มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนกับเจ้าหน้าที่ระดับตำบล สัมภาษณ์ตัวแทนชาวบ้านและสุดท้ายได้คัดเลือกพื้นที่ดำเนินการ (ตารางที่ 4.1.1)

ตารางที่ 4.1.1 พื้นที่ดำเนินงานที่ผ่านการคัดเลือกตามแนวทางการมีส่วนร่วม

จังหวัด	M/P Code	พื้นที่รวม (ไร่)	พื้นที่ที่คัดเลือก			
			องค์การส่วนท้องถิ่น		พื้นที่ (ไร่)	จำนวนหมู่บ้าน
			อำเภอ	ตำบล		
พะเยา	PYO11	75,233	เมืองพะเยา	บ้านใหม่	9,748	9
	แม่กา			2,830	18	
	PYO12	25,973		แม่กา		11,411
น่าน	ANN04	44,289	ท่าวังผา	จอมพระ	17,728	8
				ยม	4,897	8
แพร่	PRE08	132,241	ลอง	บ่อเหล็กลอง	29,043	8
				ทุ่งแล้ง	48,973	10
พิษณุโลก	PIK01	148,578	ชาติตระการ	บ้านดง	75,679	14

หมายเหตุ: M/P Code ดูรายละเอียดในหัวข้อ 4.2 ซึ่งอ้างอิงจากฐานข้อมูลจากส่วนสารสนเทศภูมิศาสตร์ ส.ป.ก.

4.1.3 กรอบระยะเวลา

วัตถุประสงค์ของแนวทางแบบมีส่วนร่วม มีดังนี้

- เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ สภาพเศรษฐกิจสังคมในวิถีชนบท รวมถึงการเกษตร เพื่อนำมาใช้ในการร่าง M/P
- เพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้เรื่องทรัพยากรธรรมชาติและทุนทางสังคมให้กับผู้เข้าร่วม
- เพื่อเสริมสร้างสำนึกความเป็นเจ้าของใน M/P ให้กับผู้เข้าร่วม
- เพื่อถ่ายทอดวิธีการทำงานแบบมีส่วนร่วมให้กับผู้เข้าร่วม

ผู้เข้าร่วมได้รับการคาดหวังให้ดำเนินกิจกรรมดังนี้

- เก็บรวบรวมข้อมูลการเกษตร การดำรงชีพและทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่
- วิเคราะห์จุดแข็งและจุดอ่อนของชุมชน การเกษตร และทรัพยากรธรรมชาติ
- แลกเปลี่ยนการเรียนรู้เรื่องแผนพัฒนาชุมชน โดยอยู่บนพื้นฐานของสิ่งที่ค้นพบและจากการวิเคราะห์

แนวทางแบบมีส่วนร่วมได้นำวิธีการที่หลากหลาย มาใช้ในการส่งเสริมให้ผู้เข้าร่วม ซึ่งประกอบไปด้วย เกษตรกร องค์กรพัฒนาเอกชน เจ้าหน้าที่หน่วยงานต่าง ๆ ได้แสดงออก และแลกเปลี่ยนความคิดเห็น อาทิเช่น การประชุมเชิงปฏิบัติการ การปฏิบัติงานในพื้นที่จริง การสนทนากลุ่มทั้งระดับตำบลและหมู่บ้าน วิธีการเหล่านี้ เป็นวิธีการหลักๆ ที่จะนำไปใช้ นอกจากนี้ยังมีเครื่องมือสนับสนุนอื่นๆ เช่น การทำแผนที่และแผนผัง (Mapping & Diagramming) การสังเกต รวมถึงการวิเคราะห์ โดยมีหลักการพื้นฐานในการให้ผู้เข้าร่วมได้สร้างสรรค์ความคิดริเริ่มต่างๆ ในกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วม

ผลที่จะได้รับจากกระบวนการ คือ ชาวบ้านมีโอกาสเรียนรู้ และสามารถที่จะวางแผนพัฒนาชุมชนได้ด้วย ความคิดริเริ่มของตนเอง ดังนั้น การเตรียมจัดทำแผนพัฒนาชุมชน คือ ตัวชี้วัดที่ตรวจสอบได้สำหรับแนวทางการมีส่วนร่วม

ในหลักการของแนวทางการมีส่วนร่วมควรจะริเริ่มขึ้นโดยชาวบ้าน ดังนั้น แผนการทำงานและกรอบระยะเวลา จึงได้มีการปรับให้ยืดหยุ่น เพื่อที่จะพัฒนาการเรียนรู้และความตระหนักในเรื่องข้อจำกัดและความจำเป็นในงานพัฒนา ทั้งนี้ กระบวนการประชาธิปไตยก็สมควรจะนำมาใช้ในทุกระบวนการทำงานด้วย อย่างไรก็ตาม ระยะเวลาการทำงานได้กำหนดขึ้นไว้ตั้งแต่เดือนเมษายนถึงประมาณกลางเดือนกันยายน พ.ศ. 2548 ดังนั้น แผนงานสำหรับกระบวนการเรียนรู้ จึงได้กำหนดขึ้น ดังนี้

1) การทำประชาคมกับผู้เข้าร่วมในกระบวนการจัดทำ M/P

ได้มีการอธิบายและทำความเข้าใจในหลักการและวัตถุประสงค์ของแนวทางการมีส่วนร่วม ให้กับผู้นำหมู่บ้านและเจ้าหน้าที่ระดับตำบล เพื่อตรวจสอบความเป็นไปได้ในการร่วมมือ โดยมีรายละเอียดดังนี้

- ความสำคัญของแนวทางการมีส่วนร่วม โดยชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างแนวทางการพัฒนาจากระดับล่างขึ้นบนด้วยวิธีการสร้างการเรียนรู้ กับแนวการพัฒนาจากบนลงล่างเช่นในอดีต
- ความสำคัญของการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ในเรื่องการพัฒนาแบบพึ่งตนเอง บนพื้นฐานของทรัพยากรที่ตนมีอยู่
- ผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้น โดยวิเคราะห์จากทรัพยากรที่มีอยู่
- จัดทำแผนพัฒนาชุมชน

ทั้งนี้ได้มีการเผยแพร่ข้อมูล และการจัดทำแบบสอบถามบางประเด็น รวมถึงการจัดตั้งกลุ่มทำงานในหมู่บ้าน ขึ้นมา เพื่อที่จะดำเนินงานได้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

2) การแลกเปลี่ยนข้อมูลในประเด็นเศรษฐกิจสังคมกับวิถีชนบท

ชาวบ้านได้ดำเนินการวิเคราะห์สถานการณ์ปัจจุบันทางด้านเศรษฐกิจสังคมและวิถีชนบทด้วยตนเอง โดยในกระบวนการดังกล่าว ชาวบ้านได้เรียนรู้ทั้งในเชิงทักษะของการวิเคราะห์ และความรู้ที่เกี่ยวกับทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเอง การวิเคราะห์เศรษฐกิจครัวเรือนซึ่งมีประโยชน์ ในกระบวนการสร้างความตระหนักในข้อจำกัดและความจำเป็นในงานพัฒนา

3) การแลกเปลี่ยนข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติกับการเกษตร

สถานการณ์ปัจจุบันทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ที่ดิน ดิน น้ำ ผลผลิตและทรัพยากรจากป่า ได้รับการสำรวจในระดับหมู่บ้าน รวมทั้งมีการวิเคราะห์ถึงเรื่องการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์ในทรัพยากรต่างๆ เหล่านั้น มีการลงปฏิบัติงานในพื้นที่ และจัดการสนทนากลุ่มเกี่ยวกับเรื่องการเพาะปลูกพืช ผลผลิตจากป่า และทรัพยากรน้ำ อย่างไรก็ดี ในขั้นตอนของการประชุมเชิงปฏิบัติการนี้ ผู้ทรงคุณวุฒิในท้องถิ่นและนักวิจัยได้เข้าร่วม เพื่อเป็นการเสริมกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งการได้เรียนรู้เรื่องราวของป่าตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จะได้นำไปสู่การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ให้เกิดขึ้น

4) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องข้อจำกัดและศักยภาพในการพัฒนา

ชาวบ้านสามารถระบุข้อจำกัดและศักยภาพในการพัฒนาได้ด้วยตนเอง จากนั้นอาจมีการแลกเปลี่ยนกันภายในซ้ำอีก เพื่อค้นหาทิศทางงานพัฒนาและแนวทางแก้ไขปัญหา ในกระบวนการนี้อาจเป็นส่วนหนึ่งที่จะเสริมสร้างความตระหนักในงานพัฒนาขึ้นได้ อีกทั้งยังได้เรียนรู้ประสบการณ์จากกรณีศึกษาต่างๆ มีการใช้เครื่องมือหลายตัวในกระบวนการนี้ เช่น การจัดทำแผนที่/แผนผัง การให้คะแนนและการจัดลำดับความสำคัญ เป็นต้น

5) การเตรียมความพร้อมเพื่อการวางแผนพัฒนาชุมชน

ได้มีการจัดการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อให้ชาวบ้านได้จัดทำแผนพัฒนาชุมชนได้ด้วยตนเอง เพื่อที่จะแลกเปลี่ยนประสบการณ์และนำเสนอแผนแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องต่างๆ

4.1.4 สิ่งที่ค้นพบ

การคัดเลือกพื้นที่ดำเนินงานตามแนวทางการมีส่วนร่วมได้ดำเนินการในพื้นที่ ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 4.1.2 พื้นที่ดำเนินงานตามแนวทางการมีส่วนร่วม

จังหวัด	อำเภอ	ตำบล	จำนวนหมู่บ้าน	จำนวนครัวเรือน*
พะเยา	เมืองพะเยา	บ้านใหม่	9	1,510
		แม่กา	18	4,026
แพร่	ลอง	บ่อเหล็กลอง	8	1,102
		ทุ่งแล้ง	8	1,867
น่าน	ท่าวังผา	จอมพระ	11	1,341
		ยม	10	1,268
พิษณุโลก	ชาติตระการ	บ้านดง	14	1,240

หมายเหตุ: * แหล่งที่มา: สำนักทะเบียนอำเภอ

ในระยะเริ่มต้นได้มีการอธิบายถึงวัตถุประสงค์ของแนวทางการทำงานแบบมีส่วนร่วม ซึ่งกระบวนการประกอบไปด้วยการประชุม การสัมมนาเชิงปฏิบัติการ การประชุมกลุ่ม รวมทั้งการทดลองปฏิบัติจริงในพื้นที่ ตามแผนที่วางไว้ชาวบ้านได้วิเคราะห์สถานการณ์ปัจจุบันที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของตนเอง ทำให้ได้เห็นปัญหา ข้อจำกัด และศักยภาพในการพัฒนา อีกทั้งยังได้แลกเปลี่ยนในเรื่องแนวทางที่จะทำให้หลุดพ้นจากข้อจำกัดดังกล่าว ผลที่เกิดขึ้นได้รวบรวมแยกเป็นส่วน ๆ และนำเสนอในรายงานการสำรวจแบบมีส่วนร่วม สรุปการปฏิบัติงานจากรายงานได้นำเสนอในตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ 4.1.3 การปฏิบัติงานตามแนวทางการมีส่วนร่วม (จังหวัดพะเยา)

ก) ตำบลบ้านใหม่ 8 หมู่บ้าน

ทรัพยากรที่มีอยู่ในปัจจุบัน	ปัญหา	วิธีแก้ไข
<p>ข้อมูลชุมชน;</p> <ul style="list-style-type: none"> - ประชากร 5,040 คน 1,510 ครัวเรือน - องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (ประธาน 1 คน รองประธาน 2 คน และ สมาชิก อบต. 18 คน) - การใช้ที่ดิน: พื้นที่ทั้งหมด 36,174 ไร่ (พื้นที่ป่า 15,474 ไร่ สวนผลไม้ 3,500 ไร่ นา 12,000 ไร่ ที่อยู่อาศัย 4,000 ไร่ และ ที่สาธารณะ 1,200 ไร่) <p>กลุ่มองค์กรในชุมชน</p> <p>▲ วัดร่องไฮ</p> <p>มีกฎระเบียบในการอนุรักษ์ป่าชุมชน กลุ่มเพาะพันธุ์ข้าวชุมชน กลุ่มเกษตรทางเลือก กลุ่มเลี้ยงสัตว์ กลุ่มอาชีพ (สนับสนุนโดย อบต.)</p>	<p>- ปัญหาการว่างงาน</p>	<ul style="list-style-type: none"> - เพิ่มหรือยกระดับกิจกรรมกลุ่ม - แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ส่วนที่ 1 แผนแม่บทระดับจังหวัด (M/P)

ทรัพยากรที่มีอยู่ในปัจจุบัน	ปัญหา	วิธีแก้ไข
<p>พื้นที่เกษตรกรรมทั้งหมด 30 ล้านบาท</p> <p>▲ วัดบ้านใหม่หลวง</p> <ul style="list-style-type: none"> - กลุ่มจัดการป่าและอนุรักษ์ป่าชุมชน - คนวัยกลางคนทำงานรับจ้างในช่วงนอกฤดูทำการเกษตร - กลุ่มข้าวชุมชน - กลุ่มผลิตปุ๋ยคอก (ปุ๋ยชีวภาพ) - กลุ่มอาชีพ - กลุ่ม OTOP ผลิตข้าวสาร <p>▲ วัดบ้านหยวน</p> <ul style="list-style-type: none"> - มีกฎระเบียบชุมชนว่าด้วยการจัดการอ่างเก็บน้ำแม่เหียง - กลุ่มเกษตรกรผลิตปุ๋ยน้ำชีวภาพและปุ๋ยคอก - กลุ่มอาชีพ กำลังดำเนินการก่อตั้ง <p>▲ วัดบ้านโป่ง</p> <ul style="list-style-type: none"> - เป็นวัดเก่าแก่ซึ่งประกอบพิธีสักการะบูชาผีขุนน้ำ - กลุ่มเกษตรกรทางเลือก (ผลิตปุ๋ยชีวภาพ) 	<ul style="list-style-type: none"> - รายได้ไม่สอดคล้องกับรายจ่าย - การใช้จ่ายเกี่ยวกับของใช้ในบ้านกับค่าโทรศัพท์ค่อนข้างสูง <ul style="list-style-type: none"> - ความขัดแย้งในเรื่องการใช้น้ำระหว่างชุมชนต้นน้ำและท้ายน้ำ - อบต. ไม่ค่อยได้คิดสร้างสรรค์พัฒนางานอาชีพ แต่ไปเน้นเรื่องการพัฒนาถนนหนทาง - สมาชิก อบต. ไม่สนใจในกระบวนการมีส่วนร่วม 	<ul style="list-style-type: none"> - ปรับปรุงสภาพการเงินระดับครัวเรือน - ลดรายจ่ายครัวเรือน - การกระจายรายได้ - ริเริ่มการตลาดแลกเปลี่ยน <ul style="list-style-type: none"> - การจัดการระบบการใช้น้ำ <ul style="list-style-type: none"> - การฟื้นฟูวัฒนธรรมดั้งเดิม - คนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการและปฏิบัติการ
<p>การเกษตร:</p> <p>ผลผลิต:</p> <p>ลิ้นจี่ (2,800 ไร่ 560 ตัน)</p> <p>ข้าวโพด (370 ไร่ 148 ตัน)</p> <p>ลำไย (120 ไร่ 84 ตัน)</p> <p>ข้าว (12,000 ไร่ 480 ตัน)</p> <p>วัว (270 ตัว)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ต้นทุนสูง - มีการใช้ปุ๋ยเคมีเกินความจำเป็น - ขาดการจัดเรื่องการใช้น้ำ 	<ul style="list-style-type: none"> - พัฒนาระบบการผลิตอาหาร - พัฒนาระบบเกษตรยั่งยืน - สร้างเครื่องมือในการจัดการน้ำ - ปรับปรุงระบบชลประทาน
<p>ทรัพยากรธรรมชาติ:</p> <ul style="list-style-type: none"> - พื้นที่ตั้งอยู่ในบริเวณพื้นที่ต้นน้ำแม่หยวน - แหล่งน้ำ: อ่างเก็บน้ำแม่เหียง (12 ล้าน ลบ.ม.) อ่างหนองบัว - ลำห้วย 12 สาย - ฝ่ายกั้นน้ำ 22 แห่ง <p>- ผลผลิตตามธรรมชาติ:</p> <p>หน่อไม้ (20,000 กระป๋อง/ปี 260 ตัน)</p> <p>ผัก เห็ด</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ขาดระบบการจัดการน้ำ - การใช้น้ำและสารเคมีบริเวณพื้นที่ต้นน้ำสร้างผลกระทบต่อพื้นที่ท้ายน้ำ 	<ul style="list-style-type: none"> - การจัดการน้ำ - ลดการใช้สารเคมี - การผลิตปุ๋ยชีวภาพ <ul style="list-style-type: none"> - การจัดการป่า - การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

ข) ตำบลแม่กา 18 หมู่บ้าน

ทรัพยากรที่มีอยู่ในปัจจุบัน	ปัญหา	วิธีแก้ไข
<p>ข้อมูลชุมชน:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ประชากร 11,591 คน 4,026 ครัวเรือน - องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (ประธาน 1 คน รองประธาน 2 คน และ สมาชิก อบต. 36 คน) - ตำบลแบ่งออกเป็น 4 เขต คือเหนือ ใต้ ตะวันออก และตะวันตก - พื้นที่ภูเขาที่อยู่ห่างไกลเป็นพื้นที่ต้นน้ำของแม่น้ำสำคัญ 3 สาย - การใช้ที่ดินในตำบล: พื้นที่ทั้งหมด 155,539 ไร่ (พื้นที่การเกษตร 51,671 ไร่ ที่นา 14,460 ไร่ พื้นที่ป่าและที่สาธารณะ 95,958 ไร่ ที่อยู่อาศัย 7,864 ไร่) <p>มีความเชื่อเรื่องวิญญาณที่สถิตอยู่ในธรรมชาติ ต้นน้ำ แหล่งน้ำ มีมหาวิทยาลัยนเรศวร สาขาพะเยา มีบ่อน้ำลึกและต้น</p>	<p>เขตใต้:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ไม่มีเอกสารสิทธิ์ 90% - กิจกรรมส่งเสริมอาชีพมีน้อย - รายได้ต่ำ <p>เขตกลาง:</p> <ul style="list-style-type: none"> - เอกสารสิทธิ์แจกออกไปประมาณ 30% ของพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน - รายได้และรายจ่ายสูง <p>บ่อน้ำลึกมีไม่เพียงพอสำหรับการบริโภคในครัวเรือน</p> <p>สมาชิก อบต. ไม่สนใจงานพัฒนา</p>	<ul style="list-style-type: none"> - จัดให้มีการแลกเปลี่ยนกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง - การกระจายรายได้ - ปรับปรุงเศรษฐกิจครัวเรือน - ลดรายจ่ายของครัวเรือน - กิจกรรมการออมทรัพย์ - จัดให้มีการตลาดแลกเปลี่ยน <ul style="list-style-type: none"> - ส่งเสริมกิจกรรมกลุ่ม - พัฒนาวัฒนธรรมดั้งเดิม - คนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการต่างๆ
<p>การเกษตร:</p> <p>การเพาะปลูกพืช:</p> <ul style="list-style-type: none"> ลิ้นจี่ (270 ไร่ 22 ตัน) ข้าวโพด (18,900 ไร่ 7,560 ตัน) ลำไย (130 ไร่ 11 ตัน) ข้าวหอมมะลิ (4,750 ไร่ 2,137 ตัน) ข้าวเหนียว (9,710 ไร่ 4,369 ตัน) ถั่วดำ (1,200 ไร่ 60 ตัน) หอมใหญ่ (470 ไร่ 470 ตัน) <p>กระเทียม</p> <p>ปศุสัตว์: วัว (477 ตัว) หมู (2,250 ตัว)</p> <p>กระบือ (50 ตัว)</p> <p>การประมง: ปลาตูก (ประมาณ 5,000 ตัว/ครั้ง) กบ (ประมาณ 300,000 ตัว/ครั้ง)</p> <p>เขตใต้: สวนยางพารา 200 ไร่</p> <p>เขตกลาง:</p> <p>พืชหลัก คือ ข้าวโพด</p> <p>กลุ่มเลี้ยงวัว 3 แห่ง</p> <p>กลุ่มเลี้ยงกบ 1 กลุ่ม</p>	<p>เขตใต้:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ไม่มีการทำเกษตรยั่งยืน - ไม่มีการแปรรูปผลิตผลทางการเกษตร - ไม่มีการซ่อมบำรุงเหมืองฝาย - มีการใช้ปุ๋ยเคมี สารกำจัดศัตรูพืช สารกำจัดวัชพืช จำนวนมากเกินไป - มีแนวโน้มการพังทลายของดิน <p>เขตกลาง:</p> <ul style="list-style-type: none"> - การใช้ปุ๋ยเคมี สารกำจัดศัตรูพืช สารกำจัดวัชพืชจำนวนมากเกินไป - มีการทำการเกษตรอยู่แห่งเดียว <p>เขตเหนือ:</p> <ul style="list-style-type: none"> - การใช้ปุ๋ยเคมี สารกำจัดศัตรูพืช สารกำจัดวัชพืชจำนวนมากเกินไป - ระบบการใช้น้ำไม่มีประสิทธิภาพ 	<ul style="list-style-type: none"> - พัฒนาระบบการผลิตอาหาร - พัฒนาระบบเกษตรยั่งยืน - สร้างระบบการแปรรูปผลิตผล - ลดการใช้สารเคมี - ส่งเสริมการปลูกผักและพืชสมุนไพรท้องถิ่น - การเสริมสร้างระบบการจัดการน้ำ - ปรับปรุงระบบชลประทาน

ส่วนที่ 1 แผนแม่บทระดับจังหวัด (M/P)

ทรัพยากรที่มีอยู่ในปัจจุบัน	ปัญหา	วิธีแก้ไข
<p>ทรัพยากรธรรมชาติ: แหล่งน้ำ: -อ่างเก็บน้ำแม่ต้า (37 ล้าน ลบ.ม.) -อ่างเก็บน้ำ ห้วยนาปอย (6 ล้าน ลบ.ม.) -อ่างเก็บน้ำอื่นๆ อีก 3 แห่ง และสระน้ำ 1 แห่ง -ลำน้ำสาขา 32 สายจากแม่น้ำสายหลัก 4 สาย -เหมืองฝาย 4 แห่ง</p> <p>ผลิตผลจากธรรมชาติ : ไม้เบญจพรรณ ไม้สัก ยาง ไม้เห็ด สัตว์ป่า สมุนไพร มีการทำไร่ไถนา</p>	<p>เขตใต้: - ชุมชนไม่ชัดเจนเรื่องแนวเขตป่า - การบุกรุกพื้นที่ป่าและป่าชุมชน - ดินไม้ในป่าถูกลักลอบตัดบ่อยครั้งทั้งจากคนภายนอกและภายในชุมชน - มีการเผาป่าเพื่อที่จะล่าสัตว์และเก็บผักป่า</p> <p>เขตกลาง: - การบุกรุกพื้นที่ป่าในเขตมหาวิทยาลัย - ป่าไม้ถูกลักลอบตัดบ่อย - แนวเขตป่าไม่ชัดเจน</p> <p>เขตเหนือ: - พื้นที่ป่าและเขตปฏิรูปที่ดินกำลังเสื่อมโทรม - แหล่งน้ำมากกว่า 95% ของอ่างเก็บน้ำแม่ต้าถูกใช้สำหรับพื้นที่ข้างนอก - ขาดหลักคิดในการจัดการน้ำ</p>	<ul style="list-style-type: none"> - การกำหนดกฎเกณฑ์ที่ชัดเจน - สร้างความเข้าใจในกฎเกณฑ์ระเบียบและบทลงโทษ - ลดการใช้สารเคมี - การผลิตปุ๋ยชีวภาพ - การจัดการป่า - การจัดการระบบการใช้น้ำ

หมายเหตุ: ตารางจัดเตรียมโดยคณะศึกษา โดยใช้ฐานข้อมูลที่รวบรวมได้จากรายงานการสำรวจแบบมีส่วนร่วม

ตารางที่ 4.1.4 การปฏิบัติงานตามแนวทางการมีส่วนร่วม (จังหวัดแพร่)

ก) ตำบลบ่อเหล็กทอง 8 หมู่บ้าน

ทรัพยากรที่มีอยู่ในปัจจุบัน	ปัญหา	วิธีแก้ไข
<p>ข้อมูลชุมชน: ประชากร 4,205 คน ,1,012 ครัวเรือน เศรษฐกิจชุมชน : - รายได้รวม 81,328,120 บาท/ปี - หนี้สินรวม 80,218,257 บาท/ปี - การรวมกลุ่ม เช่น กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มผู้ใช้น้ำ กลุ่มหัตถกรรม - ศูนย์สุขภาพชุมชน 1 แห่ง - ระบบน้ำบาดาล 1 แห่ง - ขยะ - แหล่งความรู้: ผู้นำ ผู้ใหญ่บ้าน อบต. - ทิศนคติต่อเรื่องการวางแผนพัฒนาชุมชน</p>	<ul style="list-style-type: none"> - รายได้กับรายจ่ายไม่สมดุล - การว่างงาน - กิจกรรมของกลุ่มกองทุนชุมชนยังอ่อนแอ - ขาดความเข้าใจเรื่องสุขภาพ - ขาดแคลนน้ำบริโภค - ไม่มีระบบการจัดการน้ำ - ไม่มีหลักคิดต่อเรื่องการจัดการขยะ - ผู้นำปัจจุบันไม่สนใจที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ เพื่อการพัฒนา 	<ul style="list-style-type: none"> - ปรับปรุงการเงินระดับครัวเรือน - เสริมสร้างตลาดภายใน - แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง - ใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรเพื่อการดูแลสุขภาพ - การเสริมสร้างการจัดการน้ำ - การคัดแยกขยะในระดับครัวเรือนแล้วนำไปผ่านกระบวนการนำกลับมาใช้ใหม่ - คนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการและปฏิบัติการ

ทรัพยากรที่มีอยู่ในปัจจุบัน	ปัญหา	วิธีแก้ไข
<p>การเกษตร: รายได้ภาคเกษตร: 45,920,992 บาท/ปี (56% จากรายได้รวม) พืชเศรษฐกิจหลัก: ข้าว (ผลผลิต 350 ก.ก./ไร่) จำนวน 3,584 ไร่ สวนไม้ผลและพืชไร่จำนวน 2,523 ไร่ แหล่งน้ำ: อ่างเก็บน้ำ 4 แห่ง มีพื้นที่น้ำ 7-10 ไร่ ระดับความลึก 0.8-1.5 เมตร</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ไม่มีระบบการจัดการด้านอาหารและผลผลิต - ไม่มีแนวคิดเรื่องการกระจายผลผลิตและการแปรรูปผลิตผล - ไม่มีตลาดรองรับ - ราคาผลผลิตตกต่ำ - ค่าใช้จ่ายสูง - ขาดแคลนน้ำ 	<ul style="list-style-type: none"> - พัฒนาระบบตลาดภายใน - ค้นหาแหล่งสร้างรายได้ในช่วงฤดูแล้ง - การแปรรูปผลิตผล - การพัฒนาแหล่งน้ำ
<p>ทรัพยากรธรรมชาติ: แหล่งน้ำ: 4 ลำน้ำสาขาของแม่น้ำยม ป่าอนุรักษ์พื้นที่ 1,000 ไร่ การเพาะปลูกในแหล่งธรรมชาติ: สะเดา ตะไคร้ ข่า ขมิ้น เพกา เป็นต้น อุทยานแห่งชาติ (พืชและสัตว์) แหล่งแร่: เหล็ก ทองคำ ดินสอพอง แหล่งต้นน้ำลำธาร</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ขาดความรู้ในการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ - พืชผลถูกจำหน่ายในรูปของสด ไม่มีการแปรรูป - ของป่าถูกขายเป็นวัตถุดิบ - แหล่งน้ำและลำห้วยเสื่อมโทรม - ป่าถูกทำลาย/เสื่อมสภาพ - การตัดไม้/ค้าไม้ - ความขัดแย้งในเรื่องการใช้ <p>ทรัพยากรธรรมชาติระหว่างชุมชนกับหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง</p> <ul style="list-style-type: none"> - การฉ้อราษฎร์บังหลวงของเจ้าหน้าที่ภาครัฐเกี่ยวกับการตัดไม้/ค้าไม้ผิดกฎหมาย 	<ul style="list-style-type: none"> - การเรียนรู้ - การจัดการการใช้ประโยชน์ - การปลูกป่าไม้ทดแทน

ข) ตำบลทุ่งแล้ง 8 หมู่บ้าน

ทรัพยากรที่มีอยู่ในปัจจุบัน	ปัญหา	วิธีแก้ไข
<p>ข้อมูลชุมชน: ประชากร 7,967 คน 1,867 ครัวเรือน เศรษฐกิจชุมชน: รายได้รวม: 95,701,279 บาท/ปี หนี้สินรวม: 88,757,300 บาท/ปี กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต 3 กลุ่ม ธนาคารหมู่บ้าน 1 แห่ง (หมู่ 5) สถานีนอมนม 2 แห่ง ,ศูนย์เด็กเล็ก อ่างเก็บน้ำห้วยสะแนน (พื้นที่ 20 ไร่) อาชีพหลัก: การทำนา (6,300 ไร่ ให้ผลผลิต 700 ก.ก./ไร่) ขยะ แหล่งความรู้: ผู้นำ ,ผู้ใหญ่บ้าน ,อบต , ผู้ทรงคุณวุฒิ</p>	<ul style="list-style-type: none"> - รายได้กับรายจ่ายไม่สมดุลกัน - การว่างงาน - ขาดความเข้าใจเรื่องสุขภาพ - ไม่มีแนวคิดเรื่องการจัดการขยะ - ไม่มีการจัดการความรู้ที่ดีและการใช้ประโยชน์จากผู้รู้ 	<ul style="list-style-type: none"> - การปรับปรุงเศรษฐกิจครัวเรือน - การเสริมสร้างตลาดภายใน - การแลกเปลี่ยนความรู้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง - การเสริมสร้างระบบการจัดการน้ำ - การคัดแยกขยะในระดับครัวเรือนแล้วนำไปผ่านกระบวนการนำกลับไปใช้ใหม่ - สร้างระบบการจัดการฐานความรู้เพื่อการพึ่งตนเอง - คนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการและปฏิบัติการ

ส่วนที่ 1 แผนแม่บทระดับจังหวัด (M/P)

ทรัพยากรที่มีอยู่ในปัจจุบัน	ปัญหา	วิธีแก้ไข
<p>การเกษตร: รายได้ภาคเกษตร: 42,761,819 บาท/ปี (45% ของรายได้รวม) พื้นที่การเกษตร 17,352 ไร่ บนภูเขา 6,300 ไร่ พื้นที่รวม 72,367 ไร่ ในที่ราบ แหล่งน้ำ: อ่างเก็บน้ำ 2 แห่ง (แห่งแรกมีพื้นที่น้ำ 15 ไร่ ลึก 2.5 เมตร อีกแห่ง 5 ไร่ ลึก 0.8 เมตร ข้อมูล มิ.ย. พ.ศ. 2548) สระน้ำชุมชน: ขนาด 5 ไร่ ลึก 1.5 เมตร (ข้อมูล มิ.ย. พ.ศ. 2548)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ไม่มีระบบการจัดการอาหารและผลผลิต - ไม่มีแนวคิดเรื่องการกระจายผลผลิตและการแปรรูปผลผลิต - ไม่มีตลาดรองรับ - ราคาผลผลิตตกต่ำ - ค่าใช้จ่ายสูง - ขาดแคลนน้ำ 	<ul style="list-style-type: none"> - พัฒนาระบบตลาดภายใน - ค้นหาแหล่งสร้างรายได้ในช่วงฤดูแล้ง - การแปรรูปผลผลิต - การพัฒนาแหล่งน้ำ
<p>ทรัพยากรธรรมชาติ:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน ในเขตป่าและแหล่งน้ำธรรมชาติ - แหล่งน้ำ: แม่น้ำยม - ป่าชุมชนและป่าสาธารณะ 1,878 ไร่ - การเพาะปลูกตามพื้นที่ธรรมชาติ: สะเดา ตะไคร้ ข่า ขมิ้น เพกา เป็นต้น - ป่าอนุรักษ์และอุทยานแห่งชาติ (พันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์) - ป่าไม้ 	<ul style="list-style-type: none"> - ขาดความรู้ในการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ - พืชผลถูกจำหน่ายในรูปของสด ไม่มีการแปรรูป - ของป่าถูกขายเป็นวัตถุดิบ - แหล่งน้ำและลำห้วยเสื่อมโทรม - ป่าถูกทำลาย/เสื่อมสภาพ - การตัดไม้/ค้าไม้ - ความขัดแย้งในเรื่องการใช้ทรัพยากรธรรมชาติระหว่างชุมชนกับหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง - การฉ้อราษฎร์บังหลวงของเจ้าหน้าที่ภาครัฐเกี่ยวกับการตัดไม้/ค้าไม้ผิดกฎหมาย 	<ul style="list-style-type: none"> - การเรียนรู้ - การจัดการเรื่องการใช้ประโยชน์ - ห้วยแม่สะนาอนุรักษ์ไว้เป็นป่าชุมชนจำนวน 1,000 ไร่ - การปลูกป่าทดแทน

หมายเหตุ: ตารางจัดเตรียมโดยคณะศึกษา โดยใช้ฐานข้อมูลที่รวบรวมได้จากรายงานการสำรวจแบบมีส่วนร่วม

ตารางที่ 4.1.5 การปฏิบัติงานตามแนวทางการมีส่วนร่วม (จังหวัดน่าน)

ก) ตำบลยม 10 หมู่บ้าน

ทรัพยากรที่มีอยู่ในปัจจุบัน	ปัญหา	วิธีแก้ไข
<p>ข้อมูลชุมชน: กลุ่มชาติพันธุ์: คนไทย ลื้อ วัด 9 แห่ง โบสถ์คริสต์ 1 แห่ง อบต. ระดับ 5 อ่างเก็บน้ำห้วยช้างสาร ประชากร: 4,959 คน 1,268 ครัวเรือน เศรษฐกิจครัวเรือน: เป็นหนี้ ธกส. มีกลุ่มแปรรูปหน่อไม้กระป๋อง 1 กลุ่ม และกลุ่มทอผ้า 2 กลุ่ม ทุกหมู่บ้านมีกลุ่มออมทรัพย์ สุขภาพ แหล่งความรู้: กำนัน</p>	<ul style="list-style-type: none"> - รายได้กับรายจ่ายไม่สมดุลกัน - การว่างงาน - ขาดเงินทุน - กิจกรรมของกองทุนหมู่บ้านยังต้องพัฒนา - ขาดการจัดการความรู้ที่ดีและการใช้ประโยชน์จากผู้รู้ 	<ul style="list-style-type: none"> - ปรับปรุงการเงินระดับครัวเรือน - ค้นหาแหล่งเงินทุน - แลกเปลี่ยนความรู้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง - เสริมสร้างความตระหนักรู้ต่อสุขภาพและสวัสดิการสังคม - สร้างระบบการจัดการฐานความรู้เพื่อการพึ่งตนเอง - คนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการและปฏิบัติการ

ทรัพยากรที่มีอยู่ในปัจจุบัน	ปัญหา	วิธีแก้ไข
<p>การเกษตร: นาข้าว: 5,068 ไร่ (ผลผลิตข้าวเหนียว 300 ก.ก./ไร่) ภัยแล้ง การปลูกพริกหลังทำนา เกษตรกรที่สูง (ข้าวโพด) 3,170 ไร่</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ราคาพริกกำลังตกต่ำ - ขาดการจัดการอาหารและผลผลิตอย่างเป็นระบบ - ผลผลิตส่วนใหญ่ (พริกและข้าวโพด) จำหน่ายสู่ภายนอก - ขาดระบบชลประทาน - แหล่งน้ำไม่เพียงพอ - ไม่มีสถานที่ที่เหมาะสมในการขุดเจาะบ่อน้ำ - ขาดแนวคิดเรื่องการกระจายผลผลิตและการแปรรูปผลิตผล - ไม่มีตลาดรองรับ - ราคาผลผลิตตกต่ำ - รายจ่ายสูง - ขาดแคลนน้ำ 	<ul style="list-style-type: none"> - กิจกรรมสร้างรายได้ในช่วงฤดูแล้ง - การแปรรูปผลผลิต - การพัฒนาแหล่งน้ำ - การก่อสร้างถนน
<p>ทรัพยากรธรรมชาติ: ป่าชุมชน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ</p>	<ul style="list-style-type: none"> - การทำไม้ - ความอุดมสมบูรณ์ของดินต่ำ - ไร่ปลูกเกินความจำเป็น - ไร่ไม่เสื่อมโทรม 	<ul style="list-style-type: none"> - การใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสมเพื่อการยังชีพ (หน่อไม้) - ทำปุ๋ยชีวภาพ - ทำแนวกันไฟ - การปลูกป่าทดแทน

ข) ตำบลจอมพระ 11 หมู่บ้าน

ทรัพยากรที่มีอยู่ในปัจจุบัน	ปัญหา	วิธีแก้ไข
<p>ข้อมูลชุมชน: กลุ่มชาติพันธุ์: ไทย ลื้อ ประชากร: 2,753 คน 1,341 ครัวเรือน เศรษฐกิจครัวเรือน: ส่วนใหญ่เป็นหนี้ ธกส. ไม่มีกลุ่มออมทรัพย์ในหมู่บ้าน สุขภาพ แหล่งความรู้: ไม่มีกลุ่มองค์กรหรือผู้นำ</p>	<ul style="list-style-type: none"> - รายได้กับรายจ่ายไม่สมดุลกัน - การว่างงาน - ขาดการจัดการความรู้ที่ดีและการใช้ประโยชน์จากบุคลากรภายนอก 	<ul style="list-style-type: none"> - ปรับปรุงการเงินระดับครัวเรือน - ค้นหาแหล่งรายได้ - แลกเปลี่ยนความรู้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง - เสริมสร้างความตระหนักต่อสุขภาพและสวัสดิการสังคม - สร้างระบบการจัดการฐานความรู้เพื่อการพึ่งตนเอง - คนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการและปฏิบัติการ
<p>การเกษตร: พืชหลัก: ข้าว พริก ข้าวโพด อ่างเก็บน้ำน้ำฮาว แหล่งน้ำ: ยม</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ไม่มีระบบสูบน้ำจากแม่น้ำยม - ไม่มีระบบชลประทาน - ราคาพริกกำลังตกต่ำ - ขาดการจัดการอาหารและผลผลิตอย่างเป็นระบบ 	<p>การพัฒนาระบบชลประทาน</p> <ul style="list-style-type: none"> - การสร้างรายได้ (เลี้ยงวัว หมู ไก่ ฯลฯ) - การแปรรูปผลผลิต

ส่วนที่ 1 แผนแม่บทระดับจังหวัด (M/P)

ทรัพยากรที่มีอยู่ในปัจจุบัน	ปัญหา	วิธีแก้ไข
	<ul style="list-style-type: none"> - ผลผลิตส่วนใหญ่ (พริกกับข้าวโพด) จำหน่ายสู่ภายนอก - น้ำไม่พอใช้ในฤดูแล้ง - ขาดแนวคิดเรื่องการกระจายผลผลิต และการแปรรูปผลผลิต - ไม่มีตลาดรองรับ - ราคาผลผลิตตกต่ำ (พริก) - ต้นทุนการผลิตสูง - ไม่มีการแปรรูปผลผลิต - ขาดความรู้ด้านการเกษตร - ขาดแคลนน้ำในฤดูแล้ง 	<ul style="list-style-type: none"> - ขุดสระน้ำ - สร้างถนน - ปรับปรุงอ่างเก็บน้ำที่มีอยู่ - ขุดลอกลำน้ำและอ่างเก็บน้ำ
<p>ทรัพยากรธรรมชาติ: ป่าชุมชนจัดการโดยหมู่บ้านโพน</p> <p>การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ความอุดมสมบูรณ์ของดินต่ำ - การใช้ปุ๋ยเกินความจำเป็น - ป่าไม้เสื่อมโทรม 	<ul style="list-style-type: none"> - การใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อการยังชีพ (ไม้ ถ่านไม้ ฯลฯ) - ทำปุ๋ยชีวภาพ - ทำแนวกันไฟ - การปลูกป่าทดแทน - จัดตั้งกลุ่มเกษตรกรที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ,กลุ่มเลี้ยงสัตว์กับการทำปุ๋ยอินทรีย์

หมายเหตุ: ตารางจัดเตรียมโดยคณะศึกษา โดยใช้ฐานข้อมูลที่รวบรวมได้จากรายงานการสำรวจแบบมีส่วนร่วม

ตารางที่ 4.1.6 การปฏิบัติงานตามแนวทางการมีส่วนร่วม (จังหวัดพิษณุโลก)

ก) ตำบลบ้านดง 14 หมู่บ้าน

ทรัพยากรที่มีอยู่ในปัจจุบัน	ปัญหา	วิธีแก้ไข
<p>ข้อมูลชุมชน: การเกษตร:</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ต้นทุนการผลิตที่สูงก่อให้เกิดหนี้สินครัวเรือน - รายจ่ายครัวเรือนสูง - ค่าแรงต่ำ - การจัดการเงินครัวเรือนค่อนข้างลำบาก - ความตระหนักต่อเรื่องสุขภาพและสวัสดิการยังต่ำ - ค่าไฟสูง - การติดยาเสพติด - ไม่มีการถ่ายทอดความรู้ วัฒนธรรม ภาษาและการทำอาหารพื้นบ้าน 	<ul style="list-style-type: none"> - พัฒนาระบบตลาดกลางในชุมชน - ก่อตั้งกองทุนหมุนเวียน โดยมีแหล่งทุนทั้งจากภายในและภายนอก - สร้างโอกาสการเรียนรู้จากผู้นำทางการ อบต. ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ทรงคุณวุฒิ หมอพื้นบ้าน ผู้ประกอบพิธีกรรม ช่างพื้นบ้าน ฯลฯ

ทรัพยากรที่มีอยู่ในปัจจุบัน	ปัญหา	วิธีแก้ไข
<p>การเกษตร: การใช้ที่ดินในการเกษตร: นาข้าว 8,076 ไร่ พืชไร่ 53,703 ไร่ ไม้ผล 3,588 ไร่ พืชล้มลุก 1,810 ไร่ ผัก 494 ไร่</p>	<p>ผลผลิตการเกษตรลดลง</p> <ul style="list-style-type: none"> - ขาดความรู้และทักษะ - ขาดแคลนอ่างเก็บน้ำ - ขาดการจัดการน้ำ - ต้นทุนการผลิตสูง (เมล็ดพันธุ์ที่มีคุณภาพ ปุ๋ย ฯลฯ) - ราคาผลผลิตต่ำ - ขาดทักษะการเลี้ยงสัตว์ และทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ - การคมนาคมไม่สะดวก 	<ul style="list-style-type: none"> - การปรับปรุงระบบการผลิตสำหรับการบริโภคภายใน - เพิ่มผลผลิต และลดค่าใช้จ่ายซื้ออาหาร - เพิ่มความหลากหลายของผลผลิตเพื่อความมั่นคงทางอาหารของชุมชน - สร้างสมดุลระหว่างเกษตรกรรมและสิ่งแวดล้อม ทั้งในการเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์ และการเกษตรแบบดั้งเดิม
<p>ทรัพยากรธรรมชาติ: คลอง แม่น้ำ หนองน้ำ อยู่ใกล้เขตป่าสงวนภูเมียง – ภูทอง</p>	<ul style="list-style-type: none"> - การทำลายคุณภาพดิน - ขาดความสนใจที่จะปรับปรุงดิน - พื้นที่ป่าลดลง - สูญเสียแหล่งอาหารตามธรรมชาติ - การใช้ปุ๋ยเคมีเกินความจำเป็น - แหล่งน้ำธรรมชาติลดลงในช่วงฤดูแล้ง - ตะกอนดิน - ความขัดแย้งในการใช้ที่ดินระหว่างการอนุรักษ์กับการดำรงชีพ และระหว่างรัฐกับชุมชน 	<ul style="list-style-type: none"> - การมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ - การพัฒนาเครือข่ายการจัดการป่าชุมชน - เสริมสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง - เสริมสร้างแนวคิดแหล่งอาศัยภูเมียง ภูทอง (ต้นไม้ แหล่งน้ำ ไม้ป่า สมุนไพร สัตว์ป่า ปุ๋ยธรรมชาติหรือฮิวมัส ซึ่งเป็นดินดำที่เกิดจากการสลายตัวของพืชและสัตว์) - การทำแนวกันไฟ - การทำแนวเขตระหว่างพื้นที่ป่าคุ้มครองกับพื้นที่ปลูกป่าทดแทนให้ชัดเจน

หมายเหตุ: ตารางจัดเตรียมโดยคณะศึกษา โดยใช้ฐานข้อมูลที่รวบรวมได้จากรายงานการสำรวจแบบมีส่วนร่วม

จากการรายงานผลยังพบว่า ชาวบ้านในพื้นที่ส่วนใหญ่ยังประสบปัญหาหลายประการ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิเคราะห์ปัญหา ดังเสนอในตารางข้างล่างนี้

ตารางที่ 4.1.7 สภาพปัญหาที่พบมากในพื้นที่

ประเด็น	ปัญหาที่ได้จากการวิเคราะห์	ปัญหาที่ค้นพบโดยชาวบ้าน*
ทรัพยากรธรรมชาติ	พื้นที่ป่ากำลังเสื่อมโทรม	พื้นที่ป่าเสื่อมโทรม
	การทำไม้ผิดกฎหมายยังคงมีอยู่	ป่าไม้ถูกกลืนกลบตัดบ่อยๆ
	ไฟป่า	มีการเผาป่าเพื่อล่าสัตว์
	พื้นที่ป่าคุ้มครองยังไม่จำแนกชัดเจน	แนวเขตป่าอนุรักษ์ไม่ชัดเจน
	ความรู้ในการจัดการและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติน้อย	ขาดความรู้เกี่ยวกับพืชในป่า รวมถึงความรู้ในการจัดการและการใช้ประโยชน์จากป่า

ส่วนที่ 1 แผนแม่บทระดับจังหวัด (M/P)

ประเด็น	ปัญหาที่ได้จากการวิเคราะห์	ปัญหาที่ค้นพบโดยชาวบ้าน*
สภาพเศรษฐกิจสังคม	ประชาชนเข้าไปในเขตป่า	การรุกล้ำพื้นที่ป่าอนุรักษ์และป่าชุมชน
	รายได้ภาคเกษตรค่อนข้างจำกัด	มีประมาณ 45-56% จากรายได้รวม (จังหวัดแพร่) ราคาผลผลิตไม่แน่นอน
	รายจ่ายครัวเรือนสูง	รายจ่ายสูงกว่ารายรับ ต้นทุนการผลิตในภาคเกษตรสูง ต้องซื้ออาหารจากภายนอก
	จำนวนหนี้สินครัวเรือนค่อนข้างสูง	เงินกู้เพื่อใช้ในการเกษตร ต้นทุนการผลิตสูง
	โอกาสในการหารายได้นอกภาคเกษตรค่อนข้างจำกัด	การส่งเสริมอาชีพมีน้อย ค่าแรงต่ำ
การเกษตร	พื้นที่ที่ดินเหมาะสมกับการเพาะปลูกมีน้อย	ดินมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ, การใช้สารเคมีมากเกินไป
	ระบบสาธารณูปโภคไม่ได้รับการพัฒนาที่ดีพอ	ขาดแหล่งน้ำ
	ปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยว	ข้าวโพด, ลิ้นจี่, สวนผลไม้, พริก, ข้าว, มันสำปะหลัง, อ้อย เป็นต้น
	ราคาผลผลิตพืชผันผวนตลอดเวลา	ราคาตลาดของผลผลิตต่ำ
	การส่งเสริมการเกษตรไม่เพียงพอ	การสนับสนุนด้านเทคนิคไม่เพียงพอ, ขาดการเชื่อมโยงองค์ความรู้สู่การผลิตและการจัดการ

หมายเหตุ: * ปัญหาที่ค้นพบโดยชาวบ้านนำมาจากรายงานการสำรวจแบบมีส่วนร่วม

สิ่งที่ค้นพบข้างต้นที่ชาวบ้านมองว่าเป็นปัญหาสำคัญ คือ ชาวบ้านส่วนใหญ่กำลังประสบกับความฝืดเคืองทางเศรษฐกิจ เนื่องจากรายได้ครัวเรือนไม่สมดุลกับรายจ่าย ในขณะที่ชาวบ้านมีรายได้จากผลผลิตการเกษตร แต่ก็ต้องใช้จ่ายส่วนใหญ่มากับเรื่องต้นทุนการผลิตการเกษตร รวมถึงซื้ออาหารจากภายนอกทั้งข้าว ผัก และเนื้อสัตว์ แม้ว่าบางส่วนจะสามารถผลิตได้เองก็ตาม ทำให้ชาวบ้านต้องกู้ยืมจากธนาคารเพื่อการเกษตรฯ (ธกส.) และแหล่งสินเชื่ออื่นๆ ภายใต้สถานการณ์ดังกล่าวพวกเขาไม่สามารถที่จะพึ่งตัวเองทั้งในด้านอาหารและด้านอื่น

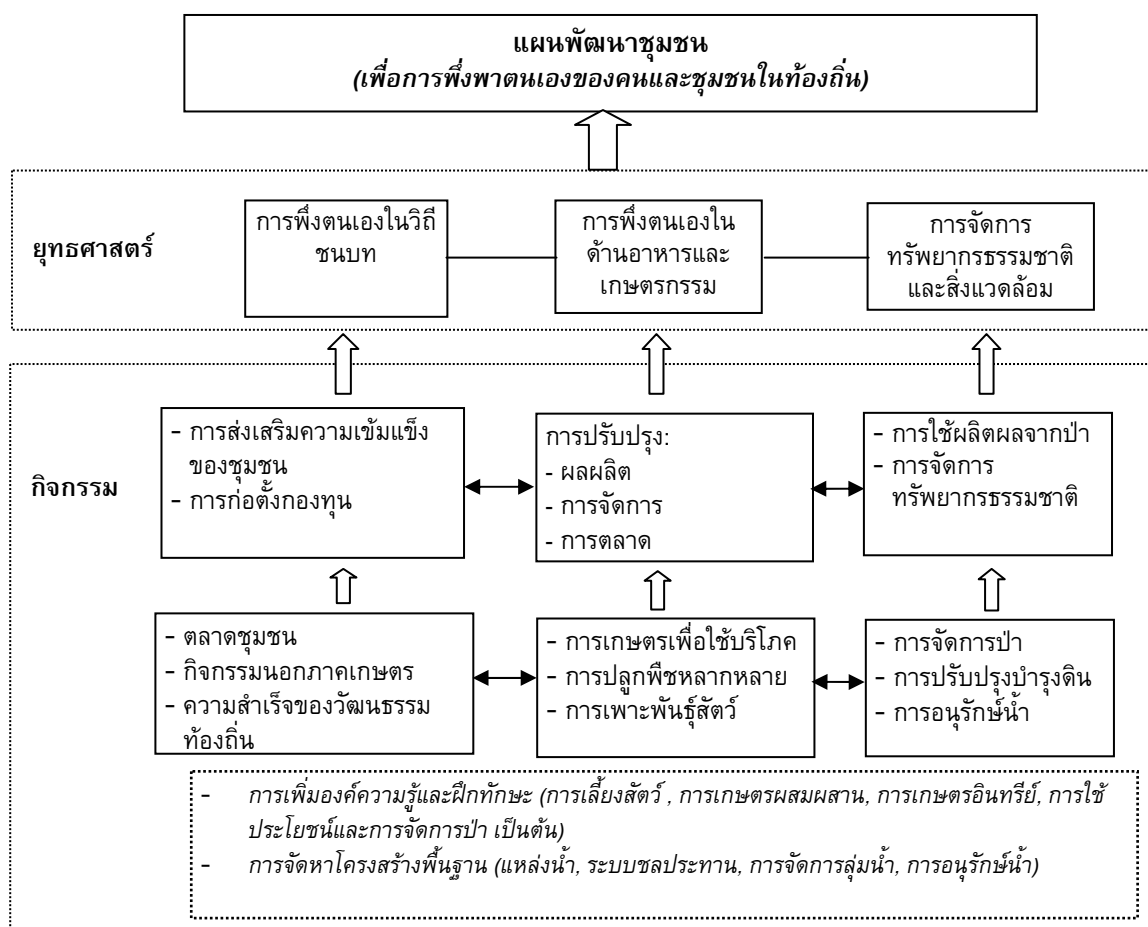
สิ่งที่ค้นพบจากแนวทางการมีส่วนร่วม สามารถสรุปสถานภาพของเกษตรกรในพื้นที่ปฏิรูปที่ดินได้ดังนี้

เกษตรกรในพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน
- เกษตรกรต้องพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติจากป่า
- พื้นที่ทำการเกษตรมีคุณภาพไม่เหมาะสม (ความอุดมสมบูรณ์ต่ำ มีแนวโน้มในการพังทลายของหน้าดิน เข้าถึงแหล่งน้ำยาก)
- เกษตรกรผูกติดอยู่กับพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยวเป็นหลัก (ซึ่งราคาตลาดไม่แน่นอน)
- เกษตรกรต้องประสบปัญหาการจัดการด้านการเงิน (รายได้ไม่แน่นอน ต้นทุนการผลิตสูง และมีหนี้สิน)

4.1.5 ผลที่ได้รับ

(1) แผนพัฒนาชุมชน

ผลที่ได้จากการทำงานร่วมกันนี้ ชุมชนได้จัดเตรียมแผนพัฒนาชุมชน (CDP) ซึ่งประกอบด้วยยุทธศาสตร์การทำงาน และโครงสร้างกิจกรรมพร้อมกับประมาณการบุคลากร ครัวเรือน ชุมชน และตำบลที่เข้าร่วมปฏิบัติการตามแผนพัฒนาชุมชนที่จัดทำขึ้น ชาวบ้านมุ่งหวังที่จะประสบความสำเร็จจากการพึ่งตนเอง ซึ่งเป็นเป้าหมายของงานพัฒนาในครั้งนี้ โดยมีรายละเอียดของแผนดังแผนภูมิในรูปที่ 4.1.1

รูปที่ 4.1.1 กรอบของแผนพัฒนาชุมชน

แผนพัฒนาชุมชนของแต่ละพื้นที่จะมีความต่างในรายละเอียดลงไป แต่โดยประเด็นของงานหลักๆ แล้ว จะไปในทิศทางเดียวกัน กล่าวคือ เป็นเรื่องราวที่เกี่ยวกับการเกษตรแบบยั่งยืน ทรัพยากรธรรมชาติ และการพัฒนาชนบท (ตารางที่ 4.1.8)

(2) เวทีประชาพิจารณ์

เวทีประชาพิจารณ์ได้จัดทำขึ้นเพื่อหารือแลกเปลี่ยนเกี่ยวกับเนื้อหาสาระของแผนพัฒนาชุมชนผ่านการจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการรายจังหวัด ระหว่างวันที่ 4 – 7 ตุลาคม พ.ศ. 2548 โดยมีผู้เข้าร่วมจาก ส.ป.ก. ส่วนกลาง กนท. ส.ป.ก. จังหวัด รวมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในจังหวัด ตัวแทนจากระดับจังหวัด อาทิ รองผู้ว่าราชการจังหวัด และที่ขาดไม่ได้ คือ อบต. และชาวบ้านจากชุมชนที่ผ่านกระบวนการสำรวจแบบมีส่วนร่วม จำนวนผู้เข้าร่วมในเวทีประชาพิจารณ์แต่ละแห่งมีอยู่ระหว่าง 99 – 133 คน

หลังจากที่ได้นำเสนอแผนพัฒนาชุมชนและกระบวนการสำรวจแบบมีส่วนร่วม เจ้าหน้าที่จากส่วนราชการและตัวแทนระดับจังหวัดได้ให้ข้อคิดเห็นคำแนะนำ อีกทั้งยังได้แสดงความห่วงใยต่อการพัฒนาชุมชน และความจำเป็นที่จะต้องผลักดันแนวทางการพัฒนาให้เป็นจริง มีการเสนอให้จัดการแลกเปลี่ยนประเด็นกิจกรรมตามแผนพัฒนาชุมชนอย่างลงลึก มีข้อสังเกตว่า คณะทำงานจากจังหวัดน่านได้เข้าร่วมสังเกตการณ์ในเวทีประชาพิจารณ์จังหวัดพิษณุโลก

(3) บทเรียนที่ได้รับ

หลังการทำประชาพิจารณ์ ได้จัดให้มีเวทีประชุมต่อเนื่องในวันที่ 10 ตุลาคม พ.ศ. 2548 โดยมีเจ้าหน้าที่ ส.ป.ก. ส่วนกลางและภูมิภาค กนท. และคณะศึกษา เข้าร่วมประชุมกับคณะทำงานชุมชน ในที่ประชุมได้สรุปบทเรียนสำคัญที่ได้เรียนรู้ ดังนี้

1. แนวทางการมีส่วนร่วมต้องใช้เวลาพอสมควรเพื่อดำเนินการ ซึ่งพบว่าเป็นการยากที่จะดึงชาวบ้านให้เข้ามามีส่วนร่วมและสร้างความรู้สึกรับความเป็นเจ้าของ เจ้าหน้าที่จำเป็นจะต้องอธิบายทำความเข้าใจกับชาวบ้านอย่างต่อเนื่องถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วม
2. แนวทางการมีส่วนร่วมคือกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นให้เรียนรู้จากการฝึกปฏิบัติและข้อผิดพลาด กระบวนการเรียนรู้จะดำเนินต่อเนื่องจนกว่าเราเกิดการเรียนรู้และถ่ายทอดให้ผู้อื่น
3. ในการปรับปรุงแผนพัฒนาชุมชน คณะทำงานชุมชนและเจ้าหน้าที่จังหวัดควรสร้างความเข้าใจเชิงลึกกับผู้นำหมู่บ้านก่อน แล้วปล่อยให้ผู้นำได้แลกเปลี่ยนกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องอื่นๆ ในแต่ละกิจกรรมในประเด็นเป้าหมาย แนวทางและวิธีการบรรลุเป้าหมาย รวมถึงใครจะเป็นผู้ดำเนินการ หลังจากภาพกิจกรรมที่ชัดเจน ถูกกำหนดออกมาก็จะมองเห็นได้ว่า ใครจะทำอะไร อยู่ตรงไหน หรืออีกนัยหนึ่งจะเห็นตัวบุคคลที่เกี่ยวข้อง และกำหนดบทบาทหน้าที่ได้ชัดเจน
4. ในการพลิกฟื้นสถานการณ์ชุมชนปัจจุบัน ควรที่จะพิจารณาประเด็นสำคัญต่อไปนี้
 - 1) เป้าหมายกิจกรรม
 - 2) ศักยภาพของชุมชน เช่น ทรัพยากรบุคคลและความรู้ เป็นต้น
 - 3) หน่วยงานที่รับผิดชอบ
 - 4) กระบวนการที่จะบรรลุเป้าหมาย

ตารางที่ 4.1.8 กิจกรรมที่เสนอในแผนพัฒนาชุมชน (จำแนกตามประเด็นการพัฒนา)

ก) จังหวัดพะเยาและแพร่

จังหวัดพะเยา	จังหวัดพะเยา	จังหวัดแพร่	จังหวัดแพร่
ตำบลบ้านใหม่	ตำบลแม่กา	ตำบลบ่อเหล็กทอง	ตำบลทุ่งแล้ง
<p>เกษตรกรรมยั่งยืน (การผลิตแบบพึ่งตนเอง) ระบบการผลิต การปลูกพืชผักพื้นบ้าน หลังการทำนา การเลี้ยงปลา การเลี้ยงหมูหลุม การเลี้ยงวัว การเลี้ยงกบ การผลิตข้าวอินทรีย์ การผลิตข้าวกล้อง</p> <p>- การผลิตปุ๋ยชีวภาพ IMO (เชื้อราขาว) - การเกษตรผสมผสาน</p>	<p>เกษตรกรรมยั่งยืน (การผลิตแบบพึ่งตนเอง) ระบบการผลิต การปลูกพืชผักพื้นบ้าน หลังการทำนา การเลี้ยงปลา การเลี้ยงหมูหลุม การเลี้ยงวัว การเลี้ยงกบ การผลิตข้าวอินทรีย์ การผลิตข้าวกล้อง การปลูกสัปปะรด และลิ้นจี่ การปั้นหม้อ</p> <p>- การผลิตปุ๋ยชีวภาพ IMO (เชื้อราขาว) - การเกษตรผสมผสาน - เกษตรอินทรีย์ - การหมักจุลินทรีย์ IMO เพื่อใช้บริโภค - ปอเก้าขธรรมชาติ - ก่อสร้างเพื่อการทำการผลิต - ส่งเสริมการนำน้ำมาใช้ในทุ่งเจียบและทุ่งกระมอง - ก่อสร้างระบบน้ำประปาจากห้วยนาปอยและห้วยสายแดงสู่ชุมชน</p>	<p>เกษตรกรรมยั่งยืน (การผลิตแบบพึ่งตนเอง) ระบบการผลิต ปลูกผักสวนครัว เลี้ยงไก่เพื่อบริโภคในครัวเรือน เลี้ยงปลาในเวลากลางคืน เลี้ยงหมูเพื่อขาย เลี้ยงหมูเพื่อการบริโภค เลี้ยงไก่ ผลิตพืชน้ำจืด ผลิตอาหารสัตว์</p> <p>- ปุ๋ยน้ำหมักชีวภาพ - เกษตรอินทรีย์บนดอยแม่ละแบ๋ - เกษตรปลอดสารเคมี - รวบรวมพันธุ์พืชท้องถิ่น - ปลูกพืชน้ำจืดท้องถิ่นบนดอยแม่ละแบ๋ - ปลูกพืชหลากหลายนานาพันธุ์ - ปลูกยางพาราบนดอยแม่ละแบ๋ - ก่อสร้างฝายน้ำล้นที่แม่น้ำแม่ลอง - ชุดลอกอ่างเก็บน้ำแม่ลอง - ก่อสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยปลาคลอง - ปรับปรุงอ่างเก็บน้ำนางหลวงแม่เขม</p>	<p>เกษตรกรรมยั่งยืน (การผลิตแบบพึ่งตนเอง) ระบบการผลิต ปลูกผักสวนครัว ปลอดสารเคมี เลี้ยงไก่พื้นเมือง เลี้ยงปลา เลี้ยงกบ เลี้ยงหมู เพาะเห็ด ปลูกสบู่ดำ เพื่อพลังงานทางเลือก ผลิตอาหารสัตว์</p> <p>- พัฒนางค์ความรู้ในการขยายเมล็ดพันธุ์ข้าวโพด</p>
<p>การแปรรูป การผลิตน้ำปลา การแปรรูปหน่อไม้ แปรรูปสมุนไพร</p>	<p>การแปรรูป การแปรรูปหน่อไม้และผลไม้ การแปรรูปเนื้อหมูและเนื้อวัว จัดตั้งโรงสีชุมชน</p>	<p>การแปรรูป ทำน้ำปลา น้ำผลไม้</p>	<p>การแปรรูป การทำไวน์จากผักและผลไม้</p>

จังหวัดพะเยา	จังหวัดพะเยา	จังหวัดแพร่	จังหวัดแพร่
ตำบลบ้านใหม่	ตำบลแม่กา	ตำบลบ่อเหล็กทอง	ตำบลทุ่งแล้ง
<p>การตลาด จัดตั้งตลาดชุมชน</p> <p>การปลูกพืชทดแทนพลังงาน (สบู่ดำ)</p>	<p>การตลาด จัดตั้งตลาดชุมชน พัฒนาเครือข่ายการตลาด การปลูกพืชทดแทนพลังงาน (สบู่ดำ)</p>	<p>การตลาด พัฒนาเครือข่ายตลาดระดับชุมชน</p> <p>การปลูกพืชทดแทนพลังงาน</p>	<p>การตลาด เครือข่ายตลาดชุมชนระดับตำบล</p>
<p><u>การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ</u> การผลิต สมุนไพร หน่อไม้</p>	<p><u>การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ</u> การผลิต สมุนไพร หน่อไม้</p> <p>การแปรรูป การแปรรูปสมุนไพร การตลาด</p>	<p><u>การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ</u> การผลิต ปลูกไม้ใผ่ในป่าชุมชนและตามแนวลำห้วย เพื่อ เป็นจัดเป็นสวัสดิการของชุมชน</p>	<p><u>การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ</u> การผลิต ปลูกสมุนไพร เพื่อสุขภาพในป่าชุมชน</p>
<p>การจัดการ การจัดการป่าชุมชน 2,600 ไร่</p> <p>- ก่อสร้างฝายชะลอน้ำบนเขตต้นน้ำอ่าง แม่เหยียน -ปรับปรุงคลองส่งน้ำ (ตักตะกอน)</p>	<p>การจัดการ ปลูกป่า สร้างกฎระเบียบ - สร้างฝายต้นน้ำแม่ต้า</p>	<p>การจัดการ สร้างกฎระเบียบการเก็บผลิตภัณฑ์จากป่า -สร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรที่เป็นยา</p>	<p>การจัดการ ก่อสร้างฝายชะลอน้ำ พัฒนาต้นน้ำห้วยสนาน</p>
<p><u>การใช้ที่ดิน</u></p>	<p><u>การใช้ที่ดิน</u> การปลูกป่าในที่ดินของตนเอง</p>	<p><u>การใช้ที่ดิน</u> การกำหนดแนวเขตป่า (การใช้ประโยชน์และเขต อนุรักษ์)</p> <p>-พัฒนาแหล่งน้ำและการจัดการป่าชุมชน -สำรวจพื้นที่ต้นน้ำในตำบลแม่ลอง</p>	<p><u>การใช้ที่ดิน</u> พัฒนาพื้นที่ป่าชุมชนและพื้นที่สาธารณะ</p>
<p>การพัฒนาชนบท การผลิตนอกภาคการเกษตร ทำเครื่องใช้ในครัวเรือน (ผงซักฟอก และแชมพู เป็นต้น)</p>	<p>การพัฒนาชนบท การผลิตนอกภาคการเกษตร ทำเครื่องใช้ในครัวเรือน(ผงซักฟอก สบู่เหลว และ แชมพู เป็นต้น) ผลิติดอกไม้กระดาษจากพืชเส้นใย</p>	<p>การพัฒนาชนบท การผลิตนอกภาคการเกษตร ทำเครื่องใช้ในครัวเรือน (ผงซักฟอก และแชมพู เป็นต้น)</p>	<p>การพัฒนาชนบท การผลิตนอกภาคการเกษตร ทำเครื่องใช้ในครัวเรือน (ผงซักฟอก และแชมพู เป็นต้น)</p>

จังหวัดพะเยา	จังหวัดพะเยา	จังหวัดแพร่	จังหวัดแพร่
ตำบลบ้านใหม่	ตำบลแม่กา	ตำบลบ่อเหล็กทอง	ตำบลทุ่งแล้ง
กองทุน	กองทุน กิจกรรมกลุ่มออมทรัพย์	กองทุน การเรียนรู้สวัสดิการและการออมทรัพย์	กองทุน การจัดการกองทุน พัฒนากลุ่มออมทรัพย์เพื่อ สวัสดิการ จัดตั้งกองทุนเพื่อสวัสดิการ จัดตั้งกองทุนไม่ไผ่
สุขภาพและสวัสดิการ พิธีสืบชะตาแม่น้ำตามความเชื่อและประเพณี ท้องถิ่น ศึกษาประวัติเมืองเก่าแม่เหยียน (eco-tour)	สุขภาพและสวัสดิการ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ การทำขนม การประกวดการปลูกผักพื้นบ้าน จัดสวัสดิการกลุ่ม	สุขภาพและสวัสดิการ จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชน จัดตั้งสภาผู้นำชุมชน สืบสานวัฒนธรรมชุมชน ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในตำบลบ่อเหล็ก ทองและหมู่ 6 บ้านคางตะนะ การจัดทำแผนแม่บทชุมชน กิจกรรมประสานเครือข่าย ฝึกอบรมผู้นำชุมชน	สุขภาพและสวัสดิการ ปรับปรุงความรู้เกี่ยวกับการรักษาสุขภาพ (พัฒนาชนบท) - ก่อสร้างระบบท่อส่งน้ำจากฝายห้วยสนานถึงพื้นที่ การเกษตร - ก่อสร้างฝายห้วยแม่จอกบก - ปรับปรุงฝายห้วยสนาน - ขุดลอกสระเก็บน้ำห้วยนาแก้ว - ขุดลอกแม่น้ำห้วยแม่สัก - ก่อสร้างระบบท่อส่งน้ำอ่างห้วยหัวทุ่ง - ขุดลอกแม่น้ำห้วยแกงเกาะ - ก่อสร้างฝายหินทิ้งบ้านแม่จอก - ขุดลอกแม่น้ำห้วยน้ำปู

ข) จังหวัดน่านและพิษณุโลก

จังหวัดน่าน	จังหวัดน่าน	จังหวัดพิษณุโลก
ตำบลยม	ตำบลจอมพระ	ตำบลบ้านดง
<u>เกษตรกรรมยั่งยืน</u> (การเกษตรเพื่อการพึ่งตนเอง) ระบบการผลิต การเลี้ยงวัว เลี้ยงพ่อแม่พันธุ์ จัดการระบบทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ ผลิตอาหารสัตว์	<u>เกษตรกรรมยั่งยืน</u> (การเกษตรเพื่อการพึ่งตนเอง) ระบบการผลิต การเลี้ยงวัว ส่งเสริมการขยายพันธุ์ จัดการระบบทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ ผลิตอาหารสัตว์	<u>เกษตรกรรมยั่งยืน</u> (การเกษตรเพื่อการพึ่งตนเอง) ระบบการผลิต [สำหรับบริโภคภายในครัวเรือน] สนับสนุนสวนครัวในบ้าน การเพาะเห็ด การเลี้ยงปลา

จังหวัดน่าน	จังหวัดน่าน	จังหวัดพิษณุโลก
ตำบลยม	ตำบลจอมพระ	ตำบลบ้านดง
<p>เลี้ยงเพื่อการบริโภค</p> <p>การเลี้ยงหมู</p> <p>ส่งเสริมการขยายพันธุ์</p> <p>เลี้ยงเพื่อการบริโภค</p> <p>ผลิตอาหารสัตว์</p> <p>การเลี้ยงไก่</p> <p>คัดเลือกพ่อพันธุ์แม่พันธุ์เพื่อการขยาย</p> <p>โรงเรือนฟักไข่โดยแม่ไก่</p> <p>เลี้ยงไก่รุ่น</p> <p>การผลิตอาหาร</p> <p>การเลี้ยงปลา</p> <p>ผสมพันธุ์ บ่ออนุบาลปลา</p> <p>การเลี้ยงกบ</p> <p>ขยายพันธุ์ อนุบาล เลี้ยง และผลิตอาหาร</p> <p>การปลูกพริกพันธุ์พื้นเมือง</p> <p>การคัดเลือกสายพันธุ์ แปลงเพาะ การตาก</p> <p>- ปุ๋ยชีวภาพ</p> <p>ปุ๋ยแห้ง</p> <p>ปุ๋ยน้ำชีวภาพ</p> <p>ยาฆ่าแมลงชีวภาพ</p> <p>หัวเชื้อชีวภาพ</p> <p>การปลูกสบู่ดำ</p> <p>- การเรียนรู้</p> <p>การคัดสายพันธุ์พริกท้องถิ่น</p> <p>การเลี้ยงไก่ และเลี้ยงวัว</p> <p>การผลิตอาหารสัตว์</p> <p>การผลิตปุ๋ยชีวภาพ</p>	<p>เลี้ยงเพื่อการบริโภค</p> <p>การเลี้ยงหมู</p> <p>เลี้ยงพ่อแม่พันธุ์</p> <p>เลี้ยงเพื่อการบริโภค</p> <p>ผลิตอาหารสัตว์</p> <p>การเลี้ยงไก่</p> <p>คัดเลือกพ่อพันธุ์แม่พันธุ์ เพื่อการขยาย</p> <p>โรงเรือนฟักไข่โดยแม่ไก่</p> <p>เลี้ยงไก่รุ่น</p> <p>การผลิตอาหาร</p> <p>การเลี้ยงปลา</p> <p>ผสมพันธุ์ บ่ออนุบาลปลา</p> <p>การเลี้ยงกบ</p> <p>ขยายพันธุ์ อนุบาล เลี้ยง และผลิตอาหาร</p> <p>- ปุ๋ยชีวภาพ</p> <p>ปุ๋ยแห้ง</p> <p>ปุ๋ยน้ำชีวภาพ</p> <p>ยาฆ่าแมลงชีวภาพ</p> <p>หัวเชื้อชีวภาพ</p> <p>การปลูกสบู่ดำ</p> <p>- การเรียนรู้</p> <p>การผลิตอาหารสัตว์</p> <p>การผลิตปุ๋ยชีวภาพ</p> <p>การเลี้ยงหมูหลุม</p> <p>การเลี้ยงกบ</p> <p>ขยายพันธุ์ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์</p>	<p>กิจกรรมนอกภาคเกษตร (ผลิตสบู่ และผงซักฟอก)</p> <p>ทำนา ผลไม้ และปศุสัตว์</p> <p>การปลูกป่า และสมุนไพรมะเขือ</p> <p>- ปุ๋ย บ่อปลา</p> <p>[เลี้ยงวัว]</p> <p>(พัฒนาสายพันธุ์วัว)</p> <p>- จัดหาสายพันธุ์ที่เหมาะสมกับท้องถิ่น</p> <p>- เรียนรู้วิธีการขยายพันธุ์</p> <p>- การผสมเทียม</p> <p>- ตัดวงจรพ่อค้าคนกลาง</p> <p>(พัฒนาทุ่งหญ้าและอาหารสัตว์)</p> <p>- ปรับปรุงทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ขนาดเล็ก</p> <p>- จัดหาเมล็ดพันธุ์หญ้าที่เหมาะสมกับการเลี้ยงสัตว์ในฤดูแล้ง</p> <p>- จัดหาเครื่องมือตัดหญ้าสำหรับการเลี้ยงสัตว์ในฤดูแล้ง</p> <p>- พัฒนาระบบประปาขนาดเล็ก</p> <p>- สนับสนุนอุปกรณ์ผสมอาหาร</p> <p>(พัฒนากลุ่มผู้เลี้ยงสัตว์)</p> <p>- สนับสนุนข้อมูลข่าวสารและจัดตั้งเครือข่ายกลุ่มผู้เลี้ยงสัตว์</p> <p>- ฝึกอบรมดูงาน</p> <p>- แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารด้านการตลาดภายในชุมชน</p> <p>- สนับสนุนกลไกการบริหารจัดการ</p>
<p>การแปรรูป</p> <p>วัว หมู ไก่ ปลา กบ</p> <p>พริก</p> <p>หน่อไม้กระป๋อง</p> <p>หน่อไม้ดอง</p>	<p>การแปรรูป</p> <p>วัว หมู ไก่ ปลา กบ</p> <p>หน่อไม้</p> <p>หน่อไม้กระป๋อง</p> <p>หน่อไม้ดอง</p>	

จังหวัดน่าน	จังหวัดน่าน	จังหวัดพิษณุโลก
ตำบลยม	ตำบลจอมพระ	ตำบลบ้านดง
การตลาด พริก	การตลาด การขายเนื้อหมู	การตลาด พัฒนาตลาดชุมชน พัฒนาระบบตลาดที่มีอยู่
<u>การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ</u> การผลิต การทำเตาเผาถ่าน การทำน้ำส้มควันไม้ การทำเตาประสิทธิภาพสูง - การเรียนรู้ การเก็บหน่อไม้และเห็ดในป่า	<u>การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ</u> การผลิต การทำเตาเผาถ่าน การทำน้ำส้มควันไม้ การทำเตาประสิทธิภาพสูง - การเรียนรู้ การทำเตาเผาถ่านที่มีความจุ 200 ลิตร การทำเตาที่มีประสิทธิภาพสูง	<u>การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ</u> การผลิต
การจัดการ การปลูกป่า อนุรักษ์ต้นไม้ใหญ่	การจัดการ การปลูกป่า อนุรักษ์ต้นไม้ใหญ่	การจัดการ การปกป้องป่าชุมชน (แนวกันไฟ ขอบเขตป่า ปลูกป่า ยาม ฝ่ายชะลอน้ำ กฏระเบียบ เรียนรู้และการตระหนัก การแพร่กระจายความรู้) การพัฒนาเครือข่าย (จัดหางบประมาณ ศึกษาดูงาน แหล่งพบปะ)
<u>การนำใช้ที่ดิน</u> การทำแนวกันไฟ	<u>การนำใช้ที่ดิน</u> การทำแนวกันไฟ	<u>การนำใช้ที่ดิน</u> การใช้ประโยชน์จากป่า (กฏระเบียบ คณะกรรมการ ฝึกอบรม ยาม กลุ่มอนุรักษ์ จำแนกพันธุ์พืช การเก็บรวบรวมข้อมูล ฝึกอบรม เยาวชน) การมีส่วนร่วม (ประชาสัมพันธ์ ท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ กระตุ้นความ เป็นเจ้าของป่าชุมชน)
<u>การพัฒนาชนบท</u> การผลิตนอกภาคเกษตร ทอผ้าและจักสาน ทำเครื่องเรือน	<u>การพัฒนาชนบท</u> การผลิตนอกภาคเกษตร ทอผ้าและจักสาน ทำเครื่องเรือน	<u>การพัฒนาชนบท</u> การผลิตนอกภาคเกษตร รวบรวมองค์ความรู้ท้องถิ่น - เก็บข้อมูล (หัตถกรรม, ยา, ยาในพิธีกรรม, แกะสลัก, ทอผ้า)

จังหวัดน่าน	จังหวัดน่าน	จังหวัดพิษณุโลก
ตำบลยม	ตำบลจอมพระ	ตำบลบ้านดง
ทำเครื่องใช้ในบ้าน การทอเสื่อไม้ไผ่	ทำเครื่องใช้ในบ้าน การทอเสื่อไม้ไผ่	- พัฒนาระบบตลาด (ส้ม-ไซจับปลา ตะเกียงทำจากกะลามะพร้าว การทอผ้า)
ทุนและกองทุน - ศึกษาเพื่อพัฒนากองทุนชุมชนและกองทุนแก้ไขความยากจน	ทุนและกองทุน	ทุนและกองทุน แลกเปลี่ยนในกลุ่มและตำบลเรื่องธนาคารชุมชน ประชาสัมพันธ์เรื่องธนาคารชุมชน กองทุนหมู่บ้านน่านร่องในหมู่ 1, 2, 7 และ 8 พัฒนาศักยภาพในการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ ติดต่อกับธนาคารอื่นๆ
สุขภาพและสวัสดิการ สุขภาพ การวางแผนไทย การนวดลูกประคบสมุนไพร เต้าแระโรบิค การทำสมาธิ การรักษาโดยใช้คาถา - การเรียนรู้ การสืบสานประเพณีท้องถิ่น การผลิตน้ำปู - การก่อสร้างอ่างเก็บน้ำและบ่อ - ก่อสร้างถนนลำเลียงผลผลิต - ระบบไฟฟ้า	สุขภาพและสวัสดิการ ส่งเสริมการท่องเที่ยวพระธาตุจอมนาง สุขภาพ การวางแผนไทย การนวดลูกประคบสมุนไพร การสืบสานตำนานหม่อมเมือง การสืบสานประเพณี - การเรียนรู้ การวางแผนไทย การจัดการเศรษฐกิจครัวเรือน (พัฒนาชนบท) - ขุดบ่อขนาด 5 ไร่ - ทำถนน สปก ที่ห้วยป่อง - ทำถนนลูกรังที่ห้วยฮี - ขุดลอกอ่างเก็บน้ำห้วยวัด - ขุดลอกลำน้ำฮาว - ก่อสร้างถนนห้วยเขาแหลม - ปรับปรุงอ่างเก็บน้ำหมู่ที่ 9 - ปรับปรุงประปาหมู่ที่ 9	สุขภาพและสวัสดิการ พัฒนาแกนนำการพัฒนา (ศึกษาดูงานและปรับปรุงความรู้) (การพัฒนาแหล่งน้ำ) ก่อสร้างฝาย: - 4 แห่ง (น้ำคิ่ง) - 2 แห่ง (ห้วยปลาสด) - 2 แห่ง ในแต่ละที่ (น้ำทองใหญ่และน้ำทองน้อย) - ห้วยแสนสี่ ห้วยลึก ประปา หมู่ 16 และ 9 สะพาน หมู่ 2 คลอง หมู่ 7 ขุดลอกสระเก็บน้ำบึงนาหล่ม

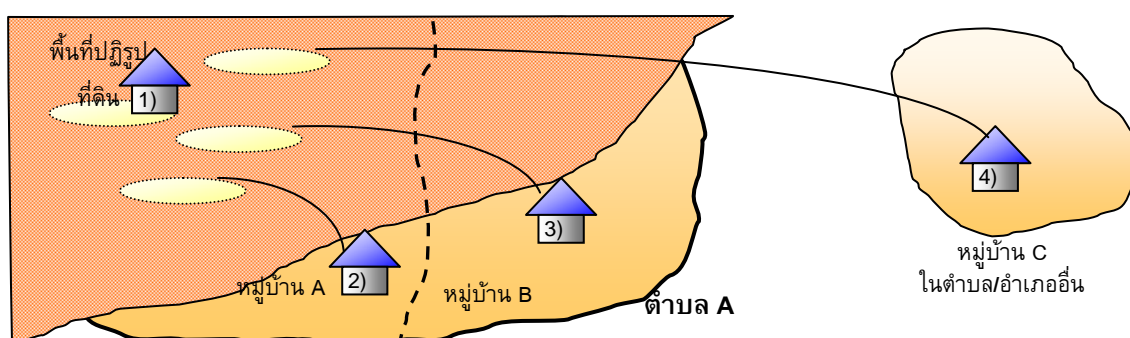
4.2 การจัดกลุ่มพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน

4.2.1 ลักษณะของพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน

พื้นที่ปฏิรูปที่ดินประกอบด้วยที่ดินซึ่งจำแนกเป็นพื้นที่การเกษตร (โซน A) และพื้นที่เศรษฐกิจ (โซน E) ในเขตป่าไม้ ที่ดินสาธารณะ หรือที่ดินจำแนก โดยผ่านการสำรวจร่วมกับหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมป่าไม้ และกรมพัฒนาที่ดิน เมื่อที่ดินได้รับการประกาศเป็นพื้นที่ปฏิรูปที่ดินแล้ว ทาง ส.ป.ก. ส่วนกลาง/ส.ป.ก. จังหวัด จะทำการลงทะเบียนที่ดินเหล่านี้ด้วย “รหัสโครงการ” พร้อมชื่อป่าไม้หรือฝั่งแม่น้ำตามความเหมาะสม (“รหัสโครงการ ส.ป.ก.”) พื้นที่ปฏิรูปที่ดินอาจเป็นพื้นที่ผืนเดียวกันหรือหลายพื้นที่รวมกัน จึงเป็นสาเหตุให้พื้นที่ปฏิรูปที่ดินเหล่านี้ตั้งอยู่ในขอบเขตหลายอำเภอหรือตำบล

ข้อมูลต่างๆ ในเขตพื้นที่ปฏิรูปที่ดินได้นำมารวบรวมไว้ และ ส.ป.ก. จังหวัด และส่วนสารสนเทศภูมิศาสตร์ของ ส.ป.ก. ได้จัดทำรหัสโครงการ ส.ป.ก. ประกอบด้วย ข้อมูลที่ตั้ง (พื้นที่ปฏิรูปที่ดิน อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน) และ ข้อมูลทางกายภาพ เช่น การใช้ที่ดิน ระดับความสูง ความลาดชัน การพังทลายของดิน และอื่นๆ จากหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมพัฒนาที่ดิน โดยข้อมูลทั้งสองประเภทนี้ได้จัดเป็นลักษณะแบบฐานข้อมูล

ในการศึกษานี้ ได้รวบรวมจัดกลุ่มของการถือครองและการใช้ที่ดินของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน รวมทั้งผู้ที่ยังไม่ได้รับการสิทธิ์ ซึ่งมีทั้งเกษตรกรในพื้นที่ปฏิรูปที่ดินที่ไม่ได้อาศัยอยู่ในหรือบริเวณแปลงเกษตรตลอดเวลา หรือมีที่อาศัยอยู่ในตำบลอื่นหรืออำเภออื่น ตามรูปแบบดังต่อไปนี้

ประเภทที่ 1: เกษตรกรอาศัยอยู่ในพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน ซึ่งเป็นที่ตั้งแปลงเกษตร

ประเภทที่ 2: เกษตรกรอาศัยอยู่ในหมู่บ้านเดียวกับที่ตั้งแปลงเกษตร แต่อยู่นอกพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน

ประเภทที่ 3: เกษตรกรอาศัยอยู่ในหมู่บ้านอื่น แต่อยู่ในตำบลเดียวกับที่ตั้งแปลงเกษตร

ประเภทที่ 4: เกษตรกรมีแปลงเกษตรในพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน แต่อาศัยอยู่ตำบลอื่น (หรืออำเภออื่น)

รูปที่ 4.2.1 รูปแบบการถือครองที่ดิน ส.ป.ก. 4-01

ทั้งนี้ เนื่องจากปัจจัยในการกอบโกยผลประโยชน์ในที่ดินที่ทำให้เกษตรกรในพื้นที่ปฏิรูปที่ดินไม่เคยมีที่ดินพอเพียงเพื่อการผลิตในการยังชีพของตนเองในอดีต จึงทำให้เกิดการขยายแปลงเกษตรของตนเองด้วยการแผ้วถางที่ดินบริเวณที่ไม่เหมาะสม อาทิ พื้นที่เนินเขาหรือพื้นที่รอบนอกป่าไม้ เมื่อได้ใช้ประโยชน์จากที่ดินและครอบครองที่ดินที่ไม่สมควรแล้ว ก็ยังบุกรุกที่ดินต่อไป เป็นผลให้เกษตรกรไปครอบครองที่ดินที่อยู่ห่างจากที่อยู่อาศัยของตนเอง

นอกจากนั้น เป็นที่น่าสังเกตว่าเกษตรกรในพื้นที่ปฏิรูปที่ดินไม่ได้เพาะปลูกแต่เพียงแปลงในพื้นที่ปฏิรูปที่ดินเท่านั้น บางครั้งเป็นเจ้าของหรือเพาะปลูกในที่ดินประเภทอื่นด้วย เช่น พื้นที่โหนด และ/หรือพื้นที่จำแนกฯ อื่น ตัวอย่างเช่น เกษตรกรปลูกข้าวในพื้นที่โหนด 10 ไร่ ในขณะที่เดียวกันก็ปลูกข้าวโพดในพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน 30 ไร่ ซึ่งทำให้สถานการณ์ถือครองที่ดินเปลี่ยนแปลงและผสมผสานกับชาวบ้านอื่น ทำให้เป็นไปได้ยากที่จะเข้าใจถึงการดำเนินชีวิตของผู้ถือครองที่ดินในพื้นที่ปฏิรูปที่ดินโดยแยกจากชาวบ้านอื่น

ในด้านการออกเอกสารสิทธิ์ ส.ป.ก. 4-01 นั้น ได้ดำเนินการโดย ส.ป.ก. จังหวัด ซึ่งอยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของคณะกรรมการปฏิรูปที่ดินจังหวัด จากรายงานประจำปีจังหวัดสามารถสรุปสถานะการมอบ ส.ป.ก. 4-01 จนถึงปัจจุบัน ได้ดังนี้

ตารางที่ 4.2.1 สถานะการมอบ ส.ป.ก. 4-01 จนถึงปัจจุบัน

จังหวัด	จำนวนพื้นที่ (แห่ง)	(1) พื้นที่ (ไร่)*1	สถานะการมอบ ส.ป.ก. 4-01 ในปัจจุบัน					ณ วันที่
			จำนวนเกษตรกร	จำนวนแปลง	(2) พื้นที่ทั้งหมด (ไร่)	พื้นที่(ไร่) / เกษตรกร	(2)/(1) (%)	
พะเยา	15	378,166.1	27,449	34,784	209,341	7.6	55	ก.ย. 2546
น่าน	20	565,366.1	31,308	46,677	275,115	8.8	49	พ.ย. 2547
แพร่	18	496,048.2	14,480	19,281	132,380	9.1	27	ก.พ. 2548
พิษณุโลก *2	7	237,242.5	7,404	10,183	147,475	19.9	62	ก.ย. 2546

หมายเหตุ: *1: พื้นที่ประกาศเขตก่อนทำการสำรวจจริงวัด

*2: พื้นที่ซึ่งไม่รวม "พื้นที่ยังไม่ประกาศเขต (พื้นที่ 714,627 ไร่, จำนวน 11 พื้นที่)" ซึ่งขั้นตอนที่จำเป็นในการประกาศเขตจะเสร็จสิ้นในอนาคตอันใกล้

4.2.2 การจัดกลุ่มพื้นที่ปฏิรูปที่ดินในปัจจุบันเพื่อการจัดทำ M/P

แม้ว่า วิธีการดำเนินงานในปัจจุบันได้ใช้รหัสโครงการ ส.ป.ก. ในการจัดการเพื่อการกระจายที่ดิน แต่อาจจะทำให้เข้าใจได้ยากเมื่อนำมาใช้ทางด้านจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ฉะนั้น จุดประสงค์ของการนำเสนอการจัดกลุ่มพื้นที่รหัสโครงการ ส.ป.ก. เพื่อจัดทำร่าง M/P ในปัจจุบันจึงมีทั้งการรวม หรือแบ่งแยกพื้นที่รหัสโครงการ ส.ป.ก. ตามที่ตั้งในปัจจุบันและข้อมูลทางกายภาพ โดยใช้หลักเกณฑ์ทางวิชาการในการจัดกลุ่มใหม่ ดังนี้

- การจัดกลุ่มได้ทำตามหลักของหน่วยรหัสโครงการ ส.ป.ก.
- การรวมและการแบ่งแยกพื้นที่ปฏิรูปที่ดินได้ทำตามหลักของขอบเขตลุ่มน้ำ
- การแบ่งเขตได้ทำตามขอบเขตการปกครองท้องถิ่น

จากหลักเกณฑ์เบื้องต้น คณะศึกษาก็ได้จัดทำร่างของกลุ่มพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน ซึ่งได้มีการทบทวนและตัดสินใจผ่านการอภิปรายและการตรวจสอบจาก ส.ป.ก. จังหวัด แล้ว สำหรับการจัดทำร่าง M/P ได้มีการกำหนด M/P Code ลงในพื้นที่ปฏิรูปที่ดินที่จัดกลุ่มใหม่ ดังนี้

ตารางที่ 4.2.2 จำนวนพื้นที่ M/P code จำแนกตามจังหวัด

จังหวัด	การจัดกลุ่ม		
	จำนวนพื้นที่	M/P Code	พื้นที่รวม (ไร่)
พะเยา	14	PYO01 – PYO14	378,166
น่าน	20	ANN01 – ANN20	565,366
แพร่	14	PRE01 – PRE14	496,048
พิษณุโลก	4	PIK01 – PIK04	237,243

ความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ M/P code และพื้นที่รหัสโครงการ ส.ป.ก. แสดงไว้ในตารางข้างล่างนี้

ตารางที่ 4.2.3 พื้นที่ M/P code และพื้นที่รหัสโครงการ ส.ป.ก.

ก) จังหวัดพะเยา

M/P Code	รหัสโครงการ ส.ป.ก.				พื้นที่ (ไร่)
	หมายเลข	รหัสโครงการ	โซน	ชื่อ	
PYO01	11	72407 72420	A E	ป่าน้ำเปือย,ป่าน้ำหยวนและป่าน้ำลาว	22,098
PYO02	7	72408 72423	A E	ป่าดอยบ่อส้มและป่าดอยโป่งนก	13,188
PYO03	13	72429	E	ป่าแม่ลอยไร่,ป่าสักทองและป่าแม่ น้ำพุง	1,129
PYO04	11	72407 72420	A E	ป่าน้ำเปือย,ป่าน้ำหยวนและป่าน้ำลาว	26,431
PYO05	8	72410 72421	A E	ป่าน้ำแวนและป่าห้วยไคร้	20,653
PYO06	9	72409 72424	A E	ป่าแม่จุน	45,686
PYO07	10	72401	A	ป่าห้วยดอกเข็มและป่าแม่อิงฝิ่งขวา	30,458
PYO08	5	72403	A	ป่าแม่ฮ่องป้อ,ป่าห้วยแก้วและป่าแม่อิงฝิ่งซ้าย	11,222
PYO09	5	72403	A	ป่าแม่ฮ่องป้อ,ป่าห้วยแก้วและป่าแม่อิงฝิ่งซ้าย	35,123
	1	72432	E	ป่าห้วยบงและป่าห้วยเคียน	
PYO10	6	72414 72422	A E	ป่าแม่ลาวฝิ่งขวา,ป่าแม่ส้านและป่าแม่ใจ	20,634
	14	72327	ที่จำแนก	ที่จำแนกฯ ป่าห้วยแม่ใจ-ห้วยคอกหมู-ห้วยป่าแฝก-ห้วยแม่เย็น	
PYO11	4	72406 72425 72426	A E E	ป่าแม่ต้าและป่าแม่เนาเรือ	75,233
	3	72405	A	ป่าแม่ต้า	

ส่วนที่ 1 แผนแม่บทระดับจังหวัด (M/P)

M/P Code	รหัสโครงการ ส.ป.ก.				พื้นที่ (ไร่)
	หมายเลข	รหัสโครงการ	โซน	ชื่อ	
PYO12	2	72404	A	ป่าแม่ร้องซุย	25,973
		72417	E		
	3	72405	A	ป่าแม่ต้า	
PYO13	15	72311	ที่จำแนก	ที่จำแนกฯ ป่าแม่ร้องซุย	22,504
	2	72404	A	ป่าแม่ร้องซุย	
		72417	E		
PYO14	12	72402	A	ป่าแม่ยม	27,834
					378,166

ข) จังหวัดแพร่

M/P Code	รหัสโครงการ ส.ป.ก.				พื้นที่ (ไร่)
	หมายเลข	รหัสโครงการ	โซน	ชื่อ	
PRE01	8	40405	A	ป่าแม่สอง	1,732
PRE02	17	40409	E	ป่าห้วยป้อม	8,788
PRE03	9	40404	A	ป่าแม่ยาง	9,337
		40434	E		
PRE04	18	40422	E	ป่าแม่คำมี	25,383
PRE05	3	40402	A	ป่าแม่ต้าตอนขุน	130,263
		40430	E		
PRE06	13	40407	E	ป่าห้วยเบี้ยและป่าห้วยป่อทอง	11,698
PRE07	5	40410	E	ป่าแม่ลานและป่าแม่กาง	88,959
	7	40424	E	ป่าแม่ต้าฝั่งขวาตอนใต้	
	2	40406	A	ป่าแม่ปงและป่าแม่ลอง	
PRE08	1	40418	E	ป่าแม่ยมฝั่งตะวันออก	132,241
		40433	A		
	2	40406	A	ป่าแม่ปงและป่าแม่ลอง	
		40431	E		
11	40303	ที่จำแนก	ที่จำแนกฯป่าแม่ยมฝั่งตะวันออกแม่น้ำยม		
4	40401	E	ป่าแม่ลุ้และป่าแม่แป้น		
PRE09	16	40408	E	ป่าแม่แย้และป่าแม่สาบ	20,078
PRE10	15	40414	E	ป่าแม่เข็ก	1,260
PRE11	10	40415	A	ป่าแม่ปาน	6,108
		40432	T		
PRE12	12	40411	E	ป่าแม่จ๊ะฝั่งซ้าย	1,510
PRE13	14	40421	E	ป่าแม่เก็งและป่าแม่ปง	12,432
PRE14	1	40418	E	ป่าแม่ยมฝั่งตะวันออก	46,259
		40433	A		
					496,048

ค) จังหวัดน่าน

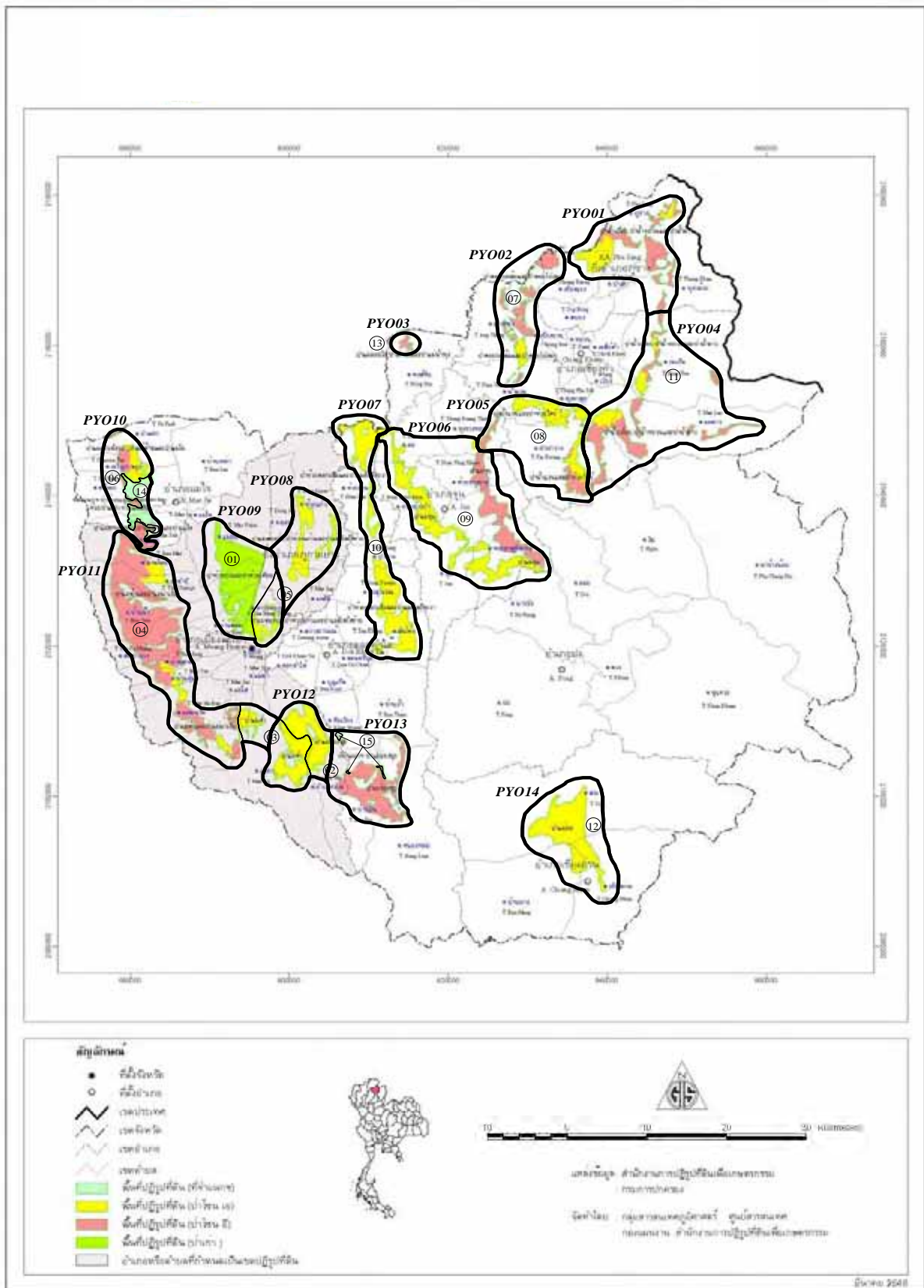
M/P Code	รหัสโครงการ ส.ป.ก.				พื้นที่ (ไร่)
	หมายเลข	รหัสโครงการ	โซน	ชื่อ	
ANN01	2	26409 26421	A E	ป่าน้ำยาวและป่าน้ำสวด	9,712
	23	26411	E	ป่าดอยภูคาและป่าผาแดง	
ANN02	2	26409 26421	A E	ป่าน้ำยาวและป่าน้ำสวด	1,823
	23	26411	E	ป่าดอยภูคาและป่าผาแดง	
ANN03	2	26409 26421	A E	ป่าน้ำยาวและป่าน้ำสวด	11,906
	23	26411	E	ป่าดอยภูคาและป่าผาแดง	
ANN04	1	26501	ที่จำแนก	ที่จำแนกขำเภอท่าวังผา	44,289
	3	26502	ที่จำแนก	ที่จำแนกขำเภอบัว	
ANN05	2	26409 26421	A E	ป่าน้ำยาวและป่าน้ำสวด	37,119
	4	26303	ที่จำแนก	ที่จำแนกขำแม่บ้านน่านตะวันออกตอนใต้	
ANN06	19	26422 26429	E A	ป่าแม่บ้านน่านตะวันออกตอนใต้	54,350
	4	26303	ที่จำแนก	ที่จำแนกขำแม่ บ้านน่านตะวันออกตอนใต้	
ANN07	19	26422 26429	E A	ป่าแม่ บ้านน่านตะวันออกตอนใต้	46,624
	17	26412	E	ป่าถ้ำผาดูป	
ANN08	11	26419	E	ป่าน้ำว้าและป่าห้วยสาส์	5,199
	22	26420	E	ป่าห้วยวงและป่าห้วยสาส์	
ANN10	19	26422 26429	E A	ป่าแม่ บ้านน่านตะวันออกตอนใต้	14,478
	21	26418 26430	E A	ป่าน้ำว้าและป่าแม่จริม	
	6	26308	ที่จำแนก	ป่านาชาวฝั่งซ้ายถนนสายแพร่-น่าน	
ANN11	9	26307	ที่จำแนก	ที่จำแนกขำป่านาชาว	55,358
	16	26413	E	ป่าเขาน้อย	
	18	26423	E	ป่านาชาวฝั่งซ้ายถนนสายแพร่-น่าน	
	20	26426	E	ป่านาชาว	
ANN12	7	26305	ที่จำแนก	ที่จำแนกขำฝิ่งขวาแม่บ้านน่าน แปลงที่ 31	59,951
	15	26417	E	ป่าห้วยแม่ชะนิง	
ANN13	8	26306	ที่จำแนก	ที่จำแนกขำป่าแม่สารฝิ่งขวาถนนสายแพร่-น่าน	71,058
	12	26414	E	ป่าสาส์	
	13	26415	E	ป่าน้ำสาและป่าแม่สารฝิ่งซ้าย	
	14	26416	E	ป่าแม่สารฝิ่งขวา	
	15	26417	E	ป่าห้วยแม่ชะนิง	
ANN14	10	26410 26424	A E	ป่าฝิ่งขวาแม่ บ้านน่านตอนใต้	15,811
	12	26414	E	ป่าสาส์	
ANN15	10	26410 26424	A E	ป่าฝิ่งขวาแม่ บ้านน่านตอนใต้	33,757

ส่วนที่ 1 แผนแม่บทระดับจังหวัด (M/P)

M/P Code	รหัสโครงการ ส.ป.ก.				พื้นที่ (ไร่)
	หมายเลข	รหัสโครงการ	โซน	ชื่อ	
ANN17	10	26410	A	ป่าฝั่งขวาแม่น้ำน่านตอนใต้	2,872
		26424	E		
ANN18	5	26304	ที่จำแนก	ที่จำแนกป่าฝั่งซ้ายแม่น้ำน่าน แปลงที่ 29	31,622
	11	26419	E	ป่าน้ำว่าและป่าห้วยสาส์	
ANN19	5	26304	ที่จำแนก	ที่จำแนกป่าฝั่งซ้ายแม่น้ำน่าน แปลงที่ 29	28,229
	11	26419	E	ป่าน้ำว่าและป่าห้วยสาส์	
ANN20	22	26420	E	ป่าห้วยวงและป่าห้วยสาส์	2,483
					565,366

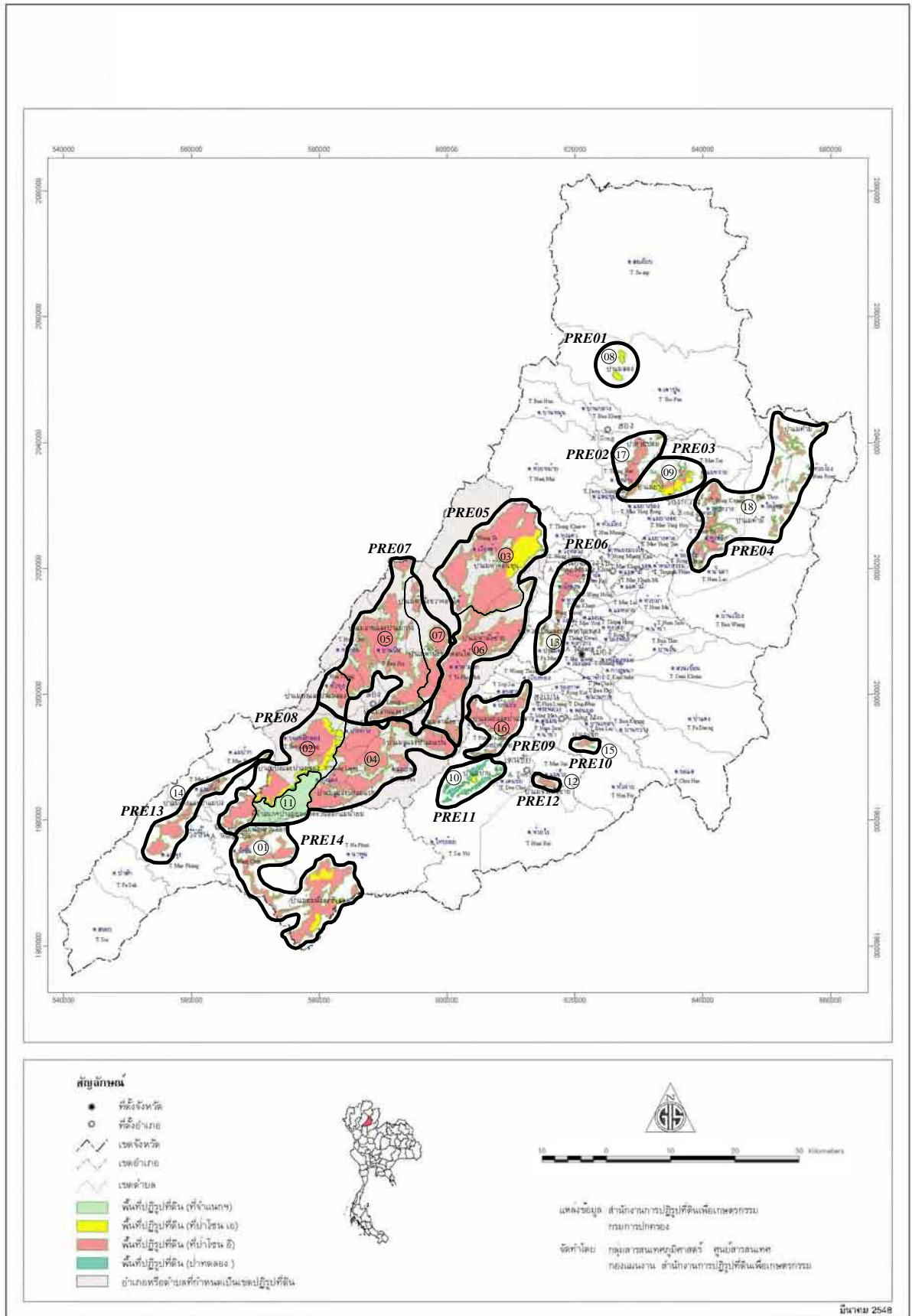
ง) จังหวัดพิษณุโลก

M/P Code	รหัสโครงการ ส.ป.ก.				พื้นที่ (ไร่)
	หมายเลข	รหัสโครงการ	โซน	ชื่อ	
PIK01	2	37415	E	ป่าน้ำภาคน้อย	148,238
	3	37410	E	ป่าดงตีนตก	
	5	37408	E	ป่าสวนเมียง	
PIK02	4	37405	E	ป่าสองฝั่งแม่น้ำแควน้อย	74,308
	6	37301	ที่จำแนก	ที่จำแนกหมายเลข 5 (ป่าแควน้อย)	
PIK03	7	37120	ที่ สาธารณะ	ที่สาธารณประโยชน์ทุ่งทะเลแก้ว	2,022
PIK04	1	37302	ที่จำแนก	ป่าหมายเลข 7 แปลง 1	12,674
					237,242

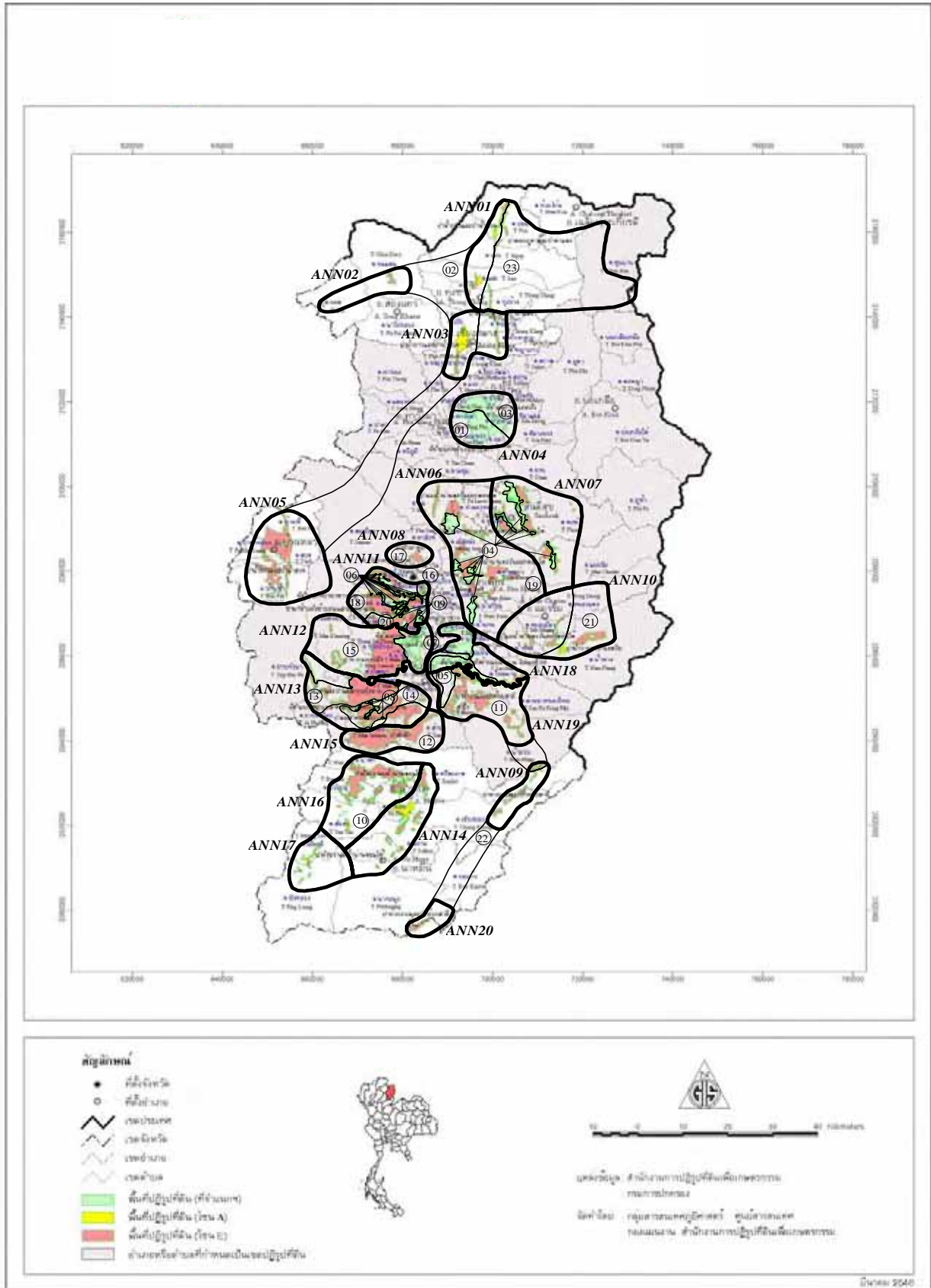

รูปที่ 4.2.2 พื้นที่ปฏิรูปที่ดินจำนำเช่าตาม M/P Code (จังหวัดพะเยา)

ส่วนที่ 1 แผนที่ระดับจังหวัด (M/P)

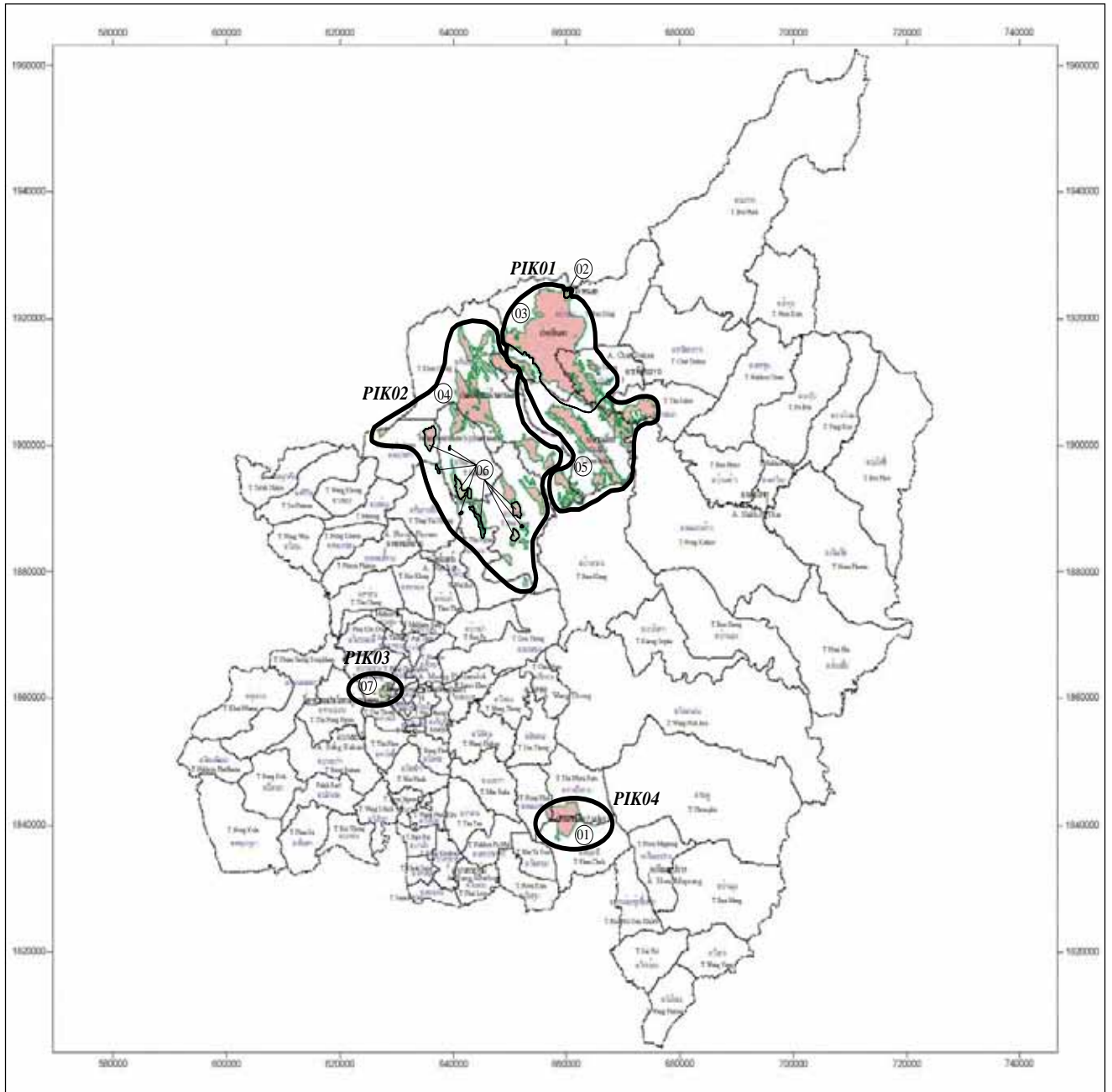

รูปที่ 4.2.3 พื้นที่ปฏิรูปที่ดินจำแนกตาม M/P Code (จังหวัดแพร่)

รูปที่ 4.2.4 พื้นที่ปฏิรูปที่ดินจำแนกตาม M/P Code (จังหวัดน่าน)

ส่วนที่ 1 แผนที่ระดับจังหวัด (M/P)

รูปที่ 4.2.5 พื้นที่ปฏิรูปที่ดินจำแนกตาม M/P Code (จังหวัดพิษณุโลก)

4.3 ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ 4 จังหวัด

4.3.1 จังหวัดพะเยา

(1) ลักษณะภูมิประเทศ

ในพื้นที่จังหวัดทั้งหมด เกือบ 4 ล้านไร่ เป็นพื้นที่ภูเขาประมาณสองในสาม ส่วนที่เหลือประมาณหนึ่งในสามเป็นที่ราบ ฉะนั้นระดับความสูงของพื้นที่จึงแตกต่างกันมาก อยู่ระหว่าง 300 – 1,800 เมตร เหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง ตามหลักสัณฐานวิทยา (morphology) พบว่า จังหวัดพะเยาสามารถแบ่งพื้นที่ได้เป็น 3 ส่วน คือ ที่ราบทางตะวันออกและตะวันตก และที่ราบสูง (high terrain) ดังแสดงไว้ในตารางข้างล่าง (ตารางที่ 4.3.1)

ตารางที่ 4.3.1 สัณฐานวิทยาของจังหวัดพะเยา

ลักษณะ	ระดับ (ม.รทก.)	ตำแหน่ง
พื้นที่ราบทางด้านตะวันตก	300 – 400	อยู่บริเวณลุ่มน้ำอิงและลุ่มน้ำกว๊านพะเยา ครอบคลุมพื้นที่ 4 อำเภอ ได้แก่ อำเภอแม่ใจ อำเภอเมือง อำเภอดอกคำใต้และอำเภอจุน
พื้นที่ราบทางด้านตะวันออก	300 – 400	อยู่ในลุ่มน้ำยมและน้ำลาว ครอบคลุมพื้นที่ 3 อำเภอ ได้แก่ อำเภอปง, อำเภอเชียงม่วน, และอำเภอเชียงคำ
พื้นที่ราบสูงและพื้นที่ตอนระหว่างเขาและตามสันเขา	400 – 1,800	กระจายในทุก ๆ อำเภอ ทุกจังหวัด

เทือกเขาสำคัญมีชื่อว่าเทือกเขาฝิ่ปันน้ำ ประกอบด้วยยอดสูงหลายยอด เช่น ดอยลังกา ดอยสันปันน้ำ ดอยแม่สูก ดอยขุนแม่ภาค ดอยขุนแม่ต้า ดอยขุนแม่ตัม เทือกเขานี้ทอดยาวไปในแนวเหนือ-ใต้ พื้นที่ที่เป็นเทือกเขาคြอบคลุมพื้นที่ทางตะวันออก ตะวันออกเฉียงเหนือ และตะวันออกเฉียงใต้ของจังหวัด ในเขตอำเภอเชียงคำ อำเภอปง อำเภอเชียงม่วน และพื้นที่ตะวันตกของอำเภอเมืองและอำเภอแม่ใจ เขตพื้นที่สูงค่อยๆ ลาดลงมาจากส่วนกลางของพื้นที่จังหวัดไปยังที่ลุ่มในอำเภอแม่ใจ อำเภอเมือง อำเภอดอกคำใต้ และอำเภอจุน

ลักษณะภูมิประเทศตามลักษณะของดินสามารถแยกออกได้เป็น 3 ประเภท คือ ประมาณครึ่งหนึ่งของพื้นที่ทั้งหมดของจังหวัดเป็นดินภูเขา (ประมาณ 52%) ซึ่งไม่เหมาะกับการเพาะปลูก ส่วนที่ลุ่มและพื้นที่ลาดตามไหล่เขามีสัดส่วนเท่าๆ กัน (แต่ละประเภท ประมาณ 24%) ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวนี้เหมาะสมต่อการปลูกข้าวและปลูกพืชไร่ ตามลำดับ (ตารางที่ 4.3.2)

โดยทั่วไป พื้นที่ปฏิรูปที่ดินจะอยู่ในพื้นที่สูงระหว่างภูเขาและตามสันเขา ดังนั้นลักษณะของที่ดินส่วนใหญ่จึงเป็นที่ลูกคลื่นลอนลาด (gentle undulating) ซึ่งเหมาะกับการปลูกพืชไร่ สวนผลไม้ และไม่ยืนต้น ใดๆก็ตาม ในทุก ๆ พื้นที่จะมีส่วนที่สามารถปลูกข้าวได้ตามเชิงเขา

ตารางที่ 4.3.2 ลักษณะภูมิประเทศตามลักษณะของดินในจังหวัดพะเยา

ลักษณะภูมิประเทศ	ลักษณะดิน	% ต่อพื้นที่จังหวัดรวม	พื้นที่ที่ครอบคลุม
ที่ราบ	ส่วนใหญ่เป็นดินเหนียว มีการระบายน้ำต่ำ เหมาะสมในการทำนา	23.46	อำเภอเมือง, อำเภอแม่ใจ, อำเภอดอกคำใต้ และอำเภอจุน
พื้นที่เป็นลูกคลื่นลอนลาด	ดินเนื้อละเอียด มีการระบายน้ำดี เหมาะสำหรับพืชไร่ สวนผลไม้ และไม้ยืนต้น	23.61	อำเภอปง, อำเภอจุน และอำเภอเมืองพะเยา
ดินภูเขาที่มีความลาดชัน 13% หรือมากกว่า	ชั้นดินตื้น ผสมด้วยหิน ไม่เหมาะแก่การเพาะปลูก	51.74	อำเภอเชียงคำ, อำเภอเชียงม่วน, อำเภอปง และตำบลตะวันตกของอำเภอเมือง

(2) พื้นที่ลุ่มน้ำ

จังหวัดพะเยามีพื้นที่ลุ่มน้ำหลักอยู่ 2 ลุ่มน้ำ คือ ลุ่มน้ำอิง-โขง และลุ่มน้ำยม ซึ่งในแต่ละลุ่มน้ำประกอบด้วย 4-5 ลุ่มน้ำย่อย โดยมีขอบเขตพื้นที่และตำแหน่งที่ตั้งอยู่ใกล้เคียงกับพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน ดังที่ได้ระบุไว้ข้างล่างนี้ (ตารางที่ 4.3.3)

ตารางที่ 4.3.3 ลุ่มน้ำหลักและลุ่มน้ำย่อยในจังหวัดพะเยา

ลุ่มน้ำ	ครอบคลุมพื้นที่ (ตร.กม.)	ที่ตั้ง (อำเภอ)	พื้นที่ M/P code ที่อยู่ใกล้
ลุ่มน้ำอิง-โขง: 5,458 ตร.กม.			
ลุ่มน้ำพุง	54.95	แม่ใจ	PYO10
ลุ่มน้ำอิงตอนบน	944.42	แม่ใจ, ภูกามยาว และเมือง	PYO09, 010 และ 011
ลุ่มน้ำอิงตอนกลาง	1,782.60	แม่ใจ, ภูกามยาว, จุน, ดอกคำใต้ และเมือง	PYO02, PYO03, PYO06, PYO07, PYO08, PYO12 และ PYO13
ลุ่มน้ำลาว	960.63	กุขางและเชียงคำ	PYO01, PYO02, PYO04 และPYO05
ลุ่มน้ำยม: 1,524.3 ตร.กม.			
ลุ่มน้ำยมตอนบน	1,432.50	เชียงคำ, ปงและเชียงม่วน	PYO05, PYO08 และ PYO14
ลุ่มน้ำควร	721.97	ปงและเชียงม่วน	N/A
ลุ่มน้ำปี้	219.77	เชียงม่วน	N/A
ลุ่มน้ำสา	61.30	เชียงม่วน	N/A
ลุ่มน้ำสมุน	3.65	ปง	N/A

จากการกำหนดชั้นคุณภาพลุ่มน้ำตามหลักการของสำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม พบว่า ประมาณ 30% ของพื้นที่จังหวัดพะเยา ได้จัดอยู่ในชั้นคุณภาพลุ่มน้ำที่ 5 (มากกว่า 1 ล้านไร่) ซึ่งครอบคลุมพื้นที่เป็นสัดส่วนที่มากที่สุดของชั้นคุณภาพลุ่มน้ำทั้งหมด มีลักษณะลาดเล็กน้อย พื้นที่ป่าส่วนใหญ่ถูกแผ้วถางเพื่อทำการเกษตร และใช้ปลูกข้าวเป็นหลัก ส่วนใหญ่พื้นที่ดังกล่าวนี้อยู่ในอำเภอแม่ใจ อำเภอเมือง อำเภอดอกคำใต้ และอำเภอเชียงคำ ขณะที่พื้นที่บางส่วนอยู่ในอำเภอปงและอำเภอเชียงม่วน

พื้นที่ชั้นคุณภาพ 1A จัดได้ว่าใหญ่เป็นอันดับสอง โดยครอบคลุมประมาณเกือบหนึ่งในสี่ของจังหวัด (เกือบ 900,000 ไร่ หรือ 23% ของพื้นที่ทั้งหมด) ซึ่งป่าไม้ยังคงความอุดมสมบูรณ์อยู่ พื้นที่ดังกล่าวนี้เป็นพื้นที่ภูเขาสูงในอำเภอแม่ใจ อำเภอเมือง อำเภอดอกคำใต้ อำเภอปง อำเภอเชียงคำ และกิ่งอำเภอภูซาง ซึ่งได้รับการอนุรักษ์ไว้เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร ดังแสดงไว้ในตารางข้างล่างนี้

ตารางที่ 4.3.4 การกำหนดชั้นคุณภาพลุ่มน้ำในจังหวัดพะเยา

ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ	คุณลักษณะ	พื้นที่(ไร่)	% ต่อพื้นที่ทั้งหมด
1A	พื้นที่ต้นน้ำลำธาร อยู่ในระดับสูง ยังมีสภาพป่าไม้สมบูรณ์ปรากฏอยู่	876,297.33	22.67
1B	มีลักษณะทางกายภาพและสภาพแวดล้อมเช่นเดียวกับชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ 1A แต่พื้นที่ส่วนหนึ่งได้ถูกใช้สำหรับการเกษตรหรือการประกอบอาชีพของชาวบ้าน	74,729.00	1.93
2	พื้นที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ โดยที่ไม่เป็นการทำลายป่า โดยปกติดูอยู่ในรูปป่าเศรษฐกิจ มักจะอยู่ในพื้นที่ระดับสูง	597,944.80	15.47
3	พื้นที่ในที่สูงที่มีความลาดชันสูง มักใช้ในการปลูกผลไม้หรือเป็นทุ่งเลี้ยงสัตว์	553,786.00	14.33
4	พื้นที่ลาดเอียงเล็กน้อย ปกติใช้ในการเพาะปลูกพืชไร่	623,571.26	16.13
5	พื้นที่ลาดเอียงเล็กน้อยถึงราบ เหมาะสำหรับการเพาะปลูก โดยเฉพาะการทำนา	1,139,329.39	29.47
รวม		3,865,657.78	100.00

ที่มา: ภาควิชาภูมิศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

สถานการณ์โดยรวมของพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน 14 แห่ง (PYO01 – PYO14) ส่วนใหญ่ตั้งอยู่บนที่สูงระหว่างภูเขาและตามสันเขา พื้นที่ปฏิรูปที่ดินแต่ละแห่งมีความแตกต่างกัน และตั้งอยู่ในชั้นคุณภาพลุ่มน้ำหลายประเภท พื้นที่ส่วนใหญ่ของ PYO03, PYO07, PYO13 และ PYO14 เป็นพื้นที่ภูเขาจัดอยู่ในชั้นคุณภาพลุ่มน้ำที่ 1A, 1B และ 2 ส่วนที่อยู่ทางเหนือใน PYO02 และส่วนทางตะวันตกใน PYO08, PYO09, PYO10, PYO11 และ PYO12 จัดอยู่ในชั้นคุณภาพลุ่มน้ำที่ต่ำลงมาคือ ชั้นที่ 4 และ 5 ในขณะที่พื้นที่ใน PYO01, PYO05 และ PYO06 จัดอยู่ในชั้นคุณภาพลุ่มน้ำที่ผสมกันตั้งแต่ชั้นที่ 1A ถึง 5

ตารางที่ 4.3.5 ความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ปฏิรูปที่ดินกับพื้นที่ลุ่มน้ำในจังหวัดพะเยา

พื้นที่ปฏิรูปที่ดิน	สภาพภูมิประเทศ	ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำหลัก
PYO03, PYO07, PYO13 และ PYO14	ที่ราบสูง	1A, 1B และ 2
PYO01, PYO05 และ PYO06	ที่ราบสูงผสมกับที่ดอน	1A ถึง 5
PYO02, PYO08, PYO09, PYO10, PYO11 และ PYO12	ที่ราบลุ่ม	4 และ 5

จากการสำรวจและการจัดประเภทแหล่งน้ำใต้ดินที่ดำเนินการโดยกรมทรัพยากรน้ำบาดาล พบว่า ปริมาณน้ำใต้ดินในพื้นที่ปฏิรูปที่ดินของจังหวัดพะเยามีน้อย (10 – 100 แกลลอน/นาที่) โดยมีคุณภาพน้ำแตกต่างกันตั้งแต่คุณภาพดีจนถึงคุณภาพไม่ดี อย่างไรก็ตาม พื้นที่ที่ให้คุณภาพน้ำดีมีขนาดใหญ่กว่าพื้นที่ที่ให้คุณภาพน้ำไม่ดี

(3) ป่าไม้

จากข้อมูลสถิติจังหวัดพะเยา พบว่า พื้นที่ที่ประกาศไว้เป็นเขตป่าสงวน (reserve forest) มีอยู่ประมาณ 2.6 ล้านไร่ (2,620,723 ไร่) คิดเป็นสองในสามของพื้นที่ทั้งจังหวัด จากสถิติข้อมูลกรมป่าไม้ปี พ.ศ. 2543 พบว่า พื้นที่ป่าสงวนมีเนื้อที่มากกว่าพื้นที่ที่ยังเป็นป่า อยู่เกือบ 450,000 ไร่ โดยครอบคลุมมากกว่าครึ่งหนึ่งของพื้นที่จังหวัดพะเยา (56% หรือเกือบ 2.2 ล้านไร่)

การแบ่งเขตป่าสงวนแห่งชาติตามมติคณะรัฐมนตรี ในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2535 ได้แบ่งออกเป็น 3 เขต คือ เขตอนุรักษ์ เขตเศรษฐกิจ และพื้นที่เหมาะสมกับการเกษตร (โซน C, E และ A) พื้นที่ป่าผืนใหญ่ที่สุดในจังหวัดพะเยาจัดอยู่ในโซน C คิดเป็น 80% ของพื้นที่ป่าสงวนทั้งจังหวัด ส่วนโซน E และ A มีขนาดเล็กกว่ามาก คิดเป็นเพียง 10% และ 8% ตามลำดับ

ตารางที่ 4.3.6 การแบ่งเขตป่าไม้ในจังหวัดพะเยา

การแบ่งเขต	พื้นที่ (ไร่)	เปอร์เซ็นต์
เขตอนุรักษ์ (C)	2,148,477	82
เขตเศรษฐกิจ (E)	270,821	10
พื้นที่เหมาะสมกับการเกษตร (A)	201,425	8
รวมพื้นที่ป่าสงวน	2,620,723	100

ที่มา: สำนักงานสถิติจังหวัดพะเยา

พื้นที่ป่าเหล่านี้แบ่งออกเป็น 15 แห่ง ในแต่ละแห่งมีการกำหนดประเภทไว้เป็นโซน C, A และ E พื้นที่ส่วนใหญ่ของโซน E และ A ในป่า 13 แห่ง ได้อินความรับผิดชอบไปให้ ส.ป.ก. แล้ว การแบ่งโซนและตำแหน่งของพื้นที่ป่าแต่ละแห่ง ซึ่งมีความสัมพันธ์กับพื้นที่ของ M/P ได้แสดงไว้ในตารางข้างล่างนี้

ตารางที่ 4.3.7 ความสัมพันธ์ระหว่างป่าสงวนกับพื้นที่ของ M/P code ในจังหวัดพะเยา

ลำดับ	ป่าสงวน	ที่ตั้ง (อำเภอ)	พื้นที่ (ไร่)	โซนพื้นที่			พื้นที่ M/P Code
				C	E	A	
1.	ป่าแม่ต้า	เมืองและดอกคำใต้	163,625	134,180	15,196	14,250	PYO11, PYO12
2.	ป่าห้วยดอกเข็มและป่าแม่อิงฝิ่งขวา	ดอกคำใต้	98,750	66,841	10,036	21,875	PYO07
3.	ป่าแม่ร่องขุย	ดอกคำใต้	77,688	57,965	5,924	13,800	PYO12
4.	ป่าแม่ลอยไร่, ป่าสักล่อ และป่าแม่น้ำพุง	จุน	93,750				PYO03
5.	ป่าแม่จุน	จุน	104,062	38,299	12,890	52,875	PYO06
6.	ป่าแม่ฮ้องป้อ, ป่าห้วยแก้ว และป่าแม่อิงฝิ่งซ้าย	เมือง	75,450	39,139	21,361	14,950	PYO08, PYO09
7.	ป่าห้วยบงและห้วยเคียน	เมือง	34,737		20,199	3,150	PYO09
8.	ป่าแม่ต้าและแม่น้ำเรือ	เมือง	148,407	123,747	12,710	11,950	PYO11
9.	ป่าแม่ลาวฝิ่งขวา, ป่าแม่ส้าน และป่าแม่ใจ	แม่ใจ	170,625	158,875	6,750	5,000	PYO10
10.	ป่าแม่ปืมและแม่พุง	แม่ใจ	169,087				N/A

ลำดับ	ป่าสงวน	ที่ตั้ง (อำเภอ)	พื้นที่ (ไร่)	โซนพื้นที่			พื้นที่ M/P Code
				C	E	A	
11.	ป่าแม่ปืมและป่าดงประดู่	แม่ใจ	31,000	20,038	10,963		N/A
12.	ป่าแม่ยม	ปงและเชียงม่วน	1,290,200	1,152,843	111,109		PYO14
13.	ป่าน้ำแวน และป่าห้วยไคร้	เชียงคำและจุน	86,250	62,915	9,860	13,475	PYO05
14.	ป่าน้ำเปือย, น้ำห่วน และป่าน้ำลาว	เชียงคำ	323,181	283,770	19,611	17,800	PYO01
15.	ป่าดอยบ่อส้มและป่าดอยโป่งนก	เชียงคำ	28,125	7,864	14,213	6,050	PYO02

พื้นที่คุ้มครองในจังหวัดพะเยา ประกอบด้วย เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และเขตอุทยานแห่งชาติ ซึ่งเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าในจังหวัดพะเยามี 2 แห่ง ครอบคลุมพื้นที่เกือบ 600,000 ไร่ คิดเป็น 25% เมื่อเปรียบเทียบกับพื้นที่ป่าสงวนทั้งหมดในจังหวัดพะเยา พื้นที่เขตอุทยานแห่งชาติ 4 แห่ง และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 1 แห่ง ได้ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ของจังหวัดใกล้เคียง คือ น่าน เชียงราย และลำปาง ด้วย และมีข้อสังเกตว่าอุทยานแห่งชาติดอยภูางซึ่งครอบคลุม 2 อำเภอ คือ อำเภอปงและเชียงม่วนของจังหวัดพะเยา มีพื้นที่ประมาณ 20% ของพื้นที่ป่าสงวนทั้งหมดในจังหวัดพะเยา พื้นที่ปฏิรูปที่ดิน 5 แห่ง (PYO01, 06, 10, 11 และ 14) อยู่ใกล้กับพื้นที่คุ้มครองเหล่านี้

ในระหว่าง ปี พ.ศ. 2543 – 2547 มีการจัดตั้งป่าชุมชนขึ้น 94 แห่ง ในจังหวัดพะเยา ซึ่งกระจายตัวอยู่ใน 100 หมู่บ้าน ใน 36 ตำบล ใน 9 อำเภอ ของจังหวัด โดยปกติแล้ว หนึ่งหมู่บ้านจะดูแลจัดการป่าชุมชนหนึ่งแห่ง ซึ่งขนาดของป่าชุมชนแต่ละแห่งแตกต่างกันค่อนข้างมาก ตั้งแต่ 15 ไร่ จนถึง มากกว่า 2,000 ไร่ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับขนาดของพื้นที่ที่หาได้และข้อเสนอของชาวบ้าน ป่าชุมชนในจังหวัดพะเยามีพื้นที่ตั้งอยู่ในเขตป่าสงวนเป็นส่วนใหญ่ (มากกว่า 90%) ขณะที่ มีเพียง 4% และ 3% ของพื้นที่ป่าชุมชนนี้ อยู่ในเขตป่าถาวรและที่ดินสาธารณะของจังหวัด (ตารางที่ 4.3.8)

ตารางที่ 4.3.8 การกระจายตัวของป่าชุมชนในจังหวัดพะเยา

อำเภอ	จำนวนป่าชุมชน	จำนวนหมู่บ้าน	จำนวนตำบล	พื้นที่ (ไร่)			พื้นที่รวม (ไร่)
				ป่าสงวน	ตามพ.ร.บ.ป่าไม้ พ.ศ. 2484	อื่น ๆ	
เมือง	6	6	2	2375		57	2432
ดอกคำใต้	4	4	4	324		82	406
จุน	21	21	9	3532	115	256	3903
ปง	12	12	5	2081	242		2323
เชียงขาม	19	21	7	3848	401	126	4375
เชียงม่วน	3	3	1	1226.5			1226.5
ภูซาง	6	7	3	467	60	102	629
ภูกามยาว	16	19	2	9741			9741
แม่ใจ	7	7	5	128	257		385
รวม (9 อำเภอ)	94	100	36	23722.5	1075	623	25420.5

ที่มา: สำนักงานป่าไม้จังหวัดพะเยา

ประมาณสองในสามของพื้นที่ป่าชุมชน (66%) ตั้งอยู่ในพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน ซึ่งกระจายตัวอยู่ในพื้นที่ M/P code 13

ส่วนที่ 1 แผนแม่บทระดับจังหวัด (M/P)

แห่ง (จากทั้งหมด 15 แห่ง) ประกอบด้วยป่าชุมชน 51 แห่ง ครอบคลุม 56 หมู่บ้าน พื้นที่ PYO08 มีพื้นที่ป่าชุมชนใหญ่ที่สุด คือ มากกว่า 7,500 ไร่ ตามมาด้วย PYO06 มีพื้นที่มากกว่า 2,500 ไร่ และ PYO02 และ PYO11 มีพื้นที่มากกว่า 2,300 ไร่ ในแต่ละแห่ง ขณะที่ PYO09 ไม่มีพื้นที่ป่าชุมชนอยู่เลย

ตารางที่ 4.3.9 ป่าชุมชนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ M/P code จังหวัดพะเยา

พื้นที่ M/P code	จำนวน ป่า ชุมชน	จำนวนหมู่บ้าน ที่ใช้ประโยชน์	พื้นที่ (ไร่)			รวม
			ป่าสงวน	ตามพ.ร.บ.ป่า ไม้ พ.ศ. 2484	อื่น ๆ	
PYO01	4	4	467			467
PYO02	4	4	2378			2378
PYO03	2	2	770			770
PYO04	6	7	1398	111		1509
PYO05	2	2	72			72
PYO06	15	16	2607	115	302	3024
PYO07	1	1	184			184
PYO08	14	17	7601			7601
PYO10	3	3	60	16		76
PYO11	2	2	2330			2330
PYO12	1	1	45			45
PYO13	3	3	140	82		222
PYO14	2	2	806.5			806.5
รวม (13 แห่ง)	51	56	16,013.5	324	302	16,639.5

การใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติของราษฎรในเขตพื้นที่ปฏิรูปที่ดินแต่ละแห่ง ได้สรุปไว้ในตารางข้างล่างนี้ ซึ่งเขตพื้นที่ปฏิรูปที่ดินมีลำน้ำหลักและสาขาสามารถใช้ได้ทุกแห่ง

ตารางที่ 4.3.10 การใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ M/P Code จังหวัดพะเยา

พื้นที่ M/P code	ลุ่มน้ำ	แหล่งน้ำหลักในพื้นที่	พื้นที่คุ้มครองที่อยู่ ใกล้เคียง	ป่าชุมชนที่ใช้ ประโยชน์
PYO01	ลุ่มน้ำแม่ลาว	แม่น้ำแม่ลาวและลำน้ำสาขา	อุทยานแห่งชาติภูซาง	4 แห่ง, 467 ไร่
PYO02	ลุ่มน้ำแม่ืองตอนกลาง	ลำน้ำแม่ืองและลำน้ำสาขา		4 แห่ง, 2378 ไร่
PYO03	ลุ่มน้ำแม่ืองตอนกลาง	ลำน้ำสาขาของลำน้ำแม่ือง		2 แห่ง, 770 ไร่
PYO04	ลุ่มน้ำแม่ลาว	แม่น้ำแม่ลาวและลำน้ำสาขา		6 แห่ง, 1509 ไร่
PYO05	ลุ่มน้ำยมตอนบน	แม่น้ำยมและลำน้ำสาขา		2 แห่ง, 72 ไร่
PYO06	ลุ่มน้ำแม่ืองตอนกลางและลุ่ม น้ำยมตอนบน	ลำน้ำแม่ืองและแม่น้ำยมและ ลำน้ำสาขา	เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เวียงลอ	15 แห่ง, 3024 ไร่
PYO07	ลุ่มน้ำแม่ืองตอนกลาง	ลำน้ำแม่ืองและลำน้ำสาขา		1 แห่ง, 184 ไร่
PYO08	ลุ่มน้ำแม่ืองตอนกลาง	ลำน้ำแม่ืองและลำน้ำสาขา		14 แห่ง, 7601 ไร่
PYO09	ลุ่มน้ำแม่ืองตอนบน	ลำน้ำแม่ืองและลำน้ำสาขา		
PYO10	ลุ่มน้ำพุงและลุ่มน้ำแม่ือง ตอนบน	หนองเล็งทราย, แม่น้ำพุง, ลำน้ำแม่ืองและลำน้ำสาขา	อุทยานแห่งชาติดอยหลวง	3 แห่ง, 76 ไร่
PYO11	ลุ่มน้ำแม่ืองตอนบน	ลำน้ำแม่ืองและลำน้ำสาขา	อุทยานแห่งชาติดอยหลวง	2 แห่ง, 2330 ไร่
PYO12	ลุ่มน้ำแม่ืองตอนบนและ ตอนกลาง	ลำน้ำแม่ืองและลำน้ำสาขา		1 แห่ง, 45 ไร่
PYO13	ลุ่มน้ำแม่ืองตอนกลาง	ลำน้ำแม่ืองและลำน้ำสาขา		3 แห่ง, 222 ไร่
PYO14	ลุ่มน้ำยมตอนบนและลุ่มน้ำปี	แม่น้ำยมและลำน้ำสาขา	อุทยานแห่งชาติดอยภูนาง	2 แห่ง, 806.5 ไร่

4.3.2 จังหวัดแพร่

(1) ลักษณะภูมิประเทศ

ลักษณะภูมิประเทศส่วนใหญ่ของจังหวัดแพร่เป็นภูเขาที่ปกคลุมด้วยป่าไม้ มีพื้นที่อยู่เล็กน้อยที่เป็นที่ราบสำหรับการเพาะปลูก ตั้งอยู่ตอนกลางของจังหวัดในเขตอำเภอวังทอง เมือง สูงเม่น และเด่นชัย พื้นที่เหล่านี้ล้อมรอบด้วยภูเขา และที่ราบอีกส่วนอยู่ทางตอนใต้ของจังหวัดในอำเภอลอง และอำเภอวังชิ้น ดังนั้น พื้นที่ส่วนใหญ่จึงเป็นที่ลาดชัน โดยเฉพาะพื้นที่ปฏิรูปที่ดินซึ่งตั้งอยู่ในเขตป่าสงวน

ลักษณะของดินเมื่อพิจารณาเทียบตามระดับความสูงแล้ว พบว่า พื้นที่ส่วนใหญ่ของจังหวัดเป็นดินภูเขา (mountainous soil) ซึ่งครอบคลุมถึง 40% และตามมาด้วยดินตื้น (shallow soil) ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ 35% ส่วนกลุ่มดินไร่ (upland soil) และดินนา (paddy soil) มีพื้นที่น้อยกว่า (15% และ 10% ตามลำดับ)

(2) พื้นที่ลุ่มน้ำ

จังหวัดแพร่มีแม่น้ำสำคัญๆ พร้อมทั้งสาขาย่อยมากมาย แม่น้ำที่ใหญ่และสำคัญที่สุด คือ แม่น้ำยม ซึ่งไหลผ่านจังหวัดในแนวเหนือ – ใต้ แม่น้ำสายนี้รวมทั้งสาขาไหลผ่านพื้นที่ปฏิรูปหลายแห่ง ส่วนใหญ่มีต้นกำเนิดที่จังหวัดแพร่ หรือไหลผ่านมาบรรจบกับแม่น้ำยมทั้งสิ้น

เมื่อพิจารณาตามแม่น้ำหลักและลำน้ำสาขา สามารถจำแนกลุ่มน้ำออกได้เป็น 8 ลุ่มน้ำ ในจังหวัดแพร่ โดยมีลุ่มน้ำยมซึ่งตั้งอยู่ตอนกลางครอบคลุมพื้นที่ที่ใหญ่ที่สุด พื้นที่ปฏิรูปที่ตั้งอยู่บนลุ่มน้ำยมตอนกลางมีทั้งหมด 8 M/P code ด้วยกัน คือ PRE01, PRE02, PRE03, PRE06, PRE09, PRE10, PRE11 และ PRE12 พื้นที่ที่ใหญ่รองลงมาอยู่ในลุ่มน้ำยมตอนล่าง ซึ่งมีพื้นที่ปฏิรูปตั้งอยู่ 3 แห่ง คือ PRE07, PRE08 และ PRE13 ส่วนพื้นที่ M/P code PRE04, PRE05 และ PRE14 ตั้งอยู่ในลุ่มน้ำแม่คำมี แม่ต้า และห้วยสิน ตามลำดับ

ตารางที่ 4.3.11 ลุ่มน้ำในจังหวัดแพร่

ลุ่มน้ำ	ครอบคลุมพื้นที่ (ไร่)	พื้นที่ M/P code ที่อยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำ
ลุ่มน้ำแม่คำมี	292,812.96	PRE04
ลุ่มน้ำแม่ต้า	323,761.38	PRE05
ลุ่มน้ำแม่งาว	15,664.77	N/A
ลุ่มน้ำน่าน ส่วนที่ 3	32,129.98	N/A
ลุ่มน้ำยมตอนกลาง	1,911,792.48	PRE01, PRE02, PRE03, PRE06, PRE09, PRE10, PRE11 และ PRE12
ลุ่มน้ำยมตอนบน	365,932.35	N/A
ลุ่มน้ำยมตอนล่าง	880,314.09	PRE07 PRE08 และ PRE13
ลุ่มน้ำห้วยแม่สิน	224,907.20	PRE14

ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำหลักในจังหวัดแพร่ครอบคลุมตั้งแต่ 1A จนถึง 5 แต่มีพื้นที่ในชั้นที่ 1B เพียงส่วนน้อย ส่วนพื้นที่ปฏิรูปที่ดินตั้งอยู่ในชั้นคุณภาพลุ่มน้ำครอบคลุมตั้งแต่ชั้นที่ 2 จนถึง ชั้นที่ 5 โดยมีพื้นที่ส่วนน้อยอยู่ในชั้นที่ 1A และ 1B

ส่วนที่ 1 แผนแม่บทระดับจังหวัด (M/P)

จังหวัดแพร่มีปริมาณน้ำใต้ดินไม่มาก มีตั้งแต่ปริมาณน้อยจนถึงปริมาณพอควร โดยมีคุณภาพน้ำแตกต่างกัน ตั้งแต่คุณภาพดีจนถึงคุณภาพไม่ดี โดยทั่วไป น้ำใต้ดินในพื้นที่ปฏิรูปที่ดินในจังหวัดแพร่มีปริมาณน้อย อยู่ในช่วง 10 – 100 แกลลอน/นาทีก มีเพียงพื้นที่ส่วนน้อยใน PRE05 (03 และ 06) และในพื้นที่ตามริมแม่น้ำของ PRE08 (02) เท่านั้นที่มีปริมาณน้ำพอควร (100 – 200 แกลลอน/นาทีก) คุณภาพน้ำทั้งหมดนี้มีคุณภาพดี สามารถใช้ได้

พื้นที่ชลประทานในจังหวัดแพร่มีสัดส่วนสูงถึง 70% ของพื้นที่เกษตรกรรม แม้จะมีจำนวนโครงการชลประทานขนาดเล็กมากมาย แต่มีพื้นที่เพียงสองในสามของพื้นที่ชลประทานภายใต้โครงการชลประทานขนาดใหญ่และขนาดกลาง

(3) ป่าไม้

จากสถิติในปี พ.ศ. 2531 จังหวัดแพร่มีป่าไม้ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 1.5 ล้านไร่ หรือ ประมาณ 37% ของพื้นที่ทั้งจังหวัด อย่างไรก็ตาม ขนาดของพื้นที่ดังกล่าวคิดเป็นประมาณครึ่งหนึ่งของพื้นที่ที่ประกาศเป็นป่าสงวน ซึ่งระบุไว้เกือบ 3 ล้านไร่ หรือ เกือบสามในสี่ (73%) ของพื้นที่ทั้งจังหวัด ความเหลื่อมล้ำนี้สะท้อนให้เห็นถึงความเสื่อมโทรมของป่าในอดีต ป่าสงวนนี้จำแนกออกเป็น 27 แห่ง โดยมีพื้นที่ปฏิรูปที่ดินกระจายอยู่ในพื้นที่ป่าสงวน 17 แห่ง

ตารางที่ 4.3.12 ความสัมพันธ์ระหว่างป่าสงวนและพื้นที่ M/P code ในจังหวัดแพร่

ลำดับ	ป่าสงวน	ที่ตั้ง (อำเภอ)	พื้นที่ (ไร่)	พื้นที่ M/P code ที่อยู่ใกล้
1.	ป่าแม่สรอย	วังชิ้น	160,625	N/A
2.	ป่าแม่เก็ง	วังชิ้น	102,275	PRE13
3.	ป่าแม่ปงและป่าแม่ลอง	ลอง	50,275	PRE07
4.	ป่าแม่ลู่และป่าแม่แป้น	ลอง	84,375	PRE08
5.	ป่าแม่ลานและป่าแม่กาง	ลอง	116,250	PRE07
6.	ป่าแม่ต้าตอนบน	ลอง	152,775	PRE05
7.	ป่าแม่ต้าฝั่งซ้าย	ลอง	104,968	PRE05
8.	ป่าแม่ต้าฝั่งขวาตอนใต้	ลอง	62,500	PRE07
9.	ป่าแม่ยมฝั่งตะวันตก	สอง	245,625	N/A
10.	ป่าแม่สอง	สอง	359,593	PRE01
11.	ป่าแม่ปงและป่าแม่เป่า	สอง	137,500	N/A
12.	ป่าห้วยป้อม	สอง	17,037	PRE02
13.	ป่าแม่แฮด	สอง	11,990	N/A
14.	ป่าแม่ยาง	ร้องกวาง	59,737	PRE03
15.	ป่าแม่คำมี	ร้องกวาง	210,000	PRE04
16.	ป่าแม่เด็ก ป่าแม่ถาง และป่าแม่คำปอง	ร้องกวาง, เมือง	162,500	N/A
17.	ป่าแม่ก้อนและป่าแม่สาย	เมือง	181,250	N/A
18.	ป่าห้วยเบี้ยและป่าบ่อทอง	เมือง	49,500	PRE06
19.	ป่าแม่แคม	เมือง	73,750	N/A
20.	ป่าแม่จ๊ะและป่าแม่มาน	สูงเม่น	40,625	N/A

ลำดับ	ป่าสงวน	ที่ตั้ง (อำเภอ)	พื้นที่ (ไร่)	พื้นที่ M/P code ที่อยู่ใกล้
21.	ป่าแม่แย้และป่าแม่สาง	สูงเม่น, เด่นชัย	79,687	PRE09
22.	ป่าแม่ปาน	เด่นชัย	38,125	PRE11
23.	ป่าแม่พวก	เด่นชัย	108,062	N/A
24.	ป่าบ่อแก้ว, ป่าแม่สูงและป่าแม่สิน	เด่นชัย, วังชิ้น	137,500	N/A
25.	ป่าแม่ยมฝั่งตะวันออก	วังชิ้น	178,489	PRE14
26.	ป่าแม่เข็ก	สูงเม่น	35,000	PRE10
27.	ป่าแม่จ๊ะฝั่งซ้าย	เด่นชัย	16,875	PRE12
	รวม		2,976,888	

ประมาณครึ่งหนึ่งของป่าสงวนได้ถูกจำแนกเป็นโซน C ขณะที่ โซน E และ A มีพื้นที่ประมาณเกือบ 30% และ 20% ตามลำดับ จังหวัดแพร่มีจำนวนอุทยานแห่งชาติ 5 แห่ง และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 1 แห่ง ซึ่งมีพื้นที่คาบเกี่ยวกับจังหวัดที่อยู่ติดกัน คือ ลำปาง และอุตรดิตถ์ โดยมีพื้นที่ M/P code 2 แห่ง อยู่ติดกับพื้นที่คุ้มครองดังกล่าวนี้

ตารางที่ 4.3.13 อุทยานแห่งชาติและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าในจังหวัดแพร่

สถานที่	ที่ตั้ง (อำเภอ)	พื้นที่ (ไร่)	พื้นที่คาบเกี่ยวกับจังหวัดอื่น	พื้นที่ M/P code ที่อยู่ใกล้
อุทยานแห่งชาติ:				
แม่ยม	สอง	284,218.75	คาบเกี่ยวกับจังหวัดลำปาง	N/A
เวียงโกศัย	วังชิ้น	256,250.00	คาบเกี่ยวกับจังหวัดลำปาง	PRE08
ลำน้ำน่าน	เมือง	834,687.00	คาบเกี่ยวกับจังหวัดอุตรดิตถ์	N/A
ดอยผาหลวง	ลอง	91,875.00		อยู่ใกล้กับ PRE05
แพะเมืองผี	เมือง	500.00		
เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า:				
ดอยหลวง	สอง	60,625.00	คาบเกี่ยวกับจังหวัดลำปาง	N/A, แต่พื้นที่คุ้มครองที่อยู่ใกล้พื้นที่นี้จะโอนให้ ส.ป.ก. ในเร็ว ๆ นี้

ป่าชุมชนในจังหวัดแพร่มีการจัดตั้งขึ้นตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2543 ครอบคลุมพื้นที่มากกว่า 45,000 ไร่ กระจายตัวอยู่ใน 8 อำเภอ คือ ร้องกวาง ลอง สอง วังชิ้น เด่นชัย หนองม่วงไข่ สูงเม่น และเมือง ป่าชุมชนมีพื้นที่รวมกันมากที่สุดอยู่ในอำเภอลองและเมือง (มากกว่า 10,000 ไร่ ของแต่ละแห่ง) ขณะที่ พื้นที่น้อยที่สุดอยู่ในอำเภอเด่นชัย (ประมาณ 1,700 ไร่) ส่วนพื้นที่อื่นๆ มีประมาณ 2,100 – 7,000 ไร่ อย่างไรก็ตาม พื้นที่ป่าชุมชนทั้งหมดมีอยู่เพียง 1.5% ของพื้นที่ป่าสงวนทั้งหมด

ตารางที่ 4.3.14 การกระจายตัวของป่าชุมชนในจังหวัดแพร่

อำเภอ	จำนวนป่าชุมชน	จำนวนหมู่บ้าน	จำนวนตำบล	พื้นที่ (ไร่)
ร้องกวาง	23	28	9	6,456
ลอง	15	15	5	10,166
สอง	38	41	8	7,311
วังชิ้น	11	11	6	2,398
เด่นชัย	11	11	3	1,698

ส่วนที่ 1 แผนแม่บทระดับจังหวัด (M/P)

อำเภอ	จำนวนป่าชุมชน	จำนวนหมู่บ้าน	จำนวนตำบล	พื้นที่ (ไร่)
หนองม่วงไข่	9	9	2	2,149
สูงเม่น	8	19	4	5,934
เมือง	19	23	7	10,517
รวม (8 อำเภอ)	134	157	44	46,629

ประมาณครึ่งหนึ่งของพื้นที่ป่าชุมชนอยู่ในพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน ซึ่งกระจายตัวอยู่ในพื้นที่ M/P code 11 แห่ง จากทั้งหมด 14 แห่ง มีโครงการอยู่ 65 โครงการ และราษฎรใช้ประโยชน์ได้ 81 หมู่บ้าน พื้นที่มากที่สุด (มากกว่า 6,000 ไร่) อยู่ใน PRE07 ในแง่ของการเข้าถึงการใช้ประโยชน์ มีจำนวนชุมชนที่ได้รับประโยชน์มากที่สุดในพื้นที่ PRE04 ซึ่งมีโครงการป่าชุมชนอยู่ 14 โครงการ และสามารถเข้าใช้ประโยชน์ได้ 14 หมู่บ้าน ในขณะที่ ป่าชุมชนแห่งหนึ่งที่ตั้งอยู่ในเขต PRE10 มีขนาดใหญ่ครอบคลุมพื้นที่ 2,000 ไร่ และราษฎร 12 หมู่บ้าน ได้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน

ตารางที่ 4.3.15 ป่าชุมชนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ M/P code จังหวัดแพร่

พื้นที่ M/P code	จำนวนป่าชุมชน	จำนวนหมู่บ้านที่ใช้ประโยชน์	พื้นที่รวม (ไร่)
PRE01	10	10	1,263
PRE02	8	8	2,218
PRE03	5	10	2,914
PRE04	14	14	3,309
PRE06	4	4	600
PRE07	7	7	6,313
PRE08	3	3	2,521
PRE09	3	3	1,657
PRE10	1	12	2,337
PRE11	7	7	777
PRE14	3	3	617
รวม	65	81	24,526

การใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติของราษฎรในเขตพื้นที่ปฏิรูปที่ดินแต่ละแห่ง ได้สรุปและแสดงไว้ในตารางข้างล่างนี้ ซึ่งพื้นที่ทุกแห่งสามารถใช้ประโยชน์จากลำน้ำและเครือข่ายลำน้ำของกลุ่มน้ำยมได้

ตารางที่ 4.3.16 การใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ M/P Code จังหวัดแพร่

พื้นที่ M/P code	ลุ่มน้ำ	พื้นที่คุ้มครองที่อยู่ใกล้เคียง	ป่าชุมชนที่ใช้ประโยชน์
PRE01	ลุ่มน้ำยมตอนกลาง		10 แห่ง, 1263 ไร่
PRE02	ลุ่มน้ำยมตอนกลาง		8 แห่ง, 2218 ไร่
PRE03	ลุ่มน้ำยมตอนกลาง		5 แห่ง, 2914 ไร่
PRE04	ลุ่มน้ำแม่คำมี		14 แห่ง, 3309 ไร่
PRE05	ลุ่มน้ำแม่ทา	อุทยานแห่งชาติดอยผาหลวง	N/A
PRE06	ลุ่มน้ำยมตอนกลาง		4 แห่ง, 600 ไร่
PRE07	ลุ่มน้ำยมตอนล่าง		7 แห่ง, 6313 ไร่

พื้นที่ M/P code	ลุ่มน้ำ	พื้นที่คุ้มครองที่อยู่ใกล้เคียง	ป่าชุมชนที่ใช้ประโยชน์
PRE08	ลุ่มน้ำยมตอนล่าง	อุทยานแห่งชาติเวียงโกศัย	3 แห่ง, 2521 ไร่
PRE09	ลุ่มน้ำยมตอนกลาง		3 แห่ง, 1657 ไร่
PRE10	ลุ่มน้ำยมตอนกลาง		1 แห่ง, 2337 ไร่
PRE11	ลุ่มน้ำยมตอนกลาง		7 แห่ง, 777 ไร่
PRE12	ลุ่มน้ำยมตอนกลาง		
PRE13	ลุ่มน้ำยมตอนล่าง		
PRE14	ลุ่มน้ำห้วยแม่สิน		3 แห่ง, 617 ไร่

4.3.3 จังหวัดน่าน

(1) ลักษณะภูมิประเทศ

เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่ในจังหวัดน่านเป็นพื้นที่ภูเขาสูง (ประมาณ 85%) ที่มีความลาดชันมากกว่า 30% ซึ่งพื้นที่เหล่านี้ไม่เหมาะกับการเพาะปลูก มีแนวเขาสูงกั้นเขตแดนระหว่างไทยกับลาว โดยมียอดเขาสูงที่สุดอยู่ที่ ดอยภูคา ประมาณ 2,000 เมตรเหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง (MASL) ในเขตอำเภอปัว ขณะที่พื้นที่ต่ำอยู่ที่ระดับประมาณ 200 – 300 เมตรเหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง วางตัวขนานกับริมฝั่งแม่น้ำน่าน คิดเป็นพื้นที่เพียง 3% ของพื้นที่ทั้งจังหวัด

ตารางที่ 4.3.17 ลักษณะภูมิประเทศในจังหวัดน่าน

ลักษณะภูมิประเทศ	เปอร์เซ็นต์ (%)	ความเหมาะสมในการปลูกพืช
ภูเขา/ลาดชันสูง	85	ไม่เหมาะสมในการเพาะปลูก
ที่สูง	2	เหมาะในการทำสวนผลไม้ เช่น มะขาม, มะม่วง, ลิ้นจี่, ลำไย
ที่ดอน	10	อยู่ในบริเวณระหว่างที่ราบและที่สูง มีความลาดชันเล็กน้อย
ที่ราบ	3	อยู่ตามแนวชายฝั่งแม่น้ำน่านและลำน้ำสาขา

ดังนั้น ดินภูเขาจึงมีสัดส่วนมากที่สุด (60%) เมื่อเทียบกับดินชนิดอื่นๆ ในขณะที่ ดินนา มีอยู่น้อยที่สุด (5%) กลุ่มดินไร่และดินตื้นมีสัดส่วนใกล้เคียงกัน (15% และ 20% ตามลำดับ)

(2) พื้นที่ลุ่มน้ำ

จังหวัดน่านมีลุ่มน้ำหลักอยู่เพียง 1 ลุ่มน้ำ ชื่อว่า ลุ่มน้ำน่าน ประกอบด้วยลุ่มน้ำย่อย 10 ลุ่มน้ำ ซึ่งพื้นที่ปฏิรูปที่ดินได้ตั้งอยู่กระจายในเกือบทุกลุ่มน้ำย่อย พื้นที่ใหญ่ที่สุดอยู่ในลุ่มน้ำน่านตอนบน ส่วนแม่น้ำน่านส่วนที่ 3 และน้ำว่า (มากกว่า 1 ล้านไร่ ในแต่ละแห่ง) โดยมีพื้นที่ M/P code กระจายอยู่ 2 – 3 แห่ง ในขณะที่ น้ำสามมีพื้นที่น้อยกว่า แต่มีพื้นที่ M/P code อยู่ถึง 4 แห่ง

ตารางที่ 4.3.18 ลุ่มน้ำในจังหวัดน่าน

ลุ่มน้ำ	ครอบคลุมพื้นที่ (ไร่)	พื้นที่ M/P code ที่อยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำ
ลุ่มน้ำน่าน	379,399.49	ANN06
ลุ่มน้ำน่านตอนบน	1,387,973.51	ANN01 และ ANN03
ลุ่มน้ำน่าน ตอนที่ 2	532,074.41	N/A
ลุ่มน้ำน่าน ตอนที่ 3	1,177,624.76	ANN09, ANN18 และ ANN19
ลุ่มน้ำห้วยน้ำยาว 1	512,654.84	ANN02
ลุ่มน้ำห้วยน้ำยาว 2	369,022.24	ANN04
ลุ่มน้ำสะเนียน	486,958.26	ANN08, ANN11
ลุ่มน้ำสา	735,681.73	ANN05, ANN15, ANN12, ANN13
ลุ่มน้ำว้า	1,370,418.80	ANN07 และ ANN10
ลุ่มน้ำแหง	654,441.16	ANN16, ANN14

จังหวัดน่านมีพื้นที่กว้างใหญ่จึงควรสงวนไว้เป็นแหล่งต้นน้ำ เกือบครึ่งหนึ่งของพื้นที่ทั้งจังหวัดได้จัดเป็นประเภท ชั้นที่ 1A (44%) พื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ ชั้นที่ 4 และ 5 ที่สามารถใช้เพื่อกิจกรรมบางอย่างรวมทั้งการเพาะปลูก มีอยู่เกือบ 30% พื้นที่ปฏิรูปที่ดินส่วนใหญ่ในจังหวัดน่าน ตั้งอยู่ในชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ ชั้นที่ 2 – 4

เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขา พื้นที่ชลประทานในจังหวัดน่านจึงมีอยู่เพียงประมาณ 5% ของพื้นที่ทั้งจังหวัด ในขณะที่ จำนวนโครงการชลประทานขนาดเล็กมีจำนวนมาก (114 โครงการ) แต่มีพื้นที่ชลประทานเพียง 119,000 ไร่ ซึ่งน้อยกว่าพื้นที่โครงการชลประทานขนาดใหญ่และกลาง ที่มีอยู่เพียงประมาณ 23 โครงการ

(3) ป่าไม้

พื้นที่ป่าไม้ที่ประกาศเป็นป่าสงวนมีประมาณ 6.5 ล้านไร่ ซึ่งเทียบเท่ากับ 90% ของพื้นที่ทั้งจังหวัด อย่างไรก็ตาม ข้อมูลสถิติในปี พ.ศ. 2531 แสดงให้เห็นว่า ป่าไม้ที่ยังคงอยู่ในจังหวัดน่านมีเพียง 3 ล้านไร่ ซึ่งเทียบเท่ากับ 42% ของพื้นที่ทั้งจังหวัด นั่นหมายถึง มีพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมอยู่มากกว่า 40% พื้นที่ป่าสงวนได้แบ่งออกเป็น 16 แห่ง โดยมีพื้นที่ปฏิรูปที่ดินอยู่เกือบทุกแห่ง ป่าสงวนทั้ง 3 แห่ง คือ ผังขวาแม่น้ำน่านตอนใต้ น้ำยาวและน้ำสวด และดอยภูคาและป่าผาแดง มีพื้นที่แต่ละแห่งมากกว่า 1 ล้านไร่

ตารางที่ 4.3.19 ความสัมพันธ์ระหว่างป่าสงวนและพื้นที่ M/P code ในจังหวัดน่าน

ลำดับ	ป่าสงวน	พื้นที่ (ไร่)	พื้นที่ M/P code ที่อยู่ใกล้
1.	ป่าเขาน้อย	1,185	ANN11
2.	ป่าสลัก	63,285	ANN15
3.	ป่าถ้ำผาดูป	11,875	ANN06
4.	ป่านาชาวฝั่งซ้าย (ถนนสายแพร่-น่าน)	70,625	ANN11
5.	ป่านาชาว	38,593	ANN11
6.	ป่าน้ำสาและป่าแม่สาครฝั่งซ้าย	120,000	ANN13
7.	ป่าแม่สาครฝั่งขวา	49,016	ANN13
8.	ป่าห้วยแม่ชะนิง	128,608	ANN12

ลำดับ	ป่าสงวน	พื้นที่ (ไร่)	พื้นที่ M/P code ที่อยู่ใกล้
9.	ป่าน้ำว่าและป่าแม่จริม	465,375	ANN10
10.	ป่าน้ำว่าและป่าห้วยสาตี	429,688	ANN09
11.	ป่าห้วยวงและป่าห้วยสาตี	360,625	ANN09
12.	ป่าน้ำสาฝั่งขวา	123,308	N/A
13.	ป่าฝั่งขวาแม่น้ำน่านตอนใต้	1,009,609	ANN 14, 16 และ 17
14.	ป่าแม่น้ำน่านตะวันออกตอนใต้	582,688	ANN06
15.	ป่าน้ำยาวและป่าน้ำสวด	1,565,312	ANN01,02 และ 03
16.	ป่าดอยภูคาและป่าผาแดง	1,477,500	ANN03
	รวม	6,497,292	

การแบ่งเขตป่าไม้ในจังหวัดน่าน แสดงให้เห็นว่า พื้นที่ใหญ่ที่สุดอยู่ในเขตป่าอนุรักษ์ (C) ซึ่งคิดเป็น 77% ของพื้นที่ป่าสงวนทั้งหมด ในขณะที่เขตป่าเศรษฐกิจและเขตเกษตรกรรม (E และ A) มีอยู่เพียง 9% และ 0.3% ตามลำดับ และพื้นที่ที่ไม่ใช่ป่ามีประมาณ 14%

พื้นที่คุ้มครองในจังหวัดน่าน 11 แห่ง ประกอบด้วย อุทยานแห่งชาติ 7 แห่ง อุทยานป่าไม้ 1 แห่ง เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 1 แห่ง และสวนพฤกษชาติ 2 แห่ง พื้นที่คุ้มครองที่ใหญ่ที่สุด คือ อุทยานแห่งชาติดอยภูคา ครอบคลุมพื้นที่มากกว่า 1 ล้านไร่ รองลงมา คือ ศรีน่าน และนันทบุรี ซึ่งครอบคลุมพื้นที่มากกว่า 500,000 ไร่ ในแต่ละแห่ง

ป่าชุมชนกระจายอยู่ใน 11 อำเภอ จากทั้งหมด 15 อำเภอ ของจังหวัดน่าน โดยมีโครงการอยู่ 122 โครงการ กระจายตัวอยู่ใน 124 หมู่บ้าน ของ 44 ตำบล ซึ่งแสดงให้เห็นว่า 1 หมู่บ้าน เป็นเจ้าของป่าชุมชน 1 แห่ง อย่างไรก็ตาม ป่าชุมชนเหล่านี้มีพื้นที่รวมทั้งหมดอยู่เพียง 54,187 ไร่ ซึ่งน้อยกว่า 1% ของพื้นที่ป่าสงวนทั้งจังหวัด

ตารางที่ 4.3.20 การกระจายตัวของป่าชุมชนในจังหวัดน่าน

อำเภอ	จำนวนป่าชุมชน	จำนวนหมู่บ้าน	จำนวนตำบล	พื้นที่ (ไร่)
เมือง	26	28	8	9,115
บ้านหลวง	2	2	1	30
บัว	8	8	4	4,553
แม่จริม	8	8	2	174
กิ่งอำเภอภูเพียง	29	29	7	19,721
ท่าวังผา	13	13	5	5,826
เวียงสา	16	16	6	1,734
สันติสุข	7	7	3	6,935
ทุ่งช้าง	7	7	3	5,775
บ่อเกลือ	2	2	2	80
เขียงกลาง	4	4	3	244
รวม (11 อำเภอ)	122	124	44	54,187

พื้นที่เกือบ 40,000 ไร่ ซึ่งเทียบเท่ากับกว่า 70% ของป่าชุมชน ตั้งอยู่ในพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน ได้จัดตั้งเป็นป่าชุมชน

79 โครงการ ใน 81 หมู่บ้าน กระจายอยู่ในพื้นที่ M/P code 13 แห่ง ในจำนวนนี้ ANN06 มีพื้นที่ป่าชุมชนมากที่สุด เกือบ 15,000 ไร่ ตั้งอยู่ใน 15 หมู่บ้าน ของ 15 โครงการ รองลงมาคือ ANN11 มีพื้นที่เกือบ 10,000 ไร่ มีโครงการอยู่ 26 โครงการ โดยมี 26 หมู่บ้าน ที่ได้รับประโยชน์

ตารางที่ 4.3.21 ป่าชุมชนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ M/P Code จังหวัดน่าน

พื้นที่ M/P code	จำนวนป่าชุมชน	จำนวนหมู่บ้านที่ใช้ประโยชน์	พื้นที่ (ไร่)
ANN01	4	4	1,775
ANN03	2	2	107
ANN04	12	12	6,266
ANN05	2	2	30
ANN06	15	15	14,293
ANN07	11	11	6,995
ANN10	1	1	5
ANN11	26	26	9,115
ANN13	1	1	56
ANN15	2	2	40
ANN18	2	2	108
ANN19	1	1	400
รวม (13 แห่ง)	79	81	39,190

4.3.4 จังหวัดพิษณุโลก

(1) ลักษณะภูมิประเทศ

จังหวัดพิษณุโลกมีระดับความสูงต่ำของพื้นที่ต่างกันหลายระดับ ระดับที่สูงอยู่ทางตะวันออกและตะวันออกเฉียงเหนือของจังหวัด โดยมีระดับพื้นที่ที่สูงที่สุด มากกว่า 1,900 เมตรเหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง พื้นที่มากกว่าครึ่งหนึ่งของจังหวัดอยู่ในพื้นที่ต่ำ บริเวณลุ่มน้ำยมและลุ่มน้ำน่าน โดยมีระดับพื้นที่ต่ำที่สุดเพียง 40 เมตรเหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง

เมื่อพิจารณาตามลักษณะภูมิประเทศ สามารถแบ่งลักษณะของดินออกเป็น 4 กลุ่มหลัก ซึ่งพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นดินผสม (ประมาณ 46%) รองลงมาคือ ดินนา (ประมาณ 30%) ดินภูเขา (ประมาณ 20%) และน้อยที่สุดคือ ดินไร่ (7%) พื้นที่ปฏิรูปที่ดินส่วนใหญ่ในจังหวัดพิษณุโลก โดยเฉพาะพื้นที่โครงการ PIK01, 02 อยู่บนพื้นที่แบบที่ราบสูง (plateau) และที่ราบสูงกว้าง (flat plateau) และมีลักษณะดินผสม ขณะที่พื้นที่ส่วนน้อย (PIK03 และ PIK04) ตั้งอยู่บนที่ต่ำและเป็นดินนา

(2) พื้นที่ลุ่มน้ำ

แม่น้ำสำคัญมีอยู่ 5 สาย ที่ไหลผ่านจังหวัดพิษณุโลก โดยมีสองสายหลัก คือ แม่น้ำยม และแม่น้ำน่าน ซึ่งเป็นสาขาของแม่น้ำเจ้าพระยา ในจังหวัดพิษณุโลกมีอยู่ 7 ลุ่มน้ำ ลุ่มน้ำที่ใหญ่ที่สุดคือ ลุ่มน้ำแควน้อย ซึ่งมีพื้นที่โครงการ PIK01 และ PIK02 ตั้งอยู่ ลุ่มน้ำที่ใหญ่รองลงมาคือ ลุ่มน้ำน่านตอนล่าง ซึ่งมีพื้นที่โครงการ PIK03 และ PIK04 ตั้งอยู่

ตารางที่ 4.3.22 ลุ่มน้ำในจังหวัดพิษณุโลก

ลุ่มน้ำ	ครอบคลุมพื้นที่ (ไร่)	เปอร์เซ็นต์ (%)	พื้นที่ M/P code ที่อยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำ
ลุ่มน้ำภาค	331,593	5	N/A
ลุ่มน้ำแควน้อย	2,774,349	42	PIK01 และ PIK02
ลุ่มน้ำคลองตรอน	85,110	1	N/A
ลุ่มน้ำน่านตอนที่ 4	275,574	4	N/A
ลุ่มน้ำยมตอนล่าง	903,421	14	N/A
ลุ่มน้ำวังทอง	729,296	11	N/A
ลุ่มน้ำน่านตอนล่าง	1,560,420	23	PIK03 และ PIK04

ในลักษณะตรงข้ามกับจังหวัดน่าน ประมาณครึ่งหนึ่งของพื้นที่ทั้งจังหวัดได้ถูกกำหนดคุณภาพลุ่มน้ำอยู่ในชั้นที่ 5 ซึ่งเหมาะกับการเพาะปลูก พื้นที่ดังกล่าวนี้ตั้งอยู่ทางตอนใต้ของจังหวัด สำหรับพื้นที่แหล่งต้นน้ำ (ชั้นที่ 1A และ 1B) มีอยู่เป็นส่วนน้อย (มีเพียง 12% ของพื้นที่ทั้งจังหวัด) โดยตั้งอยู่ทางตะวันตกเฉียงเหนือของจังหวัด พื้นที่ส่วนใหญ่ของพื้นที่โครงการ PIK01 และ PIK02 ตั้งอยู่ในพื้นที่ชั้นที่ 2, 3, 4 และ 5 ในขณะที่พื้นที่ทั้งหมดของ PIK03 และ PIK04 อยู่ในพื้นที่ชั้นที่ 5

น้ำใต้ดินในจังหวัดพิษณุโลกมีปริมาณตั้งแต่น้อยจนถึงมากพอควร ส่วนคุณภาพน้ำแตกต่างกันตั้งแต่ไม่ดีจนถึงดี น้ำใต้ดินในอำเภอชาติตระการและอำเภอวัดโบสถ์ ซึ่งมีพื้นที่โครงการ PIK01 และ PIK02 ตั้งอยู่ จัดว่ามีปริมาณน้อย (10 – 100 แกลลอน/นาที่) และมีคุณภาพไม่ดี แต่น้ำใต้ดินในพื้นที่โครงการ PIK03 ซึ่งตั้งอยู่ในอำเภอเมือง จัดว่ามีปริมาณมากพอควร (100 – 200 แกลลอน/นาที่) และมีคุณภาพดี

(3) ป่าไม้

แม้ว่าพื้นที่ป่าในจังหวัดพิษณุโลกมีเพียง 36% ของพื้นที่ทั้งจังหวัด (ประมาณ 2.5 ล้านไร่) พื้นที่ที่ประกาศเป็นป่าสงวนมีอยู่ถึง 3,177,301 ไร่ ซึ่งเทียบเท่ากับเกือบครึ่งหนึ่งของพื้นที่ทั้งจังหวัด (47%) ป่าไม้กระจายอยู่ในพื้นที่ 13 แห่ง พื้นที่โครงการ 2 แห่ง คือ PIK01 และ PIK02 อยู่ในเขตพื้นที่ป่าสงวน 5 แห่ง

ตารางที่ 4.3.23 ความสัมพันธ์ระหว่างป่าสงวน และพื้นที่ M/P Code ในจังหวัดพิษณุโลก

ลำดับ	ป่าสงวน	ที่ตั้ง (อำเภอ)	พื้นที่ (ไร่)	พื้นที่ M/P code ที่เกี่ยวข้อง
1.	ป่าลุ่มน้ำวังทองฝั่งขวา	เมือง, วัดโบสถ์, วังทอง	343,000	N/A
2.	ป่าลุ่มน้ำวังทองฝั่งซ้าย	วังทอง, เนินมะปราง	479,375	N/A
3.	ป่าสองฝั่งแม่น้ำแควน้อย	วัดโบสถ์, เมือง, พรหมพิราม	324,478	PIK02
4.	ป่าเขากระยาง	ชาติตระการ, นครไทย, วังทอง	332,000	N/A
5.	ป่าน้ำเข็ก	วังทอง	17,450	N/A
6.	ป่าสวนเมียง	วัดโบสถ์, ชาติตระการ	151,250	PIK01
7.	ป่าเนินเพิ่ม	นครไทย	468,750	N/A
8.	ป่าดงตีนตก	ชาติตระการ	173,267	PIK01
9.	ป่าน้ำภาคและป่าแควน้อยฝั่งซ้าย	ชาติตระการ, นครไทย	308,362	N/A
10.	ป่าน้ำภาคฝั่งขวา	ชาติตระการ	279,375	N/A
11.	ป่าแดงและป่าชาติตระการ	นครไทย, ชาติตระการ	220,750	N/A
12.	ป่าโป่งแค	วัดโบสถ์, ชาติตระการ	30,125	N/A
13.	ป่าน้ำภาคน้อย	ชาติตระการ	49,219	PIK01
	รวม		3,177,301	

พื้นที่คุ้มครองในจังหวัดพิษณุโลกมีอยู่ 11 แห่ง ประกอบด้วย อุทยานแห่งชาติ 3 แห่ง วนอุทยาน 4 แห่ง เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 1 แห่ง เขตห้ามล่าสัตว์ป่า 2 แห่ง และสวนพฤกษชาติ 1 แห่ง ในจำนวนนี้ อุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวงมีพื้นที่ใหญ่ที่สุด รองลงมาคือ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเมียง – ภูทอง น้ำตกชาติตระการ และภูหินร่องกล้า ซึ่งแต่ละแห่งมีพื้นที่มากกว่า 100,000 ไร่ อย่างไรก็ตาม เกือบทั้งหมด (ยกเว้นน้ำตกชาติตระการ) มีพื้นที่ล้ำเข้าไปในจังหวัดใกล้เคียง (เช่น อุตรดิตถ์ เลย และเพชรบูรณ์) และมีเพียงเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเมียง – ภูทอง เท่านั้น ที่มีพื้นที่ติดกับพื้นที่ M/P code PIK01

ตารางที่ 4.3.24 พื้นที่คุ้มครองในจังหวัดพิษณุโลก

ประเภทพื้นที่คุ้มครอง	ชื่อ	พื้นที่ (ไร่)	ที่ตั้ง	พื้นที่ M/P code ที่อยู่ใกล้
เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า	ภูเมียงและภูทอง	410,320	เฉพาะ 480.25 ไร่ อยู่ในจังหวัดพิษณุโลกที่เหลืออยู่ในจังหวัดอุตรดิตถ์	PIK01
เขตห้ามล่าสัตว์ป่า	ถ้ำผาทำพล	1,775	อำเภอเนินมะปราง	N/A
	หนองน้ำขาว	358	อำเภอบางระกำ	N/A
อุทยานแห่งชาติ	ทุ่งแสลงหลวง	789,000	อยู่ในจังหวัดพิษณุโลก 559,313 ไร่ และจังหวัดเพชรบูรณ์ 229,687 ไร่	N/A
	ภูหินร่องกล้า	191,875	อยู่ในจังหวัดพิษณุโลก 130,625 ไร่ และจังหวัดเลย 61,250 ไร่	N/A
	น้ำตกชาติตระการ	339,375	จังหวัดพิษณุโลก	N/A
วนอุทยาน	ภูแดงร้อน	6,141	อำเภอวังทอง	N/A
	ภูสอยดาว	48,962	อำเภอชาติตระการ	N/A
	แก่งเจ็ดแคว	13,212	อำเภอวัดโบสถ์	N/A
	เขาพนมทอง	12,500	อำเภอวังทองและเนินมะปราง	N/A

พื้นที่ป่าชุมชนทั้งหมดในจังหวัดพิษณุโลกมีประมาณ 17,500 ไร่ เท่านั้น ในขณะที่ พื้นที่ป่าสงวนและพื้นที่ป่าที่คงอยู่มีอยู่มากกว่า 3 ล้านไร่ และ 2.5 ล้านไร่ ตามลำดับ พื้นที่ป่าชุมชนในจังหวัดพิษณุโลกมีขนาดแตกต่างกัน ตั้งแต่น้อยกว่า 10 ไร่ ถึง 1,000 ไร่ ต่อโครงการ โดยส่วนใหญ่พื้นที่ป่าชุมชนขนาดใหญ่ในอำเภอชาติตระการวังทอง และพรหมพิราม ตั้งอยู่ในพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน

ตารางที่ 4.3.25 การกระจายตัวของป่าชุมชนในจังหวัดพิษณุโลก

อำเภอ	จำนวนป่าชุมชน	จำนวนหมู่บ้าน	จำนวนตำบล	พื้นที่ (ไร่)
เมือง	5	5	3	42
พรหมพิราม	7	7	3	1,319
บางกระทุ่ม	26	26	7	369
เนินมะปราง	8	8	4	153
นครไทย	4	4	3	91
วังทอง	10	10	4	6,284
ชาติตระการ	7	10	1	9,248
รวม (7 อำเภอ)	67	70	25	17,506

ในจำนวนนี้ ประมาณ 10,000 ไร่ หรือ สองในสามของพื้นที่ป่าชุมชนทั้งหมด ตั้งอยู่ในเขตปฏิรูปที่ดินของ M/P code 3 แห่ง คือ PIK01, PIK02 และ PIK04 ซึ่งทั้งหมดเป็นโครงการใหญ่และแต่ละแห่งครอบคลุมพื้นที่เกือบ 400 ไร่ จนถึง 700 ไร่

ตารางที่ 4.3.26 ป่าชุมชนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ M/P code จังหวัดพิษณุโลก

พื้นที่ M/P code	จำนวนป่าชุมชน	จำนวนหมู่บ้านที่ใช้ประโยชน์	พื้นที่รวม (ไร่)
PIK01	7	10	9,248
PIK02	2	2	1,285
PIK04	1	1	377
รวม	10	13	10,910

4.4 สถานการณ์ปัจจุบันของพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน

4.4.1 ข้อมูลในการวิเคราะห์

ในการจะวิเคราะห์สถานการณ์ปัจจุบันของพื้นที่ปฏิรูปที่ดินนั้น ในขั้นแรก ข้อมูลที่จะนำมาชี้วัดความรุนแรงของปัญหาในแต่ละพื้นที่ M/P code ซึ่งรวบรวมไว้ จะถูกนำมาพิจารณาโดยละเอียด เพื่อให้สอดคล้องกับตารางการวิเคราะห์ปัญหา (ดูรูปที่ 3.2.1 ในหน้า 47) และได้นำข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้านปีพ.ศ. 2546 (กชช. 2ค) กับข้อมูลสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) ของส.ป.ก. มาเปรียบเทียบเพื่อวิเคราะห์กับในข้อมูลพื้นที่ M/P code ใน 4 จังหวัดดังได้แสดงไว้ตามตารางข้างล่างนี้

ตารางที่ 4.4.1 ลักษณะของข้อมูล GIS และ กชช. 2ค

ลักษณะ	ข้อมูล GIS ของ ส.ป.ก.	ข้อมูล กชช. 2ค*
ชนิดข้อมูลที่มี	ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพทางกายภาพภายในเขตพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน, รายชื่อหมู่บ้านที่มีเกษตรกรในเขตพื้นที่ดินอาศัยอยู่	ข้อมูลด้านสังคม เศรษฐกิจและการเกษตรของหมู่บ้านที่มีเกษตรกรในเขตพื้นที่ดินอาศัยอยู่
ฐานข้อมูล	ฐานข้อมูลพื้นที่ M/P code : โดยปกติแล้วข้อมูลในแบบรูปภาพจะจัดทำขึ้นมาเฉพาะการณ้สำหรับแต่ละพื้นที่ M/P code ปีของข้อมูลที่ได้รับขึ้นอยู่กับแผนที่ต้นฉบับ	ฐานข้อมูลระดับหมู่บ้าน: เป็นข้อมูลต้นฉบับประกอบไปด้วยข้อมูลของแต่ละหมู่บ้าน โดยคัดเลือกหมู่บ้านที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน ขึ้นอยู่กับสภาพการอยู่อาศัยของผู้ถือสิทธิ์ ส.ป.ก. และพื้นที่ M/P code ข้อมูลเหล่านี้จัดเก็บรวบรวมในปี 2546
ข้อดี	เนื่องจากข้อมูลต้นฉบับเป็นแผนที่ จึงง่ายต่อการดูลักษณะทางภูมิประเทศ, ข้อมูลมีเฉพาะในพื้นที่ M/P code	มีข้อมูลหลายชนิด ไม่เพียงเฉพาะข้อมูลด้านที่ดินแต่ยังมีข้อมูลด้านเศรษฐกิจสังคมรวมอยู่ด้วย ซึ่งไม่สามารถดูได้จากฐานข้อมูล GIS ข้อมูลต่าง ๆ นั้น อ้างอิงจากฐานข้อมูลจำนวนประชากรและครัวเรือน
ข้อเสีย	ไม่มีข้อมูลทางสังคมโดยเฉพาะกิจกรรมเกี่ยวกับคน	ข้อมูลเป็นฐานข้อมูลของเกษตรกรที่ไม่ระบุการถือสิทธิ์ ส.ป.ก. 4-01 เนื่องจากทั้งเกษตรกรที่มีและไม่มี ส.ป.ก. 4-01 อาศัยอยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน, เนื่องจากข้อมูลถูกจัดเก็บโดยเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นในระดับหมู่บ้าน ข้อมูลบางอย่างอาจไม่สามารถเชื่อถือได้

หมายเหตุ : * บางหมู่บ้านเกี่ยวข้องกับพื้นที่ M/P code หลายแห่ง เนื่องจากเกษตรกรซึ่งมี ส.ป.ก. 4-01 อยู่อาศัยในหมู่บ้านเดียวกัน แต่อยู่ในพื้นที่ M/P code ต่างกัน

หลังจากการตรวจสอบแหล่งข้อมูลทั้งสองแล้ว จึงทำการเลือกเอาข้อมูลและทำการประมวลผลไว้เป็นรายสาขา (ตารางที่ 4.4.2)

ตารางที่ 4.4.2 ข้อมูลสำคัญที่ใช้ในการวิเคราะห์

สาขา	สาขาย่อย	ข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์	แหล่งข้อมูล
ทรัพยากรธรรมชาติ	ที่ดิน	ระดับ, ความลาดชัน, การแบ่งเขต(โซน) และการใช้ประโยชน์ที่ดิน	GIS
	ดิน	การพังทลายของดิน, ความเหมาะสมของดิน, กลุ่มชุดดิน	GIS
		ปัญหาของดิน	กชช. 2ค
	น้ำ	ลำน้ำ, น้ำใต้ดิน	GIS
เศรษฐกิจสังคม, สภาพชนบท	ประชากรศาสตร์	ทะเบียน, ประชากร, คริวเรือน	GIS, อื่น ๆ
	การเงินครัวเรือน	รายได้ครัวเรือน, รายจ่าย, หนี้สิน	กชช. 2ค, การสำรวจแบบมีส่วนร่วม
	อุตสาหกรรมนอกภาคการเกษตร	ลูกจ้างนอกภาคเกษตร, อุตสาหกรรมหมู่บ้าน, สิ่งอำนวยความสะดวกทางเศรษฐกิจและสังคม (ร้านค้า, สหกรณ์, ศูนย์ฝึกอบรม)	กชช. 2ค
	โครงสร้างพื้นฐาน	ถนน, โรงเรียน, สาธารณสุข, ศูนย์ชุมชน, อื่น ๆ	กชช. 2ค
	สภาพความเป็นอยู่	ประปาหมู่บ้าน, น้ำเสียและขยะมูลฝอย, แหล่งเชื้อเพลิงสำหรับทำอาหาร	กชช. 2ค
เกษตรกรรม	การใช้ประโยชน์ที่ดิน	พื้นที่เพาะปลูก, พื้นที่ป่า, อื่น ๆ	GIS
	การถือครองที่ดิน	ข้อมูลเอกสารสิทธิ์ ส.ป.ก. 4-01	ส.ป.ก.จังหวัด, GIS
	ระบบการเพาะปลูก	การใช้ประโยชน์ที่ดินแบ่งตามชนิดพืช (นาข้าว, พืชไร่, ไม้ผล, ผัก, ยางพารา, อื่น ๆ)	GIS กชช. 2ค
	ปศุสัตว์	กิจกรรมปศุสัตว์เพื่อจำหน่ายของครัวเรือน (เนื้อวัว, นมวัว, กระบือ, สุกร, เป็ด-ไก่)	กชช. 2ค
	ต้นทุนทางการเกษตร	เครื่องจักรกลการเกษตร, ปุ๋ยเคมีและปุ๋ยอินทรีย์, การใช้ปุ๋ยในนาข้าว, การใช้เมล็ดข้าวปรับปรุงพันธุ์, รายจ่ายสำหรับต้นทุนในการเพาะปลูกข้าว	กชช. 2ค
	เทคโนโลยีการเกษตร	การให้บริการของศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยี, ปัญหาการมีความรู้ในการเพาะปลูกพืชอื่น ๆ	กชช. 2ค
	โครงสร้างพื้นฐานด้านชลประทาน	แหล่งน้ำผิวดิน, ระบบชลประทาน, การขาดแคลนน้ำ	กชช. 2ค

4.4.2 ทรัพยากรธรรมชาติ

(1) ที่ดินและลักษณะภูมิประเทศ

การถือครองที่ดินเฉลี่ยของเกษตรกรที่มี ส.ป.ก. 4-01 คือ 7.6, 10.4, 10.4 และ 19.6 ไร่ ในจังหวัดพะเยา แพร่ น่าน และพิษณุโลก ตามลำดับ การแบ่งประเภทของพื้นที่ M/P code ตามการถือครองที่ดิน แสดงได้ดังนี้

ตารางที่ 4.4.3 การแบ่งประเภทของพื้นที่ M/P code ตามการถือครองที่ดิน

ประเภทย่อย	PYO	PRE	ANN	PIK	รวม (แห่ง)
<= 6 ไร่	08, 10	06, 09, 10, 12, 13	11		8
6 - 9 ไร่	01, 02, 03, 04, 09, 11, 14	01, 02, 04, 07	01, 02, 03, 04, 05, 10, 14, 16, 17		20
9 - 12 ไร่	05, 06, 07, 12, 13	03, 08, 11, 14	06, 07, 09, 18, 19, 20	03, 04	17
12 ไร่ <		05	08, 12, 13, 15	01, 02	7
รวม (แห่ง)	14	14	20	4	52

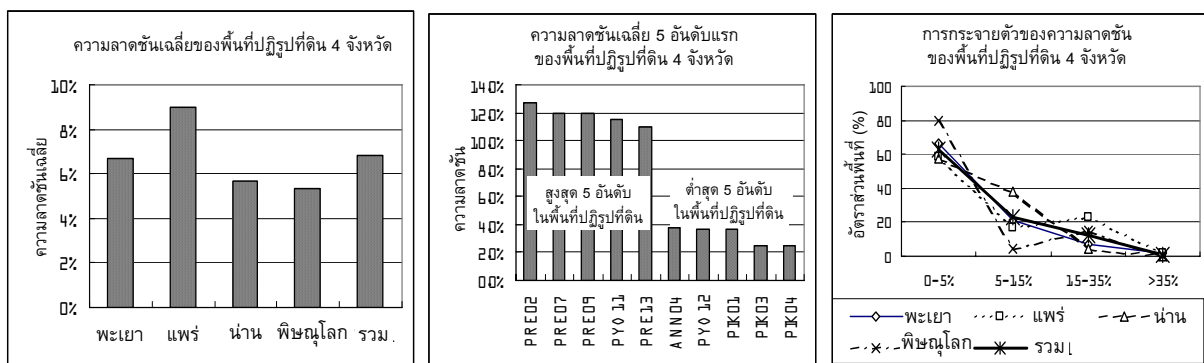
ความลาดชันได้มีการแบ่งออกเป็น 8 ประเภท ดังตารางข้างล่างนี้

ตารางที่ 4.4.4 ประเภทของความลาดชัน

ประเภทความลาดชัน	1	2	3	4	5	6	7	8
ช่วง	0-5%	5-10%	10-15%	15-20%	20-25%	25-30%	30-35%	>35%
ค่าเฉลี่ย (*1)	2.5%	7.5%	12.5%	17.5%	22.5%	27.5%	32.5%	35.0%

แหล่งที่มา: คู่มือ GIS (*1: ความลาดชันเฉลี่ยที่ประมาณและใช้สำหรับการศึกษานี้โดยคณะศึกษา)

ความลาดชันของพื้นที่ปฏิรูปที่ดินมีค่าเฉลี่ยในช่วงตั้งแต่ 5.3% ในจังหวัดพิษณุโลก จนถึง 9% ในจังหวัดแพร่ (รูปที่ 4.4.1) พื้นที่ปฏิรูปที่ดินที่มีความลาดชันสูงมีอยู่มากในจังหวัดแพร่ และพื้นที่ปฏิรูปที่ดินที่มีความลาดชันต่ำอยู่ในจังหวัดพิษณุโลก พื้นที่ที่มีค่าความลาดชันน้อยกว่า 5% มีอยู่ประมาณ 60% ในจังหวัดพะเยา แพร่ และน่าน ในขณะที่มีอยู่ประมาณ 80% ในจังหวัดพิษณุโลก

รูปที่ 4.4.1 ความลาดชันของพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน ใน 4 จังหวัด

ตารางที่ 4.4.5 การแบ่งประเภทของพื้นที่ M/P Code ตามระดับความสูงและความลาดชัน

ประเภทย่อย	PYO	PRE	ANN	PIK	รวม (แห่ง)
ค่าระดับความสูงเฉลี่ย (ม.)					
<= 180 ม.		14		02, 03, 04	4
180 - 290 ม.		01, 02, 03, 05, 06, 07, 08, 09, 10, 11, 12, 13	03, 04, 06, 07, 08, 09, 11, 12, 13, 14, 17, 18, 19, 20	01	27
290 - 400 ม.	14	04	01, 02, 05, 10, 15, 16		8
400 ม. <	01, 02, 03, 04, 05, 06, 07, 08, 09, 10, 11, 12, 13				13
รวม (แห่ง)	14	14	20	4	52

ประเภทย่อย	PYO	PRE	ANN	PIK	รวม (แห่ง)
ความลาดชันเฉลี่ยของพื้นที่ ความลาดชันน้อยกว่า 35%					
<= 4%	07, 12	03	04	01, 03, 04	7
4% - 6.5%	02, 03, 05, 06, 08, 09, 10, 13, 14	01, 04, 10, 11, 12, 14	03, 05, 06, 07, 08, 11, 12, 13, 14, 18, 19	02	27
6.5% - 9%	01, 04	05, 06	01, 02, 09, 16, 17		9
9% <	11	02, 07, 08, 09, 13	10, 15, 20		9
รวม (แห่ง)	14	14	20	4	52

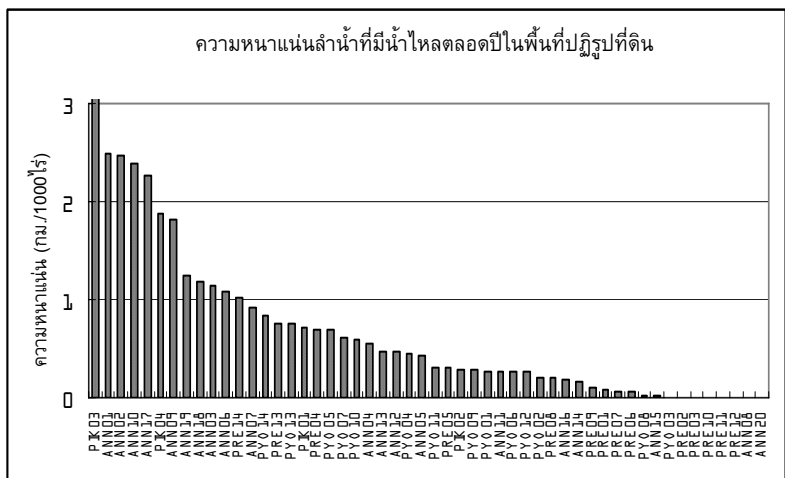
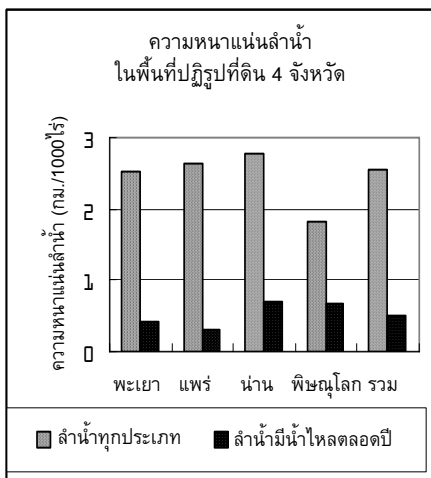
(2) ทรัพยากรน้ำ

ภูเขาส่วนใหญ่ที่ทอดยาวในภาคเหนือกำเนิดมาจากหินปูน ฉะนั้น สัมประสิทธิ์การไหลน้ำท่า (runoff coefficient) ของลำน้ำส่วนใหญ่จึงมีค่าต่ำมาก คือ ไม่เกิน 5% น้ำฝนที่ตกลงมาส่วนมากจะไหลซึมลงสู่ดินและไหลออกมาทางปลายลำน้ำที่ห่างออกไปในรูปของน้ำใต้ดิน ดังนั้น พื้นที่ที่สูงของพื้นที่ปฏิรูปที่ดินในจังหวัดพะเยาจึงมักจะขาดแคลนน้ำผิวดิน อย่างไรก็ตาม ลำน้ำที่มีน้ำไหลต่อเนื่องสามารถพบได้ในพื้นที่ปฏิรูปที่ดินที่ขยายไปถึงพื้นที่ราบและต่ำกว่า ในข้อมูล GIS ลำน้ำได้ถูกแบ่งออกเป็น 9 ประเภท ดังนี้

ตารางที่ 4.4.6 ประเภทของลำน้ำจากข้อมูล GIS

ประเภท	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	แม่น้ำสายหลัก	ลำน้ำที่มีน้ำไหลตลอดปี	ลำน้ำที่มีน้ำไหลเป็นบางช่วง	คลองชลประทาน	คลองที่สร้างขึ้น	อ่างเก็บน้ำที่สร้างขึ้น	บึงที่มีน้ำตลอดปี	คลองที่สร้างขึ้นมีน้ำบางช่วง	บึงที่มีน้ำเป็นบางช่วง

ความหนาแน่นของลำน้ำในพื้นที่ปฏิรูปที่ดินแต่ละแห่งได้มีการวิเคราะห์จากข้อมูล GIS เพื่อที่จะสำรวจหาศักยภาพของทรัพยากรน้ำผิวดิน โดยการจัดประเภทของลำน้ำและลำน้ำที่ไหลต่อเนื่องตลอดปี ซึ่งลำน้ำที่ไหลต่อเนื่องตลอดปีจะนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาได้ง่ายกว่า (รูปที่ 4.4.2)

รูปที่ 4.4.2 ความหนาแน่นของลำน้ำในพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน 4 จังหวัด

ส่วนที่ 1 แผนแม่บทระดับจังหวัด (M/P)

ความหนาแน่นของลำน้ำที่ไหลต่อเนื่องตลอดปีในจังหวัดพิษณุโลกและน่านมีค่าค่อนข้างสูงกว่าในจังหวัดพะเยา และแพร่ ซึ่งมีค่าต่ำกว่า

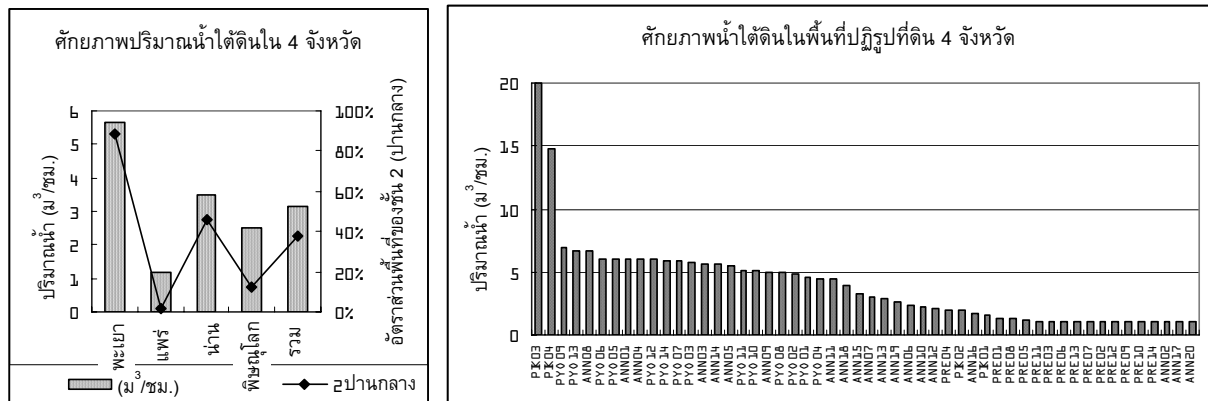
ตารางที่ 4.4.7 การแบ่งประเภทของพื้นที่ M/P Code ตามความหนาแน่นลำน้ำที่ไหลต่อเนื่องตลอดปี

ประเภทย่อย	PYO	PRE	ANN	PIK	รวม (แห่ง)
<= 0.1กม. /1000ไร่	03, 08	01, 02, 03, 06, 07, 10, 11, 12	08, 15, 20		13
0.1 - 0.7 กม.	01, 02, 04, 05, 06, 07, 09, 10, 11, 12	05, 08, 09	04, 05, 11, 12, 13, 14, 16	02	21
0.7 - 1.4 กม.	13, 14	04, 13, 14	03, 06, 07, 18, 19	01	11
1.4 กม. <			01, 02, 09, 10, 17	03, 04	7
รวม (แห่ง)	14	14	20	4	52

ศักยภาพของน้ำใต้ดินได้ทำการสำรวจโดยกรมทรัพยากรธรณี และรวบรวมได้จากข้อมูล GIS โดยศักยภาพของน้ำใต้ดินแบ่งออกเป็นประเภทต่างๆ ดังแสดงในตารางที่ 4.4.8 ตามข้อมูลศักยภาพของน้ำใต้ดินข้างต้น ได้มีการวิเคราะห์ศักยภาพของพื้นที่ปฏิรูปที่ดินแต่ละแห่ง ดังแสดงไว้ในรูปที่ 4.4.3

ตารางที่ 4.4.8 ชั้นของศักยภาพน้ำใต้ดิน

ชั้น	1	2	3	4
ปริมาณ (ม ³ /ชม.)	<2	2-10	10-20	>20

รูปที่ 4.4.3 ศักยภาพของน้ำใต้ดินในพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน 4 จังหวัด

ศักยภาพการให้ปริมาณน้ำใต้ดินมีค่อนข้างสูงในจังหวัดพะเยา และค่อนข้างต่ำในจังหวัดแพร่ พื้นที่ที่มีศักยภาพพอควร 2-10 ลบ.ม/ชม ครอบคลุมพื้นที่ส่วนใหญ่ประมาณ 90% ของพื้นที่ปฏิรูปที่ดินในจังหวัดพะเยา ในขณะที่มีเพียง 1% ในจังหวัดแพร่ หรืออีกนัยหนึ่ง มีศักยภาพที่สูงมากในพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน PIK03 และ PIK04 เนื่องจากมีช่องกักเก็บน้ำใต้ดินขนาดใหญ่อยู่ในชั้นหินตะกอน อย่างไรก็ตาม พื้นที่ปฏิรูปที่ดินดังกล่าวมีขนาดค่อนข้างเล็ก

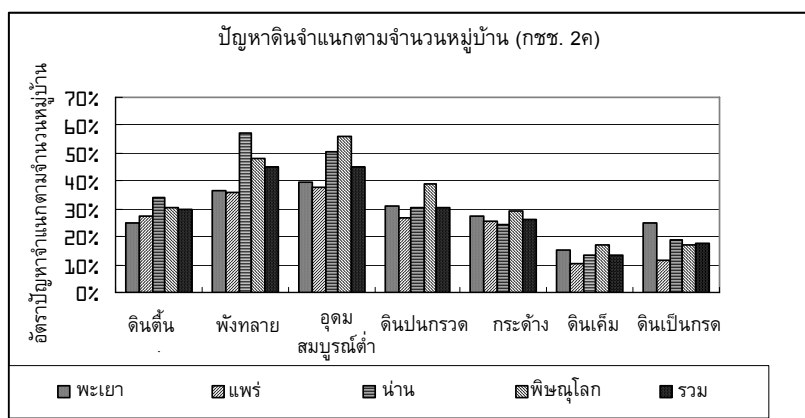
ตารางที่ 4.4.9 การแบ่งประเภทของพื้นที่ M/P Code ตามศักยภาพของน้ำใต้ดิน

ประเภทย่อย	PYO	PRE	ANN	PIK	รวม (แห่ง)
<= 1 ม ³ /ชม.		09, 10, 14	02, 17, 20		6
1 - 4 ม ³ /ชม.		01, 02, 03, 04, 05, 06, 07, 08, 11, 12, 13	06, 07, 10, 12, 13, 15, 16, 18, 19	01, 02	22
4 - 7 ม ³ /ชม.	01, 02, 03, 04, 05, 06, 07, 08, 09, 10, 11, 12, 13, 14		01, 03, 04, 05, 08, 09, 11, 14		22
7 ม ³ /ชม.<				03, 04	2
รวม (แห่ง)	14	14	20	4	52

(3) ดิน

ตามข้อมูลที่ได้รับจาก GIS พบว่า กลุ่มดินที่เด่นชัด คือ กลุ่มที่ 62 ในจังหวัดแพร่และน่าน และกลุ่มที่ 48C ในจังหวัดพะเยา กลุ่มที่ 35B ในจังหวัดพิษณุโลก กลุ่มดินเหล่านี้ครอบคลุมพื้นที่ 23%, 37%, 13% และ 21% ของพื้นที่ปฏิรูปที่ดินใน 4 จังหวัด ตามลำดับ ดินกลุ่มที่ 62 พบได้ทั่วไปในเขตภูเขาที่มีความลาดชันสูง ซึ่งไม่เหมาะสมต่อการเพาะปลูก แต่ควรรักษาไว้เพื่อการอนุรักษ์ต้นน้ำและป่าไม้ ดินกลุ่มที่ 48C เป็นดินกรวดทราย และพบในพื้นที่ที่มีความลาดชันสูง ซึ่งเหมาะกับการปลูกอ้อย ไม้ผล และทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ สำหรับ ดินกลุ่มที่ 35B ค่อนข้างเหมาะกับการปลูกพืชไร่หลายชนิด แต่มีความสามารถในการเก็บความชื้นต่ำเพราะเป็นดินทราย ดินส่วนใหญ่ในพื้นที่ M/P Code จัดอยู่ในจำพวกค่อนข้างไม่เหมาะสมหรือไม่เหมาะสมต่อการเพาะปลูก เนื่องจากลักษณะของเนื้อดิน ความอุดมสมบูรณ์ และความลาดชัน ส่วนดินที่เหมาะสมต่อการทำนาอันมีจำกัดมากในพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน ยกเว้น PIK03 และ PIK04 ในจังหวัดพิษณุโลก

อีกนัยหนึ่ง ปัญหาเรื่องดินที่มีต่อการเพาะปลูก ซึ่งได้สำรวจไว้ใน กชช.2ค พบว่า หมู่บ้านจำนวน 45% มีปัญหาทั้งในเรื่องการพังทลายของดินและความอุดมสมบูรณ์ของดินต่ำ ปัญหาเรื่องดินกรวดและดินตื้นมีอยู่ 31% และ 35% ตามลำดับ ปัญหาดินพังทลายเกิดขึ้นมากกว่า 50% ของหมู่บ้านในจังหวัดน่าน ปัญหาความเค็มและความเป็นกรดของดินมีค่อนข้างน้อยเมื่อเทียบกับปัญหาอย่างอื่น

รูปที่ 4.4.4 ปัญหาเรื่องดิน จำแนกตามจำนวนของหมู่บ้าน (กชช.2ค)

(4) การพังทลาย

จากการวิเคราะห์การพังทลายตามหลักของ USLE (Universal Soil Loss equation) โดยกรมพัฒนาที่ดิน และผลที่ได้แสดงอยู่ในฐานข้อมูล GIS การจัดชั้นความรุนแรงการชะล้างพังทลายของดินแสดงดังในตารางที่ 4.4.10

ตารางที่ 4.4.10 ชั้นความรุนแรงการชะล้างพังทลายของดิน

พื้นที่ราบ	พื้นที่สูง	ชั้นความรุนแรงการชะล้างพังทลาย	อัตราการสูญเสียดิน	
			(ตัน/ไร่/ปี)	(มม./ปี)
1	H1	น้อยมาก	0 - 2	0 - 0.96
2	H2	น้อย	2 - 5	0.96 - 2.4
3	H3	ปานกลาง	5 - 15	2.4 - 7.2
4	H4	รุนแรง	15 - 20	7.2 - 9.6
5	H5	รุนแรงมาก	>20	>9.6

- หมายเหตุ : 1) พื้นที่ราบ: ที่ราบลุ่มน้ำ ที่ลาดเชิงเขา ที่มีความลาดชันน้อยกว่า 35% ดินเป็นกลุ่มชุดดิน 1-61
 2) พื้นที่สูง: พื้นที่ภูเขาและที่ลาดหุบเขาที่มีความลาดชันมากกว่า 35% ดินเป็นกลุ่มชุดดิน 62 เท่านั้น
 3) อัตราการสูญเสียดินประมาณโดยวิธี USLE

แหล่งที่มา: กรมพัฒนาที่ดิน

อัตราการพังทลายของดินในพื้นที่ปฏิรูปที่ดินมีค่าโดยประมาณคือ 1.40 มม/ปี, 1.64 มม/ปี, 4.42 มม/ปี และ 2.79 มม/ปี ในจังหวัดพะเยา แพร่ น่าน และพิษณุโลก ตามลำดับ ในจำนวนทั้ง 4 จังหวัด พบว่า อัตราการพังทลายในพื้นที่ปฏิรูปที่ดินของจังหวัดน่านมีค่าสูงมาก ตามมาด้วยจังหวัดพิษณุโลก แพร่ และพะเยา อัตราการพังทลายของดินในบริเวณที่สูงมีค่าสูงกว่าที่ราบมาก ดังนั้น บริเวณที่สูงจึงควรเอาใจใส่ในการปกป้องจากการพังทลายของดินในด้านของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (ตารางที่ 4.4.11)

ตารางที่ 4.4.11 อัตราการพังทลายของดินในพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน 4 จังหวัด

จังหวัด	อัตราส่วนพื้นที่		อัตราการพังทลาย (มม./ปี)		
	ที่ราบ	ที่สูง	ที่ราบ	ที่สูง	รวม
พะเยา	89%	11%	1.14	3.60	1.40
แพร่	78%	22%	1.46	2.27	1.64
น่าน	58%	42%	1.96	7.76	4.42
พิษณุโลก	62%	38%	1.53	4.80	2.79
รวม	71%	29%	1.51	5.60	2.69

แหล่งที่มา : ส่วนสารสนเทศภูมิศาสตร์

กชช. 2ค ได้สำรวจปัญหาการพังทลายของดินปัจจุบันในหมู่บ้าน ดังแสดงในตารางที่ 4.4.12 และเมื่อเปรียบเทียบกับอัตราส่วนการพังทลายที่ได้จากฐานข้อมูล GIS เปอร์เซ็นต์ของหมู่บ้านที่มีปัญหาการพังทลายที่รายงานไว้โดย กชช. 2ค ไม่ตรงกันกับอัตราการพังทลายจาก GIS แต่แนวโน้มของปัญหามีความใกล้เคียงกันในพื้นที่ M/P code

ตารางที่ 4.4.12 การแบ่งประเภทของพื้นที่ M/P Code ตามการพังทลายของดิน

ประเภทย่อย	PYO	PRE	ANN	PIK	รวม (แห่ง)
การพังทลายในพื้นที่ราบ (มม./ปี)					
<= 0.5 มม./ปี	03		02, 17	03, 04	5
0.5 - 1.75 มม./ปี	02, 05, 06, 07, 08, 09, 10, 11, 12, 13, 14	02, 05, 06, 07, 08, 10, 11, 13, 14	03, 05, 09, 11, 12, 14, 15, 16, 19	02	30
1.75 - 3.0 มม./ปี	01	09, 12	01, 04, 07, 13	01	8
3.0 มม./ปี <	04	01, 03, 04	06, 08, 10, 18, 20		9
รวม (แห่ง)	14	14	20	4	52
ปัญหาการพังทลายจาก กชช. 2ค (อัตราส่วนหมู่บ้าน)					
<= 16%	08, 10	07, 09, 10, 11	03, 04, 08, 09	03	11
16% - 46%	02, 03, 05, 06, 07, 11, 12, 14	01, 03, 06, 08, 14	11	01	15
46% -76%	01, 04, 09, 13	02, 04, 13	01, 06, 07, 12, 14, 16, 17, 19	02, 04	17
76% <		05, 12	02, 05, 10, 13, 15, 18, 20		9
รวม (แห่ง)	14	14	20	4	52

(5) การจัดเขตและการใช้ที่ดิน

เขตที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน มีอยู่ 6 เขต ในจำนวนนี้มี 5 เขต คือ A, E, F, J และ T ที่ได้จัดเป็นพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน คือ

- A: จัดเป็นประเภทพื้นที่ที่เหมาะสมกับการเกษตร ที่จะต้องมีการออกโฉนดให้กับเกษตรกรเป็นรายบุคคล
- C: จัดเป็นประเภทป่าอนุรักษ์ ซึ่งไม่รวมอยู่ในเขตพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน
- E: จัดเป็นประเภทป่าเศรษฐกิจ ซึ่งจะต้องส่งคืนให้กับกรมป่าไม้บางส่วนหรือทั้งหมด หากพบว่าหลังการสำรวจพื้นที่นั้นถูกระบุว่าเป็นโซน C ฉะนั้น ในปัจจุบันจึงไม่มีโซน C ในพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน เพราะการสำรวจและการส่งคืนโซน C ให้กับกรมป่าไม้ได้เสร็จสิ้นไปแล้ว ซึ่งระหว่างโซน A และ E ไม่มีความแตกต่างที่ชัดเจน
- T: จัดเป็นประเภทป่าทดลอง หมายถึง ป่าเสื่อมโทรมที่กรมป่าไม้โอนมาให้ ส.ป.ก. เพื่อทำการตรวจสอบหลังจาก ส.ป.ก. ตรวจสอบและจัดประเภทไว้ในโซน A, E และ C แล้วจึงคืนโซน C ให้กับกรมป่าไม้ ดังนั้นโซน T จึงประกอบด้วยโซน A และ E อยู่ด้วยกัน แต่โซน T ยังคงเป็นอีกโซนหนึ่ง
- F: จัดเป็นประเภทป่าเก่า หมายถึง ป่าเสื่อมโทรมที่กรมป่าไม้โอนมาให้ ส.ป.ก. เพื่อการปฏิรูปที่ดินก่อนปี พ.ศ. 2535 จึงมีความหมายเหมือนกับโซน T แต่แตกต่างจากโซน T ที่ปีของการโอน
- J: จัดเป็นประเภทที่จำแนกซึ่งแยกออกจากป่าถาวรเพื่อประโยชน์ด้านอื่นตามมติคณะรัฐมนตรี โดยกรมพัฒนาที่ดินเป็นผู้ดำเนินการตรวจสอบ และจัดประเภทพื้นที่ออกเป็นป่าถาวรและที่ดิน เพื่อใช้ประโยชน์ด้านอื่น เช่น A และ E

จากการจัดเขตและการใช้ที่ดินตามข้อมูล GIS และ กชช.2ค การแบ่งประเภทของเขตและการใช้ที่ดินสามารถวิเคราะห์ได้ดังนี้

ตารางที่ 4.4.13 การแบ่งประเภทของเขตในพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน 4 จังหวัด

จังหวัด	พื้นที่รวม (ไร่)	A	E	F	J	T	เปอร์เซ็นต์การสำรวจ
พะเยา	378,166	46%	43%	8%	2%	0%	74%
แพร่	496,048	7%	87%	0%	5%	1%	76%
น่าน	565,366	4%	74%	0%	22%	0%	47%
พิษณุโลก	237,242	0%	89%	0%	11%	0%	100%
รวม	1,676,822	14%	73%	2%	11%	0%	70%

แหล่งที่มา: การแบ่งเขต: GIS, ความก้าวหน้าการสำรวจจริงวัด ณ พฤศจิกายน 2547: สำนักจัดการปฏิรูปที่ดิน ส.ป.ก.

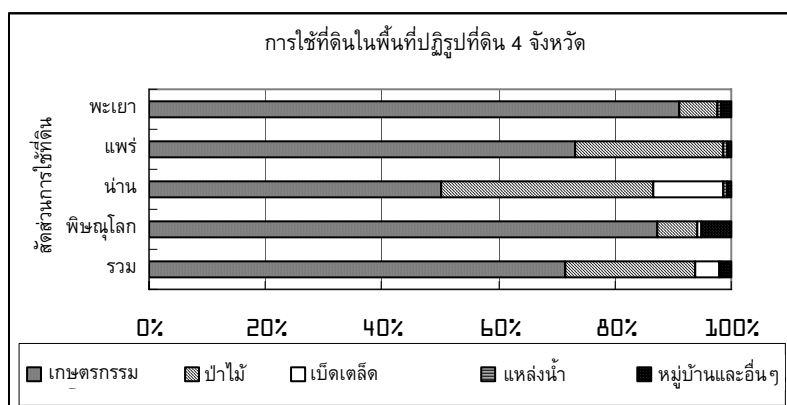
ตารางที่ 4.4.14 การใช้ที่ดินในพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน 4 จังหวัด จากข้อมูล กชช.2ค

จังหวัด	พื้นที่รวม (ไร่)	เกษตรกรรม	ปลูกต้นไม้/ป่าธรรมชาติ
พะเยา	350,934	91.4%	8.6%
แพร่	253,190	75.0%	25.0%
น่าน	785,123	54.7%	45.3%
พิษณุโลก	329,049	92.7%	7.3%
รวม	1,718,296	72.0%	28.0%

แหล่งที่มา: กชช. 2ค

หมายเหตุ: ไม่รวมป่าอนุรักษ์

ปีที่สำรวจการใช้ที่ดินด้วย GIS มีความแตกต่างกันในแต่ละจังหวัด ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2534 ในจังหวัดพะเยา ถึง ปี พ.ศ. 2543 ในจังหวัดแพร่และพิษณุโลก ส่วนข้อมูล กชช.2ค ได้ทำการสำรวจในปี พ.ศ. 2546 ดังนั้น ข้อมูล GIS ของสองจังหวัดได้ปรับปรุงตามข้อมูล กชช.2ค พื้นที่เกษตรกรรมมีสัดส่วนมากในพื้นที่ปฏิรูปที่ดินของจังหวัดพะเยาและแพร่ และมีสัดส่วนน้อยในจังหวัดน่าน ในอีกนัยหนึ่ง พื้นที่ป่าไม่มีสัดส่วนมากในจังหวัดน่าน

รูปที่ 4.4.5 สัดส่วนการใช้ที่ดินในพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน 4 จังหวัด

ตารางที่ 4.4.15 การแบ่งประเภทของพื้นที่ M/P code ตามสัดส่วนของพื้นที่การเพาะปลูก

ประเภทย่อย	PYO	PRE	ANN	PIK	รวม (แห่ง)
<= 40%		12	02, 04, 05, 06, 09, 13, 20	04	9
40% - 70%	03	01, 02, 07, 10, 14	01, 03, 07, 08, 10, 11, 12, 14, 15, 17, 18, 19		18
70% - 95%	01, 02, 04, 06, 07, 08, 09, 10, 11, 13, 14	03, 04, 05, 06, 08	16	02	18
95% <	05, 12	09, 11, 13		01, 03	7
รวม (แห่ง)	14	14	20	4	52

4.4.3 สภาพเศรษฐกิจสังคมและชีวิตชนบท

(1) ประชากร

ในจำนวนทั้งสิ้นจังหวัด จังหวัดน่านมีจำนวนเกษตรกรที่มีเอกสารสิทธิ์ ส.ป.ก. 4-01 มากที่สุด คือ 244,945 คน คิดเป็นสัดส่วน 51.3% ของประชากรทั้งจังหวัด ขณะที่ จังหวัดพิษณุโลกมีจำนวนเกษตรกรที่มีเอกสารสิทธิ์ ส.ป.ก. 4-01 น้อยที่สุด คือ 23,775 คน คิดเป็นสัดส่วนเพียง 2.8% ของประชากรทั้งจังหวัด

ในส่วนของความหนาแน่นของประชากรต่อพื้นที่ 100 ไร่ พบว่า ความหนาแน่นเฉลี่ยในพื้นที่ที่มีเอกสารสิทธิ์ ส.ป.ก. 4-01 ของทั้งสิ้นจังหวัดเท่ากับ 59 คน จากทั้งสิ้นจังหวัด จังหวัดพิษณุโลกมีความหนาแน่นต่ำสุด คือ 16 คน ซึ่งน้อยกว่าครึ่งหนึ่งของจังหวัดอื่น ดังนั้น จังหวัดพิษณุโลกมีทั้งพื้นที่ปฏิรูปที่ดินขนาดเล็กและความหนาแน่นของประชากรต่ำ ซึ่งหมายความว่า มีแปลงที่ดินเกษตรกรรมต่อคนที่ใหญ่กว่า ส่วนข้อมูลการศึกษาประชากรของทั้งสิ้นจังหวัดได้แสดงไว้ในตารางที่ 4.4.16

ตารางที่ 4.4.16 ข้อมูลการศึกษาประชากรของทั้งสิ้นจังหวัด

จังหวัด	ประชากร (ราย)				พื้นที่ (ไร่)			ความหนาแน่นประชากร/100 ไร่	
	ส.ป.ก. 4-01	ที่ประกาศเขต	ตำบลเป้าหมาย	จังหวัด	ส.ป.ก. 4-01	ที่ประกาศเขต	ทั้งจังหวัด	ส.ป.ก. 4-01	ที่ประกาศเขต
พะเยา	120,640	178,259	479,646	488,343	209,341	378,166	3,959,375	58	42
%	24.7	36.5	98.2	100.0	5.3	9.6	100.0		
แพร่	62,965	175,870	229,966	473,361	132,380	496,048	4,086,875	48	35
%	13.3	37.2	48.6	100.0	3.2	12.1	100.0		
น่าน	244,945	338,447	255,757	477,754	275,115	565,366	7,170,000	89	38
%	51.3	70.8	53.5	100.0	3.8	7.9	100.0		
พิษณุโลก	23,775	39,858	539,923	841,524	147,475	237,242	6,760,000	16	17
%	2.8	4.7	64.2	100.0	2.2	3.5	100.0		
รวม	452,325	732,434	1,505,292	2,280,982	764,311	1,676,833	21,976,250	59	35
%	19.8	32.1	66.0	100.0	3.5	7.6	100.0		

แหล่งที่มา: พื้นที่ปฏิรูปที่ดิน: ส่วนสารสนเทศภูมิศาสตร์ ส.ป.ก., จำนวนเกษตรกรในหมู่บ้านในเขตปฏิรูปที่ดิน: สถิติ พ.ศ. 2547
หมายเหตุ: ประชากรของพื้นที่ประกาศเขตประมาณจากข้อมูลการแจก ส.ป.ก. 4-01 และพื้นที่ประกาศเขต

ส่วนที่ 1 แผนแม่บทระดับจังหวัด (M/P)

จำนวนครัวเรือนในภาคเกษตรกรรมและนอกภาคเกษตรกรรมในแต่ละพื้นที่ M/P code (ดูจากที่แสดงไว้ในตารางที่ 4.4.17) พบว่าสัดส่วนของครัวเรือนเกษตรกรรมในพื้นที่ปฏิรูปที่ดินของทั้งสี่จังหวัด (72.8%) มีค่าสูงกว่าเล็กน้อยเมื่อเทียบกับพื้นที่ทั้งหมดของทั้งสี่จังหวัด (66.8%) แต่สัดส่วนของแต่ละพื้นที่ M/P code มีความแตกต่างกันมาก ยกตัวอย่างเช่น สัดส่วนของครัวเรือนเกษตรกรรมในพื้นที่ PRE13 และ PRE14 มีค่าสูงกว่า 90% ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด ในขณะที่ พื้นที่ PRE03 และ PRE12 มีค่าน้อยกว่า 30% สรุปได้ว่ามีพื้นที่ M/P code เพียง 8 แห่ง จาก 14 แห่ง ในจังหวัดแพร่ ซึ่งมีครัวเรือนเกษตรกรรมอยู่มากกว่า 50% ของครัวเรือนทั้งหมดในเขตนั้น ๆ ในส่วนของจังหวัดอื่น ๆ พื้นที่ M/P code ที่มีสัดส่วนของครัวเรือนเกษตรกรรม มากกว่า 50% อาทิเช่น จังหวัดพะเยามี 12 จาก 14 แห่ง จังหวัดน่านมี 18 จาก 20 แห่ง และจังหวัดพิษณุโลกมี 2 จาก 4 แห่ง ดังนั้น ในจังหวัดแพร่และพิษณุโลกมีพื้นที่ M/P code อยู่จำนวนมาก ที่ครัวเรือนนอกภาคเกษตรกรรมมีเปอร์เซ็นต์สูงในพื้นที่นั้น ๆ (ตารางที่ 4.4.17)

ตารางที่ 4.4.17 จำนวนประชากรและจำนวนครัวเรือนในภาคเกษตรกรรมและนอกภาคเกษตรกรรม

M/P code	ประชากร	ขนาดครอบครัวเฉลี่ย	ครัวเรือนภาคเกษตรกรรม		ครัวเรือนนอกภาคเกษตรกรรม		รวมครัวเรือน
			ครัวเรือน	%	ครัวเรือน	%	
PY001	7,791	3.6	1,938	88.5	251	11.5	2,189
PY002	4,046	3.7	900	82.0	198	18.0	1,098
PY003	4,783	3.5	802	59.5	547	40.5	1,349
PY004	12,722	3.6	2,211	62.1	1,348	37.9	3,559
PY005	8,928	3.6	2,114	85.0	374	15.0	2,488
PY006	15,172	3.6	3,435	82.6	726	17.4	4,161
PY007	11,641	3.7	2,550	81.1	595	18.9	3,145
PY008	6,221	3.6	573	33.5	1,139	66.5	1,712
PY009	3,153	3.5	418	46.1	489	53.9	907
PY010	10,049	3.5	2,412	83.7	469	16.3	2,881
PY011	23,481	3.6	4,671	71.7	1,844	28.3	6,515
PY012	6,492	3.8	1,228	71.6	487	28.4	1,715
PY013	11,423	3.7	2,938	94.0	189	6.0	3,127
PY014	4,292	3.5	1,136	92.1	97	7.9	1,233
พื้นที่ปฏิรูปฯรวม	130,194	3.6	27,326	75.7	8,753	24.3	36,079
จังหวัด	293,994	3.6	56,520	69.9	24,340	30.1	80,860
PRE01	6,787	3.4	614	30.7	1,384	69.3	1,998
PRE02	3,236	3.6	581	63.8	329	36.2	910
PRE03	6,454	3.4	533	28.2	1,354	71.8	1,887
PRE04	11,345	3.6	1,413	45.0	1,727	55.0	3,140
PRE05	5,275	3.9	1,149	85.0	203	15.0	1,352
PRE06	10,085	3.5	1,112	39.0	1,740	61.0	2,852
PRE07	11,578	4.0	2,363	82.0	519	18.0	2,882
PRE08	14,575	3.6	3,590	88.4	469	11.6	4,059
PRE09	5,912	3.9	980	64.5	539	35.5	1,519
PRE10	797	3.9	141	68.1	66	31.9	207
PRE11	4,509	3.6	568	45.4	683	54.6	1,251

บทที่ 4 สถานการณ์ปัจจุบันของ 4 จังหวัดที่คัดเลือก

M/P code	ประชากร	ขนาด ครอบครัว เฉลี่ย	ครัวเรือนภาค เกษตรกรรม		ครัวเรือนนอกภาค เกษตรกรรม		รวม ครัวเรือน
			ครัวเรือน	%	ครัวเรือน	%	
PRE12	561	3.7	20	13.1	133	86.9	153
PRE13	5,772	3.6	1,451	90.5	153	9.5	1,604
PRE14	7,653	3.8	1,958	96.6	68	3.4	2,026
พื้นที่ปฏิรูปฯรวม	94,539	3.7	16,473	63.8	9,367	36.3	25,840
จังหวัด	329,182	3.7	56,578	63.1	33,133	36.9	89,711
ANN01	17,187	3.7	4,027	85.8	666	14.2	4,693
ANN02	13,340	3.6	3,009	82.0	659	18.0	3,668
ANN03	31,037	3.7	7,071	84.8	1,267	15.2	8,338
ANN04	12,379	3.8	2,707	84.1	512	15.9	3,219
ANN05	17,587	3.8	3,495	74.7	1,183	25.3	4,678
ANN06	11,800	3.7	2,394	75.2	789	24.8	3,183
ANN07	15,620	3.6	3,425	79.6	877	20.4	4,302
ANN08	609	3.9	92	58.6	65	41.4	157
ANN09	129	3.6	35	97.2	1	2.8	36
ANN10	2,177	4.5	475	98.1	9	1.9	484
ANN11	23,960	3.7	4,231	65.7	2,206	34.3	6,437
ANN12	11,390	3.9	2,496	84.5	457	15.5	2,953
ANN13	11,834	4.0	1,587	53.7	1,366	46.3	2,953
ANN14	15,045	3.8	3,098	77.8	883	22.2	3,981
ANN15	4,639	4.1	504	44.4	631	55.6	1,135
ANN16	14,856	3.7	3,214	79.8	813	20.2	4,027
ANN17	2,963	3.5	802	94.6	46	5.4	848
ANN18	9,711	3.9	2,311	93.4	163	6.6	2,474
ANN19	1,334	4.1	41	12.5	287	87.5	328
ANN20	493	3.7	118	88.7	15	11.3	133
พื้นที่ปฏิรูปฯรวม	218,090	3.8	45,132	77.8	12,895	22.2	58,027
จังหวัด	341,674	4.0	65,088	75.4	21,179	24.6	86,267
PIK01	16,055	3.6	2,879	63.7	1,639	36.3	4,518
PIK02	9,834	3.4	1,314	45.2	1,591	54.8	2,905
PIK03	2,156	3.6	92	15.2	513	84.8	605
PIK04	3,893	3.9	629	62.3	380	37.7	1,009
พื้นที่ปฏิรูปฯรวม	31,938	3.5	4,914	54.4	4,123	45.6	9,037
จังหวัด	439,767	3.7	73,500	61.3	46,319	38.7	119,819
พื้นที่ปฏิรูปฯ รวม ทั้งหมด	474,761	3.7	93,845	72.8	35,138	27.2	128,983
รวม 4 จังหวัด	1,404,617	3.7	251,686	66.8	124,971	33.2	376,657

แหล่งที่มา : กชช. 2ค

หมายเหตุ : จำนวนที่ระบุเป็นจำนวนประชากรทั้งหมดซึ่งอยู่ในหมู่บ้านในเขตพื้นที่ปฏิรูปที่ดินหรือหมู่บ้านที่มีเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินอาศัยอยู่ ซึ่งแตกต่างจากจำนวนเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน โดยจำนวนนี้รวมจำนวนประชากรทั้งหมดที่อยู่ในหมู่บ้านเป้าหมาย

ส่วนที่ 1 แผนแม่บทระดับจังหวัด (M/P)

ในแต่ละพื้นที่ M/P code ได้จัดกลุ่มไว้ตามประเภทของครัวเรือน ซึ่งเห็นได้ว่า ครัวเรือนภาคเกษตรกรรมมีความโดดเด่นอยู่ในพื้นที่ M/P code 40 แห่ง จากทั้งหมด 52 แห่ง โดยเฉพาะในพื้นที่ 27 แห่ง มีครัวเรือนภาคเกษตรกรรมเป็นสัดส่วนไม่น้อยกว่า 75% ในทางกลับกัน มีพื้นที่ M/P code บางแห่ง เช่น PRE12, ANN19 และ PIK03 ที่ครัวเรือนนอกภาคเกษตรกรรมมีจำนวนมาก

ตารางที่ 4.4.18 การจัดกลุ่มพื้นที่ M/P code ตามประเภทของครัวเรือน

ประเภท	ประเภทย่อย	PYO	PRE	ANN	PIK	รวม (แห่ง)
ครัวเรือนภาคเกษตรกรรมเป็นหลัก	ครัวเรือนภาคเกษตรกรรมเท่ากับ75% หรือมากกว่า	01, 02, 05, 06, 07, 10, 13, 14	05, 07, 08, 13, 14	01, 02, 03, 04, 06, 07, 09, 10, 12, 14, 16, 17, 18, 20	-	27
	ครัวเรือนภาคเกษตรกรรมอยู่ระหว่าง 50% - 70%	03, 04, 11, 12	02, 09, 10	05, 08, 11, 13	01, 04	13
ครัวเรือนนอกภาคเกษตรกรรมเป็นหลัก	ครัวเรือนนอกภาคเกษตรกรรมเท่ากับ 50% ถึง 75%	08, 09	01, 03, 04, 06, 11,	15	02	9
	ครัวเรือนนอกภาคเกษตรกรรมเท่ากับ75% หรือมากกว่า	-	12	19	03	3
รวม (แห่ง)		14	14	20	4	52

แหล่งที่มา : กชช. 2ค

(2) รายได้ ค่าใช้จ่าย และหนี้สิน

เมื่อพิจารณารายได้ครัวเรือนต่อปีจากภาคการเกษตร พบว่า ค่าเฉลี่ยรายได้ครัวเรือนจากภาคการเกษตรของทั้งสี่จังหวัด คือ 24,780 บาท ส่วนค่าเฉลี่ยในพื้นที่ปฏิรูปที่ดินของทั้งสี่จังหวัด คือ 30,827 บาท ในกรณีของรายได้ครัวเรือนทั้งหมด ค่าเฉลี่ยของทั้งจังหวัดเป็น 32,376 บาท ขณะที่ค่าเฉลี่ยในพื้นที่ปฏิรูปที่ดินของทั้งสี่จังหวัดเป็น 37,497 บาท เห็นได้ว่า ระดับรายได้ในพื้นที่ปฏิรูปที่ดินจะเท่ากับหรือค่อนข้างสูงกว่ารายได้ทั้งจังหวัด โดยเฉพาะ พื้นที่ที่มีการปลูกพืชไร่ที่ไม่รวมการปลูกข้าว นั้นหมายถึง การมีศักยภาพสูงในการปลูกพืชไร่ในพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน

ในส่วนที่เกี่ยวกับแหล่งของรายได้ ในพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน พบว่า 82.2% ของรายได้มาจากภาคเกษตรกรรม รวมทั้งปศุสัตว์และการประมง ขณะที่ในทั้งจังหวัด มีเพียง 76.5% โดยเฉพาะพื้นที่ปฏิรูปที่ดินจังหวัดพิษณุโลกแสดงให้เห็นว่า การพึ่งพาด้านเกษตรกรรมมีมากที่สุด คือ 88.3% ส่วนพื้นที่ปฏิรูปที่ดินจังหวัดน่านมีค่าน้อยที่สุด 78.9% นอกจากนั้นยังแสดงให้เห็นว่า ชาวบ้านในพื้นที่ปฏิรูปที่ดินพึ่งพาการปลูกพืชไร่มากกว่าข้าว โดยเฉลี่ยของทั้งสี่จังหวัด มีเพียง 35.8% มาจากการปลูกข้าวในพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน ในขณะที่ 46.6% ของรายได้ มาจากการปลูกข้าวทั้งจังหวัด ผลสรุปนี้ดูจะสัมพันธ์กับทรัพยากรน้ำที่มีอยู่น้อยในพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน ซึ่งลักษณะภูมิประเทศเป็นพื้นที่เขา

ตารางที่ 4.4.19 รายได้เฉลี่ยของครัวเรือนจำแนกตามชนิดพืชหลัก

พื้นที่ปฏิรูปที่ดิน/ จังหวัด		ทำนา	พืชอื่น ๆ *	ปศุสัตว์**	ประมง***	รวมภาคเกษตรกรรม	ค่าจ้างแรงงาน	รวม	
พะเยา	พื้นที่ปฏิรูปที่ดิน		16,258	8,971	1,074	58	26,361	6,642	33,003
		%	49.3	27.2	3.3	0.2	79.9	20.1	100.0
	จังหวัด		16,327	5,372	1,127	54	22,880	6,504	29,384
		%	55.6	18.3	3.8	0.2	77.9	22.1	100.0
แพร่	พื้นที่ปฏิรูปที่ดิน		11,581	12,720	1,752	32	26,084	6,054	32,139
		%	36.0	39.6	5.5	0.1	81.2	18.8	100.0
	จังหวัด		11,336	5,841	1,323	45	18,545	5,896	24,441
		%	46.4	23.9	5.4	0.2	75.9	24.1	100.0
น่าน	พื้นที่ปฏิรูปที่ดิน		10,736	20,465	2,816	41	34,059	9,116	43,175
		%	24.9	47.4	6.5	0.1	78.9	21.1	100.0
	จังหวัด		7,118	15,040	2,334	27	24,519	8,550	33,069
		%	21.5	45.5	7.1	0.1	74.1	25.9	100.0
พืชไร่โลก	พื้นที่ปฏิรูปที่ดิน		15,148	19,567	2,023	68	36,806	4,867	41,673
		%	36.3	47.0	4.9	0.2	88.3	11.7	100.0
	จังหวัด		25,531	5,561	1,943	143	33,177	9,433	42,610
		%	59.9	13.1	4.6	0.3	77.9	22.1	100.0
เฉลี่ย	พื้นที่ปฏิรูปที่ดิน		13,431	15,431	1,916	50	30,827	6,670	37,497
		%	35.8	41.2	5.1	0.1	82.2	17.8	100.0
	4 จังหวัด		15,078	7,954	1,682	67	24,780	7,596	32,376
		%	46.6	24.6	5.2	0.2	76.5	23.5	100.0

แหล่งที่มา : กชช. 2ค

*: พืชระยะสั้น (1)~(3), พืชระยะยาว (1)~(3), สวนผลไม้, พืชผัก, ดอกไม้, ยางพารา, ไม้ยืนต้น, พืชฤดูแล้ง, และอื่น ๆ

** : ปศุสัตว์: เนื้อวัว, นม, กระบือ, สุกร, เป็ด-ไก่

***: ประมง: การประมงน้ำจืดและการเลี้ยงปลาจืด

ระดับรายได้ในพื้นที่ปฏิรูปที่ดินมีหลายระดับ ตารางข้างล่างแสดงถึงระดับรายได้ในแต่ละพื้นที่ M/P code เมื่อพิจารณาจากรายได้การเกษตร จะเห็นว่า มีพื้นที่ M/P code 17 แห่ง ที่มีรายได้ครัวเรือนเฉลี่ยต่ำกว่า 25,000 บาท/ปี (ตารางที่ 4.4.20)

ตารางที่ 4.4.20 การจัดกลุ่มพื้นที่ M/P code ตามรายได้ของครัวเรือน

ประเภทย่อย	PYO	PRE	ANN	PIK	รวม (แห่ง)
รายได้ครัวเรือนภาคเกษตรกรรม (บาท/ปี) [ค่าเฉลี่ยในพื้นที่ M/P code ทั้งหมด: 30,827]					
น้อยกว่า 25,000	03, 04, 05, 06, 08, 09, 11, 12	06, 07, 10, 11, 12, 13, 14	11, 20	-	17
25,000 ~ 35,000	7, 14	01, 02, 04, 08, 09	01, 03, 04, 05, 09, 12, 13, 14, 17, 18	03, 04	19
35,000 หรือมากกว่า	01, 02, 10, 13	03, 05	02, 06, 07, 08, 10, 15, 16, 19	01, 02	16
รวม (แห่ง)	14	14	20	4	52
รายได้ครัวเรือนรวมทั้งหมด (บาท/ปี) [ค่าเฉลี่ยในพื้นที่ M/P code ทั้งหมด: 37,497]					
น้อยกว่า 30,000	03, 05, 06, 08, 09, 11, 12	04, 07, 09, 10, 11, 12, 13	20	-	15
30,000 ~ 40,000	04, 07, 14	01, 05, 06, 08, 14	09, 11, 12, 13, 14, 17, 18	03, 04	17
40,000 หรือมากกว่า	01, 02, 10, 13	02, 03	01, 02, 03, 04, 05, 06, 07, 08, 10, 15, 16, 19	01, 02	20
รวม (แห่ง)	14	14	20	4	52

แหล่งที่มา : กชช. 2ค

ส่วนที่ 1 แผนแม่บทระดับจังหวัด (M/P)

ระดับรายได้และค่าใช้จ่ายในครัวเรือนได้มาจากการสำรวจแบบมีส่วนร่วม ดังตัวอย่างของชุมชนเป้าหมายในพื้นที่ศึกษาของตำบลบ่อเหล็กทองและตำบลทุ่งแล้งในจังหวัดแพร่ มีรายได้ครัวเรือนเฉลี่ยอยู่ที่ 68,774 บาท/ปี และ 75,359 บาท/ปี ตามลำดับ ถึงแม้ว่า แหล่งข้อมูลจะแตกต่างกัน ก็สรุปได้ว่า มีรายได้ต่ำกว่ารายได้เฉลี่ยของทั้งจังหวัดที่ 117,336 บาท/ปี มาก

ตารางที่ 4.4.21 รายได้ครัวเรือนและค่าใช้จ่ายในชุมชนที่ได้จากการสำรวจในจังหวัดแพร่

ตำบล	รายได้ (A)	รายจ่าย (B)	รายได้สุทธิ (C=A-B)	กู้ยืม (D)	คงเหลือ (C+D)
บ่อเหล็กทอง	68,774	75,248	- 6,473	49,550	43,077
ทุ่งแล้ง	75,359	107,434	- 32,074	71,052	38,978
เฉลี่ย	72,067	91,341	- 12,849	60,301	41,028

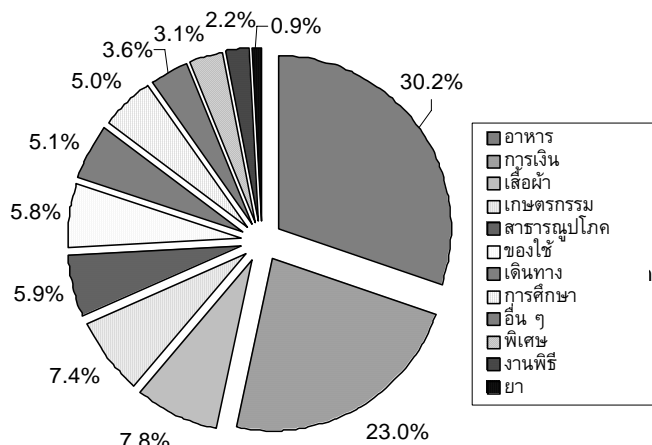
แหล่งที่มา : การสำรวจแบบมีส่วนร่วม จัดทำโดยคณะศึกษาในปี พ.ศ. 2548

หมายเหตุ : ไม่รวมหมู่บ้านที่แสดงลักษณะข้อมูลที่ผิดปกติ

ตามที่ได้จากผลการสำรวจแบบมีส่วนร่วมในจังหวัดแพร่ พบว่า เกษตรกรใช้จ่ายเงินมากกว่ารายได้ พบว่าเป็นสัดส่วนของ “อาหาร” และ “การเงิน” อยู่ 30.2% และ 23.0% ของค่าใช้จ่ายทั้งหมด ตามลำดับ นั้นหมายความว่า มาตรการแก้ไขเพื่อลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนควรจะเน้นในเรื่องอาหาร ตารางข้างล่างได้แสดงให้เห็นถึงรายการค่าใช้จ่ายหลักและค่าใช้จ่ายเฉลี่ยของครัวเรือนในชุมชนที่ทำการสำรวจในจังหวัดแพร่

ตารางที่ 4.4.22 รายการของค่าใช้จ่ายเฉลี่ยของครัวเรือนในชุมชนที่ทำการสำรวจในจังหวัดแพร่

รายการ	ค่าใช้จ่ายเฉลี่ย
อาหาร (เนื้อสัตว์, ข้าว, ผัก, อื่นๆ)	27,620
การเงิน (คินเงินกู้ ธ.ก.ส., อื่นๆ)	20,972
เสื้อผ้า	7,157
เกษตรกรรม (ต้นทุน, แรงงาน, อื่นๆ)	6,716
สาธารณูปโภค (ไฟฟ้า, อื่นๆ)	5,389
ของใช้ (ผงซักฟอก, อื่นๆ)	5,309
เดินทาง (รถโดยสาร, อื่นๆ)	4,626
การศึกษา	4,560
อื่นๆ	3,300
พิเศษ (แอลกอฮอล์และของขบเคี้ยว)	2,840
งานพิธี (แต่งงาน, เฝาศพ)	2,019
ยา	833
รวม	91,341

แหล่งที่มา : การสำรวจแบบมีส่วนร่วม จัดทำโดยคณะศึกษาในปี พ.ศ. 2548

หมายเหตุ : ไม่รวมหมู่บ้านที่แสดงลักษณะข้อมูลที่ผิดปกติ (บ่อเหล็กทอง หมู่ 1 และ 3 และทุ่งแล้ง หมู่ 1)

ตามข้อมูล กชช.2ค ชาวบ้านในพื้นที่นี้จะยืมเงินจากแหล่งต่างๆ เช่น ธ.ก.ส. กลุ่มออมทรัพย์ และ/หรือเจ้าหน้าที่เอกชน โดยเฉลี่ยประมาณ 69.9% ของครัวเรือนในพื้นที่ปฏิรูปที่ดินขอยืมเงินจากกองทุนหมุนเวียนที่รัฐบาลจัดให้ 41.6% ของครัวเรือนขอยืมเงินจาก ธ.ก.ส. และ 26.9% จากกลุ่มออมทรัพย์ นอกจากนั้น เมื่อดูจากแนวโน้มของแหล่งเงินกู้ที่ชาวบ้านพึ่งพา พบว่าไม่มีความแตกต่างกันมากระหว่างพื้นที่ M/P code และพื้นที่ทั้งจังหวัด

ตารางที่ 4.4.23 จำนวนครัวเรือนที่กู้ยืมเงินจากแหล่งต่าง ๆ

ชนิดของแหล่งเงินกู้	แพร่	พะเยา	น่าน	พิษณุโลก	พื้นที่ปฏิรูปฯ ในจังหวัด	รวมทั้ง 4 จังหวัด
กลุ่มออมทรัพย์ ของผลิตผล	3,068	9,362	18,631	3,579	34,640	108,267
	11.9%	25.9%	32.1%	39.6%	26.9%	28.7%
สหกรณ์	4,659	4,348	13,616	885	23,508	66,515
	18.0%	12.1%	23.5%	9.8%	18.2%	17.7%
ธ.ก.ส.	8,913	15,013	25,717	3,971	53,614	144,161
	34.5%	41.6%	44.3%	43.9%	41.6%	38.3%
ธนาคารพาณิชย์หรือ ธนาคารออมสิน	526	1,560	2,684	474	5,244	15,661
	2.0%	4.3%	4.6%	5.2%	4.1%	4.2%
สถาบันการเงินเพื่อ อุตสาหกรรม	17	54	200	19	290	1,078
	0.1%	0.1%	0.3%	0.2%	0.2%	0.3%
ผู้ปล่อยกู้เงิน	119	518	1,274	330	2,241	9,078
	0.5%	1.4%	2.2%	3.7%	1.7%	2.4%
กองทุนหมุนเวียนของ รัฐบาล	17,436	25,536	41,968	5,283	90,223	245,096
	67.5%	70.8%	72.3%	58.5%	69.9%	65.1%
ครัวเรือนรวม	25,840	36,079	58,027	9,037	128,983	376,657

แหล่งที่มา : กชช. 2ค

(3) อุตสาหกรรมนอกภาคเกษตรกรรม

ข้อมูลทางด้าน (1) จำนวนครัวเรือนที่มีสมาชิกเป็นลูกจ้าง (2) จำนวนครัวเรือนที่มีอุตสาหกรรมในครัวเรือนและ
หัตถกรรม และ (3) จำนวนหมู่บ้านที่มีโรงงานอุตสาหกรรม มีค่าเฉลี่ยในพื้นที่ M/P code ทั้งหมด เป็น 33.6%,
9.0% และ 8.1% ตามลำดับ

ตารางที่ 4.4.24 ประเภทของพื้นที่ M/P code จำแนกตามโอกาสในการหารายได้นอกภาคเกษตรกรรม

ประเภทย่อย	PYO	PRE	ANN	PIK	รวม(แห่ง)
จำนวนครัวเรือนที่มีสมาชิกเป็นลูกจ้าง [ค่าเฉลี่ยในพื้นที่ M/P code ทั้งหมด: 33.6%]					
น้อยกว่า 20%	08	04, 05, 09, 14	09, 19	03	8
20% ~ 30%	05	02, 03	06, 10, 12, 14, 15, 16	01, 02, 04	12
30% ~ 50%	01, 02, 03, 06, 07, 09, 10, 11, 12, 13, 14	01, 06, 07, 08, 10, 11, 13	01, 02, 03, 04, 05, 07, 11, 13, 18	-	27
50% หรือมากกว่า	04	12	08, 17, 20	-	5
รวม (แห่ง)	14	14	20	4	52
จำนวนครัวเรือนที่มีอุตสาหกรรมในครัวเรือนและหัตถกรรม [ค่าเฉลี่ยในพื้นที่ M/P code ทั้งหมด: 9.0%]					
น้อยกว่า 5%	05, 06, 07, 09, 10, 12, 13	01, 02, 03, 04, 05, 10, 11, 12	09, 12, 17, 18, 19, 20	01, 02, 03, 04	25
5~20%	01, 03, 04, 08, 11, 14	06, 07, 08, 09	03, 04, 06, 07, 10, 11, 13, 14, 15, 16	-	20
20% หรือมากกว่า	02	13, 14	01, 02, 05, 08	-	7
รวม (แห่ง)	14	14	20	4	52

ส่วนที่ 1 แผนแม่บทระดับจังหวัด (M/P)

ประเภทย่อย	PYO	PRE	ANN	PIK	รวม(แห่ง)
จำนวนหมู่บ้านที่มีโรงงานอุตสาหกรรม [ค่าเฉลี่ยในพื้นที่ M/P code ทั้งหมด: 8.1%]					
ไม่มี	01, 02, 03, 05, 08, 09, 13, 14	09, 10, 11, 12	09, 10, 13, 15, 19, 20	02, 04	20
~ 10%	04, 06, 07, 11, 12	08, 13, 14	01, 02, 03, 04, 07, 14, 16	01	16
10% หรือมากกว่า	10	01, 02, 03, 04, 05, 06, 07	05, 06, 08, 11, 12, 17, 18	03	16
รวม (แห่ง)	14	14	20	4	52

แหล่งที่มา : กชช. 2ค

(4) ถนนและสาธารณูปโภคของชุมชน

ระยะทางและเวลาเฉลี่ยไปถึงอำเภอที่ไกลที่สุดเป็นสิ่งจำเป็นและมีความสำคัญในการเข้าถึงตัวเมือง พื้นที่ M/P code ทั้งหมด มีระยะทางและเวลาเฉลี่ย 12.97 กม. และ 22.0 นาที ตามลำดับ ความหนาแน่นเฉลี่ยของถนนสายหลักและทางหลวงชนบท (1-4) มีค่า 0.30 กม. ต่อ 1,000 ไร่ ในขณะที่ ความหนาแน่นเฉลี่ยของถนนในแปลงเกษตรและทางผ่านแปลงเกษตรกรรม คือ 0.71 กม. และ 0.92 กม. ต่อ 1,000 ไร่

ตารางที่ 4.4.25 สภาพถนนในพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน

จังหวัด	ความหนาแน่นถนน (กม./1000ไร่) *1				ไปยังอำเภอไกลเคียงที่สุด (*2)		
	1-4	5-6	7	5-7	ระยะทาง (กม.)	ระยะเวลา (ชม.)	อัตราเร็ว (กม/ชม.)
พะเยา	0.57	0.85	0.96	1.81	13	0.37	36
แพร่	0.03	0.75	0.34	1.10	13	0.35	36
น่าน	0.38	0.42	1.83	2.25	11	0.37	30
พิษณุโลก	0.25	0.80	0.60	1.41	22	0.56	39
เฉลี่ย	0.30	0.71	0.92	1.63	13	0.38	34

แหล่งที่มา : *1 ข้อมูลสารสนเทศภูมิศาสตร์, *2

หมายเหตุ : 1-4: ถนนสายหลักและทางหลวงชนบท, 5-6: ถนนในแปลงเกษตรกรรม, 7: ทางผ่านแปลงเกษตรกรรม

ความหนาแน่น : 1-4 ต่อพื้นที่ทั้งหมด, 5-6 ต่อพื้นที่แปลงเกษตรกรรม

มีพื้นที่ M/P code 7 แห่ง ที่มีระยะทางเฉลี่ยถึงอำเภอที่ไกลที่สุด ไกลเกินกว่า 20 กม. และมีพื้นที่ M/P code 9 แห่ง ที่ใช้เวลาเฉลี่ยไปถึงอำเภอที่ไกลที่สุดไม่ต่ำกว่า 30 นาที ในพื้นที่ห่างไกลเช่นนั้น โอกาสทางการตลาดที่จะขายผลิตผลการเกษตรหรือผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมมีค่อนข้างน้อย

ตารางที่ 4.4.26 ประเภทของพื้นที่ M/P code จำแนกตามการเข้าถึงตัวเมือง

ประเภทย่อย	PYO	PRE	ANN	PIK	รวม (แห่ง)
ระยะทางเฉลี่ยด้วยทางสะดวกถึงอำเภอที่ไกลที่สุด (กม.)					
20กม.หรือมากกว่า	03	05, 14	09, 17	02, 04	7
10กม. ~ 20กม.	02, 04, 05, 07, 11, 12, 13, 14	04, 07, 08, 13	06, 07, 10, 11, 12, 13, 15, 18, 19	01	22
น้อยกว่า 10กม.	01, 06, 08, 09, 10	01, 02, 03, 06, 09, 10, 11, 12	01, 02, 03, 04, 05, 08, 14, 16, 20	03	23
รวม (แห่ง)	14	14	20	4	52

ประเภทย่อย	PYO	PRE	ANN	PIK	รวม (แห่ง)
ระยะเวลาถึงอำเภอที่ใกล้ที่สุดใน 1 เทียวการเดินทางโดยพาหนะทั่วไป (นาที)					
30 หรือมากกว่า	03	05	06, 09, 15, 17	01, 02, 04	9
15 ~ 30	01, 02, 04, 05, 06, 07, 08, 09, 10, 11, 12, 13, 14	01, 02, 04, 06, 07, 08, 09, 10, 13, 14	01, 02, 03, 04, 05, 07, 10, 11, 12, 13, 16, 18, 19	-	36
น้อยกว่า 15	-	03, 11, 12	08, 14, 20	03	7
รวม (แห่ง)	14	14	20	4	52

แหล่งที่มา : กชช. 2ค

คุณภาพของถนนในหมู่บ้านได้สำรวจไว้ใน กชช.2ค ซึ่งพบว่า 50% ของหมู่บ้าน สภาพถนนภายในหมู่บ้านใช้ได้ตลอดปีโดยไม่ลำบาก และ 30% มีความลำบากเล็กน้อย ดังนั้น ส่วนที่เหลืออยู่ 20% ของหมู่บ้าน มีความลำบากในการใช้ถนนในช่วงฤดูฝนหรือตลอดทั้งปี

ตารางที่ 4.4.27 สภาพถนนในหมู่บ้านในพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน

จังหวัด	ดีตลอดทั้งปี	ปานกลางตลอดทั้งปี	ดีเฉพาะในฤดูแล้ง	ปานกลางเฉพาะในฤดูแล้ง	ไม่ดี
พะเยา	41%	33%	10%	8%	8%
แพร่	67%	29%	1%	0%	2%
น่าน	62%	24%	3%	3%	8%
พิษณุโลก	29%	36%	17%	8%	9%
เฉลี่ย	50%	30%	8%	5%	7%

หมายเหตุ : ตามจำนวนหมู่บ้าน, แหล่งที่มา : กชช. 2ค

ตารางที่ 4.4.28 ประเภทของพื้นที่ M/P code จำแนกตามสภาพถนนในหมู่บ้าน

ประเภทย่อย	PYO	PRE	ANN	PIK	รวม (แห่ง)
หมู่บ้านที่ดีตลอดทั้งปี (กชช. 2ค)					
<= 30%	03, 04, 06, 07	12	04, 09	04	8
30% - 57%	01, 09, 10, 11, 13	01, 02, 03	06, 08, 10, 11, 13, 18	01, 02	16
57% - 84%	05, 08, 12, 14	04, 05, 06, 07, 08, 09, 11, 13	01, 03, 07, 12, 14, 15, 16, 17		20
84% <	02	10, 14	02, 05, 19, 20	03	8
รวม (แห่ง)	14	14	20	4	52

เมื่อเปรียบเทียบสาธารณูปโภคของชุมชนในปัจจุบันของทั้งสี่จังหวัด พบว่า สาธารณูปโภคส่วนใหญ่ของทั้งสี่จังหวัดมีอยู่ในจำนวนที่ใกล้เคียงกัน ยกเว้น ศูนย์ชุมชน และโรงพยาบาล

ตารางที่ 4.4.29 สัดส่วนของสาธารณูปโภคต่อจำนวนหมู่บ้านที่มีอยู่ในพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน

จังหวัด	อนามัยชุมชน	โรงเรียน	ศูนย์ชุมชน	สวนสาธารณะ	โทรศัพท์สาธารณะ	โรงพยาบาล	สหกรณ์การเกษตร	ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร
พะเยา	84%	66%	47%	23%	79%	5%	24%	78%
แพร่	90%	79%	59%	17%	80%	21%	22%	84%
น่าน	97%	69%	69%	15%	84%	13%	21%	78%
พิษณุโลก	89%	64%	29%	16%	65%	5%	23%	81%
เฉลี่ย	91%	69%	57%	18%	80%	11%	23%	80%

หมายเหตุ: ตามจำนวนหมู่บ้าน, แหล่งที่มา : กชช. 2ค

(5) น้ำประปาหมู่บ้านและไฟฟ้า

การติดตั้งระบบประปาหมู่บ้านได้ดำเนินการอย่างจริงจัง และครอบคลุมในสัดส่วนถึง 76% ของหมู่บ้าน (คิดจาก 640 หมู่บ้าน) และ 67% ของจำนวนครัวเรือน (คิดจาก 67,600 ครัวเรือน) ดังนั้น จึงมีส่วนที่เหลืออยู่ 198 หมู่บ้าน และ 34,000 ครัวเรือน ในขณะที่น้ำสะอาดที่ใช้ได้มีสัดส่วน 86% ซึ่งนับว่าเป็นอัตราที่สูงกว่าครัวเรือนที่มีน้ำประปาหมู่บ้าน เพราะโดยทั่วไปแล้ว ในแต่ละครัวเรือนมีระบบการเก็บน้ำฝนและบ่อน้ำตื้นของตนเองอยู่แล้ว

ตารางที่ 4.4.30 สถานภาพของน้ำประปาในพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน

จังหวัด	หมู่บ้านทั้งหมด	ครัวเรือนทั้งหมด	น้ำประปาหมู่บ้าน	ครัวเรือนที่มีน้ำใช้	ครัวเรือนที่มีน้ำสะอาด
พะเยา	251	32,187	73%	67%	87%
แพร่	163	23,048	81%	71%	90%
น่าน	349	38,501	76%	64%	84%
พิษณุโลก	75	7,893	80%	68%	79%
รวม	838	101,629	76%	67%	86%

แหล่งที่มา : กชช. 2ค

ตารางที่ 4.4.31 ประเภทของพื้นที่ M/P code จำแนกตามน้ำประปาหมู่บ้าน

ประเภทย่อย	PYO	PRE	ANN	PIK	รวม (แห่ง)
หมู่บ้านที่มีระบบน้ำประปาหมู่บ้าน (กชช. 2ค)					
<= 65%	01, 05, 10, 11, 12		04, 14		7
65% - 81%	04, 09, 13	01, 02, 04, 06, 08, 13	03, 06, 11, 13, 16, 18	01, 02, 04	18
81% - 99%	02, 03, 06	03, 09	01, 05, 07, 10, 12, 15, 17		12
100%	07, 08, 14	05, 07, 10, 11, 12, 14	02, 08, 09, 19, 20	03	15
รวม (แห่ง)	14	14	20	4	52
ครัวเรือนที่มีน้ำประปาหมู่บ้าน (กชช. 2ค)					
<= 51%	01, 05, 10, 11	01, 12	03, 04, 06, 14		10
51% - 71%	02, 04, 12	02, 03, 04, 06, 08, 11	05, 07, 11, 13, 16, 18	01, 02, 04	18
71% - 91%	03, 06, 09, 13, 14	09, 13	01, 10, 12, 15, 17		12
91% <	07, 08	05, 07, 10, 14	02, 08, 09, 19, 20	03	12
รวม (แห่ง)	14	14	20	4	52

ประเภทย่อย	PYO	PRE	ANN	PIK	รวม (แห่ง)
ครัวเรือนที่มีน้ำสะอาดใช้ (กชช. 2ค)					
<= 76%	12, 14		02, 12, 15, 17	01	7
76% - 87%	02, 07, 09, 10, 11, 13	04, 05, 06	01, 04, 05, 07, 10, 13	02	16
87% - 98%	01, 03, 04, 05, 06, 08	03, 07, 08, 09, 11, 14	03, 06, 09, 11, 14, 16, 18, 20	04	21
98% - 100%		01, 02, 10, 12, 13	08, 19	03	8
รวม (แห่ง)	14	14	20	4	52

ไฟฟ้าได้มีการติดตั้งอย่างเต็มที่เช่นเดียวกับน้ำประปาหมู่บ้าน อัตราการกระจายของไฟฟ้าเข้าสู่หมู่บ้านในพื้นที่ปฏิรูปที่ดินมีเกือบถึง 100% มีอยู่เพียง 2 หมู่บ้าน ในพื้นที่ PYO07 และ PRE04 ที่ยังไม่มีไฟฟ้าใช้ และมีอยู่ประมาณ 2,200 ครัวเรือน เท่านั้น ที่ยังไม่มีไฟฟ้าใช้

ตารางที่ 4.4.32 สัดส่วนการมีไฟฟ้าใช้ในพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน

จังหวัด	หมู่บ้านทั้งหมด	ครัวเรือนทั้งหมด	อัตราส่วนของหมู่บ้าน	อัตราส่วนของครัวเรือน
พะเยา	251	32,187	99.6%	97.7%
แพร่	163	23,048	99.4%	98.8%
น่าน	349	38,501	100.0%	98.3%
พิจิตรโลก	75	7,893	100.0%	93.2%
รวม	838	101,629	99.8%	97.8%

แหล่งที่มา : กชช. 2ค

ตารางที่ 4.4.33 ประเภทของพื้นที่ M/P code จำแนกตามการมีไฟฟ้าใช้

ประเภทย่อย	PYO	PRE	ANN	PIK	รวม (แห่ง)
หมู่บ้านที่มีไฟฟ้าใช้ (กชช. 2ค)					
< 100%	07	04			2
100%	01, 02, 03, 04, 05, 06, 08, 09, 10, 11, 12, 13, 14	01, 02, 03, 05, 06, 07, 08, 09, 10, 11, 12, 13, 14	01, 02, 03, 04, 05, 06, 07, 08, 09, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20	01, 02, 03, 04	50
รวม (แห่ง)	14	14	20	4	52
ครัวเรือนที่มีไฟฟ้าใช้ (กชช. 2ค)					
<= 95%	07	12	01, 08	01, 02, 04	7
95% - 98%	06, 10, 11, 12, 13	04, 05	06, 10, 13, 14, 15, 16, 18, 20		15
98% - 99%	01, 02, 03, 04, 05, 08, 09, 14	01, 02, 03, 07, 08, 11, 13	02, 03, 04, 05, 07, 11, 17		22
100%		06, 09, 10, 14	09, 12, 19	03	8
รวม (แห่ง)	14	14	20	4	52

(6) ขยะมูลฝอยและน้ำเสีย

ขยะมูลฝอยและน้ำเสียได้รับการบำบัดโดยชุมชน หมู่บ้าน ตำบล หรือองค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่ อย่างไรก็ตาม ประมาณ 36% ของหมู่บ้านทั้งหมดยังมีปัญหาเรื่องขยะมูลฝอย ในขณะที่ประมาณ 9% มีปัญหาน้ำเสีย

ตารางที่ 4.4.34 ปัญหาขยะมูลฝอยและน้ำเสียในพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน

จังหวัด	ขยะมูลฝอย			น้ำเสีย		
	มีปัญหา	บำบัด	ไม่บำบัด	มีปัญหา	บำบัด	ไม่บำบัด
พะเยา	39%	10%	29%	11%	3%	8%
แพร่	28%	8%	20%	7%	4%	3%
น่าน	41%	16%	25%	8%	2%	6%
พิษณุโลก	21%	3%	19%	11%	0%	11%
รวม	36%	12%	24%	9%	2%	6%

แหล่งที่มา : กชช. 2ค

หมายเหตุ: ไม่บำบัด หมายถึง ไม่ได้บำบัดหรือไม่ถูกสุขลักษณะ

ตารางที่ 4.4.35 ประเภทของพื้นที่ M/P code จำแนกตามปัญหาของเสีย

ประเภทย่อย	PYO	PRE	ANN	PIK	รวม (แห่ง)
ปัญหาขยะมูลฝอย (กชช. 2ค)					
<= 2%	03, 04	02, 10, 12, 14	02, 09, 10, 19, 20	03	12
2% - 20%	05, 08, 14	01, 03, 05, 06, 07, 08, 13	03, 04, 07, 11, 17	02, 04	17
20% - 38%	02, 06, 07, 09, 10, 13	04, 11	01, 06, 12, 13, 14, 15, 16, 18	01	17
38% <	01, 11, 12	09	05, 08		6
รวม (แห่ง)	14	14	20	4	52
ปัญหาน้ำเสีย (กชช. 2ค)					
0%	02, 03, 04, 05, 08, 14	02, 03, 04, 05, 09, 10, 11, 12, 13, 14	02, 06, 08, 09, 10, 17, 19, 20	03	25
0% - 5%	01	08	12, 14, 16		5
5% - 11%	10, 13	07	01, 03, 04, 05, 07, 11, 13, 15	02, 04	13
11% <	06, 07, 09, 11, 12	01, 06	18	01	9
รวม (แห่ง)	14	14	19	4	52

(7) แหล่งเชื้อเพลิงในการหุงต้ม

ในขณะที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ใน 41% ของหมู่บ้านทั้งหมดใช้แก๊สเพื่อการหุงต้มเป็นหลัก พบว่าอีก 59% ของหมู่บ้านใช้ถ่าน ไม้ และแกลบ เป็นหลัก

ตารางที่ 4.4.36 แหล่งเชื้อเพลิงหุงต้มในพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน

จังหวัด	แก๊ส	ถ่าน, ไม้ และแกลบ
พะเยา	54%	46%
แพร่	58%	42%
น่าน	24%	76%
พิษณุโลก	41%	59%
รวม	41%	59%

แหล่งที่มา : กชช. 2ค

ตารางที่ 4.4.37 ประเภทของพื้นที่ M/P code จำแนกตามแหล่งเชื้อเพลิงหุงต้ม

ประเภทย่อย	PYO	PRE	ANN	PIK	รวม (แห่ง)
หมู่บ้านที่ใช้ถ่าน, ไม้ และแกลบ (กชช. 2ค)					
<= 20%	09	01, 02, 06, 09, 10, 14	19, 20	03, 04	11
20% - 55%	06, 07, 08, 11, 12, 13, 14	03, 04, 08	04	02	12
55% - 90%	01, 02, 03, 04, 05, 10	07, 11, 13	01, 03, 05, 06, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 18	01	21
90% <		05, 12	02, 07, 08, 09, 10, 17		8
รวม (แห่ง)	14	14	20	4	52

(8) ผลกระทบจากการใช้สารเคมี

เกษตรกรในพื้นที่ที่มีความกังวลสูงกับผลกระทบจากการใช้สารเคมีที่มีต่อสุขภาพของตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกรกลัวผลกระทบในทางลบจากยาฆ่าแมลงและยาฆ่าหญ้า ด้วยเหตุนี้ จึงมีการสุ่มตรวจเลือดให้กับชาวบ้านบางคนในบ้านกิ่ง ตำบลยม อำเภอนาทอง จังหวัดน่าน เมื่อวันที่ 6 และ 8 กันยายน พ.ศ. 2548 ภายใต้การดำเนินงานร่วมกันของ ส.ป.ก. จังหวัด และอนามัยตำบลยม

ตารางที่ 4.4.38 ผลของการตรวจเลือดเพื่อหาการปนเปื้อนของสารเคมี

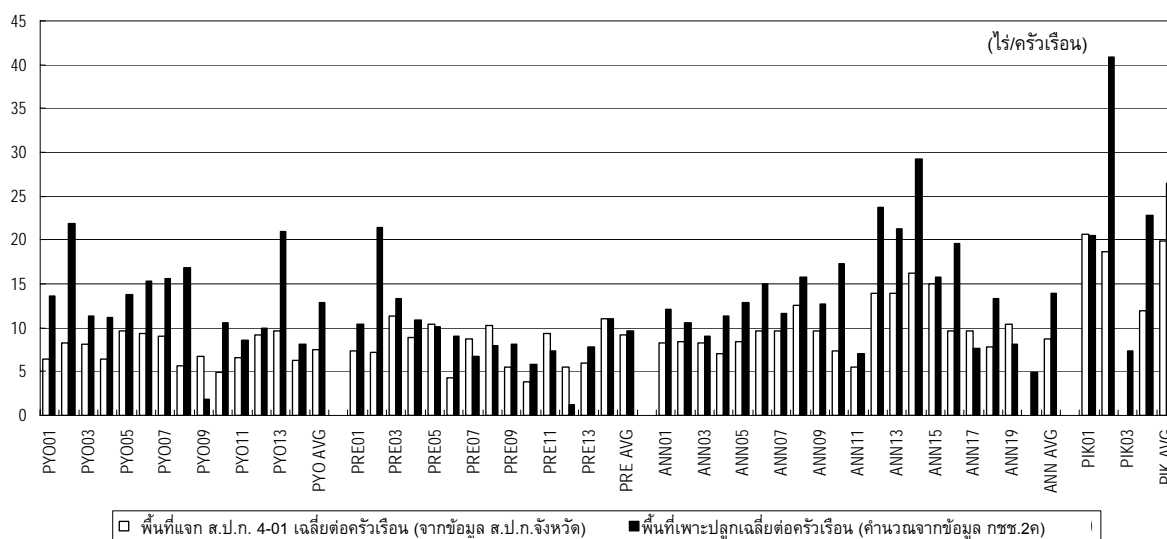
ระดับการปนเปื้อน	จำนวนคน	เปอร์เซ็นต์
ระดับ 0	63	14.9%
ระดับ 1	279	65.8%
ระดับ 2	58	13.7%
ระดับ 3	24	5.7%
รวม	424	100%

หมายเหตุ : ระดับการปนเปื้อนของสารเคมีใช้ตามมาตรฐาน DPH

4.4.4 เกษตรกรรม

(1) การถือครองที่ดิน

ขนาดของการถือครองที่ดินเฉลี่ย สามารถประเมินได้จากแหล่งข้อมูลสองแหล่ง คือ ข้อมูลการแจก ส.ป.ก. 4-01 ที่ได้รับจาก ส.ป.ก. จังหวัด และข้อมูล กชช.2ค ฉะนั้น จึงจำเป็นต้องให้ความสนใจต่อคำจำกัดความของข้อมูลทั้งสองแหล่ง โดยที่ข้อมูลการแจก ส.ป.ก. 4-01 เป็นข้อมูลเฉพาะของเกษตรกรในพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน ซึ่งได้รับเอกสารสิทธิ์ที่ดินจาก ส.ป.ก. ในขณะที่ ข้อมูล กชช.2ค เป็นการคำนวณจากข้อมูลพื้นที่เกษตรกรรมและจำนวนครัวเรือนเกษตรกรรมเป็นรายหมู่บ้าน โดยภาพรวมแล้ว เกษตรกรที่มี ส.ป.ก. 4-01 มีแนวโน้มของขนาดที่ดินเกษตรกรรมเล็กกว่าเกษตรกรรายอื่นๆ ในทั้งสี่จังหวัด

รูปที่ 4.4.6 การเปรียบเทียบขนาดการถือครองที่ดินเฉลี่ย (ไร่/ครอบครัว)

ในส่วนของการถือครองที่ดินของเกษตรกรที่มี ส.ป.ก. 4-01 มีความจำเป็นที่จะต้องกล่าวว่า เกษตรกรที่มี ส.ป.ก. 4-01 มักจะมีที่ดินแปลงอื่นนอกเขตพื้นที่ปฏิรูปที่ดินอยู่ด้วย ข้อมูลสำรวจจากแบบสอบถามที่ดำเนินการโดยโครงการเงินกู้ JBIC ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (โครงการฟื้นฟูสภาพแวดล้อมที่เสื่อมโทรมในเขตปฏิรูปที่ดินด้วยการพัฒนาการเกษตรแบบผสมผสาน / ระยะที่ 1) ชี้ให้เห็นว่า 35% ของผู้ถือครอง ส.ป.ก.4-01 มีที่ดินแปลงอื่นนอกเขตพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน และนอกจากนั้น ที่ไม่ใช่ที่ดิน ส.ป.ก. 4-01 คิดเป็น 45% ของพื้นที่การถือครองที่ดินทั้งหมด ซึ่งมีโอกาสเป็นไปได้ที่เกษตรกรบางคนที่มี ส.ป.ก. 4-01 ในพื้นที่ศึกษา ก็มีที่ดินแปลงอื่นนอกจากที่ดิน ส.ป.ก. 4-01 อยู่ด้วย แต่ไม่มีข้อมูลที่ยืนยันถึงสถานการณ์การถือครองที่ดินที่แท้จริงของเกษตรกรที่มี ส.ป.ก. 4-01 ได้

(2) ชนิดของพืชหลัก

ข้อมูลนี้จะแตกต่างกับข้อมูล กชช.2ค รวมถึงจำนวนไร่ของที่ดินที่มีอยู่ในแต่ละหมู่บ้านด้วย ดังที่ได้จำแนกประเภทของพืชเป็น 9 ชนิด (ประกอบด้วย นาข้าว พืชอายุสั้น พืชระยะยาว ไม้ผล ผัก ยางพารา ดอกไม้ พืชยืนต้น และอื่นๆ) ในรายงานนี้ พืช 9 ชนิด ได้ถูกจัดกลุ่มเป็น 6 กลุ่ม (นาข้าว พืชไร่ที่รวมทั้งระยะสั้นและระยะยาว ไม้ผล ผัก ยางพารา และพืชอื่นๆ ซึ่งรวมทั้งดอกไม้ พืชยืนต้น และอื่นๆ) ซึ่งสามารถจัดกลุ่มได้ตามพืชหลักในแต่ละพื้นที่ M/P code ดังนี้ (ตารางที่ 4.4.39)

ข้อมูล กชช.2ค ที่สำรวจจากครัวเรือนอีกชุดหนึ่ง สามารถใช้คาดคะเนได้ว่าพืชชนิดใดที่ชาวบ้านนิยมปลูกเป็นพืชหลัก เนื่องจากได้ระบุว่ามีการปลูกพืชเฉพาะอย่างเป็นรายหมู่บ้าน ข้อมูลต่อไปนี้เป็นผลสรุปของพืชที่นิยมปลูกเป็นหลัก (ตารางที่ 4.4.40)

ตารางที่ 4.4.39 การจัดกลุ่มพื้นที่ M/P code ตามประเภทของการใช้ที่ดินเกษตรกรรม

กลุ่ม	กลุ่มย่อย	PYO	PRE	ANN	PIK	รวม (แห่ง)
ข้าว เป็นหลัก	P1: ข้าวมีมากกว่า 75%	03, 08, 09	-	-	03, 04	5
	P2: ข้าวมี 50 – 75%	02, 05, 06, 07, 10, 11, 12, 13	06, 07, 09, 10, 11, 12	-	-	14
พืชไร่ เป็นหลัก	FC1: พืชไร่มีมากกว่า 75%	-	04	08, 09, 10, 14, 15	01, 02	8
	FC2: พืชไร่มี 50 – 75%	01, 04	01, 02, 03	01, 05, 06, 07, 12, 13, 16, 17, 18	-	14
ไม้ผล เป็นหลัก	F1: ไม้ผลมีมากกว่า 75%	-	-	-	-	0
	F2: ไม้ผลมี 50 – 75%	-	14	-	-	1
อื่น ๆ	ไม่มีลักษณะต่างๆ ดังข้างต้น	14	05, 08, 12	02, 03, 04, 11, 19, 20	-	10
รวม (แห่ง)		14	14	20	4	52

แหล่งที่มา : ข้อมูลสารสนเทศภูมิศาสตร์ ส.ป.ก.

ตารางที่ 4.4.40 ประเภทของพืชหลักที่ปลูกตามพื้นที่ต่าง ๆ

กลุ่ม	สัดส่วนของครัวเรือนที่เพาะปลูก	PYO	PRE	ANN	PIK	รวม (แห่ง)
ข้าว	มากกว่า 75% ของครัวเรือนในพื้นที่ทำการเพาะปลูก	01, 02, 03, 06, 07, 08, 13, 14	05, 06, 07, 08, 09, 13, 14	04, 12	-	17
	50 – 75% ของครัวเรือนในพื้นที่ทำการเพาะปลูก	04, 05, 10, 11, 12	02, 03, 10	01, 02, 03, 05, 07, 11, 14, 17, 18, 19, 20	01, 02, 03, 04	23
	25 – 50% ของครัวเรือนในพื้นที่ทำการเพาะปลูก	09	01, 04	06, 10, 13, 15, 16	-	8
พืชไร่	มากกว่า 75% ของครัวเรือนในพื้นที่ทำการเพาะปลูก	-	-	07, 08, 09, 10, 13, 15, 16	-	7
	50 – 75% ของครัวเรือนในพื้นที่ทำการเพาะปลูก	01, 04, 13, 14	01, 03, 04, 05, 09	03, 05, 06, 12, 14, 17, 18	-	16
	25 – 50% ของครัวเรือนในพื้นที่ทำการเพาะปลูก	02, 05, 06, 07, 08, 12	02, 06, 08, 11, 13	01, 02, 04, 11, 19	01, 02	18
ไม้ผล	50 – 75% ของครัวเรือนในพื้นที่ทำการเพาะปลูก	10	14	08, 12, 18, 19	-	6
	25 – 50% ของครัวเรือนในพื้นที่ทำการเพาะปลูก	05	08, 10	01, 02, 05, 06, 13, 14, 15	-	10
พืชผัก	25 – 50% ของครัวเรือนในพื้นที่ทำการเพาะปลูก	01	-	04, 19	-	3

แหล่งที่มา : กชช. 2ค

ตามที่คาดไว้ การปลูกข้าวเป็นที่นิยมมากที่สุดใหมู่บ้านที่อยู่ในพื้นที่ศึกษา เพราะว่ามีมากกว่าครึ่งหนึ่งของครัวเรือนในแต่ละพื้นที่ของ M/P code มีการปลูกข้าวจำนวน 40 แห่ง จากทั้งหมด 52 แห่ง (77%) แสดงว่า

ส่วนที่ 1 แผนแม่บทระดับจังหวัด (M/P)

ครัวเรือนส่วนใหญ่ในหมู่บ้านของพื้นที่ M/P code ทำการปลูกข้าว แม้ว่าพืชชนิดอื่น เช่น พืชไร่และไม้ผล เป็นพืชหลักในพื้นที่นั้นก็ตาม

ครัวเรือนในจังหวัดพะเยาและแพร่นิยมปลูกข้าวมากกว่าในจังหวัดน่านและพิษณุโลก ในส่วนของพืชไร่อายุสั้น เช่น ข้าวโพด ถั่วลิสง และถั่วเหลือง เป็นที่นิยมปลูกในจังหวัดน่านมากกว่าอีก 3 จังหวัด เพราะครัวเรือนมากกว่าครึ่งหนึ่งปลูกในพื้นที่ M/P code 14 แห่ง จากทั้งหมด 20 แห่ง ส่วนการปลูกไม้ผลค่อนข้างเป็นที่นิยมในจังหวัดแพร่ เมื่อเทียบกับอีก 3 จังหวัด

(3) การเลี้ยงสัตว์

โดยทั่วไป การเลี้ยงสัตว์เพื่อจำหน่ายไม่ใช่กิจกรรมหลักในพื้นที่ M/P code เนื่องจากทุกพื้นที่ที่มีการเลี้ยงสัตว์น้อยกว่า 50% ของครัวเรือน โดยเฉพาะในจังหวัดพิษณุโลกที่มีไม่ถึงหนึ่งในสิบของจำนวนครัวเรือนที่เลี้ยงสัตว์ในแต่ละพื้นที่ M/P code

ตารางที่ 4.4.41 ชนิดของสัตว์เลี้ยง

ชนิดของสัตว์เลี้ยง	สัดส่วนของครัวเรือนที่เลี้ยงสัตว์	PYO	PRE	ANN	PIK	รวม (แห่ง)
วัว เพื่อจำหน่าย	มากกว่า 30% ของครัวเรือนในพื้นที่เลี้ยง	-	-	10	-	1
	20 – 30% ของครัวเรือนในพื้นที่เลี้ยง	-	-	09	-	1
	10 – 20% ของครัวเรือนในพื้นที่เลี้ยง	10, 11, 14	05	-	-	4
กระบือ เพื่อจำหน่าย	20 – 30% ของครัวเรือนในพื้นที่เลี้ยง	-	-	17	-	1
สุกร เพื่อจำหน่าย	มากกว่า 30% ของครัวเรือนในพื้นที่เลี้ยง	-	-	17	-	1
	20 – 30% ของครัวเรือนในพื้นที่เลี้ยง	-	05	05, 10	-	3
	10 – 20% ของครัวเรือนในพื้นที่เลี้ยง	-	13, 14	01, 02, 03, 04, 07, 12, 13, 14, 15, 16	-	10
สัตว์ปีก เพื่อจำหน่าย	มากกว่า 30% ของครัวเรือนในพื้นที่เลี้ยง	08	14	15	-	3
	20 – 30% ของครัวเรือนในพื้นที่เลี้ยง	-	08	-	-	1
	10 – 20% ของครัวเรือนในพื้นที่เลี้ยง	02, 03, 05, 06	06, 07	04, 05, 06, 12	-	10

แหล่งที่มา : กชช. 2ค

(4) เครื่องจักรกลการเกษตร

เครื่องจักรกลการเกษตรมีการใช้อย่างกว้างขวางในจังหวัดพะเยาและพิษณุโลก มากกว่า จังหวัดแพร่และน่าน ในจังหวัดพะเยา มากกว่าครึ่งหนึ่งของครัวเรือนในพื้นที่ M/P code 4 แห่ง จาก 14 แห่ง มีเครื่องยนต์ขนาดเล็ก

ของตัวเองเพื่อใช้ในการเกษตร ในขณะที่จังหวัดพิษณุโลก มากกว่าหนึ่งในสี่ของครัวเรือนในพื้นที่ M/P code ทุกแห่ง มีเครื่องยนต์ขนาดเล็กของตัวเองเพื่อใช้ในการเกษตร

ตารางที่ 4.4.42 การใช้เครื่องจักรกลในการเกษตร

ประเภท	ลักษณะ	PYO	PRE	ANN	PIK	รวม (แห่ง)
มีเครื่องจักรกลขนาดเล็ก	50 – 75% ของครัวเรือนในพื้นที่เป็นเจ้าของเครื่องจักรกลขนาดเล็ก	02, 03, 07, 13	-	-	01, 03	6
	25 – 50% ของครัวเรือนในพื้นที่เป็นเจ้าของเครื่องจักรกลขนาดเล็ก	01, 05, 06, 08, 10, 11, 14	08, 09, 14	12	02, 04	13
เช่าเครื่องจักรกลขนาดเล็ก	มากกว่า 75% ของครัวเรือนในพื้นที่เช่าเครื่องจักรกล	-	-	19	-	1
	50 – 75% of ของครัวเรือนในพื้นที่เช่าเครื่องจักรกล	-	-	-	-	-
	25 – 50% ของครัวเรือนในพื้นที่เช่าเครื่องจักรกล	01, 04, 05, 06, 11, 12, 14	01, 02, 03, 06, 07, 08, 09, 10, 13, 14	01, 02, 03, 04, 05, 06, 07, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 20	-	34
เช่าเครื่องจักรกลขนาดใหญ่	มากกว่า 75% ของครัวเรือนในพื้นที่เช่าเครื่องจักรกล	-	-	15, 19	-	2
	50 – 75% of ของครัวเรือนในพื้นที่เช่าเครื่องจักรกล	-	02	12, 13, 18	02, 03	6
	25 – 50% of ของครัวเรือนในพื้นที่เช่าเครื่องจักรกล	01, 02, 04, 05, 08, 13, 14	01, 03, 04	01, 02, 03, 04, 05, 06, 07, 08, 09, 10, 14, 16	01	23

แหล่งที่มา : กชช. 2ค

(5) ปัจจัยการเกษตรและเทคโนโลยี

การใช้ปุ๋ยธรรมชาติเพียงอย่างเดียวมีอยู่แห่งเดียวเท่านั้น (PYO02) ซึ่งนับเป็นกรณีพิเศษ ในพื้นที่ปฏิรูปที่ดินส่วนมาก ชาวบ้านใช้ทั้งปุ๋ยเคมีและปุ๋ยธรรมชาติ

ตารางที่ 4.4.43 การใช้ปัจจัยการเกษตร

ประเภท	ลักษณะ	PYO	PRE	ANN	PIK	รวม (แห่ง)
ใช้เฉพาะปุ๋ยธรรมชาติ	50 – 75% ของครัวเรือนในพื้นที่ใช้	02	-	-	-	1
	25 – 50% ของครัวเรือนในพื้นที่ใช้	-	-	04, 15	-	2
ใช้ทั้งปุ๋ยเคมีและปุ๋ยธรรมชาติ	มากกว่า 75% ของครัวเรือนในพื้นที่ใช้	01, 03, 07, 08, 13, 14	05	01, 07, 09, 10, 13, 16, 19	01	15
	50 – 75% ของครัวเรือนในพื้นที่ใช้	04, 05, 06, 10, 11, 12	01, 02, 03, 04, 06, 07, 08, 09, 10, 13, 14	02, 03, 05, 06, 08, 11, 12, 14, 15, 18, 20	02, 03, 04	31
	25 – 50% ของครัวเรือนในพื้นที่ใช้	09	11	04, 17	-	4

แหล่งที่มา : กชช. 2ค

ส่วนที่ 1 แผนแม่บทระดับจังหวัด (M/P)

การใช้ปัจจัยการผลิตทางการเกษตรในกรณีของการปลูกข้าว ซึ่งเป็นพืชที่ปลูกกันมากที่สุดในพื้นที่ปฏิรูปที่ดินพบว่า มีการใช้ปุ๋ยกันอย่างทั่วไป นอกจากนี้ มีการใช้ข้าวพันธุ์ที่ได้รับการส่งเสริมอย่างกว้างขวาง แต่ค่อนข้างน้อยกว่าการใช้ปุ๋ย ความแตกต่างนี้อาจมาจากข้อเท็จจริงว่า ชาวบ้านบางคนปลูกข้าวในบริเวณพื้นที่สูงด้วยพันธุ์พื้นเมืองในพื้นที่ศึกษา โดยเฉพาะบริเวณพื้นที่ที่เป็นลอนคลื่น

ตารางที่ 4.4.44 การใช้ปุ๋ยและพันธุ์ในการปลูกข้าว

ประเภท	ลักษณะ	PYO	PRE	ANN	PIK	รวม (แห่ง)
ใช้ปุ๋ยในการปลูกข้าว	มากกว่า 75% ของครัวเรือนในพื้นที่ใช้	01, 02, 03, 04, 05, 06, 07, 08, 09, 10, 11, 12, 13, 14	01, 02, 03, 04, 05, 06, 07, 08, 09, 10, 11, 12,	01, 02, 03, 04, 05, 06, 07, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 19, 20	01, 02, 03, 04	47
	50 – 75% ของครัวเรือนในพื้นที่ใช้	-	13, 14	-	-	2
	25 – 50% ของครัวเรือนในพื้นที่ใช้	-	-	17	-	1
ใช้ข้าวพันธุ์ในการปลูกข้าว	มากกว่า 75% ของครัวเรือนในพื้นที่ใช้	01, 03, 05, 06, 07, 08, 10, 12	01, 02, 03, 04, 05, 06, 09, 10, 11, 14	01, 02, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20	02, 03	29
	50 – 75% ของครัวเรือนในพื้นที่ใช้	04, 11, 13, 14	08, 12, 13	03, 04, 05, 06, 07, 10, 18	01	15
	25 – 50% ของครัวเรือนในพื้นที่ใช้	02	07	11	04	4

แหล่งที่มา : กชช. 2ค

ในส่วนของการส่งเสริมการเกษตรนั้น กรมส่งเสริมการเกษตรมีความพร้อมในการให้บริการของศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร รวมทั้งการแก้ปัญหาของความรู้เทคโนโลยีการปลูกพืชชนิดอื่นๆ อาจประเมินได้จากจำนวนหมู่บ้าน ในพื้นที่ M/P code 39 แห่ง ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรได้ให้บริการอย่างทั่วถึง ซึ่งไม่มีความแตกต่างกันระหว่างจังหวัดต่างๆ แต่ประมาณครึ่งหนึ่งของพื้นที่ M/P code มากกว่า 50% ของหมู่บ้าน มีปัญหาด้านความรู้ในการปลูกพืช

ตารางที่ 4.4.45 สถานภาพของการส่งเสริมการเกษตร

ประเภท	ลักษณะ	PYO	PRE	ANN	PIK	รวม(แห่ง)
มีการให้บริการศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยี	มีการให้บริการมากกว่า 75% ของหมู่บ้านในพื้นที่	02, 03, 04, 07, 08, 10, 11, 12, 13, 14	01, 04, 05, 06, 07, 08, 09, 10, 11, 13, 14	01, 02, 03, 04, 05, 07, 08, 09, 10, 12, 13, 16, 17, 18, 19	01, 02, 03	39
	มีการให้บริการใน 50 – 75% ของหมู่บ้านในพื้นที่	05, 06	02, 03	06, 11, 14, 15	04	9
	มีการให้บริการใน 25 – 50% ของหมู่บ้านในพื้นที่	01, 09	-	-	-	2

ประเภท	ลักษณะ	PYO	PRE	ANN	PIK	รวม(แห่ง)
ปัญหาไม่มี ความรู้ในการ เพาะปลูกพืช อื่น	มากกว่า 75% ของหมู่บ้าน ในพื้นที่มีปัญหา	-	02, 05, 12	09, 17, 20	03	7
	50 – 75% ของหมู่บ้าน ในพื้นที่มีปัญหา	01, 02, 03, 04, 05, 09, 12	03	05, 06, 07, 10, 14, 16, 18, 20	01, 04	18
	25 – 50% ของหมู่บ้าน ในพื้นที่มีปัญหา	06, 07, 10, 11, 13, 14	04, 08, 11, 13, 14	01, 02, 03, 04, 05, 06, 07, 10, 11, 12, 17	-	22

แหล่งที่มา : กชช. 2ค

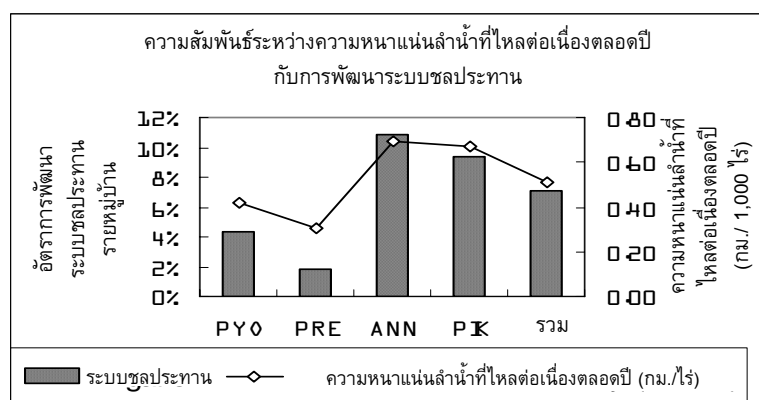
(6) โครงสร้างพื้นฐานเพื่อการชลประทาน

จากข้อมูลของ กชช.2ค พบว่า จำนวน 92% ของหมู่บ้าน (770 หมู่บ้าน จากทั้งหมด 838 หมู่บ้าน) มีทรัพยากรน้ำบางประเภทอยู่บ้าง ขณะที่ มีเพียง 7% ของหมู่บ้าน (58 หมู่บ้าน) ที่ได้รับประโยชน์จากโครงการชลประทานในพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน จากมุมมองของความหนาแน่นของลำน้ำที่ไหลต่อเนื่องตลอดปี ความสัมพันธ์ของสัดส่วนของหมู่บ้านที่มีการชลประทานเปรียบเทียบกับความหนาแน่นของลำน้ำที่ไหลต่อเนื่องตลอดปีแสดงไว้ในรูปที่ 4.4.7

ตารางที่ 4.4.46 แหล่งน้ำที่มีอยู่ในพื้นที่ปฏิรูปที่ดินใน 4 จังหวัด

จังหวัด	พะเยา	แพร่	น่าน	พิษณุโลก	รวม
แหล่งน้ำ (ตามจำนวนหมู่บ้าน)	87%	92%	97%	93%	92%
โครงการชลประทาน (ตามจำนวนหมู่บ้าน)	4.4%	1.8%	10.9%	9.3%	7.0%
ความหนาแน่นของลำน้ำที่ไหลต่อเนื่อง(กม./ไร่)	0.42	0.30	0.70	0.67	0.51

แหล่งที่มา : กชช. 2ค

รูปที่ 4.4.7 ความสัมพันธ์ระหว่างความหนาแน่นของลำน้ำที่ไหลต่อเนื่องตลอดปีและสัดส่วนของหมู่บ้านที่มีการชลประทาน

ตารางที่ 4.4.47 การแบ่งประเภทของพื้นที่ M/P Code จำแนกตามทรัพยากรน้ำ

ประเภทย่อย	PYO	PRE	ANN	PIK	รวม (แห่ง)
มีทรัพยากรน้ำแยกตามจำนวนหมู่บ้าน					
<= 83%	03, 07, 09, 11, 12	01, 03, 06			8
83% - 94%	06, 13	04, 07, 08	01, 05, 11	02, 04	10
94% - 99%	01, 04		06, 12, 14	01	6
100%	02, 05, 08, 10, 14	02, 05, 09, 10, 11, 12, 13, 14	02, 03, 04, 07, 08, 09, 10, 13, 15, 16, 17, 18, 19, 20	03	28
รวม (แห่ง)	14	14	20	4	52
มีโครงการชลประทานแยกตามจำนวนหมู่บ้าน					
0%	06, 10, 14	01, 03, 04, 05, 09, 10, 11, 12, 13, 14	02, 04, 08, 09, 10, 14, 17, 20	03	22
0% - 9%	01, 07, 11, 12	07, 08	01, 06, 07, 16	01	11
9% - 21%	03, 04, 08, 09, 13	06	03, 05, 11	02	10
21% <	02, 05	02	12, 13, 15, 18, 19	04	9
รวม (แห่ง)	14	14	20	4	52

แหล่งที่มา : กชช. 2ค

4.5 องค์กรที่ดำเนินการ เพื่อการพัฒนาพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน

4.5.1 สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมและกองนโยบายเทคโนโลยีเพื่อการเกษตรและเกษตรกรรมยั่งยืน

สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) มีอำนาจและหน้าที่ในการดำเนินงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ตามที่กำหนดไว้ใน พระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม บทบาทและความรับผิดชอบ โดยหลักเป็นกิจกรรมในการกระจายที่ดินและการพัฒนาพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน โดยการกระจายที่ดินนั้นมีกระบวนการสำรวจ การสอบสวนสิทธิ์ความเป็นเจ้าของ และการออกเอกสารสิทธิ์ เป็นต้น ส่วนการพัฒนาพื้นที่ปฏิรูปที่ดินจะรวมถึงกิจกรรมหลักสองประการ คือ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และกิจกรรมการสร้างรายได้และปรับโครงสร้างการผลิตทางการเกษตร กิจกรรมเหล่านี้รวมถึงการก่อสร้างโครงการชลประทานขนาดเล็ก ถนน สระเก็บน้ำประจำไร่นาเพื่อการทำเกษตรผสมผสาน การสร้างความเข้มแข็งของสหกรณ์ คณะกรรมการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (คปก.) ประกอบไปด้วย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นประธาน ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ปลัดกระทรวงพาณิชย์ ปลัดกระทรวงมหาดไทย และปลัดกระทรวงอุตสาหกรรม อธิบดีของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผู้จัดการ ธ.ก.ส. ผู้แทนจากเกษตรกร เป็นต้น โดยมีเลขาธิการ ส.ป.ก. ทำหน้าที่เป็นกรรมการและเลขานุการ

กองนโยบายเทคโนโลยีเพื่อการเกษตรและเกษตรกรรมยั่งยืน (กนท.) ภายใต้สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มีความรับผิดชอบในการศึกษา วิเคราะห์ และกำหนดนโยบายและแผน และอำนวยความสะดวกความร่วมมือระหว่างหน่วยงานของรัฐและหน่วยงานอื่นๆ เพื่อเกษตรกรรมยั่งยืน เป็นต้น กนท. ไม่มีสำนักงาน

ในระดับภูมิภาคหรือระดับจังหวัด สำหรับความรับผิดชอบของ กนท. มีดังนี้

- (1) เพื่อศึกษา วิเคราะห์ และกำหนดนโยบายและแผน เพื่อการพัฒนาเทคโนโลยีการเกษตรและเกษตรกรรม ยั่งยืน เสนอต่อคณะผู้บริหารของ กนท.
- (2) เพื่ออำนวยความสะดวกให้เกิดความร่วมมือระหว่างหน่วยงานรัฐ ภาคเอกชน สถาบันการศึกษา และองค์กร เอกชน เพื่อปรับปรุงการพัฒนาเทคโนโลยีการเกษตรและเกษตรกรรมยั่งยืน
- (3) เพื่อช่วยในการวิจัยทางวิทยาศาสตร์ในท้องถิ่น จัดทะเบียนพันธุ์พืชสัตว์ที่หลากหลายในท้องถิ่น การ พัฒนาเทคโนโลยีการเกษตร และการพัฒนาภูมิปัญญาชาวบ้าน เพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจในทุกๆระดับ ของการเพาะปลูก
- (4) เพื่อทำหน้าที่เป็นผู้แทนหลักในการประสานงานกับแหล่งทุนของต่างชาติที่ให้ความช่วยเหลือกับ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ในโครงการที่เกี่ยวกับเทคโนโลยีการเกษตรและเกษตรกรรมยั่งยืน
- (5) เพื่อส่งเสริมสิทธิของเกษตรกร ในการวิจัยทางวิทยาศาสตร์และภูมิปัญญาชาวบ้าน
- (6) เพื่อประสานนโยบายและการปฏิบัติ ในเรื่องการใช้เทคโนโลยีการเกษตรและเกษตรกรรมยั่งยืนกับ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

4.5.2 องค์กรในระดับจังหวัด

(1) สำนักงานการปฏิรูปที่ดินจังหวัด

สำนักงานการปฏิรูปที่ดินจังหวัด (ส.ป.ก. จังหวัด) อยู่ภายใต้ ส.ป.ก. มีอำนาจและหน้าที่ในงานการปฏิรูปที่ดิน เพื่อเกษตรกรรม ที่ระบุโดยคณะกรรมการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม และคณะกรรมการปฏิรูปที่ดินจังหวัด โดยทั่วไป ส.ป.ก. จังหวัด ประกอบด้วย 5 หน่วยงาน คือ งานธุรการ ฝ่ายบริหารงานการปฏิรูปที่ดิน ฝ่าย การเงินบัญชีและจัดเก็บผลประโยชน์ ฝ่ายนิติการ และฝ่ายสำรวจรังวัดและทำแผนที่ จำนวนเจ้าหน้าที่ของทั้ง 4 จังหวัด มีดังนี้

ตารางที่ 4.5.1 จำนวนเจ้าหน้าที่ของสำนักงานการปฏิรูปที่ดินจังหวัด ทั้ง 4 จังหวัด

โครงสร้างองค์กรระดับจังหวัด	พะเยา	แพร่	น่าน	พิษณุโลก
ปฏิรูปที่ดินจังหวัด	1	1	1	1
บริหาร	3	2	2	2
ปฏิรูปที่ดิน	5	3	5	3
การเงินบัญชี	4	4	4	4
นิติการ	4	2	5	2
สำรวจรังวัดและแผนที่	4	2	3	2
ลูกจ้างประจำ (พนักงานขับรถ เป็นต้น)	2	2	4	1
ลูกจ้างชั่วคราว	1	13	4	5

หมายเหตุ : จำนวนเจ้าหน้าที่อ้างอิงตามรายงานประจำปี ในปีงบประมาณ 2548 หรือ 2549

ซึ่งมีเจ้าหน้าที่อยู่เพียงไม่กี่คนที่ปฏิบัติงานวิชาการที่เกี่ยวกับการพัฒนาการเกษตรและชนบท โดยมีแผนงบประมาณตั้งแต่ 3.5 ถึง 11.9 ล้านบาท (ตามรายงานประจำปีของจังหวัด)

ตารางที่ 4.5.2 แผนงบประมาณของ ส.ป.ก. ในสี่จังหวัด

จังหวัด / ปีงบประมาณ	พะเยา	แพร่	น่าน	พิษณุโลก
	ปี 2548	ปี 2549	ปี 2549	ปี 2548
1. งานปฏิรูปที่ดินทั่วไป	6,121,376	2,633,050	5,604,892	529,685
2. งานพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน	5,827,100	59,500	91,400	7,274,960
3. โครงการพิเศษ	-	772,560	-	1,212,213
รวม	11,948,476	3,465,110	5,696,292	9,016,858

หมายเหตุ : งบประมาณแบ่งเป็น 3 หมวด จากรายงานประจำปีของสำนักงานการปฏิรูปที่ดินจังหวัด โดยคณะศึกษา

คณะกรรมการปฏิรูปที่ดินจังหวัด (คปจ.) ประกอบด้วย ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธาน และมีหัวหน้าของสำนักงานจังหวัดของหน่วยงานรัฐบาลที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น โดยมีปฏิรูปที่ดินจังหวัดทำหน้าที่เป็นทั้งกรรมการและเลขานุการ มีอำนาจ หน้าที่ และความรับผิดชอบ ในการวางมาตรการปฏิบัติและขั้นตอนดำเนินงานให้ ส.ป.ก. จังหวัด ปฏิบัติ

(2) หน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องในระดับจังหวัด

ในส่วนที่เกี่ยวกับการพัฒนาพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน มีงานที่ต้องดำเนินการอยู่หลายส่วน เช่น การพัฒนาเกษตรกรรมและชุมชน และการบริการในด้านโครงสร้างพื้นฐาน เป็นต้น ฉะนั้น หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องและกรมกองภายใต้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ จะต้องเข้ามาเกี่ยวข้องกับงานพัฒนาดังกล่าวด้วย อาทิเช่น สำนักงานส่งเสริมการเกษตรจังหวัด สำนักงานพัฒนาที่ดินจังหวัด สำนักงานป่าไม้จังหวัด สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัด สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัด เป็นต้น ซึ่ง ส.ป.ก. จังหวัด คาดหวังในความร่วมมือของหน่วยงานดังกล่าวในการพัฒนาพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน

แผนพัฒนาจังหวัดเป็นแผนซึ่งครอบคลุมถึงการพัฒนาทุกด้าน รวมทั้งแผนพัฒนาอำเภอและตำบลต่างๆ ด้วย องค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) ก็มีแผนพัฒนาของตัวเองเช่นเดียวกัน ซึ่งจัดทำโดยผ่านคณะกรรมการการพัฒนาและคณะกรรมการสนับสนุนที่ประกอบด้วยเจ้าหน้าที่ของรัฐในท้องถิ่น

4.5.3 องค์การในระดับตำบล

(1) องค์การบริหารส่วนตำบล

องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) มีอำนาจในการชี้ชดนโยบายการพัฒนาและแผนงานที่เกี่ยวข้อง ตามหน้าที่และขอบเขตที่ระบุไว้ในกฎหมายและข้อบังคับที่เกี่ยวข้อง อบต. ได้แบ่งออกเป็น 5 ประเภท ตั้งแต่ ชั้นที่ 1 ถึง ชั้นที่ 5 ตามจำนวนรายได้ของตำบล ซึ่งมาจาก 3 แหล่ง คือ ภาษีในพื้นที่ งบประมาณจากรัฐบาลส่วนกลาง และ

งบประมาณโครงการจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยทั่วไป อบต. มีการบริหารโดยสภาตำบล ซึ่งประกอบด้วยสมาชิกที่ได้รับการเลือกตั้งมาจากหมู่บ้านต่างๆ ในตำบล และคณะกรรมการบริหาร ซึ่งมีประธานหนึ่งคนและกรรมการบริหารสองคน นอกจากนี้ อบต. ยังมีเจ้าหน้าที่ประจำ (เช่น เจ้าหน้าที่ 3 คน เป็นหัวหน้าธุรการการเงิน และการโยธา ใน อบต. ชั้นที่ 5)

แผนพัฒนาตำบลได้จัดทำและดำเนินการโดย อบต. หรือสภาตำบล ซึ่ง อบต. มีความรับผิดชอบดำเนินการหน้าที่ภายในขอบเขตแห่งกฎหมาย เช่น การสร้างและบำรุงรักษาถนน ล้ำน้ำ สถานที่สาธารณะสำหรับคนในท้องถิ่น การให้บริการสุขภาพและการป้องกันโรค เป็นต้น แม้ว่า อบต. ควรจะมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชนบทภายใต้ต้นนโยบายการกระจายการปกครองสู่ท้องถิ่น แต่ข้อเท็จจริงก็คือ มีข้อจำกัดหลายประการ เช่น กำลังคนในการทำงานไม่เพียงพอ การขาดความรู้ในการพัฒนา และขาดการประสานงานที่ดีระหว่างหน่วยงานของรัฐและองค์กรในท้องถิ่น

(2) ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร

ตามนโยบายใหม่ของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้มีการก่อตั้งศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล (ศบกต.) ขึ้นมาในทุกตำบลภายใต้การกำกับดูแลของกรมส่งเสริมการเกษตร โดยนโยบายใหม่มุ่งหมายเพื่อเปลี่ยนแปลงขั้นตอนการพัฒนาการเกษตร โดยให้เกษตรกรเข้ามาที่รับบริการจากศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรจะเป็นสถานที่พัฒนาขีดความสามารถของเกษตรกร โดยให้บริการที่จำเป็นแก่เกษตรกรได้ครบถ้วนในแห่งเดียว (ที่เรียกว่า ศูนย์ “การให้บริการแบบจุดเดียวเบ็ดเสร็จ”)

ตามนโยบายของกรมส่งเสริมการเกษตร วัตถุประสงค์หลักของการจัดตั้งศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรเพื่อประสานงานระหว่างเจ้าหน้าที่การเกษตร องค์กรพัฒนาเอกชน และชาวบ้านในท้องถิ่น เอื้ออำนวยให้เกิดการพัฒนาในระดับรากหญ้า ศูนย์ นี้จะต้องปรึกษาหารือกับเกษตรกรในเรื่องปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร เก็บข้อมูลที่เป็นในพื้นที่ และจัดทำแผนพัฒนาตำบล โดยทั่วไป ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประกอบด้วย เจ้าหน้าที่ของกรมส่งเสริมการเกษตร สมาชิกของ อบต. และเกษตรกรก้าวหน้าในชุมชน

4.5.4 องค์กรพัฒนาเอกชนและทรัพยากรบุคคลในท้องถิ่น

องค์กรพัฒนาเอกชนในท้องถิ่นมีอยู่หลายองค์กรในภาคเหนือของประเทศไทย ซึ่งทำงานร่วมกับชุมชนในการพัฒนาชนบท บางองค์กรมีเครือข่ายร่วมกับเกษตรกร กลุ่มเกษตรกร และองค์กร/สถาบันอื่นๆ นอกจากนั้น บางองค์กรยังสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับหน่วยงานของรัฐ รวมทั้ง ส.ป.ก. จังหวัด ด้วย

นอกจาก ทรัพยากรบุคคลในท้องถิ่นจากจังหวัด อบต. องค์กรพัฒนาเอกชน และเกษตรกรที่มีความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาชนบทและการมีส่วนร่วมแล้ว ยังจำเป็นต้องมีคนในท้องถิ่นเข้ามาทำงานเป็นผู้สอนหรือผู้เผยแพร่ความรู้ เพื่อสนับสนุนให้เกิดการปรับปรุงไปในทางที่ดีขึ้น จากการเข้าไปสำรวจแบบมีส่วนร่วม พบว่า

มีทรัพยากรบุคคลในท้องถิ่นอยู่หลายคน เช่น เกษตรกรก้าวหน้า ผู้รู้ในท้องถิ่น และพระสงฆ์ ที่สามารถให้ความรู้ทางวิชาการและจริยธรรมกับชาวบ้านได้ นอกจากนี้ ยังมีเกษตรกรและเจ้าหน้าที่ ส.ป.ก. จังหวัดอีกหลายคน que เข้าร่วมโครงการฝึกอบรมของใจก้า บุคลากรเหล่านี้มีศักยภาพสูงที่จะมีบทบาทสำคัญในกิจกรรมการพัฒนาของท้องถิ่น

บทที่ 5 การปฏิบัติการแผนแม่บท

5.1 เนื้อหาของการปฏิบัติการแผนแม่บท

5.1.1 นโยบายรัฐบาล

(1) แผนเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10

แผนเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 – 2554) ได้รับเอาพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในเรื่อง “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” มาไว้เป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศ ในแผนนี้ได้กำหนดประเด็นยุทธศาสตร์ไว้ดังต่อไปนี้

- 1) เพื่อพัฒนาคุณภาพคน
- 2) เพื่อพัฒนาชุมชนและลดความยากจน
- 3) เป้าหมายทางเศรษฐกิจ: เพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจให้มีความมั่นคงและยั่งยืน และปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจให้สมดุล
- 4) เพื่อรักษาทรัพยากรธรรมชาติและดำเนินการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างเหมาะสม
- 5) เพื่อเสริมสร้างธรรมาภิบาล

เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว ในการศึกษาวิจัยได้กำหนดวัตถุประสงค์ซึ่งสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ข้างต้นไว้ดังนี้

- 1) เพื่อสร้างคนและชุมชนให้เข้มแข็ง เพื่อพัฒนาให้เป็นสังคมแห่งภูมิปัญญา
- 2) เพื่อเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง เพื่อสร้างความมั่นคงแก่ประเทศ
- 3) เพื่อพัฒนาชุมชนพร้อมกับการรักษาความหลากหลายทางชีวภาพและทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อที่จะสร้างความมั่นคงของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

(2) กลยุทธ์การพัฒนา

เพื่อให้เกิดการผลักดันการพัฒนาให้เป็นไปตามนโยบาย วิสัยทัศน์ วัตถุประสงค์ และเป้าหมายตามแผนพัฒนาแห่งชาติที่กำหนด กลยุทธ์ของการพัฒนาของการศึกษานี้จึงกำหนดขึ้นดังต่อไปนี้

- 1) การพัฒนาคนและสังคม : ปลูกฝังจิตสำนึกทางจริยธรรม สร้างโครงข่ายความคุ้มครอง สร้างเครือข่ายองค์ความรู้ทางเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในระดับชุมชนและระดับชาติ
- 2) การเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง : เสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งโดยผ่านความร่วมมือในกระบวนการเรียนรู้ โดยการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่งเสริมการพัฒนาชุมชนที่มีความสมดุลทางทรัพยากรธรรมชาติ และการ

ให้ความร่วมมือโดยการกำหนดประเภททรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และสนับสนุนการสร้างเครือข่ายของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในระดับชุมชน

- 3) พัฒนาชุมชนพร้อมกับการรักษาความหลากหลายทางชีวภาพ เพื่อที่จะสร้างความมั่นคงของสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่นและส่งเสริมอำนาจในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน ส่งเสริมการอนุรักษ์และการขยายการปลูกพืชอินทรีย์และอนุรักษ์พื้นที่ทำการเกษตรอย่างยั่งยืน

5.1.2 บทเรียนที่ได้รับจากการสำรวจพื้นที่

บทเรียนที่ได้รับจากการสำรวจภาคสนามจะเกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เกษตรกรรม วิถีชีวิต ชนบทและทรัพยากรมนุษย์ในพื้นที่ปฏิรูป พบว่าพื้นที่ปฏิรูปและยังตั้งอยู่ในพื้นที่ที่ไม่อำนวยต่อการทำการเกษตรเช่น พื้นที่ลาดชัน มีคุณภาพดินต่ำและที่เข้าถึงทรัพยากรน้ำได้ยาก ทำให้ชาวบ้านในพื้นที่หันมาพึ่งพาทรัพยากรป่าไม้เป็นส่วนใหญ่

รัฐบาลไทยได้ออกกฎข้อบังคับเรื่องสัมปทานป่าไม้และนโยบายการแบ่งเขตป่าเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ป่าไม้ แม้ว่าปัญหาในการลักลอบตัดไม้อย่างผิดกฎหมายจะลดลงไปอย่างเห็นได้ชัดแต่ทรัพยากรธรรมชาติในผืนป่ายังคงถูกทำลายเนื่องจากการกระทำที่ผิดกฎหมายและไฟป่าที่เกิดขึ้น ที่ผ่านมาโครงการพัฒนาต่างๆมีขึ้นโดยชาวบ้านในพื้นที่ไม่ค่อยให้ความร่วมมือนัก ยิ่งไปกว่านั้น ชาวบ้านเห็นแก่ผลประโยชน์มากเกินไปทำให้เกิดความยั่งยืน

แม้ทาง ส.ป.ก., กนท., และ ส.ป.ก.จังหวัด มีหน้าที่รับผิดชอบปัญหาด้านกรรมสิทธิ์ในการครองที่ดินและสนับสนุนแผนพัฒนาการเกษตรและชนบทในพื้นที่ปฏิรูป แต่ผู้ร่วมดำเนินการและงบประมาณในการทำกิจกรรมพัฒนาการเกษตรและชนบทนั้นมีอยู่จำกัด ดังนั้นการปฏิบัติการร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงเป็นสิ่งสำคัญในการทำกิจกรรมด้านการพัฒนาการเกษตรและชนบทได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่สภาพสังคมไทยปัจจุบันทำให้การวางแผนและการปฏิบัติการทำได้ยาก

เนื่องจากขีดความสามารถในการให้ความช่วยเหลือด้านงบประมาณและทรัพยากรมนุษย์ในการอนุรักษ์พื้นที่ป่าในภาคเหนือของประเทศไทยมีอยู่จำกัด ดังนั้นความร่วมมือของชาวบ้านในการร่วมกันอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติจึงจำเป็นต่อการดูแลพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมและจัดระบบแบ่งเขตพื้นที่ป่า ยิ่งไปกว่านั้นชาวบ้านที่ร่วมกระบวนการพัฒนาควรร่วมมือกิจกรรมอย่างพึ่งพาตนเองเพื่อให้เกิดการพัฒนาการเกษตรและชนบทอย่างยั่งยืนยิ่งขึ้น

ในการเข้าร่วมกิจกรรม ชาวบ้านควรให้ความร่วมมือในการพัฒนาทุกขั้นตอนซึ่งรวมไปถึงการวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรค การวางแผน การปฏิบัติการ การติดตามผล และขั้นอื่นๆ ซึ่งการเป็นเจ้าของโครงการร่วมกันนี่เองที่จะสร้างจิตสำนึกในการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ดังนั้น M/P จำเป็นจะต้องรวบรวมแนวคิดกระบวนการพัฒนา

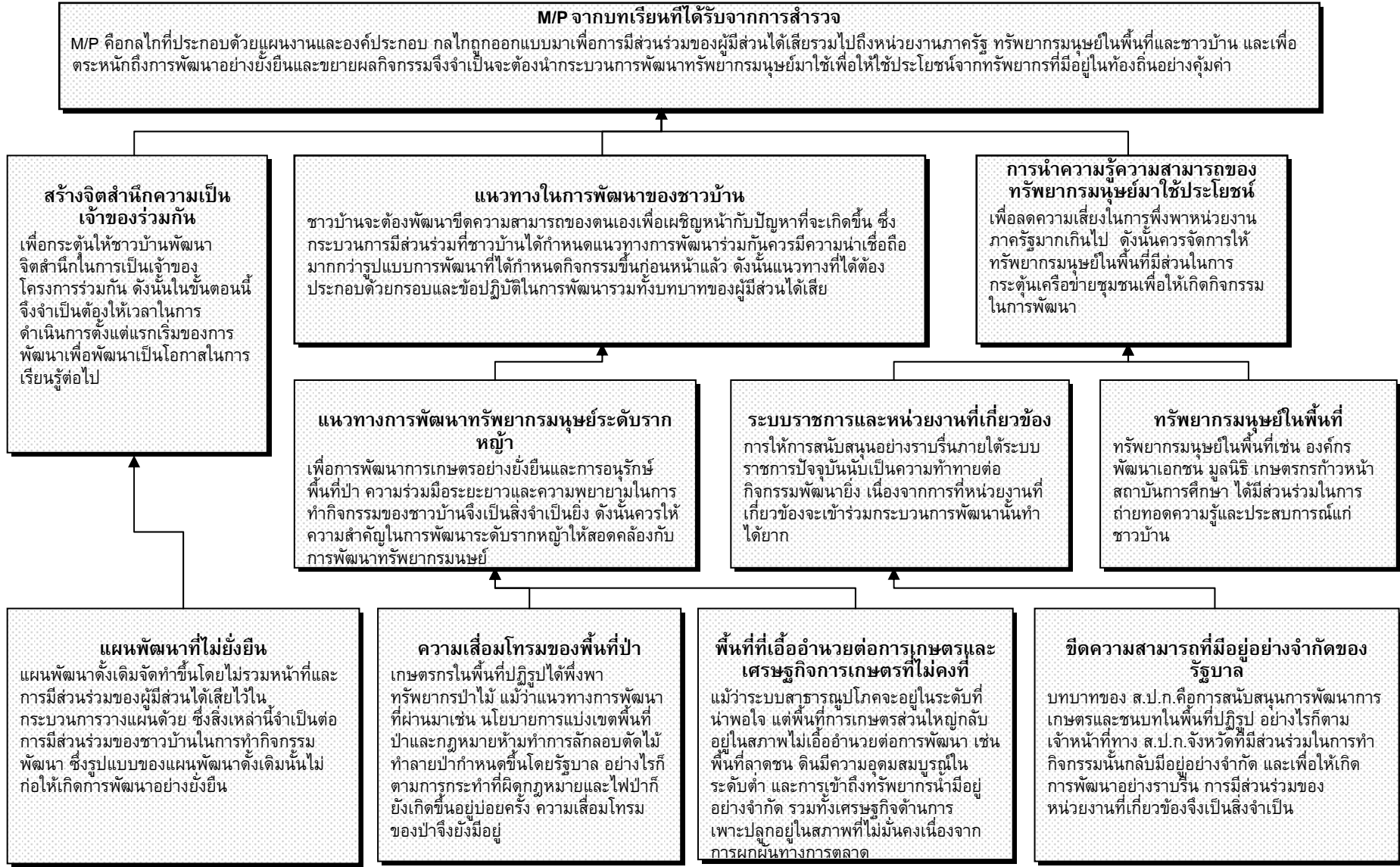
ทรัพยากรมนุษย์เพื่อการมีส่วนร่วมเข้าไว้ด้วย เพื่อตระหนักถึงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ กระบวนการเรียนรู้ (เช่น การสำรวจการมีส่วนร่วมในบทที่ 4) ได้นำมาไว้ในกระบวนการปฏิบัติงาน M/P

นอกจากนี้ เพื่อให้ชาวบ้านได้มีส่วนในการตัดสินใจในกระบวนการพัฒนาด้วยตนเอง M/P จึงมีความยืดหยุ่นและเปรียบเทียบเส้นทางในการวางกรอบการพัฒนาและข้อปฏิบัติเพื่อนำไปสู่จุดมุ่งหมายที่วางไว้ ควรหลีกเลี่ยงการทำงานที่ทำให้ชาวบ้านรู้สึกว่ามีส่วนในการตัดสินใจและเข้มงวดมากเกินไป

อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านยังไม่มีความสามารถที่จะจัดกระบวนการพัฒนาเองได้ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนทางด้านวิชาการจากภายนอก แม้ว่าจะมีการดำเนินงานช่วยเหลือจากหน่วยงานภาครัฐแต่ก็เป็นไปอย่างแยกภาคส่วน ดังนั้น ในการพัฒนาให้ความช่วยเหลือชาวบ้านในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตระดับรากหญ้าจึงควรทำในรูปแบบการระดมกำลังชาวบ้าน เป็นวิทยากรกระบวนการและสนับสนุนชาวบ้านในการทำกิจกรรมในพื้นที่ ส.ป.ก.

5.1.3 แนวคิดพื้นฐานใน M/P

กลไก M/P ประกอบด้วย แผนงาน และ องค์กรประกอบ ซึ่งเป็นตัวที่ระบุดึงการวางกรอบการพัฒนาและวิธีปฏิบัติเพื่อบรรลุเป้าหมาย รวมไปถึงการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของทางรัฐบาล ชาวบ้าน และบุคลากรในพื้นที่ในการปฏิบัติตามแผนและองค์กรประกอบ ซึ่งกระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ได้รวมไว้ในกระบวนการปฏิบัติงาน M/P ด้วย ชาวบ้านที่อาศัยในพื้นที่ปฏิรูปจะทำหน้าที่หลักในการพัฒนาพื้นที่ตนเอง ส่วนทางหน่วยงานราชการทั้งในระดับส่วนกลาง จังหวัด และตำบล รวมทั้งบุคลากรในพื้นที่ จะทำหน้าที่ประสานสัมพันธ์กิจกรรมและกระตุ้นการพัฒนาแก่ชาวบ้านในพื้นที่ปฏิรูป

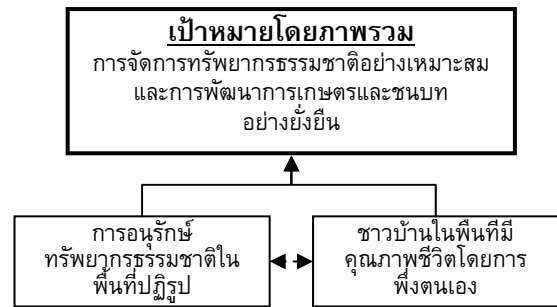

5.2 แนวทางการพัฒนา M/P

5.2.1 การบรรลุเป้าหมายในภาพรวม

วัตถุประสงค์ภาพรวมของการศึกษาในพื้นที่ภาคเหนือครั้งนี้มีดังต่อไปนี้

- 1) เพื่อตระหนักถึงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสม
- 2) เพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตโดยวิธีการเกษตรอย่างยั่งยืน
- 3) เพื่อกำจัดความยากจนในพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทยด้วยการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสมและการปรับปรุงคุณภาพชีวิต

เพื่อบรรลุเป้าหมายเหล่านั้น M/P จึงได้คัดเลือก 4 จังหวัดนำร่องเพื่อพัฒนาการเกษตรและชนบทอย่างยั่งยืนร่วมกับชาวบ้านในพื้นที่และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสม

และเพื่อบรรลุจุดประสงค์ดังกล่าว เป้าหมายหลักของการปฏิบัติงาน M/P มีดังนี้

- ชาวบ้านในพื้นที่มีความเป็นอยู่แบบพึ่งตนเอง
- การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเกิดขึ้นในพื้นที่ปฏิรูป

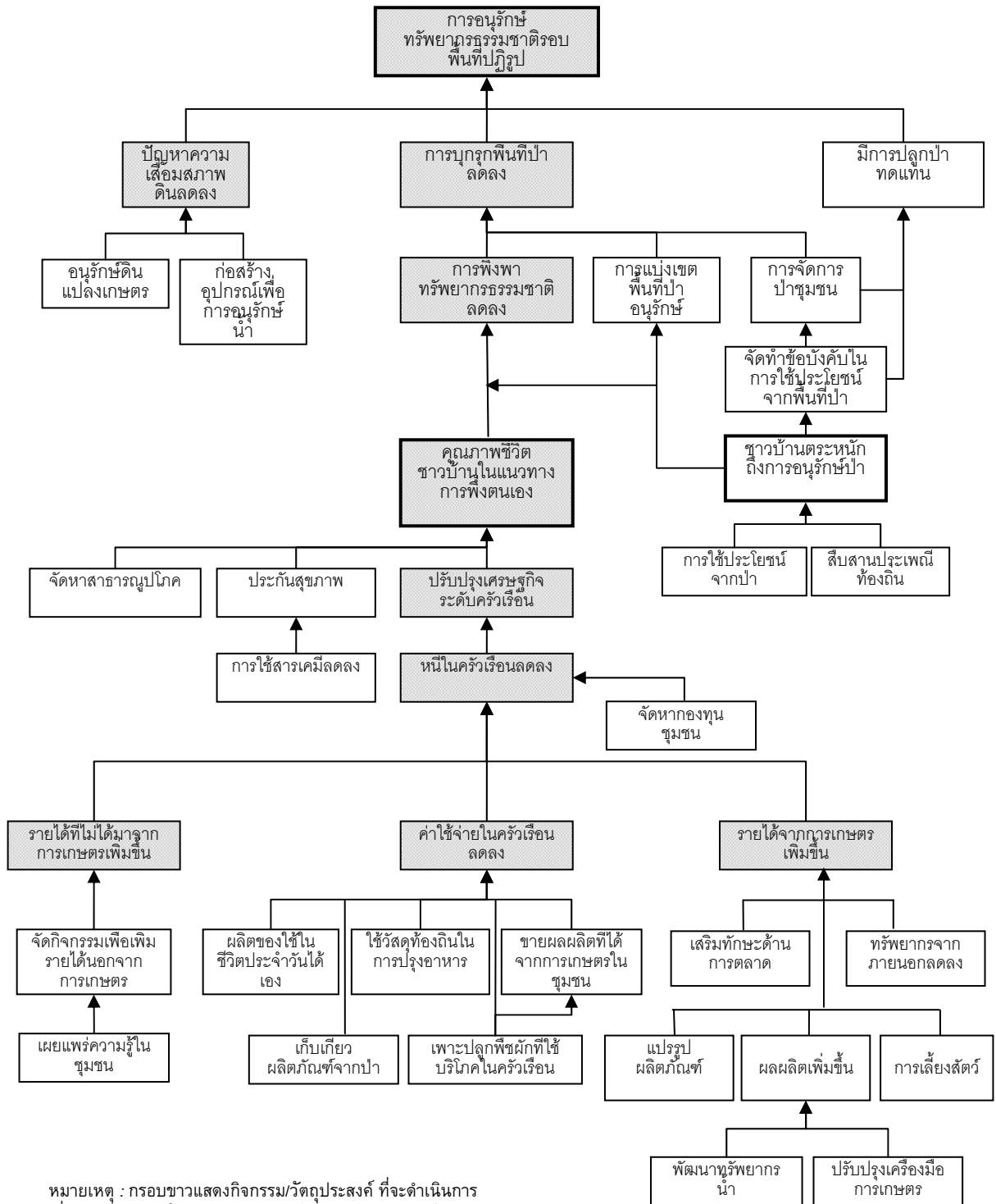
ชาวบ้านในพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทยประสบกับความทุกข์จากรายได้ต่ำและทางเลือกในการทำงานมีไม่มากนัก โดยเฉพาะชาวบ้านที่อาศัยอยู่บริเวณภูเขา จึงทำให้เกิดข้อสันนิษฐานว่า เนื่องจากชาวบ้านมีรายได้ต่ำนั่นเองเป็นเหตุให้ชาวบ้านบุกรุกพื้นที่ป่าและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติเกินความจำเป็นทำให้พื้นที่ป่าลดลง จากสถานการณ์ข้างต้นกล่าวได้ว่าการที่ชาวบ้านต้องประสบกับปัญหาความยากจนเนื่องจากชาวบ้านมีขีดความสามารถอย่างจำกัดในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของตนเองด้วยวิธีการเกษตรอย่างยั่งยืนและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสม ดังนั้น การปฏิบัติงาน M/P ควรเน้นไปที่องค์ประกอบที่เหมาะสมในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสม

ดังนั้น อีกมุมมองหนึ่งก็สามารถสันนิษฐานได้ว่า “หากชาวบ้านที่อาศัยในบริเวณใกล้พื้นที่ป่าได้ประโยชน์จากการเก็บผลิตภัณฑ์ป่าเพื่อดำรงชีพได้ พวกเขาก็จะได้อนุรักษ์พื้นที่ป่าเพื่อรักษาผลประโยชน์นั้น” สรุปคือ การบรรลุถึงการพึ่งตนเองได้จะลดผลกระทบด้านลบจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของชาวบ้านในพื้นที่

นอกจากแนวทางการพัฒนาข้างต้นแล้ว ด้วยแนวทางการพัฒนาที่มุ่งเน้นในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ นั้น ในขั้นแรกเป้าหมายในการทำให้ “ชาวบ้านมีความเป็นอยู่แบบพึ่งตนเอง” และ “ชาวบ้านตระหนักถึงการ

อนุรักษ์ป่า” จะบรรลุผลสำเร็จได้ ด้วยการเพิ่มรายได้และลดรายจ่าย และความสำเร็จนี้จะนำไปสู่ “การพึ่งพา ทรัพยากรธรรมชาติลดลง” และ “การบุกรุกพื้นที่ป่าลดลง” อันจะทำให้เป้าหมาย “การอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติในและรอบๆพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน” บรรลุผลสำเร็จตามมา

เพื่อทำความเข้าใจความสัมพันธ์ของสถานการณ์ต่างๆในพื้นที่ปฏิรูป ความเกี่ยวพันระหว่างสาเหตุและ ผลกระทบจำแนกอยู่ในเป้าหมายข้างต้น โดยรายละเอียดมีดังนี้

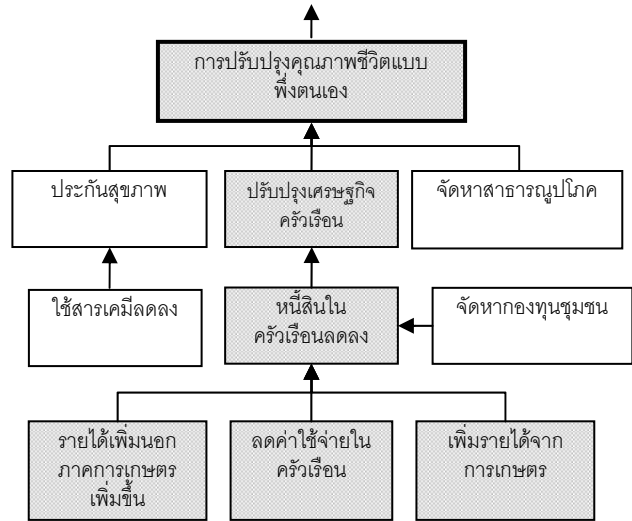

หมายเหตุ : กรอบขาวแสดงกิจกรรม/วัตถุประสงค์ ที่จะดำเนินการ เกี่ยวข้องกับ M/P โดยตรง ส่วนกรอบทึบแสดงวัตถุประสงค์ของแต่ ละกิจกรรม

รูปที่ 5.2.1 แนวทางการพัฒนาเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์

(1) แนวทาง “การปรับปรุงคุณภาพชีวิตแบบพึ่งตนเอง”

พื้นที่ป่ารอบนอกในพื้นที่ปฏิรูปได้มีการเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจเพื่อนำเข้าระบบการตลาดส่วนกลาง และเนื่องจากราคาผลผลิตทางการเกษตรที่ไม่คงที่ทำให้รายได้ในครอบครัวไม่มั่นคง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกรในพื้นที่ปฏิรูปได้พึ่งพาเงินกู้จากธนาคาร เช่น ธกส. ดังนั้น การปรับปรุงคุณภาพชีวิตจึงเป็นหนึ่งในปัญหาหลักที่จะต้องแก้ไขเพื่อบรรลุแนวทางการพึ่งตนเอง และเนื่องจากชาวบ้านแบกรับปัญหาหนี้สินอยู่ไม่น้อย แนวทางในการพัฒนาจึงควรเน้นไปที่ “การลดหนี้ภายในครัวเรือน” ตัวอย่างเช่น “การจัดหากองทุนชุมชน” รวมไปถึงเงินทุนที่ได้มาอย่างไม่เป็นทางการเพื่อเข้าถึงเงินกองทุนได้โดยอัตราดอกเบี้ยไม่สูงมากนัก

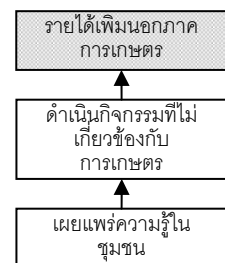

เพื่อให้ชาวบ้านตระหนักถึงการพึ่งตนเอง จึงได้เสนอแนวทางทั้ง 3 ประกอบด้วย (1) การปรับปรุงเศรษฐกิจในครัวเรือน (2) ประกันสุขภาพ และ (3) การจัดหาสาธารณูปโภค ในส่วนของการประกันสุขภาพนั้นเป็นไปในแนวทางที่ไม่เข้มงวดมากนักเนื่องจากการปฏิบัติงาน M/P จะเน้นไปที่การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ การเกษตรอย่างยั่งยืน ดังนั้นจึงได้เสนอแนวทางในการจัดการปัญหาที่สอดคล้องกับ M/P เช่น การใช้ปุ๋ยเคมีลดลง และเนื่องจากแนวทางสาธารณูปโภคพื้นฐานเป็นสิ่งจำเป็นเช่นเดียวกัน ดังนั้น “การจัดหาสาธารณูปโภค” จึงรวมอยู่ใน M/P ด้วย

เพื่อการปรับปรุงเศรษฐกิจในครัวเรือน แนวทางปฏิบัติมีดังนี้

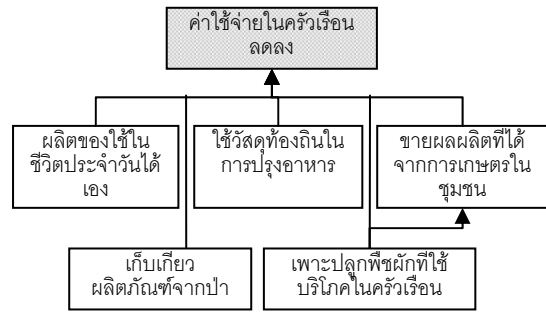
1) รายได้ที่ไม่ได้มาจากการเกษตรเพิ่มขึ้น

นอกจากงานหลักด้านการเกษตรแล้ว อาชีพอื่น ๆ นอกภาคการเกษตรสามารถช่วยให้ชาวบ้านพัฒนาเศรษฐกิจภายในครอบครัวได้ แต่ก็ไม่ใช่ว่าเรื่องง่ายที่จะพัฒนาอาชีพแก่ชาวบ้าน เช่น OTOP ให้สอดคล้องกับตลาดที่มีความมั่นคงในพื้นที่ปฏิรูปได้ ดังนั้นจึงควรให้ความสำคัญกับการเสริมความแข็งแกร่งในกิจกรรมที่ดำเนินการอยู่และแหล่งรายได้ที่ไม่ได้มาจากการเกษตรแต่มาจากการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรท้องถิ่น ภูมิปัญญาในท้องถิ่น เช่น งานฝีมือที่สืบทอดกันมาอาจนำมาใช้ประโยชน์ในการเพิ่มรายได้นอกภาคการเกษตร จึงควรมีการเพิ่มส่วน “การเผยแพร่ความรู้ในชุมชน” ขึ้น

2) การลดค่าใช้จ่ายภายในครัวเรือน

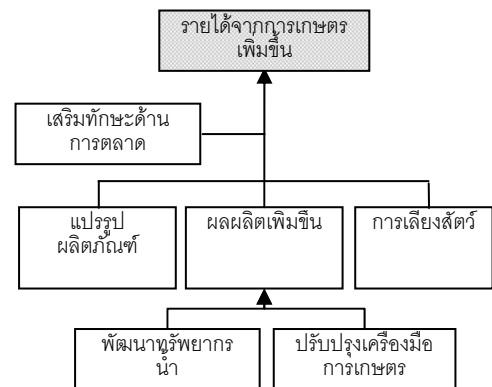
แนวทางนี้ควรเริ่มจากการพิจารณาสถานะเศรษฐกิจในครัวเรือน โดยแนวคิดพื้นฐานเพื่อผลิตผลิตภัณฑ์ที่ชาวบ้านสามารถทำขึ้นได้เองเพื่อลดรายจ่ายในครอบครัว แนวทางทั้ง 4 ประกอบด้วย (1) ผลิตของใช้ในชีวิตประจำวัน (2) ใช้วัสดุท้องถิ่นในพื้นที่ในการปรุงอาหาร (3) เก็บผลิตภัณฑ์จากป่า และ (4) เพาะปลูกพืชเพื่อบริโภคในครัวเรือน นอกจากนี้ “การค้าขายพืชผักภายในชุมชน” ได้รวมไว้เพื่อก่อให้เกิดระบบตลาดภายในหมู่บ้าน/ชุมชนขึ้น โดยระบบการจัดการตลาดชุมชนจะช่วยในการสนับสนุนการตลาดในชุมชนที่ผลิตภัณฑ์มีราคาถูกลงเมื่อเทียบกับผลิตภัณฑ์ทั่วไป

3) การเพิ่มรายได้ภาคการเกษตร

การเพิ่มรายได้จากการเกษตรโดยการเพิ่มผลผลิตโดยใช้ระบบการเกษตรในปัจจุบันเป็นเรื่องธรรมดา แต่ระบบการเกษตรในปัจจุบันที่เน้นไปที่การเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจนั้นไม่ก่อให้เกิดความมั่นคงเนื่องจากมักเกิดผลกระทบจากการผันแปรของตลาดอยู่บ่อยครั้ง นอกจากนี้การใช้ปุ๋ยเคมีเพื่อรักษาระดับปริมาณผลผลิตที่ได้ยังเป็นการทำให้คุณภาพดินเสื่อมลงด้วย ดังนั้น การเกษตรผสมผสานแบบพอเพียงและการเกษตรอินทรีย์ควรรวมไว้เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงเพื่อเป็นการจัดการระบบการเกษตรในครัวเรือนให้เกิดความยั่งยืนยิ่งขึ้น และควรแนะนำและสนับสนุนการฝึกปฏิบัติโดยใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่

เพื่อเป็นการสนับสนุนแนวทางข้างต้น ควรมีการปรับปรุงระบบโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ทรัพยากรน้ำและสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการเกษตรด้วย การจัดการด้านการแปรรูปผลผลิตเพื่อเพิ่มมูลค่าทางการตลาดก็เป็นสิ่งจำเป็นและเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างรายได้จากกลุ่มทางต่างๆ เช่น เดียวกัน (เช่น การเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น) และเพื่อเป็นการหาช่องทางตลาดควรมีการเสริมทักษะด้านการตลาดแก่ชาวบ้านด้วย โดยขั้นแรกเริ่มจากการตลาดภายในชุมชนก่อน

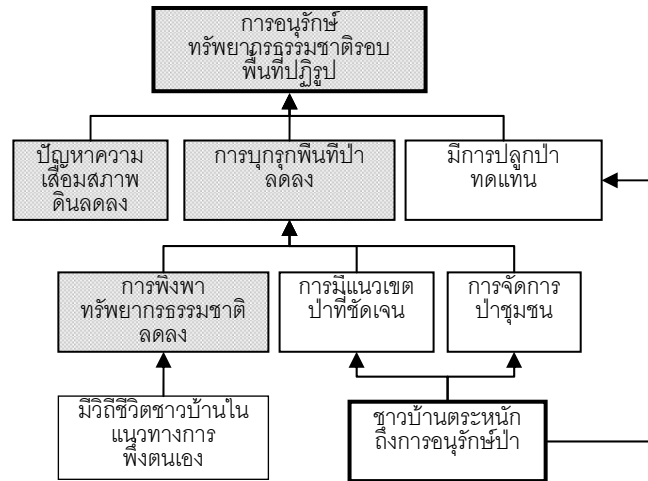

(2) แนวทางในการ “อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ปฎิรูป”

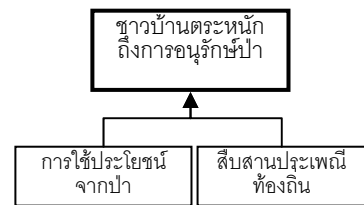
เมื่อชาวบ้านในพื้นที่ปฎิรูปหันมาพึ่งตนเองและปรับปรุงคุณภาพชีวิตได้แล้ว คงไม่ใช่เรื่องยากที่จะตระหนักถึงการจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสม เนื่องจากชาวบ้านเองมีความประสงค์ที่จะดำรง

ผลประโยชน์ที่ได้จากการใช้ทรัพยากรเหล่านั้นไว้ และเพื่อให้ชาวบ้านเข้าใจและตระหนักถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติมากเกินไปจนเกิดความจำเป็น ชาวบ้านจะได้รับคำแนะนำในการใช้ประโยชน์และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสมตลอดจนการปฏิบัติกิจกรรม ที่จะก่อให้เกิด “การพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติลดลง” และให้ผล “การบุกรุกพื้นที่ป่าลดลง” ตามมา

แม้ว่าควรให้ความสำคัญกับแนวทางของ “การตระหนักถึงการอนุรักษ์ป่า” แต่ผลที่ได้จากการจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมักจะไม่อยู่ในรูปธรรมสำหรับชาวบ้านไม่เหมือนกับกิจกรรมอื่นเช่น การชลประทาน และการเพาะปลูก สรุปได้ว่าชาวบ้านมักให้ความร่วมมือในกิจกรรมที่ให้ผลผลิตทันที ซึ่งถือเป็นความท้าทายอย่างยิ่งในการผลักดันให้เกิดแรงกระตุ้นต่อการจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติแก่ชาวบ้าน

ตัวอย่างเช่น การเรียนรู้และการปฏิบัติกิจกรรม “การใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์จากป่า” (ทั้งที่นำมาบริโภคและใช้ประโยชน์อื่น เช่น พืชสมุนไพรที่มีสรรพคุณทางยา) ชาวบ้านในพื้นที่ได้รับการกระตุ้นให้เรียนรู้ว่าพวกเขาต้องพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติมากแค่ไหน แม้ว่าผลที่ออกมาจะมีความแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ แต่ชาวบ้านได้ตระหนักถึงคุณค่าของป่าและมีแรงจูงใจในการใช้ประโยชน์และอนุรักษ์อย่างยั่งยืน วัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่นก็เป็นอีกทางหนึ่งที่ช่วยสร้างความตระหนักในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชาวบ้านได้ เช่น การเลี้ยงผีต้นน้ำซึ่งเป็นประเพณีที่ปฏิบัติมาเป็นเวลานานในพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทย เพื่อให้ชาวบ้านมีจิตสำนึกและเคารพธรรมชาติ ดังนั้นกล่าวได้ว่าการปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่าเกิดขึ้นได้จากประเพณีโบราณเช่นเดียวกัน

นอกจากนี้ หลังจากที่ได้ปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่าและการใช้ประโยชน์จากป่าอย่างยั่งยืนในส่วนบุคคลแล้ว ควรให้ความสำคัญในการสร้างจิตสำนึกระดับกลุ่มและชุมชน เช่น “จัดทำข้อบังคับในการใช้ประโยชน์จากป่า” “การจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วม” และ “การปลูกป่าทดแทน” ด้วย

ถึงแม้ว่า พื้นที่ปฏิรูปส่วนใหญ่มักจะอยู่ในบริเวณรอบนอกพื้นที่ป่าสงวนซึ่งอยู่ในการควบคุมดูแลของทางกรมป่าไม้ แต่แนวเขตระหว่างพื้นที่ปฏิรูปและพื้นที่ป่าสงวนไม่ได้แบ่งไว้อย่างชัดเจนทำให้ชาวบ้านเกิดความสับสน เพื่อเป็นการป้องกันการบุกรุกเข้าไปยังพื้นที่ป่าสงวนอย่างผิดกฎหมาย การทำแนวเขตให้ชัดเจนพร้อมกับประกาศให้ชาวบ้านทราบเป็นสิ่งจำเป็นที่ควรปฏิบัติโดยความร่วมมือจากทางกรมป่าไม้

นอกจากนั้นแล้ว การพังทลายของดินในและรอบพื้นที่เพาะปลูกเป็นเรื่องที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่จะต้องจัดการ โดยมีวิธีการหลายวิธี ได้แก่ วิธีด้านการเพาะปลูก และวิธีด้านวิศวกรรมโยธา วิธีด้านการเพาะปลูกทำโดยการเพาะปลูกพืชอย่างหลากหลาย การปลูกพืชที่ป้องกันการพังทลายของดิน และการปลูกพืชตามแนวระดับ ส่วนวิธีด้านวิศวกรรมโยธาทำโดยปรับระดับพื้นที่ลาดชันและทำคลองระบายน้ำ แม้ว่าวิธีการทางวิศวกรรมจะช่วยป้องกัน “การพังทลายของดินในและรอบพื้นที่เพาะปลูก” แต่ก็อาจจำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับงานโยธาขนาดใหญ่ ดังนั้น จึงต้องใช้ความพยายามอย่างยิ่งในการเชื่อมโยงกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อทำให้งานสำเร็จลงได้

ดังนั้น ใน M/P จะเน้นไปที่กิจกรรมที่เกษตรกรในพื้นที่สามารถปฏิบัติได้เอง เช่น “การอนุรักษ์ดินที่ใช้ในการเกษตร” และ “การก่อสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการอนุรักษ์น้ำ” ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ได้นำมาปรับใช้เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพแปลงเกษตรเช่น ลักษณะของดิน พื้นที่ลาดชัน และระบบการปลูกพืชบริเวณแหล่งน้ำ โดยสภาพดังกล่าวจะระบุลงในกิจกรรมเพื่อจัดหาเทคโนโลยีที่จะนำมาใช้ได้อย่างเหมาะสม สำหรับ “การอนุรักษ์ดินที่ใช้ในการเกษตร” หากเกษตรกรใช้วิธีด้านการเพาะปลูก และได้รับผลกำไรจากการการปลูกพืชในที่ดินซึ่งพวกเขาได้พยายามป้องกันการพังทลายของดินแล้ว ข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นนี้จะเป็นตัวกระตุ้นเกษตรกร สำหรับ “การก่อสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการอนุรักษ์น้ำ” จะมุ่งเน้นไปที่ความจำเป็นในการอนุรักษ์น้ำในป่าซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำให้แก่ที่ดินของเกษตรกร การส่งผลที่เป็นประโยชน์ในการทำกิจกรรมทางการเกษตรของพวกเขาจะเป็นตัวกระตุ้นเกษตรกร แผนงานที่เป็นรูปธรรมนั้นเสนอให้ก่อสร้างเป็นอ่างเก็บน้ำ (หรือฝายชะลอน้ำ)

5.2.2 แนวทางในการจัดทำ M/P

แนวทางการพัฒนาต่างๆที่มีจุดมุ่งหมายในการ “พึ่งตนเองของชาวบ้าน” และ “อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ปฏิรูป” ดังได้กล่าวไว้ข้างต้น แนวทางต่างๆ ดังกล่าวแบ่งออกเป็น 3 ส่วนด้วยกันคือ “การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ,” “การปรับปรุงคุณภาพชีวิต,” และ “การพัฒนาด้านการเกษตร” โดยรายละเอียดของแผนและองค์ประกอบแสดงในตารางที่ 5.2.1

ตารางที่ 5.2.1 กรอบ, แผน, และองค์ประกอบ M/P

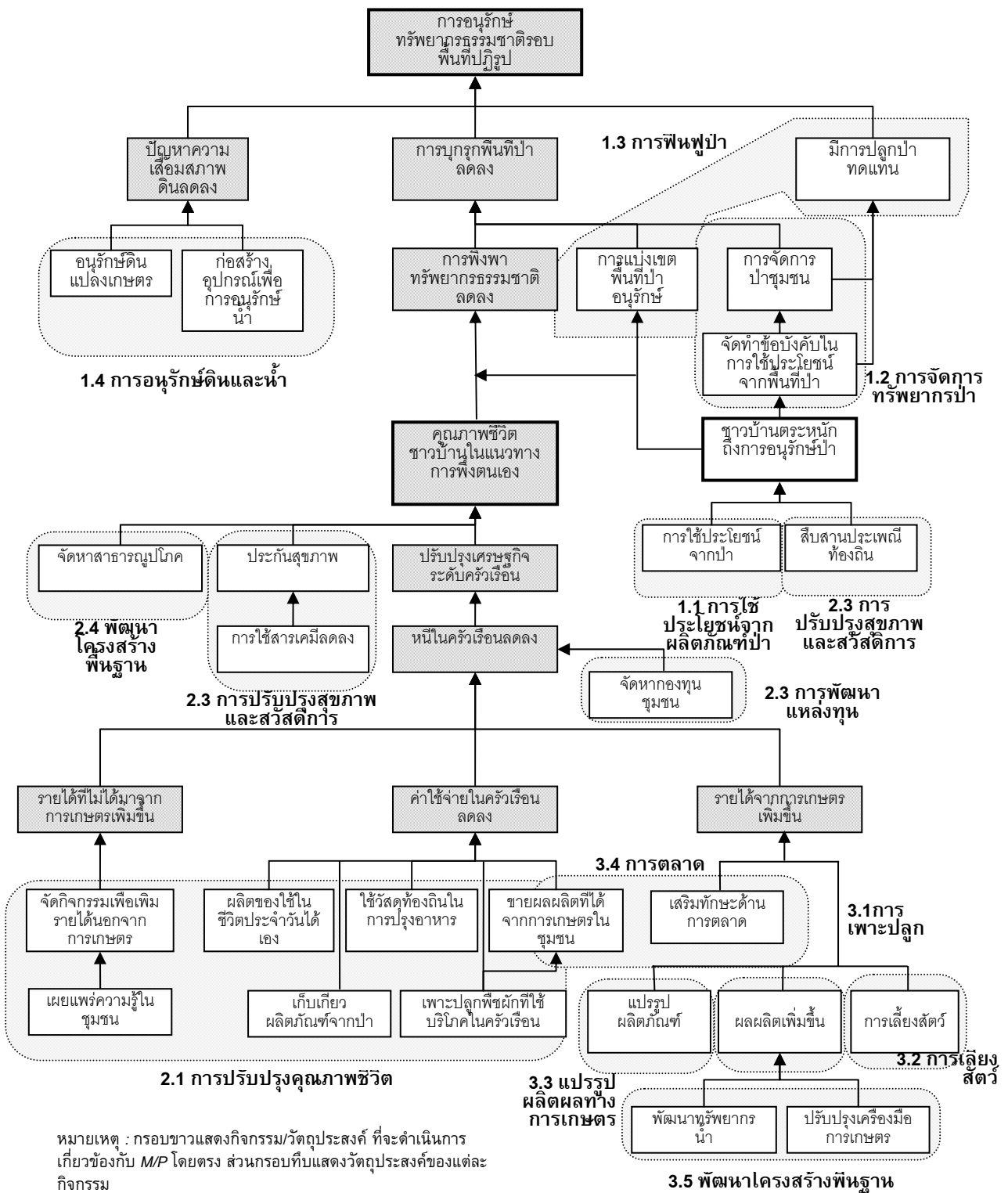
แผน	โปรแกรม	องค์ประกอบ
1. การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ	1.1 การใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์ป่า	1.1.1 การใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์อาหาร
		1.1.2 การใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์ที่ไม่ใช่อาหาร
	1.2 การจัดการทรัพยากรป่า	1.2.1 การจัดตั้งป่าชุมชน
		1.2.2 การจัดการป่าชุมชน
		1.2.3 คุณค่าป่า
	1.3 การฟื้นฟูป่า	1.3.1 การฟื้นฟูป่า
		1.3.2 ทำแนวเขตป่า
	1.4 การอนุรักษ์ดินและน้ำ	1.4.1 การอนุรักษ์ดิน
1.4.2 การอนุรักษ์น้ำ		
1.4.3 การอนุรักษ์ป่า		
2. การปรับปรุงคุณภาพชีวิต	2.1 การปรับปรุงคุณภาพชีวิต	2.1.1 การสร้างรายได้ที่ไม่ได้มาจากภาคการเกษตร
		2.1.2 การลดค่าใช้จ่าย
		2.1.3 ประหยัดพลังงาน
	2.2 การพัฒนาแหล่งเงินทุน	2.2.1 การพัฒนาเพื่อเข้าถึงแหล่งเงินทุน

แผน	โปรแกรม	องค์ประกอบ	
	2.3 การปรับปรุงสุขภาพและสวัสดิการ	2.3.1 การปรับปรุงสุขภาพ 2.3.2 การเผยแพร่วัฒนธรรม	
	2.4 การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน	2.4.1 สาธารณูปโภค 2.4.2 การปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่	
3. การพัฒนาการเกษตร	3.1 การผลิตทางการเกษตร	3.1.1 การเพาะปลูก 3.1.2 การพัฒนาเทคโนโลยีทางการเกษตร	
	3.2 การพัฒนาการเลี้ยงสัตว์	3.2.1 การเลี้ยงสัตว์ 3.2.2 การปรับปรุงการขยายพันธุ์สัตว์ 3.2.3 การผลิตอาหารสัตว์	
		3.3 แปรรูปผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร	3.3.1 การแปรรูปผลิตภัณฑ์พืช 3.3.2 การแปรรูปผลิตภัณฑ์สัตว์
			3.4 การตลาด
	3.5 การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน	3.5.1 การพัฒนาแหล่งน้ำ 3.5.2 พัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกทางการเกษตร	

องค์ประกอบและแผนข้างต้นมีความเกี่ยวเนื่องกันทั้งสาเหตุและผลกระทบ โดยความสัมพันธ์ดังกล่าวได้แสดงในรูปที่ 5.2.2

การมีส่วนร่วมของชาวบ้านและการพัฒนาที่เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการจะบรรลุวัตถุประสงค์ของโปรแกรมและองค์ประกอบเหล่านี้ ดังนั้น โอกาสในการเรียนรู้ การทดลอง การฝึกฝนที่จำเป็นจะได้จัดเตรียมอยู่ในกระบวนการปฏิบัติตามองค์ประกอบและแผน ภายใต้การสนับสนุนของรัฐบาลและทรัพยากรบุคคลในท้องถิ่น ด้วยกระบวนการปฏิบัติตามองค์ประกอบและแผนเหล่านี้ จะเป็นการสร้างสำนึกความเป็นเจ้าของและเสริมสร้างขีดความสามารถของชาวบ้าน

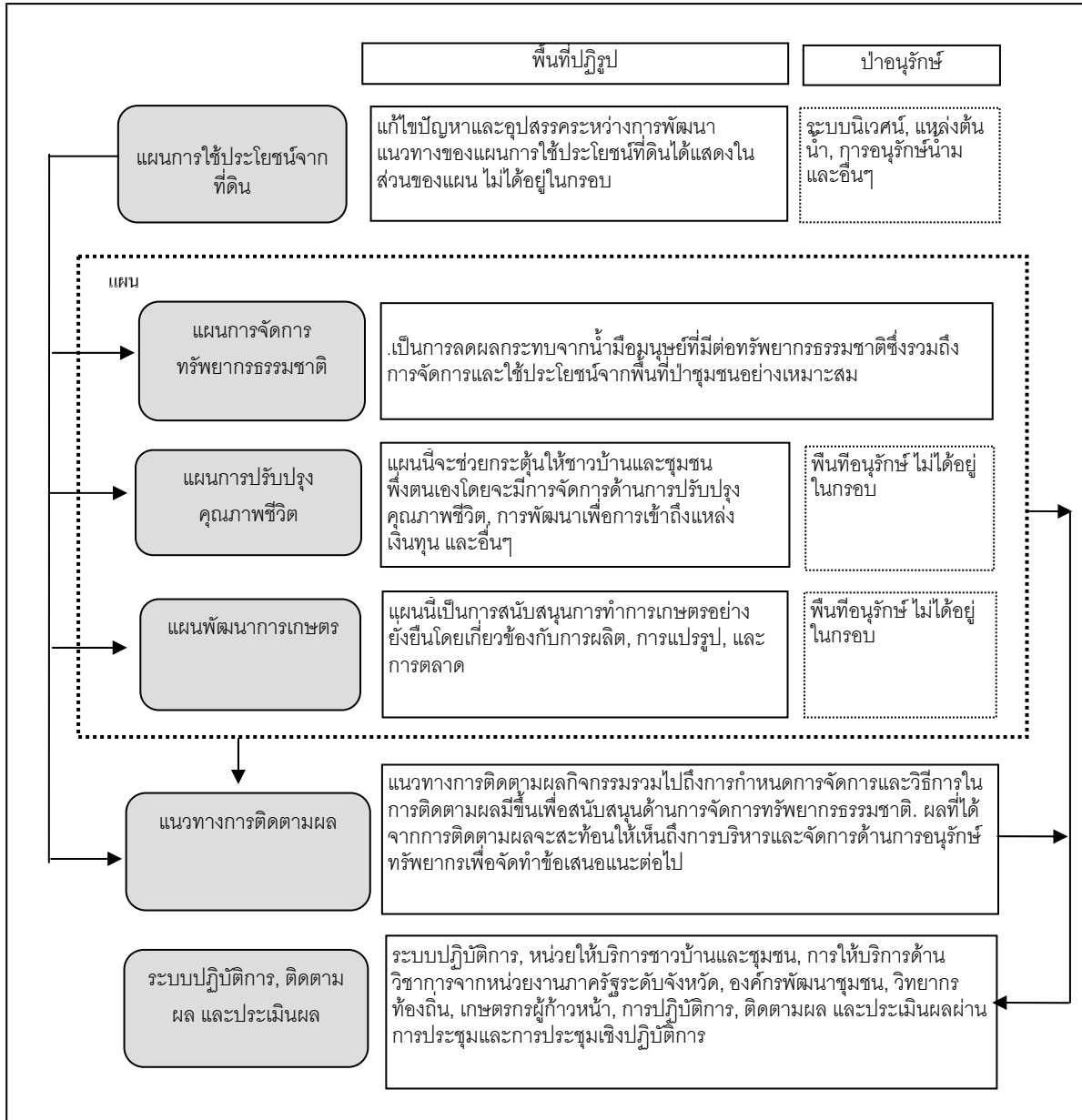
และเพื่อเป็นการปฏิบัติตามแผนงานและองค์ประกอบที่ได้วางไว้อย่างมีประสิทธิภาพ ความร่วมมือจากชาวบ้านในท้องถิ่นนั้นมีความจำเป็นอย่างยิ่ง และชาวบ้านควริเริ่มกระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติด้วยตนเอง ดังนั้น M/P จึงสอดแทรกโอกาสในการเรียนรู้ไว้ในทุกกิจกรรมและให้ความสำคัญกับการสร้างขีดความสามารถและเสริมสร้างความเข้มแข็งและจิตสำนึกในการเป็นเจ้าของร่วมกันแก่ชาวบ้าน

รูปที่ 5.2.2 ความสัมพันธ์ระหว่างแนวทางการพัฒนาและแผนงาน

5.3 กรอบ M/P

กรอบงานของ M/P และความสัมพันธ์ระหว่างแผนต่างๆ ได้แสดงไว้ในรูปที่ 5.3.1 ซึ่งแผนในแต่ละสาขาเป็นหลักดำเนินงานของ M/P

รูปที่ 5.3.1 กรอบของ M/P

5.3.1 แผนการใช้ที่ดิน

(1) ลักษณะของการใช้ประโยชน์ที่ดินในปัจจุบัน

1. เมื่อพิจารณาวิธีการที่เกษตรกรในพื้นที่ปฏิรูปที่ดินใช้ที่ดินในปัจจุบัน ภายใต้ พ.ร.บ. การปฏิรูปที่ดิน คงไม่มีการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในพื้นที่ปฏิรูปที่ดินอย่างเห็นชัดในขนาด

พื้นที่ปฏิรูปที่ดินประกอบด้วยเขตต่างๆ 5 โซน คือ โซน A (เกษตรกรรม), โซน E (ป่าเศรษฐกิจ), โซน F (ป่าเก่า), โซน J (ป่าจำแนกฯ) และ โซน T (ป่าทดลอง) อย่างไรก็ตาม การใช้ที่ดินในเขตเหล่านี้ ในปัจจุบันไม่มีความแตกต่างกันมากนัก พื้นที่ปฏิรูปที่ดินถูกแบ่งออกและจัดสรรไว้ในรูปของเอกสารสิทธิ์ ส.ป.ก. 4-01 ให้แก่เกษตรกรเป็นรายบุคคล ตามสาขาอาชีพทางเกษตรหรือกิจกรรมอื่นๆ โดยมีขอบเขตของพื้นที่ทำกินไม่เกิน 50 ไร่ ต่อครอบครัว ตามที่กำหนดไว้ใน พ.ร.บ. การปฏิรูปที่ดิน ดังนั้น จึงเป็นการยากที่จะมีการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินอย่างกะทันหัน ฉะนั้น ขอบเขตของที่ดินและการทำประโยชน์ เช่น การปลูกข้าว การกสิกรรมในที่ราบสูง จึงจำเป็นต้องดำเนินการตามแผนการใช้ที่ดินปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม วิธีการใช้ที่ดินหรือพืชที่ทำการเพาะปลูกอาจมีการเปลี่ยนไปสู่วิธีการที่อนุรักษ์มากขึ้น เพื่อรักษาทรัพยากรธรรมชาติไว้ รวมทั้งเพื่อให้มีการพึ่งพาตนเองไปในทิศทางเดียวกันกับกระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม

ในพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน มีพื้นที่ส่วนรวมของชุมชนอยู่บ้าง เช่น ป่าชุมชน ถนน หนอง บึง ลำธาร อ่างเก็บน้ำ ที่ดินเหล่านี้จะต้องมีการใช้ประโยชน์และปรับปรุง ให้สอดคล้องกับความต้องการร่วมของผู้ที่มีส่วนได้และส่วนเสียในชุมชน หรือเพื่อประโยชน์สาธารณะ ตามที่กำหนดไว้ใน พ.ร.บ. ปฏิรูปที่ดิน

(2) การใช้ที่ดินในแนวกันชนและพื้นที่ป่าสงวน

2. ควรมีการกำหนดกฎเกณฑ์และข้อบังคับในการใช้ประโยชน์และจัดการป่าชุมชนและพื้นที่ติดป่าชุมชนให้เหมาะสม รวมถึงการให้มีการรักษาป่าสงวนเอาไว้ด้วย

พื้นที่ “แนวกันชน” ซึ่งตั้งอยู่ในแนวที่ติดกับป่าสงวนในเขตพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน มีคำจำกัดความว่า เป็นพื้นที่แนวหน้าของที่ดินที่ใช้ประโยชน์ซึ่งแนวกันชนนี้มีความสำคัญมากในแง่ของการป้องกันการบุกรุกป่าสงวน ดังนั้น การดูแลรักษาในแนวกันชนนี้จะต้องมาจากประชาชนในพื้นที่ โดยชุมชนเป็นผู้ที่วางหลักการในการดูแลรักษา ร่วมกับหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง

สำนักงานป่าไม้เป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบการรักษาป่าสงวน อย่างไรก็ตาม การปฏิบัติเพื่อดูแลรักษาจะทำได้ ถ้าไม่ได้รับความร่วมมือจากประชาชนและชุมชนในพื้นที่ ทั้งนี้ควรมีการรักษาแนวกันชนป่าไว้อยู่เสมอ โดยตัดหญ้าและพุ่มไม้ออกไป ตลอดจนรักษาทางน้ำหรือห้วยในป่าไว้ไม่ให้ดินเซินจากดินพังทลายไว้

ตั้งแต่ต้น ในอีกด้านหนึ่ง ประชาชนก็จะได้รับประโยชน์หลายอย่างทั้งทางตรงและทางอ้อมจากป่าสงวน ลำน้ำที่ไหลตลอดปี และความชื้นซึ่งจะช่วยรักษาสภาพธรรมชาติไว้เพื่อการเกษตรและการดำรงชีวิตที่ยั่งยืน ดังนั้น การปฏิบัติเพื่อการอนุรักษ์ป่าสงวนไว้อย่างสม่ำเสมอจึงเป็นสิ่งที่ควรดำเนินการ ในลักษณะของการจัดการพื้นที่รับน้ำร่วมกับประชาชนในพื้นที่

5.3.2 แผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

(1) บทเรียนที่ได้รับจากการบังคับใช้กฎหมายและการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร

1. พื้นที่ป่าลดลงอย่างต่อเนื่อง ทั้ง ๆ ที่มีกฎหมายและระเบียบข้อบังคับหลายอย่างจากภาครัฐ แต่ต่อมาก็ได้ตระหนักว่า การเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนเป็นสิ่งสำคัญ ต่อการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืนและการจัดการป่าของท้องถิ่น ดังนั้น จึงมีการร่างพระราชบัญญัติป่าชุมชนขึ้นมา

พื้นที่ป่ายังคงลดลงอย่างต่อเนื่อง ทั้ง ๆ ที่มีมาตรการ กฎหมาย และระเบียบข้อบังคับดำเนินการอยู่หลายอย่าง มาตรการเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า การดำเนินการโดยรัฐบาลภายใต้กรอบกฎหมายนั้นล้มเหลว ต่อมาก็มีการเสนอแนวทางที่ให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม โดยมุ่งถึงการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืนและการบำรุงรักษาป่าไม้ มีการร่าง พ.ร.บ. ป่าชุมชน ซึ่งส่งเสริมสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบำรุงรักษาป่า ใช้ทรัพยากรในป่าอย่างสมดุล และรักษาความหลากหลายทางชีวภาพไว้ และได้นำเสนอขึ้นในปี พ.ศ. 2535 ถึงแม้การจัดตั้งป่าชุมชนได้เริ่มขึ้น 2-3 ปีก่อนหน้านั้นก็ตาม c9) สิ่งที่สำคัญคือการส่วนใหญ่อยู่ในรูปของการปลูกป่าในพื้นที่สาธารณะ ต่อมาก็ได้ค่อย ๆ เปลี่ยนไปในทางที่ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม โดยเน้นถึงการรักษาป่าให้มีการใช้อย่างเอนกประสงค์บนพื้นฐานของความยั่งยืน การปฏิบัตินี้เป็นการสอดคล้องกับกฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยปี พ.ศ. 2540 ดังนั้น ภาพของการดำเนินการจึงชัดเจนขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2543 เป็นต้นมา และตั้งแต่นั้นมาป่าชุมชนจึงขยายออกไปทั่วประเทศอย่างรวดเร็วโดยเฉพาะในปี พ.ศ. 2547 – 2548

(2) ทรัพยากรที่สำคัญต่อการดำรงชีวิต

2. ชาวบ้านท้องถิ่นอาศัยทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการดำรงชีวิต

ทรัพยากรธรรมชาติ น้ำ และ ป่าไม้ ถูกระบุว่ามีความสำคัญเป็นลำดับสูงที่สุดในการดำรงชีวิตในเขตพื้นที่ศึกษา ข้อเท็จจริงที่พบแสดงว่า ผลผลิตจากป่าถูกนำมาใช้เป็นอาหาร ยารักษาโรค เชื้อเพลิง บ้านที่อาศัย และรั้วบ้าน

ข้อมูลที่วิเคราะห์มาจาก “Time lines technique” แสดงให้เห็นว่า ในอดีตเมื่อป่าไม้ยังคงสมบูรณ์อยู่ ชาวบ้านได้อาศัยพึ่งพาทรัพยากรจากป่าเป็นหลัก ชาวบ้านสามารถหาอาหารและยารักษาโรคจากพืชและสัตว์ในป่า รวมทั้ง

ไม้เพื่อใช้สร้างบ้าน การเพาะปลูกพืชผลเป็นเพียงเพื่อให้พอกับการดำรงชีวิต เนื่องจากสิ่งพื้นฐานที่เอื้ออำนวยมีอยู่จำกัด อย่างไรก็ตาม ในสมัยนั้นทรัพยากรเหล่านี้มีอยู่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต โดยเฉพาะ น้ำธรรมชาติในแหล่งน้ำ เช่น แม่น้ำลำธาร มีปริมาณที่พอเพียงและมีคุณภาพดี ปริมาณฝนตกและการกระจายของฝนเป็นไปอย่างถูกต้องตามฤดูกาลมากกว่าในปัจจุบัน

จากการสำรวจพบว่า ผลผลิตหลายอย่างจากป่าชุมชนนำมาใช้ประโยชน์ได้มากมาย ชาวบ้านได้ระบุไว้ มีดังนี้

- พืชผักป่าหลายชนิด
- เห็ดป่าหลายชนิด
- ไข่มดแดง
- ไม้ไผ่ และหน่อไม้
- ไม้แห้งทำเป็นฟืน
- ปริมาณไม้และชนิดของไม้ที่กำหนดให้ใช้ได้ สำหรับสร้างที่อยู่อาศัย
- ผลไม้ป่า
- สมุนไพร

โดยทั่วไป ชาวบ้านเก็บผลิตผลจากป่ามาใช้บริโภคภายในบ้าน ส่วนที่เหลือนำไปขายได้ แต่มีปริมาณไม่มากนัก ผลผลิตส่วนใหญ่ เช่น ผัก เห็ด ไข่มด มีตามฤดูกาล ชาวบ้านเก็บกินได้ในระยะสั้นในช่วงฤดูกาลเท่านั้น ถ้าพ้นระยะนี้ไปก็จะมีผลิตผลอีกไปจนถึงปีหน้า ฉะนั้น การขายจึงทำได้ในปริมาณไม่มากนักและในระยะสั้น ยกเว้น หน่อไม้และสมุนไพรบางอย่าง หน่อไม้มีอยู่ตลอดปีและสามารถนำมาดองเก็บรักษาไว้รับประทานหรือขายได้ในภายหลัง ส่วนสมุนไพรสามารถนำมาทำเป็นยารักษาโรคเก็บไว้ใช้ได้

(3) กฎระเบียบของท้องถิ่น

3. ผลผลิตจากป่าชุมชนควรจะนำมาใช้ โดยมีวิธีการจัดการที่เหมาะสม และมีกฎกติกาของท้องถิ่นในการควบคุมการใช้ประโยชน์

การเก็บผลิตผลจากป่ามาใช้ประโยชน์จะต้องเป็นไปตามกฎกติกาที่จัดตั้งขึ้น โดยคณะกรรมการป่าชุมชนของท้องถิ่น. กฎระเบียบอาจแตกต่างกันเป็นบางท้องถิ่น ยกตัวอย่างเช่น ตำบลจอมพระ ในจังหวัดน่าน อนุญาตให้ชาวบ้านตัดต้นไม้ไปใช้สร้างที่อยู่อาศัยได้ไม่เกิน 5 ต้น ในขณะที่กฎระเบียบในจังหวัดแพร่ อนุญาตให้ตัดไม้ไปใช้ประโยชน์ในครัวเรือนได้เท่านั้น และต้องมีการขออนุญาตพิเศษ ใครก็ตามที่ทำผิดกฎระเบียบจะต้องได้รับโทษ ส่วนมากจะเป็นการปรับ

(4) สาเหตุที่ทำให้ป่าไม้ลดลงและเสื่อมโทรม

4. ทั้ง ๆ ที่มีกฎระเบียบต่าง ๆ ก็ยังพบการบุกรุกป่าในลักษณะของการลักลอบตัดและค้าไม้ การเผาป่า และการเก็บผลิตผลจากป่าไปใช้ประโยชน์มากเกินไป

ทั้ง ๆ ที่มีบทลงโทษ การบุกรุกป่าก็ยังคงมีอยู่ต่อไป จากการประชุมหารือกันในกลุ่ม ชาวบ้านระบุว่า การบุกรุกนั้นเป็นไปในลักษณะดังนี้

- มีการลักลอบตัดไม้ทั้งจากคนภายนอกและคนในท้องถิ่น
- มีการลอบเผาป่า เพื่อล่าสัตว์ป่า เก็บพืชผลป่า
- มีการเก็บผลิตผลจากป่ามากเกินไป

การบุกรุกในลักษณะดังกล่าวมีอยู่เกือบทุกแห่งในพื้นที่ศึกษา พบว่า การบุกรุกนี้มีได้เกิดขึ้นเฉพาะในป่าชุมชน แต่ล่องล่ำเข้าไปในป่าโซน C ด้วย เนื่องจากทั่ว ๆ ไป ป่าชุมชนซึ่งอยู่ในพื้นที่ป่าโซน E หรือ A มักจะมีขอบเขตอยู่ติดต่อกับป่าสงวนโซน C โดยไม่มีแนวเขตเป็นเครื่องหมายกันให้เห็นชัด คนก็จะอ้างได้เสมอว่ามองไม่เห็นแนวเขตเหล่านั้น ทำให้เขตป่าอนุรักษ์และเขตป่าที่อนุญาตให้ใช้ประโยชน์ไม่มีการแบ่งแยกอย่างชัดเจน

ทั้ง ๆ ที่มีการกันเขตพื้นที่ป่าคุ้มครองในโซน C ออกมา การลักลอบตัดไม้ก็ยังคงมีอยู่ต่อไป โดยมากก็มักจะเป็นความร่วมมือระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐและผู้ลักลอบทำ ทั้งนี้เป็นเพราะความมีมูลค่าสูงของทรัพยากร ผู้ลักลอบนี้มักจะเป็นผู้มีอิทธิพล

การเผาป่าเป็นวิธีการที่ง่ายสำหรับการเก็บผลิตผลจากป่า เช่น สัตว์ และนก และในปัจจุบัน การเกิดไฟป่ามักจะเป็นการกระทำของคน มิใช่เกิดโดยธรรมชาติ ที่เกิดขึ้นบ่อย ๆ คือ มีคนจุดไฟและไม่สามารถควบคุมได้ ไฟป่าเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ป่าเสื่อมโทรม นอกจากนั้น การเก็บผลิตผลจากป่ามาใช้ประโยชน์มากเกินไปก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ป่าเสื่อมโทรม

(5) ผลกระทบจากการที่ป่าไม้ลดลงและเสื่อมโทรม

5. ชาวบ้านพบว่า การที่ป่าไม้ลดลงและเสื่อมโทรม เป็นสาเหตุให้พื้นที่ต้นน้ำเสื่อมโทรมลง และผลิตผลจากป่าลดลง และสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพของพืชพรรณสัตว์ป่า

ชาวบ้านชี้ว่า ผลกระทบอันใหญ่หลวงที่เกิดจากป่าไม้ลดลงและเสื่อมโทรม มาจากการที่ต้นน้ำลำธารถูกทำลาย ซึ่งทำให้ปริมาณน้ำในแม่น้ำลำธารลดลงและคุณภาพน้ำแย่ง ชาวบ้านรู้สึกได้ว่าปริมาณน้ำฝน น้ำในแม่น้ำลำธาร น้อยกว่าในสมัยก่อนมาก ไม่พอต่อการอุปโภคบริโภคและการเกษตร แม้ว่าผลกระทบนี้จะมีให้เห็นได้ชัดในป่าโซน C ซึ่งอยู่ในพื้นที่คุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 1A แต่มันก็มีผลอย่างสำคัญต่อพื้นที่ป่าชุมชนด้วย

ความเสื่อมโทรมของป่าชุมชนยังกระทบต่อผลิตผลที่เป็นเครื่องอุปโภคบริโภคด้วย ซึ่งมีส่วนต่อการกินอยู่ในครัวเรือนและรายได้ของชาวบ้านอยู่ไม่น้อย ชาวบ้านกล่าวว่า ปัจจุบันจะต้องซื้อหาอาหารมาบริโภค ซึ่งในอดีตสามารถหาмаากินได้จากในป่า (เช่น เห็ด พืชผัก เนื้อสัตว์ เป็นต้น)

การสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพของพืชพรรณสัตว์ป่าก็ได้มีการกล่าวไว้เช่นกัน ชาวบ้านตระหนักว่าก่อนหน้านี้มีสัตว์ป่ามากกว่านี้ บางพันธุ์อยู่ในภาวะที่ถูกคุกคามและไม่เคยได้เห็นเลยในปัจจุบัน ไม่มีไม้สำหรับใช้ก่อสร้างบ้าน สมุนไพรหลายชนิดหายไป ซึ่งทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการรักษาโรคแผนโบราณนั้นค่อยๆ จางหายไป

(6) มาตรการที่จำเป็นในการจัดการทรัพยากร

6. การร่าง M/P ขึ้นมาเพื่อสนับสนุนกิจกรรมของชาวบ้านและชุมชนท้องถิ่น เพื่อบรรเทาผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติจากการกระทำของมนุษย์

เพื่อบรรเทาปัญหาดังกล่าวนี้ เห็นกันว่าควรจะดำเนินการดังนี้

- หาทางหยุดและหาทางป้องกันการบุกรุกป่า และ
- บำรุงรักษาและฟื้นฟูป่า เพื่อการใช้ที่ยั่งยืน

มาตรการเพื่อหยุดการบุกรุกในบริเวณแหล่งต้นน้ำลำธาร

- การแบ่งแยกเขตอนุรักษ์ออกจากเขตใช้ประโยชน์ของป่าสงวน เพื่อที่ผู้บุกรุกไม่สามารถจะแก้ตัวได้ในการบุกรุกเข้าไปในโซน C ซึ่งเป็นบริเวณที่สงวนไว้สำหรับเป็นต้นน้ำ (มาตรการนี้แนะนำให้ดำเนินการอย่างมากในพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน)

เพื่อที่จะรักษาและฟื้นฟูป่าเพื่อการใช้ที่ยั่งยืน จะต้องมีการปฏิบัติดังนี้

- ก่อสร้างฝายน้ำล้นขนาดเล็กในบริเวณที่เหมาะสม เพื่อกักเก็บน้ำและความชื้นไว้ในป่าให้นานขึ้น ซึ่งจะค่อยๆ ฟื้นป่าได้ที่ละน้อย การกำจัดตะกอนออกจากฝายน้ำล้นขนาดเล็กนี้ จะต้องจัดการในเวลาต่อมาเพื่อรักษาสภาพของฝายน้ำล้นขนาดเล็กไว้ให้ทำงานได้ดี
- ปลูกป่าในบริเวณที่เหมาะสม เพื่อรักษาป่าให้อยู่ในสภาพดี
- ทำแนวกันไฟ (firebreak) และวางระบบควบคุมไฟป่า เพื่อป้องกันไฟป่า ควรมีการจ้างยามเฝ้าให้เป็นผู้ตรวจตราและมีบทบาทสำคัญในการป้องกันไฟ
- จัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชน เพื่อทำงานในเรื่องการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ในการกำหนดกฎระเบียบเพื่อการใช้ป่าอย่างยั่งยืน
- กำหนดกฎและระเบียบในการเก็บของป่ามาใช้ และในการบำรุงรักษาป่า

ตารางที่ 5.3.1 องค์ประกอบโครงการของแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

โครงการ	องค์ประกอบ	กิจกรรมที่คาดหวัง	ระดับในการปฏิบัติ			
			ครัวเรือน	หมู่บ้าน	ตำบล	จังหวัด
การใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์ป่า	การเก็บผลิตภัณฑ์ที่ใช้เป็นอาหาร	<p>การเก็บสมุนไพร, หน่อไม้, เห็ดป่า, และไข่มดแดง</p> <p>ในความเป็นจริงแล้ว ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์จากสมุนไพร หน่อไม้ เห็ดและผักป่า และไข่มดแดงอยู่ก่อนแล้ว พืชผักเหล่านี้ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของธนาคารอาหารในชุมชน ชาวบ้านได้เรียนรู้การหาผลิตภัณฑ์อาหารบริเวณพื้นที่ป่าจากภูมิปัญญาชาวบ้าน</p> <p>อย่างไรก็ตาม ผลิตภัณฑ์เหล่านี้เก็บได้ตามฤดูกาลในขณะที่มีความต้องการของตลาดสูงทำให้เกิดการขาดแคลน ดังนั้นจึงจำเป็นต้องรักษาปริมาณผลผลิตไว้ตามวิธีปฏิบัติที่ยั่งยืน</p> <p>จะได้จัดให้มีการเดินสำรวจป่าขึ้นเพื่อค้นหาศักยภาพในการผลิตและข้อจำกัดต่างๆ โดยจะให้ชาวบ้านได้เรียนรู้เกี่ยวกับการจัดทำบัญชีพืชอาหารที่มีอยู่และฝึกบันทึกปริมาณที่เก็บ บริโภค รวมถึงการขายและรายได้จากการขาย ซึ่งข้อมูลเหล่านี้จะนำมาใช้ในการติดตามผลกิจกรรมต่อไป</p> <p>เพื่อให้ผลผลิตนี้สามารถใช้ประโยชน์ได้ยาวนานขึ้นจำเป็นต้องเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและ การเก็บเกี่ยว ดังนั้นควรจัดกลุ่มเก็บเกี่ยวผลิตภัณฑ์อาหารขึ้น และนอกจากการเรียนรู้ฝึกปฏิบัติจริงในพื้นที่แล้วควรมีการศึกษาดูงานและแลกเปลี่ยนข้อมูลความรู้กับชุมชนที่มีความเข้มแข็ง</p> <p>นอกจากนี้จะได้มีการเพิ่มด้านเทคนิคการแปรรูปอาหาร และพืชอื่นให้แก่ชาวบ้าน และวิทยากรเข้ามาถ่ายทอดความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นให้แก่ชาวบ้านด้วยเช่นกัน</p>	✓	✓	✓	

โครงการ	องค์ประกอบ	กิจกรรมที่คาดหวัง	ระดับในการปฏิบัติ			
			ครัวเรือน	หมู่บ้าน	ตำบล	จังหวัด
การใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์ป่า	การเก็บผลิตภัณฑ์ที่ไม่ใช่อาหาร	<p>พืชสมุนไพรที่มีสรรพคุณทางยา</p> <p>บริเวณป่ามีสมุนไพรที่มีสรรพคุณทางยาขึ้นอยู่มากมายที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ต่างๆ อย่างไรก็ตามการนำไปใช้ประโยชน์นั้นเป็นไปอย่างจำกัดเนื่องจากมีผู้มีความรู้ทางด้านนี้ยังไม่มาก ขณะเดียวกันชาวบ้านที่ไม่รู้ได้ทำลายพืชเหล่านี้ไปบ้างโดยไม่ตั้งใจ</p> <p>ความรู้ทางด้านนี้มีการถ่ายทอดจากสู่กันได้ ดังนั้นจึงมีการก่อตั้งกลุ่มนี้ขึ้น และเพื่อให้ชาวบ้านตระหนักถึงคุณค่าของพืชสมุนไพรจึงได้มีการจัดการศึกษาดูงานด้านการแปรรูปสมุนไพรที่มีสรรพคุณทางยาขึ้น เพื่อ</p> <p>ชาวบ้านจะได้เรียนรู้จากการใช้ทรัพยากรในพื้นที่และได้รับความรู้และจำแนกประเภทพืชที่มีสรรพคุณทางยาและนำมาใช้ประโยชน์ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม</p>	✓	✓		
		<p>การทำน้ำส้มควันไม้</p> <p>ชาวบ้านจะได้เรียนรู้เกี่ยวกับการผลิตถ่านจากกิ่งไม้และลำต้นซึ่งเป็นส่วนที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์และถูกทิ้งไว้ตามไร่นา โดยกระบวนการนี้ชาวบ้านจะได้เรียนรู้การทำน้ำส้มควันไม้โดยสกัดจากกิ่งไม้เหล่านี้ด้วย</p> <p>ซึ่งกิจกรรมนี้ทำให้ชาวบ้านได้รับความรู้เกี่ยวกับการผลิตสารควบคุมศัตรูพืชจากน้ำส้มและวิธีใช้ในแปลงเกษตรของชาวบ้านเองโดยการถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้านและจากวิทยากร</p>	✓			
		<p>การตัดไม้</p> <p>โดยทั่วไปแล้วมีกฎหมายห้ามตัดต้นไม้ในบริเวณป่าชุมชน อย่างไรก็ตามก็มีข้อยกเว้นในกรณีพิเศษ โดยต้นไม้ขนาดเล็กที่ตายแล้วจะนำไปทำเชื้อเพลิงในขณะที่ต้นไม้ขนาดใหญ่จะนำมาใช้ประโยชน์เช่น ใช้ในการสร้างรั้ว สร้างบ้าน แต่การใช้ประโยชน์จำเป็นจะต้องแจ้งวัตถุประสงค์และจำนวนการนำไปใช้ที่ชัดเจน</p> <p>จากการปฏิบัติกิจกรรมนี้ ชาวบ้านจะได้เรียนรู้ชนิดของต้นไม้ที่นำมาใช้ประโยชน์ โดยเน้นไปที่การใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน กลุ่มดังกล่าวได้จัดตั้งขึ้นเพื่อศึกษาดูงานรูปแบบความสำเร็จป่าชุมชนในพื้นที่ใกล้เคียง</p>	✓	✓		

โครงการ	องค์ประกอบ	กิจกรรมที่คาดหวัง	ระดับในการปฏิบัติ			
			ครัวเรือน	หมู่บ้าน	ตำบล	จังหวัด
การจัดการป่า	การจัดตั้งป่าชุมชน	<p>การขึ้นทะเบียนป่าชุมชน</p> <p>พื้นที่สาธารณะบริเวณโซน E สามารถจัดตั้งเป็นป่าชุมชนได้ แต่การขึ้นทะเบียนอย่างเป็นทางการนั้นต้องคำนึงถึงความต้องการของชุมชนด้วย</p> <p>กลุ่มป่าชุมชนจะได้มีการตั้งขึ้นเพื่อสำรวจพื้นที่สาธารณะร่วมกับผู้ใหญ่บ้านหรือกำนัน จากนั้นจัดทำข้อเสนอไปยัง อบต. หรืออำเภอ เอกสารดังกล่าวจะถูกส่งต่อไปยัง สำนักงานป่าไม้ระดับอำเภอ จังหวัด และส่วนกลางตามลำดับ ต่อจากนั้น เจ้าหน้าที่สำนักงานป่าไม้และผู้นำชุมชนจะทำการสำรวจพื้นที่ เจ้าหน้าที่สำนักงานป่าไม้ส่วนกลางและจังหวัดจะรายงานผลสรุปและส่งต่อสำนักงานใหญ่ของกรมป่าไม้เพื่ออนุมัติ เมื่ออนุมัติแล้ว ทางกลุ่มจะทำการแบ่งเขตและวางป้ายเขตให้ชัดเจน</p> <p>จากการปฏิบัติกิจกรรมนี้ ชาวบ้านจะได้เรียนรู้การทำงานร่วมกันกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมนี้ขอแนะนำ คือ ให้มีการศึกษาดูงาน แลกเปลี่ยนข้อมูลความรู้กับชุมชนอื่นที่ได้จัดตั้งป่าชุมชนในพื้นที่ใกล้เคียง</p>		✓	✓	✓
	การจัดการป่าชุมชน	<p>การจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชน</p> <p>คณะกรรมการป่าชุมชนจัดตั้งขึ้นจากสมาชิกในพื้นที่ป่าชุมชน ชาวบ้านจะเป็นผู้ตั้งกฎและข้อบังคับในการอนุรักษ์ จัดการ ใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนภายใต้กฎหมายที่มีอยู่</p> <p>จากการปฏิบัติกิจกรรมนี้ ชาวบ้านจะได้เรียนรู้เกี่ยวกับกฎข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ การจัดการ และการใช้ประโยชน์จากป่า โดยการฝึกปฏิบัติจริงจะทำให้ชาวบ้านเรียนรู้ในการตั้งกฎข้อบังคับเพื่อใช้ในการรักษาป่าชุมชนเอาไว้ได้ด้วยตนเอง</p> <p>ขอแนะนำคือชาวบ้านควรได้มีการศึกษาดูงาน แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับคณะกรรมการที่มีประสบการณ์ด้านนี้</p>		✓	✓	✓

ส่วนที่ 1 แผนแม่บทระดับจังหวัด (M/P)

โครงการ	องค์ประกอบ	กิจกรรมที่คาดหวัง	ระดับในการปฏิบัติ			
			ครัวเรือน	หมู่บ้าน	ตำบล	จังหวัด
การจัดการป่า	การจัดการป่าชุมชน	<p>การเสริมสร้างความแข็งแกร่งให้กับคณะกรรมการป่าชุมชน</p> <p>จัดคณะกรรมการป่าชุมชนที่จัดตั้งขึ้น จะต้องเผยแพร่สาธารณชนทราบ แม้ว่ากิจกรรมนี้เน้นไปที่การจัดการภายในชุมชน แต่สมาชิกจะต้องร่วมมือกับฝ่ายอื่นๆที่เกี่ยวข้องภายนอกชุมชนด้วย เพื่อให้มีความเข้าใจตรงกันระหว่างชาวบ้านและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย</p> <p>ขอการศึกษาดูงานกับคณะกรรมการป่าชุมชนกลุ่มอื่นๆที่ประสบความสำเร็จเป็นสิ่งจำเป็นที่จะช่วยให้มีการจัดการร่วมกับชุมชนได้ดีขึ้น รวมไปถึงการแลกเปลี่ยนข้อมูล เช่นปัญหาอุปสรรค ในการดำเนินงาน</p>		✓	✓	
		<p>การตั้งกฎข้อบังคับ (การเก็บผลิตภัณฑ์จากป่า)</p> <p>เพื่อเป็นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติป่าชุมชนอย่างยั่งยืนแล้ว จำเป็นจะต้องมีการตั้งกฎระเบียบข้อบังคับขึ้น โดยคณะกรรมการป่าชุมชนจะทำการสำรวจและจำแนกผลิตภัณฑ์จากป่าที่เก็บได้ และพิจารณาจำนวนและเวลาที่เหมาะสมกับการเก็บเกี่ยว รวมไปถึง การปฏิบัติเพื่อรักษาทรัพยากรธรรมชาติเอาไว้ คณะกรรมการจะแจ้งกฎระเบียบต่างๆรวมทั้งบทลงโทษแก่ผู้ฝ่าฝืนกฎให้ชาวบ้านในชุมชนและละแวกใกล้เคียงทราบ</p> <p>จากการปฏิบัติกิจกรรมนี้ ชาวบ้านจะได้รับความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติในบริเวณป่าชุมชนและการใช้ประโยชน์จากป่า และจัดตั้งกฎระเบียบให้สอดคล้องกัน</p> <p>ควรมีการศึกษาดูงานโดยการเยี่ยมชมชุมชนอื่นๆที่มีแบบอย่างที่ดีเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลความรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทเรียนที่ได้รับ</p>		✓	✓	

โครงการ	องค์ประกอบ	กิจกรรมที่คาดหวัง	ระดับในการปฏิบัติ			
			ครัวเรือน	หมู่บ้าน	ตำบล	จังหวัด
การจัดการป่า	การศึกษาคุณค่าของป่า	<p>การจำแนกพืชพันธุ์และทรัพยากรที่มีค่า</p> <p>พืชพันธุ์และสัตว์ชนิดต่างๆที่มีอาศัยในป่านี้มีคุณค่าในแง่ของการนำมาใช้ประโยชน์ได้หลากหลายไม่ว่าจะเป็น คุณค่าทางด้านโภชนาการ มีสรรพคุณทางยา ให้พลังงานหรือการควบคุมศัตรูพืชแบบธรรมชาติเช่น ควบคุมแมลง แต่พืชพันธุ์และสัตว์เหล่านี้กำลังเผชิญกับสถานการณ์อันตรายเนื่องจากการนำไปใช้อย่างผิดๆ ดังนั้นจึงควรมีการก่อตั้งกลุ่มขึ้นมา โดยชาวบ้านจะทำการสำรวจและจำแนกชนิดและคุณค่า</p> <p>ทางหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีส่วนร่วมในการให้ความรู้เช่น เจ้าหน้าที่จากทางสำนักงานป่าไม้ และวิทยากรควรให้ความรู้แก่ชาวบ้านทั้งภายในชุมชนและภายนอกด้วย จากการฝึกปฏิบัติชาวบ้านจะได้นำภูมิปัญญามาจำแนกและบันทึกชนิดพืชและสัตว์ที่กำลังจะสูญพันธุ์และถูกคุกคามจากนั้นจะได้ทำการบันทึกลักษณะของการนำมาใช้ประโยชน์รวมทั้งออกมาตรการเพื่อการอนุรักษ์และขยายพันธุ์</p> <p>ควรมีการศึกษาดูงานกับสถาบันที่เกี่ยวข้องเช่น สวนพฤกษศาสตร์หรือพิพิธภัณฑ์ในพื้นที่ (เช่น เชียงใหม่) และเยี่ยมชมแลกเปลี่ยนความรู้กับชุมชนอื่นๆที่ทำกิจกรรมคล้ายคลึงกัน</p>		✓	✓	✓
		<p>การเผยแพร่ความรู้</p> <p>ความรู้ที่ได้จากการจำแนกคุณค่าทรัพยากรในพื้นที่ควรเผยแพร่ไปสู่ชุมชนอื่นเพื่อกระตุ้นให้ชาวบ้านตระหนักถึงความเป็นเจ้าของทรัพยากรป่าร่วมกัน ชาวบ้านในชุมชนควรได้รับทราบเรื่องนี้เพื่อจะได้ลงมืออนุรักษ์ และเผยแพร่ความรู้ โดยเริ่มจากการก่อตั้งกลุ่มเล็กๆอาจจะด้วยความช่วยเหลือจากครูในพื้นที่</p> <p>ช่องทางในการเผยแพร่ความรู้มีอยู่มากมายเช่น การประชุม คณะกรรมการป่าชุมชน การเรียนการสอนในโรงเรียน โดยทางอบต.</p> <p>และ ส.ป.ก.จังหวัดจะทำการแจ้งข้อมูลเหล่านี้ในระดับจังหวัดแก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเช่น อบจ. สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมระดับจังหวัด เพื่อสนับสนุนในการจัดทำเอกสารแผ่นพับและใบปลิว</p>		✓	✓	✓

ส่วนที่ 1 แผนแม่บทระดับจังหวัด (M/P)

โครงการ	องค์ประกอบ	กิจกรรมที่คาดหวัง	ระดับในการปฏิบัติ			
			ครัวเรือน	หมู่บ้าน	ตำบล	จังหวัด
การจัดการป่า	การศึกษาคุณค่าของป่า	<p>การสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ</p> <p>สถานที่ที่มีศักยภาพในด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศควรได้รับการสนับสนุน โดยชาวบ้านสามารถสำรวจ จำแนก และเสนอเรื่องนี้แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น อบต. และ อบจ.</p> <p>ชาวบ้านจะได้เรียนรู้การส่งเสริมพื้นที่และทรัพยากรธรรมชาติในบริเวณของตนในเชิงพาณิชย์จำเป็นต้องสอดคล้องกับแนวทางการจัดการอย่างยั่งยืน นอกจากนี้ชาวบ้านจะได้เรียนรู้ธุรกิจด้านนี้และปรับใช้ในสถานการณ์ของตนได้</p> <p>บุคคลที่สนใจ โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชนควรได้รับความรู้และการฝึกฝนด้านนี้เป็นอย่างดี โดยมีการศึกษาดูงานเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้กับชุมชนที่ทำธุรกิจด้านนี้มาก่อน</p> <p>นอกจากนี้ควรจัดการศึกษาดูงานแก่นักเรียนเพื่อไปดูงานยังโรงเรียนอื่นที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเช่นเดียวกัน</p>		✓	✓	✓
การฟื้นฟูป่า	การฟื้นฟูป่า	<p>กิจกรรมปลูกป่า</p> <p>บุคคลหลักของกิจกรรมนี้จะทำการระดมกำลังชาวบ้านในชุมชนเพื่อการสำรวจป่าและหาสถานที่สำหรับปลูกป่า ส่วนเรื่องเวลาในการปลูกชาวบ้านจะประชุมร่วมกันและกำหนดเวลาขึ้น ชาวบ้านจะทำการวัดขนาดพื้นที่ จากนั้นแจ้งความประสงค์ขอต้นกล้าไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ศูนย์เพาะกล้าไม้ในพื้นที่</p> <p>ชาวบ้านจะติดตามผลในอัตราการเจริญเติบโตของต้นไม้และอาจมีการระดมกำลังเพื่อปลูกซ่อมต้นไม้ที่ตาย</p>		✓	✓	✓

โครงการ	องค์ประกอบ	กิจกรรมที่คาดหวัง	ระดับในการปฏิบัติ			
			ครบถ้วน	หมู่บ้าน	ตำบล	จังหวัด
การฟื้นฟูป่า	การฟื้นฟูป่า	<p>การทำแนวกันไฟ</p> <p>โดยที่ไฟป่าเกิดขึ้นบ่อยครั้งในช่วงฤดูแล้งทั้งในพื้นที่ป่าอนุรักษ์และป่าชุมชนซึ่งมีสาเหตุส่วนใหญ่เกิดจากน้ำมือมนุษย์ ดังนั้นชาวบ้านจะได้เรียนรู้การป้องกันและควบคุมไฟป่า โดยการจัดตั้งกลุ่มขึ้นมาและทำการสำรวจแนวกันไฟที่เหมาะสม</p> <p>หน่วยควบคุมไฟป่าของกรมป่าไม้จะเป็นผู้ให้ความรู้และสาธิตวิธีการทำแนวกันไฟ จากนั้นชาวบ้านจะได้ระดมกำลังร่วมกันทำแนวกันไฟในช่วงต้นฤดูแล้ง โดยกลุ่มจะติดตามผลในสถานภาพแนวกันไฟและบำรุงรักษาเท่าที่จำเป็น</p>		✓	✓	✓
		<p>กิจกรรมพิทักษ์ป่าชุมชน</p> <p>การติดตามผลไฟป่าควรดำเนินการอย่างเหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงฤดูแล้ง ดังนั้นชุมชนควรจัดจ้างหรือหาอาสาสมัครทำหน้าที่พิทักษ์ป่าชุมชนที่เป็นคนในพื้นที่และได้รับการฝึกในการป้องกันและควบคุมไฟป่ามาเป็นอย่างดี</p>		✓	✓	
	การทำแนวเขตป่า	<p>การแบ่งแนวเขตป่าให้ชัดเจน</p> <p>ในความเป็นจริงแล้วเขตต่างๆในพื้นที่ป่าไม่ได้รับการแบ่งเขตอย่างชัดเจน เป็นเหตุให้เกิดการแสวงหาประโยชน์จากพื้นที่ป่าเพื่อบริโภคและการค้าอย่างง่ายตาย ดังนั้นจึงควรทำแนวเขตป่าให้ชัดเจน</p> <p>โดยชาวบ้านควรตั้งกลุ่มขึ้นเพื่อประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเช่น สำนักงานป่าไม้ และอบต. จัดประชุมเพื่อสร้างความเข้าใจ รวมทั้งสำรวจป่าเพื่อระบุแหล่งที่ถูกบุกรุก โดยแนวทางการแก้ไขปัญหาจะกำหนดขึ้นร่วมกันระหว่างชาวบ้าน อบต. และ เจ้าหน้าที่สำนักงานป่าไม้ จากนั้นจะวางป้ายกำหนดแนวเขตป่า</p>		✓	✓	✓

ส่วนที่ 1 แผนแม่บทระดับจังหวัด (M/P)

โครงการ	องค์ประกอบ	กิจกรรมที่คาดหวัง	ระดับในการปฏิบัติ			
			ครัวเรือน	หมู่บ้าน	ตำบล	จังหวัด
การอนุรักษ์ดินและน้ำ	การอนุรักษ์ดิน	<p>การอนุรักษ์ดินในพื้นที่การเกษตร</p> <p>ปัจจุบันชาวบ้านหันมาสนใจการเกษตรอินทรีย์มากขึ้นเนื่องจากเกษตรกรใส่ใจด้านสุขภาพและผลกระทบต่อสุขภาพจากการใช้ปุ๋ยเคมี นอกจากนี้การเกษตรอินทรีย์สามารถช่วยลดต้นทุนและวัตถุดิบที่ใช้มีอยู่ในท้องถิ่น แต่การทำเกษตรอินทรีย์มักมีค่าใช้จ่ายสูง และเนื่องจากระบบเกษตรอินทรีย์แบบครบวงจรนั้นเป็นเรื่องยากที่จะปฏิบัติ ดังนั้นจึงควรทำการทดลองในพื้นที่แปลงเล็กๆก่อน</p> <p>ชาวบ้านจะได้เรียนรู้จากการปฏิบัติโดยได้รับคำแนะนำจากวิทยากรที่มาให้ความรู้และสาธิตให้ดู</p> <p>ควรมีการศึกษาดูงานจากแบบอย่างตามสถาบันต่างๆหรือแปลงเกษตรกรรายอื่น</p>	✓			
		<p>การปรับปรุงดิน : การทำปุ๋ยชีวภาพ/ปุ๋ยหมัก</p> <p>เพื่อเป็นการปรับปรุงโครงสร้างและความอุดมสมบูรณ์ของดิน ควรส่งเสริมการทำปุ๋ยชีวภาพ/ปุ๋ยหมักจากทรัพยากรในท้องถิ่น เพราะจะช่วยลดการใช้ปุ๋ยเคมีลงโดยอัตโนมัติ แม้ว่าปัจจุบันจะมีการส่งเสริมการใช้ปุ๋ยชีวภาพ/ปุ๋ยหมักในบางพื้นที่ แต่ก็ควรมีการขยายให้แพร่หลายมากขึ้น</p> <p>ชาวบ้านสามารถเรียนรู้จากการฝึกปฏิบัติได้จากคำแนะนำของวิทยากรที่มาให้ความรู้และสาธิตให้ดู</p> <p>ควรมีการศึกษาดูงานจากแบบอย่างตามสถาบันต่างๆเช่น มหาวิทยาลัยแม่โจ้</p>	✓			

โครงการ	องค์ประกอบ	กิจกรรมที่คาดหวัง	ระดับในการปฏิบัติ			
			ครบถ้วน	หมู่บ้าน	ตำบล	จังหวัด
การอนุรักษ์ดินและน้ำ	การอนุรักษ์น้ำ	<p>การสร้างฝายชะลอน้ำ</p> <p>การสร้างฝายชะลอน้ำได้ดำเนินการในพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทยมาเป็นเวลานานแล้วโดยใช้วัสดุดิบท้องถิ่นเช่น หินและต้นไม้ที่ตายแล้ว โดยความรู้และเทคนิคดังกล่าวนำมาใช้อีกครั้งในพื้นที่เนื่องจากง่าย สะดวก และไม่เสียค่าใช้จ่ายแต่อย่างใด แต่มีประสิทธิภาพสูงในการอนุรักษ์น้ำและฟื้นฟูป่า</p> <p>ชาวบ้านเริ่มจากการสำรวจป่าและหาสถานที่ที่เหมาะสมกับการสร้างฝายชะลอน้ำไว้ใช้ประโยชน์ในฤดูแล้ง จากนั้นชาวบ้านได้ระดมกำลังช่วยกันก่อสร้างโดยมีวิทยากรเป็นผู้ให้ความรู้ด้านการทำหน้าที่ของฝายชะลอน้ำ และสถานที่ตั้งที่เหมาะสม ดังนั้นชาวบ้านจะได้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง และตั้งกลุ่มอาสาสมัครทำมีหน้าที่ติดตามผลฝายเป็นระยะๆและเตรียมซ่อมเท่าที่จำเป็น</p> <p>ควรมีการศึกษาดูงาน เยี่ยมชมชุมชนอื่นๆ ที่มีกิจกรรมคล้ายคลึงกัน</p>		✓	✓	
		<p>การกำจัดตะกอนบริเวณฝายชะลอน้ำ</p> <p>กลุ่มอาสาสมัครในชุมชนจะระดมกำลังเพื่อกำจัดตะกอนบริเวณฝายเป็นระยะๆ ประมาณ 2-3 ปีต่อครั้ง เนื่องจากตะกอนดังกล่าวจะทำให้เกิดมลภาวะทางน้ำและทำให้น้ำในฝายไหลไม่สะดวก</p>		✓	✓	

ส่วนที่ 1 แผนแม่บทระดับจังหวัด (M/P)

โครงการ	องค์ประกอบ	กิจกรรมที่คาดหวัง	ระดับในการปฏิบัติ			
			ครัวเรือน	หมู่บ้าน	ตำบล	จังหวัด
การอนุรักษ์ดินและน้ำ	การอนุรักษ์น้ำ	<p>การขุดลอกลำน้ำ</p> <p>ในพื้นที่ปฏิรูปมีแหล่งน้ำอยู่มากมายเช่น แม่น้ำ ลำธาร คลอง และบึง อย่างไรก็ตามแหล่งน้ำดังกล่าวมักเหือดแห้งไปในช่วงฤดูแล้ง ดังนั้นจึงมีการขุดลอกลำน้ำโดยใช้ทั้งคนและเครื่องจักร</p> <p>ในกรณีแหล่งน้ำที่มีขนาดเล็ก กลุ่มอาสาสมัครในหมู่บ้านจะทำการระดมกำลังและขุดลอกในช่วงฤดูแล้ง</p> <p>ในกรณีที่เป็นแหล่งน้ำขนาดใหญ่ ที่มีแม่น้ำ/คลองไหลผ่านจำเป็นจะต้องปรึกษาชาวบ้านและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเนื่องจากมีปัญหาดังกล่าวเช่นการรุกรานพื้นที่เนื่องจากการขุดหาแหล่งน้ำ ดังนั้นจึงจำเป็นจะต้องได้รับความเห็นชอบจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง</p> <p>และเนื่องจากแหล่งน้ำขนาดใหญ่จะต้องใช้เครื่องจักรในการขุดวิทยากร(เจ้าหน้าที่ด้านเทคนิคจาก อบต., ส.ป.ก.จังหวัด, อบจ., ฯลฯ)ควรเป็นผู้ให้การสนับสนุนด้านเทคนิคเช่น คำแนะนำในการใช้เครื่องมือ วิธีการใช้ ค่าใช้จ่ายโดยประมาณ และอื่นๆ จากนั้นทำแผนการทำงานโดยระบุวิธีปฏิบัติและงบประมาณโดยประมาณ</p> <p>การเรียนรู้จากการปฏิบัติ ชาวบ้านจะได้เรียนรู้จากการร่วมงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จากการทำแผนและติดต่อประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเรื่องการสนับสนุนด้านต่างๆ</p>		✓	✓	✓

5.3.3 แผนปรับปรุงคุณภาพชีวิต

(1) บทเรียนที่ได้จากการสำรวจแบบมีส่วนร่วม

ในมุมมองทางด้านเศรษฐกิจสังคมของชีวิตชนบท มีปัญหาอยู่หลายอย่างที่พบจากการสำรวจแบบมีส่วนร่วม และจากการวิเคราะห์ข้อมูล ที่เห็นได้ชัดมีดังนี้:

1. ชาวบ้านตกอยู่ในปัญหายุ่งยากทางการเงินและการจัดการ

- รายได้จากการเกษตรตกต่ำ
- ค่าใช้จ่ายในครัวเรือนสูง
- หนี้ของครัวเรือนเป็นภาระหนัก

2. โอกาสที่จะหารายได้นอกภาคเกษตรกรรมมีอยู่จำกัด

โดยทั่วไป เกษตรกรก็มีชีวิตอยู่อย่างไม่มั่นคงนัก ขณะที่โอกาสหารายได้นอกภาคเกษตรกรรมมีอยู่จำกัด รายได้จากการเกษตรก็ไม่พอเลี้ยงชีพ ฉะนั้น เมื่อมีความเสียหายเกิดขึ้นกับพืชผลตามฤดูกาล โดยเฉพาะพืชเศรษฐกิจ (cash crops) เกษตรกรก็ถึงกับหมดเนื้อหมดตัว นอกจากนั้น ค่าใช้จ่ายที่ค่อนข้างสูงเมื่อเทียบกับรายรับทำให้เกษตรกรเป็นหนี้ และการใช้สารเคมีในปริมาณสูง เป็นเหตุให้ต้องใช้จ่ายเงินในการรักษาสุขภาพและความเป็นอยู่

3. เพื่อสังคมในชนบทที่ยั่งยืน ควรสนับสนุนการปรับปรุงบริการสุขภาพและสวัสดิการของชาวบ้านในท้องถิ่นให้เชื่อมโยงกับการจัดการและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ

เพื่อที่จะเอาชนะปัญหาดังกล่าวและให้บรรลุเป้าหมายในการพัฒนาชนบทและการเกษตร โครงการที่มีหลักการดังต่อไปนี้ จะต้องเป็นหลักสำคัญอยู่ในการวางแผน

- การปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่
- การพัฒนาแหล่งเงินทุน
- การปรับปรุงบริการสุขภาพและสวัสดิการ
- การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน

(2) โครงการปรับปรุงคุณภาพชีวิต

เนื่องจากการมีรายได้ต่ำและค่าใช้จ่ายสูงเป็นปัญหาสำคัญอยู่ในพื้นที่ ฉะนั้นแผนปรับปรุงจึงควรเน้นไปที่การเพิ่มรายได้และลดค่าใช้จ่าย พบว่า 72.8% ของครัวเรือน หากินอยู่กับการเกษตร และน้อยกว่า 5% ของครัวเรือน มีการทำหัตถกรรม จากข้อเท็จจริงอันนี้ จึงเห็นชัดว่าแนวทางการสร้างรายได้โดยการให้โอกาสในการ

ประกอบการจึงเป็นสิ่งที่สมควรสนับสนุนเป็นอย่างยิ่ง เป็นที่น่าสังเกตว่า นอกจากปัญหาเรื่องรายได้แล้ว ปริมาณการใช้จ่ายก็เป็นปัญหาที่สำคัญมากอีกด้วย ซึ่งหมายความว่าต้องมีแนวทางแก้ไขสองทางแยกกัน คือ (1) เพิ่มรายได้ (2) ลดค่าใช้จ่าย ในการนี้ จึงเสนอการดำเนินการไว้สามส่วน คือ การสร้างรายได้ การลดค่าใช้จ่าย และการประหยัดพลังงาน

1) การสร้างรายได้

ในพื้นที่ปฏิรูปที่ดินใน 4 จังหวัด เฉลี่ย 72.8% ของครัวเรือน เกี่ยวพันอยู่กับการเกษตรและเผชิญกับความลำบากในการหาเงินมาให้พอเลี้ยงชีพ เนื่องจากค่าใช้จ่ายที่แพงของปัจจัยการผลิตที่ใช้ในการเกษตร นอกจากนั้น โอกาสในการหารายได้เพิ่มในพื้นที่มีอยู่จำกัด เพราะไม่ค่อยมีโรงงานอุตสาหกรรมอยู่ในบริเวณนั้น ด้วยเหตุผลดังกล่าว จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะเน้นการเพิ่มรายได้และเพิ่มโอกาสในการประกอบการ

โดยเฉพาะในเขตพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน ซึ่งส่วนใหญ่ตั้งอยู่ใกล้กับป่า มีทรัพยากรธรรมชาติอยู่มาก ทรัพยากรที่ไม่ใช่ไม้ใหญ่ แต่เป็นผลผลิตจากป่า เช่น หน่อไม้ เห็ด แมลงที่กินได้ อาจเป็นแหล่งที่หารายได้เพิ่มได้อย่างสำคัญ ในปัจจุบัน การทำประโยชน์จากผลผลิตดังกล่าวยังไม่มีการจัดการที่ดี ดังนั้น หากมีการใช้ทรัพยากรดังกล่าวภายใต้การจัดการที่เหมาะสม ก็จะเป็นกระตุ้นให้เกิดกิจกรรมเพิ่มรายได้ได้อย่างดีทีเดียว

อีกอย่างหนึ่งที่จะเป็นการเพิ่มรายได้ได้ คือการทำหัตถกรรมประเภท ดอกไม้จากใยของพืช เสื่อทอจากหญ้า โคมไฟมะพร้าว รวมทั้ง หน่อไม้ เห็ด และไวน์ผลไม้ และขนมแบบไทย เป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องเพิ่มมูลค่าผลิตผลก่อนนำไปจำหน่าย นอกจากนั้นควรพิจารณาให้มีการประยุกต์งานหัตถกรรม

2) การลดค่าใช้จ่าย

เพราะค่าใช้จ่ายก่อให้เกิดหนี้และภาระ เกษตรกรจึงควรปรับเศรษฐกิจในครัวเรือนด้วยการลดค่าใช้จ่าย จากข้อเท็จจริงว่า การเพิ่มผลผลิตการเกษตรหรือการหารายได้เพิ่มนั้นเป็นไปได้ได้น้อยมาก จึงควรมาเน้นที่การลดค่าใช้จ่ายกันมากกว่า แม้ว่าความคาดหวังจะนับว่าไม่สูงนัก ก็น่าจะลองเริ่มต้นทำกันดู อาจจะเป็นไปได้ที่การลดค่าใช้จ่ายจะเป็นจุดที่ผันเปลี่ยนเศรษฐกิจของครัวเรือนได้ และเมื่อนั้นก็จะเป็นศักยภาพของการพัฒนาชนบทได้อย่างดีทีเดียว

สิ่งสำคัญที่ทำทลายให้ลองทำ คือ การหยุดการไหลออกของเงินจากครัวเรือน เพื่อลดค่าใช้จ่าย ชาวบ้านจะต้องผลิตทุกอย่างที่พอทำได้ด้วยตนเองแทนการซื้อจากภายนอก เนื่องจากอาหารเป็นค่าใช้จ่ายที่มีส่วนมากที่สุด จึงแนะนำให้ปลูกสิ่งที่กินได้ในสวนครัว ของแต่ละครัวเรือน เช่น พริก ผัก ผลไม้ นอกจากนั้น ของอุปโภคประจำวันบางอย่าง เช่น ยาสระผม สบู่ ผงซักฟอก อาจทำขึ้นใช้เองในบ้านได้ สรุปได้ว่า แผนยกระดับความเป็นอยู่นั้น เน้นในความสำเร็จของการพึ่งพาตนเอง

3) การประหยัดพลังงาน

การประหยัดพลังงานก็เป็นกิจกรรมหนึ่งที่ช่วยลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน โดยสามารถทำให้เป็นแนวทางเดียวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ในพื้นที่บางแห่ง ชาวบ้านยังคงใช้เศษไม้และถ่านเป็นเชื้อเพลิงอยู่เพื่อรักษาทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้ ชาวบ้านก็ควรหาหนทางที่จะประหยัดการใช้ให้มากที่สุด โดยวิธีปฏิบัติดังนี้ (1) มีการผลิตและใช้เตาที่มีประสิทธิภาพสูง (2) มีการผลิตและใช้ถ่านที่มีคุณภาพ และ (3) นำสนุดำ (physic nuts) เข้ามาใช้

(3) โครงการพัฒนาแหล่งเงินทุน

ในทางเดียวกันกับนวัตกรรมของเทคโนโลยีการเกษตรที่มีความต้องการเงินทุนค่อนข้างสูง ทุกวันนี้ เกษตรกรต้องการเงินลงทุนสำหรับกิจกรรมหลายอย่าง เช่น การสร้างสระน้ำในไร่ การซื้อเครื่องจักรและวัวควาย และค่าใช้จ่ายในการเพาะปลูกตามฤดูกาล เช่น ค่าเตรียมดิน ค่าเมล็ดพันธุ์ ค่าปุ๋ย นอกจากนี้ เงินทุนยังจำเป็นต่อการพัฒนาชนบทในด้านอื่นด้วย เช่น การสร้างงานเพื่อเพิ่มรายได้ กิจกรรมเฉพาะกลุ่มของชาวบ้าน การสร้างสิ่งพื้นฐานที่จำเป็น และเนื่องจากในชนบทกระแสเงินไม่สะพัดเท่าในเมือง การให้สินเชื่อหรือเครดิตจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่จะดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้คงอยู่ต่อไปได้

จนถึงปัจจุบัน รัฐบาลได้จัดหาแหล่งเงินทุนพัฒนาชนบทไว้ให้แล้วหลายแหล่งด้วยกัน บางแหล่งเป็นเงินกู้ของธนาคาร บางแหล่งก็เป็นเงินทุนพัฒนาที่ให้โดยกระทรวงทบวงกรมต่างๆ ตัวอย่างของแหล่งเงินทุนต่างๆ มีดังนี้

- เงินทุนบรรเทาความยากจน
- เงินทุนหมู่บ้าน (หมู่บ้านละ 1 ล้านบาท)
- เงินทุนพัฒนาเศรษฐกิจ
- โครงการให้สินเชื่อเพื่อพัฒนาชนบท
- ธกส.
- กองทุนปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม
- เงินกู้ของกรมการค้าภายใน

ในขณะที่ เกษตรกรที่เป็นหนี้มีเปอร์เซ็นต์ค่อนข้างสูง เนื่องจากมีรายได้น้อย ประกอบกับค่าใช้จ่ายสูง จากข้อเท็จจริงอันนี้เอง ความเป็นไปได้ในการสร้างกำไรของกิจกรรมที่ลงทุน จะต้องมีการพิจารณาอย่างรอบคอบเพื่อไม่ให้เกิดการก่อหนี้เพิ่มขึ้น ดังนั้น เงินทุนหมุนเวียนในชุมชนที่บริหารจัดการโดยชาวบ้านเองจึงเป็นทางเลือกที่ดีอันหนึ่ง ในกรณีนี้ จำเป็นที่จะต้องจัดตั้งกลุ่มชาวบ้านที่มีความสนใจร่วมกัน โดยใช้ทุนเริ่มต้นที่ระดมจากชาวบ้านด้วยตนเองในวงเงินไม่สูงนัก หรือจากแหล่งเงินทุนของหน่วยราชการ ซึ่งจะพิจารณาให้ตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้

(4) โครงการปรับปรุงบริการสุขภาพและสวัสดิการ

1) การปรับปรุงบริการสุขภาพ

ในพื้นที่ชนบท มีโรงพยาบาลและสถานพยาบาลอยู่จำกัด และชาวบ้านมักไม่มีเงินเก็บพอสำหรับกรณีฉุกเฉิน ในสถานการณ์เช่นนี้ การป้องกันรักษาสุขภาพคือปัจจัยสำคัญ การรักษาสุขภาพให้ดีขึ้นทำได้ด้วยการบริโภคอาหารที่ดีและการดูแลตัวเอง ทุกวันนี้มีการออกกำลังเดินแอโรบิกกันทั่วประเทศ ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายการดูแลสุขภาพ นอกจากนี้ การรักษาแบบวิถีชาวบ้านก็ควรส่งเสริมให้มีการใช้แพร่หลาย เช่น การนวดแผนไทย การใช้ยาสมุนไพร เป็นต้น

ในแง่ของการป้องกัน สิ่งสำคัญที่จะต้องระวังคือ เรื่องความเสี่ยงต่อการบาดเจ็บ และการระบาดของโรค ตามที่มีอุบัติเหตุในท้องถนนเกิดขึ้นมากมายในแต่ละวัน โดยเฉพาะที่มีสาเหตุมาจากการขับขี่จักรยานยนต์ ดังนั้น การรณรงค์เพื่อลดอุบัติเหตุในท้องถนนจึงกำหนดไว้ในโครงการนี้ โดยทำร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและตำรวจ นอกจากเรื่องอุบัติเหตุทางถนนแล้วยังมีเรื่องการใช้สารเคมีในการเกษตร ดังที่กล่าวไว้ในบทที่ 2 การปนเปื้อนของสารเคมีในเลือดพบได้ในเกษตรกรหลายคน ฉะนั้น การส่งเสริมให้มีการใช้สารเคมีอย่างถูกต้อง ควรจะมีการดำเนินงาน มีใช้เพื่อจุดประสงค์ในการเกษตรเพียงอย่างเดียว แต่ต้องรวมไปถึงการรักษาสุขภาพด้วย

2) การเผยแพร่วัฒนธรรม

ชาวบ้านโดยเฉพาะผู้สูงอายุเกรงกันว่าวัฒนธรรมดั้งเดิมจะสูญหายไปในช่วงนี้ จากงานศึกษาพบว่า ประเพณีเก่าๆ ของท้องถิ่นหลายประเพณีกำลังสูญหายไป ยิ่งหายไปก็ยิ่งต้องมีสำนักของการรักษาประเพณีที่เหลือไว้ ในอดีตมีการประกอบพิธีต่างๆ ที่จะบูชาเทวดาอารักษ์และสืบชะตาป่า พิธีเหล่านี้จะมีผลต่อเนื่องกับกิจกรรมการดูแลสุขภาพต้นน้ำลำธารที่ประชาชนมีส่วนร่วมเกี่ยวข้อง ในอดีตประเพณีการเลี้ยงผีต้นน้ำมีผลให้เกิดการรักษาป่า อันเป็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ถูกต้อง

นอกจากนั้น ภูมิปัญญาของชาวบ้านได้เข้ามามีบทบาทในวงการแพทย์ ผู้สูงอายุหลายคนได้นำภูมิความรู้ทางสมุนไพรมาใช้ในการเสริมสุขภาพ เทคนิคงานฝีมือที่ใช้วัสดุจากธรรมชาติก็มีการพัฒนาขึ้นมาอันเป็นภูมิปัญญาส่วนหนึ่งของชาวบ้าน ในแง่ของการพัฒนาชนบท ประเพณีและภูมิปัญญาเหล่านี้น่าจะมีการพัฒนาเผยแพร่ขึ้นมาอย่างจริงจัง อันจะเป็นกุญแจสำคัญต่อการฟื้นฟูพลังอำนาจของท้องถิ่นให้มีชีวิตชีวาขึ้นมาอีกได้

(5) โครงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน

เพื่อเสริมสร้างความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น จึงเสนอโครงสร้างพื้นฐาน 7 ประเภท คือ

- การจัดทำระบบประปาหมู่บ้าน
- การขยายระบบประปาในหมู่บ้าน
- การติดตั้งไฟฟ้าในหมู่บ้าน
- การขยายการบริการไฟฟ้า
- การปรับปรุงถนนในหมู่บ้าน
- การปรับปรุงการจัดเก็บและกำจัดขยะ
- การบำบัดน้ำเสีย

ตารางที่ 5.3.2 องค์ประกอบโครงการด้านแผนการปรับปรุงคุณภาพชีวิต

โครงการ	องค์ประกอบ	กิจกรรมที่คาดหวัง	ระดับในการปฏิบัติ			
			ครัวเรือน	หมู่บ้าน	ตำบล	จังหวัด
การปรับปรุงคุณภาพชีวิต	การสร้างรายได้	<p>กิจกรรมสร้างรายได้นอกภาคการเกษตร</p> <ul style="list-style-type: none"> - ชาวบ้านเรียนรู้การหารายได้จากการผลิตนอกเหนือจากการเกษตรโดยการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่ จากนั้นทำการจัดจำหน่าย - ผลิตโดยค่านึงถึง 3 หลัก (1) ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่ (2) เพิ่มมูลค่า (3) เริ่มทำการตลาดภายในชุมชน/ตำบล <p>กิจกรรมที่คาดหวัง</p> <ul style="list-style-type: none"> - ฝึกอบรมจากวิทยากรกระบวนการ (จากองค์กรพัฒนาเอกชน หรือเกษตรกรที่มีศักยภาพ) เพื่อค้นหาทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในพื้นที่และทางเลือกในการทำกิจกรรมที่เกษตรกรให้ความสนใจมากที่สุด - ทำแผนการขายโดยกำหนดวิธีการ สถานที่ และปริมาณผลผลิต ถ้ามีความจำเป็นต้องใช้เครื่องมือในการผลิตจะต้องคำนึงถึงผลกำไรที่จะได้รับด้วย - เชิญวิทยากร (องค์กรพัฒนาเอกชน หรือเกษตรกรที่มีศักยภาพ ฯลฯ) ให้การอบรมด้านเทคนิคที่จำเป็นต้องใช้ในการผลิต - จัดซื้อเครื่องมือในการผลิตโดยได้รับความเห็นชอบจากกลุ่ม 	✓			

ส่วนที่ 1 แผนแม่บทระดับจังหวัด (M/P)

โครงการ	องค์ประกอบ	กิจกรรมที่คาดหวัง	ระดับในการปฏิบัติ			
			ครัวเรือน	หมู่บ้าน	ตำบล	จังหวัด
		<ul style="list-style-type: none"> - ฝึกปฏิบัติจริง - ติดตามระบบบัญชี - ทางเลือกที่เป็นไปได้มีดังนี้ (1) การทำกระดาษสาจากเส้นใยที่ได้จากพืช (2) การทำเสื่อจากก้านไผ่ (3) การทำตะเกียงจากมะพร้าว (4) การทำขนมไทย (5) สิ่งทอต่างๆ และ (6) ผลผลิตที่ได้จากการเพาะปลูกเช่น เห็ด หน่อไม้ และไวน์ผลไม้ <p>ความเชื่อมโยง : กิจกรรมนี้สามารถเชื่อมโยงเข้ากับแผนอื่น (การจำหน่ายผลิตภัณฑ์จากป่า-องค์ประกอบการใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์ที่ได้จากป่า ; การจำหน่ายในตลาดชุมชน-องค์ประกอบด้านการตลาด)</p>				
การปรับปรุงคุณภาพชีวิต	การลดค่าใช้จ่าย	<p>กิจกรรมการลดค่าใช้จ่ายภายในบ้าน</p> <ul style="list-style-type: none"> - ชาวบ้านได้เรียนรู้การทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายภายในบ้าน เพื่อลดค่าใช้จ่ายโดยการผลิตของใช้ด้วยตนเองจากทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่ <p>กิจกรรมที่คาดหวัง</p> <ul style="list-style-type: none"> - จัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการกระตุ้นโดยวิทยากรกระบวนการ (จากองค์กรพัฒนาเอกชน หรือเกษตรกรที่มีศักยภาพ) เพื่อวิเคราะห์การใช้จ่ายในปัจจุบันและจำแนกของใช้ที่สามารถผลิตขึ้นใช้เองได้จากทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่ - เชิญวิทยากร (องค์กรพัฒนาเอกชน หรือเกษตรกรที่มีศักยภาพ ฯลฯ) ให้การอบรมด้านเทคนิคที่จำเป็นต่อใช้ในการผลิต - ติดตามผลกิจกรรม - ทางเลือกที่เป็นไปได้มีดังนี้ (1) การทำสบู่ (2) การทำน้ำยาเอนกประสงค์ (3) การทำยาสระผม 	✓			

โครงการ	องค์ประกอบ	กิจกรรมที่คาดหวัง	ระดับในการปฏิบัติ			
			ครัวเรือน	หมู่บ้าน	ตำบล	จังหวัด
การปรับปรุงคุณภาพชีวิต	การประหยัดพลังงาน	<p>การทำถ่านไม้, เตเผาถ่าน</p> <ul style="list-style-type: none"> - ชาวบ้านเรียนรู้วิธีการประหยัดพลังงานโดยการทำเตเผาถ่านที่มีประสิทธิภาพขึ้น โดยกลุ่มเป้าหมายจะอยู่ที่ครอบครัวที่ใช้ถ่านไม้ในการประกอบอาหาร - ชาวบ้านได้เรียนรู้วิธีการทำถ่านไม้จากกิ่งไม้และลำต้นที่ไม่ใช้แล้วและถูกทิ้งไว้ในพื้นที่การเกษตร - และในระหว่างกระบวนการเรียนรู้ ชาวบ้านได้เรียนรู้วิธีการสกัดน้ำส้มควันไม้จากกิ่งไม้เหล่านี้ด้วย - ชาวบ้านเรียนรู้การกำจัดแมลงจากน้ำส้มควันไม้และวิธีการใช้ - วัตถุประสงค์ภาพรวมคือเพื่อลดค่าใช้จ่ายภายในบ้านพร้อมกับลดผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติ - ความรู้ดังกล่าวจะอยู่ในรูปภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อถ่ายทอดสู่ผู้อื่นหนึ่งโดยวิทยาการที่เหมาะสม <p>กิจกรรมที่คาดหวัง</p> <ul style="list-style-type: none"> - ควรเริ่มจากกิจกรรมที่สร้างจิตสำนึกให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติ - สาธิตการทำเตเผาถ่านไปพร้อมกับการทำถ่านไม้ให้แก่ชาวบ้านที่มีความสนใจ - ฝึกปฏิบัติและสนับสนุนการเผยแพร่ความรู้ <p>ความเชื่อมโยง : องค์ประกอบนี้สามารถนำไปสู่การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติได้จากการ ลดการตัดไม้</p>	✓			
การพัฒนาพัฒนากองทุน	การพัฒนาและการเข้าถึงแหล่งเงินทุนในท้องถิ่น	<p>การจัดตั้งธนาคารชุมชน กองทุนหมู่บ้าน เงินทุนสวัสดิการ ฯลฯ</p> <ul style="list-style-type: none"> - ชาวบ้านเข้าถึงเงินกองทุนเพื่อนำไปใช้ในกาพัฒนาชนบท - เพื่อไม่ให้เกิดภาวะหนี้เสีย เงินกองทุนควรให้นำไปใช้เพื่อลงทุนในกิจกรรมพัฒนาชนบทมากกว่าการนำมาใช้จ่ายประจำวัน <p>กิจกรรมที่คาดหวัง</p> <ul style="list-style-type: none"> - ตั้งกลุ่มชาวบ้านที่มีความสนใจร่วมกันเช่น กลุ่มผู้ผลิตชาวบ้านที่เป็นสมาชิกกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งแล้ว สามารถเข้าเป็นสมาชิกของอีกกลุ่มได้ 		✓		

ส่วนที่ 1 แผนแม่บทระดับจังหวัด (M/P)

โครงการ	องค์ประกอบ	กิจกรรมที่คาดหวัง	ระดับในการปฏิบัติ			
			ครัวเรือน	หมู่บ้าน	ตำบล	จังหวัด
		<ul style="list-style-type: none"> - หาแหล่งสินเชื่อจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพราะหน่วยงานเหล่านี้มีส่วนร่วมในโครงการพิเศษโดยให้เงินกองทุนแก่เกษตรกรซึ่งเป็นหนึ่งในองค์ประกอบในการพัฒนาการเกษตรหรือเพื่อสร้างรายได้นอกเหนือจากการเกษตร - มีการอบรมเรื่องการจัดการเงินกองทุนเพื่อนำมาใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสม เช่น การทำบัญชี <p>ความเชื่อมโยง : กองทุนอาจนำไปใช้เพื่อกิจกรรมอื่นๆ เช่น การจัดซื้อเครื่องมือเพื่อใช้ในการแปรรูปอาหาร ฯลฯ</p>				
การปรับปรุงสุขภาพและสวัสดิการ	การปรับปรุงสุขภาพ	<p>กิจกรรมที่คาดหวัง</p> <ul style="list-style-type: none"> - จัดประชุมสัมมนาเพื่อสร้างจิตสำนึกในการดูแลตนเองและแนะนำวิธีในการดูแลตนเองอย่างง่าย - จัดหาวิทยากรผู้มีความสามารถในการใช้สมุนไพรในการรักษา - อบรมเทคนิคต่างๆ เช่น การนวดแผนไทย การบำบัดให้แก่บุคคลที่สนใจ - จัดประชุมสัมมนาเรื่องการดูแลสุขภาพด้วยตนเอง : ความรู้เกี่ยวกับไข้หวัดนก, ผลกระทบจากสารเคมีที่ใช้ในการเกษตร ฯลฯ <p>ความเชื่อมโยง : กิจกรรมการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรที่มีสรรพคุณทางยาสอดคล้องกับองค์ประกอบการสืบสานประเพณีวัฒนธรรม</p>	✓			

โครงการ	องค์ประกอบ	กิจกรรมที่คาดหวัง	ระดับในการปฏิบัติ			
			ครัวเรือน	หมู่บ้าน	ตำบล	จังหวัด
การปรับปรุงสุขภาพและสวัสดิการ	การสืบสานประเพณีวัฒนธรรม	<p>การก่อตั้งศูนย์ข้อมูล เรียนรู้ความรู้อย่างดีเยี่ยม ฯลฯ</p> <ul style="list-style-type: none"> - ชาวบ้านเรียนรู้คุณค่าประเพณีและความรู้อย่างดีเยี่ยม เพื่อทบทวนรูปแบบชีวิตในปัจจุบัน - เป้าหมายภาพรวมเพื่อเคารพผู้อาวุโสและทรัพยากรธรรมชาติ <p>กิจกรรมที่คาดหวัง</p> <ul style="list-style-type: none"> - อบรมและจำแนกประเภทของประเพณีและวัฒนธรรมที่มีในชุมชนและรวบรวมข้อมูล - กิจกรรมที่น่าจะทำได้คือการเลี้ยงผีเพื่อเคารพวิญญาณที่อาศัยอยู่ในป่าและการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรที่มีสรรพคุณทางยา - จัดห้องเที่ยวเชิงนิเวศน์เพื่อพิจารณาความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติและเพื่อความสามัคคีของผู้เข้าร่วมกิจกรรม <p>ความเชื่อมโยง : ความรู้อย่างดีเยี่ยมสอดคล้องกับองค์ประกอบของ “การปรับปรุงคุณภาพชีวิต” หรือ “การลดค่าใช้จ่าย” เช่น ความรู้ด้านการใช้พืชสมุนไพร</p>		✓		
การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน	สาธารณูปโภค	<p>การติดตั้งระบบประปาในหมู่บ้าน</p> <p>การติดตั้งระบบประปาหมู่บ้านได้ถ่ายโอนให้กับ อบต. ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547 เนื่องจากบางหมู่บ้านในพื้นที่บึงฉลวยไม่มีระบบประปา ดังนั้นโครงการจึงควรดำเนินการขึ้นโดยชุดบ่อที่มีความลึกประมาณ 50 เมตร พร้อมทั้งอุปกรณ์ เช่น คันโยกสูบน้ำ ท่อถ่ายน้ำ ท่อส่งน้ำ และหัวก๊อกน้ำ เพื่อเป็นการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของชาวบ้านและลดอัตราการป่วยจากโรคที่เกิดจากน้ำ โดยก่อนที่จะสร้างบ่อน้ำจะต้องมีการวิเคราะห์ระบบนิเวศน์น้ำก่อนโดยที่ อบต. ควรจะเป็นผู้รับผิดชอบในการติดตั้งระบบและชาวบ้านออกค่าใช้จ่ายค่ามิเตอร์ และท่อประปาในบ้าน รวมทั้งค่าบำรุงรักษาและค่าน้ำ</p>	✓	✓	✓	

โครงการ	องค์ประกอบ	กิจกรรมที่คาดหวัง	ระดับในการปฏิบัติ			
			ครัวเรือน	หมู่บ้าน	ตำบล	จังหวัด
การพัฒนา โครงสร้าง พื้นฐาน	สาธารณูป โภค	การขยายระบบประปาในหมู่บ้าน แม้ว่าบางหมู่บ้านได้ติดตั้งระบบประปาหมู่บ้านเป็นที่เรียบร้อยแล้ว แต่บางครัวเรือนไม่สามารถใช้น้ำประปาได้ ดังนั้นจึงควรติดตั้งระบบจ่ายน้ำที่มีท่อน้ำเส้นผ่าศูนย์กลางเล็กกว่า 1 นิ้ว พร้อมทั้งมิเตอร์และวาล์วหยุดน้ำให้แก่บ้านเหล่านี้โดยที่อบต. เป็นผู้จ่ายค่าระบบติดตั้งและครัวเรือนเป็นผู้จ่ายค่าน้ำ	✓	✓	✓	
		การไฟฟ้าภายในหมู่บ้าน การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบด้านการไฟฟ้า (ในกรณี 4 จังหวัด มีอยู่ 2 หมู่บ้านที่ไฟฟ้ายังเข้าไปไม่ถึง ที่จังหวัดพะเยาและแพร่) การขอติดตั้งไฟฟ้ากระทำได้ทั้งในแบบรายครอบครัวและแบบกลุ่ม แม้ว่างบประมาณในการติดตั้งไฟฟ้าจะได้รับการสนับสนุนจาก MOI 25,000 บาท ต่อครัวเรือน ระบบโซลาร์สำหรับในพื้นที่ห่างไกล แต่เพื่อลดค่าใช้จ่ายควรทำในระดับกลุ่มหรือระดับหมู่บ้าน	✓	✓	✓	✓
		การขยายบริการด้านไฟฟ้า ในพื้นที่ 4 จังหวัด อัตราเฉลี่ยหมู่บ้านที่มีไฟฟ้าใช้มีถึง 98 เปอร์เซ็นต์ แต่อย่างไรก็ตามบางครอบครัวยังคงไม่มีไฟฟ้าใช้ การขยายพื้นที่ให้บริการไฟฟ้าจึงเป็นสิ่งจำเป็น ในกรณีพื้นที่ห่างไกล ระบบโซลาร์จะมีความเหมาะสมมากกว่า	✓	✓	✓	✓
		การปรับปรุงถนนในหมู่บ้าน เพื่อแก้ไขปัญหาสภาพทรุดโทรมของถนนภายในหมู่บ้าน ควรมีการปรับปรุงหรือสร้างถนนขึ้นมาใหม่เพื่อรองรับระบบขนส่ง โดยเสนอให้มีการทำถนนลาดยาวขนาดความกว้าง 6 เมตร ภายใต้โครงการนี้ พร้อมทั้งสะพานและท่อระบายน้ำในที่ที่มีร่องน้ำผ่าน		✓	✓	✓

โครงการ	องค์ประกอบ	กิจกรรมที่คาดหวัง	ระดับในการปฏิบัติ			
			ครัวเรือน	หมู่บ้าน	ตำบล	จังหวัด
การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน	การปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่	การปรับปรุงการกำจัดขยะ หมู่บ้านในพื้นที่ปฏิรูปมักไม่มีระบบการกำจัดขยะที่เหมาะสม โดยเกษตรกรส่วนใหญ่ทำการกำจัดขยะโดยทิ้งไว้ที่ใดที่หนึ่งในหมู่บ้าน ดังนั้นเมื่อพิจารณาจากสภาพขยะในปัจจุบันแล้ว ชาวบ้านควรตระหนักถึงความจำเป็นของระบบการกำจัดขยะ โครงการนี้จึงควรให้ข้อมูลที่จำเป็นในเรื่องการกำจัดขยะผ่าน การศึกษาดูงานหมู่บ้านที่มีความก้าวหน้าในการกำจัดขยะ เพื่อชาวบ้านได้เรียนรู้ระบบจัดการขยะเพื่อสุขภาพด้วยตนเอง	✓	✓	✓	✓
		การบำบัดน้ำเสีย หมู่บ้านในพื้นที่จำนวนไม่มากที่มีระบบบำบัดน้ำเสีย ชาวบ้านส่วนใหญ่ทิ้งน้ำเสียลงสู่อ่างน้ำล้นคลองโดยตรงไม่คำนึงถึงความจำเป็นในการบำบัดน้ำเสีย ดังนั้นจึงได้เสนอให้มีการศึกษาดูงานระบบบำบัดน้ำเสียเพื่อลดมลภาวะทางน้ำในพื้นที่	✓	✓	✓	

5.3.4 แผนการพัฒนาเกษตร

(1) ลักษณะของพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน อันเนื่องมาจากการวิเคราะห์ข้อมูล

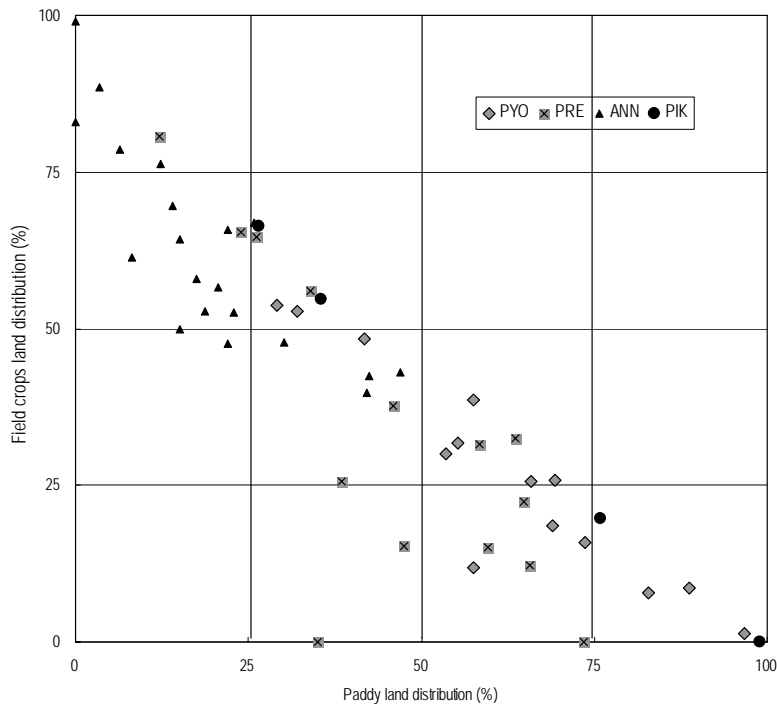
1. เกษตรกรที่มี ส.ป.ก. 4-01 มักจะมีขนาดการถือครองที่ดินค่อนข้างเล็ก

นี่คือ ลักษณะโดยทั่วไปอันหนึ่งในพื้นที่ 4 จังหวัด ที่เกษตรกรที่มี ส.ป.ก. 4-01 มักจะถือครองที่ดินที่มีขนาดเล็กกว่าเมื่อเทียบกับเกษตรกรประเภทอื่น ข้อเท็จจริงอันนี้ชี้ให้เห็นว่า ครอบครัวยุคเกษตรกรในที่ดิน ส.ป.ก. 4-01 อาจจำเป็นต้อง (1) ใช้ประโยชน์ทรัพยากรที่ดินให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น เพื่อให้ได้รายได้เท่าเทียมกับผู้อื่น และ/หรือ (2) หารายได้ให้หลากหลายขึ้นจากแหล่งอื่น – ทั้งในภาคเกษตรและนอกภาคเกษตร – เพื่อชดเชยรายได้ที่ไม่พอ อันเนื่องมาจากมีที่ดินทำกินขนาดเล็ก

2. แม้ว่าการใช้ที่ดินในพื้นที่ M/P code แต่ละแห่ง จะแตกต่างกันไป แต่มีแนวโน้มว่า จังหวัดพะเยามีการปลูกข้าวเป็นหลัก ในขณะที่จังหวัดน่านมีการปลูกพืชไร่เป็นหลัก

ถ้ามีการเปรียบเทียบการใช้ที่ดินในพื้นที่ 4 จังหวัด สามารถแสดงผลได้ในรูปข้างล่าง

ส่วนที่ 1 แผนแม่บทระดับจังหวัด (M/P)

จังหวัด	พืชอื่นเป็นหลัก	←————→	ข้าวเป็นหลัก
พะเยา		←————→	←————→
แพร่	←————→		
น่าน	←————→		
พิษณุโลก	←————→		←————→

แหล่งที่มา : คำนวณจาก กชช. 2ค โดยคณะผู้ศึกษา

รูปที่ 5.3.2 แผนภูมิการใช้ที่ดินเพื่อเกษตรกรรมในปัจจุบัน

ในจังหวัดพะเยา การปลูกข้าวในพื้นที่ M/P code มีมากกว่าพืชชนิดอื่น เมื่อเทียบกับจังหวัดอื่น ในจังหวัดแพร่ มีการทำนาข้าวมากในครึ่งหนึ่งของพื้นที่ M/P code ส่วนในพื้นที่อีกครึ่งหนึ่งเป็นการเพาะปลูกอย่างอื่น โดยที่การใช้ที่ดินเกษตรกรรมในจังหวัดแพร่จะมีความหลากหลายมากกว่าอีกสามจังหวัด ในจังหวัดพิษณุโลก มีพื้นที่ M/P code สองแห่ง ปลูกข้าวเป็นหลัก ส่วนพื้นที่ M/P code อีกสองแห่ง ปลูกพืชไร่ ในจังหวัดน่าน มีพื้นที่ M/P code หลายแห่ง ปลูกพืชไร่เป็นหลัก

ตามข้อมูลดังกล่าว การพัฒนาการเกษตรจึงควรให้ความสนใจไปที่การปลูกข้าวเป็นหลักในจังหวัดพะเยา และในด้านของจังหวัดน่านก็ควรเน้นในเรื่องการปลูกพืชไร่ ส่วนจังหวัดแพร่และพิษณุโลกอาจจะต้องมีการพิจารณาตามสภาพการใช้ที่ดินที่เป็นอยู่ในปัจจุบันของแต่ละพื้นที่ M/P code

3. ในส่วนที่เกี่ยวกับความหลากหลายของการเพาะปลูก จังหวัดน่านมีความหลากหลายมากที่สุด ขณะที่จังหวัดพิษณุโลกมีความหลากหลายน้อยที่สุด

ในแง่ของความหลากหลายของชนิดพืชที่ปลูก อาจพิจารณาได้จากชนิดของพืชที่ปลูกกันอยู่ในหมู่เกษตรกรส่วนใหญ่ ยกตัวอย่างเช่น ถ้าเกษตรกรมากกว่า 50% ของครัวเรือนในพื้นที่นั้น ปลูกพืชมากกว่า 3 ชนิด อาจจะสามารถพูดได้ว่า เกษตรกรในพื้นที่นั้นมีความหลากหลายมากกว่าพื้นที่อื่น ที่เกษตรกรมากกว่าครึ่งในพื้นที่มีการปลูกพืชเพียงชนิดเดียว ตารางข้างล่างนี้ แสดงให้เห็นความหลากหลายของการปลูกพืชในพื้นที่ M/P code ใน 4 จังหวัด

ตารางที่ 5.3.3 การกระจายของพื้นที่ M/P code ตามประเภทของพืชที่ปลูกเป็นหลัก

ชนิดของพืชหลัก	พะเยา	แพร่	น่าน	พิษณุโลก	รวม	ข้อสังเกต
3และมากกว่า	-	-	12, 18	-	2	มีความหลากหลายมาก ↑
2	01, 04, 10, 13, 14	03, 05, 09, 14	03, 05, 07, 08, 14, 17, 19	-	16	
1	02, 03, 05, 06, 07, 08, 11, 12	01, 02, 04, 06, 07, 08, 10, 13	01, 02, 04, 06, 09, 10, 11, 13, 15, 16, 20	01, 02, 03, 04	31	มีความหลากหลายน้อย ↓
0	09	11, 12	-	-	3	

แหล่งที่มา: คำนวณจากข้อมูล NRD2C โดยคณะผู้ศึกษา

จะเห็นได้จากตารางข้างบนว่า จังหวัดน่านเป็นพื้นที่ที่มีการปลูกพืชหลักหลากหลายประเภทมากที่สุด ขณะที่จังหวัดพิษณุโลกมีน้อยที่สุด ซึ่งชี้ให้เห็นว่า โดยรวมแล้วเกษตรกรในจังหวัดน่านนั้น มีแนวโน้มที่จะพึ่งพาตนเองได้มากกว่าที่อื่น (ปริมาณผลผลิตน้อยในหนึ่งชนิดแต่มีหลากหลายชนิด) ขณะที่จังหวัดพิษณุโลกมุ่งการปลูกพืชเศรษฐกิจมากกว่า (มีปริมาณผลผลิตมากต่อชนิด แต่มีเพียงไม่กี่ชนิด) ดังนั้น อาจจะได้พบว่า ครัวเรือนในจังหวัดน่านมีความมั่นคงมากกว่าในจังหวัดพิษณุโลก ในกรณีเมื่อมีอุปสรรคธรรมชาติ เช่น ฤดูฝนและฤดูแล้งที่ยืดเยื้อ เพราะโอกาสที่จะเกิดความเสียหายมีน้อยกว่า หากมีการปลูกพืชหลายชนิด นอกจากนี้ยังมีข้อมูลสนับสนุนอีกว่า ในจังหวัดน่านมีการเลี้ยงสัตว์ขนาดเล็กและขนาดใหญ่กันมากกว่าอีกสามจังหวัด

4. อุปกรณ์และวัสดุที่ใช้ในการผลิต เช่น ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง มีใช้กันอยู่ทั่วไปในพื้นที่ ส.ป.ก. ส่วนเครื่องจักรกลการเกษตรมีการใช้ทั่วไป ในจังหวัดพะเยาและพิษณุโลก

การใช้ปัจจัยการผลิตทางการเกษตรใน 4 จังหวัด ไม่มีความแตกต่างกันมากนัก เพราะเกษตรกรในพื้นที่ ส.ป.ก. ส่วนใหญ่ มักจะใช้ปุ๋ยเคมีและยาฆ่าแมลง อย่างไรก็ตาม การเป็นเจ้าของเครื่องจักร (เครื่องยนต์ขนาดเล็ก) มีอยู่ในจังหวัดพะเยาและพิษณุโลกมากกว่าในจังหวัดแพร่และน่าน จากข้อเท็จจริงอันนี้ จึงควรมีโปรแกรมที่ช่วยปรับปรุงการใช้ปัจจัยการผลิตทั้ง 4 จังหวัด เท่าๆ กัน ขณะที่มีความต้องการส่งเสริมเรื่องเครื่องจักรกลการเกษตรควรทำเป็นรายจังหวัด

(2) รูปแบบของพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน ซึ่งประมวลได้จากการสำรวจแบบมีส่วนร่วม

จากการทำการสำรวจแบบมีส่วนร่วมใน 4 จังหวัด ได้พบ ประเด็นและปัญหาต่างๆ ที่สำคัญเกี่ยวเนื่องกับการพัฒนาการเกษตร ดังต่อไปนี้

5. ในพื้นที่ M/P code หลายแห่ง จะมีพืชเฉพาะถิ่น เช่น ลิ้นจี่ ในพื้นที่ PYO11 และพริก ใน ANN04

การดำเนินการสำรวจแบบมีส่วนร่วมชี้ให้เห็นว่า การปลูกข้าวนั้นเป็นพื้นฐานของระบบการเกษตร โดยมีพืชผลพิเศษเฉพาะท้องถิ่นที่ปลูกอยู่เป็นบางแห่ง เช่น พริก ในตำบลยมและจอมพระ (ANN04) และลิ้นจี่ ในตำบลบ้านใหม่ (PYO11) ผลผลิตเฉพาะถิ่นเหล่านี้จะมีศักยภาพที่จะส่งเสริมให้มีโครงการที่เกี่ยวกับการแปรรูปและการตลาดให้กว้างขวางขึ้น

6. ในพื้นที่ M/P code หลายแห่ง มีการปลูกพืชเศรษฐกิจอายุสั้น เช่น ข้าวโพด และมันสำปะหลัง ทำให้เกิดปัญหาสภาพดินเสื่อมโทรม

การดำเนินการสำรวจแบบมีส่วนร่วมยังชี้ให้เห็นอีกว่า การเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจอายุสั้น (ข้าวโพด มันสำปะหลัง) มีอยู่ทั่วไปในตำบลแม่กา (PYO11) ตำบลยมและจอมพระ (ANN04) และตำบลบ้านดง (PIK01) ซึ่งพบปัญหาดินเสื่อมโทรมเกิดขึ้นแล้วในพื้นที่ ANN04 และ PIK01 ในระหว่างการสำรวจพบว่า มีการปลูกข้าวโพดอยู่เป็นแถวตามแนวยาวของไหล่เขา มิใช่ตามขวาง ดังนั้นจึงทำให้เกิดการพังทลายของดินจากแปลงเพาะปลูก เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาดินเสื่อมโทรมมากขึ้น จะต้องมีการนำเทคโนโลยีในการเพาะปลูกที่อนุรักษ์ดินและน้ำมาใช้ และขยายออกไปให้ตรงกับสภาพของพืชผลและดิน นอกจากนี้การสำรวจยังชี้ให้เห็นว่า เกษตรกรจำนวนมากยังพึ่งพาการซื้อหาอาหารจากภายนอก ขณะที่ปลูกพืชเศรษฐกิจอยู่ในแปลงตนเอง

7. ค่าใช้จ่ายในการทำการเกษตรอยู่ในระดับสูง ส่วนใหญ่มาจากปัจจัยการผลิตที่แพงจึงทำให้มีหนี้สินที่เพิ่มขึ้น

จากผลของการสำรวจแบบมีส่วนร่วม มีผู้ชี้ให้เห็นปัญหาต้นทุนการผลิตที่สูง ซึ่งเกิดขึ้นจากวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการเพาะปลูก ประกอบกับราคาพืชผลที่ขายได้มีราคาต่ำ ดังนั้น หลายคนจึงจำเป็นต้องไปกู้หนี้ยืมสินจากสถาบันการเงินหลายแห่ง เช่น ธกส. บางคนต้องกังวลกับสุขภาพที่เกิดจากผลข้างเคียงของการใช้สารเคมี และสภาพแวดล้อมที่เสื่อมไป ซึ่งถ้าหากมีการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นอย่างเหมาะสมและระบบการเพาะปลูกมีการผสมผสานเข้ากันกับกิจกรรมด้านอื่น เช่น การเลี้ยงสัตว์ การประมง ก็จะใช้วัสดุในการเพาะปลูกน้อยลง และมีผลทำให้ต้นทุนการผลิตลดลงด้วย

8. มีกลุ่มที่ทำงานกิจกรรมด้านอื่น ๆ อยู่หลายกลุ่มในพื้นที่ M/P code แต่ละแห่ง

การสำรวจแบบมีส่วนร่วมระบุว่า มีการจัดตั้งกลุ่มกิจกรรมต่างๆ ในพื้นที่ M/P code แต่ละแห่ง ที่เห็นได้ชัด คือ กลุ่มเพาะพันธุ์ข้าว (rice breeding) กลุ่มเกษตรทางเลือก (alternative agriculture) กลุ่มเลี้ยงวัวควาย และกลุ่มส่งเสริมอาชีพ อยู่ในตำบลบ้านใหม่ (PYO11) ส่วนในตำบลแม่กา (PYO11) มีกลุ่มเกษตรกรที่เลี้ยงกบอยู่หนึ่งกลุ่ม และกลุ่มเลี้ยงวัวสามกลุ่ม ในตำบลปอเหล็กทองและทุ่งแล้ง (PRE08) มีธนาคารหมู่บ้านหนึ่งแห่ง กลุ่มเลี้ยงไก่แปดกลุ่ม และกลุ่มออมทรัพย์สี่กลุ่ม ฉะนั้น กลุ่มกิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ในปัจจุบัน ดำเนินการอยู่ในระดับหมู่บ้าน และสามารถเป็นตัวอย่าง เป็นต้นแบบ และเป็นທີ່ปรึกษาที่ดี แก่ผู้อื่นที่ต้องการทำเช่นเดียวกันได้

(3) รายละเอียดขององค์ประกอบในแผนงานพัฒนาการเกษตร

ตารางที่ 5.3.4 องค์ประกอบแผนพัฒนาการเกษตร

แผนงาน	องค์ประกอบ	กิจกรรมที่คาดหวัง	ระดับในการปฏิบัติ			
			ครัวเรือน	หมู่บ้าน	ตำบล	จังหวัด
การผลิตทางการเกษตร	การเพาะปลูกพืช	<p>การส่งเสริมการเพาะปลูกพืชให้เหมาะกับสภาพดิน</p> <p>จากข้อมูลสมรรถนะดินที่มีต่อการปลูกพืช ชาวบ้านสามารถเรียนรู้ว่าควรปลูกพืชชนิดใดให้เหมาะสมกับสภาพดินในพื้นที่ของตนเอง</p> <p>ด้วยความร่วมมือจากทางกรมพัฒนาที่ดิน ชาวบ้านจะได้เรียนรู้การอนุรักษ์น้ำและดิน รวมไปถึงเทคโนโลยีทางการเกษตร</p> <p>ก่อนจะเริ่มทำการเพาะปลูก ชาวบ้านควรศึกษาดูงานในพื้นที่แบบอย่างหรือหน่วยงานต่างๆก่อน</p>	✓		✓	
		<p>การปลูกพืชหลังฤดูเก็บเกี่ยว</p> <p>เพื่อเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรและปรับปรุงด้านอาหารภายในครัวเรือน ได้มีการแนะนำให้ชาวบ้านปลูกพืชที่โตเร็วหลังฤดูกาลการเก็บเกี่ยวข้าว</p> <p>เนื่องจากปัจจุบัน ชาวบ้านไม่ได้ทำการเพาะปลูกหลังการเก็บเกี่ยว ดังนั้นการเริ่มกิจกรรมจึงต้องเริ่มจากการสำรวจพืชที่จะใช้ปลูก โดยเริ่มจากพื้นที่แปลงเล็กๆก่อน</p> <p>ควรศึกษาดูงานจากเกษตรกรและสถาบันที่ปฏิบัติได้ผลแล้ว</p>	✓		✓	

ส่วนที่ 1 แผนแม่บทระดับจังหวัด (M/P)

แผนงาน	องค์ประกอบ	กิจกรรมที่คาดหวัง	ระดับในการปฏิบัติ			
			ครัวเรือน	หมู่บ้าน	ตำบล	จังหวัด
การผลิตทางการเกษตร	การเพาะปลูกพืช	<p>การปลูกผักสวนครัว</p> <p>เพื่อปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่และลดค่าใช้จ่ายภายในบ้าน จึงมีการส่งเสริมการปลูกผักสวนครัวขึ้น</p> <p>และเนื่องจากกิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมระดับครัวเรือน ดังนั้นทุกพื้นที่จึงควรให้การแนะนำเพื่อปฏิบัติ</p> <p>ควรศึกษาดูงานจากเกษตรกรและสถาบันที่ปฏิบัติได้ผลแล้ว</p>	✓		✓	
		<p>การกระจายผลผลิต</p> <p>เพื่อปรับปรุงเศรษฐกิจครัวเรือนให้มีความมั่นคง จึงควรมีการสนับสนุนให้ปลูกพืชหลายชนิดทั้งนี้เพื่อความมั่นคงมากกว่าปลูกพืชน้อยชนิด</p> <p>ถ้าชาวบ้านเริ่มปลูกพืชชนิดใหม่ ควรศึกษาดูงานจากเกษตรกรและสถาบันที่ปฏิบัติได้ผลแล้ว</p>	✓		✓	
	การปรับปรุงเทคโนโลยีด้านการเกษตร	<p>แนะนำการเกษตรผสมผสาน</p> <p>เพื่อลดต้นทุนการผลิตและปรับปรุงความเป็นอยู่อย่างพอเพียง จึงเกิดการแนะนำการเกษตรผสมผสานขึ้น ในการเกษตรผสมผสาน กิจกรรมต่าง ๆ ดำเนินขึ้นในเวลาเดียวกันในบริเวณใกล้เคียงกัน ทำให้สามารถลดต้นทุนจากการใช้ทรัพยากรภายนอกและสร้างรายได้</p> <p>ควรศึกษาดูงานจากเกษตรกรและสถาบันที่ปฏิบัติได้ผลแล้ว</p>	✓		✓	
		<p>แนะนำเทคโนโลยีการเกษตรเพื่อการอนุรักษ์ดินและน้ำ</p> <p>เพื่อลดปัญหาการเสื่อมโทรมคุณภาพดินและน้ำซึ่งส่งผลต่อผลผลิตทางการเกษตร จึงเสนอให้มีการส่งเสริมการเกษตรเพื่อการอนุรักษ์ดินและน้ำในพื้นที่ลาดชัน (เช่นการปลูกพืชขั้นบันได การใช้ปุ๋ยสด ฯลฯ) เริ่มจากการแนะนำในระดับหมู่บ้าน</p> <p>ควรศึกษาดูงานจากเกษตรกรและสถาบันที่ปฏิบัติได้ผลแล้ว</p>	✓	✓	✓	

แผนงาน	องค์ประกอบ	กิจกรรมที่คาดหวัง	ระดับในการปฏิบัติ			
			ครบถ้วน	พุ่มาน	ต่ำล	จ้งหัวัด
การผลิต ทางการ เกษตร	การ ปรับปรุง เทคโนโลยี ด้าน การเกษตร	<p>ระบบเกษตรอินทรีย์</p> <p>เพื่อลดต้นทุนการผลิตและหลีกเลี่ยงปัญหาสุขภาพและสิ่งแวดล้อม จึงมีการส่งเสริมระบบเกษตรอินทรีย์ขึ้น (การนำพืชบางชนิดมาใช้ปราบศัตรูพืช เช่น สะเดา ยาสูบ หรือพ่นควันน้ำสบู่หรือขี้เถ้า)</p> <p>ควรศึกษาดูงานจากเกษตรกรและสถาบันที่ปฏิบัติได้ผลแล้ว</p>	✓		✓	
		<p>ปรับปรุงความรู้ด้านการขยายพันธุ์พืช</p> <p>ปัจจุบันนี้ มีการเพาะเมล็ดพันธุ์ลูกผสมอย่างกว้างขวาง เนื่องจากมีอัตราการให้ผลผลิตสูง อย่างไรก็ตามผู้ผลิตต้องจัดซื้อเมล็ดพันธุ์พร้อมกับปัจจัยการผลิตทุกปี ทำให้ต้นทุนสูง และผลผลิตที่ได้เพิ่มขึ้นเล็กน้อยเท่านั้น ดังนั้น ควรเริ่มทำการวิจัยศึกษาหาความหลากหลายของพืชพันธุ์ในพื้นที่ที่มีความเหมาะสมกับสภาพดินฟ้าอากาศในพื้นที่ร่วมกับสถาบันต่างๆ เช่น กรมวิชาการเกษตร และกรมส่งเสริมการเกษตร</p>			✓	✓
การพัฒนา ปศุสัตว์	การเลี้ยง สัตว์	<p>การส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์</p> <p>การส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์ควรทำให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ โดยเริ่มจากการเลี้ยงจำนวนไม่มากเพราะใช้พื้นที่และวัตถุดิบน้อยกว่าการเลี้ยงขนาดใหญ่ กิจกรรมดังกล่าวจะช่วยให้การปรับปรุงและลดค่าใช้จ่ายในการซื้ออาหาร นอกจากนี้ยังสามารถทำกิจกรรมรวมกับส่วนกิจกรรมเพาะปลูกซึ่งจะช่วยลดต้นทุนในการทำการเกษตร</p> <p>เนื่องจากการเลี้ยงสัตว์ไม่เป็นที่นิยมในพื้นที่ จึงควรจัดหลักเกณฑ์ที่เหมาะสมเพื่อเรียงลำดับตามความสำคัญของพื้นที่</p> <p>เมื่อชาวบ้านเริ่มทำการเลี้ยงสัตว์ควรศึกษาดูงานจากเกษตรกรและสถาบันที่ปฏิบัติได้ผลแล้ว</p>	✓		✓	

ส่วนที่ 1 แผนแม่บทระดับจังหวัด (M/P)

แผนงาน	องค์ประกอบ	กิจกรรมที่คาดหวัง	ระดับในการปฏิบัติ			
			ครัวเรือน	หมู่บ้าน	ตำบล	จังหวัด
การพัฒนาปศุสัตว์	การปรับปรุงด้านการผสมพันธุ์	<p>การเลือกแม่พันธุ์ให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่</p> <p>ควรมีการส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์พันธุ์ที่มีอยู่เดิมในพื้นที่ได้ การอนุรักษ์และผสมพันธุ์โดยเริ่มจากการทำการวิจัยเพื่อเลือกแม่พันธุ์ให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ และควรทำงานร่วมกับสถาบันต่างๆ เช่น ปศุสัตว์จังหวัด เนื่องจากการกิจกรรมนี้จำเป็นต้องใช้เทคโนโลยีในการปฏิบัติ</p>			✓	✓
		<p>การผสมเทียม</p> <p>การผสมเทียมเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการขยายพันธุ์วัวในพื้นที่และควรทำงานร่วมกับสถาบันต่างๆ เช่น ปศุสัตว์จังหวัด เนื่องจากการกิจกรรมนี้จำเป็นต้องใช้เทคโนโลยีในการปฏิบัติ</p>			✓	✓
	การผลิตอาหารสัตว์	<p>การปลูกหญ้าเลี้ยงสัตว์ให้เหมาะกับพื้นที่</p> <p>กิจกรรมการเลี้ยงสัตว์จำนวนมากควรมีการส่งเสริมการปลูกทุ่งหญ้าสำหรับเลี้ยงสัตว์ให้เหมาะกับสภาพพื้นที่ และควรมีการอภิปรายประเด็นการเลี้ยงสัตว์ในพื้นที่ป่าในระดับหมู่บ้าน และควรทำงานร่วมกับสถาบันต่างๆ เช่น ปศุสัตว์จังหวัด และกรมพัฒนาที่ดิน</p>		✓	✓	✓
		<p>การปรับปรุงอุปกรณ์เพื่อเตรียมอาหารในฤดูแล้งและการทำหัวอาหาร</p> <p>ถ้ามีฟาร์มปศุสัตว์ขนาดใหญ่ในพื้นที่ควรมีการปรับปรุงอุปกรณ์ในการเตรียมอาหารสัตว์ที่จะใช้ในฤดูแล้งและการทำอาหารผสม</p> <p>ควรทำงานร่วมกับสถาบันต่างๆ เช่น ปศุสัตว์</p>	✓		✓	✓

แผนงาน	องค์ประกอบ	กิจกรรมที่คาดหวัง	ระดับในการปฏิบัติ			
			ครัวเรือน	หมู่บ้าน	ตำบล	จังหวัด
การแปรรูปผลิตภัณฑ์เกษตร	การแปรรูปผลิตภัณฑ์พืช	<p>การแปรรูปข้าวและการใช้ประโยชน์จากวัสดุเหลือใช้จากการผลิตเช่น ฟางข้าว และแกลบ</p> <p>เพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์จากการเกษตรและสร้างรายได้ให้กับครอบครัว กิจกรรมนี้จึงควรได้รับการสนับสนุน เช่น ผลิตภัณฑ์ข้าวกล้อง และการกลั่นแอลกอฮอล์</p> <p>ถ้าธุรกิจนี้ดำเนินไปได้ดี จะทำให้มีการขยายพื้นที่ในการปลูกข้าวมากขึ้น นอกจากนี้ การใช้ประโยชน์จากเหลือใช้ที่ได้จากการผลิตควรส่งเสริมให้ทำในระดับครัวเรือน</p> <p>ควรทำงานร่วมกับสถาบันต่างๆ เช่น กรมส่งเสริมการเกษตร และอุตสาหกรรมจังหวัด</p>	✓		✓	✓
		<p>การแปรรูปผลไม้ เช่น น้ำผลไม้ ไวน์</p> <p>เพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์จากการเกษตรและสร้างรายได้ให้กับครอบครัวจึงควรส่งเสริม กิจกรรมนี้ให้เกิดขึ้นตัวอย่างเช่น การผลิตน้ำผลไม้ ไวน์ แยม และผลไม้แห้ง</p> <p>ถ้าธุรกิจนี้ดำเนินไปได้ดี และมีความต้องการในปริมาณสูงขึ้น ก็ควรจะส่งเสริมในพื้นที่เพาะปลูกไม้ผล ควรศึกษาดูงานจากเกษตรกรและสถาบันที่ปฏิบัติได้ผลแล้ว เช่น สำนักงานส่งเสริมการเกษตรและอุตสาหกรรมจังหวัด</p>	✓		✓	✓
		<p>การแปรรูปผัก</p> <p>เพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์จากการเกษตรและสร้างรายได้ให้กับครอบครัว กิจกรรมนี้จึงควรส่งเสริมขึ้น เช่น น้ำผัก น้ำพริก ผักอบแห้ง และอื่นๆ</p> <p>ถ้าธุรกิจนี้สามารถดำเนินไปได้ดีและมีความต้องการวัตถุดิบปริมาณสูงขึ้น ควรส่งเสริมในพื้นที่ปลูกผัก</p> <p>ควรศึกษาดูงานจากเกษตรกรและสถาบันที่ปฏิบัติได้ผลแล้ว เช่น สำนักงาน ส่งเสริมการเกษตรและอุตสาหกรรมจังหวัด</p>	✓		✓	✓

ส่วนที่ 1 แผนแม่บทระดับจังหวัด (M/P)

แผนงาน	องค์ประกอบ	กิจกรรมที่คาดหวัง	ระดับในการปฏิบัติ			
			ครัวเรือน	หมู่บ้าน	ตำบล	จังหวัด
การแปรรูปผลิตภัณฑ์เกษตร	การแปรรูปผลิตภัณฑ์พืช	<p>การใช้วัสดุเหลือใช้จากโรงงานแปรรูป</p> <p>ถ้ามีโรงงานแปรรูปวัสดุเกษตรในพื้นที่ ควรสนับสนุนให้มีกิจกรรมนี้เพื่อใช้ทรัพยากรท้องถิ่นมาผลิตทำอาหารสัตว์หรือปุ๋ยชีวภาพ ซึ่งปริมาณของวัสดุที่เหลือใช้จะเป็นตัวกำหนดว่ากิจกรรมควรทำในระดับครัวเรือนหรือกลุ่ม</p> <p>ควรศึกษาดูงานจากเกษตรกรและสถาบันที่ปฏิบัติได้ผลแล้ว เช่น สำนักงาน ส่งเสริมการเกษตรและวิทยาลัยการเกษตร</p>		✓	✓	
	การแปรรูปผลิตภัณฑ์สัตว์	<p>การแปรรูปเนื้อสัตว์</p> <p>เมื่อเปรียบเทียบกับ การแปรรูปผลิตภัณฑ์พืช การแปรรูปสัตว์ จะมีความยุ่งยากซับซ้อนมากกว่าเนื่องจากในแต่ละขั้นตอนต้องคำนึงถึงความสะอาด</p> <p>ถ้าเกิดการแปรรูปสัตว์ขึ้น ก็จะเป็นการเพิ่มมูลค่าสินค้าและเพิ่มรายได้แก่ครอบครัว</p> <p>ควรศึกษาดูงานจากเกษตรกรและสถาบันที่ปฏิบัติได้ผลแล้ว เช่น สำนักงาน ส่งเสริมการเกษตรและอุตสาหกรรมจังหวัด</p>	✓		✓	✓
	การทำน้ำปลา	<p>การทำน้ำปลา</p> <p>เพื่อลดค่าใช้จ่ายภายในบ้าน การทำน้ำปลาควรมีการส่งเสริมถ้ามีวัตถุดิบในพื้นที่พอเพียง</p> <p>ควรศึกษาดูงานจากเกษตรกรและสถาบันที่ปฏิบัติได้ผลแล้ว เช่น สำนักงาน ส่งเสริมการเกษตรและอุตสาหกรรมจังหวัด</p>	✓		✓	
การตลาด	การส่งเสริมการจำหน่ายผลิตภัณฑ์เกษตร	<p>การพัฒนาตลาดชุมชน</p> <p>เพื่อเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัวจึงควรส่งเสริมกิจกรรมตลาดชุมชนขึ้น เพื่อขยายการจำหน่ายผลิตภัณฑ์การเกษตรระดับหมู่บ้าน</p> <p>กิจกรรมนี้ยังก่อให้เกิดผลกระทบที่ดี เช่น การปรับปรุงปริมาณอาหารในท้องถิ่นและฟื้นฟูเศรษฐกิจของหมู่บ้าน</p> <p>ควรศึกษาดูงานจากเกษตรกรและสถาบันที่ปฏิบัติได้ผลแล้ว เช่น สำนักงาน ส่งเสริมการเกษตรและอุตสาหกรรมจังหวัด</p>		✓	✓	

แผนงาน	องค์ประกอบ	กิจกรรมที่คาดหวัง	ระดับในการปฏิบัติ			
			ครัวเรือน	หมู่บ้าน	ตำบล	จังหวัด
การตลาด	การส่งเสริม การ จำหน่าย ผลิตภัณฑ์ การเกษตร	การพัฒนาเครือข่ายการตลาด หลังจากประสบความสำเร็จในการพัฒนาตลาดชุมชนควรจะ ได้ส่งเสริมการเชื่อมโยงเครือข่ายการตลาดเพื่อชาวบ้าน สามารถดำเนินกิจกรรมเองได้โดยไม่จำเป็นต้องพึ่งพ่อค้าคน กลางอีกต่อไป ควรศึกษาดูงานจากเกษตรกรและสถาบันที่ปฏิบัติได้ผลแล้ว เช่น สำนักงาน ส่งเสริมการเกษตรและอุตสาหกรรมจังหวัด		✓	✓	
	การ ปรับปรุง การตลาด ของ ผลิตภัณฑ์ ท้องถิ่น	การปรับปรุงการตลาดผลิตภัณฑ์การเกษตร ถ้ามีผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น เช่น พริก ถั่วเหลือง ส้ม ควร สนับสนุนการขายสินค้าเป็นกลุ่มเพื่อชาวบ้านจะได้กำไรจาก การขายสินค้าเพิ่มขึ้น ควรศึกษาดูงานจากเกษตรกรและสถาบันที่ปฏิบัติได้ผลแล้ว เช่น สำนักงาน ส่งเสริมการเกษตรและกรมส่งเสริมสหกรณ์		✓	✓	
		การปรับปรุงตลาดผลิตภัณฑ์สัตว์ ถ้ามีการเลี้ยงสัตว์เดียวกันเป็นจำนวนมากควรส่งเสริมให้เกิด การค้าลักษณะเป็นกลุ่มเพื่อชาวบ้านจะได้กำไรจากการขาย สินค้าเพิ่มขึ้น ควรศึกษาดูงานจากเกษตรกรและสถาบันที่ปฏิบัติได้ผลแล้ว เช่น สำนักงาน ส่งเสริมการเกษตรและกรมส่งเสริมสหกรณ์		✓	✓	
การ พัฒนา โครงสร้าง พื้นฐาน	การพัฒนา ทรัพยากร น้ำ	การปรับปรุงระบบชลประทานที่มีอยู่ เพื่อแก้ปัญหาขาดแคลนน้ำในระบบชลประทานที่มีอยู่ งาน ด้านการปรับปรุงเช่น การซ่อมแซมอ่างเก็บน้ำ การขุดและ ระบายคลอง รวมทั้งการปรับปรุงโครงสร้างแหล่งเก็บน้ำ จึง เป็นสิ่งจำเป็น	✓	✓	✓	✓

แผนงาน	องค์ประกอบ	กิจกรรมที่คาดหวัง	ระดับในการปฏิบัติ			
			ครัวเรือน	หมู่บ้าน	ตำบล	จังหวัด
การพัฒนา พัฒนา โครงสร้าง พื้นฐาน	การพัฒนา ทรัพยากร น้ำ	<p>การพัฒนาสระน้ำประจำไร่นาและก่อตั้งระบบชลประทานขนาดเล็ก</p> <p>การพัฒนาประกอบด้วยการกำจัดตะกอน การซ่อมแซมเล็ก ๆ น้อย ๆ และการดูแลประตูน้ำ ซึ่งการก่อตั้งระบบชลประทานขนาดเล็กสิ่งจำเป็นต้องใช้ประกอบด้วย สิ่งอำนวยความสะดวกและอุปกรณ์ต่างๆ เช่น บ่อน้ำ เครื่องสูบน้ำ ท่อส่งน้ำ เป็นต้น</p>	✓		✓	✓
		<p>การพัฒนาแหล่งน้ำใต้ดิน</p> <p>มีการเสนอให้มีบ่อน้ำตื้น/ลึกขึ้นในพื้นที่ที่เหมาะสมเพื่อรองรับระบบชลประทานขนาดเล็ก ความลึกโดยเฉลี่ยของบ่ออยู่ที่ 30 เมตร อย่างไรก็ตาม ในขั้นดำเนินการควรมีการศึกษาระบบนิเวศน์น้ำและทดสอบระบบเครื่องสูบน้ำก่อนงบประมาณที่ใช้ในการก่อสร้างบ่อประมาณ 16,000 บาทต่อ 1 บ่อ ในกรณี 4 จังหวัด พื้นที่เหมาะสมที่ควรได้รับการพัฒนาแหล่งน้ำใต้ดินคือพื้นที่ PIK03 และ PIK 04 เนื่องจากเป็นพื้นที่ราบดินโคลน พื้นที่ในจังหวัดพะเยาและน่านก็มีบางพื้นที่ที่เหมาะสมด้วยเช่นกัน</p>	✓		✓	✓
		<p>การปรับปรุงอ่างเก็บน้ำ</p> <p>อ่างเก็บน้ำและบ่อน้ำในพื้นที่ปฏิรูปมีอยู่จำกัด โดยปริมาณเฉลี่ยอยู่ที่ 0.4 ต่อแห่ง ถ้าปัญหาขาดแคลนน้ำทวีความรุนแรงขึ้น จำเป็นต้องมีการปรับปรุงอ่างเก็บน้ำด้วยการขุดและสร้างความแข็งแรง</p>	✓	✓	✓	✓
		<p>การพัฒนาลำน้ำธรรมชาติ</p> <p>เพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำเพื่อใช้ในระบบชลประทานและในครัวเรือน การพัฒนาลำน้ำตามธรรมชาติจะรวมถึงการซ่อมแซมและก่อสร้างฝายน้ำตื้นอย่างง่ายและการเพิ่มปริมาณน้ำ</p>	✓	✓	✓	✓

แผนงาน	องค์ประกอบ	กิจกรรมที่คาดหวัง	ระดับในการปฏิบัติ			
			ครัวเรือน	หมู่บ้าน	ตำบล	จังหวัด
การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน	การพัฒนาทรัพยากรน้ำ	<p>การพัฒนาอ่างเก็บน้ำขนาดเล็ก</p> <p>การพัฒนาอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กทำได้ยากเนื่องจากข้อจำกัดของสภาพภูมิประเทศและต้นทุนในการพัฒนาสูงกว่ากิจกรรมดังกล่าวข้างต้นทำให้กิจกรรมนี้มีจัดอยู่ในอันดับรองลงมา การดำเนินการแผนนี้ต้องเป็นไปอย่างรอบคอบเนื่องจากการก่อสร้างต้องคำนึงถึงสภาพภูมิประเทศ</p>	✓	✓	✓	✓
	สิ่งอำนวยความสะดวกทางเกษตร	<p>การปรับปรุงและพัฒนาถนนที่ใช้ในการเกษตร</p> <p>เพื่อปรับปรุงเส้นทางคมนาคมจากหมู่บ้านสู่ภายนอก ถนนจึงควรได้รับการปรับปรุงหรือพัฒนาเพื่อใช้ทั้งในการเกษตรและการดำเนินชีวิตประจำวัน ถนนที่มีอยู่จำเป็นต้องขยายและลาดยาง โดยเสนอให้ถนนมีขนาดกว้าง 4 เมตรและลาดยางโดยมี สะพานและท่อระบายน้ำในจุดที่มีลำน้ำไหลผ่าน</p>	✓	✓	✓	✓
		<p>การอนุรักษ์ดินในพื้นที่การเกษตร (ปรับปรุงโครงสร้างดิน)</p> <p>พื้นที่การเกษตรในพื้นที่ปฏิรูปมีความลาดชันโดยเฉลี่ย 6.5 % และความชันสูงสุดอยู่ที่ 35 % โดยหมู่บ้านที่มากกว่า 45 % มีปัญหาดินพังทลายซึ่งดินที่มีการปกคลุมจะถูกชะล้างสูงในฤดูฝน เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาดังกล่าวจำเป็นต้องปลูกพืชคลุมดินในพื้นที่การเกษตร นอกจากการปลูกพืชแล้ว มาตรการอย่างอื่นที่ควรนำมาใช้ คือ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) การเพาะปลูกตามระดับความสูง <p>เป็นการเพาะปลูกตามระดับความสูงเพื่อป้องกันการชะล้างหน้าดินในพื้นที่ลาดชัน วิธีนี้จะค่อนข้างยาก อย่างไรก็ตาม เกษตรกรควรพิจารณาถึงความเสียหายของดินควบคู่กันไป ถ้าเป็นไปได้ ควรจะเข้าร่วมกับเกษตรกรข้างเคียงเพื่อปลูกพืชตามระดับความสูงด้วยกัน</p> 2) การทำคันดินขวางลำน้ำ <p>เป็นวิธีป้องกันปัญหาการชะล้างหน้าดินจากน้ำฝนไว้ ซึ่งวิธีนี้ค่อนข้างยากในเชิงปฏิบัติแต่เกษตรกรควรปรึกษากับเกษตรกรด้วยกันเพื่อศึกษาความเป็นไปได้ของวิธีการปลูกหญ้าแฝกหรือตะไคร้บนคันดินนี้ก็จะสามารถทำเข้าด้วยกันได้</p> 	✓	✓		

แผนงาน	องค์ประกอบ	กิจกรรมที่คาดหวัง	ระดับในการปฏิบัติ			
			ครัวเรือน	หมู่บ้าน	ตำบล	จังหวัด
การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน	สิ่งอำนวยความสะดวกทาง การเกษตร	<p>3) การทำขึ้นบันได</p> <p>ใช้ในการปลูกไม้ผลและวนเกษตรเป็นวิธีที่เกษตรกรสามารถทำได้เองในระดับครอบครัว โดยใช้แรงงานที่มีอยู่หรือลงแขกกับเพื่อนบ้าน พื้นที่ขึ้นบันไดสามารถป้องกันการพังทลายได้ด้วยการปลูกหญ้าแฝกพืชตะไคร้หรือพืชชนิดอื่น ๆ ที่เหมาะสม</p> <p>4) การปรับปรุงสระน้ำในไร่นา</p> <p>ไม่เพียงแต่ใช้แหล่งทรัพยากรน้ำเท่านั้นแต่ยังทำหน้าที่เป็นแหล่งกรองตะกอนซึ่งเกษตรกรควรทำการกำจัดในบางครั้ง และตะกอนนี้สามารถนำกลับมาใส่ลงไปในแปลงเพื่อรักษาคุณภาพของดินได้อีกด้วย</p> <p>5) การปรับปรุงทางระบายน้ำและเตรียมการสร้างฝายชะลอน้ำ</p> <p>ทางระบายน้ำจะมีไว้เวลาที่มีน้ำฝนมากเกินไป แต่อย่างไรก็ตาม ถ้าทางระบายน้ำไม่แข็งแรงพอจะทำให้ดินทรุดได้ง่ายจึงจำเป็นต้องป้องกันโดยการก่อสร้างฝายชะลอน้ำและปลูกพืชบริเวณนั้นโดย การใช้วัสดุที่มีอยู่ในบริเวณนั้นเช่น หินเพื่อสร้างฝายและใช้ปลูกผักเช่น แฝก และ ตะไคร้ช่วยในการป้องกันการพังของทางระบายน้ำและเกษตรกรควรลงมือก่อสร้างด้วยตนเอง</p>				
		<p>การบรรเทาห้ท่วม</p> <p>บางหมู่บ้านประสบกับปัญหาห้ท่วมหรือทางระบายน้ำไม่ดีวิธีแก้ไขคือ ทำทางระบายน้ำและคลองระบายน้ำที่เชื่อมต่อกันเพื่อบรรเทาปัญหาห้ท่วมในพื้นที่การเกษตร</p>	✓	✓		

5.3.5 แนวทางการติดตามผล

แนวทางการติดตามผลได้จัดทำเพื่อเป็นแนวทางของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการติดตามผลกระบวนการปฏิบัติการ M/P ในพื้นที่ 4 จังหวัด ของ พะเยา แพร่ น่าน และพิษณุโลก

(1) ทำไมต้องมี การติดตามผล

เนื่องจากการติดตามผลคือกระบวนการที่ตรวจสอบการดำเนินงานให้ใกล้เคียงกับแผนมากที่สุด เพื่อไม่ให้เกิดการสูญเปล่าของการใช้ทรัพยากร เนื่องจากการติดตามผลจะสะท้อนผลถึงกระบวนการ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีทำต่อเนื่อง โดยมีการทบทวนเป็นระยะๆ ในแต่ละกิจกรรมแต่ละระดับเกิดขึ้นเพื่อทำให้มั่นใจว่า

- ก) มีการดำเนินงานตามแผน
- ข) ปัจจัยทั้งหลายมีความพร้อม
- ค) ชาวบ้านได้รับข้อมูล
- ง) ใช้ทรัพยากรอย่างได้ผลและมีประสิทธิภาพ
- จ) สามารถคาดการณ์ปัญหาอุปสรรคได้และเตรียมการแก้ไขได้ทัน
- ฉ) มีการปรับเปลี่ยนและแก้ไขการปฏิบัติการเมื่อจำเป็น

(2) แนวทาง

การติดตามผลและประเมินผลโดยทั่วไปดำเนินการโดย “บุคคลหรือหน่วยงานภายนอก¹” ในลักษณะเพื่อเป็นการจัดทำรายงานจากการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณเพื่อวัดผลที่ได้รับและผลกระทบ และเนื่องจากวิธีนี้ขาดความมีส่วนร่วมจากชาวบ้านจึงไม่สัมฤทธิ์ผลเท่ากับวิธีที่ชาวบ้านมีส่วนร่วม ซึ่งวิธีหลังนี้เน้นไปที่การเก็บรวบรวมข้อมูลโดย “บุคคลภายใน²” เพื่อเข้าใจกลยุทธ์การปฏิบัติการ ความสำเร็จ และบทเรียนที่ได้รับเป็นองค์ประกอบในการตัดสินใจ อย่างไรก็ตามบุคคลที่เกี่ยวข้องต้องมีทักษะในการออกแบบกระบวนการติดตามผล รวมทั้งการพัฒนาวิธีการรวบรวมข้อมูล สังเคราะห์ และวิเคราะห์ข้อมูล ในกรณีนี้การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกก็เป็นสิ่งจำเป็นเช่นเดียวกันเพื่อให้กระบวนการติดตามผลแบบมีส่วนร่วมสามารถปฏิบัติได้จริง ซึ่งหมายถึง ข้อมูลจะถูกรวบรวมและบันทึกอย่างเป็นระบบพร้อมกับวิเคราะห์เป็นระยะๆ โดยบุคคลภายในและมีบุคคลภายนอกให้ความสนับสนุนด้านวิชาการ ความคาดหวังที่ได้มีดังนี้

- ก) เพื่อขีดความสามารถและความเชื่อมั่นให้แก่สมาชิกในชุมชน เจ้าหน้าที่ในท้องถิ่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อวิเคราะห์เป้าประสงค์และดำเนินการตามแผนปฏิบัติงาน
- ข) เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาที่เกิดจากอิทธิพลความคิดโดยบุคคลภายนอก

¹ บุคคลภายนอก หมายถึง ที่ปรึกษา เจ้าหน้าที่รัฐ เจ้าหน้าที่กระทรวงส่วนกลาง ตัวแทนเจ้าของเงินทุน ฯลฯ

² บุคคลภายใน หมายถึง ตัวแทนในชุมชน และเจ้าหน้าที่ภาคสนาม

- ค) เพื่อสร้างความยั่งยืนให้กับกลยุทธ์แผนโดยสร้างจิตสำนึกความเป็นเจ้าของให้แก่เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นและสมาชิกชุมชนในส่วนของพัฒนาชนบทถึงข้อสรุปและคำแนะนำในการปฏิบัติในอนาคต

แนวทางประกอบด้วยหลักการ 4 ข้อ ดังนี้

- 1) ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการปฏิบัติไม่ใช่แค่เป็นแหล่งข้อมูล
- 2) ผู้มีส่วนได้เสียทำการติดตามผล ขณะที่บุคคลภายนอกอำนวยความสะดวกและให้การสนับสนุน
- 3) เน้นไปที่การสร้างขีดความสามารถแก่ผู้มีส่วนได้เสียเพื่อวิเคราะห์และแก้ไขปัญหา
- 4) กระบวนการควรสร้างพันธกิจเพื่อปฏิบัติตามแผนที่ได้แก้ไขเรียบร้อยแล้ว

(3) แผนการติดตามผล

เมื่อแผนพัฒนาชุมชนได้รับการอนุมัติแล้ว ทีมปฏิบัติงานจะทำหน้าที่วางแผนในการติดตามผลและประเมินผลร่วมกันสร้างตัวชี้วัดที่เหมาะสมและภารกิจที่ได้รับมอบหมาย โดยภารกิจของทีมมีหน้าที่ระบุว่า

- ใครจะเป็นคนทำ
- ทำอย่างไร
- ทำเมื่อไร
- ติดตามผลได้อย่างไร
- ผลกระทบจะประเมินได้อย่างไร

แม้ว่าการติดตามผลแบบมีส่วนร่วมกระทำได้ในทุกขั้นตอนของการปฏิบัติกิจกรรม แต่ช่วงเวลาที่เหมาะสมที่สุดควรเริ่มจากระยะเริ่มต้น โดยทุกกิจกรรมที่ได้ระบุไว้ในแผนพัฒนาตำบลควรจัดทำเป็นบัญชีรายชื่อตามกิจกรรมพร้อมกับตารางการปฏิบัติกิจกรรมอย่างคร่าว ๆ และบุคคลที่ได้รับมอบหมายในการติดตามผล ดังตัวอย่างแบบฟอร์มที่แสดงไว้ง่าย ๆ ในฟอร์ม A

(4) ขั้นตอนการมีส่วนร่วม

การติดตามผลแบบมีส่วนร่วมจำแนกเป็น 6 ขั้นตอน ประกอบด้วย

- ชี้แจงเหตุผลในการติดตามผล
- ทบทวนวัตถุประสงค์
- พัฒนาตัวชี้วัด
- วัดผลและรวบรวมข้อมูล
- ประมวลผล รวบรวม และวิเคราะห์ข้อมูล
- แบ่งปันข้อมูลและกำหนดการปฏิบัติงาน

ขั้นที่ 1 ชี้แจงเหตุผลในการติดตามผล

ในเชิงสัมพันธ์กับแผนพัฒนาตำบล ต้องอธิบายให้ชาวบ้านได้รับทราบถึงจุดประสงค์กระบวนการและประโยชน์ที่ได้รับจากการติดตามผล จากนั้นชาวบ้านจะเป็นผู้ตัดสินใจว่าการติดตามผลจะทำได้หรือไม่และพวกเขาต้องการทำกิจกรรมหรือไม่ ในขั้นนี้ บุคคลที่เป็นกุญแจสำคัญของแต่ละกิจกรรมควรเป็นแกนนำในการอาสาเป็นตัวแทนกลุ่มในการติดต่อชาวบ้านและดำเนินการติดตามผลในกิจกรรมเฉพาะอย่าง

ตารางที่ 5.3.5 **ฟอร์มตัวอย่าง A: รายการกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับผู้รับผิดชอบ**

สถานที่.....

ผู้บันทึก

องค์ประกอบ	กิจกรรม	กรอบเวลา	ผู้รับผิดชอบ
ตัวอย่าง : (การฟื้นฟูป่า)	ตัวอย่าง : (การปลูกป่า)	(ระบุ)	(ระบุ)

ขั้นที่ 2 ทบทวนวัตถุประสงค์

การทบทวนวัตถุประสงค์ในแต่ละกิจกรรมเพื่อยืนยันว่าชาวบ้านที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมมีความเข้าใจตรงกัน กิจกรรมจะได้ดำเนินไปอย่างราบรื่น

ขั้นที่ 3 พัฒนาตัวชี้วัด

การพัฒนาตัวชี้วัดเป็นส่วนที่ยากของกระบวนการมีส่วนร่วม อย่างไรก็ตามตัวชี้วัดในพื้นที่นี้จะหมายถึงการเปลี่ยนแปลงและค้นพบสิ่งใหม่ ที่เกิดขึ้นตลอดการปฏิบัติในแต่ละกิจกรรม ซึ่งเห็นได้ชัดและการทำการวัดได้ง่ายๆ เนื่องจากชาวบ้านเป็นผู้ดำเนินการเป็นส่วนใหญ่ ในทางปฏิบัติ ตัวชี้วัดควรพัฒนาไปพร้อมกับกระบวนการดำเนินกิจกรรม 4 ประเภท ดังนี้

- ระดับการมีส่วนร่วม
- ปัจจัยที่ใส่และผลที่ได้รับจากกิจกรรม
- ผลกระทบระดับครัวเรือน
- ผลกระทบต่อระบบนิเวศน์

ในบางกรณี ตัวชี้วัดโดยทั่วไป (ความสัมพันธ์ของระดับการมีส่วนร่วม กับ ปัจจัยที่ใส่และผลที่ได้จากกิจกรรม) สามารถนำมาพัฒนาโดยชาวบ้านท้องถิ่นได้ง่าย ส่วนตัวชี้วัดที่เกี่ยวกับผลกระทบระดับครัวเรือนและต่อระบบนิเวศน์จำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือจากบุคคลภายนอก อย่างไรก็ตามการตัดสินใจดังกล่าวขึ้นอยู่กับชาวบ้าน ตัวอย่างความสัมพันธ์ตัวชี้วัดแสดงในตารางที่ 5.3.6

ตารางที่ 5.3.6 ตัวอย่างการพัฒนาตัวชี้วัดในท้องถิ่น

<p>ตัวชี้วัดที่ใช้วัดระดับการมีส่วนร่วม</p> <ul style="list-style-type: none"> ◆ จำนวนกลุ่มที่ก่อตั้งเพื่อช่วยในการปฏิบัติกิจกรรม (เช่น กลุ่มคณะกรรมการป่าชุมชน กลุ่มควบคุมไฟฟ้า กลุ่มปฎิชีวนภาพ) ◆ จำนวนการประชุม กิจกรรมรวบรวมข้อมูล กิจกรรมกลุ่มการผลิตซึ่งมีมาก่อนแล้ว ◆ จำนวนครั้งของการสาธิต ◆ จำนวนบุคคลที่เข้าร่วมฝึกอบรมและศึกษาดูงาน
<p>ตัวชี้วัดที่ใช้วัดปัจจัยที่ใส่และผลที่ได้จากกิจกรรม</p> <ul style="list-style-type: none"> ◆ พื้นที่ปลูกป่า ◆ พื้นที่ป่าชุมชน ◆ อัตราการรอดของต้นไม้ในพื้นที่ปลูกป่า
<p>ตัวชี้วัดที่ใช้วัดผลกระทบระดับครัวเรือน</p> <ul style="list-style-type: none"> ◆ ปริมาณผลผลิตที่ได้จากกิจกรรมที่คาดหวัง เกี่ยวข้องกับการใช้บริโภคในครัวเรือน ◆ รายได้เพิ่มขึ้นจากกิจกรรมที่คาดหวัง ◆ จำนวนเงินที่ใช้ในการทำกิจกรรมที่คาดหวัง ◆ การประหยัดจากการใช้ผลิตภัณฑ์ที่ได้จากกิจกรรมที่คาดหวัง
<p>ตัวชี้วัดที่ใช้วัดผลกระทบต่อระบบนิเวศน์</p> <ul style="list-style-type: none"> ◆ ความเปลี่ยนแปลงด้านความหลากหลายของปริมาณผลิตภัณฑ์จากป่า ◆ ความเปลี่ยนแปลงทางปริมาณของทรัพยากรน้ำ ◆ ความเปลี่ยนแปลงทางคุณภาพของทรัพยากรน้ำ ◆ ความเปลี่ยนแปลงด้านความหลากหลายและประชากรสัตว์ป่าและพืชพันธุ์

แต่ละกิจกรรมมีตัวชี้วัดได้มากกว่าหนึ่ง แต่ต้องไม่มากจนเกินไป

ขั้นที่ 4 วัดผลและรวบรวมข้อมูล

ตัวชี้วัดจะมีความเชื่อมโยงกับข้อมูล วิธีการวัด และบุคคลที่รับผิดชอบโดยตรง โดยที่ผู้ปฏิบัติจะร่วมกันอภิปรายเพื่อลงความเห็นเรื่อง

- ข้อมูลอะไรที่ต้องเก็บ
- วิธีเก็บข้อมูล
- บุคคลที่ทำการเก็บข้อมูล
- เวลา และความถี่ในการเก็บข้อมูล

ในทางปฏิบัติ แกนนำคนหนึ่งจะทำหน้าที่เป็นวิทยากรกระบวนการเพื่อกระตุ้นให้ชาวบ้านระดมความคิด และตอบใจพร้อมกัน โดยคำตอบที่ได้จะถูกบันทึกไว้ในแบบฟอร์ม B เพื่อชาวบ้านที่ร่วมกิจกรรมสามารถ

รับรู้ได้ วิธีการวัดมีความหลากหลายตั้งแต่อย่างง่ายไปจนถึงระดับยุ่งยากซับซ้อน ขึ้นอยู่กับประเภทตัวชี้วัดและข้อมูลที่จัดเก็บ การวัดปริมาณและคุณภาพของข้อมูลได้จัดลำดับจากง่ายไปหายาก ตัวอย่างดังต่อไปนี้

ตารางที่ 5.3.7 แบบฟอร์มตัวอย่าง B: ตัวชี้วัดและตัวแปรที่เกี่ยวข้องในแต่ละกิจกรรม

กิจกรรม/ตัวชี้วัด	ข้อมูลที่จัดเก็บ	วิธีการวัด	ผู้รับผิดชอบ	เวลา/วิธีการ
ตัวอย่าง (การปลูกป่า : ระดับ ความมีส่วนร่วม)	ตัวอย่าง (จำนวนบุคคลที่เข้าร่วมกิจกรรมปลูกป่า)	ตัวอย่าง (นับจำนวนคน)	(ระบุ)	เมื่อกิจกรรม ดำเนินการ สอดคล้องกับ กรอบเวลา

ก) การวัดระดับการมีส่วนร่วมอย่างง่าย

ข้อมูลที่จัดเก็บมีความเกี่ยวข้องกับจำนวนชาวบ้านที่มีส่วนร่วมในทุกกิจกรรมเช่น การเข้าร่วมการศึกษาดูงาน การฝึกอบรม การปลูกป่า ฯลฯ ดังนั้น วิธีการวัดจึงค่อนข้างเรียบง่ายแค่นับจำนวนคนและทำการจดบันทึก ในกรณีนี้ สมาชิกกลุ่มใดก็ได้สามารถเข้าช่วยในการจดบันทึก นอกจากนี้ควรมีการบันทึกลงในแบบฟอร์มบันทึกจำนวนผู้เข้าร่วม วันที่ สถานที่ ผลที่ได้รับ ปัญหาอุปสรรค และหมายเหตุด้วย โดยแบบฟอร์มอย่างง่าย (แบบฟอร์ม C) ซึ่งควรเตรียมไว้ก่อนเริ่มกิจกรรม

ตารางที่ 5.3.8 แบบฟอร์ม C: ระดับการมีส่วนร่วมและปัจจัยที่ใส่และผลที่ได้รับจากกิจกรรม
สถานที่..... ผู้บันทึก

กิจกรรม	วันที่/สถานที่ ปฏิบัติการ	ตัวชี้วัด		ปัญหาอุปสรรค	หมายเหตุ
		ระดับการมีส่วนร่วม	ปัจจัยที่ใส่/ผลที่ได้ จากกิจกรรม		
ตัวอย่าง: การปลูกป่า		ตัวอย่าง: จำนวน ผู้เข้าร่วม	ตัวอย่าง: พื้นที่ปลูกป่า		

ข) ตัวชี้วัดที่ใช้วัดปัจจัยที่ใส่และผลที่ได้จากกิจกรรม

ขั้นตอนการวัดสิ่งที่ป้อนและผลที่ได้รับจากกิจกรรมมีความซับซ้อนมากกว่าการนับจำนวนในขั้นวัดระดับ การมีส่วนร่วม ตัวอย่างเช่น การวัดจำนวนพื้นที่ก่อตั้งใหม่ เช่นพื้นที่ปลูกป่าหรือแปลงสมุนไพร จำเป็นต้องอาศัยทักษะ โดยปกติการวัดจะทำเมื่อกิจกรรมดำเนินแล้วเสร็จ โดยข้อมูลชนิดนี้สามารถรวบรวมไว้ในแบบฟอร์ม C

ค) ตัวชี้วัดที่ใช้วัดผลกระทบระดับครัวเรือน

ในการวัดและเก็บข้อมูลเชิงปริมาณและคุณภาพจำเป็นต้องอาศัยบุคคลที่มีคุณสมบัติและประสบการณ์เพื่อทำการเปรียบเทียบกับสถานการณ์ที่เป็นอยู่ ตัวอย่างเช่น ชุดข้อมูลที่สะท้อนค่าใช้จ่ายในครัวเรือน รายได้ ต้นทุนการผลิต และสิ่งที่เพิ่มขึ้นจากกิจกรรมที่แนะนำในระดับครัวเรือน (เช่น การปลูกผักสวนครัว) โดยจะนำมาเปรียบเทียบกับสถานการณ์ปัจจุบัน ในการเก็บข้อมูลอาจต้องการความช่วยเหลือจากบุคคลที่มีประสบการณ์หรือบุคคลภายนอก

ในการรวบรวมข้อมูลไม่จำเป็นต้องเก็บข้อมูลในทุกครัวเรือนเนื่องจากการทำกิจกรรมเน้นที่คุณภาพมากกว่าปริมาณ ดังนั้นการเก็บข้อมูลเป็นไปในลักษณะการสุ่มตัวอย่าง โดยการสุ่มตัวอย่างต้องสอดคล้องกับจำนวนชาวบ้านที่อาสาทำการรวบรวมข้อมูล ตามตัวอย่างแบบสอบถาม แบบฟอร์ม D

ตารางที่ 5.3.9 แบบฟอร์ม D: ตัวอย่างการเก็บข้อมูลระดับครัวเรือน

บันทึกโดย _____

วันที่	ปัจจัยการผลิต/ผลที่ได้	ปริมาณ	ปัญหา/อุปสรรค	หมายเหตุ
	ปัจจัย (ระบุ) - -			
	ผลที่ได้ (ระบุ) - -			

หมายเหตุ: ควรบันทึกโดยแยกบันทึกแต่ละครอบครัว

ง) ตัวชี้วัดที่ใช้วัดผลกระทบต่อระบบนิเวศน์

ข้อมูลบางชนิดไม่สามารถบันทึกในเชิงปริมาณได้ โดยเฉพาะเมื่อเกี่ยวข้องกับผลกระทบต่อระบบนิเวศน์ เช่น ความเปลี่ยนแปลงปริมาณและคุณภาพของทรัพยากร น้ำ ป่า และดิน

บุคคลที่ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้ควรจะช่วยจัดเก็บข้อมูลด้านนี้ เช่น ผู้เก็บและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าจะสังเกตและบอกได้ถึงความเปลี่ยนแปลงเชิงปริมาณและคุณภาพหลังปฏิบัติการกิจกรรม

เนื่องจากข้อมูลส่วนใหญ่มาจากการสำรวจและสังเกตพื้นที่ คำถามชี้หน้าที่ใช้ในการสัมภาษณ์ควรพัฒนาให้เป็นไปในระดับสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านปริมาณและคุณภาพไม่สามารถสังเกตเห็นได้โดยคนเดียวหรือสองคน ดังนั้นจำเป็นต้องมีการอภิปรายระหว่างสมาชิกในกลุ่มและบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้องหรือมีความสนใจ กรณีนี้ จำเป็นต้องฟังการสนับสนุนจากบุคคลที่มีความรู้ทั้งที่เกี่ยวข้องและบุคคลภายนอก ดังนั้นการเก็บข้อมูลที่มีคุณภาพจะมีกิจกรรมประกอบด้วย

- การสำรวจ
- การสังเกตพื้นที่
- การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก
- เข้าร่วมอภิปรายกลุ่ม

ข้อมูลที่ไต่จากการสัมภาษณ์หรือผลที่ได้จากการประชุม/อภิปราย ควรบันทึกอย่างเหมาะสม โดยจะอยู่ในรูปของการจดย่อความในสมุดบันทึกแต่ละเหตุการณ์ จากนั้น แกนนำกลุ่มควรเรียงเรียงและจัดข้อมูลที่ได้รับเพื่อใช้ในการวิเคราะห์ต่อไป

ขั้นที่ 5 การประมวลสังเคราะห์และวิเคราะห์ข้อมูล

ในแต่ละกิจกรรมจำเป็นต้องวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการติดตามผลในแต่ละช่วงเวลาอย่างชัดเจน ซึ่งหมายความว่าข้อมูลดิบจะต้องนำมาประมวลสังเคราะห์ จัดการ และวิเคราะห์โดยสมาชิกของแต่ละกลุ่มกิจกรรม ส่วนผลที่ได้รับจะนำมาอภิปรายในที่ประชุมระดับชุมชน ข้อมูลเหล่านี้จะนำมาเปรียบเทียบกับแผนปฏิบัติการเดิม ปัญหาและอุปสรรคที่ขัดขวางการทำงานในแต่ละกิจกรรมจะนำมาสรุป ส่วนดำเนินการดำเนินกิจกรรมที่ไม่เป็นไปตามแผน สมาชิกในกลุ่มจะต้องอภิปรายจากสิ่งที่พบ โดยพิจารณาจากการปรับเปลี่ยนอย่างเหมาะสม ขั้นนี้อาจต้องอาศัยการสนับสนุนจากวิทยากรและบุคคลภายนอก (เช่น การวิเคราะห์ปัญหาและข้อเสนอในการแก้ปัญหา)

ขั้นที่ 6 การแบ่งปันข้อมูลและกำหนดการปฏิบัติงาน

จากการวิเคราะห์ข้อมูล ผลที่ได้จากการอภิปราย สรุปสิ่งที่ค้นพบ วิเคราะห์สถานการณ์ และคำแนะนำในการพัฒนา ในขั้นนี้ผู้มีส่วนได้เสียจะทำการแบ่งปันข้อมูลระหว่างกัน เนื่องจากผู้มีส่วนได้เสียบางคนเท่านั้นที่ได้เข้าร่วมในขั้นตอนก่อนหน้านี้ ดังนั้นในการทดลอง ความสำเร็จ ผลกระทบ บทเรียนที่ได้รับ และข้อเสนอในการปรับปรุง จะต้องสรุปและนำเสนอต่อผู้มีส่วนได้เสียคนอื่นๆที่ไม่ได้เข้าร่วมในบางขั้นตอน

กิจกรรมดังกล่าวอาจเหนือขีดความสามารถชุมชน ดังนั้นจำเป็นต้องอาศัยการสนับสนุนด้านเทคนิค โดยเฉพาะในการแก้ไขปัญหาจำเป็นต้องอาศัยความช่วยเหลือจากบุคคลภายนอกหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อย่างไรก็ตามสิ่งที่แนะนำควรได้จากการค้นพบและอภิปรายก่อนหน้า

(5) ระบบการติดตามผล

แม้ว่ากระบวนการติดตามผลจะดำเนินการตลอดระยะเวลาโครงการ ควรมีการประชุมอย่างเป็นทางการเป็นระยะๆ ข้อเสนอแนะคือมีการประชุมประจำเดือน ประชุมทุกๆ 3 เดือน ประชุมกลางปี และประชุมใหญ่ประจำปี โดยที่บทบาทของบุคคลที่เกี่ยวข้องและบุคคลภายนอกที่เข้าร่วมในการประชุม มีดังนี้

ก) ประชุมประจำเดือน

จุดประสงค์ของการประชุมประจำเดือนเพื่อทบทวนกิจกรรมที่ได้ปฏิบัติในช่วง 1 เดือน และนำมาเปรียบเทียบกับแผน ผู้เข้าร่วมมาจากสมาชิกและแกนนำของแต่ละกลุ่มกิจกรรม

กิจกรรมต่างๆ จะถูกบันทึกไว้ในแบบฟอร์มการติดตามผลประจำเดือนโดยที่บุคคลที่เป็นกุญแจสำคัญที่ระบุไว้ ดังตัวอย่างแบบฟอร์ม E จะทำการบันทึก เวลา สถานที่ จำนวนผู้เข้าร่วม ฯลฯ รวมถึง ผลที่ได้รับ ปัญหาอุปสรรค และหมายเหตุจากกิจกรรมดังกล่าว จากนั้นข้อมูลดังกล่าวจะนำมาใช้ในการอภิปรายกลุ่ม ผลที่ได้รับจะถูกบันทึกและจัดทำเป็นรายงานโดยบุคคลที่ระบุไว้ให้รับผิดชอบ

ตารางที่ 5.3.10 แบบฟอร์ม E: แบบฟอร์มติดตามผลกิจกรรมแผนชุมชนประจำเดือน

สถานที่ เดือน ผู้บันทึก

วันที่	กิจกรรม	วัตถุประสงค์	กลุ่มเป้าหมาย	กระบวนการ	วิธีการ	สถานที่/ จำนวน ผู้เข้าร่วม	ผลที่ได้รับ	ปัญหาอุปสรรค	หมายเหตุ

ข) ประชุมทุกๆ 3 เดือน

เนื้อหาที่ใช้ในการประชุมรอบ 3 เดือนจะกว้างกว่าการประชุมประจำเดือน โดยเป็นการประเมินขั้นเตรียมการของแต่ละกิจกรรมในช่วง 3 เดือน จากนั้นแบบฟอร์มที่ใช้บันทึกประจำวันจะนำมาใช้ประเมินด้วย ซึ่งผลกระทบ บทเรียนที่ได้รับ และข้อเสนอแนะในการปรับปรุงของแต่ละกิจกรรมจะรวมไว้ในแบบฟอร์ม F จัดทำโดยสมาชิกที่รับผิดชอบ

ตารางที่ 5.3.11 แบบฟอร์ม F: สรุปสิ่งที่ค้นพบและบทเรียนที่ได้รับเพื่อนำไปอภิปราย

กิจกรรม	กิจกรรมที่ทำแล้ว	ผลกระทบ	บทเรียนที่ได้รับ	ข้อเสนอแนะในการปรับปรุง
ตัวอย่าง: (การปลูกป่า)	(ระบุ) - -	(ระบุ) - -	(ระบุ) - -	(ระบุ) - -

ในขั้นนี้ผู้มีส่วนได้เสียเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น บุคคลภายนอก เช่น ส.ป.ก.จังหวัด และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จะเข้าช่วยเหลือโดยให้การสนับสนุนด้านเทคนิคที่สามารถตอบสนองต่อปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะในการปรับปรุง นอกจากนี้ ความทบทวนถึงประสิทธิภาพและอุปสรรคในแต่ละหัวข้อ เช่น โครงสร้างการปฏิบัติงาน บทบาทของผู้เกี่ยวข้อง กลไกการติดตามผล ฯลฯ

ค) การประชุมรอบ 6 เดือน และการประชุมประจำปี

ผู้เข้าร่วมในการประชุมจะต้องเป็นกลุ่มเดียวกันกับที่เคยเข้าร่วมการประชุม 3 เดือนร่วมกับตัวแทนจากระดับนโยบาย (เช่น ส.ป.ก.ส่วนกลาง และกระทรวงเกษตรและสหกรณ์) นอกจากการแบ่งปันข้อมูล และบทเรียนที่ได้รับระหว่างกันแล้ว ควรอภิปรายและนำข้อมูลไปใช้ประกอบการจัดทำนโยบาย และนำผลที่ได้ไปพิจารณาปรับเปลี่ยนเพื่อให้สอดคล้องกับความเป็นจริง

หมายเหตุ :

ข้อสังเกตคือ

- วิธีดังกล่าวเป็นวิธีแบบมีส่วนร่วมมุ่งไปที่จะนำสิ่งที่เปลี่ยนแปลงและค้นพบจากเหตุการณ์จริงมากกว่าใช้ตัวชี้วัด โดยการเก็บรวบรวมเรื่องราวจากผู้มีส่วนได้เสียเกี่ยวกับความคิดทางด้านนี้ จากนั้นจะทำการวิเคราะห์ อภิปราย และตรวจสอบ
- การติดตามผลแบบมีส่วนร่วมเป็นกิจกรรมที่บุคคลที่เกี่ยวข้องด้วยใช้เวลาในการปฏิบัติมาก ซึ่งชาวบ้านจำเป็นต้องเข้าร่วมกิจกรรมหลายๆกิจกรรมตลอดกระบวนการ ตั้งแต่การเก็บข้อมูลอย่างง่าย ไปจนถึงการใช้ทักษะที่ซับซ้อน เช่น การสัมภาษณ์เจาะลึก สังเกตการณ์ผู้เข้าร่วม บันทึกประจำวัน สัมภาษณ์ที่วิเคราะห์ข้อมูล พูดคุยถึงผลที่ได้ สรุปสิ่งที่ค้นพบ แบ่งปันข้อมูลกับผู้อื่น วิเคราะห์สถานการณ์ และข้อเสนอแนะในการพัฒนา การสนับสนุนด้านเทคนิคจึงมีความจำเป็น ทั้งด้านเฉพาะกิจกรรมและด้านอำนวยความสะดวกตลอดกระบวนการ ดังนั้นวิทยากรจึงมีส่วนสำคัญในการสนับสนุนของส่วนนี้มาก

5.4 แผนและองค์ประกอบ M/P

5.4.1 แนวคิดพื้นฐานในการจัดตั้งแผน/องค์ประกอบในพื้นที่ M/P

(1) ลักษณะเฉพาะของทรัพยากรธรรมชาติและพื้นที่ปฏิรูป

ทรัพยากรธรรมชาติและพื้นที่ปฏิรูปจำแนกประเภทด้วยวิธีดังนี้

- ทรัพยากรธรรมชาติเช่น ที่ดิน น้ำ และป่า จำแนกไว้ในระดับจังหวัด
- พื้นที่ปฏิรูปจำแนกประเภทโดยการวิเคราะห์ข้อมูลในพื้นที่ 4 จังหวัดซึ่งสามารถอธิบายสภาพทางกายภาพและเศรษฐกิจสังคมในพื้นที่ปฏิรูป

ข้อมูลที่ใช้ในการจำแนกประเภทแสดงไว้ในตารางข้างล่าง

ตารางที่ 5.4.1 ข้อมูลที่ใช้ในการจำแนกประเภททรัพยากรธรรมชาติและพื้นที่ปฏิรูป

หัวข้อ	หัวข้อย่อย	ข้อมูลที่ใช้ในการจำแนกประเภท
ทรัพยากรธรรมชาติ		
ทรัพยากรธรรมชาติ ในจังหวัด	ที่ดิน	ที่ดิน, ภูมิอากาศ, ภูมิประเทศ, ดิน
	น้ำ	น้ำ, ระบบแม่น้ำ, บริเวณลุ่มน้ำ, น้ำบาดาล, ชลประทาน
	ป่า	การแบ่งเขตป่า, พื้นที่คุ้มครอง, ป่าชุมชน
พื้นที่ปฏิรูปการเกษตร		
พื้นที่ปฏิรูป	กลุ่มเป้าหมาย	พื้นที่ M/P, ตำบล, หมู่บ้าน, คริวเรือน
ทรัพยากรธรรมชาติ	ที่ดิน	พื้นที่ปฏิรูป, ภูมิประเทศ, พื้นที่ลาดชัน, ที่ดิน, ป่าชุมชน
	น้ำ	น้ำผิวดิน, น้ำบาดาล
	ดิน	กลุ่มดินและปัญหาต่างๆ, ความเหมาะสมของดิน, การพังทลายของดิน
เศรษฐกิจและสังคม	สถิติประชากร	การปกครอง, ประชากร, ครอบครัวเกษตรกร
	การเงินในครัวเรือน	รายได้, ค่าใช้จ่าย, หนี้สิน
	อุตสาหกรรมที่ไม่เกี่ยวข้องกับการเกษตร	การจ้างงานที่ไม่ใช่การเกษตร, อุตสาหกรรมในหมู่บ้าน, สิ่งอำนวยความสะดวกด้านเศรษฐกิจและสังคม (ร้านค้า, สหกรณ์, ศูนย์ฝึกอบรม)
	สาธารณูปโภค	ถนน, โรงเรียน, ศูนย์สุขภาพ, ศูนย์ชุมชน, การไฟฟ้า, การประปา ฯลฯ
	สภาพความเป็นอยู่	ระบบน้ำเสีย, เชื้อเพลิง

หัวข้อ	หัวข้อย่อย	ข้อมูลที่ใช้ในการจำแนกประเภท
การเกษตร	ที่ดินทำกิน	ที่ดินการเกษตร, พื้นที่ป่า, และอื่นๆ
	การครอบครองที่ดิน	SPK 4-01 ที่ดินของเกษตรกร
	ระบบเพาะปลูก	การใช้ที่ดินตามชนิดพืชที่ปลูก (นาข้าว, พืชไร่, ไม้ผล, ผัก, ยาง, และอื่นๆ)
	สัตว์	กิจกรรมเลี้ยงสัตว์ในครัวเรือนเพื่อการค้า (วัวเนื้อ, วัวนม, ควาย, หมู, สัตว์ปีก)
	สิ่งที่เป็นและเทคโนโลยีเพื่อการเกษตร	เครื่องจักรในการทำฟาร์ม, ปุ๋ยธรรมชาติและปุ๋ยเคมี, การใช้ปุ๋ยในนาข้าว, การใช้เมล็ดพันธุ์ปรับปรุงในการปลูกข้าว, ค่าใช้จ่ายของปัจจัยการผลิตในการปลูกข้าว, ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรและการให้บริการ, ปัญหาขาดความรู้ด้านการเพาะปลูกพืชประเภทอื่นๆ
	โครงสร้างพื้นฐานด้านชลประทาน	การพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ, ระบบชลประทาน, สระน้ำในไร่นา, การขาดแคลนน้ำ

(2) การจัดลำดับความสำคัญของแผนและองค์ประกอบ

หัวข้อหลักทั้ง 3 ส่วนใน M/P ประกอบด้วยแผนและองค์ประกอบต่างๆ และกิจกรรมที่คาดหวังในแต่ละองค์ประกอบ โดยการจัดทำแผนและองค์ประกอบในพื้นที่ปฏิรูปแต่ละ M/P Code ก่อนตามลักษณะเฉพาะของแต่ละพื้นที่โดยให้สอดคล้องกับกระบวนการดังต่อไปนี้

- 1) การจัดลำดับความสำคัญขององค์ประกอบพื้นที่ M/P Code จัดทำโดยการวิเคราะห์ข้อมูลที่สะท้อนจากสภาพปัจจุบันและมีความเกี่ยวข้องกันกับองค์ประกอบอื่นๆ ในกรณีที่องค์ประกอบประกอบด้วยกิจกรรมที่คาดหวังหลายกิจกรรม การจัดลำดับความสำคัญกิจกรรมจะกระทำขึ้นก่อน จากนั้นจะนำข้อมูลดังกล่าวมาใช้ในการจัดลำดับความสำคัญขององค์ประกอบต่อไป
- 2) การจัดลำดับความสำคัญแผนและองค์ประกอบในระดับจังหวัดได้จัดทำโดยนำ การจัดลำดับความสำคัญข้างต้นจะนำมารวบรวมและหาค่าเฉลี่ยเพื่อจัดลำดับความสำคัญขององค์ประกอบที่เกี่ยวข้องในพื้นที่จังหวัดที่เกี่ยวข้อง ส่วนการจัดลำดับความสำคัญแผนจะใช้ผลที่ได้จากการจัดลำดับองค์ประกอบมารวบรวมเพื่อใช้ในการจัดลำดับความสำคัญด้วย
- 3) ไม่มีการจัดลำดับความสำคัญในระหว่าง 3 หัวข้อหลัก

1) กระบวนการจัดลำดับความสำคัญขององค์ประกอบในพื้นที่ M/P

กระบวนการจัดลำดับความสำคัญขององค์ประกอบในพื้นที่ M/P มีดังนี้

- ก) จากข้อมูลทีวิเคราะห์เพื่อนำมาจำแนกประเภท ข้อมูลใดที่สามารถชี้สภาพองค์ประกอบปัจจุบันและกิจกรรมที่คาดหวังจะถูกเลือกเพื่อใช้เป็นตัวชี้วัด
- ข) กำหนดบรรทัดฐานในการจัดลำดับความสำคัญ
- ค) ตัวชี้วัดนำมาใช้วัดภายใต้บรรทัดฐานเพื่อจัดทำข้อเสนอแนะที่มีความสำคัญ
- ง) ข้อเสนอแนะที่สำคัญจัดทำขึ้นดังนี้

- +++ : แนะนำให้ปฏิบัติเป็นอย่างยิ่ง
- ++ : แนะนำให้ปฏิบัติในระดับปานกลาง
- + : แนะนำให้ปฏิบัติ
- : ไม่แนะนำให้ปฏิบัติ

ข้อเสนอแนะที่จัดลำดับตามความสำคัญของแต่ละพื้นที่ M/P มาจากข้อมูล GIS และ กชช.2ค. ไม่ใช่จากการสำรวจภาคสนามในพื้นที่แต่ละ M/P Code และเป้าหมายไม่ได้อยู่ที่แต่ละหมู่บ้าน โดยข้อเสนอแนะที่เหมาะสมกับพื้นที่ M/P Code ที่ประกอบด้วยตำบลและ หมู่บ้านต่างๆ ซึ่งได้จากการจำแนกประเภทข้อมูลที่รวบรวมและหาค่าเฉลี่ยแล้ว ข้อเสนอแนะที่ได้สามารถนำมาใช้เป็นแนวทางและข้อมูลอ้างอิงให้กับหน่วยงานท้องถิ่นและ ส.ป.ก.จังหวัดในการคัดเลือกพื้นที่เพื่อให้คำปรึกษากับเกษตรกรในการถือปฏิบัติ และก่อนจะมีการดำเนินงานตามแผนและองค์ประกอบที่จัดลำดับความสำคัญไว้แล้วนี้ หมู่บ้านที่ได้รับคัดเลือก ควรมีการสำรวจพื้นที่และทบทวนข้อเสนอแนะดังกล่าวก่อน

2) การจัดลำดับความสำคัญแผนและองค์ประกอบในระดับจังหวัด

การจัดลำดับความสำคัญของข้อเสนอแนะแผนและองค์ประกอบของแต่ละจังหวัดจัดทำจากข้อมูลค่าเฉลี่ยในพื้นที่แต่ละ M/P Code

(3) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

แผนการทรัพยากรธรรมชาติประกอบด้วย 4 แผน 10 องค์ประกอบ และแต่ละองค์ประกอบประกอบด้วยกิจกรรมที่คาดหวังต่างๆ ดังตารางข้างล่าง

ตารางที่ 5.4.2 กิจกรรมที่คาดหวังส่วนทรัพยากรธรรมชาติ

โปรแกรม	องค์ประกอบ	กิจกรรมที่คาดหวัง
1. การใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์ป่า	1.1 การใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์อาหาร	1.1.1 การเก็บสมุนไพร, หน่อไม้, เห็ดป่า และไข่มดแดง
	1.2 การใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์ที่ไม่ใช่อาหาร	1.2.1 การเก็บพืชที่มีสรรพคุณทางยา, การทำน้ำส้มควันไม้, การตัดต้นไม้ที่ตายแล้ว
2. การจัดการป่า	2.1 การจัดตั้งป่าชุมชน	2.1.1 การจดทะเบียนป่าชุมชน, การจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชน
	2.2 การจัดการป่าชุมชน	2.2.1 การเสริมสร้างความเข้มแข็งคณะกรรมการป่าชุมชน, การสร้างกฎระเบียบ
	2.3 คุณค่าป่า	2.3.1 การจำแนกพันธุ์/ทรัพยากรที่มีค่า, การเผยแพร่ความรู้, การสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์
3. การฟื้นฟูป่า	3.1 การฟื้นฟูป่า	3.1.1 กิจกรรมปลูกป่า 3.1.2 การทำแนวกันไฟ 3.1.3 กิจกรรมป้องกันป่าชุมชน
	3.2 การกำหนดเขตป่า	3.2.1 การทำแนวเขตป่าให้ชัดเจน
4. การอนุรักษ์ดินและน้ำ	4.1 การอนุรักษ์ดิน	4.1.1 การอนุรักษ์ดินในพื้นที่การเกษตร, การปรับปรุงดิน (การทำปุ๋ยชีวภาพ/ปุ๋ยหมัก)
	4.2 การอนุรักษ์น้ำ	4.2.1 การสร้างฝายขนาดเล็ก/ฝายชะลอน้ำ, การกำจัดตะกอนบริเวณฝายชะลอน้ำ, การขุดลอกลำน้ำ
	4.3 การอนุรักษ์ป่า	การบวชป่า เลี้ยงผีขุนน้ำ

การจัดลำดับความสำคัญที่เสนอแนะในพื้นที่แต่ละ M/P Code ได้พิจารณาจากกิจกรรมที่คาดหวัง ที่เสนอจากกระบวนการในส่วนที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ข้อมูลเชิงปริมาณของกิจกรรมที่คาดหวังจะได้รับการคัดเลือกเป็นตัวชี้วัดและกำหนดหลักเกณฑ์ในการวัด นอกจากตัวชี้วัดเชิงปริมาณ ตัวชี้วัดที่ไม่ใช่เชิงปริมาณจะนำมาใช้ได้พิจารณาจากวัตถุประสงค์ในกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง และตัวชี้วัดที่กล่าวมานี้จะนำมาพิจารณาจัดลำดับความสำคัญของกิจกรรมและองค์ประกอบ ดังตารางตัวอย่างข้างล่างนี้

ตารางที่ 5.4.3 หัวข้อในการเรียงลำดับความสำคัญ

กิจกรรมที่คาดหวัง	ข้อมูลเชิงปริมาณ	ตัวชี้วัด
1.1.1 การเก็บอาหาร (สมุนไพร, หน่อไม้, เห็ดป่า, ไข่มดแดง ฯลฯ)	-	สร้างจิตสำนึกในการใช้ทรัพยากรป่าอย่างยั่งยืน
	-	ก่อตั้งศูนย์การเรียนรู้ในชุมชน
	-	ชุมชนที่มีอยู่ (หมู่บ้าน)
	X	พื้นที่ป่าชุมชน
	X	การใช้ประโยชน์จากพื้นที่การเกษตร (พื้นที่ป่า)
1.2.1 พืชที่มีสรรพคุณทางยา, การทำน้ำส้มควันไม้, การตัดต้นไม้ที่ตายแล้ว	-	สร้างจิตสำนึกในการใช้ทรัพยากรป่าอย่างยั่งยืน
	-	ก่อตั้งศูนย์การเรียนรู้ในชุมชน
	-	ชุมชนที่มีอยู่ (หมู่บ้าน)
	X	พื้นที่ป่าชุมชน
	X	การใช้ประโยชน์จากพื้นที่การเกษตร (พื้นที่ป่า)
2.1.1 การจดทะเบียนป่าชุมชน, การจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชน	-	สร้างจิตสำนึกในการใช้ทรัพยากรป่าอย่างยั่งยืน
	-	ชุมชนที่มีอยู่ (หมู่บ้าน)
	X	การใช้ประโยชน์จากพื้นที่การเกษตร (พื้นที่ป่า)
2.2.1 เสริมสร้างความเข้มแข็งคณะกรรมการป่าชุมชน, การสร้างกฎระเบียบ	-	สร้างจิตสำนึกในการใช้ทรัพยากรป่าอย่างยั่งยืน
	-	เสริมสร้างขีดความสามารถให้กับชุมชนในการจัดการทรัพยากร
	X	พื้นที่ป่าชุมชน
	X	หมู่บ้านที่ใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน

ส่วนที่ 1 แผนแม่บทระดับจังหวัด (M/P)

กิจกรรมที่คาดหวัง	ข้อมูลเชิงปริมาณ	ตัวชี้วัด
2.3.การจำแนกพันธุ์/ทรัพยากรที่มีค่า, การเผยแพร่ความรู้, การสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์	-	สร้างจิตสำนึกในการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน
	-	ก่อตั้งศูนย์การเรียนรู้ในชุมชน
	-	ชุมชนที่มีอยู่ (หมู่บ้าน)
	X	พื้นที่ป่าชุมชน
	X	การใช้ประโยชน์จากพื้นที่การเกษตร (พื้นที่ป่า)
	X	การเข้าถึงศูนย์การเรียนรู้ระดับอำเภอ
	X	สภาพถนน
3.1.1 กิจกรรมปลูกป่า	-	สร้างจิตสำนึกในการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน
	X	การใช้ประโยชน์จากพื้นที่การเกษตร (พื้นที่ป่า)
	X	อัตราส่วนพื้นที่ป่าชุมชน
3.1.2 การทำแนวกันไฟ	-	พื้นที่ติดกับ zone c
3.1.3 กิจกรรมป่าชุมชน	X	พื้นที่ป่าชุมชนที่มีอยู่
3.2.1 การกำหนดแนวเขตป่าให้ชัดเจน	-	พื้นที่ป่าชุมชน, พื้นที่ โซน A, E, และ C
4.1.1 การอนุรักษ์ดินพื้นที่การเกษตร, การปรับปรุงดิน (การทำปุ๋ยชีวภาพ/ปุ๋ยหมัก)	-	ชุมชน (หมู่บ้าน)
	X	การใช้พื้นที่การเกษตร
4.2.1 การก่อสร้างฝายขนาดเล็ก/ฝายชะลอน้ำ, การกำจัดตะกอนบริเวณฝายชะลอน้ำ, การขุดลอกลำน้ำ	-	พื้นที่ติดกับ โซน C
	X	เครือข่ายลำน้ำ
	X	พื้นที่ลาดชัน
4.3.1 การอนุรักษ์ป่า	-	สร้างจิตสำนึกในการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน

การวิเคราะห์ทางสถิติ เช่น การหาค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานจะนำมาใช้ในการกำหนดมาตรฐานในการพัฒนาตัวชี้วัดเชิงปริมาณ อย่างไรก็ตามปัจจัยในการดำรงชีวิตที่ไม่สามารถเป็นตัวชี้วัดเชิงปริมาณได้มีความสำคัญในการจัดลำดับความสำคัญกิจกรรมในหัวข้อนี้ ดังนั้น ตัวชี้วัดที่ไม่ใช่เชิงปริมาณจะนำมาใช้ในการกำหนดมาตรฐานด้วย

ตัวอย่างเช่น ขนาดพื้นที่ป่าชุมชนจะเป็นตัวชี้วัดให้กับกิจกรรม 1.1.1 การเก็บผลิตภัณฑ์อาหาร และอยู่ในระดับมีความสำคัญสูง (highly recommendable: +++) ถ้าพื้นที่ป่าชุมชนใหญ่กว่า 50 ไร่ ในกรณีเดียวกัน พื้นที่ที่มีขนาด 5-10 ไร่จะให้ความสำคัญรองลงมา (moderately recommendable: ++) ส่วนพื้นที่ที่มีขนาดน้อยกว่า 5 ไร่ จะเป็นพื้นที่ที่แนะนำให้ไม่กิจกรรมนี้ ความสำคัญระดับ (recommendable: +) ในขณะที่ไม่แนะนำ (not recommendable: -) หมายถึงพื้นที่ที่ไม่มีป่าชุมชน ดังนั้นเมื่อกิจกรรมหลายกิจกรรมที่อยู่ในระดับ “not recommendable (-)” ดังนั้นกิจกรรมดังกล่าวจะไม่นำมาพิจารณาความสำคัญของวัตถุประสงค์ในกิจกรรมนั้นๆ

เนื่องจากตัวชี้วัดเชิงปริมาณมาจากข้อมูลประมวลผลในระดับชาติ ปรากฏว่า การใช้ตัวชี้วัดเพียงตัวเดียวไม่เพียงพอต่อการแสดงถึงกิจกรรมในหมู่บ้านที่มีลักษณะเฉพาะ ดังนั้นข้อมูลอื่นๆที่สามารถสะท้อนกิจกรรมที่เกี่ยวข้องจะนำมารวบรวมให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ส่วนตัวชี้วัดที่ไม่ใช่เชิงปริมาณที่เกี่ยวข้องกับการสร้างจิตสำนึกและขีดความสามารถจะนำมาใช้เช่นกัน เช่น กิจกรรมการสร้างจิตสำนึกในการใช้ทรัพยากรป่าอย่างยั่งยืนจะถูกจัดลำดับให้มีความสำคัญสูงสุด (highly recommendable: +++)

ตารางที่ 5.4.4 หลักเกณฑ์การจัดลำดับความสำคัญของตัวชี้วัด

องค์ประกอบ/กิจกรรมที่คาดหวัง/ตัวชี้วัด	หน่วย	ระดับความสำคัญ			
		+++	++	+	-
1.1 การใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์อาหาร					
1.1.1 การเก็บผลิตภัณฑ์อาหาร (สมุนไพร, หน่อไม้, เห็ดป่า, และ ไข่มดแดง ฯลฯ)					
(1) การสร้างจิตสำนึกในการใช้ทรัพยากรป่าอย่างยั่งยืน		ให้ความสำคัญสูงสุดในการสร้างจิตสำนึกในการใช้อย่างยั่งยืนในทุกพื้นที่ (+++).			
(2) การก่อตั้งศูนย์เรียนรู้ให้กับชุมชน		ให้ความสำคัญสูงสุดในการก่อตั้งศูนย์เรียนรู้ในทุกพื้นที่ (+++).			
(3) ชุมชน(หมู่บ้าน)		ให้ความสำคัญสูงสุดในการรักษาชุมชน(หมู่บ้าน)ให้คงอยู่ในทุกพื้นที่ (+++).			
(4) พื้นที่ป่าชุมชน	ไร่	>50	50-5	5-0	ไม่มี
(5) การใช้ประโยชน์พื้นที่การเกษตร (พื้นที่ป่า/พื้นที่ปฏิรูป)	%	>25	25-10	10-1	1<
รวม $((1)+(2)+(3))*(4)+(5)/30$	%	100-66	66-33	33- 0	-
1.2.1 พืชที่มีสรรพคุณทางยา, การทำน้ำส้มควันไม้, การตัดต้นไม้ที่ตายแล้ว					
(1) การสร้างจิตสำนึกในการใช้ทรัพยากรป่าอย่างยั่งยืน		ให้ความสำคัญสูงสุดในการสร้างจิตสำนึกในการใช้อย่างยั่งยืนในทุกพื้นที่ (+++).			
(2) การก่อตั้งศูนย์เรียนรู้ให้กับชุมชน		ให้ความสำคัญสูงสุดในการก่อตั้งศูนย์เรียนรู้ในทุกพื้นที่ (+++).			
(3) ชุมชน(หมู่บ้าน)		ให้ความสำคัญสูงสุดในการรักษาชุมชน(หมู่บ้าน)ให้คงอยู่ในทุกพื้นที่ (+++).			
(4) พื้นที่ป่าชุมชน	ไร่	>50	50-5	5-0	ไม่มี
(5) การใช้ประโยชน์พื้นที่การเกษตร (พื้นที่ป่า/พื้นที่ปฏิรูป)	%	>25	25-10	10-1	1<
รวม $((1)+(2)+(3))*(4)+(5)/30$	%	100-66	66-33	33-0	-
รวม 1.1.1~1.2.1	%	100-66	66-33	33-0	-
2.1 การก่อตั้งป่าชุมชน					
2.1.1 การลงทะเบียนป่า, การจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชน					
(1) การสร้างจิตสำนึกในการใช้ทรัพยากรป่าอย่างยั่งยืน		ให้ความสำคัญสูงสุดในการสร้างจิตสำนึกในการใช้อย่างยั่งยืนในทุกพื้นที่(+++).			
(2) ชุมชน(หมู่บ้าน)		ให้ความสำคัญสูงสุดในการรักษาชุมชน(หมู่บ้าน)ให้คงอยู่ในทุกพื้นที่ (+++).			
(3) การใช้ประโยชน์พื้นที่การเกษตร (พื้นที่ป่า/พื้นที่ปฏิรูป)	%	>25	25-10	10-1	1<
รวม $((1)+(2))*(3)/18$	%	100-66	66-33	33-0	-
รวม 2.1.1	%	100-66	66-33	33-0	-
2.2 การจัดการป่าชุมชน					
2.2.1 การเสริมความแข็งแกร่งให้กับคณะกรรมการป่าชุมชน, การสร้างกฎระเบียบ					
(1) การสร้างจิตสำนึกในการใช้ทรัพยากรป่าอย่างยั่งยืน		ให้ความสำคัญสูงสุดในการสร้างจิตสำนึกในการใช้อย่างยั่งยืนในทุกพื้นที่(+++).			
(2) การเสริมสร้างขีดความสามารถให้กับชุมชนในการจัดการทรัพยากร		ให้ความสำคัญสูงสุดในการสร้างขีดความสามารถชุมชนในทุกพื้นที่ (+++).			
(3) พื้นที่ป่าชุมชน	ไร่	>50	50-5	5-0	ไม่มี
(4) จำนวนหมู่บ้านที่เข้าถึงป่าชุมชน	จำนวน	>4	4 -2	1	0
รวม $((1)+(2))*(3)+(4)/21$	%	100-66	66-33	33-0	-
รวม 2.2.1	%	100-66	66-33	33-0	-

ส่วนที่ 1 แผนแม่บทระดับจังหวัด (M/P)

องค์ประกอบ/กิจกรรมที่คาดหวัง/ตัวชี้วัด	หน่วย	ระดับความสำคัญ			
		+++	++	+	-
2.3 คุณค่าป่า					
2.3.1 การจำแนกชนิด/ทรัพยากรที่มีค่า, การเผยแพร่ความรู้, การสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ					
(1) การสร้างจิตสำนึกในการใช้ทรัพยากรป่าอย่างยั่งยืน		ให้ความสำคัญสูงสุดในการสร้างจิตสำนึกในการใช้อย่างยั่งยืนในทุกพื้นที่(+++).			
(2) การก่อตั้งป่าชุมชน		ให้ความสำคัญสูงสุดในการก่อตั้งศูนย์เรียนรู้ในทุกพื้นที่(+++).			
(3) ชุมชน(หมู่บ้าน)		ให้ความสำคัญสูงสุดในการรักษาชุมชน(หมู่บ้าน)ให้คงอยู่ในทุกพื้นที่(+++).			
(4)การใช้ประโยชน์พื้นที่การเกษตร (พื้นที่ป่า/พื้นที่ปฏิรูป)	%	>25	25-10	10-1	1<
(5) พื้นที่ป่าชุมชน	ไร่	>50	50-5	5-0	ไม่มี
(6) การเข้าถึงศูนย์การเรียนรู้ในระดับอำเภอ	กม.	<15	15-35	35-45	>45
(7) สภาพถนน (ดีตลอดปี)	%	>75	75-50	50-25	<25
รวม ((1)+(2)+(3))*(4)+(5)+(6)+(7)/36	%	100-66	66-33	33-0	-
รวม 2.3.1	%	100-66	66-33	33-0	-
3.1 การฟื้นฟูป่า					
3.1.1 กิจกรรมปลูกป่า					
(1) การสร้างจิตสำนึกในการใช้ทรัพยากรป่าอย่างยั่งยืน		ให้ความสำคัญสูงสุดในการสร้างจิตสำนึกในการใช้อย่างยั่งยืนในทุกพื้นที่(+++).			
(2) การใช้ประโยชน์พื้นที่การเกษตร (พื้นที่ป่า/พื้นที่ปฏิรูป)	%	>25	25-10	10-1	1<
(3) อัตราส่วนพื้นที่ป่าชุมชน/พื้นที่ปฏิรูป	%	>10	10-1	1-0	0
รวม ((1)*(2)+(3))/12	%	100-66	66-33	33-0	-
3.1.2 การทำแนวกันไฟ					
พื้นที่ติดกับ โชน C		ให้ความสำคัญสูงสุดในการทำแนวกันไฟพื้นที่ติดกับโชน C (+++)			
3.1.3 กิจกรรมป้องกันพื้นที่ป่าชุมชน					
พื้นที่ป่าชุมชน	ไร่	>50	50-5	5-0	ไม่มี
Total 3.1.1~3.1.3	%	100-66	66-33	33-0	-
3.2 การรักษาแนวเขตป่า					
3.2.1 การกำหนดแนวเขตป่าให้ชัดเจน					
ป่าชุมชน, พื้นที่โชน A, E, และ C		ให้ความสำคัญสูงสุดในการให้ทำในทุกพื้นที่ (+++).			
4.1 การอนุรักษ์ดิน					
4.1.1 การอนุรักษ์ดินพื้นที่การเกษตร, การปรับปรุงดิน (การทำปุ๋ยชีวภาพ/ปุ๋ยหมัก)					
(1) ชุมชน(หมู่บ้าน)		ให้ความสำคัญสูงสุดในการรักษาชุมชน(หมู่บ้าน)ให้คงอยู่ในทุกพื้นที่(+++).			
(2) การใช้พื้นที่การเกษตร	%	>60	60-10	10-1	0
(3) พื้นที่ลาดชัน (0-5%)	%	<60	60-90	90-100	100
รวม ((1)*(2)+(3))/12	%	100-66	66-33	33-0	-
รวม 4.1.1	%	100-66	66-33	33-0	-
4.2 การอนุรักษ์น้ำ					
4.2.1 การสร้างฝายขนาดเล็ก/ฝายชะลอน้ำ, การกำจัดตะกอนบริเวณฝายชะลอน้ำ, การขุดหาแหล่งน้ำ					
(1) พื้นที่ติดกับโชน C		แนะนำให้ทำในทุกพื้นที่ (+++).			
(2) เครื่องข่ายแหล่งน้ำ	กม/1,000 ไร่	>3.0	3-2	2-0.1	0
(3) พื้นที่ลาดชัน (0-5%)	%	<60	60-90	90-100	100
รวม ((1)+(2))*(3)	%	100-66	66-33	33-0	-
รวม 4.2.1	%	100-66	66-33	33-0	-

จากอัตราส่วนดังกล่าว ข้อเสนอแนะลำดับความสำคัญในพื้นที่ M/P จัดทำขึ้นจากกิจกรรมและองค์ประกอบ เพื่ออธิบายกระบวนการที่กล่าวมา ตัวชี้วัดที่ใช้กับจังหวัดพะเยา มีตัวอย่างดังนี้

ตารางที่ 5.4.5 กระบวนการพัฒนาตัวชี้วัด (การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ, พะเยา)

Program	Component	Expected Activities	PYO01	PYO02	PYO03	PYO04	PYO05	PYO06	PYO07	PYO08	PYO09	PYO10	PYO11	PYO12	PYO13	PYO14	Main Factor	
1 Forest produce utilization	1.1 Food utilization	Foods harvesting (herbs and bamboo shoot, etc.)	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+	+++	+++	++	+++	+++		
		(1) Building awareness on sustainable use of forest resources	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	It is recommendable to all the areas for awareness on sustainable use
		(2) Creation of learning center for the communities	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	It is recommendable to all the areas for food harvesting control
		(3) Existing of community (villages)	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	It is recommendable to all the areas where community (village) exist.
		(4) Community forest area (rai)	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+	+++	+++	++	+++	+++	Community forest area (rai)	
		(5) Farmland utilization (forest area/L RAs)	++	++	-	+	+	++	+	++	-	+	+	-	++	+	Rate of forest area in land use (1/100)	
	1.2 Non-food utilization	Medical plants, Making wood vinegar, Tree cutting	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+	+++	+++	++	+++	+++		
		(1) Building awareness on sustainable use of forest resources	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	It is recommendable to all the areas for awareness on sustainable use
		(2) Creation of learning center for the communities	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	It is recommendable to all the areas for food harvesting control
		(3) Existing of community (villages)	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	It is recommendable to all the areas where community (village) exist.
		(4) Community forest area (rai)	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+	+++	+++	++	+++	+++	Community forest area (rai)	
		(5) Farmland utilization (forest area/L RAs)	++	++	-	+	+	++	+	++	-	+	+	-	++	+	Rate of forest area in land use (1/100)	
2 Forest area management	2.1 Community forest	Community forest registration, Organizing community forest committee	+++	+++	+	++	++	+++	++	+++	+	++	++	+	+++	++		
		(1) Building awareness on sustainable use of forest resources	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	It is recommendable to all the areas for awareness on sustainable use
		(2) Existing of community (villages)	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	It is recommendable to all the areas where community (village) exist.
		(3) Farmland utilization (forest area/L RAs)	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+	+++	+++	+++	+++	+++	+++	Rate of forest area in land use (1/100)	
	2.2 Community forest	Strengthening community forest committee, making regulation	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+	+++	+++	++	+++	+++		
		(1) Building awareness on sustainable use of forest resources	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	It is recommendable to all the areas for awareness on sustainable use
		(2) Capacity building of local communities in resources management	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	It is recommendable to all the areas for capacity building
		(3) Community forest area (rai)	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+	+++	+++	++	+++	+++	Community forest area (rai)	
		(4) Villages access to community forest	++	++	++	+++	++	+++	+	+++	-	++	++	+	++	++	Number of villages access to community forest	
3 Forest rehabilitation	3.1 Forest valuations	Identify valuable species/natural resources, Knowledge dissemination, Eco-tourism	+++	+++	+	++	++	+++	++	+++	+	++	++	+	+++	++		
		(1) Building awareness on sustainable use of forest resources	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	It is recommendable to all the areas for awareness on sustainable use
		(2) Creation of learning center for the communities	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	It is recommendable to all the areas for food harvesting control
		(3) Existing of community (villages)	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	It is recommendable to all the areas where community (village) exist.
		(4) Farmland utilization (forest area/L RAs)	++	++	-	+	+	++	+	++	-	+	+	-	++	+	Rate of forest area in land use (1/100)	
		(5) Community forest area (rai)	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	-	+++	+++	++	+++	+++	Community forest area (rai)
		(6) Access to center of Amphoe	+++	+++	++	+++	+++	+++	++	+++	+++	+++	++	++	++	+++	+++	Distance to Amphoe (km)
		(7) Road condition	+	+++	-	+	+++	-	-	++	+	+	++	+	+++	Good village road condition through year (%)		
	3.2 Forest rehabilitation	Reforestation activities	+++	+++	+	++	++	+++	++	+++	-	++	++	+	++	++		
		(1) Building awareness on sustainable use of forest resources	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	It is recommendable to all the areas for awareness on sustainable use
		(2) Farmland utilization (forest area/L RAs)	++	++	-	+	+	++	+	++	-	+	+	-	++	+	Rate of forest area in land use (1/100)	
		(3) Rate of area (rai) (community forest)	++	+++	+++	++	+	++	+	+++	-	++	++	+	++	++	Community forest area (rai)/ L RAs(rai) (rate)	
	3.3 Reserved forest area	Making firebreak	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++		
		Area adjacent to the Zone-C	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	It is recommendable to all the areas adjacent to Zone-C
		Community forest guard activities	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	-	+++	+++	++	+++	+++	Community forest area (rai)
		Community forest area (rai)	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	-	+++	+++	++	+++	+++	Community forest area (rai)	
		Putting boundary markers	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	It is recommendable to the areas where A, E and C zones exist.	
4 Soil and water conservation	4.1 Soil conservation	Farm land soil conservation, Soil improvement	+++	+++	++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++		
		(1) Existing of community (villages)	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	It is recommendable to all the areas where community (village) exist.
		(2) Farmland use (agricultural land use)	+++	+++	++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	Agricultural land use (%)	
	4.2 Water conservation	Construction of small-scale check dams/weirs, Removal sediments in check dams/weirs,	+++	++	+++	+++	++	+++	++	++	++	++	+++	++	++	++		
		(1) Area adjacent to the Zone-C	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	It is recommendable to all the areas adjacent to Zone-C
		(2) Existing of stream network	++	++	+++	++	++	+++	++	+	+	++	++	+	++	++	Existing of stream network based on stream	
		(3) Area with land slope (0-5%)	+++	++	++	+++	++	++	++	++	++	++	+++	++	++	++	Rate of area with land slope (0-5%)	

+++ : Highly recommendable ++ : Moderately recommendable + : Recommendable - : Not Recommendable

ตารางที่ 5.4.6 ตัวชี้วัดเชิงปริมาณในการจัดลำดับความสำคัญ (การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ, พะเยา)

Program	Component	Expected Activities	PYO01	PYO02	PYO03	PYO04	PYO05	PYO06	PYO07	PYO08	PYO09	PYO10	PYO11	PYO12	PYO13	PYO14	Main Factor	
1 Forest produce utilization	1.1 Food utilization	Foods harvesting (herbs and bamboo shoot, etc.)																
		(1) Building awareness on sustainable use of forest resources																
		(2) Creation of learning center for the communities																
		(3) Existing of community (villages)																
		(4) Community forest area (rai)	467.0	2,378.0	770.0	1,509.0	72.0	3,024.0	184.0	7,601.0	0.0	76.0	2,330.0	45.0	222.0	806.5	Community forest area (rai)	
	(5) Farmland utilization (forest area/LRAs)	0.111	0.124	0.001	0.071	0.019	0.106	0.040	0.176	0.000	0.038	0.045	0.002	0.179	0.052	Rate of forest area in land use (1/100)		
	1.2 Non-food utilization	Medical plants, Making wood vinegar, Tree cutting																
		(1) Building awareness on sustainable use of forest resources																
		(2) Creation of learning center for the communities																
		(3) Existing of community (villages)																
(4) Community forest area (rai)		467.0	2,378.0	770.0	1,509.0	72.0	3,024.0	184.0	7,601.0	0.0	76.0	2,330.0	45.0	222.0	806.5	Community forest area (rai)		
(5) Farmland utilization (forest area/LRAs)	0.111	0.124	0.001	0.071	0.019	0.106	0.040	0.176	0.000	0.038	0.045	0.002	0.179	0.052	Rate of forest area in land use (1/100)			
2 Forest area management	2.1 Community forest	Community forest registration, Organizing community forest committee																
		(1) Building awareness on sustainable use of forest resources																
		(2) Existing of community (villages)																
	2.2 Community forest	(3) Farmland utilization (forest area/LRAs)	0.111	0.124	0.001	0.071	0.019	0.106	0.040	0.176	0.000	0.038	0.045	0.002	0.179	0.052	Rate of forest area in land use (1/100)	
		Strengthening community forest committee, making regulation																
		(1) Building awareness on sustainable use of forest resources																
		(2) Capacity building of local communities in resources management																
		(3) Community forest area (rai)	467.0	2,378.0	770.0	1,509.0	72.0	3,024.0	184.0	7,601.0	0.0	76.0	2,330.0	45.0	222.0	806.5	Community forest area (rai)	
		(4) Villages access to community forest	4	4	2	7	2	16	1	17	0	3	2	1	3	2	Number of villages access to community forest	
		(7) Road condition	0.35	0.88	0.25	0.28	0.80	0.20	0.24	0.62	0.50	0.36	0.45	0.62	0.32	0.78	Good village road condition through year (%)	
3 Forest rehabilitation	3.1 Forest valuations	Identify valuable species/natural resources, Knowledge dissemination, Eco-tourism promotion																
		(1) Building awareness on sustainable use of forest resources																
		(2) Creation of learning center for the communities																
		(3) Existing of community (villages)																
		(4) Farmland utilization (forest area/LRAs)	0.111	0.124	0.001	0.071	0.019	0.106	0.040	0.176	0.000	0.038	0.045	0.002	0.179	0.052	Rate of forest area in land use (1/100)	
		(5) Community forest area (rai)	467.0	2,378.0	770.0	1,509.0	72.0	3,024.0	184.0	7,601.0	0.0	76.0	2,330.0	45.0	222.0	806.5	Community forest area (rai)	
		(6) Access to center of Amphoe	9.45	10.88	23.63	14.34	13.80	8.10	16.52	6.31	9.83	6.71	16.21	17.92	17.11	11.67	Distance to Amphoe (km)	
	3.2 Forest rehabilitation	Reforestation activities																
		(1) Building awareness on sustainable use of forest resources																
		(2) Farmland utilization (forest area/LRAs)	0.111	0.124	0.001	0.071	0.019	0.106	0.040	0.176	0.000	0.038	0.045	0.002	0.179	0.052	Rate of forest area in land use (1/100)	
3.3 Reserved forest area delineation	(3) Rate of area (rai) (community forest)	0.021	0.180	0.682	0.057	0.003	0.066	0.006	0.677	0.000	0.004	0.031	0.002	0.010	0.029	Community forest area (rai)/ LRAs(rai) (rate)		
	Making firebreak																	
	Area adjacent to the Zone-C																	
	Community forest guard activities																	
(4) Community forest area (rai)	467.0	2,378.0	770.0	1,509.0	72.0	3,024.0	184.0	7,601.0	0.0	76.0	2,330.0	45.0	222.0	806.5	Community forest area (rai)			
4 Soil and water conservation	4.1 Soil conservation	Farm land soil conservation, Soil improvement																
		(1) Existing of community (villages)																
	4.2 Water conservation	(2) Farmland use (agricultural land use)	0.877	0.866	0.584	0.906	0.979	0.885	0.948	0.724	0.883	0.942	0.942	0.995	0.821	0.935	Agricultural land use (%)	
		Construction of small-scale check dams/weirs, Removal sediments in check dams/weirs, Dredging																
		(1) Area adjacent to the Zone-C																
	(2) Existing of stream network	2.880	2.619	4.750	2.983	2.757	3.074	2.633	1.317	1.337	2.650	2.702	1.382	2.387	2.898	Existing of stream network based on stream density and map		
	(3) Area with land slope (0-5%)	0.499	0.701	0.655	0.529	0.766	0.786	0.816	0.700	0.641	0.662	0.444	0.807	0.778	0.811	Rate of area with land slope (0-5%)		

ส่วนที่ 1 แผนแม่บทระดับจังหวัด (M/P)

(4) หัวข้อการปรับปรุงคุณภาพชีวิต

การปรับปรุงคุณภาพชีวิตประกอบด้วย 4 แผน 8 องค์กรประกอบ และแต่ละองค์กรประกอบ ประกอบด้วยกิจกรรมที่คาดหวังตามตารางที่แสดงข้างล่างนี้

ตารางที่ 5.4.7 กิจกรรมที่คาดหวังในส่วนการปรับปรุงคุณภาพชีวิต

แผน	องค์กรประกอบ	กิจกรรมที่คาดหวัง
1. การปรับปรุงคุณภาพชีวิต	1.1 การสร้างรายได้จากกิจกรรมที่ไม่ใช่การเกษตร	1.1.1 การทำกระดาษสาจากเส้นใยพืช
		1.1.2 การทอ
		1.1.3 การทำเสื่อจากไม้ไผ่
		1.1.4 การทำตะเกียงจากกะลามะพร้าว
		1.1.5 การทำขนมไทย
	1.2 การลดค่าใช้จ่าย	1.2.1 การทำของใช้ประจำวัน (สบู่, แชมพู, น้ำยาเอนกประสงค์ ฯลฯ)
		1.2.2 การทำน้ำมันเชื้อเพลิงจากต้นสบู่ดำ
	1.3 การประหยัดพลังงาน	1.3.1 การทำเตาเผาที่มีประสิทธิภาพสูง
	2. การพัฒนากองทุน	2.1 การพัฒนาเพื่อเข้าถึงกองทุนในชุมชน
2.1.2 การจัดตั้งกองทุนสวัสดิการ		
2.1.3 การจัดตั้งกองทุนไม้ไผ่		
3. การปรับปรุงสุขภาพและสวัสดิการ	3.1 การปรับปรุงสุขภาพ	3.1.1 นวดแผนโบราณ
		3.1.2 หมอยาพื้นบ้าน
		3.1.3 การทำสมาธิ
		3.1.4 การตรวจหาสารพิษ
	3.2 การสืบสานวัฒนธรรม	3.2.1 การก่อตั้งศูนย์เรียนรู้ในชุมชน
		3.2.2 สืบสานประเพณี
		3.2.3 เสริมสร้างขีดความสามารถแก่ผู้นำ
		3.2.4 ค่ายอนุรักษ์ป่า
4. การพัฒนาสาธารณูปโภค	4.1 สาธารณูปโภค	4.1.1 ติดตั้งระบบประปา
		4.1.2 การประปาในหมู่บ้าน
		4.1.3 การไฟฟ้าในหมู่บ้าน
		4.1.4 การกระจายไฟฟ้าในหมู่บ้าน
		4.1.5 การปรับปรุงถนนในหมู่บ้าน
	4.2 การปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่	4.2.1 การปรับปรุงระบบจัดการขยะ
		4.2.2 ระบบกำจัดน้ำเสีย

หัวข้อที่คัดเลือกในการจัดลำดับความสำคัญมีดังนี้

ตารางที่ 5.4.8 หัวข้อที่คัดเลือกในการจัดลำดับความสำคัญ

องค์กรประกอบ	ข้อมูลเชิงปริมาณ	ตัวชี้วัด
1.1 การสร้างรายได้ที่ไม่ได้มาจากการเกษตร	X	รายได้จากการเกษตร (บาท/ปี)
	X	รายได้ทั้งหมด (บาท/ปี)
	X	อุตสาหกรรมภายในครอบครัว
1.2 การลดค่าใช้จ่าย	X	เปอร์เซ็นต์ค่าใช้จ่ายในการทำนาข้าว
1.3 การประหยัดพลังงาน	X	เปอร์เซ็นต์การใช้ถ่านและไม้เพื่อเป็นเชื้อเพลิง
2.1 การพัฒนาเพื่อเข้าถึงแหล่งเงินกองทุน	X	จำนวนครอบครัวที่ทำการผลิตแบบประหยัดพลังงาน
	X	จำนวนครอบครัวที่เป็นสมาชิกสหกรณ์

องค์ประกอบ	ข้อมูลเชิงปริมาณ	ตัวชี้วัด
2.1 การพัฒนาเพื่อเข้าถึงแหล่งเงินกองทุน	X	จำนวนครอบครัวที่เป็นสมาชิก ธกส.
	X	จำนวนครอบครัวที่เป็นสมาชิกธนาคารเพื่อการค้าอื่นๆ
	X	จำนวนครอบครัวที่เป็นสมาชิกสถาบันการเงินอื่นๆ
	X	จำนวนครอบครัวที่พึ่งนายทุน
	X	จำนวนครอบครัวที่กู้เงินทุนหมุนเวียนจากรัฐบาล
3.1 การปรับปรุงสุขภาพ	X	จำนวนหมู่บ้านที่มีสถานพยาบาล
3.2 การสืบสานวัฒนธรรม	-	ไม่มีข้อมูล
4.1 สาธารณูปโภค	X	ระบบประปาในหมู่บ้าน
	X	รายได้ในครัวเรือน
	X	ระบบประปาในหมู่บ้าน
	X	พื้นที่ครอบคลุมในการให้บริการการประปา
	X	การไฟฟ้าในหมู่บ้าน
	X	อัตราไฟฟ้าแบบครอบคลุม
	X	ความแข็งแรงของถนนใหญ่
	X	ถนนสภาพไม่อำนวยความสะดวก (แย่มาก)
	X	ถนนที่มีสภาพไม่อำนวยความสะดวกเฉพาะฤดูฝน (แย)
	X	ถนนสภาพดีเฉพาะฤดูแล้ง (พอใช้)
	X	ถนนสภาพพอใช้ตลอดปี (ค่อนข้างดี)
4.2 การปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่	X	หมู่บ้านที่มีปัญหาด้านการจัดการขยะ (ยังไม่ได้ปฏิบัติ)
	X	หมู่บ้านที่มีปัญหาด้านการจัดการน้ำเสีย (ยังไม่ได้ปฏิบัติ)
	X	คุณภาพน้ำในแหล่งน้ำ (แย)
	X	คุณภาพน้ำในแหล่งน้ำ (พอใช้)

มาตรฐานจากตัวชี้วัดแสดงไว้ในตาราง 1.4.9 เพื่อประเมินตัวชี้วัดในตาราง 5.4.8 ในการจัดทำข้อเสนอแนะที่สำคัญการกำหนดมาตรฐานมาจากค่าเฉลี่ยข้อมูลที่ได้ในพื้นที่ M/P เท่ากับ “++” จำแนกพื้นที่ M/P เป็น 3 หัวข้อตามความสำคัญอย่างเป็นสัดส่วนคือ “recommendable: +”, “moderately recommendable: ++” and “highly recommendable: +++” ส่วน not recommendable (-) จะไม่นำมารวมกับส่วนนี้เนื่องจากองค์ประกอบที่เสนอเกี่ยวข้องกับกิจกรรมการดำเนินชีวิต

ตัวอย่างเช่น รายได้ในครัวเรือนรายปีเป็นตัวชี้วัดในกิจกรรม “1.1 การสร้างรายได้ที่ไม่ได้มาจากการเกษตร” และมีความสำคัญสูงสุดในหมู่ชาวบ้านที่มีรายได้ต่ำ ในส่วนกิจกรรม “1.3 การประหยัดพลังงาน” ตัวชี้วัดคือเปอร์เซ็นต์การใช้ถ่านและไม้เพื่อเป็นเชื้อเพลิง พื้นที่ที่มีการใช้ถ่านและไม้เป็นเชื้อเพลิงมากก็ยิ่งให้ความสำคัญมากเนื่องจากกิจกรรมดังกล่าวส่งผลต่อการอนุรักษ์ป่าโดยตรง ถ้าความสำคัญอยู่ที่ 0 หมายถึง not recommendable (-)

ตารางที่ 5.4.9 กำหนดมาตรฐานจากตัวชี้วัด

ปัจจัยกำหนด	หน่วย	ระดับความสำคัญ			
		+++	++	+	-
1.1 การสร้างรายได้ที่ไม่ได้มาจากการเกษตร					
(1) รายได้ในครอบครัวเกษตรกรรม	1,000 บาท/ปี	< 25	25-35	35 <	N/A
(2) รายได้รวม	1,000 บาท/ปี	< 30	30-40	40 <	N/A
(3) อุตสาหกรรมในครัวเรือน	%	< 5	5-20	20 <	N/A
รวม ((1)-(3)) / 9*100	%	100- 66	66-33	33-0	N/A
1.2 การลดค่าใช้จ่าย					
เปอร์เซ็นต์ค่าใช้จ่ายในการทำนาข้าว	%	> 20	20-10	10 >	N/A
1.3 การประหยัดพลังงาน					
เปอร์เซ็นต์การใช้ถ่านและไม้เพื่อเป็นเชื้อเพลิง	%	100- 60	60-40	40-0	0
2.1 การพัฒนาเพื่อเข้าถึงแหล่งเงินกองทุน					
(1) จำนวนครอบครัวที่ทำการผลิตแบบประหยัดพลังงาน	%	> 40	40-20	20 >	N/A
(2) จำนวนครอบครัวที่เป็นสมาชิกสหกรณ์	%	> 30	30-10	10 >	N/A
(3) จำนวนครอบครัวที่เป็นสมาชิก ธกส.	%	> 50	50-30	30 >	N/A
(4) จำนวนครอบครัวที่เป็นสมาชิกธนาคารเพื่อการค้าอื่นๆ	%	> 4	4-2	2 >	N/A
(5) จำนวนครอบครัวที่เป็นสมาชิกสถาบันการเงินอื่นๆ	%	N/A	> 0	0	N/A
(6) จำนวนครอบครัวที่พึ่งนายทุน	%	> 3	3-1	1 >	N/A
(7) จำนวนครอบครัวที่กู้เงินทุนหมุนเวียนจากรัฐบาล	%	> 80	80-60	60 >	N/A
รวม ((1)-(7))/ 21x100	%	100-66	66-33	33-0	N/A
3.1 การปรับปรุงสุขภาพ					
จำนวนหมู่บ้านที่มีสถานพยาบาล	%	0	0-10	10 <	N/A
3.2 การสืบสานวัฒนธรรม		แนะนำให้ปฏิบัติในพื้นที่ชุมชน (หมู่บ้าน) (+).			
4.1 สาธารณูปโภค					
ระบบประปาในหมู่บ้าน					
(1) จำนวนครอบครัวที่ติดตั้งระบบประปา	%	<51	51-71	71-91	91-100
(2) รายได้ในครอบครัว	บาท/ปี	>50,500	50,500 - 37,000	37,000 - 23,500	<23,500
(3) หมู่บ้านที่มีระบบประปา	%	<65	65-81	81-99	99-100
I, (((1)+(2))x(3)/18	%	100-75	75-50	50-25	25-0
การขยายพื้นที่ให้บริการด้านการประปา					
(1) จำนวนครอบครัวที่ติดตั้งระบบประปา	%	<51	51-71	71-91	91-100
(2) รายได้ในครอบครัว	บาท/ปี	>50,500	50,500 - 37,000	37,000 - 23,500	<23,500
(3) พื้นที่ครอบคลุมในการให้บริการการประปา	%	<72	72-86	86-99	99-100
รวม (((1)+(2))x(3)/18	%	100-75	75-50	50-25	25-0
การไฟฟ้าในหมู่บ้าน		(+++) PYO06 (วังขอนแดง), PRE04 (ผาหมู)			
การขยายพื้นที่ให้บริการด้านการไฟฟ้า					
(1) รายได้ในครอบครัว	บาท/ปี	>50,500	50,500 - 37,000	37,000 - 23,500	<23,500

ปัจจัยกำหนด	หน่วย	ระดับความสำคัญ			
		+++	++	+	-
(2) อัตราไฟฟ้าแบบครอบคลุม	%	<95	95-98	98-99.9	100
รวม ((1)x(2))/9	%	100-75	75-50	50-25	25-0
การปรับปรุงถนนหมู่บ้าน					
(1) ความคงทนของถนนใหญ่	กม./ 1000 ไร่	<0.01	0.01-0.35	0.35-0.75	>0.75
(2) ถนนสภาพไม่อำนวยความสะดวก (แย่มาก)	%	>16	16-7	7-0	0
(3) ถนนที่มีสภาพไม่อำนวยความสะดวก เฉพาะฤดูฝน (แย่มาก)	%	>9	9-3	3-0	0
(4) ถนนสภาพดีเฉพาะฤดูแล้ง (พอใช้)	%	>13	5	5-0	0
(5) ถนนสภาพพอใช้ตลอดปี (ค่อนข้างดี)	%	>49	49-28	28-7	7-0
รวม ((1)+(2)x1.0+(3)x0.75+(4)x0.5+(5)x0.25)/10.5	%	100-75	75-50	50-25	25-0
4.2 การปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่					
การปรับปรุงด้านการจัดการขยะ					
(1) หมู่บ้านที่มีปัญหาด้านการจัดการขยะ (ยังไม่ได้ปฏิบัติ)	%	>38	38-20	20-2	2-0
การบำบัดน้ำเสีย					
(1) หมู่บ้านที่มีปัญหาด้านการจัดการน้ำเสีย (ยังไม่ได้ปฏิบัติ)	%	>11	11-5	5-0	0
(2) คุณภาพน้ำในแหล่งน้ำ (แย่มาก)	%	>24	24-7	7-0	0
(3) คุณภาพน้ำในแหล่งน้ำ (พอใช้)	%	>63	63-39	39-15	15-0
รวม (1)+(2)+(3)x0.5	%	100-75	75-50	50-25	25-0

N/A: Not applied

จากปัจจัยกำหนดข้างต้น ข้อเสนอแนะในพื้นที่ M/P กำหนดขึ้นโดยกิจกรรมและองค์ประกอบ เพื่อให้เข้าใจกระบวนการง่ายขึ้น ตัวชี้วัดในพื้นที่ M/P จังหวัดแพร่ ตัวอย่างมีดังนี้

ตารางที่ 5.4.10 กระบวนการพัฒนาตัวชี้วัด (การปรับปรุงคุณภาพชีวิต,พะเยา)

Program	Component	Indicator	PRE01	PRE02	PRE03	PRE04	PRE05	PRE06	PRE07	PRE08	PRE09	PRE10	PRE11	PRE12	PRE13	PRE14	Main Factor	
1 Livelihood improvement	1.1 Income generation		+++	++	++	+++	++	+++	+++	++	+++	+++	+++	+++	+++	++		
		(1) Agricultural household income	++	++	+	++	+	+++	+++	++	++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	Agricultural household income (baht/year)
		(2) Total household income	++	+	+	+++	++	++	+++	++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	Total household income (baht/year)
	1.2 Expenditure reduction	(3) Opportunity to earn non agricultural income	+++	+++	+++	+++	+++	++	++	++	++	+++	+++	+++	+++	+	+	Household, which have cottage industry/ handicrafts (%)
		Level of expenditure (paddy)	++	+++	++	++	++	++	++	++	+++	++	+++	+++	+++	++	++	Percentage of expenditure on paddy against agri-income
	1.3 Energy saving			+	-	+	++	+++	+	+++	++	+	-	++	+++	++	+	
		Use of charcoal and wood as fuel		+	-	+	++	+++	+	+++	++	+	-	++	+++	++	+	Use of charcoal and wood as fuel sources (%)
2 Fund development	2.1 Locally accessible capital / fund development		++	+++	+++	++	++	+++	++	++	++	++	++	++	++	++		
		(1) Needs for fund (saving group for production)	++	++	++	++	+	++	++	++	++	++	+	++	+	++	++	Households using saving group for production (%)
		(2) Needs for fund (cooperatives)	++	+++	+++	+++	++	++	++	++	++	++	++	++	++	++	++	Households which use cooperatives (%)
		(3) Needs for fund (BAAC)	++	+++	++	++	+++	+++	++	++	++	++	++	++	++	++	++	Households which use BAAC (%)
		(4) Needs for fund (commercial bank or saving bank)	++	+++	++	++	+	+++	++	+	++	+	++	+++	++	+	+	Households which use commercial bank or saving bank (%)
		(5) Needs for fund (financial institute for industry)	++	++	++	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	Households which use financial institute for industry (%)
		(6) Needs for fund (capitalist)	+	+	++	++	+	++	+	++	+	+	+	+	+	++	+	Households which use capitalist (%)
3 Health and welfare improvement	3.1 Health improvement		+	+++	+++	+	+++	++	+	+	+++	+++	+	+++	++	+		
		Existence of hospital		+	+++	+++	+	+++	++	+	+	+++	+++	+	+++	++	+	Villages which have hospital (%)
	3.2 Culture dissemination		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	*+ is applied to all the MP code area.	
4 Infrastructure development	4.1 Social infrastructure		+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
		Installation of village water supply		+	+	+	+	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	
		(1) Households equipped with village water supply	+++	++	++	++	-	++	-	++	+	-	++	+++	+	-	-	Rate of households equipped with village water supply (1/100)
		(2) Household income (Baht/yr)	+	++	+++	++	++	+	+	+	+	+	+	-	-	-	+	Household income (B/yr)
		(3) Villages equipped with village water supply	++	++	+	++	-	++	-	++	+	-	-	-	-	++	-	Rate of villages equipped with village water supply
		Expansion of village water supply		+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
		(1) Villages equipped with village water supply	++	++	+	++	-	++	-	++	+	-	-	-	-	++	-	Rate of villages equipped with village water supply
		(2) Household income (Baht/yr)	+	++	+++	++	++	+	+	+	+	+	+	-	-	-	+	Household income (Baht/yr)
		(3) Coverage rate of village water supplu in service area	+++	++	++	++	+	+	+	+	+	+	+	+++	+++	-	+	Coverage rate of village water supplu in service area
		Village electrification		-	-	-	+++	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
		Expansion of electricity service		-	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
		(1) Household income (B/yr)	+	++	+++	+	++	+	+	+	+	+	+	-	-	-	+	Household income (B/yr)
	(2) Coverage rate of electrification	+	+	+	++	++	-	+	+	+	-	+	+++	+	-	-	Coverage rate of electrification	
	Village road improvement		+	++	++	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	
		(1) Main road density	+++	+++	+++	++	++	+++	++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	Main road density
		(2) Road inconvenient through the year (extremely poor)	-	+++	+++	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Road inconvenient through the year (extremely poor)
		(3) Road inconvenient in wet season (poor)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Road inconvenient in wet season (poor)
		(4) Road good only in dry season (fair)	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	+++	-	-	-	Road good only in dry season (fair)
	(5) Road fair through the year (compromised good)	++	++	++	+	+	+	++	++	+	-	++	+++	++	+	+	Road fair through the year (compromised good)	
4.2 Living conditions improvement			+	+	-	+	+	++	+	+	++	-	+	-	-	-		
	Garbage disposal improvement		+	-	+	++	+	+	+	+	+++	-	++	-	+	-		
	Villages with garbage problems (untreated)		+	-	+	++	+	+	+	+	+++	-	++	-	+	-	Villages with garbage problems (untreated)	
	Wastewater treatment		+	++	-	-	-	+++	++	+	-	-	-	-	-	+		
	(1) Village with wastewater problems (untreated)	+++	-	-	-	-	+++	++	+	-	-	-	-	-	-	-	Rate of village with wastewater problems (untreated)	
	(2) Water quality of water source (poor)	-	+++	-	-	-	++	+	+	-	-	-	-	-	-	+++	Rate of water quality of water source (poor)	
(3) Water quality of water source (fair)	+	++	-	-	+++	++	++	++	+	-	+++	++	+	+	+	Rate of water quality of water source (fair)		

+++ : Highly recommendable ++ : Moderately recommendable + : Recommendable - : Not Recommendable

ตารางที่ 5.4.11 ตัวชี้วัดเชิงปริมาณเพื่อการจัดลำดับความสำคัญ (การปรับปรุงคุณภาพชีวิต,แพรว)

Program	Component	Indicator	PRE01	PRE02	PRE03	PRE04	PRE05	PRE06	PRE07	PRE08	PRE09	PRE10	PRE11	PRE12	PRE13	PRE14	Papameter	
1 Livelihood improvement	1.1 Income generation	(1) Agricultural household income	29,536	32,551	45,160	25,208	38,887	23,620	20,925	27,920	25,032	17,331	9,756	4,248	14,093	24,861	Baht/household	
		(2) Total household income	36,637	42,277	53,311	28,039	39,154	31,214	27,238	36,173	27,883	26,896	16,336	11,438	18,887	30,828	Baht/household	
		(3) Household have cottage industry/ handicrafts	3.9	0.2	1.3	1.0	0.0	8.6	19.2	19.3	5.5	0.0	2.3	0.0	26.8	21.5	Percentage against the total households	
	1.2 Expenditure reduction	Percentage of expenditure on paddy against agri-income	11.28	21.24	7.00	6.95	7.37	10.93	10.69	6.56	22.23	13.84	135.23	52.96	13.21	5.09	Percentage	
		1.3 Energy saving	Percentage of charcoal and wood as fuel sources	11.11	0.00	27.27	51.72	100.00	6.25	77.78	50.00	11.11	0.00	57.14	100.00	58.33	7.69	Percentage
2 Fund development	2.1 Locally accessible capital / fund development	(1) Households using saving group for production	18.7	13.5	12.2	9.9	0.0	16.5	9.4	12.2	21.7	0.0	23.7	0.0	9.5	0.5	Rate against the total number of households	
		(2) Households which use cooperatives	25.6	36.5	34.7	15.2	2.0	29.8	10.6	18.1	7.3	19.3	15.9	6.5	13.3	9.6	Rate against the total number of households	
		(3) Households which use BAAC	43.5	57.9	34.3	19.3	68.3	53.6	25.5	25.8	49.3	19.3	18.4	32.7	45.2	11.6	Rate against the total number of households	
		(4) Households which use commercial bank or saving bank	0.4	24.0	2.5	0.6	0.0	5.5	0.6	0.0	1.3	0.0	0.7	19.6	0.1	0.0	Rate against the total number of households	
		(5) Households which use financial institute for industry	0.8	0.1	0.1	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	Rate against the total number of households	
		(6) Households which use capitalist	0.0	0.0	2.2	0.2	0.0	1.2	0.0	0.3	0.0	0.0	0.0	0.0	1.6	0.0	Rate against the total number of households	
		(7) Households which use revolving fund of government	72.4	61.9	61.6	69.4	94.6	73.4	76.6	65.7	51.6	38.6	83.8	78.4	56.1	44.8	Rate against the total number of households	
		(1) Households using revolving fund of government	72.4	61.9	61.6	69.4	94.6	73.4	76.6	65.7	51.6	38.6	83.8	78.4	56.1	44.8	Rate against the total number of households	
3 Health and welfare improvement	3.1 Health improvement	Villages which have hospital	88.89	0.00	0.00	27.59	0.00	6.25	38.89	15.38	0.00	0.00	14.29	0.00	8.33	30.77	Percentage	
		3.2 Culture dissemination															No data is applicable	
4 Infrastructure development	4.1 Social infrastructure	Installation of village water supply																
		(1) Households equipped with village water supply	31%	58%	70%	58%	91%	65%	94%	62%	79%	97%	64%	33%	77%	94%	Household equipped with village water supply (%)	
		(2) Household income (Baht/yr)	36,637	42,277	53,311	28,039	39,154	31,214	27,238	36,173	27,883	26,896	16,336	11,438	18,887	30,828	Household income (B/yr)	
		(3) Villages equipped with village water supply	67%	67%	82%	72%	100%	75%	100%	65%	89%	100%	100%	100%	75%	100%	Villages equipped with village water supply (%)	
		Expansion of village water supply																
		(1) Villages equipped with village water supply	67%	67%	82%	72%	100%	75%	100%	65%	89%	100%	100%	100%	75%	100%	Villages equipped with village water supply (%)	
		(2) Household income (Baht/yr)	36,637	42,277	53,311	28,039	39,154	31,214	27,238	36,173	27,883	26,896	16,336	11,438	18,887	30,828	Household income (B/yr)	
		(3) Coverage rate of village water supply in service area	54%	76%	83%	79%	91%	96%	94%	100%	86%	97%	64%	33%	99%	94%	Coverage rate of village water supply in service area	
		Village electrification																
		Expansion of electricity service																
		(1) Household income (B/yr)	36,637	42,277	53,311	28,039	39,154	31,214	27,238	36,173	27,883	26,896	16,336	11,438	18,887	30,828	Household income (B/yr)	
		(2) Coverage rate of electrification	99%	99%	99%	97%	98%	100%	99%	99%	100%	100%	99%	87%	99%	100%	Coverage rate of electrification	
		Village road improvement																
		(1) Main road density	0.00	0.00	0.00	0.19	0.04	0.00	0.04	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	Main road density
		(2) Road inconvenient through the year (extremely poor)	0.0%	33.3%	18.2%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	11.1%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	Road inconvenient through the year (extremely poor)
(3) Road inconvenient in wet season (poor)	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	Road inconvenient in wet season (poor)		
(4) Road good only in dry season (fair)	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	3.8%	0.0%	0.0%	14.3%	0.0%	0.0%	0.0%	Road good only in dry season (fair)		
(5) Road fair through the year (compromised good)	44.4%	33.3%	36.4%	27.6%	25.0%	18.8%	33.3%	34.6%	22.2%	0.0%	28.6%	100.0%	33.3%	7.7%	Road fair through the year (compromised good)			
4.2 Living conditions improvement	Garbage disposal improvement	Villages with garbage problems (untreated)	11.1%	0.0%	18.2%	37.9%	12.5%	12.5%	16.7%	3.8%	77.8%	0.0%	28.6%	0.0%	16.7%	0.0%	Rate of villages with garbage problems (untreated)	
		Wastewater treatment																
	(1) Village with wastewater problems (untreated)	11.1%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	12.5%	5.6%	3.8%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	Rate of village with wastewater problems (untreated) (1/100)		
	(2) Water quality of water source (poor)	0.0%	44.4%	0.0%	0.0%	0.0%	8.0%	2.9%	2.1%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	Rate of water quality of water source (poor) (1/100)		
(3) Water quality of water source (fair)	21.4%	44.4%	0.0%	13.2%	100.0%	52.0%	40.0%	45.8%	17.6%	0.0%	75.0%	50.0%	38.5%	26.1%	Rate of water quality of water source (fair) (1/100)			

(5) หัวข้อการพัฒนาด้านการเกษตร

หัวข้อการพัฒนาด้านการเกษตรประกอบด้วย 5 แผน 11 องค์ประกอบ และแต่ละองค์ประกอบประกอบด้วย กิจกรรมคาดหวังดังต่อไปนี้

ตารางที่ 5.4.12 กิจกรรมที่คาดหวังในหัวข้อการพัฒนาด้านการเกษตร

แผน	องค์ประกอบ	กิจกรรมที่คาดหวัง
1. การผลิตด้านการเกษตร	1.1 การเพาะปลูก	1.1.1 การส่งเสริมการเพาะปลูก
		1.1.2 การปลูกพืชท้องถิ่นหลังฤดูเก็บเกี่ยว
		1.1.3 การปลูกผักสวนครัว
		1.1.4 การจำแนกพันธุ์พืช
	1.2 การปรับปรุงเทคโนโลยีการเกษตร	1.2.1 แนะนำการทำเกษตรผสมผสาน
		1.2.2 แนะนำเทคโนโลยีการทำเกษตรแบบอนุรักษ์ดินและน้ำ
		1.2.3 การเพาะปลูกแบบเกษตรอินทรีย์
		1.2.4 การปรับปรุงความรู้ด้านการขยายพันธุ์
2. การพัฒนาด้านการเลี้ยงสัตว์	2.1 การเลี้ยงสัตว์	2.1.1 ส่งเสริมการเลี้ยงไก่
		2.1.2 ส่งเสริมการเลี้ยงหมู
		2.1.3 ส่งเสริมการเลี้ยงวัว
		2.1.4 ส่งเสริมการเลี้ยงควาย
		2.1.5 ส่งเสริมการเลี้ยงปลา
		2.1.6 ส่งเสริมการเลี้ยงกบ
	2.2 การปรับปรุงพันธุ์สัตว์	2.2.1 การคัดเลือกพันธุ์ให้เหมาะกับสภาพท้องถิ่น
		2.2.2 การผสมเทียม (วัว)
	2.3 การผลิตอาหารสัตว์	2.3.1 การปลูกหญ้าสำหรับใช้เลี้ยงสัตว์
		2.3.2 การปรับปรุงอุปกรณ์เพื่อเตรียมอาหารสัตว์ในฤดูแล้ง
		2.3.3 การปรับปรุงอุปกรณ์เพื่อใช้ผสมหัวอาหาร
3. การแปรรูปผลิตภัณฑ์การเกษตร	3.1 การแปรรูปผลิตภัณฑ์พืช	3.1.1 แปรรูปผลิตภัณฑ์จากกระบวนการผลิตข้าว (ฟางข้าว, เปลือกข้าว)
		3.1.2 แปรรูปผลไม้ (น้ำผลไม้, ไวน์, และอื่นๆ)
		3.1.3 แปรรูปผัก
		3.1.4 การใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์ที่ได้จากโรงงาน
	3.2 การแปรรูปผลิตภัณฑ์สัตว์	3.2.1 แปรรูปเนื้อไก่
		3.2.2 แปรรูปเนื้อหมู
		3.2.3 แปรรูปเนื้อวัว
		3.2.4 แปรรูปกบ
4. การตลาด	4.1 เพิ่มช่องทางการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร	4.1.1 การพัฒนาตลาดชุมชน
		4.1.2 การพัฒนาเครือข่ายด้านการตลาด
	4.2 ปรับปรุงด้านการตลาดสินค้าท้องถิ่น	4.2.1 ปรับปรุงการตลาดผลิตภัณฑ์การเกษตร
		4.2.2 ปรับปรุงการตลาดผลิตภัณฑ์สัตว์
5. การพัฒนาสาธารณูปโภค	5.1 การพัฒนาแหล่งน้ำ	5.1.1 การปรับปรุงด้านการชลประทาน
		5.1.2 พัฒนาแหล่งน้ำในพื้นที่การเกษตร
		5.1.3 พัฒนาแหล่งน้ำใต้ดิน
		5.1.4 ปรับปรุงอ่างเก็บน้ำ
		5.1.5 พัฒนาแหล่งน้ำเพื่อมิใช้ตลอดปี
		5.1.6 พัฒนาฝายชะลอน้ำ
	5.2 สิ่งอำนวยความสะดวกด้านการเกษตร	5.2.1 พัฒนาและปรับปรุงถนนในพื้นที่การเกษตร
		5.2.2 การอนุรักษ์ดินในพื้นที่การเกษตร
		5.2.3 การป้องกันน้ำท่วม

หัวข้อที่คัดเลือกเพื่อจัดลำดับความสำคัญแสดงดังนี้

ตารางที่ 5.4.13 หัวข้อที่ได้รับการคัดเลือก

กิจกรรมที่คาดหวัง	ข้อมูลเชิงปริมาณ	ตัวชี้วัด
1.1.1 การส่งเสริมการเพาะปลูก	X	การกระจายพื้นที่การเกษตรอย่างเหมาะสม
1.1.2 การปลูกพืชท้องถิ่นหลังฤดูเก็บเกี่ยว	X	ความแพร่หลายของการทำนาในพื้นที่
1.1.3 การปลูกผักสวนครัว	-	ไม่มีข้อมูลเชิงปริมาณ
1.1.4 การจำแนกพันธุ์พืช	X	จำนวนพันธุ์พืชที่ทำการเพาะปลูก
1.2.1 แนะนำการทำเกษตรผสมผสาน	-	ไม่มีข้อมูลเชิงปริมาณ
1.2.2 แนะนำเทคโนโลยีการทำเกษตรแบบอนุรักษ์ดินและน้ำ	X	การกระจายตัวของพื้นที่ลาดชัน
1.2.3 การเพาะปลูกแบบเกษตรอินทรีย์	-	ไม่มีข้อมูลเชิงปริมาณ
1.2.4 การปรับปรุงความรู้ด้านการขยายพันธุ์	-	ไม่มีข้อมูลเชิงปริมาณ
2.1.1 ส่งเสริมการเลี้ยงไก่	X	ความแพร่หลายของการเลี้ยงไก่
2.1.2 ส่งเสริมการเลี้ยงหมู	X	ความแพร่หลายของการเลี้ยงหมู
2.1.3 ส่งเสริมการเลี้ยงวัว	X	ความแพร่หลายของการเลี้ยงวัว
2.1.4 ส่งเสริมการเลี้ยงควาย	X	ความแพร่หลายของการเลี้ยงควาย
2.1.5 ส่งเสริมการเลี้ยงปลา	-	ไม่มีข้อมูลเชิงปริมาณ
2.1.6 ส่งเสริมการเลี้ยงกบ	-	ไม่มีข้อมูลเชิงปริมาณ
2.2.1 การคัดเลือกพันธุ์ให้เหมาะกับสภาพท้องถิ่น	-	ไม่มีข้อมูลเชิงปริมาณ
2.2.2 การผสมเทียม (วัว)	-	ไม่มีข้อมูลเชิงปริมาณ
2.3.1 การปลูกหญ้าสำหรับใช้เลี้ยงสัตว์	-	ไม่มีข้อมูลเชิงปริมาณ
2.3.2 การปรับปรุงอุปกรณ์เพื่อเตรียมอาหารสัตว์ในฤดูแล้ง	-	ไม่มีข้อมูลเชิงปริมาณ
2.3.3 การปรับปรุงอุปกรณ์เพื่อใช้ผสมหัวอาหาร	-	ไม่มีข้อมูลเชิงปริมาณ
3.1.1 แปรรูปผลิตภัณฑ์จากกระบวนการผลิตข้าว (ฟางข้าว, เปลือกข้าว)	X	ความแพร่หลายของการทำนาในพื้นที่
3.1.2 แปรรูปผลไม้ (น้ำผลไม้, ไวน์, และอื่นๆ)	X	ความแพร่หลายของการปลูกผลไม้ในพื้นที่
3.1.3 แปรรูปผัก	X	ความแพร่หลายของการปลูกผักในพื้นที่
3.1.4 การใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์ที่ได้จากโรงงาน	-	ไม่มีข้อมูลเชิงปริมาณ
3.2.1 แปรรูปเนื้อไก่	-	ไม่มีข้อมูลเชิงปริมาณ
3.2.2 แปรรูปเนื้อหมู	-	ไม่มีข้อมูลเชิงปริมาณ
3.2.3 แปรรูปเนื้อวัว	-	ไม่มีข้อมูลเชิงปริมาณ
3.2.4 แปรรูปกบ	-	ไม่มีข้อมูลเชิงปริมาณ
4.1.1 การพัฒนาตลาดชุมชน	-	ไม่มีข้อมูลเชิงปริมาณ
4.1.2 การพัฒนาเครือข่ายด้านการตลาด	-	ไม่มีข้อมูลเชิงปริมาณ
4.2.1 ปรับปรุงการตลาดผลิตภัณฑ์การเกษตร	-	ไม่มีข้อมูลเชิงปริมาณ
4.2.2 ปรับปรุงการตลาดผลิตภัณฑ์สัตว์	-	ไม่มีข้อมูลเชิงปริมาณ
5.1.1 การปรับปรุงด้านการชลประทาน	X	หมู่บ้านที่ขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตร
	X	อัตราส่วนพื้นที่การเกษตร
	X	ความหนาแน่นของลำน้ำที่มีน้ำตลอดปี
	X	แหล่งน้ำที่มีอยู่ (จำนวนรวม)
	X	แหล่งน้ำที่มีอยู่ (แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร)
5.1.2 พัฒนาแหล่งน้ำในพื้นที่การเกษตร	X	เกษตรกรผู้ครองที่ดินขนาด สปก. 4-01
5.1.3 พัฒนาแหล่งน้ำใต้ดิน	X	หมู่บ้านที่ขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตร
	X	อัตราส่วนพื้นที่การเกษตร
	X	ศักยภาพแหล่งน้ำใต้ดิน

ส่วนที่ 1 แผนแม่บทระดับจังหวัด (M/P)

กิจกรรมที่คาดหวัง	ข้อมูลเชิงปริมาณ	ตัวชี้วัด
5.1.4 ปรับปรุงอ่างเก็บน้ำ	X	หมู่บ้านที่ขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตร
	X	อัตราส่วนพื้นที่การเกษตร
	X	ความหนาแน่นของลำน้ำที่มีน้ำตลอดปี
	X	แหล่งน้ำที่มีอยู่ (จำนวนรวม)
	X	แหล่งน้ำที่มีอยู่ (อ่างเก็บน้ำและหนองบึง)
5.1.5 พัฒนาแหล่งน้ำเพื่อมีใช้ตลอดปี	X	หมู่บ้านที่ขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตร
	X	อัตราส่วนพื้นที่การเกษตร
	X	แหล่งน้ำที่มีอยู่ (แหล่งน้ำที่มีตลอดปี)
	X	ความหนาแน่นของลำน้ำที่มีน้ำตลอดปี
5.1.6 พัฒนาฝายชะลอน้ำ	X	หมู่บ้านที่ขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตร
	X	อัตราส่วนพื้นที่การเกษตร
	X	แหล่งน้ำที่มีอยู่ (มนุษย์สร้างขึ้น)
	X	ความหนาแน่นของลำน้ำที่มีน้ำตลอดปี
5.2.1 พัฒนาและปรับปรุงถนนในพื้นที่การเกษตร	X	อัตราส่วนพื้นที่การเกษตร
	X	อัตราส่วนการใช้ประโยชน์จากบริเวณพื้นที่สูง
	X	พื้นที่ลาดชัน
	X	การพังทลายในพื้นที่ราบ
	X	อัตราส่วนครอบครัวเกษตรกรรม
	X	ความหนาแน่นของถนนลำเลียงพืชผลทางการเกษตร
	X	ครอบครัวที่มีเครื่องยนต์เพื่อใช้ในการเกษตร (จำนวน/ครอบครัว)
5.2.2 การอนุรักษ์ดินในพื้นที่การเกษตร	X	พื้นที่ลาดชัน
	X	การพังทลายในพื้นที่ราบ
	X	จำนวนหมู่บ้านที่มีปัญหาพื้นที่พังทลาย
5.2.3 การป้องกันน้ำท่วม	X	จำนวนหมู่บ้านที่มีปัญหาน้ำท่วม

สำหรับกิจกรรมที่ไม่มีตัวชี้วัดเชิงปริมาณจะมีระดับความสำคัญเท่าเทียมกันในทุกพื้นที่โดยพิจารณาจากความสำคัญของกิจกรรม นอกจากนี้ ในพื้นที่ M/P ที่ให้ผลผลิตที่มีลักษณะเฉพาะ (ตัวอย่างเช่น ผลผลิตสำคัญในพื้นที่ PYO09 คือผลไม้, การเพาะปลูกพริกในพื้นที่ PRE01, และการปลูกถั่วเหลืองในพื้นที่ PRE06, PRE09, PRE10, และ ANN17) กิจกรรมที่เกี่ยวข้องจะนำมาจัดลำดับความสำคัญด้วยเช่นกัน ตารางดังต่อไปนี้แสดงมาตรฐานในการคัดเลือกตัวชี้วัด

ตารางที่ 5.4.14 มาตรฐานจากตัวชี้วัด

องค์ประกอบ/กิจกรรมที่คาดหวัง/ปัจจัยกำหนด	หน่วย	ระดับความสำคัญ			
		+++	++	+	-
1.1 การเพาะปลูก					
1.1.1 ส่งเสริมการเพาะปลูก					
พื้นที่เพาะปลูกที่เหมาะสม/พื้นที่ M/P ทั้งหมด	%	100-75	75-50	50-25	25-0
รวม 38 ชนิดพืช	%	100-75	75-50	50-25	25-0
1.1.2 การปลูกพืชท้องถิ่นหลังฤดูเก็บเกี่ยว					
% เกษตรกรที่มีอาชีพทำนา	%	100-75	75-50	50-0	-
1.1.3 การปลูกผักสวนครัว	-	เสนอให้ปฏิบัติในทุกพื้นที่เพื่อส่งเสริมการพึ่งตนเอง (+++)			
1.1.4 การกระจายการผลิต					
ชนิดพืชหลักที่ทำการเพาะปลูก	จำนวนพันธุ์พืช	1	2	3	4
รวม 1.1.1~1.1.4	%	100-75	75-50	50-25	25-0

องค์ประกอบ/กิจกรรมที่คาดหวัง/ปัจจัยกำหนด	หน่วย	ระดับความสำคัญ			
		+++	++	+	-
1.2 การปรับปรุงเทคโนโลยีด้านการเกษตร					
1.2.1 แนะนำการทำเกษตรผสมผสาน	-	แนะนำให้ปฏิบัติในทุกพื้นที่หลังได้รับความรู้ด้านเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้อง. (++)			
1.2.2 แนะนำเทคโนโลยีการทำเกษตรแบบอนุรักษ์ดินและน้ำ					
การกระจายตัวของพื้นที่ลาดชัน	%	100-20	20-10	10-0	-
1.2.3 การเพาะปลูกแบบเกษตรอินทรีย์	-	แนะนำให้ปฏิบัติในระดับปานกลางทุกพื้นที่หลังได้รับความรู้ด้านเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้อง.. (++)			
1.2.4 การปรับปรุงความรู้ด้านการขยายพันธุ์	-	แนะนำให้ปฏิบัติในระดับปานกลางทุกพื้นที่หลังได้รับความรู้ด้านเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้อง. (++)			
รวม 1.2.1~1.2.4	%	100-75	75-50	50-25	25-0
2.1 การเลี้ยงสัตว์					
2.1.1 ส่งเสริมการเลี้ยงไก่					
% ของเกษตรกรผู้เลี้ยงไก่	%	0-10	10-20	20-30	30-100
2.1.2 ส่งเสริมการเลี้ยงหมู					
% ของเกษตรกรผู้เลี้ยงหมู	%	0-10	10-20	20-30	30-100
2.1.3 ส่งเสริมการเลี้ยงวัว					
% ของเกษตรกรผู้เลี้ยงวัว	%	0-10	10-20	20-30	30-100
2.1.4 ส่งเสริมการเลี้ยงควาย					
% ของเกษตรกรผู้เลี้ยงควาย	%	0-10	10-20	20-30	30-100
2.1.5 ส่งเสริมการเลี้ยงปลา	-	มีความเป็นไปได้ที่จะปฏิบัติในทุกพื้นที่หลังจากได้เรียนรู้ด้านเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้อง (++)			
2.1.6 ส่งเสริมการเลี้ยงกบ	-	มีความเป็นไปได้ที่จะปฏิบัติในทุกพื้นที่หลังจากได้เรียนรู้ด้านเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้อง. (+)			
รวม 2.1.1~2.1.6	%	100-75	75-50	50-25	25-0
2.2 การปรับปรุงพันธุ์					
2.2.1 การคัดเลือกพันธุ์ให้เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น	-	แนะนำให้ปฏิบัติในพื้นที่ที่มีการเลี้ยงสัตว์ (++)			
2.2.2 การผสมเทียม	-	แนะนำให้ปฏิบัติในพื้นที่ที่ได้รับความช่วยเหลือจาก ปศุสัตว์ (+)			
2.3.1 การปลูกหญ้าสำหรับใช้เลี้ยงสัตว์	-	แนะนำให้ปฏิบัติในพื้นที่ที่มีการเลี้ยงวัว(+)			
2.3.2 การปรับปรุงอุปกรณ์เพื่อเตรียมอาหารสัตว์ในฤดูแล้ง	-	แนะนำให้ปฏิบัติในพื้นที่ที่มีการเลี้ยงวัว(+)			
2.3.3 การปรับปรุงอุปกรณ์เพื่อใช้ผสมหัวอาหาร	-	แนะนำให้ปฏิบัติในพื้นที่ที่มีการเลี้ยงวัว(+)			
รวม 2.2.1~2.3.3	%	100-75	75-50	50-25	25-0
3.1 การแปรรูปพืช					
3.1.1 แปรรูปผลิตภัณฑ์จากกระบวนการผลิตข้าว (ฟางข้าว, เปลือกข้าว)					
% เกษตรกรที่มีอาชีพทำนา	%	100-75	75-50	50-25	25-0
3.1.2 แปรรูปผลไม้ (น้ำผลไม้, ไวน์, และอื่นๆ)					
% เกษตรกรที่มีอาชีพปลูกผลไม้	%	100-60	60-40	40-20	20-0
3.1.3 แปรรูปผัก					
% เกษตรกรที่มีอาชีพปลูกผัก	%	100-30	30-20	20-10	10-0
3.1.4 การใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์ที่ได้จากโรงงาน	-	เป็นไปได้ที่จะใช้ประโยชน์จากวัสดุเหลือใช้จากโรงงานเพื่อนำมาใช้เป็นอาหารสัตว์ (+)			
รวม 3.1.1~3.1.4	%	100-75	75-50	50-25	25-0
3.2 แปรรูปผลิตภัณฑ์สัตว์					
3.2.1 แปรรูปเนื้อไก่		เป็นไปได้ที่จะปฏิบัติในทุกพื้นที่หลังจากได้เรียนรู้ด้านเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้อง(+)			
3.2.2 แปรรูปเนื้อหมู		"			
3.2.3 แปรรูปเนื้อวัว		"			
3.2.4 แปรรูปเนื้อกบ		"			
รวม 3.2.1~3.2.4	%	100-75	75-50	50-25	25-0

ส่วนที่ 1 แผนแม่บทระดับจังหวัด (M/P)

องค์ประกอบ/กิจกรรมที่คาดหวัง/ปัจจัยกำหนด	หน่วย	ระดับความสำคัญ			
		+++	++	+	-
4.1 เพิ่มช่องทางการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร					
4.1.1 พัฒนาตลาดชุมชน	-	แนะนำให้ปฏิบัติในระดับปานกลางในพื้นที่ที่ชาวบ้านซื้อสินค้าจากภายนอกบ่อยๆ (++)			
4.1.2 พัฒนาเครือข่ายด้านการตลาด	-	แนะนำให้ปฏิบัติในพื้นที่ที่ได้รับการพัฒนาด้านการตลาดชุมชนแล้ว (+)			
รวม 4.1.1~4.1.2	%	100-75	75-50	50-25	25-0
4.2 ปรับปรุงด้านการตลาดสินค้าท้องถิ่น					
4.2.1 ปรับปรุงการตลาดผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร	-	แนะนำในระดับปานกลางให้ปฏิบัติในพื้นที่ทำการเพาะปลูก (++)			
4.2.2 ปรับปรุงการตลาดผลิตภัณฑ์สัตว์	-	แนะนำให้ปฏิบัติในพื้นที่ทำการเลี้ยงสัตว์ (+)			
รวม 4.1.1~4.1.2	%	100-75	75-50	50-25	25-0
5.1 การพัฒนาแหล่งน้ำ					
5.1.1 การปรับปรุงด้านการชลประทาน					
(1) หมู่บ้านที่ขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตร	%	100-28	28-14	14-1	1-0
(2) อัตราส่วนพื้นที่การเกษตร	%	100-95	95-70	70-40	40-0
(3) ความหนาแน่นของลำน้ำที่ไหลตลอดปี	กม./1000ไร่	>1.4	1.4 - 0.7	0.7 - 0.1	<0.1
แหล่งน้ำที่มีอยู่ (จำนวนรวม)	พื้นที่/ หมู่บ้าน	>2.4	2.4 - 1.9	1.9 - 1.4	<1.4
แหล่งน้ำที่มีอยู่ (แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร)	พื้นที่/ หมู่บ้าน	>1.2	1.2 - 0.8	0.8 - 0.4	<0.4
รวม ((1)+(2)+(3)+(4)+(5))/15	%	100-66	66-33	33-0	
5.1.2 พัฒนาแหล่งน้ำในพื้นที่การเกษตร					
เกษตรกรผู้ครองที่ดินขนาด สปก. 4-01	ไร่	>12	12 - 9	9 - 5	<5
5.1.3 พัฒนาแหล่งน้ำใต้ดิน					
หมู่บ้านที่ขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตร	%	100-28	28-14	14-1	1-0
อัตราส่วนพื้นที่การเกษตร	%	100-95	95-70	70-40	40-0
ศักยภาพแหล่งน้ำใต้ดิน	ลูกบาศก์เมตร/ ไร่	>7	7 - 4	4 - 1	<1
รวม (((1)+(2))*(3))/18	%	100-66	66-33	33-0	
5.1.4 ปรับปรุงอ่างเก็บน้ำ					
หมู่บ้านที่ขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตร	%	100-28	28-14	14-1	1-0
อัตราส่วนพื้นที่การเกษตร	%	100-95	95-70	70-40	40-0
ความหนาแน่นของลำน้ำที่ไหลตลอดปี	กม./1000ไร่	>1.4	1.4 - 0.7	0.7 - 0.1	<0.1
แหล่งน้ำที่มีอยู่ (จำนวนรวม)	พื้นที่/ หมู่บ้าน	>2.4	2.4 - 1.9	1.9 - 1.4	<1.4
แหล่งน้ำที่มีอยู่ (อ่างเก็บน้ำและทะเลสาบ)	พื้นที่/ หมู่บ้าน	>0.7	0.7 - 0.3	0.3 - 0.01	<0.01
รวม (((1)+(2)+(3)+(4)+(5))/36	%	100-66	66-33	33-0	
5.1.5 พัฒนาแหล่งน้ำเพื่อมีใช้ตลอดปี					
หมู่บ้านที่ขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตร	%	100-28	28-14	14-1	1-0
อัตราส่วนพื้นที่การเกษตร	%	100-95	95-70	70-40	40-0
แหล่งน้ำที่มีอยู่ (แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร)	พื้นที่/ หมู่บ้าน	>0.5	0.5 - 0.3	0.3 - 0.1	<0.1
ความหนาแน่นของลำน้ำที่ไหลตลอดปี	กม./1000ไร่	>1.4	1.4 - 0.7	0.7 - 0.1	<0.1
รวม ((1)+(2)-(3))*(4))/9	%	100-66	66-33	33-0	
5.1.6 พัฒนาฝายชะลอน้ำ					
หมู่บ้านที่ขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตร	%	100-28	28-14	14-1	1-0
อัตราส่วนพื้นที่การเกษตร	%	100-95	95-70	70-40	40-0
แหล่งน้ำที่มีอยู่ (มนุษย์สร้างขึ้น)	พื้นที่/ หมู่บ้าน	>0.4	0.4 - 0.2	0.2 - 0.1	<0.1
ความหนาแน่นของลำน้ำที่ไหลตลอดปี	กม./1000ไร่	>1.4	1.4 - 0.7	0.7 - 0.1	<0.1
รวม((1)+(2)-(3))*(4))/9	%	100-66	66-33	33-0	
รวม 5.1.1~5.1.6	%	100-66	66-33	33-0	
5.2 สิ่งอำนวยความสะดวกด้านการเกษตร					
5.2.1 พัฒนาและปรับปรุงถนนในพื้นที่การเกษตร					
อัตราส่วนพื้นที่การเกษตร	%	100-95	95-70	70-40	40-0
อัตราส่วนการใช้ประโยชน์จากบริเวณพื้นที่สูง	%	100-86	86-60	60-34	34-0
พื้นที่ลาดชัน	%	<4	4 - 6.5	6.5 - 9.0	>9.0

องค์ประกอบ/กิจกรรมที่คาดหวัง/ปัจจัยกำหนด	หน่วย	ระดับความสำคัญ			
		+++	++	+	-
การพังทลายในพื้นที่ราบ	มม./ปี	<0.5	0.5 -1.75	1.75-3.0	>3.0
อัตราส่วนครอบครัวเกษตรกรรม	%	100-93	93-76	76-59	59-0
ความหนาแน่นของถนนลำเลียงพืชผล	กม./1000ไร่	<0.5	0.5 -2.4	2.4 - 4.75	>4.75
ครอบครัวที่มีเครื่องยนต์เพื่อใช้ในการเกษตร (จำนวนครอบครัว)	จำนวน/ครอบครัว	>0.34	0.34-0.24	0.24-0.14	<0.14
รวม ((1) - (7)) /21	%	100-75	75-50	50-25	25-0
5.2.2 การอนุรักษ์ดินในพื้นที่การเกษตร					
พื้นที่ลาดชัน	%	<4	4 - 6.5	6.5 - 9.0	>9.0
การพังทลายในพื้นที่ราบ	มม./ปี	<0.5	0.5- 1.75	1.75- 3.0	>3.0
จำนวนหมู่บ้านที่มีปัญหาพื้นที่พังทลาย	%	100-76	76-46	46-16	16-0
รวม ((6)-(1)-(2))+ (3))/9	%	100-75	75-50	50-25	25-0
5.2.3 การป้องกันน้ำท่วม					
จำนวนหมู่บ้านที่มีปัญหาน้ำท่วม	%	100-25	25-12	12-0.1	0.1-0
รวม 5.2.1~5.2.3	%	100-75	75-50	50-25	25-0

ตัวอย่างเช่น ถ้าจำนวนพืชชนิดหลักที่ทำการเพาะปลูกจะขึ้นถึงระดับการกระจายการผลิตพืช ถ้าพื้นที่ใดมีน้อยก็จะให้ความสำคัญของกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการกระจายการผลิตเพื่อให้จะมีระดับความมั่นคงสูง สำหรับการจัดลำดับความสำคัญในส่วนองค์ประกอบที่ประกอบด้วยหลายๆกิจกรรม ระดับความสำคัญในแต่ละกิจกรรมจะนำมารวมและหาค่าเฉลี่ย ในกรณีองค์ประกอบที่ 2.1 “การเลี้ยงสัตว์” ซึ่งประกอบด้วย 4 ตัวชี้วัดเชิงปริมาณ (เปอร์เซ็นต์ของเกษตรกรที่ทำการเลี้ยงสัตว์ 4 ชนิด) และ 2 ตัวชี้วัดที่ไม่ใช่เชิงปริมาณ (ส่งเสริมการเลี้ยงปลา (++) และส่งเสริมการเลี้ยงกบ (+) ในทุกพื้นที่) ข้อมูลทั้งหมดจะนำมารวมและจัดลำดับ ดังนี้

ตารางที่ 5.4.15 ตัวอย่างองค์ประกอบการเลี้ยงสัตว์ จังหวัดแพร่

พื้นที่ M/P	PRE01	PRE02	PRE03	PRE04	PRE05	PRE06	PRE07	PRE08	PRE09	PRE10	PRE11	PRE12	PRE13	PRE14
ข้อมูล (%)														
การเลี้ยงไก่	0.1	0.0	0.1	2.6	0.0	10.5	17.7	22.4	1.5	0.0	3.2	0.0	2.6	31.3
การเลี้ยงหมู	5.5	6.7	1.4	3.0	23.0	8.8	5.6	6.3	1.0	0.0	0.8	3.3	10.6	11.7
การเลี้ยงวัว	2.1	1.0	4.4	4.9	10.2	4.9	5.0	4.8	0.2	0.0	0.5	2.0	6.2	2.3
การเลี้ยงควาย	0.0	0.1	1.6	0.3	0.0	0.0	0.8	0.8	0.2	0.0	0.0	0.0	5.2	0.0
การเลี้ยงปลา	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
การเลี้ยงกบ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ระดับความสำคัญ														
การเลี้ยงไก่	+++	+++	+++	+++	+++	++	++	+	+++	+++	+++	+++	+++	-
การเลี้ยงหมู	+++	+++	+++	+++	+	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	++	++
การเลี้ยงวัว	+++	+++	+++	+++	++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++
การเลี้ยงควาย	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++
การเลี้ยงปลา	++	++	++	++	++	++	++	++	++	++	++	++	++	++
การเลี้ยงกบ	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
ลำดับความสำคัญองค์ประกอบ	+++	+++	+++	+++	++	+++	+++	++	+++	+++	+++	+++	+++	++

จากการกำหนดมาตรฐานข้างต้น ข้อเสนอแนะตามลำดับความสำคัญในพื้นที่ M/P ได้กำหนดขึ้นจากองค์ประกอบและกิจกรรม เพื่อให้เข้าใจกระบวนการง่ายขึ้น ตัวชี้วัดในพื้นที่ M/P จังหวัดพะเยา ตัวอย่างมีดังนี้

ส่วนที่ 1 แผนแม่บทระดับจังหวัด (M/P)

ตารางที่ 5.4.16 กระบวนการพัฒนาตัวชี้วัด (การพัฒนาด้านการเกษตร พะเยา)

Program	Component	Indicator	PYO01	PYO02	PYO03	PYO04	PYO05	PYO06	PYO07	PYO08	PYO09	PYO10	PYO11	PYO12	PYO13	PYO14	Main Factor				
1 Agricultural production	1.1 Crop production	Paddy	+++	+++	+++	++	+++	+++	+++	+++	+++	++	+++	+++	++	+++	Soil suitability for cropping				
		Field crops	Upland rice	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	- ditto -		
			Wheat & barley	-	-	-	-	++	-	-	-	-	++	+	+	+	-	-	- ditto -		
			Corn & maize	-	-	-	-	++	-	-	-	-	++	+	+	+	-	-	- ditto -		
			Sorghum	+	-	-	+	++	-	+	++	++	++	++	++	++	+	+++	- ditto -		
			Cassava	+	-	-	+	++	+	+	++	++	++	++	++	++	+	+++	- ditto -		
			Sugarcane	+	+	++	+	++	++	++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	- ditto -		
			Sesame	-	-	-	-	++	-	-	-	++	+	+	+	-	-	-	- ditto -		
			Castor oil	-	-	-	-	++	-	-	-	++	+	+	+	-	-	-	- ditto -		
			Cotton	-	-	-	-	++	-	-	-	++	+	+	+	-	-	-	- ditto -		
			Tobacco	-	-	-	-	++	-	-	-	++	+	+	+	-	-	-	- ditto -		
			Beans	Soybean, peanut, mungbean	-	-	-	-	++	-	-	-	++	+	+	+	-	-	-	- ditto -	
				Vegetables	-	-	-	-	++	-	-	-	++	+	+	+	-	-	-	- ditto -	
			Tree crops	Garlic, onion, tomato	-	-	++	+	++	-	-	-	++	+	+	+	-	-	-	- ditto -	
		Mixed vegetables		-	-	++	+	++	-	-	-	++	+	+	+	-	-	-	- ditto -		
		Red onion		-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	-	-	-	- ditto -		
		Baby corn		-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	-	-	-	- ditto -		
		Chili		-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	-	-	-	- ditto -		
		Cabbage & potato		-	-	-	-	++	-	-	-	++	+	+	+	-	-	-	- ditto -		
		Lychee		-	-	-	-	++	-	-	-	++	+	+	+	-	-	-	- ditto -		
		Longan		-	-	-	-	++	-	-	-	++	+	+	+	-	-	-	- ditto -		
		Arabica coffee		-	-	-	-	++	-	-	-	++	+	+	+	-	-	-	- ditto -		
		Tea		-	-	-	-	++	-	-	-	++	+	+	+	-	-	-	- ditto -		
		Mango	-	+	-	-	++	+	-	-	++	+	+	+	-	-	-	- ditto -			
		Subtropical fruit	-	-	-	-	++	-	-	-	++	+	+	+	-	-	-	- ditto -			
		Pineapple	+	-	-	+	++	++	+	++	++	++	++	++	++	++	++	++	- ditto -		
		Tamarind	+	-	++	+	++	++	+	++	++	++	++	++	++	++	++	++	- ditto -		
		Coconut	-	-	++	-	++	-	-	-	++	++	++	++	++	++	++	++	- ditto -		
		Banana	-	-	++	-	++	+	-	-	++	++	++	++	++	++	++	++	- ditto -		
		Cashewnut	-	-	-	-	++	+	-	-	++	++	++	++	++	++	++	++	- ditto -		
		Citrus	-	-	-	-	++	+	-	-	++	++	++	++	++	++	++	++	- ditto -		
		Pomelo, tangerine, mandarin	-	-	-	-	++	-	-	-	++	++	++	++	++	++	++	++	- ditto -		
		Jackfruit	-	-	-	-	++	-	-	-	++	++	++	++	++	++	++	++	- ditto -		
		Kapok	-	-	-	-	++	-	-	-	++	++	++	++	++	++	++	++	- ditto -		
		Avocado	-	-	-	-	++	-	-	-	++	++	++	++	++	++	++	++	- ditto -		
		Mulberry	-	-	-	-	++	+	-	-	++	++	++	++	++	++	++	++	- ditto -		
		Flowers	-	-	++	-	++	-	-	-	++	+	+	+	-	-	-	-	- ditto -		
		Bamboo	++	++	++	++	+++	++	+	++	++	++	++	++	++	+++	+++	+++	- ditto -		
		Pasture	++	++	++	++	+++	++	+	++	++	++	++	++	+++	+++	+++	+++	- ditto -		
		1.2 Farming technology improvement	Introduction of integrated farming	Planting local and common crops after harvesting paddy	+++	+++	+++	++	++	+++	+++	+++	+	++	++	++	+++	+++	+++	% of farmers who do paddy cultivation	
				Planting vegetables around house (kitchen garden)	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	It is recommendable to all the areas for the promotion of self-reliance.
				Diversification of crops	++	+++	+++	++	+++	+++	+++	+++	+++	++	+++	+++	+++	++	++	++	Present situation of crop diversification
				Knowledge improvement for breeding seeds	++	++	++	++	++	++	++	++	++	++	++	++	++	++	++	++	It is possible to all the areas after learning the technologies concerned.
		2.2 Breeding improvement	Introduction of soil and water conservation farming technologies	Selection of breeders suitable for local conditions	++	++	++	++	++	++	++	++	++	++	++	++	++	++	++	It is recommendable to the areas where animal raising is practiced.	
				Artificial insemination (cattle)	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	It is recommendable to the areas where assistance of DOL is available.
				Crop production by organic farming	++	++	++	++	++	++	++	++	++	++	++	++	++	++	++	++	It is possible to all the areas after learning the technologies concerned.
		2.3 Feed production	Knowledge improvement for breeding seeds	Plant pasture seeds suitable for local conditions	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	It is recommendable to the areas where cattle raising is practiced.	
Improvement of equipments to prepare feed in dry season	+			+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	It is recommendable to the areas where cattle is widely raised.		
Improvement of equipments to make mix concentrated feed	+			+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	- ditto -		
2 Livestock development	2.1 Livestock raising	Promotion of animal raising	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++			
		Chicken raising	+++	++	++	+++	++	++	+++	-	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	% of farmers who do chicken raising		
		Swine raising	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	% of farmers who do swine raising		
		Cattle raising	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	% of farmers who do cattle raising		
		Buffalo raising	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	% of farmers who do buffalo raising		
		Fish raising	++	++	++	++	++	++	++	++	++	++	++	++	++	++	++	++	++	It is possible to all the areas after learning the technologies concerned.	
	2.2 Breeding improvement	Frog raising	Selection of breeders suitable for local conditions	++	++	++	++	++	++	++	++	++	++	++	++	++	++	++	++	It is recommendable to the areas where animal raising is practiced.	
			Artificial insemination (cattle)	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	It is recommendable to the areas where assistance of DOL is available.	
			Plant pasture seeds suitable for local conditions	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	It is recommendable to the areas where cattle raising is practiced.	
			Improvement of equipments to prepare feed in dry season	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	It is recommendable to the areas where cattle is widely raised.	
3 Farm produce processing	3.1 Plant material processing	Improvement of equipments to make mix concentrated feed	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	- ditto -		
		Rice processing and its by-product utilization (straw, husks)	+++	+++	+++	++	++	+++	+++	+++	+	++	++	++	+++	+++	+++	+++	+++	% of farmers who do paddy cultivation (People need to learn the technologies concerned.)	
		Fruits processing (juice, wine, etc)	-	-	+	+	+	-	-	-	-	++	-	-	-	-	-	-	+	% of farmers who do fruits cultivation (People need to learn the technologies concerned.)	
		Vegetables processing	+++	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-	-	+	% of farmers who do vegetables cultivation (People need to learn the technologies concerned.)	
	3.2 Animal material processing	Utilization of by-product from processing factories	With a processing factory of farm produce, it is possible to utilize its by-product for farming or animal feed.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	With a processing factory of farm produce, it is possible to utilize its by-product for farming or animal feed.	
			Chicken meat processing	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	Although this is more difficult than plant processing, It is possible to all the areas after learning the technologies concerned.
			Swine meat processing	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	- ditto -
			Cattle meat processing	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	- ditto -
			Frog meat processing	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	- ditto -
			Making fish sauce	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
4 Marketing	4.1 Enhancement of local circulation of farm produce	Community market development	++	++	++	++	++	++	++	++	++	++	++	++	++	++	++	++	It is recommendable to the areas where villagers purchase various things from the outside.		
		Development of marketing network	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	It is recommendable to the areas where special farm produce is cultivated.	
	4.2 Marketing improvement of local specialties	Farm produce marketing improvement	++	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	It is recommendable to the areas where special farm produce is cultivated.	
		Livestock produce marketing improvement	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	It is recommendable to the areas where special livestock produce is cultivated.	

+++ : Highly recommendable ++ : Moderately recommendable + : Recommendable - : Not Recommendable

ตารางที่ 5.4.17 ตัวชี้วัดเชิงปริมาณเพื่อการจัดลำดับความสำคัญ (การพัฒนาด้านการเกษตร พะเยา)

Program	Component	Indicator	PYO01	PYO02	PYO03	PYO04	PYO05	PYO06	PYO07	PYO08	PYO09	PYO10	PYO11	PYO12	PYO13	PYO14	Parameter			
1 Agricultural production	1.1 Crop production	Paddy	7.89	5.26	15.79	7.89	59.65	13.16	8.77	14.04	60.53	50.88	35.09	40.35	13.16	18.42				
			9.57	22.79	68.48	2.24	19.04	16.39	54.22	25.04	11.47	30.05	7.64	14.53	14.18	15.81	Suitable soil distribution			
		Field crops	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	Suitable soil distribution		
		Upland rice	8.95	1.63	0.00	21.13	53.36	16.28	20.99	7.95	51.80	46.98	34.01	30.98	15.40	23.34		Suitable soil distribution		
		Wheat & barley	8.95	1.63	0.00	21.13	53.36	16.28	20.99	7.95	51.80	46.98	34.01	30.98	15.40	23.34		Suitable soil distribution		
		Corn & maize	49.91	20.50	0.00	36.74	61.54	22.86	26.52	52.78	53.69	53.32	56.38	50.03	15.44	76.31		Suitable soil distribution		
		Sorghum	49.91	20.50	0.00	36.74	61.54	22.86	26.52	52.78	53.69	53.32	56.38	50.03	15.44	76.31		Suitable soil distribution		
		Cassava	49.91	20.50	0.00	36.74	61.54	22.86	26.52	52.78	53.69	53.32	56.38	50.03	15.44	76.31		Suitable soil distribution		
		Sugarcane	49.91	20.50	0.00	36.74	61.54	22.86	26.52	52.78	53.69	53.32	56.38	50.03	15.44	76.31		Suitable soil distribution		
		Sesame	8.95	1.63	0.00	21.13	53.36	16.28	20.99	7.95	51.80	46.98	34.01	30.98	15.40	23.34		Suitable soil distribution		
		Castor oil	8.95	1.63	0.00	21.13	53.36	16.28	20.99	7.95	51.80	46.98	34.01	30.98	15.40	23.34		Suitable soil distribution		
		Cotton	8.95	1.63	0.00	21.13	53.36	16.28	20.99	7.95	51.80	46.98	34.01	30.98	15.40	23.34		Suitable soil distribution		
		Tobacco	8.95	1.63	0.00	21.13	53.36	16.28	20.99	7.95	51.80	46.98	34.01	30.98	15.40	23.34		Suitable soil distribution		
		Beans	Soybean, peanut, mungbean	8.95	1.63	0.00	21.13	53.36	16.28	20.99	7.95	51.80	46.98	34.01	30.98	15.40	23.34		Suitable soil distribution	
		Vegetables	Garlic, onion, tomato	8.95	1.63	0.00	21.13	53.36	16.28	20.99	7.95	51.80	46.98	34.01	30.98	15.40	23.34		Suitable soil distribution	
			Mixed vegetables	8.95	1.63	56.82	21.13	53.36	16.28	20.99	7.95	52.28	46.98	34.01	30.98	15.40	23.34		Suitable soil distribution	
			Red onion	8.35	1.63	0.00	6.46	8.52	16.28	20.99	7.95	41.79	42.20	20.14	29.18	11.92	23.34		Suitable soil distribution	
			Baby corn	8.35	1.63	0.00	6.46	8.52	16.28	20.99	7.95	41.79	42.20	20.14	29.18	11.92	23.34		Suitable soil distribution	
			Chili	8.35	1.63	0.00	6.46	8.52	16.28	20.99	7.95	41.79	42.20	20.14	29.18	11.92	23.34		Suitable soil distribution	
			Cabbage & potato	8.95	1.63	0.00	21.13	53.36	16.28	20.99	7.95	51.80	46.98	34.01	30.98	15.40	23.34		Suitable soil distribution	
		Tree crops	Lychee	8.95	1.63	0.00	21.13	53.36	16.28	20.99	7.95	51.80	51.63	35.06	30.98	15.40	23.34		Suitable soil distribution	
			Longan	8.95	1.63	0.00	21.13	53.36	16.28	20.99	7.95	51.80	51.63	34.83	30.98	15.40	23.34		Suitable soil distribution	
			Aralica coffee	8.95	1.63	0.00	21.13	53.36	16.28	20.99	7.95	51.80	51.86	35.53	30.98	15.40	23.34		Suitable soil distribution	
			Tea	8.95	1.63	0.00	21.13	53.36	16.28	20.99	7.95	51.80	51.86	35.53	30.98	15.40	23.34		Suitable soil distribution	
			Mango	8.95	36.85	0.00	21.13	54.51	27.94	20.99	8.83	55.28	58.17	37.14	43.94	16.96	23.34		Suitable soil distribution	
			Subtropical fruit	8.95	1.63	0.00	21.13	53.36	16.28	20.99	7.95	51.80	51.63	35.06	30.98	15.40	23.34		Suitable soil distribution	
			Pineapple	49.91	20.50	0.00	36.74	69.24	62.86	35.33	60.48	59.73	53.32	56.95	61.48	57.48	76.31		Suitable soil distribution	
			Tamarind	49.91	20.50	67.50	36.74	69.37	54.21	26.53	60.48	60.21	59.98	57.56	56.63	32.64	76.31		Suitable soil distribution	
			Coconut	8.95	1.63	56.82	21.13	53.36	16.28	20.99	7.95	52.28	56.97	37.14	30.98	15.40	23.34		Suitable soil distribution	
			Banana	8.95	1.63	67.50	21.13	61.19	47.64	21.00	15.64	58.33	53.64	35.18	37.58	32.60	23.34		Suitable soil distribution	
			Cashewnut	8.95	1.63	10.67	21.13	61.19	47.64	21.00	15.64	57.85	53.64	35.18	37.58	32.60	23.34		Suitable soil distribution	
			Citrus	8.95	1.63	0.00	21.13	53.36	16.28	20.99	7.95	51.80	51.86	35.17	30.98	15.40	23.34		Suitable soil distribution	
			Pomelo, tangerine, mandarin	8.95	1.63	0.00	21.13	53.36	16.28	20.99	7.95	51.80	51.86	35.17	30.98	15.40	23.34		Suitable soil distribution	
			Jackfruit	8.95	1.63	0.00	21.13	53.36	16.28	20.99	7.95	51.80	51.86	35.17	30.98	15.40	23.34		Suitable soil distribution	
			Kapok	8.95	1.63	0.00	21.13	53.36	16.28	20.99	7.95	51.80	51.86	35.40	30.98	15.40	23.34		Suitable soil distribution	
			Avocado	8.95	1.63	0.00	21.13	53.36	16.28	20.99	7.95	51.80	51.86	35.40	30.98	15.40	23.34		Suitable soil distribution	
			Mulberry	8.95	1.63	0.00	21.13	61.06	42.01	20.99	15.64	57.85	46.98	34.01	37.58	32.60	23.34		Suitable soil distribution	
			Flowers	8.95	1.63	56.82	21.13	53.36	16.28	20.99	7.95	52.28	46.98	34.01	30.98	15.40	23.34		Suitable soil distribution	
			Bamboo	60.56	66.76	67.90	52.74	77.50	70.01	39.49	70.79	70.31	66.29	65.09	82.60	81.46	76.31		Suitable soil distribution	
			Pasture	60.91	66.76	68.10	52.74	77.50	71.96	39.49	70.79	70.31	66.29	65.09	82.60	82.77	76.31		Suitable soil distribution	
			Planting local and common crops after harvesting paddy	77.89	87.43	90.19	61.51	71.74	83.87	84.07	89.49	29.99	73.76	73.12	68.28	94.02	85.00		% of farmers who do paddy cultivation	
			Planting vegetables around house (kitchen garden)																	
			Diversification of crops	2.0	1.0	1.0	2.0	1.0	1.0	1.0	1.0	0.0	2.0	1.0	1.0	2.0	2.0		How many crops with over 50% of HH engaged in	
		1.2 Farming technology improvement	Introduction of integrated farming																	
			Introduction of soil and water conservation farming technologies	12.25	5.39	6.85	15.30	1.57	3.16	1.52	2.11	6.42	1.19	21.91	0.31	2.42	1.36		Area distribution (over 20%)	
	Crop production by organic farming																			
	Knowledge improvement for breeding seeds																			
	2 Livestock development		2.1 Livestock raising	Promotion of animal raising																
				Chicken raising	1.23	10.47	12.37	6.97	16.64	19.80	8.36	30.37	0.44	0.35	2.49	0.87	0.48	1.30		% of farmers who do chicken raising
				Swine raising	5.25	8.65	6.27	7.56	6.75	1.49	1.59	4.38	0.22	1.53	1.46	0.76	0.38	9.08		% of farmers who do swine raising
Cattle raising				9.55	5.92	2.64	4.64	6.67	2.16	1.94	7.71	1.43	13.33	10.68	3.56	0.93	10.71		% of farmers who do cattle raising	
Buffalo raising				1.28	1.00	0.33	0.20	0.80	0.12	0.57	0.12	0.00	0.21	0.51	0.23	0.10	0.49		% of farmers who do buffalo raising	
Frog raising																				
2.2 Breeding improvement		Selection of breeders suitable for local conditions																		
		Artificial insemination (cattle)																		
2.3 Feed production		Plant pasture seeds suitable for local conditions																		
		Improvement of equipments to prepare feed in dry season																		
	Improvement of equipments to make mix concentrated feed																			
3 Farm produce processing	3.1 Plant material processing	Rice processing and its by-product utilization (straw, husks)	77.89	87.43	90.19	61.51	71.74	83.87	84.07	89.49	29.99	73.76	73.12	68.28	94.02	85.00		% of farmers who do rice cultivation		
		Fruits processing (juice, wine, etc)	17.54	14.48	22.42	23.55	31.43	18.14	6.87	6.54	1.10	55.33	9.07	6.47	3.49	20.28		% of farmers who do fruits cultivation		
		Vegetables processing	32.71	7.83	2.64	10.65	1.41	6.73	1.78	0.18	0.00	9.89	11.27	19.30	9.59	8.11		% of farmers who do vegetable		
	3.2 Animal material processing	Utilization of by-product from processing factories																		
		Chicken meat processing																		
		Swine meat processing																		
		Cattle meat processing																		
4 Marketing	4.1 Enhancement of local circulation of farm produce	Frog meat processing																		
		Making fish sauce																		
4.2 Marketing improvement of local specialties	Community market development																			
	Development of marketing network																			

(6) การปรึกษากับ ส.ป.ก.จังหวัดถึงผลการจัดลำดับความสำคัญ

ส่วนที่ 1 แผนแม่บทระดับจังหวัด (M/P)

การปรึกษาหารือได้มีขึ้นเพื่อประเมินสถานการณ์และพัฒนากลยุทธ์ในแต่ละจังหวัดในการจัดลำดับความสำคัญ แผนและองค์ประกอบ โดยความคิดเห็นเรื่องข้อเสนอแนะความสำคัญของแผนและองค์ประกอบที่ได้รับจากการ ปรึกษาหารือนี้ได้นำมาใช้ในส่วนต่อไป

(7) การประมาณค่าใช้จ่ายในการพัฒนาด้านสาธารณสุขโลก

1) แนวทางพื้นฐาน

แผนและองค์ประกอบในส่วน 2 หัวข้อหลัก (การปรับปรุงคุณภาพชีวิตและการพัฒนาด้านการเกษตร) ได้รวมการพัฒนาด้านสาธารณสุขโลกเข้าไว้ด้วย กิจกรรมที่เกี่ยวข้องมีดังต่อไปนี้

ตารางที่ 5.4.18 การพัฒนาด้านสาธารณสุขโลกใน M/P

หัวข้อ/แผน	องค์ประกอบ	กิจกรรมที่คาดหวัง
2. การปรับปรุงคุณภาพชีวิต		
2.4 การพัฒนาด้านสาธารณสุขโลก	2.4.1 สาธารณูปโภค	(1) การติดตั้งระบบประปาในหมู่บ้าน (2) ขยายพื้นที่ให้บริการด้านการประปาในหมู่บ้าน (3) การไฟฟ้าในหมู่บ้าน (4) ขยายพื้นที่ให้บริการด้านการไฟฟ้าในหมู่บ้าน (5) ปรับปรุงถนนในหมู่บ้าน
	2.4.2 การปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่	(1) การปรับปรุงด้านการจัดการขยะ (2) การบำบัดน้ำเสีย
3. การพัฒนาด้านการเกษตร		
3.5 การพัฒนาด้านสาธารณสุขโลก	3.5.1 การพัฒนาแหล่งน้ำ	(1) ปรับปรุงด้านชลประทาน (2) พัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร (3) พัฒนาแหล่งน้ำใต้ดิน (4) ปรับปรุงอ่างเก็บน้ำ (5) พัฒนาลำธารเพื่อให้มีน้ำใช้ตลอดปี (6) พัฒนาฝายชะลอน้ำ
	3.5.2 สิ่งอำนวยความสะดวกด้านการเกษตร	(1) พัฒนาและปรับปรุงถนนในพื้นที่การเกษตร (2) อนุรักษ์ดินในพื้นที่การเกษตร (3) ป้องกันน้ำท่วม

สิ่งอำนวยความสะดวกดังกล่าวได้ปรับปรุงและวางแผนดังต่อไปนี้

ตารางที่ 5.4.19 สิ่งอำนวยความสะดวกที่ตั้งเป้าหมายเพื่อก่อสร้างและปรับปรุง

องค์ประกอบ/กิจกรรมที่คาดหวัง	สิ่งอำนวยความสะดวก
2.4.1 การพัฒนาด้านสาธารณูปโภค	
(1) การติดตั้งระบบประปาในหมู่บ้าน	บ่อน้ำลึก, ปั้มน้ำ, ท่อส่งน้ำ, แนวท่อ, และอื่นๆ
(2) ขยายพื้นที่ให้บริการด้านการประปาในหมู่บ้าน	การต่อท่อส่งน้ำไปตามบ้าน
(3) การไฟฟ้าในหมู่บ้าน	นำไฟฟ้าเข้าหมู่บ้าน
(4) ขยายพื้นที่ให้บริการด้านการไฟฟ้าในหมู่บ้าน	การให้บริการด้านไฟฟ้าในแต่ละครัวเรือน
(5) ปรับปรุงถนนในหมู่บ้าน	ถนนที่มีความกว้าง 6 เมตร พร้อมทางเท้า
2.4.2 การปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่	
(1) การจัดการด้านขยะ	จะพิจารณาตามความจำเป็น
(2) การบำบัดน้ำเสีย	จะพิจารณาตามความจำเป็น
3.5.1 พัฒนาแหล่งน้ำ	
(1) ปรับปรุงด้านชลประทาน	ซ่อมแซมฝายน้ำล้นขนาดเล็ก, คลอง, ตรวจสอบโครงสร้าง
(2) พัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร	สระน้ำในพื้นที่การเกษตร (1,269ลูกบาศก์เมตร), ระบบชลประทานขนาดเล็ก
(3) พัฒนาแหล่งน้ำใต้ดิน	บ่อน้ำตื้น/ลึก, ระบบชลประทานขนาดเล็ก
(4) ปรับปรุงอ่างเก็บน้ำ	ขุด/ขยาย อ่างเก็บน้ำ
(5) พัฒนาลำธารเพื่อให้มีน้ำไหลตลอดปี	ก่อสร้างทางน้ำเข้าและคลองชลประทาน
(6) พัฒนาฝายชะลอน้ำ	สร้างอ่างเก็บน้ำพร้อมเปิดทางน้ำเข้า
3.5.2 สิ่งอำนวยความสะดวกด้านการเกษตร	
(1) พัฒนาและปรับปรุงถนนลำเลียงพืชผล	ถนนลูกรังอัดแน่นที่มีความกว้าง 4 เมตร
(2) อนุรักษ์ดินในพื้นที่การเกษตร	ปลูกพืชตามแนวระดับความสูง (หญ้าแฝก)
(3) ป้องกันน้ำท่วม	ติดตั้งระบบระบายน้ำ (ขึ้นอยู่กับสภาพแต่ละพื้นที่)

2) ค่าใช้จ่ายโดยประมาณ

การประมาณค่าใช้จ่ายประกอบด้วยปัจจัย 3 ส่วนคือ ค่าใช้จ่ายในการสำรวจ, ค่าใช้จ่ายในการก่อสร้าง/ปรับปรุง, และค่าใช้จ่ายในการดำเนินการ การประมาณค่าใช้จ่ายในการสำรวจ และก่อสร้าง/ปรับปรุงนั้นมาจากกิจกรรมที่คาดหวังโดยคำนวณจากค่าใช้จ่ายและปริมาณที่ตั้งเป้าไว้ในพื้นที่ที่เกี่ยวข้อง ส่วนค่าใช้จ่ายในการดำเนินการครอบคลุมไปถึงค่าใช้จ่ายในการจัดการและดำเนินการในช่วงระยะเวลาดำเนินการ คาดว่าประมาณ 30% ของค่าใช้จ่ายในการสำรวจ และก่อสร้าง/ปรับปรุงจะอยู่ที่ 30% ค่าใช้จ่ายในการพัฒนาสาธารณูปโภคได้จากค่าใช้จ่ายรวมในกิจกรรมที่คาดหวัง

ค่าใช้จ่ายในกิจกรรมที่คาดหวังมาจากการประมาณค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องบนฐานของมาตรฐาน ส.ป.ก. ซึ่งใช้ในการพิจารณาตามระดับการก่อสร้าง/ปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวก ประกอบกับราคาที่น่าเสนอของ “สำนักงานงบประมาณ ปี พ.ศ.2548” โครงการ JBIC และข้อมูลจาก จังหวัด ค่าใช้จ่ายในกิจกรรมที่คาดหวังแต่ละกิจกรรมมีดังนี้

ตารางที่ 5.4.20 ค่าใช้จ่ายในกิจกรรมที่คาดหวัง

องค์ประกอบ/กิจกรรมที่คาดหวัง	ค่าใช้จ่าย		
	หน่วย	การสำรวจ	การก่อสร้าง
2.4.1 สาธารณูปโภค			
(1) การติดตั้งระบบประปาในหมู่บ้าน	ชุด	25,000	208,100
(2) ขยายพื้นที่ให้บริการด้านการประปาในหมู่บ้าน	ครัวเรือน	56	302
(3) การไฟฟ้าในหมู่บ้าน	หมู่บ้าน	187,000	4,675,000
(4) ขยายพื้นที่ให้บริการด้านการไฟฟ้าในหมู่บ้าน	ครัวเรือน	50	700
(5) ปรับปรุงถนนในหมู่บ้าน	กม.	650	95,000
2.4.2 การปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่			
(1) การจัดการด้านขยะ		ยังไม่มีการประมาณค่าใช้จ่าย	
(2) การบำบัดน้ำเสีย		ยังไม่มีการประมาณค่าใช้จ่าย	
3.5.1 พัฒนาแหล่งน้ำ			
(1) ปรับปรุงด้านชลประทาน	ไร่	127	11,836
(2) พัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร	พื้นที่	250	47,000
(3) พัฒนาแหล่งน้ำใต้ดิน	พื้นที่	1,200	47,000
(4) ปรับปรุงอ่างเก็บน้ำ	จุด	127,000	1,353,500
(5) พัฒนาสาธารณูปโภคให้มีน้ำใช้ตลอดปี	กม.	11,200	132,740
(6) พัฒนาฝายชะลอน้ำ	พื้นที่	25,400	4,246,620
3.5.2 สิ่งอำนวยความสะดวกด้านการเกษตร			
(1) พัฒนาและปรับปรุงถนนในพื้นที่การเกษตร	กม.	1,785	89,600
(2) อนุรักษ์ดินในพื้นที่การเกษตร(ที่สูง)	ไร่	127	1,705
อนุรักษ์ดินในพื้นที่การเกษตร(ที่ราบ)	ไร่	127	1,023
(3) ป้องกันน้ำท่วม		ต้องมีการศึกษาเพิ่มเติม	

กิจกรรมการจัดการขยะและบำบัดน้ำเสียมมีส่วนสำคัญในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตามโดยทั่วไปชาวบ้านในตำบลและหมู่บ้านที่เกี่ยวข้องจะไม่ค่อยมีความรู้ในด้านนี้ ระดับของความคาดหวังจึงยังไม่เกิดขึ้นในขั้นนี้ ชาวบ้านจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาจากกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมเช่น การศึกษาดูงานในหมู่บ้านที่ได้รับการพัฒนาแล้ว ดังนั้นจึงยังไม่มีการประมาณค่าใช้จ่ายในขั้นนี้ ในการป้องกันน้ำท่วม จำเป็นต้องมีข้อมูลรายละเอียดในพื้นที่เพื่อวางแผนในการประมาณค่าใช้จ่าย จึงยังไม่มีการประมาณค่าใช้จ่ายในขั้นนี้เช่นเดียวกัน

3) ขั้นตอนในการประมาณค่าใช้จ่าย

ขนาดพื้นที่ จำนวนหมู่บ้าน/ครัวเรือน และจำนวนพื้นที่ที่จะได้นำมาใช้ในการประมาณค่าใช้จ่าย ประกอบกับฐานการจัดลำดับความสำคัญตาม M/P Code ต่าง ๆรวมข้อมูลที่ได้จาก กชช.2ค. และ GIS ได้จะนำมาใช้วิเคราะห์เพื่อชี้วัดระดับการพัฒนา ศักยภาพ และอุปสรรค ในส่วนการประมาณค่าใช้จ่าย ระดับความสำคัญมีการจัดดังนี้

1. “+++” ความเป็นไปได้ในการพัฒนามีอยู่สูง ประเมินการว่าจะมีการดำเนินการกิจกรรมที่คาดหวังถึง 90% ขณะที่ 10% จะยังไม่ดำเนินการเนื่องจากเหตุผลบางประการ (เช่น สภาพทางกายภาพในพื้นที่, ความมุ่งมั่นของชาวบ้านในพื้นที่, ชาวบ้านขาดแคลนงบประมาณ และอื่นๆ)

2. “++” ความเป็นไปได้ในการพัฒนาอยู่ในระดับปานกลาง โดยประมาณการว่า จะมีการดำเนินการกิจกรรมที่คาดหวัง 65% ขณะที่ 35% จะยังไม่ดำเนินการเนื่องจากเหตุผลบางประการข้างต้น
3. “+” ความเป็นไปได้ในการพัฒนาอยู่ในระดับต่ำ ประมาณการว่า จะมีการดำเนินการกิจกรรมที่คาดหวังอยู่เพียง 35% ขณะที่ 65% จะยังไม่ดำเนินการเนื่องจากเหตุผลบางประการข้างต้น
4. “-” ความเป็นไปได้ในการพัฒนาอยู่ในระดับต่ำที่สุด เนื่องจากชาวบ้านไม่สนใจและไม่เต็มใจที่จะดำเนินการ ดังนั้นจึงอยู่ที่ระดับ 0%

กระบวนการประมาณค่าใช้จ่ายกิจกรรมที่คาดหวังแสดงในตัวอย่าง พื้นที่ PYO01 มีดังนี้

ตัวอย่าง : องค์ประกอบ 2.4.1 การพัฒนาสาธารณูปโภค

กิจกรรมที่คาดหวัง (1) การติดตั้งระบบประปาในหมู่บ้าน

การแยกประเภทพื้นที่เพื่อติดตั้งระบบประปา

การแยกประเภทพื้นที่	1	2	3	4
หมู่บ้านที่ติดตั้งระบบประปา (กชช.2ค.)	<=65%	65-81%	81-99%	100%
หมู่บ้านที่ติดตั้งระบบประปา(โดยประมาณ)	32.5%	73%	90%	100%
หมู่บ้านที่รอการติดตั้ง (โดยประมาณ)	67.5%	27%	10%	0%

พื้นที่ PYO01

การประมาณ	ปริมาณ	คำนวณได้
พื้นที่ (ไร่)	22,098	
จำนวนหมู่บ้าน	24	
ระดับการแยกประเภท	1	
การคำนวณปริมาณ		
จำนวนหมู่บ้านที่รอการติดตั้ง (จากการแยกประเภท)	16	24*0.675
ข้อเสนอแนะลำดับความสำคัญ	+++	
อัตราส่วนในการติดตั้ง (จากระดับความสำคัญ)	90%	
จำนวนหมู่บ้านที่รอการติดตั้ง (หมู่บ้าน)	14	16*0.9

กิจกรรมที่คาดหวัง(2) ขยายพื้นที่ให้บริการด้านการประปาในหมู่บ้าน

การจำแนกพื้นที่เพื่อขยายการบริการด้านการประปา

การจำแนกพื้นที่	1	2	3	4
ครอบครัวที่ติดตั้งระบบประปา(กชช.2ค.)	<=51%	51-71%	71-91%	>=91%
ครอบครัวที่ติดตั้งระบบประปา(โดยประมาณ)	25%	60%	80%	95%
ครอบครัวที่รอการติดตั้ง (โดยประมาณ)	75%	40%	20%	5%

ส่วนที่ 1 แผนแม่บทระดับจังหวัด (M/P)

พื้นที่ PYO01

การประมาณ	ปริมาณ	คำนวณได้
พื้นที่ (ไร่)	22,098	
จำนวนครอบครัว	3,462	
ระดับการแยกประเภท	1	
การคำนวณปริมาณ		
จำนวนครอบครัวที่รอการติดตั้ง (จากการแยกประเภท)	2,597	3,462*0.75
ข้อเสนอแนะลำดับความสำคัญ	+	
อัตราส่วนในการติดตั้ง (จากระดับความสำคัญ)	35%	
จำนวนครอบครัวที่รอการติดตั้ง (ครัวเรือน)	909	2,597*0.35

กิจกรรมที่คาดหวัง (3) ไฟฟ้าในหมู่บ้าน

จำแนกพื้นที่เพื่อการไฟฟ้าในหมู่บ้าน

การจำแนกพื้นที่	1	2		
หมู่บ้านที่ติดตั้งระบบไฟฟ้า (กชช.2ค.)	<100%	100%		
หมู่บ้านที่ติดตั้งระบบไฟฟ้า (โดยประมาณ)	50%	0%		
หมู่บ้านที่รอการติดตั้ง (โดยประมาณ)	50%	0%		

พื้นที่ PYO08

การประมาณ	ปริมาณ	คำนวณได้
พื้นที่ (ไร่)	30,458	
จำนวนครอบครัว	28	
ระดับการแยกประเภท	1	
การคำนวณปริมาณ		
จำนวนหมู่บ้านที่มีไฟฟ้าใช้ (โดยประมาณ)	14	28*0.5
ข้อเสนอแนะตามลำดับความสำคัญ	+++	
อัตราส่วนในการติดตั้ง (จากระดับความสำคัญ)	90%	
จำนวนหมู่บ้านที่รอการติดตั้ง (หมู่บ้าน)	13	14*0.9

กิจกรรมที่คาดหวัง (4) ขยายพื้นที่ให้บริการด้านการไฟฟ้าในหมู่บ้าน

การจำแนกพื้นที่เพื่อขยายการไฟฟ้าในหมู่บ้าน

การจำแนกพื้นที่	1	2	3	4
ครัวเรือนที่ติดตั้งระบบไฟฟ้า (กชช.2ค.)	<=95%	95-98%	98-99%	100%
ครัวเรือนที่ติดตั้งระบบไฟฟ้า (โดยประมาณ)	47.5%	96.5%	98.5%	100%
ครัวเรือนที่รอการติดตั้ง (โดยประมาณ)	52.5%	3.5%	1.5%	0%

พื้นที่ PYO01

การประมาณ	ปริมาณ	คำนวณได้
พื้นที่ (ไร่)	22,098	
จำนวนครอบครัว	3,462	
ระดับการแยกประเภท	3	
การคำนวณปริมาณ		

การประมาณ	ปริมาณ	คำนวณได้
จำนวนครอบครัวที่มีไฟฟ้าใช้ (โดยประมาณ)	52	3,462*0.015
ข้อเสนอแนะตามลำดับความสำคัญ	+	
อัตราส่วนในการติดตั้ง (จากระดับความสำคัญ)	35%	
จำนวนครอบครัวที่รอการติดตั้ง (ครัวเรือน)	18	52*0.35

กิจกรรมที่คาดหวัง (5) การปรับปรุงถนนในหมู่บ้าน
การจำแนกพื้นที่เพื่อการปรับปรุงถนนในหมู่บ้าน

การจำแนกพื้นที่	1	2	3	4
หมู่บ้านที่มีถนนอยู่ในสภาพดี (กชช.2ค.)	<=30%	30-57%	57-84%	84%<
หมู่บ้านที่มีถนนใช้ (โดยประมาณ)	15%	44%	71%	92%
หมู่บ้านที่รอการก่อสร้างถนน (โดยประมาณ)	85%	56%	29%	8%

พื้นที่ PYO01

การประมาณ	ปริมาณ	คำนวณได้
พื้นที่ (ไร่)	22,098	
ความแข็งแรงของถนนสายหลักและถนนในหมู่บ้านต่อ 1000 ไร่ (กชช.2ค.)	0.57	
ประมาณความยาวถนนสายหลักและถนนในหมู่บ้าน (กม.)	12.6	22,098*0.57/1000
ความยาวที่ประมาณได้ (กม.)	6.3	12.6*0.5
ระดับการแยกประเภท	2	
การคำนวณปริมาณ		
อัตราส่วนความยาวของถนนทั้งหมดที่รอการปรับปรุง (โดยประมาณ)	56%	
ความยาวของถนนที่รอการปรับปรุง(กม.)	3.5	6.3*0.56
ข้อเสนอแนะตามลำดับความสำคัญ	+++	
อัตราส่วนที่รอการปรับปรุง	90%	
ความยาวของถนนที่รอการปรับปรุง(กม.)	3.2	3.5*0.9

องค์ประกอบ 3.5.1 การพัฒนาแหล่งน้ำ

กิจกรรมที่คาดหวัง (1) การปรับปรุงแหล่งชลประทาน

พื้นที่ PYO01

การประมาณ	ปริมาณ	คำนวณได้
พื้นที่ (ไร่)	22,098	
อัตราส่วนพื้นที่การเกษตร (GIS)	77.4%	
พื้นที่การเกษตร (ไร่)	17,104	22,098*0.774
อัตราการขาดแคลนน้ำ (กชช.2ค.)	17%	
พื้นที่ขาดแคลนน้ำ (ไร่)	2,908	17,104*0.17
ข้อเสนอแนะตามลำดับความสำคัญ	++	
อัตราส่วนที่รอการปรับปรุง	65%	
พื้นที่ที่รอการปรับปรุง (ไร่)	1,890	2,908*0.65

ส่วนที่ 1 แผนแม่บทระดับจังหวัด (M/P)

กิจกรรมที่คาดหวัง (2) พัฒนาแหล่งน้ำที่ใช้ในการเกษตร

พื้นที่ PYO01

การประมาณ	ปริมาณ	คำนวณได้
พื้นที่ (ไร่)	22,098	
จำนวนเกษตรกรที่มี ส.ป.ก. 4-01	2,937	
สัดส่วนเกษตรกรที่ไม่มีสระประจำไร่นา	57%	With 43%
จำนวนเกษตรกรที่ต้องการสระน้ำประจำไร่นา	1,674	2,937*0.57
ข้อเสนอแนะตามลำดับความสำคัญ	+	
อัตราส่วนที่ต้องพัฒนา	35%	
จำนวนสระประจำไร่นาที่จะพัฒนา (แห่ง)	586	1,674*0.35

กิจกรรมที่คาดหวัง (3) การพัฒนาแหล่งน้ำใต้ดิน

การจำแนกพื้นที่

การจำแนกพื้นที่	1	2	3	4
ครอบครัวที่ติดตั้งระบบประปา(กชช.2ค.)	<=51%	51-71%	71-91%	>=91%
ครอบครัวที่ติดตั้งระบบประปา(โดยประมาณ)	25%	60%	80%	95%
ครอบครัวที่รอการติดตั้ง (โดยประมาณ)	75%	40%	20%	5%

พื้นที่ PYO01

การประมาณ	ปริมาณ	คำนวณได้
พื้นที่ (ไร่)	22,098	
จำนวนรวมของหมู่บ้าน(GIS)	3,462	
ระดับการแยกประเภท	1	
อัตราส่วนครัวเรือนที่ไม่มีระบบประปา	75%	
จำนวนครัวเรือนที่ไม่มีระบบประปา	2,597	3,462*0.75
ข้อเสนอแนะตามลำดับความสำคัญ	++	
อัตราส่วนที่รอการติดตั้ง	65%	
จำนวนครอบครัวที่รอการติดตั้ง	1,688	2,597*0.65
จำนวนบ่อบาดาลที่จะจัดหาให้ (1 บ่อต่อ 10 ครอบครัว)	169	1,688/10

กิจกรรมที่คาดหวัง(4) การปรับปรุงอ่างเก็บน้ำ

พื้นที่ PYO01

การประมาณ	ปริมาณ	คำนวณได้
พื้นที่ (ไร่)	22,098	
จำนวนหมู่บ้าน	24	
อัตราส่วนหมู่บ้านที่ขาดแคลนน้ำใช้ (กชช.2ค.)	15%	
จำนวนหมู่บ้านที่มีอ่างเก็บน้ำ	4	24*0.15
จำนวนอ่างเก็บน้ำ (0.4 อ่างต่อ 1 หมู่บ้าน,ข้อมูลจาก ส.ป.ก.)	2	4*0.4
ข้อเสนอแนะตามลำดับความสำคัญ	+	
อัตราส่วนที่รอการปรับปรุง	35%	
จำนวนอ่างเก็บน้ำที่รอการปรับปรุง (แห่ง)	1	2*0.35

กิจกรรมที่คาดหวัง(5) พัฒนาลำน้ำธรรมชาติ

พื้นที่PYO01

การประมาณ	ปริมาณ	คำนวณได้
พื้นที่ (ไร่)	22,098	
อัตราส่วนแหล่งลำธาร (กม./1,000ไร่) (GIS)	0.27	
ความยาวของลำธาร (กม.)	6.0	22.098*0.27
ข้อเสนอแนะตามลำดับความสำคัญ	+	
อัตราส่วนที่รอการปรับปรุง	35%	
ความยาวของลำธารที่รอการปรับปรุง (กม.)	2.1	6.0*0.35

กิจกรรมที่คาดหวัง(6) การปรับปรุงอ่างเก็บน้ำขนาดเล็ก

การจำแนกพื้นที่เพื่อการปรับปรุงแหล่งน้ำ

การจำแนก	1	2	3	4
หมู่บ้านที่มีแหล่งน้ำในพื้นที่ (กชช.2ค.)	<=83%	83-94%	94-99%	100%
หมู่บ้านที่มีแหล่งน้ำในพื้นที่(โดยประมาณ)	41.5%	88.5%	96.5%	100%
หมู่บ้านที่ดำเนินการด้านชลประทาน (กชช.2ค.)	0%	0-9%	9-21%	21%<
หมู่บ้านที่ดำเนินการด้านชลประทาน(โดยประมาณ)	0%	4.5%	15.0%	35.5%
หมู่บ้านที่ขาดแคลนน้ำ (กชช.2ค.)	<=1%	1-14%	14-28%	28%<
หมู่บ้านที่ดำเนินการด้านชลประทาน(โดยประมาณ)	0.5%	7.5%	21.0%	35.5%

พื้นที่PYO01

การประมาณ	ปริมาณ	คำนวณได้
พื้นที่ (ไร่)	22,098	
จำนวนหมู่บ้าน	3,462	
การจำแนกประเภทแหล่งน้ำ	3	
อัตราส่วนหมู่บ้านที่มีแหล่งน้ำ	96.5%	
จำนวนหมู่บ้านที่มีแหล่งน้ำ	3,341	3,462*0.965
การจำแนกประเภทโครงการชลประทาน	2	
อัตราส่วนหมู่บ้านที่ดำเนินการด้านชลประทาน	4.5%	
จำนวนหมู่บ้านที่ดำเนินการด้านชลประทาน	150	3,341*0.045
อัตราส่วนหมู่บ้านที่ติดตั้งระบบชลประทาน (กชช.2ค.)	0%	
จำนวนหมู่บ้านที่ติดตั้งระบบชลประทาน	0	3,462*0%
หมู่บ้านที่คาดว่าจะติดตั้งระบบชลประทาน(โดยประมาณ)	150	=Irri. Pro.
การจำแนกหมู่บ้านที่ขาดแคลนน้ำใช้	2	
อัตราส่วนหมู่บ้านที่ขาดแคลนน้ำ	7.5%	
จำนวนโครงการชลประทานในพื้นที่ขาดแคลนน้ำ	11	150*0.075
ข้อเสนอแนะตามลำดับความสำคัญ	++	
อัตราส่วนที่รอการปรับปรุง	65%	
จำนวนที่แนะนำ (หมู่บ้าน)	1	2*0.65
จำนวนพื้นที่ที่แนะนำ (พื้นที่) (1 อ่างเก็บน้ำ ต่อ 3 หมู่บ้าน)	0	1/3

องค์ประกอบ 3.5.2 สิ่งอำนวยความสะดวกทางการเกษตร

กิจกรรมที่คาดหวัง(1) การปรับปรุงถนนลำเลียงพืชผลการเกษตร

พื้นที่PYO01

การประมาณ	ปริมาณ	คำนวณได้
พื้นที่ (ไร่)	22,098	
อัตราส่วนพื้นที่การเกษตร (GIS)	77.4%	
พื้นที่การเกษตร (ไร่)	17,104	22,098*0.774
ความยาวของถนน (กม.) (โดยประมาณ) (PYO=0.85กม./1,000ไร่)	14.5	
ความยาวถนนตัดผ่านไร่นา (กม.) (โดยประมาณ) (PYO=0.96)	16.4	
ความยาวรวมของถนน (กม.)	30.9	14.5+16.4
ข้อเสนอแนะตามลำดับความสำคัญ	++	
อัตราส่วนที่รอการปรับปรุง	65%	
ความยาวถนนที่รอการปรับปรุง (กม.)	20.1	30.9*0.65

กิจกรรมที่คาดหวัง(2) การอนุรักษ์ดินในพื้นที่การเกษตร

พื้นที่PYO01

การประมาณ	ปริมาณ	คำนวณได้
พื้นที่ (ไร่)	22,098	
อัตราส่วนพื้นที่การเกษตร (GIS)	77.4%	
พื้นที่การเกษตร (ไร่)	17,104	22,098*0.774
ประเภทพื้นที่การเกษตร (GIS)		
ที่ราบ (PYO=89%)	19,667	
พื้นที่สูง (PYO=11%)	2,431	
ประเภทพื้นที่การเกษตร (โดยประมาณ)		
ที่ราบ	17,104	
พื้นที่สูง	0	
ข้อเสนอแนะตามลำดับความสำคัญ	++	
อัตราส่วนที่รอการปรับปรุง	65%	
พื้นที่การเกษตรที่ควรอนุรักษ์ (ไร่)		
พื้นที่ราบ	11,118	17,104*0.65
พื้นที่สูง	0	

5.4.2 จังหวัดพะเยา

(1) ลักษณะเฉพาะในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและพื้นที่ปฏิรูป

ลักษณะเฉพาะในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและพื้นที่ปฏิรูป สรุปได้ดังตารางข้างล่างนี้

ตารางที่ 5.4.21 ลักษณะเฉพาะในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและพื้นที่ปฏิรูปในจังหวัดพะเยา

พื้นที่	3,959,413 (ไร่)
จำนวนประชากร	501,509 (2002)
ทรัพยากรธรรมชาติ	<p>ประมาณ 2 ใน 3 ของพื้นที่เป็นบริเวณภูเขา พื้นที่ป่ามีอยู่ 51% พื้นที่ป่าสงวนมีอยู่ประมาณ 2.6 ล้านไร่ (ประมาณ 2 ใน 3 ของพื้นที่จังหวัด) ซึ่งมากกว่าพื้นที่ป่าที่กำลังลดลงอย่างต่อเนื่อง แหล่งน้ำขนาดใหญ่มีอยู่ 2 แห่ง แม่น้ำสายหลัก 3 แห่ง คือ แม่น้ำ ยม อิง และแม่น้ำลาว ซึ่งมีต้นน้ำจากเทือกเขาในจังหวัดพะเยา</p> <p>พื้นที่ชลประทานครอบคลุมเพียง 9% ของพื้นที่จังหวัด และ 34% เป็นพื้นที่การเกษตร</p> <p>ป่านุรักษ์มีอยู่ 600,000 ไร่ คิดเป็น 25%ของพื้นที่ป่าทั้งหมด</p> <p>ป่าชุมชนทั้งหมด 25,420 ไร่ ซึ่งกระจุกกระจายอยู่ทั้ง 94 พื้นที่</p>
พื้นที่ปฏิรูปการเกษตร (LRAs)	
กลุ่มเป้าหมาย	<p>จำนวนพื้นที่ปฏิรูปตาม M/P Code : 4 โซน</p> <p>พื้นที่ทั้งหมด : 378,166.2 ไร่</p> <p>จำนวนตำบลที่เกี่ยวข้อง : 51</p> <p>จำนวนหมู่บ้านที่เกี่ยวข้อง : 280</p> <p>ผู้ได้รับผลประโยชน์ : 160,656 คน</p> <p>ผู้ได้รับประโยชน์ในอนาคต : 479,646 คน</p>
ทรัพยากรธรรมชาติ	<p>พื้นที่ปฏิรูปที่ดินที่มีความลาดชันน้อยกว่า 5% มีประมาณ 60% ของพื้นที่ปฏิรูปทั้งหมด</p> <p>ความหนาแน่นของลำน้ำที่ใช้ได้ตลอดปีมีน้อยกว่าประเภทอื่นและน้ำผิวดินมีจำกัด</p> <p>ดินมีสภาพเหมาะแก่การปลูกหญ้าเพื่อใช้เลี้ยงสัตว์และปลูกผลไม้</p> <p>มีการเปลี่ยนแปลงจากสภาพพื้นที่ป่าเป็นพื้นที่เพื่อการเกษตรอย่างรวดเร็ว</p> <p>พื้นที่ ส.ป.ก.คาบเกี่ยวกับพื้นที่ป่าสงวน</p> <p>พื้นที่ ส.ป.ก. มีป่าชุมชนในทุกโซนยกเว้น PYO09</p>
สภาพสังคมและเศรษฐกิจ	<p>เกษตรกร ส.ป.ก.4-01มีอยู่25% ของจำนวนประชากรทั้งหมดของจังหวัด</p> <p>สัดส่วนครัวเรือนเกษตรกรในพื้นที่ ส.ป.ก.มีสูงกว่าค่าเฉลี่ยในระดับจังหวัด</p> <p>รายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวประมาณ; 33,003 บาท (NRD2C) ค่าใช้จ่ายหมดไปกับค่าอาหารและสถาบันการเงิน</p> <p>เนื่องจากภาวะเป็นหนี้สูง</p> <p>พื้นที่ M/P ส่วนใหญ่ได้รับการติดตั้งระบบประปาและถนน มีอยู่หมู่บ้านหนึ่งใน PYO07 ที่ยังไม่มีไฟฟ้าใช้</p> <p>46% ของจำนวนหมู่บ้านใช้ถ่านและฟืนเป็นเชื้อเพลิงในการหุงต้ม</p>
การเกษตร	<p>พื้นที่ถือครอง ส.ป.ก. 4-10 มีขนาดเล็กกว่าพื้นที่ถือครองการเกษตรของจังหวัด</p> <p>ประมาณครึ่งหนึ่งของพื้นที่ ส.ป.ก. มีนาข้าวเป็นพืชหลัก ส่วนอีกครึ่งหนึ่ง พืชหลักประกอบด้วยพืชเศรษฐกิจที่เป็นพืชไร่</p> <p>โดยทั่วไปการเลี้ยงสัตว์เป็นแบบพื้นบ้าน</p> <p>มีการใช้เครื่องจักรเพื่อการเกษตรมากกว่าจังหวัด แพร่และน่าน</p> <p>ในพื้นที่ ส.ป.ก. ส่วนใหญ่ เกษตรกรใช้ทั้งปุ๋ยเคมีและปุ๋ยที่ได้จากธรรมชาติ</p> <p>ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีทางการเกษตรไม่มีข้อมูลที่เอื้อประโยชน์ต่อเกษตรกร</p> <p>4.4% ของหมู่บ้านในพื้นที่ M/P มีสิ่งอำนวยความสะดวกด้านชลประทานใช้ แต่ 19% ขาดแคลนน้ำใช้</p>

ส่วนที่ 1 แผนแม่บทระดับจังหวัด (M/P)

(2) การเรียงลำดับความสำคัญของแผนและองค์ประกอบของแต่ละพื้นที่ M/P Code

ในความสอดคล้องกับวิธีที่ได้กล่าวไว้ก่อนหน้านี้ (5.4) ผลของการเรียงลำดับความสำคัญของแผนและองค์ประกอบ มีดังนี้

ตารางที่ 5.4.22 ข้อเสนอแนะขององค์ประกอบ (การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ พะเยา)

พื้นที่ M/P	PYO01	PYO02	PYO03	PYO04	PYO05	PYO06	PYO07	PYO08	PYO09	PYO10	PYO11	PYO12	PYO13	PYO14	Average
1 การใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์ป่า:เฉลี่ย 2.79															
1.1 การใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์อาหาร	3	3	3	3	3	3	3	3	1	3	3	2	3	3	2.79
1.2 การใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์ที่ไม่ใช่อาหาร	3	3	3	3	3	3	3	3	1	3	3	2	3	3	2.79
2. การจัดการป่า: เฉลี่ย 2.36															
2.1 การจัดตั้งป่าชุมชน	3	3	1	2	2	3	2	3	1	2	2	1	3	2	2.14
2.2 การจัดการป่าชุมชน	3	3	3	3	3	3	3	3	1	3	3	2	3	3	2.79
2.3 คุณค่าป่า	3	3	1	2	2	3	2	3	1	2	2	1	3	2	2.14
3. การฟื้นฟูป่า: เฉลี่ย 2.90															
3.1 การฟื้นฟูป่า	3	3	3	3	3	3	3	3	1	3	3	2	3	3	2.79
3.2 การทำแนวเขตป่าให้ชัดเจน	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3.00
4. การอนุรักษ์ดินและน้ำ: เฉลี่ย 2.65															
4.1 การอนุรักษ์ดิน	3	3	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	2.93
4.2 การอนุรักษ์น้ำ	3	2	3	3	2	3	2	2	2	2	3	2	2	2	2.36

หมายเหตุ: ค่าเฉลี่ยได้คำนวณจากข้อมูลของแต่ละ M/P code : 3 (+++), 2 (++), 1 (+) และ 0 (-)

ตารางที่ 5.4.23 ข้อเสนอแนะองค์ประกอบ (การปรับปรุงคุณภาพชีวิต พะเยา)

พื้นที่ M/P	PYO01	PYO02	PYO03	PYO04	PYO05	PYO06	PYO07	PYO08	PYO09	PYO10	PYO11	PYO12	PYO13	PYO14	Average
1. การปรับปรุงคุณภาพชีวิต: เฉลี่ย 2.33															
1.1 การสร้างรายได้ที่ไม่ได้มาจากภาคการเกษตร	2	1	3	3	3	3	3	3	3	2	3	3	2	2	2.57
1.2 การลดค่าใช้จ่าย	2	3	3	2	2	3	2	3	3	2	3	3	3	2	2.57
1.3 การประหยัดพลังงาน	2	3	3	3	3	1	1	2	0	3	1	1	1	2	1.86
2. การพัฒนาแหล่งเงินทุน:เฉลี่ย 2.33															
2.1 การพัฒนาเพื่อการเข้าถึงแหล่งเงินทุน	2	3	3	3	3	3	2	2	2	2	3	2	2	2	2.43
3. การปรับปรุงสุขภาพและสวัสดิการ: เฉลี่ย 1.71															
3.1 การปรับปรุงสุขภาพ	3	3	3	3	3	1	3	3	1	2	2	3	3	1	2.43
3.2 การเผยแพร่วัฒนธรรม	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1.00
4. การพัฒนาสาธารณูปโภค: เฉลี่ย 1.04															
4.1 สาธารณูปโภค	1	0	0	1	1	0	1	0	0	2	1	1	1	0	0.64
4.2 การปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่	2	1	0	0	1	2	2	0	2	2	3	3	2	0	1.43

หมายเหตุ: ค่าเฉลี่ยได้คำนวณจากข้อมูลของแต่ละ M/P code : 3 (+++), 2 (++), 1 (+) และ 0 (-)

ตารางที่ 5.4.24 ข้อเสนอแนะองค์ประกอบ (การพัฒนาการเกษตร พะเยา)

พื้นที่ M/P	PY001	PY002	PY003	PY004	PY005	PY006	PY007	PY008	PY009	PY010	PY011	PY012	PY013	PY014	Average
1 การเพาะปลูก: เฉลี่ย 2.36															
1.1 การเพาะปลูก	2	3	3	2	3	3	3	3	3	2	3	3	2	2	2.64
1.2 การปรับปรุงเทคโนโลยีเพื่อการเกษตร	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	3	2	2	2	2.07
2. พัฒนาการเลี้ยงสัตว์: เฉลี่ย 1.98															
2.1 การเลี้ยงสัตว์	3	3	3	3	3	3	3	2	3	3	3	3	3	3	2.93
2.2 ปรับปรุงการขยายพันธุ์สัตว์	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2.00
2.3 การผลิตอาหารสัตว์	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1.00
3. แปรรูปผลผลิตทางการเกษตร: เฉลี่ย 1.04															
3.1 แปรรูปผลิตภัณฑ์พืช	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1.07
3.2 แปรรูปผลิตภัณฑ์สัตว์	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1.00
4. การตลาด: เฉลี่ย 1.50															
4.1 กระตุ้นระบบตลาดชุมชน	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2.00
4.2 ปรับปรุงการตลาด	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1.00
5. พัฒนาสาธารณูปโภค เฉลี่ย 1.64															
5.1 พัฒนาแหล่งน้ำ	2	2	1	2	3	2	2	1	1	2	2	2	2	2	1.80
5.2 สิ่งอำนวยความสะดวกทางการเกษตร	2	2	2	2	2	1	2	0	1	1	2	1	1	1	1.43

หมายเหตุ: ค่าเฉลี่ยได้คำนวณจากข้อมูลของแต่ละ M/P code : 3 (+++), 2 (++), 1 (+) และ 0 (-)

(3) การเรียงลำดับความสำคัญแผนและองค์ประกอบ

คะแนนเฉลี่ยจากพื้นที่ แต่ละ M/P Code แต่ละแห่ง ได้นำมาใช้เพื่อจัดลำดับความสำคัญแผนและองค์ประกอบ ในแต่ละจังหวัด และผลที่ได้แสดงให้เห็นดังตารางข้างล่าง

ตารางที่ 5.4.25 ข้อเสนอแนะแผนและองค์ประกอบ พะเยา

แผนและองค์ประกอบ	คะแนน	ระดับความสำคัญ
การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ		
1 การใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์ป่า	2.79	+++(++)
1.1 การใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์อาหาร	2.79	+++(++)
1.2 การใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์ที่ไม่ใช่อาหาร	2.79	+++(++)
2. การจัดการพื้นที่ป่า	2.36	+++
2.1 การจัดตั้งป่าชุมชน	2.14	++(+++)
2.2 การจัดการป่าชุมชน	2.79	+++(++)
2.3 คุณค่าป่า	2.14	++
3. การฟื้นฟูป่า	2.90	+++
3.1 การฟื้นฟูป่า	2.79	+++
3.2 การทำแนวเขตป่าให้ชัดเจน	3.00	+++
4. การอนุรักษ์ดินและน้ำ	2.65	+++
4.1 การอนุรักษ์ดิน	2.93	+++
4.2 การอนุรักษ์น้ำ	2.36	++(+++)
การปรับปรุงคุณภาพชีวิต		
1. การปรับปรุงคุณภาพชีวิต	2.33	+++
1.1 การสร้างรายได้ที่ไม่ได้มาจากภาคการเกษตร	2.57	+++
1.2 การลดค่าใช้จ่าย	2.57	+++

ส่วนที่ 1 แผนแม่บทระดับจังหวัด (M/P)

แผนและองค์ประกอบ	คะแนน	ระดับความสำคัญ
1.3 ประหยัดพลังงาน	1.86	+(++)
2. การพัฒนาแหล่งเงินทุน	2.43	+++(++)
2.1 การพัฒนาเพื่อการเข้าถึงแหล่งเงินทุน	2.43	++
3. การปรับปรุงสุขภาพและสวัสดิการ	1.71	++(+)
3.1 การปรับปรุงสุขภาพ	2.43	++(+)
3.2 การเผยแพร่วัฒนธรรม	1.00	+
4. การพัฒนาสาธารณูปโภค	1.04	+
4.1 สาธารณูปโภค	0.64	+
4.2 การปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่	1.43	+
การพัฒนาทางการเกษตร		
1. การเพาะปลูก	2.36	+++(++)
1.1 การเพาะปลูก	2.64	+++
1.2 การปรับปรุงเทคโนโลยีทางการเกษตร	2.07	++
2. การพัฒนาการเลี้ยงสัตว์	1.98	++(+++)
2.1 การเลี้ยงสัตว์	2.93	+++
2.2 การปรับปรุงการขยายพันธุ์สัตว์	2.00	++
2.3 การผลิตอาหารสัตว์	1.00	+(++)
3. แปรรูปผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร	1.04	+
3.1 แปรรูปผลิตภัณฑ์พืช	1.07	+(++)
3.2 แปรรูปผลิตภัณฑ์สัตว์	1.00	+
4. การตลาด	1.50	++(+)
4.1 กระตุ้นระบบตลาดชุมชน	2.00	++
4.2 ปรับปรุงด้านการตลาดของผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น	1.00	+
5. การพัฒนาสาธารณูปโภค	1.64	++
5.1 การพัฒนาแหล่งน้ำ	1.86	+
5.2 สิ่งอำนวยความสะดวกทางการเกษตร	1.43	+

หมายเหตุ:

คะแนนที่ได้มาจากการคำนวณจากตารางก่อนหน้านี้ (จากฐานของ 3(+++), 2(++), 1(+), และ 0 (-))

สำหรับแผน (+++) แสดงถึงคะแนนที่มากกว่า 2.0 (++) สำหรับคะแนนระหว่าง 1.5-2.0 และ (+) สำหรับคะแนนที่น้อยกว่า 1.5

สำหรับองค์ประกอบ (+++) แสดงถึงคะแนนที่มากกว่า 2.5 (++) สำหรับคะแนนระหว่าง 1.5-2.0 และ (+) สำหรับคะแนนที่น้อยกว่า 2.0

4) การพัฒนาสาธารณูปโภค

เพื่อให้สอดคล้องกับขั้นตอนการประมาณค่าใช้จ่ายที่กล่าวไว้ ค่าใช้จ่ายด้านการพัฒนาสาธารณูปโภคจังหวัดพะเยาได้แสดงไว้ในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 5.4.26 สรุปค่าใช้จ่ายในการพัฒนาสาธารณูปโภค พะเยา

หน่วย : พันบาท

รายการ	PYO01	PYO02	PYO03	PYO04	PYO05	PYO06	PYO07	PYO08	PYO09	PYO10	PYO11	PYO12	PYO13	PYO14	รวม
3.5 การพัฒนาสาธารณูปโภคภายใต้แผนพัฒนาการเกษตร															
3.5.1 (1) ปรับปรุงระบบชลประทาน	29,393	6,361	280	37,185	23,888	48,522	12,504	0	0	11,882	12,037	3,717	2,924	6,314	195,007
3.5.1 (2) พัฒนาสระน้ำในไร่นา	35,995	46,192	6,265	35,995	33,231	53,290	28,194	30,283	49,017	20,700	50,676	87,346	94,902	15,725	585,811
3.5.1 (3) พัฒน่าน้ำใต้ดินและชลประทาน จุลภาค	10,590	2,569	125	6,767	9,023	3,948	689	376	2,256	12,908	35,215	4,574	1,880	3,634	94,554
3.5.1 (4) ปรับปรุงอ่างเก็บน้ำ	1,925	3,849	1,925	5,774	5,774	3,849	1,925	0	0	1,925	3,849	1,925	1,925	0	34,645
3.5.1 (5) พัฒนาสำน้ำหลักธรรมชาติ	393	337	0	1,441	1,740	1,441	2,264	0	674	1,516	2,826	823	2,077	1,534	17,066
3.5.1 (6) พัฒนาอ่างเก็บน้ำขนาดเล็ก	5,554	22,215	0	116,626	138,841	0	5,554	0	0	0	0	0	5,554	0	294,344
รวม	83,850	81,523	8,595	203,788	212,497	109,050	51,130	30,659	51,947	48,931	104,603	98,385	109,262	27,207	1,221,427
3.5.2 (1) พัฒนาและปรับปรุงถนนในฟาร์ม	2,388	451	48	1,212	1,734	3,944	3,564	416	1,342	2,352	1,509	1,366	2,020	1,746	24,093
3.5.2 (2) อนุรักษ์ดินและน้ำ	17,610	2,045	225	21,780	5,664	17,804	0	0	11,273	0	20,681	0	9,125	7,880	114,087
รวม	19,998	2,496	273	22,992	7,398	21,748	3,564	416	12,615	2,352	22,190	1,366	11,145	9,626	138,180
รวม 3.5	103,848	84,019	8,868	226,780	219,895	130,798	54,694	31,075	64,562	51,283	126,793	99,751	120,407	36,833	1,359,607
2.4 การพัฒนาสาธารณูปโภคภายใต้แผนปรับปรุงคุณภาพชีวิต															
2.4.1 (1) ติดตั้งระบบประปาหมู่บ้าน	4,242	0	0	909	2,727	0	0	0	0	3,939	6,667	909	909	0	20,303
2.4.1 (2) ขยายระบบประปาหมู่บ้าน	423	104	0	0	0	0	0	0	0	1,328	1,409	0	0	0	3,264
2.4.1 (3) ติดตั้งไฟฟ้าหมู่บ้าน	0	0	0	0	0	0	82,168	0	0	0	0	0	0	0	82,168
2.4.1 (4) ขยายการบริการไฟฟ้า	18	0	0	0	0	0	1,113	0	0	51	0	0	28	0	1,210
2.4.1 (5) ปรับปรุงถนน	398	0	25	522	75	485	597	0	249	261	522	87	286	99	3,606
รวม	5,081	104	25	1,431	2,802	485	83,878	0	249	5,579	8,598	996	1,223	99	110,551
2.4.2 (1) ปรับปรุงระบบกำจัดขยะ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2.4.2 (2) บำบัดน้ำเสีย	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
รวม	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
รวม 2.4	5,081	104	25	1,431	2,802	485	83,878	0	249	5,579	8,598	996	1,223	99	110,551
ยอดรวม	108,929	84,123	8,893	228,211	222,697	131,283	138,572	31,075	64,811	56,862	165,391	100,747	121,630	36,932	1,470,158

5.4.3 จังหวัดแพร่

(1) ลักษณะเฉพาะในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและพื้นที่ปฏิรูป

ลักษณะเฉพาะในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและพื้นที่ปฏิรูป จังหวัดแพร่สรุปได้ดังตารางข้างล่างนี้

ตารางที่ 5.4.27 ลักษณะเฉพาะในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและพื้นที่ปฏิรูป จังหวัดแพร่

พื้นที่	4,086,624 (ไร่)
ประชากร	482,232 (2002)
ทรัพยากรธรรมชาติ	พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาปกคลุมด้วยผืนป่า พื้นที่ราบพบได้ในบริเวณส่วนกลางและใต้ของจังหวัด พื้นที่ป่าสงวน (ประมาณ 3 ล้านไร่) ครอบคลุม 27 พื้นที่ พื้นที่ป่ามีอยู่ 1.5 ล้านไร่ ซึ่งคิดเป็น 37% ของพื้นที่จังหวัด โดยจำนวนป่าได้ลดลงอย่างต่อเนื่อง พื้นที่ชลประทานมีอยู่ 70% ของพื้นที่การเกษตร แต่ระบบชลประทานส่วนใหญ่ยังไม่กว้างขวาง ลุ่มน้ำมีอยู่ 8 แห่ง ที่ใหญ่ที่สุดคือลุ่มน้ำยม อยู่ในพื้นที่ปฏิรูป พื้นที่อนุรักษ์มีอยู่ 6 แห่ง PRE05 และ 08 อยู่ในพื้นที่อนุรักษ์ด้วยกัน พื้นที่ป่าชุมชน (46,629 ไร่) ครอบคลุม 134 แห่ง
พื้นที่ปฏิรูป	
กลุ่มเป้าหมาย	จำนวนพื้นที่ปฏิรูป : 14 โซน พื้นที่ทั้งหมด : 496,048.2 ไร่ จำนวนตำบลที่เกี่ยวข้อง : 42 จำนวนหมู่บ้านที่เกี่ยวข้อง : 184 ผู้ได้รับผลประโยชน์ : 175,865 คน ผู้ได้รับประโยชน์ในอนาคต : 229,966 คน
ทรัพยากรธรรมชาติ	พื้นที่สูงชัน (มากกว่า 6.5%) ครอบคลุม 1ใน3 ของพื้นที่ ส.ป.ก. โดยพื้นที่ค่าเฉลี่ยความชันมากกว่า 10% กระจายอยู่ในเขต อยู่ที่ PRE02, 07, 09, และ 13 เนื่องจากจำนวนลำน้ำที่มีน้ำใช้ได้ตลอดปีมีน้อยทำให้การใช้ประโยชน์จากน้ำผิวดินมีจำกัดและศักยภาพ การปรับปรุงบ่อบาดลก็ทำได้อย่างจำกัดด้วย ดินที่มีความเหมาะสมในการปลูกหญ้าเลี้ยงสัตว์และเพาะปลูกผลไม้ในนั้นครอบคลุมพื้นที่กว้าง แต่มีการใช้ดินที่ไม่เหมาะสมใช้ในการเกษตรอย่างกว้างขวาง มีการเปลี่ยนแปลงจากสภาพพื้นที่ป่าเป็นพื้นที่เพื่อการเกษตรอย่างรวดเร็ว พื้นที่ M/P Code คาบเกี่ยวกับพื้นที่ป่าสงวน พื้นที่ M/P Code ทุกแห่ง มีป่าชุมชนในทุกพื้นที่ยกเว้น PRE05, 12, และ 13
สภาพสังคมและเศรษฐกิจ	เกษตรกร ส.ป.ก. 4-01มีอยู่13% ของจำนวนประชากรทั้งหมดของจังหวัด สัดส่วนของครัวเรือนภาคเกษตรในพื้นที่ ส.ป.ก. มีสูงกว่าค่าเฉลี่ยของจังหวัด รายได้ต่อครอบครัว; 32,139 บาท (กชช.2ค.) ซึ่งจากการสำรวจแบบมีส่วนร่วมพบว่าอยู่ที่ประมาณ 60% เมื่อรายได้เฉลี่ยทั้งจังหวัด ค่าใช้จ่ายหมดไปกับค่าอาหารและใช้คืนเงินกู้เนื่องจากความเป็นหนี้สูง พื้นที่ ส.ป.ก. ส่วนใหญ่ได้รับบริการระบบประปาและถนน แต่ยังมีอยู่หมู่บ้านหนึ่ง PRE04 ที่ยังไม่มีไฟฟ้าใช้ 42% ของจำนวนหมู่บ้านใช้ถ่านและฟืนเป็นเชื้อเพลิงในการหุงต้ม
การเกษตร	การถือครองที่ดินของเกษตรกรที่มี ส.ป.ก. 4-01ประมาณ 9.1 ไร่ซึ่งถือว่าน้อยเมื่อเทียบกับค่าเฉลี่ยของจังหวัด นาข้าวเป็นพืชหลักของในหลายพื้นที่ M/P Code และมีการเพาะปลูกไม้ผลมีอยู่มากในพื้นที่ทางใต้ของจังหวัด

<p>การเลี้ยงสัตว์ส่วนใหญ่เป็นแบบพื้นบ้าน ใช้เครื่องจักรเพื่อการเกษตรมีไม่มากเท่าในจังหวัด พะเยาและพิษณุโลก ในพื้นที่ M/P ส่วนใหญ่ เกษตรกรใช้ทั้งปุ๋ยเคมีและปุ๋ยที่ได้จากธรรมชาติ ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีทางการเกษตรไม่มีข้อมูลที่เอื้อประโยชน์ต่อเกษตรกร 1.8% ของหมู่บ้านในพื้นที่ M/P มีสิ่งอำนวยความสะดวกด้านชลประทาน แต่ 10% ขาดแคลนน้ำใช้</p>

(2) การเรียงลำดับความสำคัญของแผนและองค์ประกอบจากพื้นที่ M/P

ในความสัมพันธ์กับวิธีที่ได้กล่าวไว้ก่อนหน้านี้ (5.4) ผลของการเรียงลำดับความสำคัญของแผนและองค์ประกอบ มีดังนี้

ตารางที่ 5.4.28 ข้อเสนอแนะองค์ประกอบ (การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ แพร่)

พื้นที่ M/P	PRE01	PRE02	PRE03	PRE04	PRE05	PRE06	PRE07	PRE08	PRE09	PRE10	PRE11	PRE12	PRE13	PRE14	Average
1 การใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์อาหาร: เฉลี่ย 2.57															
1.1 การใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์อาหาร	3	3	3	3	1	3	3	3	3	3	3	1	1	3	2.57
1.2 การใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์ที่ไม่ใช่อาหาร	3	3	3	3	1	3	3	3	3	3	3	1	1	3	2.57
2. การจัดการพื้นที่ป่า: เฉลี่ย 2.50															
2.1 การจัดตั้งป่าชุมชน	3	3	2	3	3	3	3	3	1	2	1	3	2	3	2.50
2.2 การจัดการป่าชุมชน	3	3	3	3	1	3	3	3	3	3	3	1	1	3	2.57
2.3 คุณค่าป่า	3	3	2	3	2	3	3	3	1	2	1	3	2	3	2.43
3. การฟื้นฟูป่า: เฉลี่ย 2.86															
3.1 การฟื้นฟูป่า	3	3	3	3	2	3	3	3	3	3	3	2	1	3	2.71
3.2 การทำแนวเขตป่าให้ชัดเจน	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3.00
4. การอนุรักษ์ดินและน้ำ: เฉลี่ย 2.65															
4.1 การอนุรักษ์ดิน	2	3	3	3	3	3	3	3	3	2	3	2	3	3	2.79
4.2 การอนุรักษ์น้ำ	3	3	2	2	2	2	3	3	3	3	2	2	3	2	2.50

หมายเหตุ: ค่าเฉลี่ยได้คำนวณจากข้อมูลของแต่ละ M/P code : 3 (+++), 2 (++), 1 (+) และ 0 (-)

ตารางที่ 5.4.29 ข้อเสนอแนะองค์ประกอบ (การปรับปรุงคุณภาพชีวิต แพร่)

พื้นที่ M/P	PRE01	PRE02	PRE03	PRE04	PRE05	PRE06	PRE07	PRE08	PRE09	PRE10	PRE11	PRE12	PRE13	PRE14	Average
1. การปรับปรุงคุณภาพชีวิต: เฉลี่ย 2.17															
1.1 การสร้างรายได้ที่ไม่ได้มาจากภาคการเกษตร	3	2	2	3	2	3	3	2	3	3	3	3	3	2	2.64
1.2 การลดค่าใช้จ่าย	2	3	2	2	2	2	2	2	3	2	3	3	2	2	2.29
1.3 การประหยัดพลังงาน	1	0	1	2	3	1	3	2	1	0	2	3	2	1	1.57
2. การพัฒนาแหล่งเงินทุน: เฉลี่ย 2.21															
2.1 การพัฒนาเพื่อเข้าถึงแหล่งเงินทุน	2	3	3	2	2	3	2	2	2	2	2	2	2	2	2.21
3. การปรับปรุงสุขภาพและสวัสดิการ: เฉลี่ย 1.50															
3.1 การปรับปรุงสุขภาพ	1	3	3	1	3	2	1	1	3	3	1	3	2	1	2.00
3.2 การเผยแพร่วัฒนธรรม	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1.00

ส่วนที่ 1 แผนแม่บทระดับจังหวัด (M/P)

พื้นที่ M/P	PRE01	PRE02	PRE03	PRE04	PRE05	PRE06	PRE07	PRE08	PRE09	PRE10	PRE11	PRE12	PRE13	PRE14	Average
4. การพัฒนาสาธารณูปโภค: เฉลี่ย 0.54															
4.1 สาธารณูปโภค	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0.29
4.2 การปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่	1	1	0	1	1	2	1	1	2	0	1	0	0	0	0.79

หมายเหตุ: ค่าเฉลี่ยได้คำนวณจากข้อมูลของแต่ละ M/P code : 3 (+++), 2 (++), 1 (+) และ 0 (-)

ตารางที่ 5.4.30 ข้อเสนอแนะองค์ประกอบ (การพัฒนาการเกษตร แพร่)

พื้นที่ M/P	PRE01	PRE02	PRE03	PRE04	PRE05	PRE06	PRE07	PRE08	PRE09	PRE10	PRE11	PRE12	PRE13	PRE14	Average
1 การเพาะปลูก: เฉลี่ย 2.32															
1.1 การเพาะปลูก	2	2	3	2	2	3	3	3	2	2	2	2	3	2	2.36
1.2 การปรับปรุงเทคโนโลยีทางการเกษตร	2	3	2	2	2	2	3	2	3	2	2	2	3	2	2.29
2. การพัฒนาการเลี้ยงสัตว์: เฉลี่ย 1.93															
2.1 การเลี้ยงสัตว์	3	3	3	3	2	3	3	2	3	3	3	3	3	2	2.79
2.2 การปรับปรุงการขยายพันธุ์สัตว์	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2.00
2.3 การผลิตอาหารสัตว์	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1.00
3. การแปรรูปผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร: เฉลี่ย 1.04															
3.1 การแปรรูปผลิตภัณฑ์พืช	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1.07
3.2 การแปรรูปผลิตภัณฑ์สัตว์	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1.00
4. การตลาด: เฉลี่ย 1.50															
4.1 กระตุ้นระบบตลาดชุมชน	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2.00
4.2 การปรับปรุงการตลาด	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1.00
5. การพัฒนาสาธารณูปโภค เฉลี่ย 1.25															
5.1 การพัฒนาแหล่งน้ำ	1	1	1	2	2	0	1	2	2	0	1	0	2	1	1.14
5.2 สิ่งอำนวยความสะดวกทางการเกษตร	1	3	1	2	1	2	1	2	2	0	0	1	1	2	1.36

หมายเหตุ: ค่าเฉลี่ยได้คำนวณจากข้อมูลของแต่ละ M/P code : 3 (+++), 2 (++), 1 (+) และ 0 (-)

(3) การเรียงลำดับความสำคัญแผนและองค์ประกอบ

คะแนนเฉลี่ยจากแต่ละพื้นที่ M/P ได้นำมาใช้เพื่อจัดลำดับความสำคัญของแผนและองค์ประกอบในแต่ละจังหวัด และผลที่ได้แสดงให้เห็นดังตารางข้างล่างนี้

ตารางที่ 5.4.31 ข้อเสนอแนะแผนและองค์ประกอบ จังหวัดแพร่

แผนและองค์ประกอบ	คะแนน	ระดับความสำคัญ
การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ		
1 การใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์ป่า	2.57	+++(++)
1.1 การใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์อาหาร	2.57	+++(++)
1.2 การใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์ที่ไม่ใช่อาหาร	2.57	+++(++)
2. การจัดการพื้นที่ป่า	2.50	+++
2.1 การจัดตั้งป่าชุมชน	2.50	++(+++)
2.2 การจัดการป่าชุมชน	2.57	+++
2.3 คุณค่าป่า	2.43	++
3. การฟื้นฟูป่า	2.86	+++
3.1 การฟื้นฟูป่า	2.71	+++
3.2 การกำหนดแนวเขตป่า	3.00	+++
4. การอนุรักษ์ดินและน้ำ	2.65	+++
4.1 การอนุรักษ์ดิน	2.79	+++
4.2 การอนุรักษ์น้ำ	2.50	++(+++)
การปรับปรุงคุณภาพชีวิต		
1. การปรับปรุงคุณภาพชีวิต	2.17	+++
1.1 การสร้างรายได้ที่ไม่ได้มาจากภาคการเกษตร	2.64	+++
1.2 การลดค่าใช้จ่าย	2.29	++(+++)
1.3 การประหยัดพลังงาน	1.57	+(++)
2. การพัฒนาแหล่งเงินทุน	2.21	+++(++)
2.1 การพัฒนาเพื่อเข้าถึงแหล่งเงินทุน	2.21	++
3. การปรับปรุงสุขภาพและสวัสดิการ	1.50	++(+)
3.1 การปรับปรุงสุขภาพ	2.00	++(+)
3.2 การเผยแพร่วัฒนธรรม	1.00	+(++)
4. การพัฒนาสาธารณูปโภค	0.54	+
4.1 สาธารณูปโภค	0.29	+
4.2 การปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่	0.79	+
การพัฒนาทางการเกษตร		
1. การเพาะปลูก	2.32	+++
1.1 การเพาะปลูก	2.36	++
1.2 การปรับปรุงเทคโนโลยีทางการเกษตร	2.29	++(+++)
2. การพัฒนาการเลี้ยงสัตว์	1.93	++
2.1 การเลี้ยงสัตว์	2.79	+++
2.2 การปรับปรุงการขยายพันธุ์สัตว์	2.00	++
2.3 การผลิตอาหารสัตว์	1.00	+
3. การแปรรูปผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร	1.04	+
3.1 การแปรรูปผลิตภัณฑ์พืช	1.07	+(++)
3.2 การแปรรูปผลิตภัณฑ์สัตว์	1.00	+
4. การตลาด	1.50	++
4.1 กระตุ้นระบบการตลาดชุมชน	2.00	++
4.2 การปรับปรุงด้านการตลาด	1.00	+(++)
5. การพัฒนาสาธารณูปโภค	1.25	+
5.1 การพัฒนาแหล่งน้ำ	1.14	+(++)
5.2 สิ่งอำนวยความสะดวกทางการเกษตร	1.36	+

หมายเหตุ:

คะแนนที่ได้นี้มาจากการคำนวณจากตารางก่อนหน้านี้ (จากฐานของ 3(+++), 2(++), 1(+), และ 0 (-))

สำหรับแผน (+++) แสดงถึงคะแนนที่มากกว่า 2.0 (++) สำหรับคะแนนระหว่าง 1.5-2.0 และ (+) สำหรับคะแนนที่น้อยกว่า 1.5

สำหรับองค์ประกอบ (+++) แสดงถึงคะแนนที่มากกว่า 2.5 (++) สำหรับคะแนนระหว่าง 1.5-2.0 และ (+) สำหรับคะแนนที่น้อยกว่า 2.0

4) การพัฒนาด้านสาธารณสุขภาค

เพื่อให้สอดคล้องกับขั้นตอนการประมาณค่าใช้จ่ายที่กล่าวไว้ ค่าใช้จ่ายด้านการพัฒนาสาธารณสุขภาคจังหวัด
แพร่แสดงไว้ในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 5.4.32 สรุปค่าใช้จ่ายในการพัฒนาสาธารณูปโภค แพร่

หน่วย : พันบาท

รายการ	PRE01	PRE02	PRE03	PRE04	PRE05	PRE06	PRE07	PRE08	PRE09	PRE10	PRE11	PRE12	PRE13	PRE14	รวม
3.5 การพัฒนาสาธารณูปโภคภายใต้แผนพัฒนาการเกษตร															
3.5.1 (1) ปรับปรุงระบบชลประทาน	451	358	0	3,235	0	513	358	42,115	3,686	0	622	0	2,084	0	53,422
3.5.1 (2) พัฒนาสระน้ำในไร่นา	737	2,887	15,233	22,973	41,953	0	36,179	159,214	6,020	0	12,654	983	6,450	63,821	369,104
3.5.1 (3) พัฒนาน้ำใต้ดินและชลประทาน จุลภาค	376	1,065	752	2,506	1,379	2,381	1,128	11,341	0	0	564	0	877	0	22,370
3.5.1 (4) ปรับปรุงอ่างเก็บน้ำ	0	1,925	0	0	0	1,925	0	3,849	0	0	1,925	0	1,925	0	11,548
3.5.1 (5) พัฒนาลำน้ำหลักธรรมชาติ	0	0	0	1,160	2,638	0	0	1,722	243	0	0	0	1,591	3,125	10,479
3.5.1 (6) พัฒนาอ่างเก็บน้ำขนาดเล็ก	0	0	0	0	0	0	0	77,751	0	0	0	0	0	0	77,751
รวม	1,564	6,235	15,985	29,874	45,970	4,819	37,665	295,992	9,949	0	15,765	983	12,927	66,946	544,674
3.5.2 (1) พัฒนาและปรับปรุงถนนในฟาร์ม	48	59	249	1,342	249	119	166	2,507	59	24	166	12	297	1,544	6,843
3.5.2 (2) อนุรักษ์ดินและน้ำ	901	751	3,468	21,815	3,084	1,616	2,299	30,633	1,426	0	0	181	3,532	11,581	81,285
รวม	949	810	3,717	23,157	3,333	1,735	2,465	33,140	1,485	24	166	193	3,829	13,125	88,128
รวม 3.5	2,513	7,045	19,702	53,031	49,303	6,554	40,130	329,132	11,434	24	15,931	1,176	16,756	80,071	632,802
2.4 การพัฒนาสาธารณูปโภคภายใต้แผนปรับปรุงคุณภาพชีวิต															
2.4.1 (1) ติดตั้งระบบประปาหมู่บ้าน	303	303	303	909	0	303	0	909	0	0	0	0	0	0	3,030
2.4.1 (2) ขยายระบบประปาหมู่บ้าน	29	80	54	188	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	350
2.4.1 (3) ติดตั้งไฟฟ้าหมู่บ้าน	0	0	0	94,809	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	94,809
2.4.1 (4) ขยายการบริการไฟฟ้า	0	0	4	0	149	0	0	0	0	0	0	0	0	0	153
2.4.1 (5) ปรับปรุงถนน	0	12	12	0	0	0	0	25	0	0	0	0	0	0	50
รวม	332	395	373	95,906	149	303	0	934	0	0	0	0	0	0	98,392
2.4.2 (1) ปรับปรุงระบบกำจัดขยะ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2.4.2 (2) น้ำบาดาลเสีย	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
รวม	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
รวม 2.4	332	395	373	95,906	149	303	0	934	0	0	0	0	0	0	98,392
ยอดรวม	2,845	7,440	20,075	148,937	49,452	6,857	40,130	330,066	11,434	24	15,931	1,176	16,756	80,071	731,194

5.4.4 จังหวัดน่าน

(1) ลักษณะเฉพาะของทรัพยากรธรรมชาติและพื้นที่ปฏิรูป

ลักษณะเฉพาะของทรัพยากรธรรมชาติและพื้นที่ปฏิรูปในพื้นที่จังหวัดน่านมีดังนี้

ตารางที่ 5.4.33 ลักษณะเฉพาะของทรัพยากรธรรมชาติและพื้นที่ปฏิรูปในจังหวัดน่าน

พื้นที่	7,141,919 (ไร่)
ประชากร	482,181 (2002)
ทรัพยากรธรรมชาติ	พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาที่มีความชันสูงอยู่ที่ 30% ไม่เหมาะต่อการเพาะปลูก ดินกำเนิดแม่น้ำน่านอยู่ทางตอนเหนือของจังหวัด พื้นที่ป่าสงวน (ประมาณ 6.5 ล้านไร่) ครอบคลุม 90% ของพื้นที่จังหวัด แต่ประมาณ 40% ของพื้นที่ป่าถูกทำลายอย่างต่อเนื่อง พืชที่ยังเป็นป่าอยู่มีประมาณ 42% ของพื้นที่จังหวัดหรือประมาณ 3 ล้านไร่ พื้นที่ชลประทานมีอยู่ 5% ของพื้นที่จังหวัด พื้นที่อนุรักษ์มีอยู่ 8 แห่ง มีป่าชุมชน (54,187 ไร่) กระจายใน 122 แห่ง
พื้นที่ปฏิรูป	
กลุ่มเป้าหมาย	จำนวนพื้นที่ปฏิรูป : 20 แห่ง พื้นที่ทั้งหมด : 565,366.1 ไร่ จำนวนตำบลที่เกี่ยวข้อง : 76 จำนวนหมู่บ้านที่เกี่ยวข้อง : 416 ผู้ได้รับผลประโยชน์ : 214,874 คน ผู้ได้รับประโยชน์ในอนาคต : 255,757 คน
ทรัพยากรธรรมชาติ	พื้นที่ชัน (มากกว่า 6.5%) ครอบคลุม 1ใน3 ของพื้นที่ ปฏิรูป ความหนาแน่นของลำน้ำมีสูงกว่าในจังหวัดพะเยาและแพร่ แต่การใช้ประโยชน์จากน้ำผิวดินมีจำกัด ศักยภาพการพัฒนาบ่อบาดาลก็จำกัดเช่นกัน ดินที่เหมาะสมในการปลูกหญ้าเลี้ยงสัตว์และเพาะปลูกไม้ผลครอบคลุมพื้นที่กว้าง แต่ที่ดินที่ไม่เหมาะสมต่อการเพาะปลูกก็กระจายอยู่ทั่วไป อัตราการพังทลายของดินอยู่ที่ 4.4 มม.ต่อปี ซึ่งสูงสุดใน 4 จังหวัด พื้นที่ M/P Code ป่าชุมชนมีอยู่ถึง 39,190 ไร่ กระจายในพื้นที่ 12 แห่ง ซึ่งมากที่สุดใน 4 จังหวัด
สภาพสังคมและเศรษฐกิจ	เกษตรกร ส.ป.ก. 4-01มีอยู่51% ของจำนวนประชากรทั้งหมด ซึ่งมากที่สุดใน 4 จังหวัด สัดส่วนครัวเรือนเกษตรกรในพื้นที่ปฏิรูปมีมากกว่าค่าเฉลี่ยของจังหวัด รายได้ต่อครอบครัว; 43,175 บาท (กชช.2ค.) ค่าใช้จ่ายหมดไปกับค่าอาหารและจ่ายเงินกู้เนื่องจากภาวะเป็นหนี้สูง การบริการด้านระบบประปาและถนน มีอยู่ทุกเขตในพื้นที่ M/P Code 76% ของจำนวนหมู่บ้านที่ใช้ถ่านและฟืนเป็นเชื้อเพลิงในการหุงต้ม ซึ่งเป็นสัดส่วนที่มากที่สุดใน 4 จังหวัด
การเกษตร	เกษตรกรที่ถือครองที่ดินขนาด ส.ป.ก.4-01ประมาณ 8.8 ไร่ซึ่งถือว่าน้อยเมื่อเทียบกับระดับจังหวัด การเพาะปลูกพืชไร่เป็นพืชหลักโดยทั่วไปพื้นที่นาพบใน M/P Code 4 โซน เท่านั้น กิจกรรมการเลี้ยงสัตว์มีอยู่มากกว่า 3 จังหวัด ในพื้นที่ ปฏิรูป ส่วนใหญ่ เกษตรกรใช้ทั้งปุ๋ยเคมีและปุ๋ยที่ได้จากธรรมชาติ ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีทางการเกษตรไม่มีข้อมูลที่เชื่อมต่อเกษตรกร 10.9% ของหมู่บ้านในพื้นที่ ปฏิรูป มีสิ่งอำนวยความสะดวกด้านชลประทานใช้ แต่ 17% ขาดแคลนน้ำใช้

(2) การเรียงลำดับความสำคัญแผนและองค์ประกอบจากพื้นที่ M/P

ในความสอดคล้องกับวิธีที่ได้กล่าวไว้ก่อนหน้า (5.4) ผลของการเรียงลำดับความสำคัญของแผนและองค์ประกอบ มีดังนี้

ตารางที่ 5.4.34 ข้อเสนอแนะองค์ประกอบ (การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ จังหวัดน่าน)

พื้นที่ M/P	ANN01	ANN02	ANN03	ANN04	ANN05	ANN06	ANN07	ANN08	ANN09	ANN10	ANN11	ANN12	ANN13	ANN14	ANN15	ANN16	ANN17	ANN18	ANN19	ANN20	Average
1 การใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์อาหาร: เฉลี่ย 2.15																					
1.1 การใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์อาหาร	3	1	3	3	3	3	3	1	1	2	3	1	3	1	3	1	1	3	3	1	2.15
1.2 การใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์ที่ไม่ใช่อาหาร	3	1	3	3	3	3	3	1	1	2	3	1	3	1	3	1	1	3	3	1	2.15
2. การจัดการพื้นที่ป่า: เฉลี่ย 2.62																					
2.1 การจัดตั้งป่าชุมชน	3	3	3	3	3	3	2	3	3	3	3	3	3	3	3	2	3	3	3	3	2.90
2.2 การจัดการป่าชุมชน	3	1	3	3	3	3	3	1	1	2	3	1	3	1	3	1	1	3	3	1	2.15
2.3 คุณค่าป่า	3	3	3	3	3	3	2	3	3	3	3	2	3	2	3	2	3	3	3	3	2.80
3. การฟื้นฟูป่า: เฉลี่ย 2.78																					
3.1 การฟื้นฟูป่า	3	3	3	2	2	3	3	3	3	3	3	2	2	3	2	3	2	3	3	1	2.75
3.2 การทำแนวเขตป่าให้ชัดเจน	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3.00
4. การอนุรักษ์ดินและน้ำ: เฉลี่ย 2.78																					
4.1 การอนุรักษ์ดิน	3	3	3	2	2	3	3	3	3	3	3	2	2	3	2	3	2	3	3	1	2.75
4.2 การอนุรักษ์น้ำ	3	3	3	2	3	3	3	3	3	3	3	2	3	2	3	3	3	2	3	3	2.80

หมายเหตุ: ค่าเฉลี่ยได้คำนวณจากข้อมูลของแต่ละ M/P code : 3 (+++), 2 (++), 1 (+) และ 0 (-)

ตารางที่ 5.4.35 ข้อเสนอแนะองค์ประกอบ (การปรับปรุงคุณภาพชีวิต จังหวัดน่าน)

พื้นที่ M/P	ANN01	ANN02	ANN03	ANN04	ANN05	ANN06	ANN07	ANN08	ANN09	ANN10	ANN11	ANN12	ANN13	ANN14	ANN15	ANN16	ANN17	ANN18	ANN19	ANN20	Average
1. การปรับปรุงคุณภาพชีวิต: เฉลี่ย 2.22																					
1.1 การสร้างรายได้ที่ไม่ได้มาจากภาคการเกษตร	2	1	2	2	2	2	2	1	3	2	3	3	2	2	2	2	3	3	2	3	2.20
1.2 การลดค่าใช้จ่าย	2	2	2	2	2	2	2	1	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1.90
1.3 การประหยัดพลังงาน	3	3	3	1	3	3	3	3	3	3	2	3	3	3	3	3	3	3	0	0	2.55
2. การพัฒนาเงินทุน: เฉลี่ย 2.55																					
2.1 การพัฒนาเพื่อการเข้าถึงแหล่งเงินทุน	2	2	2	3	3	3	2	3	2	2	3	3	2	3	3	3	2	3	3	2	2.55
3. การปรับปรุงสุขภาพและสวัสดิการ: เฉลี่ย 1.60																					
3.1 การปรับปรุงสุขภาพ	2	3	1	3	1	3	1	3	1	3	2	2	2	1	3	1	3	3	3	3	2.20
3.2 การเผยแพร่วัฒนธรรม	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1.00
4. การพัฒนาสาธารณูปโภค: เฉลี่ย 0.83																					
4.1 พัฒนาสาธารณูปโภค	0	0	1	1	0	2	1	1	0	1	0	0	0	1	1	1	0	0	0	0	0.50
4.2 การปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่	2	0	1	1	2	1	1	2	0	0	1	1	2	2	2	2	0	2	1	0	1.15

หมายเหตุ: ค่าเฉลี่ยได้คำนวณจากข้อมูลของแต่ละ M/P code : 3 (+++), 2 (++), 1 (+) และ 0 (-)

ส่วนที่ 1 แผนแม่บทระดับจังหวัด (M/P)

ตารางที่ 5.4.36 ข้อเสนอแนะองค์ประกอบ (การพัฒนาการเกษตร จังหวัดน่าน)

พื้นที่ M/P	ANN01	ANN02	ANN03	ANN04	ANN05	ANN06	ANN07	ANN08	ANN09	ANN10	ANN11	ANN12	ANN13	ANN14	ANN15	ANN16	ANN17	ANN18	ANN19	ANN20	Average
1 การเพาะปลูก: เฉลี่ย 2.00																					
1.1 การเพาะปลูก	2	2	2	3	2	2	2	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2.00
1.2 การปรับปรุงเทคโนโลยีเพื่อการเกษตร	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2.00
2. การพัฒนาการเลี้ยงสัตว์: เฉลี่ย 1.88																					
2.1 การเลี้ยงสัตว์	3	3	3	2	2	3	3	3	2	2	3	2	3	3	2	3	2	3	3	3	2.65
2.2 การปรับปรุงการขยายพันธุ์พืช	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2.00
2.3 การผลิตอาหารสัตว์	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1.00
3. การแปรรูปผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร: เฉลี่ย 1.05																					
3.1 การแปรรูปผลิตภัณฑ์พืช	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1.10
3.2 การแปรรูปผลิตภัณฑ์สัตว์	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1.00
4. การตลาด: เฉลี่ย 1.50																					
4.1 การกระตุ้นระบบตลาดชุมชน	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2.00
4.2 การปรับปรุงด้านการตลาดชุมชน	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
5. การพัฒนาสาธารณูปโภค เฉลี่ย 1.43																					
5.1 การพัฒนาแหล่งน้ำ	2	1	1	1	1	2	2	1	1	2	2	2	2	1	1	1	1	2	2	0	1.40
5.2 สิ่งอำนวยความสะดวกทางการเกษตร	2	1	1	1	2	2	2	0	1	2	1	1	1	2	2	2	2	2	1	1	1.45

หมายเหตุ: ค่าเฉลี่ยได้คำนวณจากข้อมูลของแต่ละ M/P code : 3 (+++), 2 (++), 1 (+) และ 0 (-)

(3) การเรียงลำดับแผนและองค์ประกอบ

คะแนนเฉลี่ยจากแต่ละพื้นที่ M/P จะนำมาใช้เพื่อจัดลำดับความสำคัญของแผนและองค์ประกอบในแต่ละจังหวัด และผลที่ได้แสดงให้เห็นดังตารางข้างล่างนี้

ตารางที่ 5.4.37 ข้อเสนอแนะแผนและองค์ประกอบ จังหวัดน่าน

แผนและองค์ประกอบ	คะแนน	ระดับความสำคัญ
การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ		
1 การใช้ประโยชน์จากผลิตภัณ์ป่า	2.15	+++(++)
1.1 การใช้ประโยชน์จากผลิตภัณ์อาหาร	2.15	++
1.2 การใช้ประโยชน์จากผลิตภัณ์ที่ไม่ใช่อาหาร	2.15	++
2. การจัดการพื้นที่ป่า	2.62	+++
2.1 การจัดตั้งป่าชุมชน	2.90	+++
2.2 การจัดการป่าชุมชน	2.15	++
2.3 คุณค่าป่า	2.80	+++(++)
3. การฟื้นฟูป่า	2.88	+++
3.1 การฟื้นฟูป่า	2.75	+++
3.2 การทำแนวเขตป่าให้ชัดเจน	3.00	+++

แผนและองค์ประกอบ	คะแนน	ระดับความสำคัญ
4. การอนุรักษ์ดินและน้ำ	2.78	+++
4.1 การอนุรักษ์ดิน	2.75	+++
4.2 การอนุรักษ์น้ำ	2.80	+++
การปรับปรุงคุณภาพชีวิต		
1. การปรับปรุงคุณภาพชีวิต	2.22	+++
1.1 การสร้างรายได้ที่ไม่ได้มาจากภาคการเกษตร	2.20	++(+++)
1.2 การลดค่าใช้จ่าย	1.90	+(+++)
1.3 การประหยัดพลังงาน	2.55	+++
2. การพัฒนาแหล่งเงินทุน	2.55	+++(++)
2.1 การพัฒนาเพื่อเข้าถึงแหล่งเงินทุน	2.55	+++(++)
3. การปรับปรุงสุขภาพและสวัสดิการ	1.60	++(+)
3.1 การปรับปรุงสุขภาพ	2.20	++
3.2 การเผยแพร่วัฒนธรรม	1.00	+(++)
4. การพัฒนาสาธารณูปโภค	0.83	+
4.1 สาธารณูปโภค	0.50	+
4.2 การปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่	1.15	+(++)
การพัฒนาทางการเกษตร		
1. การเพาะปลูก	2.00	+++
1.1 การเพาะปลูก	2.00	++
1.2 การปรับปรุงเทคโนโลยีทางการเกษตร	2.00	++(+++)
2. การพัฒนาการเลี้ยงสัตว์	1.88	++
2.1 การเลี้ยงสัตว์	2.65	+++(+++)
2.2 การพัฒนาการขยายพันธุ์สัตว์	2.00	++
2.3 การผลิตอาหารสัตว์	1.00	+
3. การแปรรูปผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร	1.05	+
3.1 การแปรรูปผลิตภัณฑ์พืช	1.10	+(++)
3.2 การแปรรูปผลิตภัณฑ์สัตว์	1.00	+
4. การตลาด	1.50	++
4.1 กระตุ้นระบบตลาดชุมชน	2.00	++
4.2 การปรับปรุงด้านการตลาด	1.00	+(++)
5. การพัฒนาสาธารณูปโภค	1.43	+
5.1 การพัฒนาแหล่งน้ำ	1.40	+(+++)
5.2 สิ่งอำนวยความสะดวกทางการเกษตร	1.46	+

หมายเหตุ:

คะแนนที่ได้มาจากการคำนวณจากตารางก่อนหน้านี (จากฐานของ 3(+++), 2(++), 1(+), และ 0 (-))

สำหรับแผน (+++) แสดงถึงคะแนนที่มากกว่า 2.0 (++) สำหรับคะแนนระหว่าง 1.5-2.0 และ (+) สำหรับคะแนนที่น้อยกว่า 1.5 สำหรับองค์ประกอบ (+++) แสดงถึงคะแนนที่มากกว่า 2.5 (++) สำหรับคะแนนระหว่าง 1.5-2.0 และ (+) สำหรับคะแนนที่น้อยกว่า 2.0

4) การพัฒนาด้านสาธารณูปโภค

เพื่อให้สอดคล้องกับขั้นตอนการประมาณค่าใช้จ่ายที่กล่าวไว้ ค่าใช้จ่ายด้านการพัฒนาสาธารณูปโภคจังหวัด น่าจะได้แสดงไว้ในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 5.4.38 สรุปค่าใช้จ่ายในการพัฒนาสาธารณูปโภค จังหวัดน่าน

หน่วย : พันบาท

รายการ	ANN01	ANN02	ANN03	ANN04	ANN05	ANN06	ANN07	ANN08	ANN09	ANN10	ANN11	ANN12	ANN13	ANN14	ANN15	ANN16	ANN17	ANN18	ANN19	ANN20	รวม
3.5 การพัฒนาสาธารณูปโภคภายใต้แผนพัฒนาการเกษตร																					
3.5.1 (1) ปรับปรุงระบบชลประทาน	6,376	0	2,877	0	2,706	23,639	3,701	0	0	8,180	82,270	11,026	33,188	1,897	66,920	6,361	0	67,993	0	0	317,134
3.5.1 (2) พัฒนาสระน้ำในไร่นา	115,356	99,570	115,356	46,437	99,570	95,577	95,577	2,150	95,577	614	58,907	63,513	30,774	5,160	17,322	47,359	47,359	24,570	860	0	1,061,608
3.5.1 (3) พัฒนาน้ำใต้ดินและชลประทานจุลภาค	1,065	0	2,444	0	3,885	9,336	3,760	0	0	877	16,480	1,942	4,574	3,008	1,065	3,133	0	3,634	313	0	55,517
3.5.1 (4) ปรับปรุงอ่างเก็บน้ำ	3,849	0	1,925	0	1,925	3,849	0	0	0	11,548	7,699	1,925	5,774	1,925	9,623	3,849	0	5,774	0	0	59,664
3.5.1 (5) พัฒนาสำน้ำหลักธรรมชาติ	3,770	136	421	1,150	538	6,540	3,540	0	593	7,433	486	1,541	2,235	34	0	95	278	2,650	2,382	0	33,822
3.5.1 (6) พัฒนาอ่างเก็บน้ำขนาดเล็ก	66	0	0	0	66	0	66	0	0	0	0	66	10,104	0	0	0	0	1,849	0	0	12,217
รวม	130,482	99,706	123,023	47,587	108,690	138,941	106,644	2,150	96,170	28,652	165,842	80,013	86,649	12,024	94,930	60,797	47,637	106,470	3,555	0	1,539,962
3.5.2 (1) พัฒนาและปรับปรุงถนนในฟาร์ม	1,105	36	1,639	606	927	1,984	3,368	202	285	356	6,736	6,320	2,055	1,628	2,875	5,465	249	3,671	2,447	0	44,954
3.5.2 (2) อนุรักษ์ดินและน้ำ	6,891	377	0	0	5,503	21,878	46,264	1,487	1,043	5,306	26,497	23,391	22,533	5,931	22,540	39,185	924	30,990	14,502	0	272,239
รวม	7,996	413	1,639	606	6,430	23,862	49,632	1,689	1,328	5,662	33,233	29,711	24,588	7,559	25,415	44,650	1,173	34,661	16,949	0	317,193
รวม 3.5	138,487	100,119	124,662	48,193	115,120	162,803	156,276	3,839	97,498	34,314	199,075	109,724	111,237	19,583	120,345	105,447	48,810	141,131	20,504	0	1,857,155
2.4 การพัฒนาสาธารณูปโภคภายใต้แผนปรับปรุงคุณภาพชีวิต																					
2.4.1 (1) ติดตั้งระบบประปา	0	0	3,636	6,970	0	1,818	606	0	0	0	1,515	0	606	7,273	0	1,212	0	606	0	0	24,242
2.4.1 (2) ขยายระบบประปา	0	0	334	1,432	289	1,286	280	0	0	65	0	0	338	224	79	0	0	0	0	0	4,328
2.4.1 (3) ติดตั้งระบบไฟฟ้า	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2.4.1 (4) ขยายการบริการไฟฟ้า	434	0	0	0	0	126	22	101	0	24	0	0	0	12	29	42	0	0	0	0	731
2.4.1 (5) ปรับปรุงถนน	0	0	0	3,121	249	4,675	1,190	124	0	1,243	2,562	1,442	0	373	1,604	808	124	2,723	0	12	20,181
รวม	434	0	3,970	11,523	538	7,905	2,027	225	0	1,332	4,077	1,442	944	7,882	1,712	2,062	124	3,329	0	12	49,542
2.4.2 (1) ปรับปรุงระบบกำจัดขยะ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2.4.2 (2) บำบัดน้ำเสีย	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
รวม	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
รวม 2.4	434	0	3,970	11,523	538	7,905	2,027	225	0	1,332	4,077	1,442	944	7,882	1,712	2,062	124	3,329	0	12	49,542
ยอดรวม	138,912	100,119	128,632	59,716	115,658	170,708	158,303	4,064	97,498	35,646	203,152	111,166	112,181	27,465	122,057	107,509	48,934	144,460	20,504	12	1,906,697

5.4.5 จังหวัดพิษณุโลก

(1) ลักษณะเฉพาะของทรัพยากรธรรมชาติและพื้นที่ปฏิรูป

ลักษณะเฉพาะของทรัพยากรธรรมชาติและพื้นที่ปฏิรูปในจังหวัดพิษณุโลกมีดังนี้

ตารางที่ 5.4.39 ลักษณะเฉพาะของทรัพยากรธรรมชาติและพื้นที่ปฏิรูปในจังหวัดพิษณุโลก

พื้นที่	6,759,909 (ไร่)
ประชากร	867,356 (2002)
ทรัพยากรธรรมชาติ	พื้นที่กว่าครึ่งของจังหวัดเป็นพื้นที่ราบลุ่มโดยมีแม่น้ำยมและแม่น้ำน่านไหลผ่าน ทางด้านตะวันออกและตะวันออกเฉียงเหนือของจังหวัดเป็นพื้นที่ราบสูงและบริเวณภูเขา พื้นที่ PIK01 และ 02 เป็นที่ตั้งอยู่ในลุ่มน้ำแควน้อย พื้นที่ป่าสงวนมีประมาณ 3 ล้านไร่ ในขณะที่พื้นที่ป่ายังคงอยู่ 2.5 ล้านไร่ ซึ่งคิดเป็น 36% ของพื้นที่ทั้งหมดของจังหวัด พื้นที่อนุรักษ์มีอยู่ 11 แห่ง พื้นที่ป่าชุมชน (17,506 ไร่) กระจายอยู่ใน 67 แห่ง
พื้นที่ปฏิรูป	
กลุ่มเป้าหมาย	จำนวนพื้นที่ปฏิรูป : 4 โซน พื้นที่ทั้งหมด : 237,242.5 ไร่ จำนวนตำบลที่เกี่ยวข้อง : 17 จำนวนหมู่บ้านที่เกี่ยวข้อง : 79 ผู้ได้รับผลประโยชน์ : 39,585 คน ผู้ได้รับประโยชน์ในอนาคต : 539,923 คน
ทรัพยากรธรรมชาติ	พื้นที่ ปฏิรูป ส่วนใหญ่อยู่ในบริเวณตะวันออกเฉียงเหนือของจังหวัด ค่าความลาดชันของพื้นที่อยู่ที่ประมาณ 5.3% ซึ่งน้อยกว่าอีก 3 จังหวัด แม้ว่าความหนาแน่นของลำน้ำหลักมีมากกว่า พะเยาและแพร่ แต่การใช้ประโยชน์จากน้ำทำได้จำกัด ศักยภาพการปรับปรุงบ่อบาดาลมีมากในพื้นที่ PIK03 และ 04 แต่เป็นพื้นที่เล็ก ดินมีความเหมาะสมเพื่อการปลูกหญ้าเลี้ยงสัตว์และเพาะปลูกไม้ผลนั้นครอบคลุมพื้นที่กว้าง การพังทลายของดินมีมากที่พื้นที่ PIK01 และ 02 (ประมาณ 2.79 มม.ต่อปี) พื้นที่ ปฏิรูป 3 แห่งมีพื้นที่เชื่อมต่อกับพื้นที่ป่าชุมชนซึ่งครอบคลุมถึง 10,910 ไร่ ยกเว้น PIK03
สภาพสังคมและเศรษฐกิจ	เกษตรกร ส.ป.ก.4-01มีอยู่ 3% ของจำนวนประชากรทั้งหมด ซึ่งน้อยที่สุดใน 4 จังหวัด สัดส่วนครัวเรือนเกษตรกรในเขตปฏิรูปมีมากกว่าค่าเฉลี่ยของจังหวัด รายได้ต่อครอบครัว: 41,673 บาท (กชช.2ค.) ค่าใช้จ่ายหมดไปกับค่าอาหารและจ่ายคืนเงินกู้เนื่องจากภาวะเป็นหนี้สูง การบริการระบบประปาและถนนเป็นไปอย่างทั่วถึง ในพื้นที่ปฏิรูป 59 % ของจำนวนหมู่บ้านที่ใช้ถ่านและฟืนเป็นเชื้อเพลิงในการหุงต้ม
การเกษตร	เกษตรกรที่มีเอกสารสิทธิ์ ส.ป.ก. 4-01 ถือครองที่ดินขนาดประมาณ 19.9 ไร่ซึ่งถือว่าน้อยเมื่อเทียบกับระดับจังหวัด มีการเพาะปลูกพืชไร่เป็นพืชหลักในพื้นที่ปฏิรูปโดยมีการปลูกข้าวโพดและมันสำปะหลังมากที่สุดที่เขต PIK01และ02 การเลี้ยงสัตว์มีอยู่ทั่วไป มีการใช้เครื่องจักรเพื่อการเกษตรมากกว่าจังหวัด แพร่และน่าน ในพื้นที่ปฏิรูปส่วนใหญ่ เกษตรกรใช้ทั้งปุ๋ยเคมีและปุ๋ยที่ได้จากธรรมชาติ ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีทางการเกษตรไม่มีข้อมูลที่เอื้อประโยชน์ต่อเกษตรกร 9.3% ของหมู่บ้านในพื้นที่ ปฏิรูป มีสิ่งอำนวยความสะดวกด้านชลประทานในขณะที่ 43% มีสระน้ำประจำไร่นาใช้แต่ 19% ขาดแคลนน้ำ

ส่วนที่ 1 แผนแม่บทระดับจังหวัด (M/P)

(2) การเรียงลำดับความสำคัญแผนและองค์ประกอบจากพื้นที่ M/P

ในความสอดคล้องกับวิธีที่ได้กล่าวไว้ก่อนหน้า (5.4) ผลของการเรียงลำดับความสำคัญของแผนและองค์ประกอบ มีดังนี้

ตารางที่ 5.4.40 ข้อเสนอแนะองค์ประกอบ (การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ พิษณุโลก)

พื้นที่ M/P	PIK01	PIK02	PIK03	PIK04	Average
1 การใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์อาหาร: เฉลี่ย 2.25					
1.1 การใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์อาหาร	3	3	0	3	2.25
1.2 การใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์ที่ไม่ใช่อาหาร	3	3	0	3	2.25
2. การจัดการพื้นที่ป่า: เฉลี่ย 1.75					
2.1 การจัดตั้งป่าชุมชน	2	3	0	0	1.25
2.2 การจัดการป่าชุมชน	3	3	0	3	2.25
2.3 คุนค่าป่า	2	3	1	1	1.75
3. การฟื้นฟูป่า: เฉลี่ย 2.25					
3.1 การฟื้นฟูป่า	3	3	0	3	2.25
3.2 การทำแนวเขตให้ชัดเจน	3	3	0	3	2.25
4. การอนุรักษ์ดินและน้ำ: เฉลี่ย 2.13					
4.1 การอนุรักษ์ดิน	3	3	3	2	2.75
4.2 การอนุรักษ์น้ำ	2	2	1	1	1.50

หมายเหตุ: ค่าเฉลี่ยได้คำนวณจากข้อมูลของแต่ละ M/P code : 3 (+++), 2 (++), 1 (+) และ 0 (-)

ตารางที่ 5.4.41 ข้อเสนอแนะองค์ประกอบ (การปรับปรุงคุณภาพชีวิต พิษณุโลก)

พื้นที่ M/P	PIK01	PIK02	PIK03	PIK04	Average
1 การปรับปรุงคุณภาพชีวิต: เฉลี่ย 2.25					
1.1 การสร้างรายได้ที่ไม่ได้มาจากภาคการเกษตร	2	2	3	3	2.50
1.2 การลดค่าใช้จ่าย	2	3	3	3	2.75
1.3 การประหยัดพลังงาน	3	2	0	1	1.50
2. การพัฒนาแหล่งเงินทุน: เฉลี่ย 2.25					
2.1 การพัฒนาเพื่อการเข้าถึงแหล่งเงินทุน	2	2	3	2	2.25
3. การปรับปรุงสุขภาพและสวัสดิการ: เฉลี่ย 1.75					
3.1 การปรับปรุงสุขภาพ	1	3	3	3	2.50
3.2 การเผยแพร่วัฒนธรรม	1	1	1	1	1.00
4. การพัฒนาสาธารณูปโภค: เฉลี่ย 0.88					
4.1 สาธารณูปโภค	1	1	0	1	0.75
4.2 การปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่	2	1	0	1	1.00

หมายเหตุ: ค่าเฉลี่ยได้คำนวณจากข้อมูลของแต่ละ M/P code : 3 (+++), 2 (++), 1 (+) และ 0 (-)

ตารางที่ 5.4.42 ข้อเสนอแนะองค์ประกอบ (การพัฒนาด้านการเกษตร พืชปลูก)

พื้นที่ M/P	PIK01	PIK02	PIK03	PIK04	Average
1 การเพาะปลูก: เฉลี่ย 2.38					
1.1 การเพาะปลูก	3	3	2	2	2.50
1.2 การปรับปรุงเทคโนโลยีทางการเกษตร	2	3	2	2	2.25
2. การพัฒนาการเลี้ยงสัตว์: เฉลี่ย 2.00					
2.1 การเลี้ยงสัตว์	3	3	3	3	3.00
2.2 การปรับปรุงการขยายพันธุ์สัตว์	2	2	2	2	2.00
2.3 การผลิตอาหารสัตว์	1	1	1	1	1.00
3. การแปรรูปผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร: เฉลี่ย 1.00					
3.1 การแปรรูปผลิตภัณฑ์พืช	1	1	1	1	1.00
3.2 การแปรรูปผลิตภัณฑ์สัตว์	1	1	1	1	1.00
4. การตลาด: เฉลี่ย 1.50					
4.1 กระตุ้นระบบตลาดชุมชน	2	2	2	2	2.00
4.2 การปรับปรุงด้านการตลาด	1	1	1	1	1.00
5. การพัฒนาสาธารณูปโภค เฉลี่ย 1.88					
5.1 การพัฒนาแหล่งน้ำ	3	2	2	2	2.25
5.2 สิ่งอำนวยความสะดวกทางการเกษตร	2	2	0	2	1.50

หมายเหตุ: ค่าเฉลี่ยได้คำนวณจากข้อมูลของแต่ละ M/P code : 3 (+++), 2 (++), 1 (+) และ 0 (-)

(3) การเรียงลำดับความสำคัญของแผนและองค์ประกอบ

คะแนนเฉลี่ยจากแต่ละพื้นที่ M/P จะนำมาใช้เพื่อจัดลำดับความสำคัญของแผนและองค์ประกอบในแต่ละจังหวัด และผลที่ได้แสดงให้เห็นดังตารางข้างล่าง

ตารางที่ 5.4.43 ข้อเสนอแนะแผนและองค์ประกอบ จังหวัดพิจิตร

แผนและองค์ประกอบ	คะแนน	ระดับความสำคัญ
การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ		
1 การใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์ป่า	2.25	+++(++)
1.1 การใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์อาหาร	2.25	++
1.2 การใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์ที่ไม่ใช่อาหาร	2.25	++
2. การจัดการพื้นที่ป่า	1.75	++(+++)
2.1 การจัดตั้งป่าชุมชน	1.25	+(+++)
2.2 การจัดการป่าชุมชน	2.25	++
2.3 คุณค่าป่า	1.75	++
3. การฟื้นฟูป่า	2.25	+++
3.1 การฟื้นฟูป่า	2.25	++
3.2 การทำแนวเขตป่าให้ชัดเจน	2.25	++(+++)
4. การอนุรักษ์ดินและน้ำ	2.13	+++
4.1 การอนุรักษ์ดิน	2.75	+++(++)
4.2 การอนุรักษ์น้ำ	1.50	+(+++)

ส่วนที่ 1 แผนแม่บทระดับจังหวัด (M/P)

แผนและองค์ประกอบ	คะแนน	ระดับความสำคัญ
การปรับปรุงคุณภาพชีวิต		
1. การปรับปรุงคุณภาพชีวิต	2.25	+++
1.1 การสร้างรายได้ที่ไม่ได้มาจากภาคการเกษตร	2.50	+++
1.2 การลดค่าใช้จ่าย	2.75	+++
1.3 การประหยัดพลังงาน	1.50	+(++)
2. การพัฒนาแหล่งเงินทุน	2.25	+++(++)
2.1 การพัฒนาเพื่อเข้าถึงแหล่งเงินทุน	2.25	++
3. การปรับปรุงสุขภาพและสวัสดิการ	1.75	++(+)
3.1 การปรับปรุงสุขภาพ	2.50	++
3.2 การเผยแพร่วัฒนธรรม	1.00	+(++)
4. การพัฒนาสาธารณูปโภค	0.88	+
4.1 สาธารณูปโภค	0.75	+
4.2 การปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่	1.00	+(++)
การพัฒนาทางการเกษตร		
1. การเพาะปลูก	2.38	+++(++)
1.1 การเพาะปลูก	2.50	+++(++)
1.2 การปรับปรุงเทคโนโลยีด้านการเกษตร	2.25	++
2. การพัฒนาการเลี้ยงสัตว์	2.00	+++
2.1 การเลี้ยงสัตว์	3.00	+++
2.2 การปรับปรุงการขยายพันธุ์สัตว์	2.00	++
2.3 การผลิตอาหารสัตว์	1.00	+(++)
3. การแปรรูปผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร	1.00	+
3.1 การแปรรูปผลิตภัณฑ์พืช	1.00	+
3.2 การแปรรูปผลิตภัณฑ์สัตว์	1.00	+
4. การตลาด	1.50	++(+)
4.1 กระตุ้นระบบตลาดชุมชน	2.00	++
4.2 ปรับปรุงด้านการตลาด	1.00	+
5. การพัฒนาสาธารณูปโภค	1.88	++
5.1 การพัฒนาแหล่งน้ำ	2.25	+++(+++)
5.2 สิ่งอำนวยความสะดวกด้านการเกษตร	1.50	+

หมายเหตุ:

คะแนนที่ได้นี้มาจากการคำนวณจากตารางก่อนหน้านี้ (จากฐานของ 3(++), 2(++), 1(+), และ 0 (-))

สำหรับแผน (+++) แสดงถึงคะแนนที่มากกว่า 2.0 (++) สำหรับคะแนนระหว่าง 1.5-2.0 และ (+) สำหรับคะแนนที่น้อยกว่า 1.5 สำหรับองค์ประกอบ (+++) แสดงถึงคะแนนที่มากกว่า 2.5 (++) สำหรับคะแนนระหว่าง 1.5-2.0 และ (+) สำหรับคะแนนที่น้อยกว่า 2.0

(4) การพัฒนาด้านสาธารณูปโภค

เพื่อให้สอดคล้องกับขั้นตอนการประมาณค่าใช้จ่ายที่กล่าวไว้ ค่าใช้จ่ายด้านการพัฒนาสาธารณูปโภคจังหวัดพิษณุโลกแสดงไว้ในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 5.4.44 สรุปค่าใช้จ่ายด้านการพัฒนาสาธารณูปโภค จังหวัดพิษณุโลก

หน่วย : พันบาท

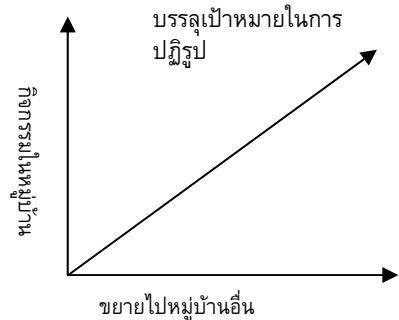
รายการ	PIK01	PIK02	PIK03	PIK04	รวม
3.5 การพัฒนาสาธารณูปโภคภายใต้แผนพัฒนาการเกษตร					
3.5.1 (1) ปรับปรุงระบบชลประทาน	212,190	126,344	0	202	338,736
3.5.1 (2) พัฒนาสระน้ำในไร่นา	167,506	60,749	0	2,703	230,958
3.5.1 (3) พัฒนาน้ำใต้ดินและ ชลประทานจุลภาค	6,329	3,509	0	1,754	11,592
3.5.1 (4) ปรับปรุงอ่างเก็บน้ำ	3,849	1,925	0	1,925	7,699
3.5.1 (5) พัฒนาลำน้ำตามธรรมชาติ	17,964	1,403	748	4,004	24,120
3.5.1 (6) พัฒนาอ่างเก็บน้ำขนาดเล็ก	22,215	16,661	0	5,554	44,430
รวม	430,053	210,591	748	16,142	657,535
3.5.2 (1) พัฒนาและปรับปรุงถนน ในฟาร์ม	15,123	6,427	214	12	21,776
3.5.2 (2) อนุรักษ์ดินและน้ำ	103,143	41,707	0	0	144,850
รวม	118,266	48,134	214	12	166,626
รวม 3.5	548,319	258,725	962	16,154	824,161
2.4 การพัฒนาสาธารณูปโภคภายใต้แผนปรับปรุงคุณภาพชีวิต					
2.4.1 (1) ติดตั้งระบบประปาหมู่บ้าน	1,212	909	0	303	2,424
2.4.1 (2) ขยายระบบประปาหมู่บ้าน	0	260	0	69	329
2.4.1 (3) ติดตั้งไฟฟ้าหมู่บ้าน	0	0	0	0	0
2.4.1 (4) ขยายบริการไฟฟ้า	2,391	1,329	0	353	4,073
ปรับปรุงถนน	846	584	0	112	1,542
รวม	4,449	3,082	0	837	8,368
2.4.2 (1) ปรับปรุงระบบจัดเก็บขยะ บำบัดน้ำเสีย	0	0	0	0	0
รวม	0	0	0	0	0
รวม 2.4	4,449	3,082	0	837	8,368
ยอดรวม	552,768	261,807	962	16,991	832,529

5.5 ระบบปฏิบัติการ M/P

5.5.1 แนวทางปฏิบัติการ M/P

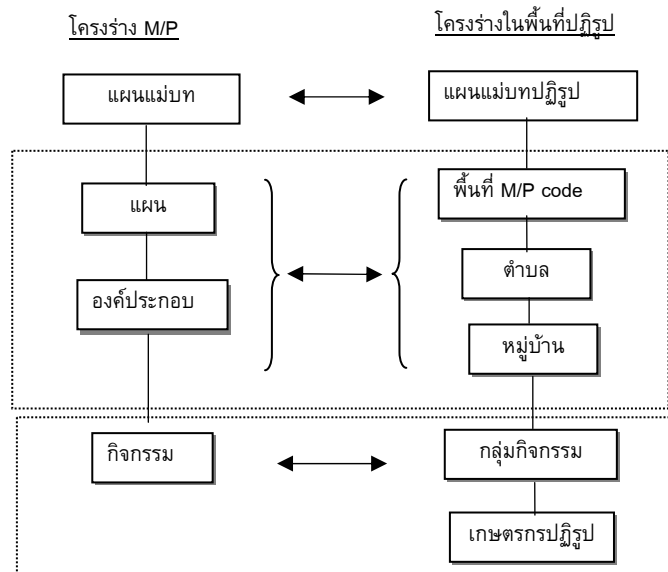
เพื่อบรรลุเป้าหมาย “พัฒนาคุณภาพชีวิตโดยการพึ่งตนเอง” และ “การจัดการทรัพยากรธรรมชาติรอบ ๆ พื้นที่ปฏิรูปมีการอนุรักษ์” (รูปที่ 5.2.2) แนวทางดังต่อไปนี้จึงจำเป็นอย่างยิ่ง

แนวทางหนึ่งเป็นการเริ่มปฏิบัติภายในหมู่บ้านเพื่อตระหนักถึงแผนและองค์ประกอบ กิจกรรมต่างๆเริ่มจากชาวบ้านในระดับหมู่บ้าน และลงลึกเรื่องคุณภาพโดยการหาวิธีการแก้ไขปัญหาต่างๆ กิจกรรมที่สอดคล้องกับแผนและองค์ประกอบจะนำมาประกอบแนวทางการพัฒนา ความสำเร็จของแต่ละกิจกรรมจะนำมาซึ่งการบรรลุเป้าหมายในที่สุด

อีกแนวทางหนึ่งคือเพื่อต่อยอดกิจกรรมดังกล่าวยังหมู่บ้านพื้นที่ใกล้เคียง ผลที่ได้จากกิจกรรมดังกล่าวในระดับหมู่บ้านจะนำไปขยายผลสู่หมู่บ้านในพื้นที่ปฏิรูป เป้าหมายจะบรรลุได้โดยการนำผลที่ได้จากแนวทางทั้งสองข้างต้นมาปฏิบัติในแต่ละกิจกรรมทั้งระดับหมู่บ้าน, ตำบล, และในพื้นที่ M/P

โดยทั่วไปแล้ว พื้นที่ปฏิรูปในแต่ละจังหวัดประกอบด้วยพื้นที่ M/P Code (ซึ่งการจัดนี้สอดคล้องกับลุ่มน้ำและเขตการปกครองในแต่ละอำเภอ) พื้นที่ M/P แต่ละแห่ง ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในเขต 2-3 ตำบลซึ่งประกอบด้วยหมู่บ้านจำนวนหนึ่ง ดังนั้น ความสัมพันธ์ของโครงสร้าง M/P และ ระดับการปฏิบัติการสามารถสรุปได้ดังนี้

1. โดยทั่วไป พื้นที่ปฏิรูปในแต่ละจังหวัดประกอบด้วยพื้นที่ M/P Code หลายแห่ง
2. ลำดับความสำคัญของแผนและองค์ประกอบจัดทำขึ้นโดยพิจารณาจากพื้นที่ M/P Code แต่ละแห่ง
3. องค์ประกอบแต่ละองค์ประกอบมีหลายกิจกรรม
4. กิจกรรมต่างๆควรเริ่มจากระดับหมู่บ้านโดยชาวบ้านเป็นผู้ริเริ่ม

การพัฒนาเชิงคุณภาพในหมู่บ้านเกิดจากการทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่องจนเกิดการเรียนรู้ ทดลอง และฝึกปฏิบัติ

5.5.2 การพัฒนาคุณภาพ

(1) ปฏิบัติการกระตุ้นชาวบ้านให้รวมพลังผลักดัน

ในพื้นที่ M/P Code แต่ละแห่งได้มีการจัด ลำดับความสำคัญของแผนและองค์ประกอบซึ่งได้คำนวณจากข้อมูลที่มีอยู่ในหมู่บ้านและตำบลที่เกี่ยวข้อง และเนื่องจากข้อมูลเหล่านี้ไม่ได้เป็นข้อมูลที่มีลักษณะเฉพาะของแต่ละหมู่บ้าน, ชุมชน, และพื้นที่ปฏิรูป ดังนั้นจึงจำเป็นต้องทบทวนลำดับความสำคัญผ่านการสำรวจพื้นที่ในหมู่บ้านที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งเป็นที่ที่ไดวางแผนเพื่อดำเนินกิจกรรมในพื้นที่ดังกล่าว

ชาวบ้านจะเป็นหลักในการดำเนินงานการพัฒนาเชิงคุณภาพภายในหมู่บ้าน จึงจำเป็นต้องกระตุ้นชาวบ้านให้มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมเพื่อการพัฒนาและบรรลุเป้าหมายสำคัญ ชาวบ้านควรมีส่วนร่วมในการปฏิบัติกิจกรรมเพื่อร่างแนวทางแผนและองค์ประกอบให้เป็นรูปเป็นร่างขึ้น และเพื่อเป็นการเริ่มต้นอย่างราบรื่นจึงเป็นสิ่งจำเป็น ที่ต้องทำให้ชาวบ้านมีความเห็นสอดคล้องกันในกระบวนการต่างๆ เพื่อเกิดการปฏิบัติกิจกรรมร่วมกัน และเพื่อบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ โดยการดำเนินการดังกล่าวควรมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งผลที่ได้จากกิจกรรมแต่ละหมู่บ้านมีความชัดเจน ซึ่งหมายถึงว่า ชาวบ้านจำเป็นต้องมีส่วนร่วมในกระบวนการปฏิบัติการโดยตลอด ตั้งแต่ขั้นวางแผน (รวมทั้งการทบทวนลำดับความสำคัญ) จนถึงขั้นตอนปฏิบัติการไม่ว่าจะเป็นของตนเองหรือกลุ่ม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในส่วนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์ต่างๆ ซึ่งต้องอาศัยเวลานานจึงจะเห็นผลเป็นรูปธรรม สรุปคือ ชาวบ้านควรจะร่วมกันผลักดันกระบวนการพัฒนาโดยเริ่มจากในหมู่บ้านตนเอง

(2) กระบวนการปฏิบัติการ

ชาวบ้านจำเป็นต้องเริ่มปฏิบัติการกระบวนการพัฒนาคุณภาพภายในหมู่บ้านของตน ซึ่งประกอบด้วย กิจกรรมต่อไปนี้

- 1) วิเคราะห์สภาพปัจจุบันของทรัพยากรธรรมชาติ, สภาพสังคมและเศรษฐกิจ, และการเกษตรในพื้นที่หมู่บ้าน
- 2) ทบทวนลำดับความสำคัญแผนและองค์ประกอบ
- 3) ระบุความจำเป็นในการพัฒนาและทรัพยากรในท้องถิ่นเพื่อการพัฒนา
- 4) เตรียมแผนปฏิบัติการให้สอดคล้องกับแนวทางแผนและองค์ประกอบ
- 5) ออกแบบวิธีปฏิบัติการรวมทั้งความจำเป็นในการสนับสนุนด้านต่างๆจากภายนอก
- 6) ปฏิบัติตามแผนที่ได้ออกแบบไว้
- 7) ติดตามผลและประเมินความก้าวหน้าของการปฏิบัติกิจกรรมและผลที่ได้รับ
- 8) ปรับปรุงและแก้ไขแผนปฏิบัติการ
- 9) จัดทำแผนปฏิบัติการใหม่และออกแบบพร้อมทั้งดำเนินการอีกครั้ง

กิจกรรมดังกล่าวทำให้ชาวบ้านสามารถสร้างจิตสำนึกความเป็นเจ้าของและมีแรงจูงใจมากขึ้นในการปรับปรุงคุณภาพชีวิต ชาวบ้านได้เรียนรู้จากปัจจัย อุปสรรค และทรัพยากรในพื้นที่เพื่อการพัฒนาไปพร้อมกับการสร้างกฎและข้อบังคับขึ้น จากการร่วมทำกิจกรรมชาวบ้านสามารถพัฒนาขีดความสามารถเพื่อไปให้ถึงเป้าหมายและจัดการกลุ่มด้วยตนเอง ซึ่งปฏิบัติการเพื่อกระตุ้นชาวบ้านรวมพลังกันผลักดันจะช่วยสนับสนุนให้เกิดความยั่งยืนได้

(3) วิทยาการกระบวนการในการปฏิบัติการเพื่อให้ชาวบ้านรวมพลังผลักดัน

ชาวบ้านควรเป็นผู้ริเริ่มในกระบวนการดังกล่าว แต่เนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่มีขีดความสามารถอย่างเพียงพอ

ดังนั้น การสนับสนุนทางเทคนิคต่างๆจากภายนอกจึงเป็นสิ่งจำเป็น ตัวอย่างเช่น ความช่วยเหลือซึ่งสามารถกระตุ้นชาวบ้านเริ่มปฏิบัติการตามขั้นตอนต่างๆ การกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมชนิดต่างๆร่วมกันและการเตรียมพร้อมเพื่อโอกาสในการเรียนรู้ต่างๆที่เสนอไว้ในแผนและองค์ประกอบเป็นสิ่งจำเป็นเช่นเดียวกัน ซึ่งความช่วยเหลือเหล่านี้จะช่วยให้ชาวบ้านปฏิบัติตามกระบวนการพัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

วิทยาการกระบวนการที่มีประสบการณ์จากหน่วยงานภาครัฐเช่น ส.ป.ก.ส่วนกลาง, ส.ป.ก.จังหวัด, และ อบต. รวมทั้งสถาบันและหน่วยงานภาคเอกชนต่างๆที่เกี่ยวข้องควรมีส่วนร่วมในการสนับสนุนในหมู่บ้านกลุ่มเป้าหมาย โดยวิทยาการกระบวนการต้องเข้าใจแนวคิด M/P และสร้างความสัมพันธ์อันดีกับชาวบ้านในพื้นที่ รวมทั้งต้องรับหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างชาวบ้านกับหน่วยงานต่างๆ

ทรัพยากรมนุษย์ในท้องถิ่น เช่น องค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งทำหน้าที่สนับสนุนชาวบ้านระดับรากหญ้าและเจ้าหน้าที่รัฐบาลที่มีประสบการณ์ในการพัฒนาชนบทแบบมีส่วนร่วม ควรจะได้ทำหน้าที่เป็นวิทยาการกระบวนการที่จะช่วยชาวบ้านในการจัดการกับแผนปฏิบัติการประจำวัน และวิทยาการกระบวนการที่ดีสามารถช่วยให้ชาวบ้านได้รับผลสำเร็จที่ดีและก้าวหน้าอย่างมีประสิทธิภาพ

(4) การสนับสนุนด้านเทคนิคผ่านเครือข่ายชุมชน

โดยทั่วไปกิจกรรมการพัฒนาจะแตกต่างกันไปตามความต้องการระดับชุมชน เนื่องจากกิจกรรมเพื่อการพัฒนาจะมุ่งไปที่การปรับปรุงคุณภาพชีวิตและการเกษตรแบบพึ่งตนเอง และการอนุรักษ์/จัดการทรัพยากรธรรมชาติจึงควรมีการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องจนกว่ากิจกรรมเหล่านั้นจะเป็นที่ยอมรับและมีการดำเนินอย่างต่อเนื่องในหมู่บ้าน ซึ่งนั่นหมายถึงการช่วยเหลือจากภายนอกจะต้องทำในเวลาที่เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการในชุมชนรวมถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นระหว่างกระบวนการพัฒนา

นอกจากนี้ ความยืดหยุ่นก็จำเป็นต่อระบบการให้การสนับสนุน โดยการช่วยเหลือไม่ควรมาจากการตัดสินใจและเหตุผลจากภายนอกหมู่บ้าน ถ้าระบบให้ความช่วยเหลือไม่มีความยืดหยุ่นโดยกำหนดตารางเวลาและสิ่งที่ป้อน

ไว้ตายตัวจากเบื้องบนจะทำให้การสนับสนุนไม่ได้ผลเนื่องจากความต้องการของชาวบ้านไม่ได้รับการตอบสนอง ระบบการสนับสนุนดังกล่าวจะไม่ทำให้เกิดความยั่งยืนในกิจกรรมเพื่อการพัฒนา และเพื่อเป็นการสร้างความยั่งยืน กิจกรรมเพื่อการสนับสนุนควรมีความยืดหยุ่นสอดคล้องกับความต้องการในชุมชน

การสนับสนุนที่มีความยืดหยุ่นจะทำให้เกิดการระดมกำลังทรัพยากรมนุษย์ในพื้นที่ รวมไปถึงองค์กรพัฒนาเอกชน, เกษตรกรที่มีความก้าวหน้า (กลุ่มเลี้ยงหมูอินทรีย์, กลุ่มผลิตปุ๋ยชีวภาพ/ปุ๋ยหมัก, กลุ่มเกษตรผสมผสาน ฯลฯ), บุคคลที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบท และอื่นๆ ในหลายกรณี บุคคลเหล่านี้จะทำงานร่วมกันเป็นเครือข่ายชุมชนโดยให้ความรู้และช่วยเหลือชาวบ้านในการทำกิจกรรมต่างๆ เครือข่ายชุมชนจะช่วยให้ข้อมูลความรู้และเทคโนโลยีแก่ชาวบ้านอย่างเหมาะสมและมีส่วนช่วยในกิจกรรมเพื่อการพัฒนาเป็นอย่างมาก

5.5.3 การขยายพื้นที่

การคัดเลือกหมู่บ้านกลุ่มเป้าหมายเพื่อการพัฒนาคุณภาพนับเป็นก้าวแรกในการขยายพื้นที่ จากที่ได้ร่วมปรึกษาหารือกับทาง ส.ป.ก.จังหวัด การดำเนินงานตาม M/P จะมีขึ้นในระดับตำบล และหมู่บ้านกลุ่มเป้าหมายจะถูกเลือกหลังจากคัดเลือกตำบลแล้ว

ก่อนเริ่มกระบวนการคัดเลือกพื้นที่ ต้องมีการปรึกษาหารือระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อบต. ถึงความเป็นไปได้ในเชิงปฏิบัติเรื่องกรอบการดำเนินงานตาม M/P เช่น เป้าหมาย, แนวทางการพัฒนา, วิธีปฏิบัติ, และบทบาทผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การจัดลำดับความสำคัญของแผนและองค์ประกอบที่สำคัญจะนำมาใช้เป็นแนวทางในการอภิปรายเรื่องกิจกรรมที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ในขณะที่การพัฒนาเชิงคุณภาพมุ่งเน้นไปที่กิจกรรมในหมู่บ้านกลุ่มเป้าหมาย วิธีการขยายพื้นที่จะกระทำโดยคัดเลือกจากความคล้ายคลึงกันไม่เฉพาะทางด้านภูมิประเทศของแต่ละหมู่บ้านและพื้นที่ปฏิรูปเท่านั้น แต่จะรวมทั้งความคล้ายคลึงกันในส่วนองกระบวนการแต่ละกิจกรรมและบทเรียนที่ได้รับจากกิจกรรมที่ผ่านมา

เพื่อการขยายพื้นที่เป็นไปอย่างรวดเร็ว บทเรียนที่ได้รับจากหมู่บ้านที่พัฒนาแล้วในส่วนกระบวนการพัฒนาเชิงคุณภาพควรนำมาใช้ในหมู่บ้านที่เกี่ยวข้องผ่านเครือข่ายชุมชนดังกล่าวข้างต้น การแบ่งปันประสบการณ์และความคิดเห็นระหว่างชาวบ้านในพื้นที่ปฏิรูปจะทำให้เกิดการขยายพื้นที่ได้ง่ายขึ้น ยิ่งไปกว่านั้น ถ้าหมู่บ้านและชุมชนใดที่มีกิจกรรมดำเนินอยู่จะสามารถเข้าร่วมเป็นหนึ่งในเครือข่ายชุมชนได้ โดยใช้ “ศูนย์การเรียนรู้” เป็นตัวเผยแพร่ประสบการณ์ที่คล้ายกันไปยังหมู่บ้านใกล้เคียง

5.5.4 ปฏิบัติการและการดำเนินงาน M/P

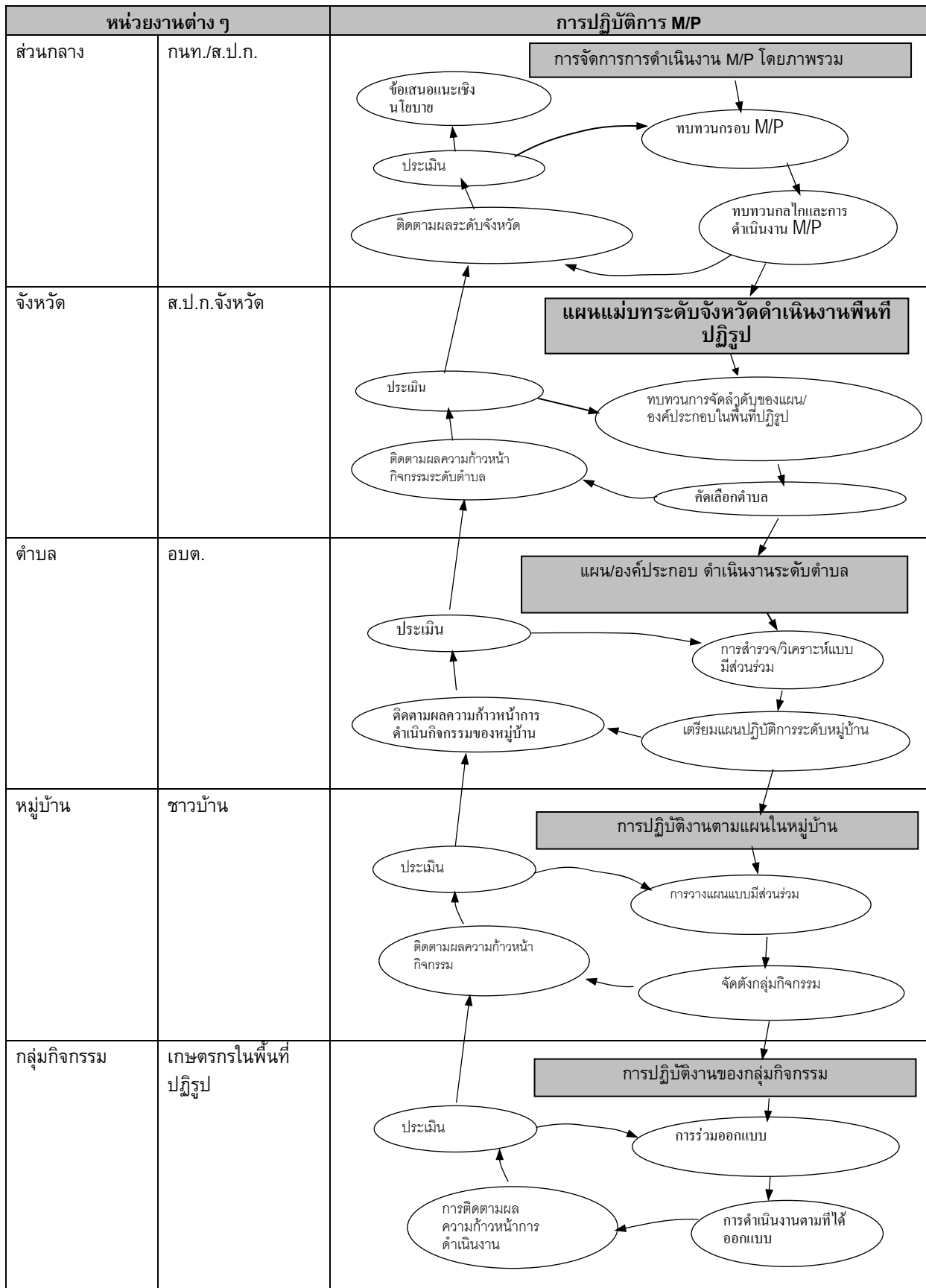
เป้าหมายจะบรรลุได้ก็ต่อเมื่อผลลัพธ์ทั้งจากกิจกรรมพัฒนาเชิงคุณภาพและการขยายพื้นที่กิจกรรมทั้งในระดับหมู่บ้าน, ตำบล, พื้นที่ปฏิรูป, และระดับจังหวัดมีเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นจึงควรมีการจัดการระบบปฏิบัติการและกระบวนการดำเนินกิจกรรมในทุกระดับอย่างเหมาะสม โดยมีชาวบ้านจะเป็นแกนนำในขณะที่ความช่วยเหลือด้านวิชาการจะผ่านวิทยากรกระบวนการ, เครือข่ายชุมชน, และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ส่วนด้านการขยายพื้นที่

หน่วยงานต่างๆได้ร่วมมือกับ ส.ป.ก.จังหวัด แล้วขยายต่อไป หน้าที่หลักของหน่วยงานต่างๆตามโครงสร้าง M/P มีดังนี้

ตารางที่ 5.5.1 หน้าที่หลักเพื่อการปฏิบัติการ M/P

หน่วยงาน ดำเนินการ	หน้าที่หลักในกระบวนการปฏิบัติการ
ส่วนกลาง (ส.ป.ก./กนท.)	เพื่อปฏิบัติงานและดำเนินงานเพื่อความก้าวหน้าโดยภาพรวมในระดับจังหวัด - ติดตามผลและประเมินผลความก้าวหน้าในพื้นที่ 4 จังหวัด
ระดับจังหวัด (ส.ป.ก.จังหวัด)	เพื่อปฏิบัติงานและดำเนินงานเพื่อความก้าวหน้าโดยภาพรวมในพื้นที่ตำบล กลุ่มเป้าหมาย - การคัดเลือกพื้นที่ตำบล - ติดตามผลและประเมินผลความก้าวหน้าในตำบล
ระดับตำบล (อบต.)	เพื่อปฏิบัติงานและดำเนินงานเพื่อความก้าวหน้าในพื้นที่ตำบล - การคัดเลือกหมู่บ้าน - ติดตามผลและประเมินผลความก้าวหน้าในหมู่บ้าน
ระดับหมู่บ้าน	เพื่อปฏิบัติงานและดำเนินงานเพื่อความก้าวหน้าในการพัฒนาเชิงคุณภาพในหมู่บ้าน - การจัดการกลุ่มกิจกรรม - ติดตามผลและประเมินผลความก้าวหน้าในระดับกลุ่มกิจกรรม
ระดับกลุ่มกิจกรรม	เพื่อปฏิบัติงานและดำเนินงานเพื่อความก้าวหน้าในระดับกลุ่ม - ติดตามผลและประเมินผลความก้าวหน้าโดยกลุ่ม

กระบวนการดำเนินงาน M/P จัดการผ่านการประชุมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและการอบรมเชิงปฏิบัติการในแต่ละระดับ การปฏิบัติการในแต่ละระดับจะเชื่อมโยงซึ่งกันและกันภายใต้แนวคิดของการจัดการโครงการ ซึ่งแสดงในรูป 5.5.2

รูปที่ 5.5.1 แผนผังระบบปฏิบัติการ M/P ในระดับต่าง ๆ

5.5.5 บทบาทของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่อการปฏิบัติการ M/P

ความก้าวหน้าในการปฏิบัติการ M/P จะมีได้ก็ต่อเมื่อมีความร่วมมือจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเช่น ชาวบ้าน, เครือข่ายชุมชน, และหน่วยงานภาครัฐทั้งส่วนกลางและส่วนท้องถิ่นซึ่งบทบาทที่คาดหวังของหน่วยงานและชุมชนมีดังนี้

ตารางที่ 5.5.2 บทบาทหลักของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในแต่ละระดับองค์กร

ระดับองค์กร	บทบาทที่คาดหวัง
ส่วนกลาง (ส.ป.ก., กนท.)	<ul style="list-style-type: none"> - เตรียมการบริหารจัดการปฏิบัติการ M/P - มอบหมายงานและเผยแพร่ข้อมูลการปฏิบัติการ M/P - จัดสรรงบประมาณในการปฏิบัติการ M/P - จัดทำระบบความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง - จัดการปฏิบัติการ M/P โดยภาพรวมในพื้นที่ 4 จังหวัด - เสนอนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง - จัดทำกลยุทธ์ในการขยายพื้นที่ M/P ครอบคลุม 17 จังหวัดในพื้นที่ภาคเหนือ
จังหวัด (ส.ป.ก.จังหวัด)	<ul style="list-style-type: none"> - ทบทวนความก้าวหน้าการปฏิบัติการ M/P ในระดับจังหวัด - คัดเลือกตำบลกลุ่มเป้าหมาย - ปรึกษาหารือระดับตำบลเรื่องกรอบ M/P (ทิศทางการพัฒนา, เป้าหมาย) เพื่อความเห็นที่สอดคล้อง - ประสานงานกับทางหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับจังหวัด - จัดสรรงบประมาณ - สนับสนุนการพัฒนาเชิงคุณภาพในหมู่บ้าน (การเรียนรู้, การทดลองและฝึกปฏิบัติ) - จัดหาโอกาสในการเรียนรู้ (การเรียนรู้, การทดลองและฝึกปฏิบัติ) ให้แก่ชาวบ้านในพื้นที่ปฏิรูป - สรุปผลความก้าวหน้าในการขยายพื้นที่ระดับตำบล - สร้างความสัมพันธ์อันดีกับเครือข่ายชุมชน - เสนอแนะนโยบายกับทางสำนักงานระดับจังหวัด/ส่วนกลาง จากการปฏิบัติการ M/P
ตำบล (อบต.)	<ul style="list-style-type: none"> - จัดการปฏิบัติการ M/P ร่วมกับ ส.ป.ก.จังหวัด - คัดเลือกหมู่บ้านเพื่อพัฒนาเชิงคุณภาพ - ปรึกษาหารือภายในหมู่บ้าน - ทบทวนลำดับความสำคัญของแผนและองค์ประกอบ - เตรียมแผนปฏิบัติการในระดับตำบล - สนับสนุนกระบวนการพัฒนาคุณภาพ (การเรียนรู้, การทดลองและฝึกปฏิบัติ) - จัดหาโอกาสในการเรียนรู้แก่ชาวบ้าน - ติดตามและประเมินผลการปฏิบัติการ M/P ในหมู่บ้านกลุ่มเป้าหมาย - สร้างความสัมพันธ์อันดีกับเครือข่ายชุมชน - เสนอแนะนโยบายและการปฏิบัติการกับทาง ส.ป.ก.จังหวัดและหน่วยงานระดับจังหวัดที่เกี่ยวข้อง

ระดับองค์กร	บทบาทที่คาดหวัง
หมู่บ้าน	<ul style="list-style-type: none"> - จัดการเรื่องการปฏิบัติการ M/P ร่วมกับ อบต. - มีส่วนร่วมในการปฏิบัติการพัฒนาเชิงคุณภาพ - จัดให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพ (เตรียมแผนปฏิบัติการ) - จัดให้ชาวบ้านร่วมทำกิจกรรมเป็นกลุ่มตามที่ได้วางแผนไว้ - ติดตามและประเมินผลกระบวนการพัฒนาเชิงคุณภาพระดับกลุ่มกิจกรรม - ทบทวนและปรับปรุงแก้ไขแผนปฏิบัติการ - แนะนำกิจกรรมกับทางตำบลในการประเมินความก้าวหน้าในแต่ละกิจกรรม
กลุ่มกิจกรรม	<ul style="list-style-type: none"> - ออกแบบและดำเนินงานบนฐานของแผนปฏิบัติการที่วางไว้ - ติดตามและประเมินผลความก้าวหน้ากิจกรรม - ทบทวนและแก้ไขปรับปรุงกิจกรรมที่ออกแบบไว้ - เสนอแนะกิจกรรมจากการทบทวนกิจกรรมที่ทำอยู่

บทบาทที่คาดหวังของเครือข่ายชุมชนและวิทยากรกระบวนการในการช่วยเหลือการปฏิบัติการ M/P มีดังนี้

ตารางที่ 5.5.3 บทบาทที่คาดหวังของวิทยากรกระบวนการและเครือข่ายชุมชน

ผู้ให้การสนับสนุน	บทบาทที่คาดหวัง
วิทยากรกระบวนการ	<ul style="list-style-type: none"> - สนับสนุนปฏิบัติการพัฒนาเชิงคุณภาพในระดับหมู่บ้าน (วางแผน, ออกแบบ, ปฏิบัติ, และประเมินผล) - อภิปรายและติดต่อประสานงานกับ ส.ป.ก.จังหวัด, อบต. - สนับสนุนกิจกรรม M/P - ร่วมมือกับเครือข่ายชุมชน - ให้โอกาสการเรียนรู้แก่ชาวบ้านร่วมกับ ส.ป.ก.จังหวัด, อบต. และองค์กรอื่นๆ
เครือข่ายชุมชน	<ul style="list-style-type: none"> - แนะนำเทคนิคต่างๆในการเรียนรู้, ทดลอง และฝึกปฏิบัติ - จัดหาโอกาสในการเรียนรู้แก่ชาวบ้าน - ประสานงานกับวิทยากรกระบวนการ - จัดหาโอกาสในการแลกเปลี่ยนความรู้ อภิปราย และขยายผล

โดยทั่วไปในการสนับสนุนการพัฒนาการเกษตรและชนบทในพื้นที่ชนบทให้มีประสิทธิภาพเต็มที่ควรจัดตั้งหน่วยงานกลางเพื่อประสานกับหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง อย่างไรก็ตาม การจัดตั้งหน่วยงานนี้เป็นไปได้ยากเนื่องจาก การร่วมมือในการทดลองและปฏิบัติกิจกรรมต่างๆจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายมีข้อจำกัดเนื่องจากระบบข้าราชการไทยในปัจจุบันและความขาดแคลนทรัพยากรมนุษย์ ภายใต้สภาวะแวดล้อมลักษณะนี้ จึงเสนอให้มีการใช้ประโยชน์จากเครือข่ายชุมชนให้มากที่สุดเพื่อหลีกเลี่ยงการแทรกแซงการปฏิบัติงาน M/P ในระดับหมู่บ้าน อย่างไรก็ตาม ยังองค์ประกอบเฉพาะบางประการที่เครือข่ายชุมชนไม่สามารถให้การสนับสนุนได้

องค์ประกอบเหล่านี้ประกอบด้วยความสอดคล้องของแผนปฏิบัติงานที่เสนอโดยชาวบ้าน, นโยบายพัฒนาระดับตำบลและระดับจังหวัด, การสนับสนุนเช่น แผนการช่วยเหลือด้านงบประมาณ และการเงิน รวมทั้งจัดหาข้อมูลวิชาการด้านต่างๆ และเนื่องจากองค์ประกอบเหล่านี้จะอยู่ในการปฏิบัติการ M/P ซึ่งในทางปฏิบัติ ส.ป.ก. จังหวัด และ อบต. จะทำหน้าที่ติดตามผลกระบวนการอย่างใกล้ชิดและจัดการเท่าที่จำเป็นในการทำงานร่วมกันระหว่างชาวบ้านและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การสนับสนุนที่คาดหวังโดยหน่วยงานภาครัฐ จำแนกได้ดังนี้

ตารางที่ 5.5.4 การสนับสนุนที่คาดหวังจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง

หน่วยงาน	การสนับสนุนที่คาดหวัง
เกษตรและสหกรณ์จังหวัด (ส่งเสริมการเกษตร, ปศุสัตว์, ประมง, พัฒนาที่ดิน, ชลประทาน เป็นต้น)	<ul style="list-style-type: none"> - จัดการแผนปฏิบัติการที่เสนอโดยชาวบ้านผสมผสานกับภาคส่วนต่างๆกับแผน/โครงการที่ดำเนินการอยู่, นโยบาย, ความเกื้อหนุนเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กระบวนการผลิตด้านต่างๆ, และการตลาดของผลิตภัณฑ์การเกษตร - จัดการแผนปฏิบัติการที่เสนอโดยชาวบ้านผสมผสานกับแผน/โครงการของภาคส่วนต่างๆที่ดำเนินการอยู่, นโยบาย, ความช่วยเหลือด้านการเงินเพื่อสนับสนุนการเลี้ยงสัตว์ - จัดการแผนปฏิบัติการที่เสนอโดยชาวบ้านในส่วนแผน/โครงการที่ดำเนินการอยู่, นโยบาย, ความเกื้อหนุนเพื่อสนับสนุนการเลี้ยงปลา - จัดการแผนปฏิบัติการที่เสนอโดยชาวบ้านผสมผสานกับแผน/โครงการของภาคส่วนต่างๆที่ดำเนินการอยู่, นโยบาย, ความเกื้อหนุนเพื่อการพัฒนาการเกษตรยั่งยืน (การเกษตรอินทรีย์, การเกษตรธรรมชาติ, และการเกษตรผสมผสาน) - จัดการแผนปฏิบัติการที่เสนอโดยชาวบ้านในส่วนแผน/โครงการที่ดำเนินการอยู่, นโยบาย, ความช่วยเหลือด้านการเงินเพื่อแนะนำการเกษตรแบบอนุรักษ์ดินและน้ำ - คำแนะนำด้านเทคนิคในการจัดหาสาหร่ายบโภาคพื้นฐานเพื่อการเกษตรและความเป็นอยู่ - แนะนำเทคโนโลยีที่เหมาะสมเพื่ออนุรักษ์ดินและน้ำในไร่นา
ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมจังหวัด (ป่าไม้ เป็นต้น)	<ul style="list-style-type: none"> - เผยแพร่ความรู้เรื่องกฎ ระเบียบในการอนุรักษ์และการจัดการพื้นที่ป่า - จัดการแผนปฏิบัติการที่เสนอโดยชาวบ้านผสมผสานกับแผน/โครงการที่ดำเนินการอยู่, นโยบาย, เกื้อหนุนเพื่อการอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติ - จัดทะเบียนป่าชุมชน - ให้คำแนะนำคุณค่าของป่า - แนะนำเรื่องการเก็บเกี่ยวผลิตภัณฑ์ป่าและใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์ป่าอย่างยั่งยืน - เสนอกิจกรรมจัดทำแนวเขตป่าให้ชัดเจนระหว่างป่าชุมชนและป่าอนุรักษ์ - แนะนำและเสนอการแบ่งเขตพื้นที่ป้องกันไฟป่า - แนะนำวิธีฟื้นฟูป่าในพื้นที่ป่าที่ถูกทำลาย - จัดหาโอกาสในการเรียนรู้ในการอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติ - ร่วมมือกับเครือข่ายชุมชนในการพัฒนาเพื่อการอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

บทที่ 6 แผนการดำเนินงาน M/P

6.1 ผลที่ได้รับจากโครงการนำร่อง

การดำเนินงานโครงการนำร่องมีขึ้นในพื้นที่ 7 ตำบล 4 จังหวัด โดยเริ่มตั้งแต่เดือน พฤษภาคม พ.ศ.2549 จนถึง เดือนมีนาคม พ.ศ.2550 จุดประสงค์เพื่อทดสอบแผนแม่บทระดับจังหวัดและนำบทเรียนที่ได้รับจากการดำเนินงานมาปรับปรุงแผนต่อไป

ในโครงการนำร่องนั้น ได้มีการตรวจสอบประสิทธิภาพของกระบวนการเรียนรู้ภายใต้การสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องและทรัพยากรมนุษย์ในพื้นที่ เพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้คือ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติในและรอบ ๆ บริเวณพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน พร้อมทั้ง “การพึ่งตนเองได้ของชุมชน” โดยมีผลสรุปแสดงไว้ในตารางที่ 6.1.1 นี้

ตารางที่ 6.1.1 ผลการทดสอบที่ได้จากการดำเนินงานตาม M/P ในโครงการนำร่อง และบทเรียนที่ได้รับ

หัวข้อ	ผลที่ได้	บทเรียนที่ได้รับ
กระบวนการเรียนรู้ ทดลอง และปฏิบัติโดยชาวบ้านในพื้นที่ปฏิรูป	<ul style="list-style-type: none"> - โอกาสในการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นได้ตามสภาพพื้นที่ของโครงการและความต้องการของชาวบ้านจะทำให้กิจกรรมมีประสิทธิภาพมากขึ้น - โอกาสในการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นได้จะช่วยกระตุ้นให้ชาวบ้านปลูกจิตสำนึกและพัฒนาทักษะ ทำให้กิจกรรมมีความยั่งยืนมากขึ้น - จิตสำนึกความเป็นเจ้าของและการพัฒนาขีดความสามารถของชาวบ้านสามารถสร้างขึ้นได้ตลอดกระบวนการเรียนรู้ตั้งแต่ขั้นวางแผนไปจนถึงขั้นติดตามผลและประเมินผลกิจกรรม โดยกระบวนการเหล่านี้จะทำให้ชาวบ้านพึ่งตนเองได้มากขึ้น 	<ul style="list-style-type: none"> - โอกาสในการเรียนรู้ตามสภาพพื้นที่โครงการและจิตสำนึกในการพัฒนาของชาวบ้านเป็นสิ่งจำเป็น - การสนับสนุนจากผู้ท้องถิ่นทำให้โอกาสในการเรียนรู้ของชาวบ้านมีประสิทธิภาพมากขึ้น - ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาตินั้น การสำรวจการมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้ก็เป็นสิ่งจำเป็นในการกระตุ้นชาวบ้านเพื่อสร้างจิตสำนึกและการมีส่วนร่วม
ระบบความร่วมมือในการดำเนินงานจากหน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และทรัพยากรมนุษย์ในพื้นที่	<ul style="list-style-type: none"> - เนื่องจากการดำเนินงานโครงการนำร่องมีขึ้นในหลายพื้นที่ จึงจำเป็นต้องจัดทำแผนกิจกรรมไว้ให้ - มีอุปสรรคในด้านการใช้งบประมาณ การร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และระบบติดตามผล - กบท. มีความจำเป็นที่ต้องเข้ามามีส่วนร่วมในพื้นที่โครงการและศูนย์การเรียนรู้ที่ก่อตั้งขึ้นภายใต้แนวคิด เศรษฐกิจพอเพียง เพื่อสนับสนุนการพัฒนาเกษตรแบบยั่งยืน - อบต. และกรมป่าไม้ มีส่วนสำคัญในการเข้าร่วมกิจกรรมในแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ 	<ul style="list-style-type: none"> - ในการปฏิบัติการแผนแม่บทนั้นจะกระทำในพื้นที่ใหญ่กว่าพื้นที่ที่ดำเนินกิจกรรมนำร่อง - ความร่วมมือและความเห็นที่สอดคล้องกันระหว่างตำบลและชาวบ้านเป็นสิ่งจำเป็น - การปฏิบัติงานโดยได้รับความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานเต็มเวลาจาก ส.ป.ก. หรือ ส.ป.ก.จังหวัดก็จำเป็นเช่นเดียวกัน - จะต้องมีการพัฒนาขีดความสามารถเจ้าหน้าที่และวิทยากรกระบวนการโดยบุคคลเหล่านี้มีส่วนสำคัญในการดำเนินงานอย่างยิ่ง

ส่วนที่ 1 แผนแม่บทระดับจังหวัด (M/P)

หัวข้อ	ผลที่ได้	บทเรียนที่ได้รับ
		<ul style="list-style-type: none"> - จัดทำเครือข่ายกลุ่มกิจกรรมคอยช่วยเหลือชาวบ้านเพื่อให้เกิดความยั่งยืนในกิจกรรม
<p>ผลที่ได้จากการดำเนินงานตามองค์ประกอบและกิจกรรม</p>	<p>องค์ประกอบและกิจกรรมทั้งหมดที่ดำเนินงานในแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ประกอบด้วย 4 โปรแกรม และ 10 องค์ประกอบ ได้รับผล แตกต่างกันจากการดำเนินโครงการนำร่องในระยะสั้นนี้ เช่น การจัดการทรัพยากรป่า และการฟื้นฟูป่า ได้แสดงให้เห็นถึงความสำเร็จระดับหนึ่ง อย่างไรก็ตาม การสนับสนุนกิจกรรมอนุรักษ์ดิน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การป้องกันการพังทลายของดิน มีปัญหาอยู่บ้าง ส่วนกิจกรรมการจัดการป่าชุมชนได้มีการคาดหวังไว้ว่าจะมีการพัฒนากิจกรรมนี้อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายที่วางไว้</p>	<ul style="list-style-type: none"> - เนื่องจากผลที่ได้จากกิจกรรมการจัดการป่าได้ยืนยันถึงประสิทธิภาพ จึงเป็นการกระตุ้นให้ชาวบ้านสร้างจิตสำนึกในการจัดการและอนุรักษ์ป่ามากขึ้น รวมทั้งยังเป็นแรงจูงใจให้เข้าร่วมกิจกรรมมากขึ้นด้วย - จำเป็นต้องจัดหากิจกรรมที่ชาวบ้านสามารถทำร่วมกันเพื่อบรรลุเป้าหมายในการจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ - จำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากภาครัฐเช่น กรมพัฒนาที่ดินและ กรมส่งเสริมการเกษตร ให้ความช่วยเหลือ (เช่นโอกาสในการเรียนรู้ที่เหมาะสม) เพื่อสนับสนุนกิจกรรมป้องกันการพังทลายของดินในพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน
	<p>การดำเนินงานในองค์ประกอบทั้ง 5 ในแผนการปรับปรุงคุณภาพชีวิต (แผนแม่บทประกอบด้วย 4 กรอบ 8 องค์ประกอบ) พบว่ามีความเชื่อมโยงกับการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของชาวบ้านโดยตรง อย่างไรก็ตาม การตรวจสอบความมีประสิทธิภาพขององค์ประกอบและกิจกรรม เช่น การสร้างรายได้นอกภาคการเกษตร และการพัฒนาการเข้าถึงแหล่งเงินทุน ทำได้อย่างจำกัดเนื่องจากรายได้ของชาวบ้านต้องผ่านกิจกรรมสร้างรายได้จากการลงทุนใหม่ และการหมุนเวียนเงินทุนในระยะยาวก่อน ดังนั้น องค์ประกอบหรือกิจกรรมบางอย่างก็ไม่ได้มีการดำเนินการขึ้น เนื่องจากต้องใช้เวลาต่อเนื่องนาน ดังนั้น จึงเกิดข้อแตกต่างในการตรวจสอบความมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม ได้มีการตรวจสอบกรอบและแผนทั้งหมดเพื่อช่วยให้ชาวบ้านสามารถพึ่งตนเองได้จากกิจกรรมที่ทำมาอย่างต่อเนื่องและได้รับการสนับสนุนจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย</p>	<ul style="list-style-type: none"> - กิจกรรมการลดค่าใช้จ่ายภายในบ้าน เป็นกิจกรรมที่เห็นผลได้จริงในการปรับปรุงคุณภาพชีวิต เนื่องจากเห็นผลเร็วและ เชื่อมโยงกับกิจกรรม การทำของใช้ภายในบ้านได้โดยตรง - สิ่งจำเป็นในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตคือ ความสุขของการมีส่วนร่วมในกิจกรรม ซึ่งจะนำไปสู่ความสำเร็จและการสนับสนุนกิจกรรมต่อไปได้ - กลุ่มกิจกรรมที่มีความสุขในการทำงานสามารถทำหน้าที่เป็นวิทยากรให้ความรู้และขยายผลกิจกรรมได้เช่นกัน
	<p>การดำเนินงานในองค์ประกอบทั้ง 7 ในแผนการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน (แผนแม่บทประกอบด้วย 5 กรอบ 10 องค์ประกอบ) มีเนื้อหาส่วนใหญ่เป็นการปรับปรุงรูปแบบการทำเกษตรที่มีอยู่ให้ดีขึ้น ดังนั้น ผลสำเร็จที่ได้จากกิจกรรมจึงไม่แสดงให้เห็นเนื่องจากการดำเนินการมีเวลาที่จำกัด อย่างไรก็ตาม จากการทดลองแสดงให้เห็นว่า มีความเป็นไปได้ที่จะปรับปรุงคุณภาพและเพิ่มปริมาณผลผลิตโดยจำกัดปัจจัยภายนอกโดยใช้ทรัพยากรที่หาได้ใน</p>	<ul style="list-style-type: none"> - จำเป็นจะต้องให้เกษตรกรผู้มีความชำนาญดังเช่นที่ “ศูนย์เรียนรู้” มาให้ความรู้และพัฒนาทักษะชาวบ้านในหมู่บ้านทดลองกระบวนการเรียนรู้ ทดลอง และปฏิบัติ - กิจกรรมการเกษตรอินทรีย์นับว่าเป็นอีกหนึ่งกิจกรรมที่มีประสิทธิภาพ แต่ต้องมีการทดลองซ้ำหลายฤดูกาลกว่าจะเห็นผล

หัวข้อ	ผลที่ได้	บทเรียนที่ได้รับ
	พื้นที่ ทั้งนี้ ในบางองค์ประกอบเช่น การตลาด และ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ไม่ได้มีการดำเนินงานเนื่องจากการจำกัดด้านเวลาและเงินทุน แม้ว่าองค์ประกอบดังกล่าวจะมีส่วนสำคัญในการบรรลุเป้าหมาย แต่องค์ประกอบเหล่านั้นจำเป็นต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่องในระยะยาว อย่างไรก็ตาม มีความคาดหวังว่าถ้าชาวบ้านดำเนินการโดยได้รับการสนับสนุนจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย องค์ประกอบดังกล่าวจะมีประสิทธิภาพได้เช่นกัน	- เพื่อบรรลุเป้าหมายกิจกรรม การเกษตร ผสมผสาน และการพัฒนาตลาดชุมชน จำเป็นต้องศึกษาจากหมู่บ้านใกล้เคียง และได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกอย่างเหมาะสม

จากการตรวจสอบความมีประสิทธิภาพ M/P บทเรียนที่ได้รับจากการตรวจสอบจะสะท้อนใน แผนการดำเนินงาน M/P ในบทนี้

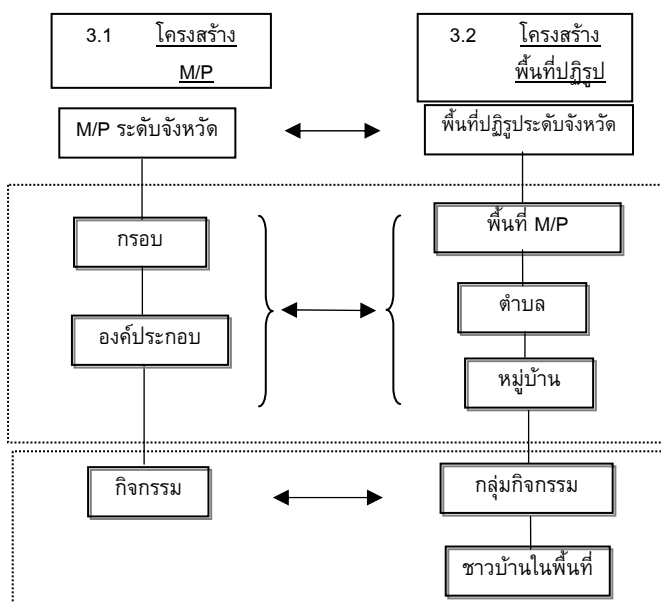
6.2 วิธีการดำเนินงาน

6.2.1 แนวทางพื้นฐาน

(1) โครงสร้าง M/P และ พื้นที่ปฏิรูป

โครงสร้าง M/P ถูกย่อลงเพื่อให้สัมพันธ์กับการจำแนกประเภทพื้นที่ปฏิรูป

- พื้นที่ปฏิรูปประกอบด้วย M/P code ซึ่งจัดกลุ่มจากเขตอำเภอและลุ่มน้ำ
- M/P code ประกอบด้วยหลายตำบลและหมู่บ้าน
- กรอบและองค์ประกอบจัดทำขึ้นในฐานของ M/P code (ลำดับความสำคัญของกรอบและองค์ประกอบจะใส่ไว้ใน M/P code ของแต่ละพื้นที่ ซึ่งไม่ได้ให้ความสำคัญกับตำบล หรือหมู่บ้านใดหมู่บ้านหนึ่งเป็นพิเศษ)
- องค์ประกอบแต่ละองค์ประกอบ ประกอบด้วยกิจกรรมที่คาดหวังหลายกิจกรรม
- กลุ่มกิจกรรมจัดตั้งชาวบ้านในพื้นที่ปฏิรูป
- แต่ละกิจกรรมดำเนินการโดยกลุ่ม

จำนวนพื้นที่ M/P code ตำบล และชุมชนเป้าหมาย แสดงในตารางข้างล่าง

ตารางที่ 6.2.1 จำนวนพื้นที่ M/P ตำบล และชุมชนเป้าหมาย

หัวข้อ	พะเยา	แพร่	น่าน	พิษณุโลก
พื้นที่ M/P code	14	14	20	4
ตำบล	51	42	76	17
ชุมชน	280	184	416	79

การดำเนินงานในพื้นที่เป้าหมายได้ปฏิบัติในระดับตำบลโดยได้พิจารณาจากบทเรียนที่ได้รับจากการสำรวจการมีส่วนร่วม การอภิปรายกับหน่วยงานต่างๆ และจากการดำเนินงานโครงการนำร่อง

(2) การจัดทำกรอบ/องค์ประกอบในพื้นที่ปฏิรูป

ในจุดมุ่งหมายของ "การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในและรอบ ๆ พื้นที่ปฏิรูปที่ดิน" พร้อมทั้ง "การพึ่งพาตนเองของชุมชน" จะสามารถบรรลุผลได้ จำเป็นจะต้องมีการปฏิบัติของ "การพัฒนาเชิงคุณภาพ" และ "การพัฒนาพื้นที่" ระดับตำบล

การพัฒนาเชิงคุณภาพ

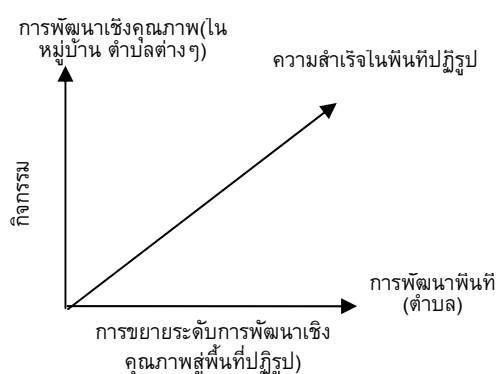
แนวทางนี้มีขึ้นเพื่อดำเนินกิจกรรมให้เป็นไปตามแผนและ

องค์ประกอบที่ตั้งเป้าหมายไว้ในระดับตำบล และหมู่บ้าน กิจกรรมต่างๆที่วางไว้จะเริ่มปฏิบัติโดยชาวบ้านในพื้นที่ปฏิรูป ในกระบวนการนี้ ชาวบ้านในพื้นที่ปฏิรูปต้องเตรียมแผนพัฒนาชุมชนภายใต้ความช่วยเหลือจากวิทยากรกระบวนการ ภาครัฐ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ชาวบ้านจะได้เรียนรู้กิจกรรมต่างๆ ได้ทดลองและปฏิบัติในชุมชนของตนตามแผนนี้ กิจกรรมดังกล่าวจะมีการพัฒนาเชิงคุณภาพมากขึ้นจากสิ่งที่ค้นพบและผลที่ได้ซ้ำ ๆ กัน และจะกระทำอย่างต่อเนื่องจนกว่าจะบรรลุวัตถุประสงค์ และการพัฒนาเชิงคุณภาพสามารถกระทำในหลาย ๆ หมู่บ้านภายในตำบลเดียวกัน

การพัฒนาพื้นที่

แนวทางการพัฒนาพื้นที่มีขึ้นเพื่อขยายการพัฒนาเชิงคุณภาพไปในระดับตำบล ผลที่ได้จากกิจกรรมที่บรรลุวัตถุประสงค์การพัฒนาเชิงคุณภาพแล้วจะถูกเผยแพร่ไปยังตำบลต่างๆ แนวทางนี้เริ่มโดยการคัดเลือกพื้นที่ตำบล จากนั้นกระบวนการพัฒนาเชิงคุณภาพก็จะดำเนินการในตำบลที่ได้คัดเลือกไว้

เป้าหมายในการ "อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในและรอบ ๆ พื้นที่ปฏิรูป" และ "การพึ่งพาตนเองของชุมชน" จะบรรลุผลได้จำเป็นต้องมีการ "พัฒนาเชิงคุณภาพ" และ "พัฒนาพื้นที่" ซ้ำอย่างต่อเนื่อง

6.2.2 กระบวนการพัฒนาเชิงคุณภาพ

การพัฒนาเชิงคุณภาพคือกระบวนการที่ชาวบ้านลงมือปฏิบัติร่วมกันเพื่อบรรลุเป้าหมายในหมู่บ้านหรือพื้นที่ การเกษตรของตนเอง แนวคิด M/P จะเน้นไปที่การพัฒนาขีดความสามารถพร้อมกับกระบวนการเรียนรู้ตาม กรอบและองค์ประกอบ ดังนั้น ในการดำเนินงาน M/P จะพิจารณาชาวบ้านให้เป็นส่วนสำคัญในการ ดำเนินงาน ทำให้ในกระบวนการพัฒนาเชิงคุณภาพจำเป็นต้องกระตุ้นให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในกระบวนการ เรียนรู้เพื่อศึกษาองค์ประกอบ/กิจกรรมโดยตระหนักถึงอำนาจในการตัดสินใจของตนเอง และเพื่อให้เกิดการ พัฒนาเชิงคุณภาพขึ้น ปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจึงเกิดขึ้นซึ่งกระบวนการนี้สามารถช่วยให้ชาวบ้านมี ความเห็นสอดคล้องกันและก้าวไปสู่เป้าหมายร่วมกัน โดยปฏิบัติการนี้จะต้องกระทำอย่างต่อเนื่องจนกว่าผล ที่ได้จะสามารถนำมาปฏิบัติจริงในหมู่บ้านหรือพื้นที่ได้ ดังนั้น ชาวบ้านต้องเข้าร่วมในทุกขั้นตอนของการ พัฒนาตั้งแต่ขั้นวางแผนไปจนถึงการปฏิบัติกิจกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในแผนการอนุรักษ์และการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติ ชาวบ้านต้องเข้าใจและตระหนักว่ากิจกรรมต่างๆทำให้ชาวบ้านได้รับประโยชน์อย่างไร โดยจำเป็นต้องปฏิบัติกันในระยะยาว

แม้ว่าชาวบ้านจะเป็นผู้รับผิดชอบในกระบวนการพัฒนาเชิงคุณภาพ แต่ชาวบ้านเหล่านั้นยังขาดความรู้ ความสามารถจึงจำเป็นต้องพึ่งความช่วยเหลือจากภายนอก ดังนั้น องค์กรภายนอก เช่น หน่วยงานภาครัฐ สถาบันและทรัพยากรบุคคลที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์กรพัฒนาเอกชน ควรให้ความช่วยเหลือทั้งด้านความรู้และ งบประมาณ

(1) ปฏิบัติการขับเคลื่อนโดยชาวบ้าน

ชาวบ้านจะเป็นตัวหลักในการดำเนินกิจกรรมพัฒนาเชิงคุณภาพร่วมกับหน่วยงานภายนอก โดยกระบวนการ แล้ว ชาวบ้านจะเป็นผู้จัดทำแผนพัฒนาชุมชนและแผนปฏิบัติงานในกรอบและองค์ประกอบที่วางไว้ ขั้นแรก ชาวบ้านต้องทำการสำรวจและวิเคราะห์ชุมชน หมู่บ้าน และพื้นที่ปฏิรูปเพื่อจัดทำแผน หลังจากวางแผนแล้ว จึงเริ่มปฏิบัติตามแผนที่วางไว้ โดยกระบวนการทำกิจกรรมตามที่ชาวบ้านวางไว้มีดังนี้

ขั้นสำรวจ วิเคราะห์ และวางแผน (เรียนรู้)

- 1) วิเคราะห์สถานการณ์ปัจจุบันของทรัพยากรธรรมชาติ สภาพเศรษฐกิจ/สังคม และการเกษตรใน บริเวณพื้นที่ปฏิรูป
- 2) ทบทวนลำดับความสำคัญของกรอบและองค์ประกอบ
- 3) ค้นหาความต้องการในการพัฒนาและทรัพยากรท้องถิ่นในเขตปฏิรูปที่ดิน
- 4) จัดเตรียมแผนปฏิบัติงานตามกรอบและองค์ประกอบ

ขั้นตอนการ (เรียนรู้ ทดลองและปฏิบัติ)

- 5) ออกแบบวิธีในการปฏิบัติตามแผน รวมทั้งความสนับสนุนจากภายนอก

ขั้นตอนติดตามผลและประเมินผล

- 6) ดำเนินการตามแผนที่วางไว้ ติดตามผลกระบวนการ และประเมินผล
7) ปรับแผนปฏิบัติการจากการประเมินผล ให้มีความสอดคล้องกับการประเมินผลตามความจำเป็น

ติดตามและขยายผล

- 8) เพื่อดำเนินการอย่างต่อเนื่องจนกว่าจะนำมาปฏิบัติได้จริงในพื้นที่

จากการมีส่วนร่วมในกระบวนการดังกล่าว ชาวบ้านสามารถสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาและแรงจูงใจเพื่อมีส่วนร่วมในการดำเนินการ M/P ได้ โดยชาวบ้านได้เรียนรู้จากความจำเป็น อุปสรรคและทรัพยากรในพื้นที่ในการพัฒนารวมทั้งภาวะเบียดเบียนที่เกี่ยวข้อง จากการเรียนรู้ดังกล่าว ชาวบ้านสามารถสร้างขีดความสามารถเพื่อก้าวไปสู่เป้าหมายและเข้าร่วมในทุกขั้นตอนของการพัฒนาดังกล่าว ดังนั้น กระบวนการกระตุ้นชาวบ้านนี้จะช่วยสามารถส่งเสริมให้เกิดความยั่งยืนของ M/P ได้

(2) ความช่วยเหลือจากหน่วยงานภาครัฐ สถาบันและทรัพยากรท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง

การพัฒนาเชิงคุณภาพสามารถเห็นผลได้อย่างชัดแจ้งโดยการทำกิจกรรมซ้ำ เช่น การเรียนรู้ ทดลอง และปฏิบัติในพื้นที่ตนเอง และในกระบวนการทำงาน จำเป็นต้องพึ่งความช่วยเหลือทั้งด้านความรู้และด้านงบประมาณจากภายนอกดังที่ได้กล่าวมา

ความช่วยเหลือทางด้านความรู้จะให้ผ่านทางโอกาสในการเรียนรู้จัดโดยหน่วยงานภาครัฐ องค์กร สถาบัน และทรัพยากรท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องเช่น เกษตรกรผู้มีความชำนาญ ศูนย์การเรียนรู้ มหาวิทยาลัย และ องค์กรพัฒนาเอกชน ชาวบ้านจะได้รับความรู้และเทคโนโลยีที่จำเป็นจากหน่วยงานภายนอกดังกล่าวตามความจำเป็นในแต่ละพื้นที่

ความช่วยเหลือด้านงบประมาณควรจัดทำให้โดยหน่วยงานภาครัฐ เช่น ส.ป.ก.ส่วนกลาง, ส.ป.ก.จังหวัด และ อบต. ความช่วยเหลือดังกล่าวควรได้รับอย่างต่อเนื่องจนกว่ากิจกรรมจะสามารถปฏิบัติได้จริงในพื้นที่ เนื่องจากกิจกรรมที่วางแผนไว้มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนารูปแบบในการดำเนินชีวิตและระบบการเกษตรไปพร้อมกับแนวคิดในการอนุรักษ์/การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ จึงจำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือในเวลาที่เหมาะสม เพราะความช่วยเหลือดังกล่าวจะช่วยให้ชาวบ้านมีแรงผลักดันในการทำกิจกรรมและสามารถช่วยให้เกิดการพัฒนาเชิงคุณภาพได้ง่ายขึ้น

สามารถเรียนรู้การดำเนินชีวิต/การทดลองการเกษตรที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติในป่า โดยตลอดทั้งกระบวนการ ผู้เข้าร่วมสามารถพัฒนาการสร้างความจิตสำนึกและแรงจูงใจไปพร้อมกับการทำกิจกรรมได้ ภัยแล้งสำคัญคือการหากิจกรรมที่ช่วยสร้างจิตสำนึก ดังนั้น วิทยากรกระบวนการต้องจัดหาโอกาสในการเรียนรู้ร่วมกับทรัพยากรบุคคลภายนอกและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

- การสำรวจทรัพยากรป่า เช่น พืชที่มีสรรพคุณทางยา เห็ด และหน่อไม้ แบบมีส่วนร่วม
- เชื่อมโยงการดำเนินชีวิตเข้ากับการเก็บเกี่ยวผลิตภัณฑ์จากป่า
- สร้างสระน้ำหรือคลองขึ้นเพื่อรองรับน้ำที่ไหลจากพื้นที่ป่า
- การเปลี่ยนแปลงเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพของป่า เช่น ต้นไม้ และการปลูกผักในอดีต
- การลดลงของสัตว์ป่า และการเกิดไฟป่าบ่อยครั้งขึ้น

กรอบที่ 1 ประสบการณ์จากโครงการนำร่อง

ในโครงการนำร่อง ได้มีการสำรวจแบบมีส่วนร่วมในคุณค่าของป่าขึ้น โดยการสำรวจนี้ ผู้เข้าร่วมจะได้เรียนรู้เกี่ยวกับผลกระทบต่อการเก็บผลิตภัณฑ์จากป่า (พืชที่มีสรรพคุณทางยา เห็ด และหน่อไม้) และการดำเนินชีวิต, การไหลของน้ำในฤดูแล้งและการอนุรักษ์ต้นน้ำ, การตัดไม้ทำลายป่าและจำนวนสัตว์ และต้นไม้ในป่าลดลง โดยกระบวนการดังกล่าวได้ช่วยสร้างจิตสำนึกให้แก่ผู้เข้าร่วมจากกิจกรรมการสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดเล็ก, การจัดการป่าชุมชน, และการแบ่งแนวเขตป่าด้วย การศึกษาดูงานของชาวบ้านในพื้นที่และชุมชนหมู่บ้านที่ได้ทำกิจกรรมเดียวกันสามารถช่วยสร้างจิตสำนึกได้เช่นเดียวกัน

การสร้างจิตสำนึกดังกล่าวสามารถขยายผลไปสู่ชาวบ้านในชุมชนผ่านการเรียนรู้ในชุมชนที่มีการดำเนินกิจกรรม

3) จัดทำกิจกรรมที่ทำร่วมกันเพื่อสร้างจิตสำนึก

บางกิจกรรมก็มีความจำเป็นในการทำร่วมกันเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ในการพัฒนาในส่วนของแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยกิจกรรมดังกล่าวอยู่ในส่วนขององค์ประกอบ/กิจกรรมในกรอบของการจัดการพื้นที่ป่าและการฟื้นฟูป่า (การจัดการป่าชุมชน, การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่คณะกรรมการป่าชุมชน, การทำแนวเขตป่าให้ชัดเจน, การฟื้นฟูป่า, การทำแนวกันไฟ) องค์ประกอบ/กิจกรรมเหล่านี้จะนำมาพิจารณาในการคิดกิจกรรมที่ทำร่วมกันซึ่งเป็นกิจกรรมที่ชาวบ้านได้ร่วมมือกันและมีความสุขกับผลที่จะได้รับในอนาคต ดังนั้นในกระบวนการพัฒนาเชิงคุณภาพจึงจำเป็นต้องแนะนำชาวบ้านในการสร้างจิตสำนึกผ่านการทำกิจกรรมร่วมกัน

4) ควรสร้างแรงจูงใจให้แก่ชาวบ้านในขั้นวางแผนองค์ประกอบ/กิจกรรม

การสร้างแรงจูงใจควรมีขึ้นตั้งแต่เริ่มทำกิจกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กิจกรรมในแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาตินั้นสามารถทำประโยชน์ให้กับชุมชนและในระดับตำบลซึ่งต่างจากแผนการปรับปรุงคุณภาพชีวิตและการพัฒนาการเกษตรอย่างยั่งยืนที่เห็นผลในระดับครัวเรือน การเริ่มต้น

กิจกรรมขึ้นอยู่กับความสมัครใจและความคิดเห็นของชาวบ้านรวมไปถึงแรงจูงใจในการเริ่มกิจกรรมหรือปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น เมื่อวางแผนกิจกรรมจำเป็นต้องอาศัยแรงจูงใจจากชาวบ้านด้วยเช่นกัน ในการดำเนินกิจกรรมนาร่อง ชาวบ้านจำเป็นต้องเข้าใจอนุรักษ์และจัดการพื้นที่ป่าชุมชนของตนเอง เพื่อกิจกรรมเหล่านั้นจะได้บรรลุเป้าหมายตามที่วางแผนไว้

กิจกรรม “การป้องกันการพังทลายของดิน” ไม่ได้ดำเนินงานเนื่องจากชาวบ้านยังมองไม่เห็นภาพที่ชัดเจน ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมพัฒนาที่ดิน, กรมส่งเสริมการเกษตร, และมหาวิทยาลัย ควรเข้ามาให้คำแนะนำกิจกรรมดังกล่าวเพื่อให้ชาวบ้านเกิดแรงจูงใจ

กรอบที่ 2 ประสบการณ์จากโครงการนาร่อง

ในโครงการนาร่อง ชาวบ้านได้ตระหนักถึงความจำเป็นในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติผ่านการสำรวจแบบมีส่วนร่วมในการตระหนักถึงคุณค่าป่าและการอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ดังนั้น กิจกรรม “การสร้างฝายชะลอน้ำ” และ “การทำแนวกันไฟ” จึงบรรจุไว้ในแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เนื่องจากกิจกรรมเหล่านี้ทำให้เกิดแรงจูงใจจากชาวบ้านในความเข้าใจว่ากิจกรรมเหล่านี้มีผลต่อปริมาณน้ำในฤดูแล้ง, การเปลี่ยนแปลงของปริมาณสัตว์ป่าและพืชพันธุ์ป่า, และการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าในระยะยาว อย่างไรก็ตาม กิจกรรม/องค์ประกอบ “การอนุรักษ์ดิน” และ “การป้องกันการพังทลายของดิน” ไม่ได้มีการส่งเสริมเนื่องจากผลประโยชน์ที่ได้จากการนำเอากิจกรรมอนุรักษ์ดินไปประยุกต์ใช้ในแปลงเกษตรของชาวบ้านไม่มีความชัดเจน ในส่วนแผนการพัฒนาการเกษตรอย่างยั่งยืน กิจกรรม “การเกษตรผสมผสาน” ในองค์ประกอบของการปรับปรุงเทคโนโลยีทางการเกษตรไม่ได้ทำการทดลอง/ปฏิบัติเนื่องจากชาวบ้านในพื้นที่ปฏิรูปไม่เข้าใจรูปแบบของการทำการเกษตรแบบผสมผสานในรูปแบบใหม่

- สร้างจิตสำนึกในการทำการเกษตรเพื่อป้องกันการพังทลายของดินในพื้นที่ลาดชันจากตัวอย่างพื้นที่ดินพังทลายซึ่งเป็นพื้นที่ที่สารอาหารในดินถูกทำลายและมีผลทำให้พืชที่ปลูกไม่เจริญเติบโตในระยะยาว จากนั้น กระตุ้นให้ชาวบ้านในพื้นที่ปฏิรูปเริ่มทำกิจกรรมเพื่อป้องกันการพังทลายของดิน
- ชี้ให้เห็นถึงข้อดีของการประยุกต์นำเอาการเกษตรเพื่อป้องกันการพังทลายของดินมาใช้ เช่น ปลูกหญ้าที่ป้องกันการพังทลายของดิน (เช่น หญ้าแฝกและตะไคร้) นำมาคลุมหรือใช้ในการเพาะปลูก
- จัดการศึกษาดูงานและโอกาสในการเรียนรู้เพื่อแสดงให้เห็นถึงการพังทลายของดิน และการทำการเกษตรเพื่อป้องกันการพังทลายของดิน
- ให้ความช่วยเหลือในกิจกรรมการเกษตรเพื่อป้องกันการพังทลายของดิน เพราะความช่วยเหลือหรือการกระตุ้นเป็นสิ่งจำเป็นในการทำกิจกรรมดังกล่าว ปัจจุบันแรงจูงใจ (ผลประโยชน์) ยังไม่ชัดเจนในระดับไร่นา ดังนั้น ความช่วยเหลือด้านวิชาการและงบประมาณจากภาครัฐเป็นสิ่งจำเป็นในการกระตุ้นชาวบ้านในพื้นที่ปฏิรูปที่ดินริเริ่มทำการเกษตรประยุกต์เพื่อป้องกันการพังทลายของดินได้ (ความช่วยเหลือ เช่น งบประมาณและกิจกรรมต่าง ๆ ค่าตอบแทนจากผลที่ได้จากการปฏิบัติกิจกรรม)

ในกิจกรรมการทำการเกษตรผสมผสาน หน่วยงาน ส.ป.ก.ส่วนกลาง, กนท., และ ส.ป.ก.จังหวัด ต้องช่วยกระตุ้นให้ชาวบ้านเปลี่ยนแปลงรูปแบบการทำการเกษตรจากเดิมมาเป็นการทำการเกษตรผสมผสาน โดยกิจกรรมที่คาดหวังมีดังนี้

- เกษตรกรก้าวหน้าในพื้นที่ภาคเหนือที่ผ่านการทำกิจกรรม “การเกษตรผสมผสาน” มาแล้ว จะทำหน้าที่เป็นศูนย์การเรียนรู้หรือต้นแบบเพื่อสร้างเครือข่ายขึ้น โดยชาวบ้านในพื้นที่ปฏิรูปที่สนใจการเกษตรผสมผสานสามารถเรียนรู้ได้จากแปลงเกษตรของชาวบ้านในเครือข่ายโดยตรง มีการจัดหาโอกาสในการเรียนรู้จากการศึกษาดูงานโดยได้รับความช่วยเหลือทั้งด้านความรู้และงบประมาณ
- ปัจจุบันได้มีการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ในพื้นที่ภาคเหนือ ภายใต้ความช่วยเหลือจากภาครัฐ เพื่อตระหนักถึงแนวคิด “เศรษฐกิจพอเพียง” ซึ่งเป้าหมายหลักในแผนพัฒนาระดับชาติ โดยศูนย์การเรียนรู้จะนำมาใช้ประโยชน์ในการเป็นแหล่งความรู้เพื่อการเกษตรอย่างยั่งยืนและการปรับปรุงคุณภาพชีวิต

5) กิจกรรมริเริ่มปลูกจิตสำนึกทำให้เกิดการขยายผลได้ง่าย

ในการบรรลุถึงเป้าหมายสิ่งสำคัญคือการแบ่งปันความรู้และขั้นตอนต่างๆในการพัฒนา ดังนั้นจึงต้องหากิจกรรมเริ่มต้นที่สามารถทดลองและปฏิบัติโดยชาวบ้านในพื้นที่ได้โดยง่าย (ในโครงการนำร่ององค์ประกอบ “การลดค่าใช้จ่ายภายในบ้าน” / “การทำของใช้ภายในบ้าน”, และองค์ประกอบ “การปรับปรุงเทคโนโลยีทางการเกษตร”/“การเกษตรอินทรีย์” ได้ถูกนำมาใช้เป็นกิจกรรมเริ่มต้นในแผนการปรับปรุงคุณภาพชีวิตและแผนการพัฒนากิจกรรมอย่างยั่งยืน และกิจกรรมดังกล่าวก็ขยายผลสู่ชุมชนและพื้นที่อื่นๆได้ง่าย)

6) ความสุขในการทำกิจกรรมของชาวบ้านมีส่วนสำคัญในการสนับสนุน/ขยายผลและดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

ในการขยายผลองค์ประกอบ/กิจกรรมในแผนการปรับปรุงคุณภาพชีวิตและแผนการพัฒนากิจกรรมอย่างยั่งยืน กุญแจสำคัญคือการทำที่ชาวบ้านมีความสุขในการทำกิจกรรม

กรอบที่ 3 ประสพการณ์จากโครงการนำร่อง

ในโครงการนำร่อง กิจกรรม เช่น “การทำของใช้ภายในบ้าน” และ “การปลูกผักสวนครัว” ได้รับการส่งเสริมและขยายผลสู่หมู่บ้านอื่นได้โดยง่ายเนื่องจากชาวบ้านมีความสุขในการทำกิจกรรม

(5) ข้อเสนอแนะสำคัญเพื่อความยั่งยืนขององค์ประกอบ/กิจกรรม

องค์ประกอบ/กิจกรรมที่ได้วางแผนและปฏิบัติโดยชาวบ้านในพื้นที่ปฏิรูปมีความก้าวหน้าอย่างค่อยเป็นค่อยไป โดยในการดำเนินกิจกรรมต้องให้ความสนใจที่ความยั่งยืนในแต่ละองค์ประกอบ/กิจกรรมด้วย และเพื่อให้

กิจกรรมมีความยั่งยืน ประเด็นต่าง ๆ ที่ได้เรียนรู้จากโครงการนำร่องควรนำมาใช้ในการดำเนินกิจกรรมนี้ด้วย

ตารางที่ 6.2.3 ประเด็นสำคัญที่นำไปสู่ความยั่งยืนในการปฏิบัติกิจกรรม

กรอบ	องค์ประกอบ	ประเด็นสู่ความยั่งยืน
การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ		
1. การใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์ป่า	1.1 การใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์ป่า	เพื่อเป็นการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนอย่างยั่งยืน จึงควรตั้งกฎระเบียบและติดตามผลกิจกรรมโดยคณะกรรมการป่าชุมชน
	1.2 การใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์ที่ไม่ใช่อาหาร	
2. การจัดการพื้นที่ป่า	2.1 การจัดตั้งป่าชุมชน	เป้าหมายควรเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับป่าชุมชน, การสร้างเครือข่ายป่าชุมชน และการเสริมสร้างขีดความสามารถของการจัดการป่าชุมชน
	2.2 การจัดการป่าชุมชน	
	2.3 การตระหนักถึงคุณค่าป่า	
3. การฟื้นฟูป่า	3.1 การฟื้นฟูป่า	ควรจัดกิจกรรมการปลูกป่าโดยไม่มีค่ากับชาวบ้าน และใส่กิจกรรม “การทำแนวกันไฟ” ไว้ในแผนระดับตำบลประจำปี
	3.2 การกำหนดแนวเขตป่า	
4. การอนุรักษ์ป่า	4.1 การอนุรักษ์ดิน	เพื่อเป็นการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อป้องกันการพังทลายของดิน ควรมีการศึกษาดูงานเพื่อให้ชาวบ้านเกิดจิตสำนึกและแรงจูงใจ
	4.2 การอนุรักษ์น้ำ	เพื่อส่งเสริมกิจกรรมการสร้างฝายชะลอน้ำขนาดเล็กขึ้น กรมป่าไม้ควรแก้ไขกฎระเบียบเพื่อชาวบ้านสามารถเข้าถึงบริเวณป่าอนุรักษ์ได้
การปรับปรุงคุณภาพชีวิต		
1. การปรับปรุงคุณภาพชีวิต	1.1 การสร้างรายได้ที่ไม่ได้มาจากภาคการเกษตร	การพัฒนาการตลาดควรทำร่วมกับกิจกรรมการสร้างรายได้ที่ไม่ได้มาจากภาคการเกษตร ดังนั้น การนำเสนอกิจกรรมที่กำลังทำอยู่จะสามารถสร้างความเข้มแข็งเชิงคุณภาพได้มากกว่าการคิดกิจกรรมใหม่ขึ้น
	1.2 การลดค่าใช้จ่าย	
	1.3 การประหยัดพลังงาน	
ควรส่งเสริมให้มีการทำบัญชีในครัวเรือนขึ้น ส่วนกิจกรรม “การทำของใช้ภายในบ้าน” ควรเชื่อมโยงกับกิจกรรมตลาดชุมชน และกิจกรรมการลดค่าใช้จ่ายภายในบ้านก็เป็นประโยชน์ในการทำให้บัญชีครัวเรือนมีความมั่นคงขึ้น อย่างไรก็ตามรายได้ส่วนหนึ่งจำเป็นจะต้องนำมาใช้จ่ายหนี้ด้วย		
2. การพัฒนาแหล่งเงินทุน	2.1 การเข้าถึงแหล่งเงินทุน	เนื่องจากมีแหล่งทุนอยู่แล้วในชุมชน สมาชิกในชุมชนควรพัฒนาการใช้เงินทุนระยะยาวภายในชุมชน
3. การปรับปรุงสุขภาพและสวัสดิการ	3.1 การปรับปรุงสุขภาพ	กิจกรรมนี้ควรร่วมมือกับแพทย์แผนไทยในพื้นที่และศูนย์สุขภาพในชุมชน ทางตำบลควรให้ความช่วยเหลือในกิจกรรมการปรับปรุงสุขภาพด้วย
	3.2 การเผยแพร่วัฒนธรรม	
พิธีกรรมตามความเชื่อและความรู้ที่ได้จากแพทย์แผนไทยจะช่วยให้การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติได้		
4. การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน	4.1 สาธารณูปโภค	องค์ประกอบและกิจกรรมต่างๆสามารถเชื่อมโยงเข้ากับแผนพัฒนาตำบลและแผนของหน่วยงานอื่นๆที่เกี่ยวข้อง
	4.2 การปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่	

ส่วนที่ 1 แผนแม่บทระดับจังหวัด (M/P)

กรอบ	องค์ประกอบ	ประเด็นสู่ความยั่งยืน
การพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน		
1. การเกษตร	1.1 การเพาะปลูก	ควรรจัดหาโอกาสในการเรียนรู้ในพื้นที่ปฏิบัติการจริง, ศูนย์การเรียนรู้ จากการทำเกษตรแบบผสมผสานและการเกษตรอินทรีย์โดยพิจารณาจากระดับความรู้ของชาวบ้านในพื้นที่ ปฏิรูป เพื่อชาวบ้านจะได้นำความรู้ที่ได้ไปใช้ในการลดค่าใช้จ่ายภายในบ้านและบริโภคอาหารได้อย่างปลอดภัย ดังนั้น จึงควรสนับสนุนกิจกรรม “การทำปุ๋ยหมัก”, “การปลูกผักสวนครัว”, ไปจนถึงกิจกรรม “การเกษตรอินทรีย์” และ “การเกษตรผสมผสาน” เพื่อจะได้ใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์ การเกษตรในการพัฒนาตลาดชุมชน
	1.2 การปรับปรุงเทคโนโลยีทางการเกษตร	
2. การพัฒนาการเลี้ยงสัตว์	2.1 การเลี้ยงสัตว์	ควรเรียนรู้จากเกษตรกรที่ปฏิบัติจริง และควรรจัดหาความช่วยเหลือด้านความรู้ในกระบวนการทดลองและปฏิบัติโดยเชื่อมโยงเข้ากับกิจกรรม “การเลี้ยงปลา”, “การเลี้ยงหมู” และ “การเลี้ยงไก่” ร่วมกับการทำการเกษตรผสมผสาน
	2.2 การผลิตอาหารสัตว์	
3. การแปรรูปผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร	3.1 การแปรรูปผลิตภัณฑ์พืช	ผลิตภัณฑ์ที่ได้จากการแปรรูปควรเชื่อมโยงกับกิจกรรมการตลาดชุมชนเนื่องจากการพัฒนาการตลาดในพื้นที่ห่างไกลกระทำได้ยาก
	3.2 การแปรรูปผลิตภัณฑ์สัตว์	
4. การตลาด	4.1 การกระตุ้นระบบตลาดผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร	ควรรจัดหาโอกาสในการเรียนรู้ให้แก่ชาวบ้านในพื้นที่ที่ปฏิบัติจริง โดยสร้างกิจกรรมเพื่อติดตามผลระยะยาวในพื้นที่ และกิจกรรมดังกล่าวคือการนำผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรจากการทำการเกษตรผสมผสานมาซื้อขายในตลาดชุมชน
	4.2 การปรับปรุงตลาดผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น	
5.การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน	5.1 การพัฒนาแหล่งน้ำ	เช่นเดียวกับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในการปรับปรุงคุณภาพชีวิต องค์ประกอบและกิจกรรมต่างๆสามารถเชื่อมโยงเข้ากับแผนพัฒนาตำบลและแผนของหน่วยงานอื่นๆที่เกี่ยวข้อง
	5.2 สิ่งอำนวยความสะดวกทางการเกษตร	

6.2.3 วิธีการขยายพื้นที่

(1) แนวคิดพื้นฐาน

ดังที่กล่าวไว้ในข้อ 6.1 ว่าการขยายพื้นที่จะกระทำในระดับตำบล ดังนั้นในการดำเนินงาน M/P จะเริ่มจากการคัดเลือกตำบลที่เป็นเป้าหมายและทำการวางแผนพัฒนาเชิงคุณภาพขึ้น จำนวนตำบลที่ตั้งเป้าไว้ในจังหวัดพะเยา แพร่ น่าน และพิษณุโลก มี 15, 42, 76 และ 17 ตำบลตามลำดับ โดยตำบลเป้าหมายอาจจะถูกเลือกในแผนดำเนินงาน M/P ซึ่งในแผนจะมีการคัดเลือกซ้ำเพื่อการพัฒนาพื้นที่และการพัฒนาเชิงคุณภาพ

วิธีในการคัดเลือกตำบลเป้าหมายมาจากบทเรียนที่ได้รับจากกิจกรรมนำร่อง

- ชั้นแรก เลือกจากพื้นที่ลุ่มน้ำที่สำคัญในจังหวัดโดยพิจารณาจากพื้นที่ลุ่มน้ำที่เอื้อประโยชน์ต่อองค์ประกอบ/กิจกรรมแผนการอนุรักษ์และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (ตัวอย่างเช่น เป็นการง่ายในการสร้างเครือข่ายป่าชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำและป่าเดียวกัน)

- เลือกกลุ่มตำบลที่ตั้งอยู่ในลุ่มน้ำเดียวกันก่อน
- หารือกับตำบลดังกล่าวก่อนทำการสำรวจข้อมูล
- ในการหารือกับทางตำบล ตัวแทนชาวบ้านจะต้องเข้าร่วมในการอภิปรายเกี่ยวกับแนวคิดและกรอบ M/P ในหัวข้อต่างๆดังนี้
 - (ก) วัตถุประสงค์ของ M/P
 - (ข) กรอบของแผนทั้ง 3 ส่วน (แผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ, การปรับปรุงคุณภาพชีวิต, และการพัฒนาการเกษตรอย่างยั่งยืน) กับแนวทางการมีส่วนร่วม
 - (ค) กลไกในการดำเนินงานรวมทั้งกระบวนการกระตุ้นให้ชาวบ้านเกิดการพัฒนาเชิงคุณภาพกับกระบวนการเรียนรู้ และความช่วยเหลือจากภายนอก
 - (ง) ความร่วมมือจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในกระบวนการ
- ระหว่างการหารืออาจมีการศึกษาดูงานจากพื้นที่ในโครงการนำร่องเพื่อเรียนรู้ประสบการณ์และผลตอบแทนที่ได้รับ
- ตำบลที่มีพื้นที่ติดกับตำบลเป้าหมายควรได้เข้าร่วมในการอภิปรายด้วย

ในการอภิปรายกับหน่วยงานต่างๆ สรุปได้ว่า การคัดเลือกตำบลเป้าหมายและให้ตำบลดังกล่าวร่วมกันดำเนินกิจกรรม M/P ในระยะยาวนั้นเป็นไปได้ยาก ดังนั้น จึงได้วางแผนให้มีการคัดเลือกตำบลในแผน M/P มีการติดตามความก้าวหน้ากิจกรรมในพื้นที่ตำบลที่ถูกเลือก และหาข้อสรุปในตำบลที่ถูกเลือก สรุปได้ว่าการดำเนินงาน M/P จะก้าวหน้าได้โดยการพัฒนาเชิงคุณภาพหรืออีกนัยหนึ่งก็คือการทดลองซ้ำในพื้นที่

(2) ความช่วยเหลือจากทรัพยากรท้องถิ่นและเครือข่ายชุมชนในกิจกรรมกลุ่ม

ในการพัฒนาพื้นที่ การส่งผ่านกิจกรรมที่มีความคล้ายคลึงกันไปยังชาวบ้านหรือพื้นที่ที่เกี่ยวข้องโดยการแสดงกระบวนการดำเนินงานกิจกรรมที่ได้พัฒนาในเชิงคุณภาพแล้วนั้นไม่ใช่เรื่องยาก ยิ่งไปกว่านั้น การพัฒนาพื้นที่ยังได้รับความช่วยเหลือจากการสร้างเครือข่ายกิจกรรมโดยกลุ่มกิจกรรมร่วมกับทรัพยากรบุคคลในพื้นที่ด้วย

เครือข่ายเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อช่วยให้ชาวบ้านสื่อสารและช่วยเหลือกันได้ง่ายขึ้น

กรอบที่ 4 ประสบการณ์จากโครงการนำร่อง

ในโครงการนำร่อง กลุ่มกิจกรรม “การทำของใช้ภายในบ้าน”, “ปลูกพืชผักสวนครัว” ได้ขยายผลผ่านการสนับสนุนในการประชุมเชิงปฏิบัติการระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ในจังหวัดพิษณุโลก เครือข่ายการจัดการป่าชุมชนได้ก่อตั้งขึ้นร่วมกับชุมชนใกล้เคียง และการแบ่งปันประสบการณ์ช่วยเสริมสร้างขีดความสามารถให้แก่สมาชิกคณะกรรมการป่าชุมชนด้วย

ควรแบ่งปันความรู้และทักษะที่ได้รับจากประสบการณ์การพัฒนาเชิงคุณภาพแก่พื้นที่อื่นๆเพื่อช่วยเหลือการดำเนินกิจกรรมในพื้นที่อื่น

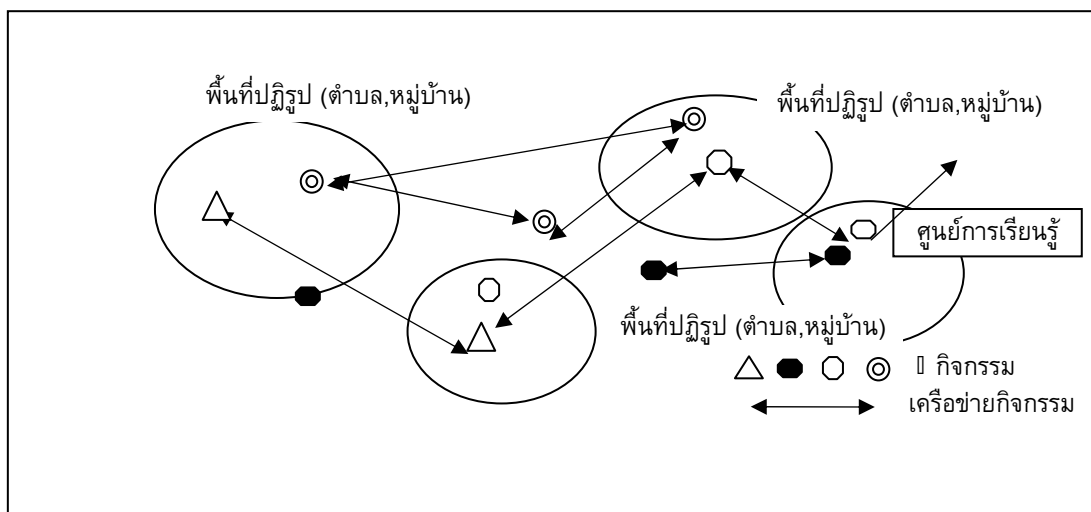
นอกจากนี้ ถ้าหมู่บ้านหรือชุมชนที่ดำเนินกิจกรรมอยู่สามารถประสานงานกับเครือข่ายทำหน้าที่เป็นศูนย์การเรียนรู้ได้ หมู่บ้านหรือชุมชนดังกล่าวจะมีหน้าที่เป็นศูนย์ส่งผ่านความรู้และแบ่งปันประสบการณ์ไปยังพื้นที่หรือหมู่บ้านใกล้เคียง

กรอบที่ 5 ประสบการณ์จากโครงการนำร่อง

ในโครงการนำร่อง เกษตรกรผู้ดำเนินกิจกรรม “การผลิตก๊าซชีวภาพ” จากมูลหมู ได้กลายเป็นศูนย์การเรียนรู้แสดงขั้นตอนการดำเนินงานให้แก่ชาวบ้านและขยายผลกิจกรรม ชาวบ้านที่สนใจกิจกรรมนี้จะได้รับความรู้และเรียนรู้ทักษะที่ศูนย์การเรียนรู้และนำไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่ของตนเอง ดังที่กล่าวไว้ข้างต้นว่า ศูนย์การเรียนรู้มีขึ้นเพื่อสนับสนุนกิจกรรมเดียวกันด้วยการแสดงให้เห็นถึงวิธีการและผลสำเร็จที่ได้จากกิจกรรม ถ้าพื้นที่/ชาวบ้าน/กลุ่มที่ทำกิจกรรมเดียวกันสามารถสร้างเครือข่ายและมีการเรียนรู้ร่วมกันก็จะทำให้การสนับสนุนกิจกรรมทำได้ง่ายขึ้นเช่นเดียวกับแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ตัวอย่างเช่น ชาวบ้านและคณะกรรมการป่าชุมชนที่ประสบปัญหาเดียวกันเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนและการใช้ประโยชน์จากป่า และร่วมกันหาทางแก้ไข สามารถสร้างเครือข่ายร่วมกันได้ โดยเครือข่ายจะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ถ้าชาวบ้านสามารถเรียนรู้และหารือร่วมกันเกี่ยวกับกิจกรรมเช่น “การตั้งกฎระเบียบป่าชุมชน” และ “การฟื้นฟูป่า” ได้ จะช่วยให้เกิดการสนับสนุนและขยายผลกิจกรรมได้ง่ายขึ้น

ประสบการณ์จากโครงการนำร่อง ชาวบ้าน/พื้นที่ ที่ดำเนินกิจกรรมมาก่อนสามารถกลายเป็น ศูนย์การเรียนรู้ในแผนการพัฒนาการเกษตร และ แผนการปรับปรุงคุณภาพชีวิต (การเกษตร เช่น เกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ ผลิตก๊าซชีวภาพ เกษตรกรผู้ปลูกพืชผักสวนครัว และกลุ่มกิจกรรมการทำของใช้ภายในบ้าน) ในแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ หมู่บ้าน/ชุมชนที่ดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์และการจัดการป่าชุมชนมาแล้วสามารถทำหน้าที่เป็นศูนย์เรียนรู้ได้ (เช่น ชุมชนในจังหวัด น่าน และพิษณุโลก)

ในการขยายเครือข่ายทำได้โดยการเยี่ยมชม ศึกษาดูงาน และแลกเปลี่ยนความรู้ในการประชุมผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และการประชุมเชิงปฏิบัติการ (ส.ป.ก.ส่วนกลางกำลังจัดทำรายชื่อทรัพยากรบุคคลในท้องถิ่นเพื่อสร้างเครือข่าย)

รูปที่ 6.2.1 รูปแบบการสนับสนุนในการพัฒนาพื้นที่กับเครือข่ายท้องถิ่น

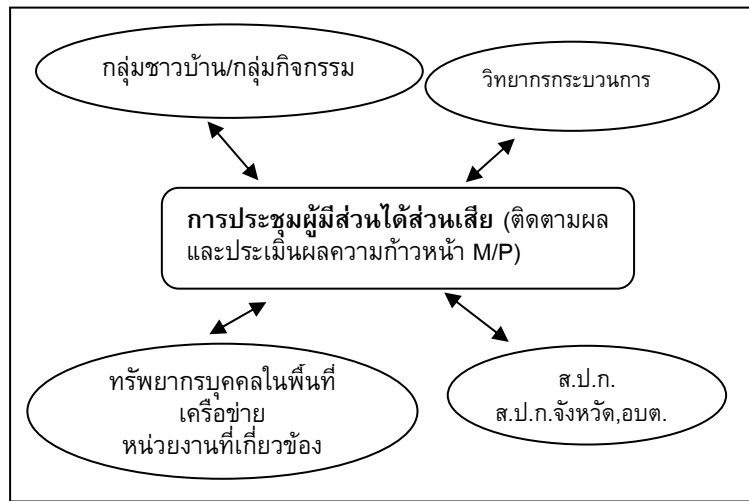
6.2.4 วิธีปฏิบัติการและจัดการดำเนินงาน M/P

ในกระบวนการดำเนินงาน M/P ได้ปฏิบัติและจัดการโดยความร่วมมือจากทุกระดับไม่ว่าจะเป็นระดับ ส่วนกลาง (ส.ป.ก.), ระดับจังหวัด (ส.ป.ก.จังหวัด), ระดับตำบล (อบต.), ระดับหมู่บ้านและกลุ่มกิจกรรม โดยในแต่ละองค์กรทำการจัดการและติดตามผลความก้าวหน้าของการดำเนินงานตามระดับของตนเองและ โครงสร้าง M/P และเนื่องจากการดำเนินงานได้ทำในหลายหมู่บ้านของตำบลเดียวกัน ดังนั้น การติดตามผล และประเมินผลจึงเป็นหน้าที่ของทั้งทางตำบล หมู่บ้าน และกลุ่มกิจกรรม ทาง ส.ป.ก.ส่วนกลางและ ส.ป.ก. จังหวัด จะให้ความช่วยเหลือทางด้านวิชาการและงบประมาณ โดยการติดตามผลในพื้นที่ทำโดย ส.ป.ก. จังหวัด ภายใต้ความสนับสนุนจาก ส.ป.ก.ส่วนกลาง และทาง ส.ป.ก.ส่วนกลางมีหน้าที่ติดตามความก้าวหน้า ของการดำเนินงาน M/P ใน 4 จังหวัด

ตารางที่ 6.2.4 หน้าที่หลักในการจัดการและปฏิบัติการ M/P ของภาครัฐทุกระดับ

องค์กร	หน้าที่หลักในกระบวนการปฏิบัติการ M/P
ระดับส่วนกลาง (ส.ป.ก.)	ติดตามความก้าวหน้าการดำเนินงาน M/P ใน 4 จังหวัด - ติดตามและประเมินผลความก้าวหน้าในการดำเนินงาน M/P ใน 4 จังหวัด - ให้ความช่วยเหลือในการพัฒนาเชิงคุณภาพแก่ตำบลต่างๆ
ระดับจังหวัด (ส.ป.ก.จังหวัด)	ติดตามความก้าวหน้าในการพัฒนาพื้นที่ ให้ความสนับสนุนในการพัฒนาเชิงคุณภาพแก่ตำบลต่างๆ - คัดเลือกตำบล - ติดตามผลและประเมินผลในการพัฒนาพื้นที่และการพัฒนาเชิงคุณภาพในตำบลต่างๆ
ระดับตำบล (อบต.)	ติดตามความก้าวหน้าในการการพัฒนาเชิงคุณภาพในตำบลต่างๆ - ติดตามและประเมินผลการส่งเสริมและขยายผลกิจกรรมในหมู่บ้าน เป้าหมาย
ระดับหมู่บ้าน	ติดตามความก้าวหน้าในการพัฒนาเชิงคุณภาพในหมู่บ้านต่างๆ - จัดกลุ่มกิจกรรม - ติดตามและประเมินผลความก้าวหน้ากระบวนการเรียนรู้ ทดลอง และฝึกปฏิบัติในกลุ่มกิจกรรมต่างๆ
ระดับกลุ่มกิจกรรม	ติดตามความก้าวหน้าของกิจกรรม - ติดตามและประเมินผลความก้าวหน้ากระบวนการเรียนรู้ ทดลอง และฝึกปฏิบัติ

การดำเนินงาน M/P ในทุกระดับ จัดทำภายใต้หลักการการจัดการ โครงการแบบครบวงจรและมีการ ติดตามผลและประเมินผลในทุก ระดับ (ดังรูปที่ 6.1.2) โดยการ ติดตามและประเมินผลในเชิง คุณภาพปฏิบัติตามแนวทางการ ติดตามผล

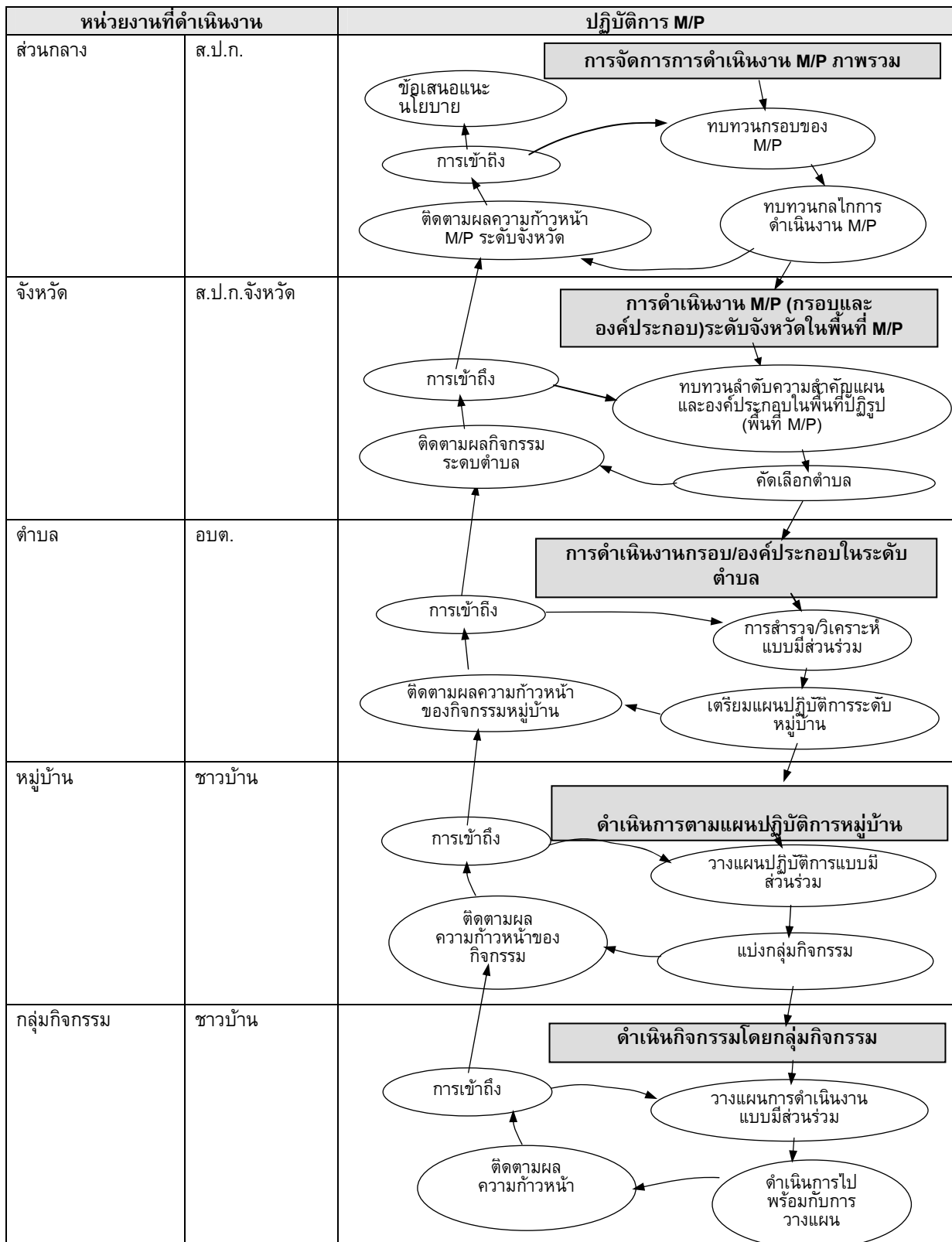
ในการประชุมผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย จะ มีการนำเอาความสำเร็จจากกรอบ/

องค์ประกอบและการปรับเปลี่ยนการดำเนินกิจกรรมในแต่ละระดับมาแบ่งปันข้อมูลระหว่างกัน

กรอบที่ 6 ประสพการณ์จากโครงการนำร่อง

ในโครงการนำร่อง การประชุมผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหรือการประชุมเชิงปฏิบัติการเช่น การประชุมประจำเดือน และการประชุมประจำ 3 เดือน จะมีการนำผลที่ได้และความก้าวหน้าในการดำเนินกิจกรรมมาแบ่งปันและ แลกเปลี่ยนข้อมูลความรู้ระหว่างผู้เข้าร่วม ในการประชุมและการประชุมเชิงปฏิบัติการนับว่าเป็นประโยชน์ ต่อการสนับสนุนและขยายผลกิจกรรมระหว่างผู้เข้าร่วมผ่านวิธีแลกเปลี่ยนความรู้ และยังช่วยสร้างเครือข่าย และเพิ่มขีดความสามารถแก่ผู้เข้าร่วมอีกด้วย

จุดประสงค์ของการประชุมผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีขึ้นเพื่อติดตามและประเมินผลความก้าวหน้าในการ ดำเนินงานM/P รวมทั้งได้รับรู้ถึงปัญหาและแนวทางแก้ไขที่มีในระหว่างดำเนินการ โดยคาดหวังว่าผู้เข้าร่วม คือผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย เช่น ส.ป.ก.ส่วนกลาง, ส.ป.ก.จังหวัด, อบต., หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง, วิทยากร กระบวนการ, ตัวแทนกลุ่มกิจกรรม และชาวบ้าน

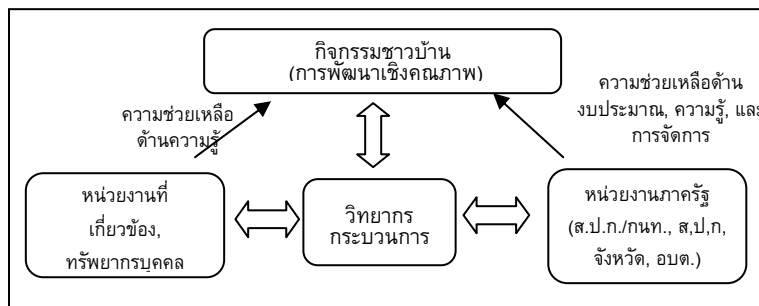
รูปที่ 6.2.2 การจัดการการดำเนินงานโครงการในแต่ละ หน่วยงานภาครัฐ/หมู่บ้าน/กลุ่มกิจกรรม

6.3 บทบาทของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการดำเนินงาน M/P

6.3.1 การดำเนินงาน M/P และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

การดำเนินงาน M/P ได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐ, หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง, ทรัพยากรบุคคลในพื้นที่, และวิทยากรกระบวนการ โดยบทบาทพื้นฐานขององค์กรดังกล่าวมีดังนี้

- หน่วยงานภาครัฐ เช่น ส.ป.ก., ส.ป.ก.จังหวัด, อบต. ให้ความช่วยเหลือตลอดกระบวนการพัฒนาเชิงคุณภาพ และการพัฒนาพื้นที่ด้วยการให้

ความช่วยเหลือด้านงบประมาณ, ความรู้, และการปฏิบัติการต่างๆโดยจัดการให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในกระบวนการดำเนินงาน M/P โดยหน่วยงานภาครัฐมีบทบาทหลักในการแสดงกรอบ M/P (แผน 3 ส่วน และกรอบ/องค์กรประกอบ) และให้ความช่วยเหลือด้านงบประมาณ

- หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและทรัพยากรบุคคลท้องถิ่นมีหน้าที่ในการให้ความช่วยเหลือด้านความรู้แก่ชาวบ้านในการพัฒนาเชิงคุณภาพ
- วิทยากรกระบวนการให้ความช่วยเหลือแก่ชาวบ้านโดยการประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐ, องค์กรที่เกี่ยวข้อง และทรัพยากรบุคคลในท้องถิ่น

บทบาทของผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียมีดังนี้

6.3.2 บทบาทของ ส.ป.ก. หน่วยงานภาครัฐ ชาวบ้าน และวิทยากรกระบวนการ

ส.ป.ก., ส.ป.ก.จังหวัด, และตำบลมีหน้าที่ในการติดตามความก้าวหน้าในการดำเนินงาน ดังที่กล่าวใน 6.2.4 โดยให้ความช่วยเหลือชาวบ้านในการพัฒนาเชิงคุณภาพผ่านการประสานงานกับวิทยากรกระบวนการ บทบาทของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีดังนี้ (ดูตารางที่ 6.3.1)

(1) ส.ป.ก.

องค์กรส่วนกลางอย่าง ส.ป.ก. มีหน้าที่รับผิดชอบในการปฏิบัติการและจัดการการดำเนินงาน M/P โดยภาพรวมในพื้นที่ 4 จังหวัด รวมไปถึงการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมและประชาสัมพันธ์ไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะหน้าที่หลักในแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติคือการหารือกับกรมป่าไม้ในเบื้องต้นเพื่อประสานงาน ในโครงการนาร่อง ซึ่งการประสานงานกับป่าไม้ควรจัดทำทั้งใน 4 จังหวัดเพื่อเป็นการส่งเสริมกิจกรรมการอนุรักษ์ในป่าชุมชนเป้าหมาย ทั้งนี้ควรอธิบายใจความสำคัญของ M/P ให้ทางกรมป่าไม้

ทราบก่อนเริ่มดำเนินงาน ถ้ามีการประสานงานก่อนเริ่มดำเนินงานจะทำให้ชาวบ้านดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์และการจัดการในพื้นที่ป่าของตนเองได้ง่ายยิ่งขึ้น การประชาสัมพันธ์ไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเช่น กรมพัฒนาที่ดิน และกรมส่งเสริมการเกษตร ก็เป็นภารกิจสำคัญของหน่วยงานภาครัฐส่วนกลางเช่นเดียวกัน

(2) กนท.

กนท. เป็นผู้ตรวจสอบและเสนอแนะแผนพัฒนาและนโยบาย โดยนำบทเรียนที่ได้จากการสังเกตในกระบวนการติดตามและประเมินผลมาใส่ในกลยุทธ์การพัฒนาและนโยบายของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

(3) ส.ป.ก.จังหวัด

ส.ป.ก.จังหวัด มีหน้าที่หลักในการปฏิบัติการและจัดการการดำเนินงาน M/P ระดับจังหวัด รวมไปถึงการคัดเลือกตำบลเป้าหมายเพื่อการขยายพื้นที่, ติดตามผลและประเมินผลความก้าวหน้าในการดำเนินงาน M/P ส.ป.ก.จังหวัดควรประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับจังหวัดเพื่อดำเนินการตามแผน M/P (ตัวอย่างเช่น กิจกรรมในองค์ประกอบการฟื้นฟูป่า เช่น “การทำแนวกันไฟ” สามารถประสานงานร่วมกับ อบต.) ส.ป.ก.จังหวัดควรสนับสนุนด้านวิชาการและงบประมาณที่จำเป็นในกระบวนการพัฒนาเชิงคุณภาพแก่ชาวบ้านโดยประสานงานกับวิทยากรกระบวนการ และในกระบวนการขยายพื้นที่ดำเนินงาน ส.ป.ก.จังหวัดควรสนับสนุนกระบวนการสร้างเครือข่ายร่วมกับทรัพยากรบุคคลในพื้นที่และให้โอกาสการเรียนรู้เพื่อเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งของบุคลากรเช่นกัน

(4) ตำบล (อบต.)

ตำบลมีหน้าที่ให้ความช่วยเหลือในการปฏิบัติการพัฒนาเชิงคุณภาพ ในแผนอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ทางตำบลจะมีหน้าที่ในการนำกิจกรรมเช่น “การกำหนดแนวเขตป่าให้ชัดเจน”, “การทำแนวกันไฟ”, และ “การทำฝายชะลอน้ำขนาดเล็ก” ไปรวมไว้ในแผนพัฒนาระดับตำบล และให้ความช่วยเหลือด้านวิชาการและงบประมาณในการทำกิจกรรมด้วย นอกจากนี้ยังมีหน้าที่ในการสนับสนุนกิจกรรมรวมในแผนพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ

(5) ชาวบ้านและวิทยากรกระบวนการ

ชาวบ้านเป็นกลไกสำคัญในการดำเนินกิจกรรมและเข้าร่วมกระบวนการต่างๆในการเรียนรู้ ทดลอง และฝึกปฏิบัติ วิทยากรกระบวนการควรมีส่วนในการสนับสนุนกระตุ้นให้ชาวบ้านเกิดการพัฒนาเชิงคุณภาพโดยร่วมมือกับ ส.ป.ก.จังหวัด และตำบล

**ตารางที่ 6.3.1 หน้าที่หลักของหน่วยงานภาครัฐ/วิทยากรกระบวนการ และกิจกรรมของชาวบ้าน
ในการดำเนินงาน M/P**

หน่วยงาน	บทบาทที่คาดหวัง
ส่วนกลาง (ส.ป.ก.)	<ul style="list-style-type: none"> - กำหนดเงื่อนไขการจัดการ (งบประมาณและสถาบัน) ในการดำเนินงาน M/P - เผยแพร่แนวคิด M/P และข้อมูลที่เกี่ยวข้อง - ประสานงานกับหน่วยงานอื่นในการดำเนินงาน M/P - จัดการการดำเนินงาน M/P โดยภาพรวมในพื้นที่ 4 จังหวัด - จัดทำงบประมาณในการดำเนินงาน M/P - กำหนดโครงสร้างการจัดการดำเนินงาน M/P - ให้ความรู้แก่บุคลากรในการดำเนินงาน M/P - จัดจ้างวิทยากรกระบวนการและให้ความรู้ - เสนอแนะนโยบายที่ได้จากการติดตามผลและประเมินผลการดำเนินงาน M/P
ส่วนกลาง (กนท.)	<ul style="list-style-type: none"> - จัดทำนโยบายในความสอดคล้องกับผลที่ได้จากการติดตามและประเมินผล
จังหวัด (ส.ป.ก.จังหวัด)	<ul style="list-style-type: none"> - คัดเลือกตำบลเป้าหมายเพื่อการดำเนินงาน M/P - สร้างความเข้าใจเบื้องต้นให้แก่ตำบลต่างๆในการดำเนินงาน M/P - ร่วมมือและประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการดำเนินงาน M/P - ให้ความช่วยเหลือในการจัดการการพัฒนาเชิงคุณภาพในตำบลต่างๆ - ให้คำปรึกษาและความรู้แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการดำเนินงาน M/P และการประสานงาน - สร้างเครือข่ายกิจกรรม - เข้าร่วมในกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้าน (เช่น การศึกษาดูงาน) - จัดการประชุมผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย - ให้คำแนะนำเกี่ยวกับนโยบายการจัดการของหน่วยงานส่วนกลางที่ได้จากการประเมินผลความก้าวหน้า M/P
ตำบล (อบต.)	<ul style="list-style-type: none"> - ให้คำปรึกษาและประสานงานกับระดับจังหวัด (ส.ป.ก.จังหวัด) ในการดำเนินงาน M/P - ให้คำปรึกษาเบื้องต้นในการดำเนินงาน M/P แก่ชุมชนหมู่บ้านที่เกี่ยวข้อง - ทบทวนกรอบ/องค์ประกอบและจัดทำแผนกิจกรรม - จัดทำงบประมาณในการทำกิจกรรม (เช่น การสร้างฝายชะลอน้ำขนาดเล็ก, การทำแนวกันไฟ, การทำแนวเขตป่าให้ชัดเจน) - กำหนดแผนกิจกรรมร่วมกับแผนพัฒนาตำบล - จัดหาโอกาสในการเรียนรู้ให้แก่ชุมชน/ชาวบ้าน - ติดตามผลและประเมินผลปฏิบัติการ M/P - ปรึกษากับเครือข่ายและบุคลากรท้องถิ่นเพื่อการเรียนรู้ - เข้าร่วมการประชุมผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย - เสนอแนะนโยบายต่อ ส.ป.ก.จังหวัด จากการประเมินผลความก้าวหน้า M/P
ชาวบ้าน	<ul style="list-style-type: none"> - เตรียมแผนพัฒนาชุมชนและแผนปฏิบัติการ - มีส่วนร่วมในการพัฒนาเชิงคุณภาพ - รวบรวมชาวบ้านให้เข้าร่วมกิจกรรมในการพัฒนาเชิงคุณภาพตามแผนปฏิบัติการ - ติดตามและประเมินผลกิจกรรมโดยกลุ่มกิจกรรม - ทบทวนและปรับปรุงแผนปฏิบัติการจากการประเมินผลกิจกรรม - เสนอแนะแผนกิจกรรมในแผนพัฒนาตำบล - เข้าร่วมในโอกาสในการเรียนรู้ต่างๆและการทดลอง/ฝึกปฏิบัติ - เข้าร่วมกิจกรรมร่วมและกิจกรรมในแผน (เช่น การจัดตั้งป่าชุมชน และการทำแนวกันไฟ) - เข้าร่วมการติดตามและประเมินผลกิจกรรม
วิทยากรกระบวนการ	<ul style="list-style-type: none"> - ให้ความช่วยเหลือในกระบวนการ วางแผนออกแบบ/ฝึกปฏิบัติ/ติดตามผล - ช่วยเตรียมแผนพัฒนาชุมชนและกระบวนการพัฒนาเชิงคุณภาพ - ประสานงานด้านโอกาสในการเรียนรู้และให้ความรู้ในการพัฒนาเชิงคุณภาพ - ให้คำปรึกษาและประสานงานโอกาสในการเรียนรู้กับระดับจังหวัด, ตำบล, หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง, และเครือข่าย - เข้าร่วมในการประชุมผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย - ให้ความช่วยเหลือในการจัดกิจกรรมกลุ่มของชาวบ้าน

6.3.3 บทบาทของหน่วยงานภาครัฐและทรัพยากรบุคคลท้องถิ่น

(1) จัดตั้งระบบความสนับสนุนที่ยืดหยุ่นได้

จากการดำเนินโครงการนำร่อง ความสนับสนุนด้านวิชาการจากภายนอก เช่น การให้โอกาสในการเรียนรู้ และศึกษาข้อมูลและเทคนิคต่างๆจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและทรัพยากรบุคคลท้องถิ่น จะต้องมีการวางแผนและดำเนินการอย่างยืดหยุ่นโดยขึ้นอยู่กับความต้องการชาวบ้านและสภาพพื้นที่ ดังนั้น ในการดำเนินงาน M/P ทางหน่วยงานภาครัฐในระดับจังหวัดจะต้องจัดระบบความสนับสนุนด้านวิชาการที่มีความยืดหยุ่น เมื่อพิจารณาจากบทเรียนที่ได้รับจากโครงการนำร่อง วิธีให้ความช่วยเหลือด้านความรู้ในกรอบของระบบบริหารปัจจุบันควรมีความยืดหยุ่นและควรวางแผนจากระดับความรู้ของชาวบ้าน โดยการให้ความช่วยเหลือจะมีขึ้นเมื่อชาวบ้านต้องการในกระบวนการพัฒนาเชิงคุณภาพ

กรอบที่ 7 ประสพการณ์จากโครงการนำร่อง

เนื่องจากการประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐในประเทศไทยทำไม่่ง่าย ซึ่งโครงการนำร่อง ไม่ได้มีการวางแผนขอความสนับสนุนและระยะเวลาของการสนับสนุนไว้ล่วงหน้า ต่อเมื่อปรากฏว่าชาวบ้านต้องการความสนับสนุนตามระยะเวลาอันควร ก็ได้นำมาอภิปรายกับองค์กร และดำเนินการในการให้ความสนับสนุนอย่างยืดหยุ่นตามความก้าวหน้าของกิจกรรม (ตัวอย่างเช่น ในแผนอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติในโครงการนำร่อง เมื่อชาวบ้านได้ประชุมอภิปรายกับเจ้าหน้าที่อุทยานทำให้เจ้าหน้าที่ได้ตระหนักถึงความสำคัญในบางกิจกรรมเช่น “การสร้างฝายชะลอน้ำขนาดเล็ก” ดังนั้นชาวบ้านจึงได้รับความสนับสนุนตามความจำเป็นในการดำเนินกิจกรรม

(2) บทบาทของหน่วยงานภาครัฐ, หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและทรัพยากรบุคคลท้องถิ่นในความสนับสนุนด้านวิชาการ

ความสนับสนุนด้านวิชาการเพื่อให้ชาวบ้านได้รับความรู้และทักษะเป็นสิ่งจำเป็นในกระบวนการการเรียนรู้ ทดลองและฝึกปฏิบัติ ในการให้ความสนับสนุนควรคำนึงถึงระดับความรู้ของชาวบ้านและสภาพพื้นที่เป้าหมาย ซึ่งความสนับสนุนและหน้าที่ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในแต่ละองค์ประกอบได้สรุปไว้ในตาราง 6.3.2 (การประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและวิธีในการให้ความสนับสนุนไม่ได้กำหนดตายตัว ในการประชุมผู้มีส่วนได้ส่วนเสียควรเข้าใจถึงการสนับสนุนและการประสานงาน แม้ว่าในตารางได้แสดงถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่สำคัญและประเภทการสนับสนุน แต่ในการดำเนินการต้องขึ้นอยู่กับความต้องการท้องถิ่นและขีดความสามารถขององค์กรด้วย)

ในโครงการนำร่อง ความสนับสนุนด้านความรู้จาก กรมพัฒนาที่ดิน, กรมป่าไม้, ศูนย์การเรียนรู้กรมป่าไม้, ชุมชนพื้นที่ที่เคยปฏิบัติกิจกรรม, หน่วยงานที่เกี่ยวข้องระดับจังหวัด และทรัพยากรบุคคลท้องถิ่นมีหน้าที่ในการส่งเสริมกิจกรรมให้เป็นไปตามแผนการจัดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ในขณะเดียวกัน ความรู้จากทรัพยากรบุคคลท้องถิ่นเช่น เกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์, เกษตรกรผู้ทำการเกษตรอินทรีย์ และมหาวิทยาลัย จะช่วยส่งเสริมกิจกรรมในแผนการปรับปรุงคุณภาพชีวิตและแผนการพัฒนากิจกรรมอย่างยั่งยืน ซึ่งความ

สนับสนุนจากองค์กรและทรัพยากรบุคคลท้องถิ่นเหล่านี้จะช่วยต่อยอดกิจกรรมจนสามารถปฏิบัติได้ในพื้นที่ของตนเอง

ตารางที่ 6.3.2 การช่วยเหลือด้านความรู้จากหน่วยงานภาครัฐ, หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและทรัพยากรบุคคลท้องถิ่น

กรอบ/องค์ประกอบ	ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	บทบาทของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย
การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ		
1. การใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์ป่า		
1.1 การใช้ประโยชน์ผลิตภัณฑ์อาหาร	หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับ กรมป่าไม้ (ศูนย์การเรียนรู้ทรัพยากรป่า), ประชาชนท้องถิ่น	จำแนกประเภทผลิตภัณฑ์ที่ใช้เป็นอาหารในพื้นที่ภาคเหนือ (เช่น หน่อไม้, เห็ด, และสมุนไพร) ให้ความรู้และในการจัดการทรัพยากรป่าและใช้อย่างยั่งยืน
1.2 การใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์ที่ไม่ใช่อาหาร	ทรัพยากรบุคคลท้องถิ่น, กรมป่าไม้, ชุมชนที่ชำนาญกิจกรรมดังกล่าว	ให้ความรู้และทักษะในการใช้ประโยชน์ผลิตภัณฑ์ที่ไม่ใช่อาหารอย่างมีประสิทธิภาพ (เช่น พืชที่ตายแล้ว, หน่อไม้, ถ่านหิน, นำสัมนวันไม้)
2. การจัดการทรัพยากรป่า		
2.1 การจัดตั้งป่าชุมชน	กรมป่าไม้, คณะกรรมการการจัดการป่าชุมชน	แนะนำกฎระเบียบในการจัดการป่าชุมชน, การลงทะเบียนป่าชุมชนกับกรมป่าไม้, บทเรียนในการก่อตั้งป่าชุมชน, ความช่วยเหลือในการจัดทำวิธีการ
2.2 การจัดการป่าชุมชน	กรมป่าไม้, คณะกรรมการการจัดการป่าชุมชน	ยกระดับคณะกรรมการป่าชุมชน, ตั้งกฎระเบียบและปรับปรุงการดำเนินงาน การเรียนรู้/ทดลอง/ฝึกปฏิบัติเกี่ยวกับการตั้งกฎเพื่อใช้ประโยชน์ให้เกิดผลและใช้ประโยชน์จากป่าอย่างยั่งยืน
2.3 การตระหนักถึงคุณค่าป่า	กรมป่าไม้, หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง, ประชาชนท้องถิ่น, พระสงฆ์, ทรัพยากรบุคคลท้องถิ่น, องค์กรพัฒนาเอกชน	จำแนกพันธุ์สัตว์และพืชที่มีประโยชน์ในป่าได้, ดำเนินการสำรวจพื้นที่ร่วมกัน, เรียนรู้เพื่อเชื่อมโยงกิจกรรมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเข้ากับการดำเนินชีวิตและการทำการเกษตร, การปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์, การเรียนรู้ในพื้นที่ที่มีการจำแนกทรัพยากรป่า และชุมชนที่มีการอนุรักษ์พันธุ์พืชและสัตว์ป่า
3. การฟื้นฟูป่า		
3.1 การฟื้นฟูป่า	กรมป่าไม้, ส.ป.ก. จังหวัด, อบต., และพื้นที่ป่าชุมชนที่ผ่านกิจกรรมมาแล้ว	แนะนำความรู้และทักษะเกี่ยวกับการเพาะกล้า, การทำแนวกันไฟ, รวบรวมผู้สังเกตการณ์ป่าชุมชน, ประสานงานกับพื้นที่ป่าใกล้เคียง, จัดหาโอกาสในการเรียนรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์และจัดการ, และใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าที่เสื่อมโทรม
3.2 การกำหนดแนวเขตป่า	กรมป่าไม้, อบต.	เสนอให้มีการทำแนวเขตป่าชุมชนให้ชัดเจน, เข้าร่วมกิจกรรมสำรวจพร้อมกับชาวบ้าน
4. อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ		
4.1 การอนุรักษ์ดิน	กรมพัฒนาที่ดิน, กรมส่งเสริมการเกษตร, กรมป่าไม้, มหาวิทยาลัย, แปลงทดลองเกษตรกร, ทรัพยากรบุคคลท้องถิ่น	แนะนำการทำปุ๋ยอินทรีย์เพื่อใช้ในการปรับปรุงดิน, การทำการเกษตรแบบอนุรักษ์ดินในพื้นที่ลาดชัน (การปลูกพืชหลายชนิด, พืชคลุมดิน, พืชป้องกันการพังทลาย), แนะนำกรณีตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จและจัดให้มีโอกาสในการเรียนรู้, การศึกษาดูงาน, ให้ความช่วยเหลือในการจัดทำนโยบายและนำไปประยุกต์ใช้
4.2 การอนุรักษ์น้ำ	อบต., กรมป่าไม้, กรมพัฒนาที่ดิน, พื้นที่ป่าชุมชน, อบจ., กรมชลประทาน	อนุรักษ์แหล่งน้ำ (เช่น การปลูกป่า, การฟื้นฟูป่า), การสร้างฝายชะลอน้ำและขุดลอกคูคลอง, เรียนรู้/ฝึกปฏิบัติในการจัดการและบำรุงรักษา

กรอบ/องค์ประกอบ	ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	บทบาทของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย
แผนการปรับปรุงคุณภาพชีวิต		
1. การปรับปรุงคุณภาพชีวิต		
1.1 การสร้างรายได้ที่ไม่ได้มาจากภาคการเกษตร	ทรัพยากรบุคคล ท้องถิ่น, องค์กรพัฒนาเอกชน, อบต., แผนพัฒนาชุมชน	ช่วยเหลือในการสร้างโอกาสในการเรียนรู้เพื่อการสร้างรายได้ที่ไม่ได้มาจากภาคการเกษตรจากวัสดุท้องถิ่น (การทอผ้า, การทำดอกไม้เทียม, และงานไม้) และสนับสนุนด้านงบประมาณ
1.2 การลดค่าใช้จ่าย	ทรัพยากรบุคคล ท้องถิ่น	กิจกรรมที่จำเป็นในการลดค่าใช้จ่ายเพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิต (การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่และทำของใช้ภายในบ้านขึ้น)
1.3 การประหยัดพลังงาน	ทรัพยากรบุคคล ท้องถิ่น	จัดทำแนวทางในการประหยัดพลังงานเพื่อลดค่าใช้จ่าย, สำรองทรัพยากรในพื้นที่, ต้นสบู่ดำ, เต้าเผาประสิทธิภาพสูง, การใช้ประโยชน์จากน้ำมันไบโอดีเซล
2. การพัฒนากองทุน		
2.1 การพัฒนาการเข้าถึงเงินกองทุน	อบต., ทรัพยากรบุคคลท้องถิ่น	พัฒนากองทุนเพื่อการออม, สวัสดิการ, และการเกษตร
3. การปรับปรุงสุขภาพและสวัสดิการ		
3.1 การปรับปรุงสุขภาพ	อบต., อนามัยตำบล	กิจกรรมเพื่อปรับปรุงสุขภาพ/สวัสดิการของชาวบ้านโดยร่วมมือกับหมอชาวบ้าน
3.2 การเผยแพร่วัฒนธรรม	อบต., ปราชญ์ท้องถิ่น	สืบสานประเพณี, ความเชื่อท้องถิ่น และพิธีกรรมบูชาผีต้นน้ำ
4. การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน		
4.1 สาธารณูปโภค	อบต., หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน	สำรวจและให้การสนับสนุนด้านสาธารณูปโภค (เช่น การไฟฟ้าและการประปา) และปัจจัยในการดำรงชีวิต (น้ำดื่ม/ระบบท่อน้ำเสีย)
4.2 การปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่		
แผนพัฒนาการเกษตร		
1. การเกษตร		
1.1 การเพาะปลูก	กรมพัฒนาที่ดิน, กรมส่งเสริมการเกษตร	เรียนรู้/ฝึกปฏิบัติจากความรู้เกี่ยวกับการเพาะปลูก, แนะนำพืชที่ใช้บริโภคในครัวเรือนและปศุสัตว์สำหรับข้าว, แนะนำความรู้/ทักษะในการเพาะปลูกที่ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรท้องถิ่น
1.2 การปรับปรุงเทคโนโลยีทางการเกษตร	ทรัพยากรบุคคล ท้องถิ่น, มหาวิทยาลัย, กรมพัฒนาการเกษตร, DOA	แนะนำวิธีการทำการเกษตรที่ช่วยลดต้นทุน, การเกษตรอินทรีย์, การเกษตรผสมผสาน, การจัดหาโอกาสในการเรียนรู้, การขยายพันธุ์อย่างเหมาะสม, และวิธีปลูกพืชที่เหมาะสมกับดินและอากาศ
2. การพัฒนาการเลี้ยงสัตว์		
2.1 การเลี้ยงสัตว์	ทรัพยากรบุคคล ท้องถิ่น, กรมปศุสัตว์, กรมประมง, กรมพัฒนาที่ดิน, กรมส่งเสริมการเกษตร	แนะนำการพัฒนากองทุนในกรณีของการเลี้ยงสัตว์/ปลา ขนาดย่อม (การเพาะพันธุ์ปลา, ไก่, หมู, วัว, กบ), แนะนำความรู้ที่เหมาะสมกับชุมชน, แนะนำกรณีตัวอย่าง, จัดหาโอกาสในการเรียนรู้, ให้การสนับสนุนในการทดลอง/ฝึกปฏิบัติ, แนะนำความรู้ในการผสมเทียม, การใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างยั่งยืน, การผลิตอาหารสัตว์เพื่อใช้ในฤดูแล้ง
2.2 การผลิตอาหารสัตว์		
3. การแปรรูปผลิตภัณฑ์สัตว์		
3.1 การแปรรูปผลิตภัณฑ์พืช	ทรัพยากรบุคคล ท้องถิ่น, กรมส่งเสริมการเกษตร, กรมวิชาการเกษตร, อบต.	แนะนำความรู้ที่ประยุกต์ใช้ในการแปรรูปผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น (ข้าว, พริก, มันสำปะหลัง) ให้ความรู้/ทักษะในการทำข้าวกล้อง, เครื่องดื่มแอลกอฮอล์, น้ำผลไม้, การใช้ประโยชน์จากฟางข้าวและแกลบ
3.2 การแปรรูปผลิตภัณฑ์สัตว์	ทรัพยากรบุคคล ท้องถิ่น, กรมปศุสัตว์, อบต.	แนะนำความรู้ที่เหมาะสมในการแปรรูปผลิตภัณฑ์สัตว์ (การทำน้ำปลาและการแปรรูปเนื้อสัตว์)

ส่วนที่ 1 แผนแม่บทระดับจังหวัด (M/P)

กรอบ/องค์ประกอบ	ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	บทบาทของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย
4.การตลาด		
4.1 กระตุ้นระบบตลาด ผลิตภัณฑ์ทาง การเกษตร	ทรัพยากรบุคคล ท้องถิ่น, พื้นที่ผ่าน กิจกรรมนี้แล้ว, แผนพัฒนาชุมชน	จัดหาโอกาสในการเรียนรู้ในการพัฒนาการตลาด (ตลาดชุมชน) และ ความช่วยเหลือด้านความรู้ในกิจกรรมการพัฒนาการตลาด
4.2 ปรับปรุงระบบ ตลาดผลิตภัณฑ์ ท้องถิ่น		
5. การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน		
5.1 การพัฒนาแหล่งน้ำ	อบต., กรม ชลประทาน	ให้ความช่วยเหลือร่วมกับองค์กรที่เกี่ยวข้องในการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น แหล่งน้ำในพื้นที่การเกษตร และคลอง
5.2 สิ่งอำนวยความสะดวกทาง การเกษตร	อบต., ส.ป.ก.จังหวัด	ให้ความช่วยเหลือร่วมกับองค์กรที่เกี่ยวข้องในการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ถนนลำเลียงพืชผลในไร่นา

6.3.4 บทบาทของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการส่งเสริมแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

กรอบ/องค์ประกอบ/กิจกรรมในแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติควรดำเนินการร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เช่น กรมป่าไม้, อบต., ผู้นำเกษตรกรในพื้นที่/ชุมชน และชาวบ้าน เพื่อตระหนักถึงกิจกรรม, ความรับผิดชอบ และบทบาทของหน่วยงาน/บุคคลดังกล่าว ซึ่งมีบทบาทสำคัญดังนี้

- ส.ป.ก.จังหวัด และทรัพยากร/ป่าไม้จังหวัด ควรจัดการศึกษาดูงาน (เช่น การศึกษาดูงานที่ศูนย์การเรียนรู้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ จังหวัดเชียงใหม่) และจัดหาโอกาสในการเรียนรู้ให้แก่ชาวบ้านเพื่อกระตุ้นให้ชาวบ้านสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติ
- ทรัพยากรและป่าไม้จังหวัดควรให้ข้อมูลและความสนับสนุนในการนำเสนอองค์ประกอบ/กิจกรรม เช่น “การทำแนวเขตป่าให้ชัดเจน”, “การใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์อาหาร”, “การตระหนักถึงคุณค่าป่า”, “การสร้างฝายชะลอน้ำ” ให้อยู่ในองค์ประกอบของการอนุรักษ์น้ำ นอกจากนี้ ป่าไม้, ส.ป.ก. จังหวัด, และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรแนะนำให้มีการศึกษาดูงานในพื้นที่ที่ประสบความสำเร็จในกิจกรรมดังกล่าวเพื่อให้เห็นภาพความสำเร็จในอนาคต กรมป่าไม้ควรประสานงานกับ ส.ป.ก.จังหวัดในการทำกิจกรรมการปลูกป่า เช่น แจกต้นกล้าในการปลูกป่า
- เพื่อส่งเสริมและขยายผลกิจกรรม “การปฏิบัติทางการเกษตรเพื่อป้องกันการพังทลายของดิน” หน่วยงานที่รับผิดชอบ เช่น กรมพัฒนาที่ดิน, กรมส่งเสริมการเกษตร, และมหาวิทยาลัยควรจัดให้มีการศึกษาดูงานและโอกาสในการเรียนรู้ในพื้นที่ที่ชาวบ้านสามารถเรียนรู้ในทางปฏิบัติได้และเพิ่มแรงจูงใจให้ชาวบ้านได้ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ความช่วยเหลือทั้งด้านความรู้และงบประมาณเพื่อชาวบ้านได้ประยุกต์กิจกรรม “การปฏิบัติทางการเกษตรเพื่อป้องกันการพังทลายของดิน” มาใช้ในพื้นที่ของตนเอง
- ตำบลที่เกี่ยวข้องควรรวมกิจกรรม เช่น “การสร้างฝายชะลอน้ำ” และ “การทำแนวกันไฟ” ไว้ในแผนพัฒนาตำบลและให้การสนับสนุนด้านงบประมาณแก่กิจกรรมที่ทำเป็นประจำทุกปี

- ผู้นำอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการในหมู่บ้านและชุมชนต่างๆ ควรกระตุ้นให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมร่วมและนำไปใช้ในพื้นที่ของตนเอง
- กรมชลประทานควรศึกษาแนวทางที่เป็นไปได้ในการพัฒนาแหล่งน้ำและสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการอนุรักษ์น้ำในพื้นที่ที่ปฏิบัติตามความประสงค์ของ ส.ป.ก.จังหวัด และ อบต.

6.4 การดำเนินงานโครงการตามแผนแม่บทระดับจังหวัด (M/P)

6.4.1 แผนการดำเนินงานโครงการในภาพต่าง ๆ

การดำเนินโครงการในรอบ M/P ขึ้นอยู่กับแหล่งเงินทุนต่างๆ ซึ่งการดำเนินงานจะประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ได้ก็ต้องมาจากความสำเร็จในการพัฒนาพื้นที่และการพัฒนาเชิงคุณภาพ ทั้งนี้ ความก้าวหน้าการดำเนินงานตาม M/P ขึ้นอยู่กับจำนวนเงินทุนในการดำเนินงาน และยังมีผลกระทบต่อขั้นตอนการดำเนินงานด้วย ซึ่งในสถานการณ์ปัจจุบัน ส.ป.ก.ส่วนกลางเป็นแกนหลักในการจัดระบบการดำเนินงานโครงการ ซึ่งจำเป็นต้องพึ่งเงินงบประมาณ ดังนั้นการวางแผนดำเนินงานจึงสามารถจัดทำได้ 3 ภาพจำลอง ดังนี้

ภาพจำลองที่ 1: ไม่มีเงินทุนให้

ส.ป.ก.จังหวัดอาจใช้ประโยชน์ M/P เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนา โดยใช้พื้นที่โครงการนำร่องทำหน้าที่เป็นพื้นที่ต้นแบบหรือศูนย์การเรียนรู้ และ ส.ป.ก.ส่วนกลางอาจส่งเสริมการพัฒนาในพื้นที่ปฏิรูปในจังหวัดโดยใช้งบประมาณประจำที่มี แต่เนื่องจากงบประมาณประจำที่ได้มีอยู่จำกัด จำนวนตำบลที่สามารถดำเนินกิจกรรมได้จึงไม่แน่นอน ดังนั้น การพัฒนาเชิงคุณภาพจึงทำได้แค่บางกิจกรรมซึ่งต้องอาศัยเงินทุนส่วนตัวของเกษตรกรและงบประมาณของ อบต.ที่มีอยู่อย่างจำกัด ความก้าวหน้าในการพัฒนาพื้นที่อาจทำได้ยากและการบรรลุวัตถุประสงค์อยู่ในเกณฑ์ต่ำ

ภาพจำลองที่ 2: ผสมผสาน M/P ไว้กับแผนที่ ส.ป.ก.ส่วนกลางดำเนินการอยู่

แนวคิด M/P ได้ผสมผสานไว้ในแผนที่ ส.ป.ก.ส่วนกลางดำเนินการอยู่ เช่น “นิคมเศรษฐกิจพอเพียง”, “ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง”, และ “เครือข่ายปราชญ์ท้องถิ่น” โดยแผนการปรับปรุงคุณภาพชีวิต/การพัฒนาการเกษตรอย่างยั่งยืนสามารถสะท้อนแผนของ ส.ป.ก.ดังกล่าวได้ อย่างไรก็ตาม แผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติควรรวมไว้ในแผน ส.ป.ก. ด้วย นอกจากนี้ การดำเนินกิจกรรม “นิคมเศรษฐกิจพอเพียง” ควรมีการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เพื่อแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติตามพื้นที่ M/P code และลุ่มน้ำ นอกจากนี้ การจ้างวิทยากรกระบวนการเป็นสิ่งจำเป็นในการดำเนินงานตามหลักการของ M/P อย่างไรก็ตาม ความสำเร็จ/ผลกระทบจากการดำเนินการในระดับตำบลมีข้อจำกัดเช่นกัน

ภาพจำลองที่ 3: จัดสรรงบประมาณพิเศษเพื่อดำเนินงาน M/P พร้อมกำหนดการดำเนินงานตามปีเป้าหมาย

ในความมุ่งมั่นของการดำเนินงานตาม M/P ที่จะให้บรรลุวัตถุประสงค์ในปีที่ตั้งเป้าไว้ จะต้องดำเนินงานในลักษณะโครงการพิเศษ ซึ่งมีประสิทธิภาพกว่าภาพจำลองที่ 1 และ 2 เช่น ถ้าตั้งเป้าในการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ภายใน 10 ปี การพัฒนาพื้นที่อาจวางแผนโดยเริ่มจากพัฒนาพื้นที่ 4 ถึง 5 ตำบลต่อปีในแต่ละจังหวัด เนื่องจากขั้นตอนการดำเนินงานโครงการดังกล่าวมีมากกว่าในโครงการนำร่อง ส.ป.ก. ส่วนกลางอาจไม่สามารถปฏิบัติได้จากงบประมาณปกติ ดังนั้นงบประมาณพิเศษจึงเป็นสิ่งจำเป็น และถ้าพิจารณาจากระดับความคาดหวังของโครงการและขีดความสามารถในการดำเนินงานของ ส.ป.ก. แล้ว ควรจัดตั้งหน่วยงานพิเศษที่ทำหน้าที่ดำเนินงานโครงการนี้อย่างมีประสิทธิภาพ

หน่วยงานดำเนินโครงการ, ผลที่ได้/ผลกระทบ/ความสำเร็จ และ ความเสี่ยงในแต่ละภาพ มีดังนี้

แผนการ	หน่วยงานดำเนินโครงการ	ผลที่ได้รับ/ ผลกระทบ/ ความสำเร็จ	ความเสี่ยง
1	ฝ่ายต่างๆในส่วนของ ส.ป.ก.จังหวัด	ต่ำ	การดำเนินงานไม่ต่อเนื่อง เนื่องจากเปลี่ยนเจ้าหน้าที่บ่อย
2	ฝ่ายต่างๆในส่วนของ ส.ป.ก. ส่วนกลาง/ส.ป.ก.จังหวัด และวิทยากรกระบวนการ	ปานกลาง	งบประมาณลดลงและโปรแกรมมีความไม่แน่นอนเนื่องจากความเปลี่ยนแปลงด้านการบริหารและองค์กร
3	หน่วยงานอิสระเช่น หน่วยงานจัดการโครงการ และวิทยากรกระบวนการ	สูง	การจัดการด้านเงินทุนไม่มีเสถียรภาพ เนื่องจากงบประมาณของรัฐบาลมีอยู่จำกัด

ผลสำเร็จที่ได้จากภาพจำลองที่ 1 นั้นไม่แน่นอน เนื่องจากในการดำเนินงาน M/P อาจจำกัดอยู่แค่บางองค์ประกอบ/กิจกรรมในงบประมาณที่จำกัด ส่วนภาพจำลองที่ 2 ผลสำเร็จก็ยังไม่แน่นอน เนื่องจากการดำเนินงานต้องรวมกับแผนที่ตั้งเป้าไว้ อาจต้องกำหนดข้อตกลงร่วมกัน จากผลที่ได้รับ/ผลกระทบ/ผลสำเร็จใน 3 ภาพ ภาพจำลองที่ 3 มีความเป็นไปได้สูงสุดที่จะบรรลุวัตถุประสงค์

อย่างไรก็ตาม ควรมีการจัดเตรียมสภาพแวดล้อมให้พร้อมจะดำเนินงานตามกรอบ M/P ขณะเดียวกัน การขออนุมัติงบประมาณเพื่อดำเนินโครงการอาจใช้เวลานานในการอนุมัติ ถ้าขั้นตอนดังกล่าวใช้เวลานานเกินไป อาจจะต้องเริ่มดำเนินการ M/P ตามภาพจำลองที่ 2 โดยแนะนำให้เตรียมสภาพแวดล้อมรวมถึงการจัดทำงบประมาณเพื่อรอดำเนินการตามภาพจำลองที่ 3 หลังเตรียมการสำหรับโครงการเรียบร้อยแล้ว จึงเริ่มดำเนินการตามภาพจำลองที่ 3

ในการพิจารณาที่มีทางเลือกดังที่กล่าวมาแล้ว จึงเสนอให้ดำเนินงานในภาพจำลองที่ 3

ดังนั้น แผนการดำเนินงาน M/P จึงได้ออกแบบตามสภาพแวดล้อมของภาพจำลองที่ 3

6.4.2 แนวคิดพื้นฐานของแผนการดำเนินงานโครงการ

(1) การดำเนินงานโครงการตามกรอบระยะเวลา

ถ้าทุกตำบลเป็นพื้นที่เป้าหมายตั้งเป้าดำเนินการในระยะยาว เช่น 10 ปี แต่ทว่าในพื้นที่ภาคเหนือ กล่าวได้ว่า สภาพการเมือง, สังคม และเศรษฐกิจไม่มั่นคง ดังนั้นในการดำเนินโครงการควรรวมการติดตามผล ความก้าวหน้าของการสร้างเครือข่ายและความสนับสนุนจากภายนอกไว้ด้วย ดังที่กล่าวมาแล้วว่า กรอบการดำเนินงาน M/P จะต้องวางแผนระบบปฏิบัติการอย่างยืดหยุ่น โดยออกแบบแนวทางดำเนินงาน M/P ตามเงื่อนไขต่อไปนี้

- ดำเนินงานโครงการ 2 ระยะ
- ตั้งเป้าระยะเวลาในการดำเนินโครงการ 10 ปี แต่ละระยะใช้เวลา 5 ปี และการวางแผนในระยะที่ 2 จะต้องทบทวนจากผลการดำเนินงานของระยะที่ 1
- การคัดเลือกตำบลอาจคัดเลือกจากขอบข่ายพื้นที่ลุ่มน้ำและพื้นที่กลุ่ม M/P code
- คัดเลือก 5 ตำบล เพื่อเป็นแกนนำในการดำเนินงาน M/P ระดับจังหวัด
- ระยะที่ 1 จะดำเนินการในพื้นที่ 5 ตำบลดังกล่าวและตำบลใกล้เคียง ส่วนตำบลอื่นๆเป็นพื้นที่เป้าหมายของระยะที่ 2
- ในการจัดทำแผนการดำเนินโครงการระยะที่ 2 จะได้จากการทบทวนผลที่ได้จากระยะที่ 1 รวมไปถึงการติดตามความก้าวหน้าของการสร้างเครือข่าย
- วิธีในการดำเนินโครงการสามารถปรับเปลี่ยนได้ เช่น การคัดเลือกตำบลและการให้ความสนับสนุน ต้องอาศัยข้อมูลจากการติดตามผลและประเมินผลความก้าวหน้า ในแต่ละระดับการดำเนินงาน

(2) หน่วยงานราชการที่ดำเนินโครงการ

หน่วยงานที่มีหน้าที่ในการดำเนินโครงการคือ ส.ป.ก.ส่วนกลาง และ ส.ป.ก.จังหวัด

(3) องค์กรที่ดำเนินงานโครงการ

1) จัดตั้งหน่วยจัดการโครงการ

หน่วยจัดการโครงการควรเป็นองค์กรอิสระที่ก่อตั้งขึ้นเพื่อการดำเนินโครงการ M/P เป็นไปอย่างราบรื่น โดยหน่วยจัดการโครงการที่อยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของ ส.ป.ก.ส่วนกลางและ ส.ป.ก.จังหวัด มีหน้าที่ในการดำเนินงานโครงการโดยเฉพาะทางด้านการบริหารจัดการ

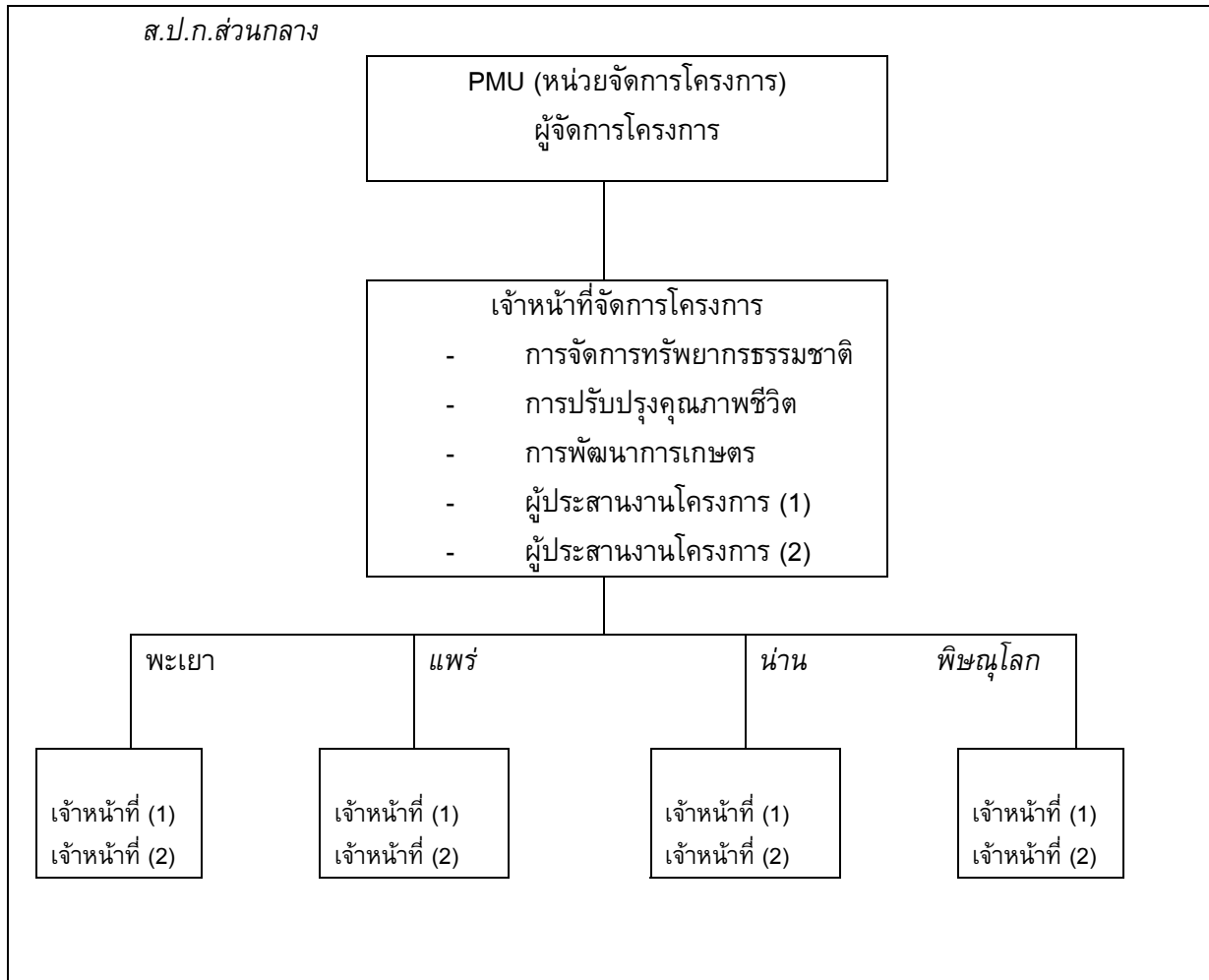
ในการจัดตั้งหน่วยจัดการโครงการ ได้มีการทบทวนหน้าที่และขีดความสามารถของหน่วยงานต่างๆเช่น ส.ป.ก.ส่วนกลาง/กนท., ส.ป.ก.จังหวัด, และ อบต. ดังแสดงในตารางข้างล่าง

ตารางที่ 6.4.1 หน้าที่และขีดความสามารถขององค์กรต่าง ๆ ในการจัดตั้งหน่วยจัดการโครงการ

หน่วยงาน	หน้าที่หน่วยงานและการวิเคราะห์เพื่อจัดตั้งหน่วยจัดการโครงการ
ส.ป.ก. ส่วนกลาง	หน้าที่หลักของ ส.ป.ก. ส่วนกลางคือการแจกจ่ายเอกสารสิทธิ์ในพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน แม้ว่าจะคล้ายคลึงกับการดำเนินโครงการ แต่จำนวนเจ้าหน้าที่ที่มีประสบการณ์ในการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมยังมีไม่มาก และการว่าจ้างเจ้าหน้าที่ดำเนินการโครงการเต็มเวลาก็ทำได้ยาก ขีดความสามารถขององค์กรมีเพียงพอที่จะจัดการการดำเนินการ M/P ในภาพรวมได้
กนท.	หน้าที่หลักคือศึกษาและจัดทำนโยบาย/แผนพัฒนาระยะยาวเพื่อการเกษตรอย่างยั่งยืน กนท. ไม่มีสำนักงานในระดับภูมิภาคหรือระดับจังหวัด ซึ่งในสำนักงานจะมีเจ้าหน้าที่ที่มีความรู้และประสบการณ์ในแนวทางการมีส่วนร่วม
ส.ป.ก. จังหวัด	ส.ป.ก. จังหวัดมีหน้าที่ในจัดสรรและแจกเอกสารสิทธิ์ที่ดินและงานพัฒนาในระดับจังหวัด ส.ป.ก. จังหวัดมีประสบการณ์จากการดำเนินโครงการคล้ายคลึงกัน จากขีดความสามารถของทางหน่วยงาน จำนวนเจ้าหน้าที่ที่สามารถดำเนินโครงการร่วมกับงานประจำปัจจุบันได้มีอยู่จำกัด และเป็นไปได้ยากที่จะว่าจ้างเจ้าหน้าที่ดำเนินการโครงการเต็มเวลา
อบต.	โดยทั่วไป เจ้าหน้าที่ อบต. ที่ทำงานเต็มเวลามีอยู่ 3 คน แต่เจ้าหน้าที่ที่มีความรู้ในการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมมีอยู่ไม่มาก นอกจากนั้นไม่มีเจ้าหน้าที่ที่สามารถทำงานเต็มเวลาในการดำเนินโครงการ M/P ได้ หน่วยงานไม่มีขีดความสามารถเพียงพอในการดำเนินโครงการอย่างเต็มรูปแบบ และเป็นไปได้ยากที่จะว่าจ้างเจ้าหน้าที่ดำเนินการโครงการเต็มเวลา

เพื่อความเหมาะสมควรจัดตั้งหน่วยจัดการโครงการร่วมกับเจ้าหน้าที่ดำเนินการที่มาจากหน่วยงาน ส.ป.ก. ส่วนกลาง/กนท. และ ส.ป.ก. จังหวัด โดยพิจารณาจากประสบการณ์การดำเนินโครงการนำร่อง (ส.ป.ก. ส่วนกลาง/กนท. และ ส.ป.ก. จังหวัด เป็นแกนหลักในการประสานงานกับหน่วยงานอื่น (เช่น เจ้าหน้าที่กรมอุทยานฯ กรมป่าไม้ กรมพัฒนาที่ดิน กรมส่งเสริมการเกษตร ในระดับจังหวัด)

หน่วยจัดการโครงการประกอบด้วยเจ้าหน้าที่ดำเนินการโครงการเต็มเวลา โดยมีผู้จัดการโครงการและเจ้าหน้าที่จัดการโครงการ 3 คนจะมาจาก ส.ป.ก. ส่วนกลาง และผู้ประสานงาน 2 คน จาก กนท. หน่วยจัดการโครงการเป็นหน่วยงานหนึ่งใน ส.ป.ก. ส่วนกลาง นอกจากนี้ ได้กำหนดให้มีเจ้าหน้าที่จัดการโครงการ 2 คน ดำเนินการในระดับจังหวัด เจ้าหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายนี้ควรมีความชำนาญและประสบการณ์ในแนวทางการมีส่วนร่วมและกรอบ 3 ส่วนของ M/P

รูปที่ 6.4.1 การจัดการสำนักงานของหน่วยจัดการโครงการ M/P

การฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ในหน่วยจัดการโครงการ

ส.ป.ก.ส่วนกลางจำเป็นต้องจัดการฝึกอบรมให้แก่เจ้าหน้าที่ในหน่วยจัดการโครงการเพื่อพัฒนาขีดความสามารถในการดำเนินโครงการ M/P รวมถึงสร้างความเข้าใจในแนวคิดของ M/P, และ วิธีปฏิบัติ/จัดการ และเนื้อหาในแต่ละส่วน นอกจากนี้อาจนำประสบการณ์และผลที่ได้จากโครงการนำร่องและโครงการคล้ายกันที่ดำเนินการอยู่มาใช้ในการอบรมเจ้าหน้าที่ด้วย

- เจ้าหน้าที่ที่มีส่วนร่วมในโครงการนำร่องและเจ้าหน้าที่ที่ดำเนินการในโครงการอื่นๆที่คล้ายกัน
- ทรัพยากรบุคคลและปราชญ์ขององค์กรพัฒนาเอกชน รวมทั้งมหาวิทยาลัยที่มีส่วนร่วมในโครงการนำร่อง
- บันทึกกิจกรรมและการเยี่ยมชมพื้นที่ในโครงการนำร่อง

2) การว่าจ้างวิทยากรกระบวนการ

ในโครงการนำร่องชี้ให้เห็นว่าวิทยากรกระบวนการมีความจำเป็นและมีส่วนสำคัญในการดำเนินงานโครงการ โดยขีดความสามารถในการจัดสรรวิทยากรกระบวนการของหน่วยงานภาครัฐสรุปไว้ในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 6.4.2 ขีดความสามารถของหน่วยงานภาครัฐในการจัดสรรวิทยากรกระบวนการ

หน่วยงานภาครัฐ	ขีดความสามารถในการจัดสรรวิทยากรกระบวนการ
ตำบล	แม้ทรัพยากรบุคคลในพื้นที่ที่มีความรู้ในการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมยังคงมีอยู่ แต่ทรัพยากรบุคคลเหล่านั้นกลับไม่มีขีดความสามารถเพียงพอต่อกระบวนการพัฒนาเชิงคุณภาพ และการว่าจ้างเจ้าหน้าที่ก็เกินไปได้ยาก อย่างไรก็ตาม ทรัพยากรบุคคลท้องถิ่นบางคนสามารถเป็นผู้นำกิจกรรมได้
ส.ป.ก.จังหวัด	แม้เจ้าหน้าที่จะมีความรู้และประสบการณ์ในการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม แต่เจ้าหน้าที่เหล่านั้นไม่สะดวกที่จะอยู่ในหมู่บ้านเพื่อส่งเสริมการปฏิบัติกิจกรรมในโครงการประจำวัน อย่างไรก็ตาม เจ้าหน้าที่ดังกล่าวสามารถสนับสนุนการทำกิจกรรมร่วมกับวิทยากรกระบวนการ ถ้าเจ้าหน้าที่ทำหน้าที่ในการเป็นวิทยากรกระบวนการ อาจจะต้องปรับปรุงระบบปัจจุบันและจัดฝึกอบรมให้ความรู้ในการเป็นวิทยากรกระบวนการ เนื่องจากยังไม่มีระบบว่าจ้างเจ้าหน้าที่เพื่อทำหน้าที่เป็นวิทยากรกระบวนการ
ส.ป.ก. ส่วนกลาง/กท.	แม้จะมีทรัพยากรบุคคลที่มีความรู้และประสบการณ์ในแนวทางการมีส่วนร่วม แต่ผู้ที่ทำหน้าที่ส่งเสริมกระบวนการพัฒนาเชิงคุณภาพอย่างวิทยากรกระบวนการมีน้อย และไม่มีระบบว่าจ้างเจ้าหน้าที่เพื่อทำหน้าที่เป็นวิทยากรกระบวนการ

ดังที่กล่าวไว้ในตารางข้างต้น เมื่อพิจารณาจากขีดความสามารถของหน่วยงานภาครัฐและความจำเป็นในการอบรมเจ้าหน้าที่เพื่อทำหน้าที่วิทยากรกระบวนการ ทำให้การจัดสรรวิทยากรกระบวนการเป็นไปได้ยาก อย่างไรก็ตาม ยังมีองค์กรพัฒนาเอกชนที่คุ้นเคยกับแนวทางการมีส่วนร่วมและมีประสบการณ์/ทักษะและความรู้เช่นเดียวกับวิทยากรกระบวนการในพื้นที่ภาคเหนือ จึงเป็นไปได้ที่จะใช้ประโยชน์จากองค์กรพัฒนาเอกชนเพื่อทำหน้าที่เป็นวิทยากรกระบวนการ (และองค์กรพัฒนาเอกชนอาจทำหน้าที่เช่นเดียวกับที่ทำในโครงการนำร่อง)

ในการจัดสรรเจ้าหน้าที่ภาคสนามให้มีหน้าที่คอยช่วยเหลือวิทยากรกระบวนการในการส่งเสริมการพัฒนาเชิงคุณภาพ, เป็นผู้นำ, และสนับสนุนกิจกรรม ได้มีการวางแผนไว้ในการดำเนินงานโครงการซึ่งดำเนินการในระดับตำบล

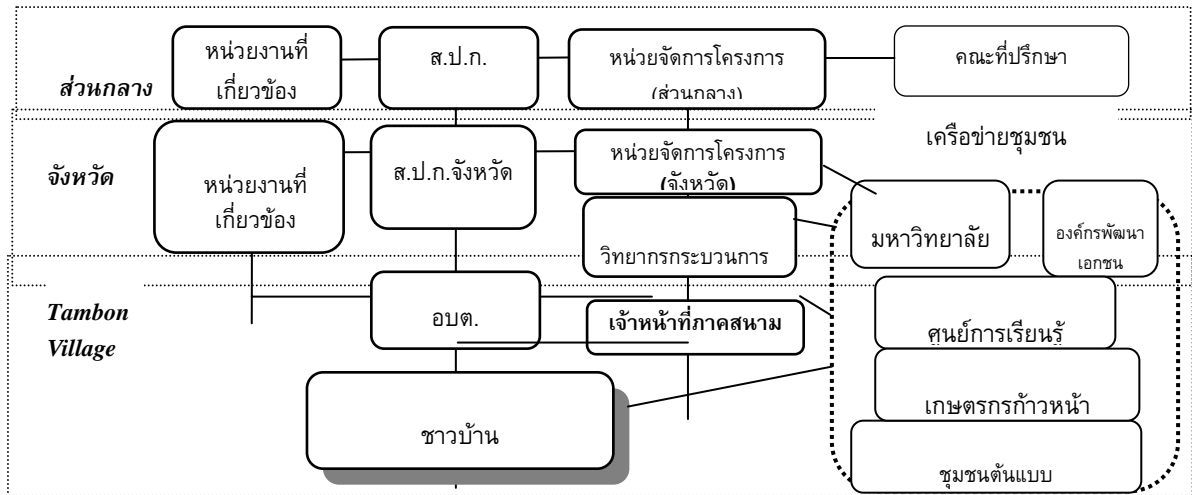
การอบรมวิทยากรกระบวนการ

วิทยากรกระบวนการจำเป็นต้องมีทักษะในการส่งเสริมการดำเนินกิจกรรมที่มีขึ้นในหมู่บ้าน/ชุมชน ยิ่งไปกว่านั้น วิทยากรกระบวนการต้องเข้าใจแนวคิดพื้นฐานและวิธีการ/กลไก M/P ก่อนเริ่มโครงการ ดังนั้น ก่อนโครงการจะเริ่ม ส.ป.ก.ส่วนกลาง/กท.ร่วมกับหน่วยจัดการโครงการควรจัดอบรมโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ความรู้แก่วิทยากรกระบวนการเกี่ยวกับ M/P และพัฒนาความสามารถ/ทักษะในการส่งเสริมกิจกรรม ในการอบรมจะเชิญวิทยากรกระบวนการผู้เคยดำเนินกิจกรรมนำร่อง โดยหัวข้อในการอบรมมีดังนี้

- แนวคิด M/P (วัตถุประสงค์ของ M/P, การดำเนินการตามกรอบ 3 ส่วน/องค์ประกอบในแบบผสมผสาน, แนวทางการมีส่วนร่วมกับกระบวนการเรียนรู้, การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรท้องถิ่น, และการสร้างเครือข่าย)

- บทบาทของวิทยาการกระบวนการในการดำเนินงาน M/P
- แนะนำกรณีตัวอย่างจากโครงการนำร่อง

3) บทบาทของหน่วยงานต่าง ๆ ในการดำเนินงานโครงการ

รูปที่ 6.4.2 หน่วยงานในการดำเนินงาน M/P

หน่วยจัดการโครงการมีหน้าที่และความรับผิดชอบในการจัดการและปฏิบัติงานโครงการ รวมทั้งประสานกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง พร้อมทั้งยังมีหน้าที่ติดตามและประเมินผลกระบวนการปฏิบัติงานด้วย โดยที่การดำเนินงานของหน่วยนี้จะอยู่ภายใต้การดูแลของ ส.ป.ก.ส่วนกลาง และมีบทบาทหน้าที่ที่การบริหารงานคาบเกี่ยวระหว่าง ส.ป.ก.ส่วนกลาง และ ส.ป.ก.จังหวัดด้วย ดังได้แสดงตามตารางข้างล่างนี้

ตารางที่ 6.4.3 หน้าที่ของหน่วยงานต่าง ๆ ในการดำเนินงาน M/P

หน่วยจัดการโครงการ	บทบาทที่คาดหวัง
หน่วยจัดการโครงการ (ส่วนกลาง)	<ul style="list-style-type: none"> - ประสานงานระหว่าง ส.ป.ก.ส่วนกลาง และหน่วยงานภาครัฐต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง - ติดตามความก้าวหน้าของการดำเนินงานใน 4 จังหวัด - ประชาสัมพันธ์ไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง - ดำเนินการตามกรอบ/องค์ประกอบ/กิจกรรมให้เป็นไปตามแผนโครงการ/นโยบายของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง - จัดทำงบประมาณในการดำเนินงาน M/P แต่ละจังหวัด - รายงานความก้าวหน้าในการดำเนินกิจกรรมให้ ส.ป.ก.ส่วนกลาง/กนท.ทราบ - จัดอบรมและให้ความรู้แก่บุคลากรในหน่วยจัดการโครงการ - อบรมวิทยากรกระบวนการและเจ้าหน้าที่ภาคสนาม - วางแผนและจัดทำข้อเสนอแนะในการพัฒนากลยุทธ์เพื่อขยายผลแนวคิด M/P จากการติดตามผล/ประเมินผลการดำเนินงาน M/P
หน่วยจัดการโครงการ (จังหวัด)	<ul style="list-style-type: none"> - ประสานงานกับ ส.ป.ก.จังหวัดในการดำเนินโครงการ - คัดเลือกตำบลเป้าหมายในการดำเนินงาน M/P - หาหรือเบื้องต้นกับทางตำบลเพื่อลงความเห็นในการดำเนินงาน M/P และตั้งระบบประสานงานร่วมกับตำบล - ประสานงานกับหน่วยงานระดับจังหวัดที่เกี่ยวข้องในการดำเนินงาน M/P - จัดสรรงบประมาณเพื่อการพัฒนาเชิงคุณภาพภายในตำบล - ก่อตั้งและดำเนินการร่วมกับหน่วยงานระดับจังหวัดที่เกี่ยวข้องในการดำเนินงาน M/P - ติดต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและทรัพยากรบุคคลท้องถิ่นเพื่อมาให้ความสนับสนุนด้านวิชาการในการดำเนินงาน M/P

ส่วนที่ 1 แผนแม่บทระดับจังหวัด (M/P)

หน่วยจัดการโครงการ	บทบาทที่คาดหวัง
	<ul style="list-style-type: none"> - อบรมวิทยากรกระบวนการและเจ้าหน้าที่ภาคสนาม - สร้างเครือข่ายกิจกรรม - สร้างกระบวนการเรียนรู้ให้แก่ชาวบ้าน (โอกาสในการเรียนรู้, การศึกษาดูงาน) - จัดประชุมสัมมนา/ประชุมเชิงปฏิบัติการ ระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย - ให้คำแนะนำและเสนอแนะแนวทางในการดำเนินโครงการและนโยบายการพัฒนาแก่หน่วยงานภาครัฐส่วนกลางจากการประเมินผลความก้าวหน้า M/P
วิทยากรกระบวนการ	<ul style="list-style-type: none"> - ให้ความรู้แก่ชาวบ้านในการวางแผน, ดำเนินกิจกรรม และติดตามผล - ช่วยเหลือในการเตรียมแผนพัฒนาชุมชนและการพัฒนาเชิงคุณภาพ - อบรมเจ้าหน้าที่ภาคสนาม - ประสานงานในการให้โอกาสการเรียนรู้และชี้แจงให้เห็นถึงความสำคัญของความรู้ในการพัฒนาเชิงคุณภาพ - หาหรือจัดการด้านโอกาสในการเรียนรู้ร่วมกับทางจังหวัดอื่นๆ, หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง, ตำบล, ทรัพยากรบุคคลท้องถิ่น, และเครือข่าย - จัดประชุม/ประชุมเชิงปฏิบัติการระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย
เจ้าหน้าที่ภาคสนาม	<ul style="list-style-type: none"> - เป็นผู้ช่วยวิทยากรกระบวนการ - จัดตั้งกลุ่มกิจกรรม - ให้ความสนับสนุนในการดำเนินกิจกรรม

6.4.3 แผนการดำเนินโครงการ (ระยะที่ 1)

(1) ตำบลเป้าหมายในระยะที่ 1

จากแนวคิดพื้นฐานในการดำเนินโครงการ สำหรับระยะที่ 1 การคัดเลือกตำบลจะพิจารณาจากพื้นที่ M/P code และลุ่มน้ำ ดังตารางข้างล่างนี้

ตารางที่ 6.4.4 จำนวนตำบลเป้าหมายและพื้นที่ M/P ในระยะที่ 1

จังหวัด	จำนวนพื้นที่และตำบลเป้าหมาย (ระยะที่ 1)	
	พื้นที่ M/P code	ตำบล
พะเยา	7	15
แพร่	5	9
น่าน	7	10
พิษณุโลก	2	5

จำนวนตำบลเป้าหมายจะแตกต่างกันในจากพื้นที่ 4 จังหวัด และเนื่องจากการดำเนินการในแต่ละตำบลอาจก้าวหน้าแตกต่างกันออกไป ดังนั้น การประสานงานร่วมกันระหว่างตำบล เช่น การศึกษาดูงานร่วมกันและเยี่ยมชมนระหว่างกันจะช่วยให้การดำเนินงานราบรื่นและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ตำบลเป้าหมายและตำบลที่เกี่ยวข้องมีรายชื่อดังต่อไปนี้

ตารางที่ 6.4.5 ตำบลแกนนำและพื้นที่ M/P ในระยะที่ 1

พะเยา		แพร่		น่าน		พิษณุโลก	
ตำบล	PYO	ตำบล	PRE	ตำบล	ANN	ตำบล	PIK
บ้านต๋อน	11	เวียงต้า	05	ยาบห้วยนา	13	สวนเมี่ยง	01
ท่าจำปี	10	ปากกาง	08	सान	15	ท่าสะแก	01
แม่สุก	11	ไผ่โทน	04	แม่สาคร	15	ป่าแดง	01
หนองหล่ม	13	ทุ่งศรี	04	ไหล่น่าน	18	คันไช้	02
ดงเจน	07	แม่ทราย	03	ตาลชุม	18	หินลาด	02

(2) ระยะเวลาในการดำเนินโครงการ

ระยะเวลาในการดำเนินงานตั้งเป้าไว้ที่ 5 ปี ดังนั้น การพัฒนาพื้นที่จึงเริ่มปฏิบัติการใน 4 ถึง 5 ตำบลต่อปี ส่วนระยะเวลาในการดำเนินการเพื่อการพัฒนาเชิงคุณภาพในแต่ละตำบลเบื้องต้นตั้งเป้าไว้ที่ 3 ปี (โดยมีการวางแผน/ดำเนินการ/ประเมินผล 3 รอบ ในช่วงนี้จะมีการกระตุ้นความสามารถของชาวบ้านและสร้างเครือข่ายเพื่อความยั่งยืนขององค์กรประกอบ/กิจกรรม)

(3) ประมาณการค่าใช้จ่ายในการดำเนินโครงการ

ค่าใช้จ่ายในการดำเนินโครงการระยะที่ 1 ประกอบด้วย 1) ค่าใช้จ่ายในกระบวนการเรียนรู้/ทดลอง/ฝึกปฏิบัติ (โอกาสในการเรียนรู้ เช่น การศึกษาดูงาน และการประชุม/ประชุมเชิงปฏิบัติการ, และกิจกรรมของชาวบ้านในกระบวนการทดลอง/ฝึกปฏิบัติ) 2) การดำเนินการด้านโครงสร้างพื้นฐาน 3) การว่าจ้างวิทยากร กระบวนการและเจ้าหน้าที่ภาคสนาม 4) การปฏิบัติการและดำเนินโครงการให้ต่อเนื่อง

ตารางที่ 6.4.6 ค่าใช้จ่ายโครงการโดยประมาณ (ระยะที่ 1)

รายการ	ค่าใช้จ่าย (1,000 บาท)	หมายเหตุ
ระดับส่วนกลาง		
การควบคุมดูแลโครงการ	26,000	ติดตามผลและประเมินผล, สำนักงานโครงการ
รวม	26,000	
ระดับจังหวัด		
		4 จังหวัด
โครงสร้างพื้นฐาน	1,340,800	งานก่อสร้าง
อุปกรณ์เครื่องจักร	24,000	ยานพาหนะ, อุปกรณ์สำนักงาน
การเรียนรู้/ทดลอง/ฝึกปฏิบัติ	147,000	กระบวนการเรียนรู้
บริการให้คำปรึกษา	146,500	วิทยากรกระบวนการ, เจ้าหน้าที่ภาคสนาม
การควบคุมดูแลโครงการ	36,000	สำนักงานโครงการ
รวม	1,694,300	
รวมทั้งหมด	1,720,300	

ส่วนที่ 1 แผนแม่บทระดับจังหวัด (M/P)

ค่าใช้จ่ายในโครงการคำนวณจากเงื่อนไขต่อไปนี้

- การประมาณค่าใช้จ่ายในการควบคุมดูแลโครงการของสำนักงานส่วนกลางมีดังนี้

หัวข้อ	ค่าใช้จ่าย (1,000บาท)	หมายเหตุ
การว่าจ้างเจ้าหน้าที่	9,000	เจ้าหน้าที่จากสำนักงาน 5 แห่ง
การติดตามผลและประเมินผล	12,000	การประชุม/การอบรมเชิงปฏิบัติการ (4ครั้งต่อปี)
การปฏิบัติการ และบำรุงรักษาสำนักงาน	5,000	คอมพิวเตอร์, เครื่องใช้สำนักงาน และอื่นๆ
รวม	26,000	

- ค่าใช้จ่ายในการเรียนรู้/ทดลอง/ฝึกปฏิบัติ มีประมาณ 1,000,000 บาท/ปี/ตำบล โดยใช้ฐานจากโครงการนำร่อง
- การประมาณค่าใช้จ่ายในการก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานมาจากองค์ประกอบในแผนการปรับปรุงคุณภาพชีวิตและแผนการพัฒนาการเกษตรอย่างยั่งยืน องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องคือ สาธารณูปโภค และการปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ในแผนการปรับปรุงคุณภาพชีวิต การพัฒนาแหล่งน้ำ และสิ่งอำนวยความสะดวกในแผนการพัฒนาการเกษตรอย่างยั่งยืน ในองค์ประกอบดังกล่าว กิจกรรม “การพัฒนาสระน้ำในไร่นา”, “การพัฒนาแหล่งน้ำใต้ดิน (พร้อมทั้งระบบชลประทานจุลภาค)”, และ “การปรับปรุง/พัฒนาถนนลำเลียงพืชผล” เป็นการก่อสร้างภายใต้ความรับผิดชอบของ ส.ป.ก.ส่วนกลาง/ส.ป.ก.จังหวัดในพื้นที่ปฏิรูป (ค่าใช้จ่ายในแต่ละหน่วยได้กล่าวไว้ในหัวข้อ 5.4)

จำนวนโครงสร้างพื้นฐาน

จังหวัด	พื้นที่ M/P	พื้นที่ (ไร่)	จำนวนสระน้ำในไร่นา	จำนวนบ่อนบาดาล (พร้อมทั้งระบบชลประทานจุลภาค)	ถนนในพื้นที่การเกษตร (กม.)
พะเยา	PYO-07	30,458	459	11	30.0
	PYO-08	11,222	493	6	3.5
	PYO-09	35,123	798	36	11.3
	PYO-10	20,634	337	206	19.8
	PYO-11	75,233	825	562	12.7
	PYO-12	25,973	1,422	73	11.5
	PYO-13	22,504	1,545	30	17.0
	<i>Total</i>	<i>221,147</i>	<i>5,879</i>	<i>924</i>	<i>105.8</i>
แพร่	PRE-03	9,377	248	12	2.1
	PRE-04	25,383	374	40	11.3
	PRE-05	130,263	683	22	2.1
	PRE-07	88,959	589	18	1.4
	PRE-08	132,241	2,592	181	21.1
	<i>Total</i>	<i>386,223</i>	<i>4,486</i>	<i>279</i>	<i>38.0</i>
น่าน	ANN-05	37,119	1,621	62	7.8
	ANN-11	55,358	959	263	56.7
	ANN-12	59,951	1,034	31	53.2
	ANN-13	71,058	501	73	17.3
	ANN-15	35,976	1,732	17	24.2
	ANN-18	31,622	400	58	30.9
	ANN-19	28,229	14	5	20.6
	<i>Total</i>	<i>319,313</i>	<i>6,261</i>	<i>509</i>	<i>210.7</i>

จังหวัด	พื้นที่ M/P	พื้นที่ (ไร่)	จำนวนสระน้ำในไร่นา	จำนวนบ่อบาดาล (รวมทั้งระบบชลประทานจุลภาค)	ถนนในพื้นที่การเกษตร (กม.)
พิษณุโลก	PIK-01	148,238	2,727	101	127.3
	PIK-02	74,308	989	56	54.1
	Total	222,546	3,716	157	181.4

- การประมาณค่าใช้จ่ายในการปรับปรุงและก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานมาจากปริมาณโครงสร้างพื้นฐานในตารางข้างบน

ค่าใช้จ่ายในการปรับปรุงและก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐาน (หน่วย; บาท)

โครงสร้างพื้นฐาน	พะเยา	แพร่	น่าน	พิษณุโลก
สระน้ำในไร่นา	361,117,575	275,552,550	295,515,675	228,255,300
บ่อบาดาล (รวมระบบชลประทานจุลภาค)	57,897,840	17,106,180	31,893,940	9,837,620
การลำเลียงพืชผล	12,569,095	4,514,420	25,031,266	21,550,411
รวม	431,584,510	297,173,150	352,440,881	259,643,331

- การจัดสรรวิทยากรกระบวนการและเจ้าหน้าที่ภาคสนามกำหนดไว้ให้มีวิทยากรกระบวนการ 2 คนต่อจังหวัด และเจ้าหน้าที่ภาคสนาม 2 คนต่อตำบล
- ค่าใช้จ่ายอุปกรณ์และเครื่องจักรที่ใช้ในสำนักงานหน่วยจัดการโครงการระดับจังหวัดมีประมาณ 6.0 ล้านบาทต่อจังหวัด
- ค่าใช้จ่ายในการควบคุมดูแล เช่น ค่าใช้จ่ายในการปฏิบัติการและจัดการดูแลในสำนักงานหน่วยจัดการโครงการระดับจังหวัด มีประมาณ 9.0 ล้านบาทต่อจังหวัด ทั้งนี้รวมค่าจ้างเจ้าหน้าที่ภาคสนาม 2 คน
- จากเงื่อนไขดังกล่าว ค่าใช้จ่ายโครงการโดยประมาณในแต่ละจังหวัดมีดังนี้

ค่าใช้จ่ายโครงการโดยประมาณในแต่ละจังหวัด (หน่วย; 1,000 บาท)

หัวข้อ	พะเยา	แพร่	น่าน	พิษณุโลก	รวม
โครงสร้างพื้นฐาน	431,584	297,173	352,441	259,643	1,340,841
อุปกรณ์เครื่องจักร	6,000	6,000	6,000	6,000	24,000
การเรียนรู้/ทดลอง/ฝึกปฏิบัติ	45,000	42,000	45,000	15,000	147,000
การบริการด้านการปรึกษา; วิทยากรกระบวนการ	6,000	6,000	6,000	6,000	24,000
การบริการด้านการปรึกษา; เจ้าหน้าที่ภาคสนาม	37,500	35,000	37,500	12,500	122,500
การควบคุมดูแลโครงการ	9,000	9,000	9,000	9,000	36,000

ค่าใช้จ่ายโครงการประมาณ 1,720 ล้านบาท และประมาณ 78% อยู่ในส่วนการก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐาน

- ค่าใช้จ่ายในการเรียนรู้/ทดลอง/ฝึกปฏิบัติ คำนวณได้จากฐานของกรณีตัวอย่างในโครงการนำร่อง
- ค่าใช้จ่ายในการก่อสร้างระบบสาธารณูปโภคพื้นฐานคำนวณจากองค์ประกอบของแผนปรับปรุงคุณภาพชีวิตและแผนพัฒนาการเกษตรอย่างยั่งยืน โดยมีองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องคือ “สาธารณูปโภค” และ “การปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่” ในแผนการปรับปรุงคุณภาพชีวิต และ

“การพัฒนาแหล่งน้ำ” และ “สิ่งอำนวยความสะดวกในการเกษตร” ในแผนการพัฒนาการเกษตร อย่างยั่งยืน จากองค์ประกอบดังกล่าว ได้คัดเลือกกิจกรรม “การพัฒนาแหล่งน้ำในพื้นที่การเกษตร”, “การพัฒนาแหล่งน้ำบาดาล (ด้วยระบบชลประทานขนาดย่อม)” และ “การปรับปรุง/พัฒนาถนน ลำเลียงพืชผลในพื้นที่การเกษตร” เพื่อพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน โดย ส.ป.ก.ส่วนกลาง/ส.ป.ก. จังหวัดสามารถดำเนินการกิจกรรมดังกล่าวภายในพื้นที่ที่รับผิดชอบ

- กำหนดให้มีวิทยากรกระบวนการ 2 คนต่อจังหวัด และเจ้าหน้าที่ภาคสนาม 2 คนต่อตำบล

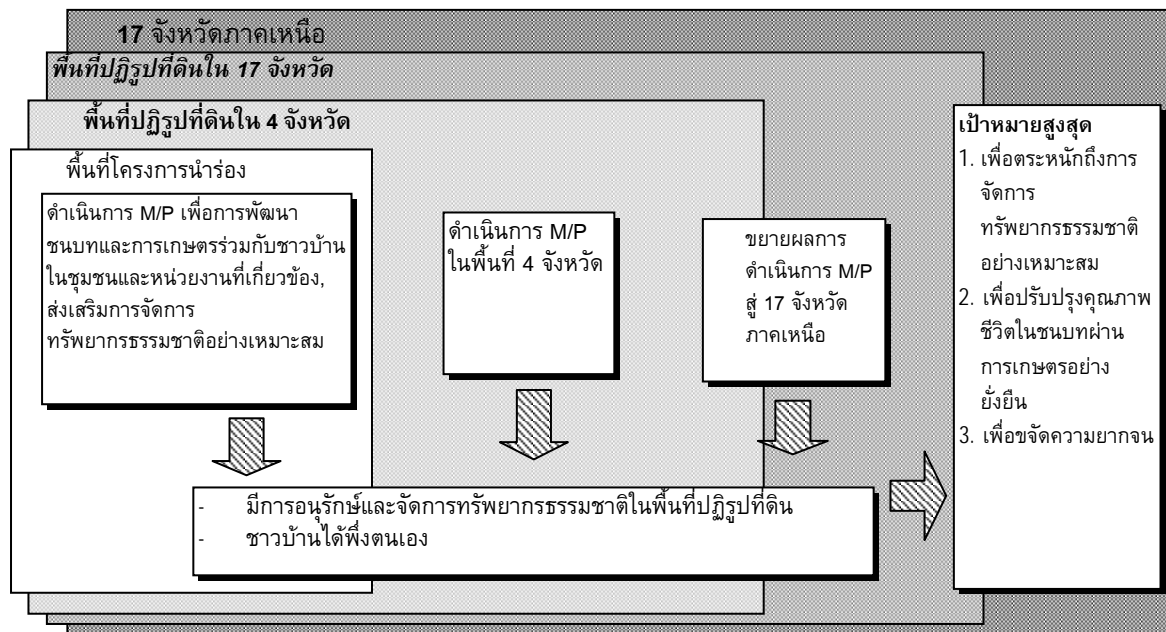
ค่าใช้จ่ายโครงการโดยประมาณอยู่ที่ 1,720 ล้านบาท โดยประมาณ 78% ใช้ในการก่อสร้างสาธารณูปโภค พื้นฐาน

ตามหลักแล้ว ในแผนพัฒนาชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดการด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานตามที่ ชาวบ้าน/ชุมชนต้องการ ซึ่งในการดำเนินการ M/P กิจกรรมการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานดังกล่าวได้ถูกเลือก เพื่อดำเนินการกิจกรรมสิ่งอำนวยความสะดวกด้านสาธารณูปโภค เช่น แหล่งน้ำขนาดเล็กในพื้นที่ปฏิรูป, ถนนลำเลียงพืชผล, ระบบชลประทานขนาดเล็ก, และคลองระบายน้ำ โดย ส.ป.ก.ส่วนกลาง/ส.ป.ก.จังหวัดจะ เชื่อมโยงกิจกรรมดังกล่าวเข้าไปในภารกิจของตน การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานดังกล่าวอาจรวมอยู่ใน แผนพัฒนาตำบลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และเมื่อพิจารณาจากเงื่อนไขข้างต้น การพัฒนาโครงสร้าง พื้นฐานอาจไม่มีอยู่ในโครงการ จึงอาจจะต้องก่อสร้างและพัฒนาแยกออกไปโดยอาศัยงบประมาณที่มีอยู่

6.5 การจัดทำกลยุทธ์ในการพัฒนาเพื่อเป้าหมายสูงสุด

6.5.1 กลยุทธ์ในการพัฒนาโดยภาพรวม

โครงการนำร่องในพื้นที่ตำบลที่ถูกเลือกนับเป็นก้าวแรกในการบรรลุเป้าหมายสูงสุด จากแบบฟอร์มการ ดำเนินการและประสบการณ์ที่ได้จากการดำเนินโครงการนำร่อง ได้มีการตรวจสอบประสิทธิภาพ M/P, และ บทเรียนที่ได้รับจากการดำเนินงาน หลังจากดำเนินโครงการนำร่อง ควรมีการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ใน 4 จังหวัด ดังนั้น จากแผนดำเนินงาน M/P ควรจัดทำกลยุทธ์เพื่อการขยายผลภายใต้แนวคิด M/P ให้แก่ 13 จังหวัด ในพื้นที่ภาคเหนือจากฐานของการประเมินผลที่ได้รับและประสบการณ์ที่ได้จากการดำเนินงาน M/P และจากกลยุทธ์เพื่อการขยายผล แนวคิดของ M/P จะขยายผลไปสู่อีก 13 จังหวัดในภาคเหนือได้ ใน การบรรลุเป้าหมายสูงสุดต้องอาศัยแนวทางทั้ง 3 โดยกลยุทธ์เพื่อการพัฒนาโดยภาพรวมสะท้อนให้เห็นดัง รูปต่อไปนี้

รูปที่ 6.5.1 กลยุทธ์เพื่อการพัฒนาโดยภาพรวม

6.5.2 การจัดทำร่างแผนการดำเนินงาน

การดำเนินงาน M/P ควรปฏิบัติในระยะยาว แต่เนื่องจากสภาพแวดล้อมทางการเมืองที่เอื้ออำนวยต่อการบรรลุเป้าหมายสูงสุดไม่มั่นคง นอกจากนี้ สภาพเศรษฐกิจและสังคมในภาคเหนือมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทำให้ยากต่อการหาข้อสรุปของชาวบ้านในตำบลและเตรียมการดำเนินงาน โดยจากสถานการณ์ดังกล่าว การหาข้อสรุปเรื่องกลยุทธ์ในการพัฒนาระยะยาวเป็นไปได้ยาก อย่างไรก็ตาม เพื่อเป็นการบรรลุเป้าหมายสูงสุด ควรจัดทำร่างแผนจากหลักการดังต่อไปนี้

- ดำเนินโครงการนำร่องอย่างต่อเนื่อง
- เตรียมระบบบริหารจัดการในการดำเนินงาน M/P
- ดำเนินงาน M/P ในพื้นที่ 4 จังหวัด (ระยะที่ 1 และระยะที่ 2)
- ประเมินผลการดำเนินงาน M/P ในภาพรวม
- จัดทำกลยุทธ์เพื่อการขยายผลในพื้นที่ 13 จังหวัด
- ดำเนินโครงการภายใต้แนวคิด M/P ในพื้นที่ 13 จังหวัด

ตารางต่อไปนี้จะแสดงระยะเวลาในการดำเนินงานระยะสั้น (1ปี ถึง 5 ปี), ระยะกลาง (6-10 ปี), และระยะยาว (11-20 ปี)

หลักการ	ก่อนเริ่ม	ระยะสั้น (1-5ปี)	ระยะกลาง (6-10ปี)	ระยะยาว (11-20ปี)
1. ความต่อเนื่องในโครงการนำร่อง	→			
2. การเตรียมการด้านบริหารจัดการในการดำเนินโครงการ	→			
3. การดำเนินงาน M/P (ระยะที่ 1)		→		
การดำเนินงาน M/P (ระยะที่ 2)			→	
4. ประเมินผลการดำเนินงาน M/P โดยภาพรวม		→	
5. จัดทำกลยุทธ์เพื่อการขยายผลโดยภาพรวมภายใต้แนวคิด M/P ในพื้นที่ 13 จังหวัด			→	
6. ดำเนินงาน M/P ในพื้นที่ 13 จังหวัด				→

รูปที่ 6.5.2 แผนการดำเนินงานสู่เป้าหมายสูงสุด

(1) ความต่อเนื่องในการดำเนินโครงการนำร่อง

พื้นที่/ชุมชนในโครงการนำร่องควรทำหน้าที่เป็นพื้นที่ต้นแบบหรือศูนย์การเรียนรู้ในโครงการ M/P ต่อไป เพื่อแสดงให้เห็นชาวบ้าน/ชุมชนใกล้เคียงเห็นถึงการดำเนินงาน M/P รวมไปถึงกระบวนการกิจกรรมของชาวบ้านและความสนับสนุนจากภายนอก เมื่อพิจารณาถึงความสำคัญของโครงการนำร่อง กิจกรรมที่กำลังดำเนินการอยู่ควรติดตามผลและให้ความสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง โดยมีการติดตามผลและประเมินผลกิจกรรมจนกว่าชาวบ้านจะสามารถปฏิบัติได้เองในพื้นที่/ชุมชนของตน

(2) การเตรียมการด้านบริหารจัดการในการดำเนินโครงการ

ระหว่างดำเนินการเพื่อความต่อเนื่องของโครงการ ควรจัดการด้านการบริหารจัดการในการดำเนินโครงการในภาพจำลองที่ 3 โดยทาง ส.ป.ก.ส่วนกลาง ควรร่วมดำเนินการดังต่อไปนี้

- หารือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (แนวคิดพื้นฐานของ M/P, กลไกและวิธีการในการดำเนินโครงการ, การจัดตั้งระบบประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง)
- จัดทำงบประมาณในการดำเนินงาน M/P (ระยะที่ 1)
- จัดตั้งหน่วยจัดการโครงการและจัดอบรมแก่เจ้าหน้าที่ในหน่วยจัดการโครงการ
- ว่าจ้างวิทยากรกระบวนการ
- ทำความเข้าใจกับวิทยากรกระบวนการก่อนเริ่มดำเนินงาน M/P

(3) การดำเนินโครงการ M/P ในพื้นที่ 4 จังหวัด

จากแนวคิดพื้นฐานข้างต้น การดำเนินโครงการเป็นไปในลักษณะเป็นโครงการพิเศษด้วยงบประมาณโครงการ โดยให้พื้นที่โครงการนำร่องเป็นพื้นที่ต้นแบบหรือศูนย์การเรียนรู้ในการดำเนินโครงการอย่างมี

ประสิทธิภาพ ในการดำเนินโครงการได้แบ่งออกเป็น 2 ระยะ โดยจำนวนตำบลเป้าหมายในแต่ละระยะได้วางแผนเบื้องต้นไว้ดังนี้

ตารางที่ 6.5.1 จำนวนตำบลเป้าหมายและพื้นที่ M/P

จังหวัด	จำนวนตำบลเป้าหมาย/พื้นที่ M/P (ระยะ1+2)		จำนวนตำบลเป้าหมาย/พื้นที่ M/P (ระยะ1)		จำนวนตำบลเป้าหมาย (ระยะที่ 2)
	พื้นที่ M/P code	ตำบล	พื้นที่ M/P code	ตำบล	
พะเยา	14	51	7	15	36
แพร่	14	42	5	9	33
น่าน	20	76	7	10	66
พิษณุโลก	4	17	2	5	12

1) การดำเนินโครงการ (ระยะที่ 1)

ในระยะที่ 1 ได้ดำเนินการตามแผนการดำเนินโครงการที่กล่าวไว้ในข้อ 6.4.3 เมื่อพิจารณาจากวิธีการดำเนินงานในระยะที่ 2 ควรคำนึงถึงปัจจัยในการดำเนินงานระยะที่ 1 ดังนี้

- ติดตามและประเมินผลความก้าวหน้าทุกระดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ควรประเมินผลวิธีการคัดเลือกตำบลเป้าหมาย และระบบประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมไปถึง ทรัพยากรท้องถิ่นและเครือข่าย เนื่องจากผลที่ได้รับจะสะท้อนถึงกิจกรรมที่กำลังดำเนินการอยู่
- จัดอบรมร่วมกันระหว่าง วิทยากรกระบวนการ และ หน่วยจัดการโครงการ
- ส่งเสริมการพัฒนาขีดความสามารถให้แก่เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานภาคสนามไปพร้อมกับการดำเนินกิจกรรมในกระบวนการพัฒนาเชิงคุณภาพ โดยเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานภาคสนามจะได้รับความรู้และการฝึกฝนเช่นเดียวกับการเป็นวิทยากรกระบวนการในพื้นที่ตำบลที่รับผิดชอบ
- ให้โอกาสการเรียนรู้สำหรับเจ้าหน้าที่ สปก.ส่วนกลาง สปก.จังหวัด และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมทั้ง อบต. เพื่อพัฒนาขีดความสามารถในการที่จะดำเนินงานโครงการต่อไปในอนาคต
- เชิญตำบลใกล้เคียงให้เข้าร่วมการประชุมผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย/การประชุมเชิงปฏิบัติการ และกระบวนการเรียนรู้/ทดลอง/ฝึกปฏิบัติ โดยการมีส่วนร่วมในกระบวนการดำเนินการจะทำให้ชาวบ้านและชุมชนที่เกี่ยวข้องเข้าใจแนวคิดของ M/P ซึ่งจะทำให้ขยายผลกิจกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น
- หลังจากเสร็จสิ้นโครงการระยะที่ 1 แผนการดำเนินงานโครงการระยะที่ 2 ควรเตรียมการโดยพิจารณาหัวข้อต่อไปนี้

- (ก) ประเมินผลกิจกรรมรวมทั้งผลสำเร็จที่ได้รับ และกระบวนการดำเนินงานในตำบลที่ปฏิบัติตามแผน/องค์ประกอบ/กิจกรรม
- (ข) ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (โดยเฉพาะกรมป่าไม้)
- (ค) ประสานงานกับตำบลในการดำเนินงานตามแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ
- (ง) ส่งเสริม/ขยายผลกิจกรรม และสร้างเครือข่ายกลุ่มกิจกรรม

(จ) ความมีประสิทธิภาพของหน่วยงานในการดำเนินการ โดยเฉพาะหน่วยจัดการโครงการ, วิทยากรกระบวนการ/เจ้าหน้าที่ภาคสนาม

2) ระยะที่ 2

ระยะเวลาในการดำเนินการโครงการ

แผนการดำเนินการโครงการระยะที่ 2 ได้ออกแบบขึ้นหลังจากการประเมินผลและวิเคราะห์ถึงความสำเร็จของระยะที่ 1 โดยจะดำเนินโครงการในลักษณะโครงการพิเศษแบบเดียวกันกับระยะที่ 1 ช่วงเวลาในการดำเนินโครงการตั้งเป้าไว้ที่ 5 ปี แต่ได้วางแผนโดยพิจารณาจากการประเมินผลและติดตามผลความก้าวหน้าของระยะที่ 1

ตำบลเป้าหมายในระยะที่ 2

ตำบลเป้าหมายระยะที่ 2 ได้มาจากระยะที่ 1 ซึ่งในปัจจุบันจำนวนตำบลเป้าหมายมีอยู่ที่ จังหวัดพะเยา 36 ตำบล, แพร่ 33 ตำบล, น่าน 66 ตำบล, และพิษณุโลก 12 ตำบล

หน่วยงานที่ดำเนินการ

หน่วยจัดการโครงการและวิทยากรกระบวนการจะเป็นแกนนำในการดำเนินโครงการเช่นเดียวกับระยะที่ 1 อย่างไรก็ตาม หน่วยงานที่ดำเนินการในระยะที่ 2 ได้จัดตั้งขึ้นจากการประเมินผลและวิเคราะห์ประสิทธิภาพหน่วยจัดการโครงการ (ส่วนกลางและระดับจังหวัด) ในระยะที่ 1, สถานภาพการประสานงานระหว่างทรัพยากรบุคคลท้องถิ่นกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง, ความมีประสิทธิภาพในการสร้างเครือข่าย, ความสนับสนุนจากภายนอก และการจัดสรรวิทยากรกระบวนการ/เจ้าหน้าที่ปฏิบัติการภาคสนาม

การประมาณการค่าใช้จ่ายโครงการ

จากผลที่ได้รับในระยะที่ 1 ได้มีการทบทวนค่าใช้จ่าย และจากการทบทวนทำให้มีการประมาณค่าใช้จ่ายในการว่าจ้างวิทยากรกระบวนการ/เจ้าหน้าที่ปฏิบัติการภาคสนาม, กระบวนการเรียนรู้/ทดลอง/ฝึกปฏิบัติ, และการดำเนินการด้านโครงสร้างพื้นฐาน

การดำเนินงานโครงการในระยะที่ 2

จำนวนตำบลเป้าหมายในระยะที่ 2 มีมากกว่าในระยะที่ 1 ดังนั้น การดำเนินงานจำเป็นต้องมีประสิทธิภาพมากกว่าระยะที่ 1 เนื่องจากจะเป็นการนำไปสู่การขยายผลในอีก 13 จังหวัด ซึ่งในการดำเนินการระยะที่ 2 ควรคำนึงถึงหัวข้อต่อไปนี้

- ใช้ประโยชน์จากเครือข่ายและเจ้าหน้าที่ภาคสนามที่มีในระยะที่ 1 และสร้างระบบความเกื้อหนุนร่วมกันกับตำบลใกล้เคียงเพื่อส่งเสริม/ขยายผลกิจกรรมได้ง่ายขึ้น
- ตำบลที่ดำเนินกิจกรรมในระยะที่ 1 จะทำหน้าที่เป็นศูนย์การเรียนรู้ เพื่อตำบล/ชาวบ้าน/ชุมชนในระยะที่ 2 สามารถเรียนรู้กระบวนการ เรียนรู้/ทดลอง/ฝึกปฏิบัติ ผ่านการศึกษาดูงานในศูนย์การเรียนรู้
- เจ้าหน้าที่ภาคสนามในแต่ละตำบลจะได้รับความรู้เพื่อจะสามารถพัฒนาตนเองเพื่อเป็นวิทยากรกระบวนการและให้ความช่วยเหลือในการพัฒนาเชิงคุณภาพในตำบลใกล้เคียง
- เจ้าหน้าที่จาก ส.ป.ก.จังหวัดในจังหวัดใกล้เคียงจะได้รับเชิญเข้าร่วมการประชุม/ประชุมเชิงปฏิบัติการระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและโอกาสในการเรียนรู้เพื่อจะได้เข้าใจถึงแนวคิด M/P และวิธีการในการดำเนินงาน

(4) การประเมินผลโครงการ M/P โดยภาพรวม

เมื่อการดำเนินการระยะที่ 2 เสร็จสิ้นแล้ว ควรมีการประเมินผลในการดำเนินโครงการทั้งระยะที่ 1 และ 2 และจัดทำกลยุทธ์เพื่อการขยายผลสู่อีก 13 จังหวัด โดยในการประเมินผลได้รวมหัวข้อต่อไปนี้ไว้ด้วย

- การประเมินผลความสำเร็จและผลที่เชื่อถือได้จากการดำเนินงาน M/P (โดยเฉพาะการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ)
- ประเมินผลด้านกระบวนการส่งเสริมและขยายผลกับเครือข่าย
- ความมีประสิทธิภาพของหน่วยงานที่ดำเนินการ (หน่วยงานภาครัฐ, หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง, หน่วยงานจัดการโครงการ, และวิทยากรกระบวนการ/เจ้าหน้าที่ปฏิบัติการภาคสนาม)

(5) การจัดทำกลยุทธ์เพื่อการขยายผลตามแนวคิด M/P สู่พื้นที่ 13 จังหวัด

จากการประเมินผลโครงการ M/P จะได้นำมาใช้ในการจัดทำกลยุทธ์เพื่อการส่งเสริมและขยายผลตามแนวคิด M/P สู่พื้นที่อีก 13 จังหวัด

1) การคัดเลือกจังหวัดเป้าหมาย

จากกลยุทธ์เพื่อการพัฒนาใน “ยุทธศาสตร์การพัฒนากลุ่มจังหวัด สำนักนายกรัฐมนตรี, เดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2546” 5 จังหวัดในกลุ่มภาคเหนือตอนบนอาจได้รับการคัดเลือกก่อน เนื่องจากแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีความสำคัญต่อ 5 จังหวัดดังกล่าว

ส่วนที่ 1 แผนแม่บทระดับจังหวัด (M/P)

ระดับ ความสำคัญ	กลุ่ม	จังหวัด
1	ภาคเหนือตอนบน	เชียงราย, ลำปาง, ลำพูน, เชียงใหม่, แม่ฮ่องสอน (พะเยา, แพร่, น่าน ดำเนินการในกระบวนการ M/P)
2	ภาคเหนือตอนล่างกลุ่มที่ 1	ตาก, สุโขทัย, อุตรดิตถ์, เพชรบูรณ์ (พิษณุโลก ดำเนินการในกระบวนการ M/P)
3	ภาคเหนือตอนล่างกลุ่มที่ 2	กำแพงเพชร, พิจิตร, นครสวรรค์, อุทัยธานี

ในกลุ่มจังหวัดที่มีความสำคัญเป็นอันดับ 2 และ 3 จะคัดเลือกจากตำบลที่เกี่ยวข้องและพื้นที่ปฏิรูปที่มีพื้นที่ติดต่อกับป่าชุมชนและเขตอนุรักษ์

2) แนวคิดพื้นฐานในการจัดทำกลยุทธ์เพื่อการขยายผล

แม้การดำเนินโครงการมีอยู่ในพื้นที่ 4 จังหวัด แต่โครงการได้ดำเนินการในลักษณะโครงการพิเศษมีงบประมาณจัดตั้ง หน่วยจัดการโครงการและจ้างวิทยากรกระบวนการ ดังนั้น จึงได้มีการจัดทำกลยุทธ์เพื่อการขยายผลสู่อีก 13 จังหวัด โดยคำนึงถึงปัจจัยต่อไปนี้

- แม้การจัดทำกลยุทธ์จะมาจากการประเมินผลการดำเนินงาน M/P โดยภาพรวมในพื้นที่ 4 จังหวัด แต่แนวคิดพื้นฐานของ M/P ควรขยายผลและส่งเสริมเป็นภารกิจประจำของ ส.ป.ก.จังหวัด ไม่ใช่ในฐานะโครงการพิเศษที่มีงบประมาณให้
- ส.ป.ก.จังหวัด ควรรวมแนวคิด M/P เช่น การดำเนินของแผนทั้ง 3 ส่วน กับกระบวนการเรียนรู้ไว้ในงานประจำในพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน
- โดยทั่วไป ส.ป.ก.จังหวัดประกอบด้วย 5 หน่วย หน่วย “การจัดการปฏิรูปพื้นที่” ควรเป็นแกนนำในการขยายผล
- การว่าจ้างวิทยากรกระบวนการควรทำอย่างจำกัด เนื่องจากงบประมาณในการขยายผลมาจากงบประจำ โดยการจำกัดงบประมาณทำได้โดยการใช้เจ้าหน้าที่ภาคสนามและประสบการณ์จากตำบลที่ได้ดำเนินการพัฒนาเชิงคุณภาพมาแล้ว
- รวมแนวคิด M/P จากประสบการณ์ที่ได้รับไว้ในงานประจำและการพัฒนากระบวนการในพื้นที่ปฏิรูปที่ดินและตำบลที่ดำเนินกิจกรรมแล้ว
- นอกจากนี้ ให้ความสนับสนุนเพิ่มเติมในการดำเนินกิจกรรมชาวบ้านโดยให้ความรู้แก่แกนนำชุมชนในฐานะเจ้าหน้าที่ปฏิบัติการภาคสนาม เพื่อแกนนำเหล่านั้นสามารถเป็นวิทยากรกระบวนการในหมู่บ้าน/ชุมชนในอนาคตได้

(6) การดำเนินโครงการภายใต้แนวคิด M/P ในพื้นที่ 13 จังหวัด

จากกลยุทธ์เพื่อการขยายผล ได้มีการส่งเสริม/ขยายผล M/P ไปยัง 5 จังหวัดภาคเหนือตอนบนที่จัดให้มีระดับความสำคัญมากที่สุด โดยการพัฒนาพื้นที่ปฏิรูปที่ดินได้รวมแนวคิด M/P ไว้กับงานประจำของทาง

ส.ป.ก.จังหวัด และเนื่องจากงบประมาณที่อยู่จำกัด กิจกรรมของชาวบ้านและความสนับสนุนจากภายนอก อาจดำเนินการได้อย่างจำกัด อย่างไรก็ตาม มีความคาดหวังว่าแนวคิดของ M/P จะขยายผ่านเครือข่ายในวง ที่กว้างขึ้นและผลที่ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พื้นที่ 5 จังหวัดที่มีพื้นที่ติดต่อกับจังหวัดที่ได้ดำเนินการโครงการ M/P มาแล้ว เนื่องจากเป็นเรื่องง่าย ที่จะได้รับรู้จากพื้นที่จังหวัดที่ดำเนินโครงการมาแล้ว

แม้การขยายผลและการส่งเสริมกิจกรรมจะจำกัดอยู่ที่ระดับรากหญ้า แต่ความสำเร็จที่เพิ่มขึ้นของกิจกรรม เหล่านี้ทำให้บรรลุถึงเป้าหมายสูงสุดได้

6.5.3 บทบาทและการเพิ่มขีดความสามารถของหน่วยงานภาครัฐ

(1) การจัดเตรียมสภาพแวดล้อมเพื่อการดำเนินโครงการ

การเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติที่เกิดจากการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติมากเกินไปนับเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาการเกษตรและชนบทในพื้นที่ภาคเหนือ เมื่อได้พิจารณาถึง สถานการณ์ดังกล่าว จึงได้จัดทำแผนแม่บทขึ้นเพื่อดำเนินการด้านการพัฒนาการเกษตรและชนบทอย่าง ยั่งยืนไปพร้อมกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ 4 จังหวัดอย่างเหมาะสม โดยเริ่มต้นจากการ ดำเนินการในพื้นที่ 4 จังหวัดก่อน หลังจากนั้น จึงส่งเสริมให้ดำเนินการโครงการตามแนวคิด M/P ขึ้นใน พื้นที่อีก 13 จังหวัดตามภาพจำลองในหัวข้อ 6.5.2 ดังนั้นเป้าหมายสูงสุดสามารถบรรลุผลได้จากการส่งเสริม และขยายผลแนวคิด M/P

จากนโยบายการดำเนินงานพื้นฐานของ M/P กล่าวได้ว่า การมีส่วนร่วมและการประสานงานของ ชาวบ้านที่ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในชีวิตประจำวันและเพื่อการเกษตรนั้นเป็นสิ่งจำเป็น ดังนั้น ชาวบ้านจึงมีบทบาทสำคัญในการดำเนินการตาม แผน องค์กรประกอบ และกิจกรรม ตามแนวคิด M/P โดย ภายใต้อาณัติดังกล่าว บทบาทของหน่วยงานภาครัฐก็มีส่วนสำคัญในการจัดเตรียมสภาพแวดล้อมเพื่ออำนวยความสะดวกต่อการดำเนินกิจกรรมที่ชาวบ้านได้เสนอและเพื่อเตรียมสภาพแวดล้อมเพื่อการปรับปรุงพื้นที่ทางเกษตรและ ชุมชน ยิ่งไปกว่านั้น หน่วยงานภาครัฐยังมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมและขยายผลกิจกรรมของชาวบ้านไป ยังพื้นที่ปฏิรูปและตำบลใกล้เคียง ดังที่กล่าวไว้ในหัวข้อ 6.2.3 การขยายพื้นที่

(2) การประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง

ดังที่กล่าวไว้ข้างต้นว่า บทบาทสำคัญของ ส.ป.ก.ส่วนกลาง และ ส.ป.ก.จังหวัดคือการกำหนด ทิศทางกิจกรรมที่ชาวบ้านและชุมชนชนบทเป็นผู้เสนอโดยประสานงานร่วมกับทรัพยากรบุคคลท้องถิ่นและ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และในการดำเนินกิจกรรมร่วม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในแผนการจัดการและอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติ (เช่น การทำแนวกันไฟ, การปลูกป่า, การกำหนดแนวเขตป่าให้ชัดเจน, การอนุรักษ์ดิน และน้ำในพื้นที่ป่าและพื้นที่การเกษตร) กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, กรมพัฒนาที่ดิน, และ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่างๆ จำเป็นต้องประสานงานกัน โดยมี ส.ป.ก.ส่วนกลาง และ ส.ป.ก.จังหวัดควร จัดเตรียมสภาพแวดล้อมเพื่อดำเนินกิจกรรมดังกล่าว และเพื่อร่วมมือกัน ในการจัดทำแนวทางการมีส่วนร่วมเพื่อให้ อบต. มีส่วนในการดำเนินโครงการ เช่น การจัดทำแผนพัฒนาชุมชนและดำเนินการตาม กิจกรรมที่ได้เสนอ รวมถึงการจัดสรรงบประมาณในการดำเนินกิจกรรมดังกล่าว พร้อมทั้งประสาน

หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เช่น กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, และกรมพัฒนาที่ดิน ดำเนินการกิจกรรมที่เป็นรูปธรรม เช่น การปลูกป่า, การอนุรักษ์ดิน, และการปรับปรุงพื้นดินและพื้นที่ป่าที่ถูกทำลายโดยให้สอดคล้องกับแผน/นโยบายเพื่อการพัฒนาของกระทรวง/กรมในปัจจุบัน ขณะเดียวกัน ร่วมกับ อบต. เสริมสร้างความเข้มแข็งในการพัฒนาขีดความสามารถเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชนภายใต้กลยุทธิ์เพื่อการพัฒนาในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมระดับชาติ ดังนั้น ส.ป.ก.ส่วนกลาง และ ส.ป.ก.จังหวัด จำเป็นจะต้องร่วมมือกับหน่วยงานดังกล่าวในการทำงานร่วมกับชาวบ้าน/ชุมชนชนบทเพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุด

(3) การพัฒนาขีดความสามารถของหน่วยจัดการโครงการ

ส.ป.ก.ส่วนกลางควรตระหนักถึงการพัฒนาขีดความสามารถของหน่วยจัดการโครงการเพื่อให้การดำเนินโครงการมีประสิทธิภาพและมีความราบรื่นมากขึ้น หัวข้อที่จำเป็นต่อการพัฒนาขีดความสามารถได้แสดงไว้ในตารางข้างล่าง โดยพิจารณาจากการประเมินขีดความสามารถของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากโครงการนำร่อง

แรกเริ่มของการดำเนินโครงการ การพัฒนาขีดความสามารถอาจเริ่มจากการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรบุคคลท้องถิ่น เช่น สถาบันการศึกษา, ประชาชนชุมชน, และประสบการณ์ที่ได้จากกิจกรรมที่คล้ายคลึงกันกับที่ได้ดำเนินการอยู่, และประสบการณ์จากการดำเนินโครงการนำร่อง เนื่องจากการพัฒนาขีดความสามารถด้านการดำเนินงานและการจัดการของหน่วยจัดการโครงการมีความจำเป็นในการทำให้การดำเนินโครงการมีประสิทธิภาพมากขึ้น ดังนั้น ส.ป.ก.ส่วนกลางควรจัดหาโอกาสในการเรียนรู้ที่เหมาะสมเพื่อพัฒนาขีดความสามารถ ซึ่งรวมถึงในส่วนของ การดำเนินโครงการ, การติดตามผลความก้าวหน้าและการทำงานของหน่วยจัดการโครงการ

ตาราง 6.5.2 การพัฒนาขีดความสามารถของหน่วยจัดการโครงการ

หน่วยจัดการโครงการ	บทบาทหลัก	ขีดความสามารถที่มีจากโครงการนำร่อง	หัวข้อในการพัฒนาขีดความสามารถ
หน่วยจัดการโครงการ (ส่วนกลาง)	<ul style="list-style-type: none"> - ประสานงานกับ ส.ป.ก.ส่วนกลาง/ กนท. และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง - การจัดการด้านความก้าวหน้าของ M/P ในระดับจังหวัด - การประชาสัมพันธ์แนวคิด M/P ไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง - จัดเตรียมรูปแบบการทำงานให้กับหน่วยจัดการโครงการระดับจังหวัดและวิทยากรกระบวนการ - จัดตั้งหน่วยจัดการโครงการระดับจังหวัด - จัดการองค์ประกอบ/กิจกรรมและให้สอดคล้องกับแผน/นโยบายที่ดำเนินการอยู่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง - ออกแบบและจัดสรรงบประมาณ 	<ul style="list-style-type: none"> ส.ป.ก.ส่วนกลาง/กนท. - ขีดความสามารถในการจัดการและดำเนินโครงการในภาพรวมอยู่ในระดับต่ำ (ตารางการดำเนินโครงการภาพรวมและตารางการจัดการค่าใช้จ่ายในแต่ละหน่วยปฏิบัติงาน) - ขาดความรู้ความเข้าใจในการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมกับวิทยากรกระบวนการ - การช่วยเหลือด้านการติดตามผลและการประเมินผลแบบมีส่วนร่วมอยู่ในระดับต่ำ (การกำหนดตัวชี้วัดในการติดตามผล, การรายงานผลไม่เป็นระบบ และขาดความเข้าใจ 	<p>ระดับส่วนบุคคล</p> <ul style="list-style-type: none"> - ความเข้าใจในการจัดการโครงการแบบครบวงจร และการดำเนินงาน M/P - การเตรียมการอบรมให้แก่วิทยากรกระบวนการและหน่วยจัดการโครงการระดับจังหวัด - ความเข้าใจในแนวทางการมีส่วนร่วมร่วมกับวิทยากรกระบวนการในการดำเนินงาน M/P - ความเข้าใจถึงบทบาทของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในระบบติดตามผลแบบมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน M/P

หน่วยจัดการโครงการ	บทบาทหลัก	ขีดความสามารถที่มีจากโครงการนำร่อง	หัวข้อในการพัฒนาขีดความสามารถ
	<p>และรายงานความก้าวหน้าไปยัง ส.ป.ก.</p> <ul style="list-style-type: none"> - ให้ความรู้และจัดอบรมแก่เจ้าหน้าที่ในหน่วยจัดการโครงการ - จัดอบรมให้แก่วิทยากรกระบวนการ/เจ้าหน้าที่ภาคสนาม - ให้การสนับสนุนในการประชุมผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย - มีส่วนร่วมในการติดตามผลและประเมินผลแบบมีส่วนร่วมและให้การสนับสนุนด้านการปฏิบัติงาน - จัดทำข้อเสนอแนะนโยบายที่ได้จากการติดตามผลและประเมินผลความก้าวหน้าของการดำเนินการไปยัง ส.ป.ก. ส่วนกลาง/กท. - เตรียมกลยุทธ์การพัฒนาเพื่อขยายผลแนวคิด M/P ไปยัง 13 จังหวัด 	<p>ความก้าวหน้าของการดำเนินโครงการที่แท้จริงในพื้นที่)</p>	<p>ระดับองค์กร (เพื่อจัดตั้งหน่วยจัดการโครงการเพื่อการดำเนินโครงการอย่างราบรื่น)</p> <ul style="list-style-type: none"> - กำหนดระบบการรายงานผลความก้าวหน้าของการดำเนินงานจากหน่วยจัดการโครงการระดับจังหวัด - กำหนดระบบในการสื่อสารและการตัดสินใจในการดำเนินงาน M/P - เตรียมแนวทางการดำเนินงาน M/P ในภาพรวม - ประชาสัมพันธ์การดำเนินงาน M/P (จัดทำจดหมายข่าวและเอกสารเกี่ยวกับกิจกรรมที่ได้ทำ)
<p>หน่วยจัดการโครงการ (ระดับจังหวัด)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ประสานงานกับ ส.ป.ก. จังหวัด - คัดเลือกตำบลเป้าหมาย - ประชุมเพื่อหาข้อตกลงในการดำเนินงาน M/P ร่วมกับตำบลและจัดตั้งระบบประสานงานกับตำบล - ร่วมมือและประสานงานกับหน่วยงานระดับจังหวัด - จัดสรรงบประมาณในการดำเนินกิจกรรมเพื่อให้เกิดการพัฒนาเชิงคุณภาพในตำบลต่าง ๆ - จัดตั้งและจัดการการดำเนินงาน M/P ร่วมกับหน่วยงานระดับจังหวัดที่เกี่ยวข้อง - ดูแลจัดการให้ความช่วยเหลือด้านความรู้ร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและทรัพยากรบุคคลท้องถิ่น - ให้การอบรมแก่เจ้าหน้าที่ภาคสนามร่วมกับวิทยากรกระบวนการ - จัดตั้งเครือข่ายกิจกรรม - จัดการด้านกระบวนการเรียนรู้ให้แก่ชาวบ้าน (โอกาสในการเรียนรู้, การศึกษาดูงาน) - จัดประชุม/ประชุมเชิงปฏิบัติการ/สัมมนาให้แก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย - แนะนำและเสนอแนะนโยบายการพัฒนาที่ได้จากการประเมินผล 	<p>(แตกต่างกันในแต่ละจังหวัด)</p> <ul style="list-style-type: none"> - ขาดการจัดการและประสานงานระหว่างองค์กรพัฒนาเอกชน, อบต., และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการให้ความช่วยเหลือกิจกรรม - ขาดความเข้าใจถึงบทบาทหน้าที่ของ ส.ป.ก. จังหวัด - ขาดระบบการสื่อสารระหว่างวิทยากรกระบวนการและ ส.ป.ก. จังหวัด (สาเหตุหลักมาจากการเปลี่ยนแปลงโยกย้ายเจ้าหน้าที่ ส.ป.ก. จังหวัด) - ขาดการประชุมเสวนาเบื้องต้นในการคัดเลือกตำบลเป้าหมาย - ความช่วยเหลือด้านการติดตามผลและประเมินผลแบบมีส่วนร่วมมีไม่เพียงพอ 	<p>ระดับบุคคล</p> <ul style="list-style-type: none"> - ความเข้าใจการดำเนินงาน M/P และการจัดการโครงการแบบครบวงจร - ตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการ - ความเข้าใจถึงบทบาทของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการดำเนินโครงการและแนวทางการมีส่วนร่วม - ความเข้าใจแนวคิดของ M/P และกลไกการดำเนินงาน - ความเข้าใจในการประชุมเสวนาเบื้องต้นในกระบวนการคัดเลือกตำบล - การปรับปรุงขีดความสามารถในการสื่อสารเพื่อจัดตั้งระบบประสานงานร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง - ตระหนักถึงความสำคัญของระบบติดตามผลแบบมีส่วนร่วมและวิธีปฏิบัติ <p>ระดับองค์กร</p> <ul style="list-style-type: none"> - การจัดตั้งหน่วยจัดการโครงการก่อนเริ่มดำเนินโครงการ - มีความเข้าใจถึงบทบาทของหน่วยจัดการโครงการและการทำงานของ ส.ป.ก. จังหวัด - การจัดตั้งระบบรายงาน

ส่วนที่ 1 แผนแม่บทระดับจังหวัด (M/P)

หน่วยจัดการโครงการ	บทบาทหลัก	ขีดความสามารถที่มีจากโครงการนาร่อง	หัวข้อในการพัฒนาขีดความสามารถ
	<p>ความก้าวหน้าของ M/P ไปยังภาครัฐส่วนกลาง</p> <ul style="list-style-type: none"> - แนะนำและเสนอแนะเรื่องวิธีการส่งเสริมและการขยายผล M/P ที่ได้จากการประเมินผลการดำเนินโครงการ 		<p>ความก้าวหน้าไปยังหน่วยจัดการโครงการส่วนกลาง</p> <ul style="list-style-type: none"> - การจัดตั้งระบบประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง - จัดระบบกระบวนการเรียนรู้จากการดำเนินโครงการนาร่อง (จัดทำเอกสารจากบทเรียนที่ได้รับ) - ควบคุมดูแลในการอบรมวิทยากรกระบวนการ - มีความเข้าใจแนวทางการติดตามผลแบบมีส่วนร่วมและการนำมาประยุกต์ใช้ - เตรียมระบบฐานข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรบุคคลท้องถิ่น - ความต่อเนื่องและการจัดสรรงบประมาณสำหรับเครือข่ายตามฐานข้อมูล
<p>วิทยากรกระบวนการ</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ให้ความช่วยเหลือด้านความรู้ในการวางแผน/ดำเนินการ/ประเมินผลกิจกรรมโดยชาวบ้าน - ชี้แนะเพื่อการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม - ให้ความช่วยเหลือในการจัดเตรียมแผนพัฒนาชุมชนและการพัฒนาเชิงคุณภาพ - จัดอบรมแก่เจ้าหน้าที่ภาคสนาม - ประสานงานในการจัดหาโอกาสในการเรียนรู้และอธิบายถึงความช่วยเหลือด้านความรู้ที่จำเป็นต่อการพัฒนาเชิงคุณภาพ - ให้คำปรึกษาและจัดหาโอกาสในการเรียนรู้ระหว่างจังหวัด, หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง, ตำบล, ทรัพยากรบุคคลท้องถิ่น, และเครือข่าย - ให้ความช่วยเหลือในการแบ่งกลุ่มกิจกรรมและสนับสนุนกิจกรรม - จัดประชุมผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและให้ความช่วยเหลือเชิงปฏิบัติการ - ให้ความช่วยเหลือในการจัดตั้งเครือข่าย - ให้ความช่วยเหลือเชิงปฏิบัติการในการติดตามผลและประเมินผลแบบมีส่วนร่วม - แนะนำและเสนอแนะนโยบายและแผนต่างๆแก่หน่วยจัดการโครงการระดับจังหวัด 	<p>(แตกต่างกันในแต่ละจังหวัดขึ้นอยู่กับกิจกรรม)</p> <ul style="list-style-type: none"> - ขาดกรอบงานและแนวคิดพื้นฐาน M/P - ขาดการสื่อสารเรื่องแนวคิดของ M/P ระหว่างชาวบ้าน/ผู้นำชุมชนและขาดการจัดการกิจกรรมร่วมกัน - ความแตกต่างในเรื่องความรู้ในพื้นที่พัฒนาทั้ง 3 ส่วน ใน 4 จังหวัด - ความแตกต่างด้านความสามารถในการส่งเสริมกิจกรรมใน 4 จังหวัด - ขาดความรู้ความเข้าใจในการจัดทำตัวชี้วัดในการติดตามผลและประเมินผลแบบมีส่วนร่วมของกิจกรรม - การสื่อสารกับ ส.ป.ก. จังหวัดไม่เพียงพอ - ขาดระบบรายงานผลความก้าวหน้า (สาเหตุจากการเปลี่ยนบุคลากร) 	<p>ระดับบุคคล</p> <ul style="list-style-type: none"> - ความเข้าใจกรอบงาน M/P ทั้ง 3 ส่วน, แนวคิดพื้นฐานของวิธีการดำเนินงาน, การประชุมกับชาวบ้าน/ผู้นำชุมชนก่อนเริ่มดำเนินการ - การปรับปรุงขีดความสามารถในการสื่อสาร - การปรับปรุงทักษะในการส่งเสริมการดำเนินโครงการพร้อมกับแนวทางการมีส่วนร่วม - ความเข้าใจระบบการติดตามผลและประเมินผลแบบมีส่วนร่วม และบทบาทของวิทยากรกระบวนการซึ่งมีส่วนช่วยให้กิจกรรมดำเนินการไปอย่างราบรื่น <p>ระดับกลุ่มวิทยากรกระบวนการ</p> <ul style="list-style-type: none"> - เข้าใจบทบาทของวิทยากรกระบวนการและหน่วยจัดการโครงการระดับจังหวัด - จัดทำระบบรายงานความก้าวหน้าของการดำเนินกิจกรรมให้แก่หน่วยจัดการโครงการระดับจังหวัด - จัดระบบการประชุมเชิงปฏิบัติการระหว่างเครือข่ายและทรัพยากรบุคคลท้องถิ่น - จัดสรรเจ้าหน้าที่ภาคสนามอย่างเหมาะสมและเตรียมการอบรมแก่เจ้าหน้าที่ภาคสนาม

หน่วยจัดการโครงการ	บทบาทหลัก	ขีดความสามารถที่มีจากโครงการนำร่อง	หัวข้อในการพัฒนาขีดความสามารถ
เจ้าหน้าที่ภาคสนาม	<ul style="list-style-type: none"> - เป็นผู้ช่วยวิทยากรกระบวนการ - แบ่งกลุ่มกิจกรรม - สนับสนุนในการดำเนินกิจกรรม 	ไม่ได้จัดสรรไว้ในโครงการนำร่อง	<p>ระดับบุคคล</p> <ul style="list-style-type: none"> - มีความเข้าใจกลไกการดำเนินโครงการรวมทั้งกรอบงาน M/P ทั้ง 3 ส่วนจากการศึกษาดูงานในพื้นที่โครงการนำร่อง - เรียนรู้ทักษะในการส่งเสริมกิจกรรม - ปรับปรุงขีดความสามารถ/ทักษะเพื่อสื่อสารกับตำบลและชาวบ้านอย่างราบรื่น

(4) การพัฒนาขีดความสามารถของหน่วยงานภาครัฐ

แนวทางพื้นฐานในการส่งเสริมและขยายผลแนวคิด M/P ไปยัง 13 จังหวัดภาคเหนือ คือ การรวมกระบวนการกิจกรรมตามแนวคิด M/P ไว้ในการกิจประจำของหน่วยงาน ส.ป.ก.จังหวัด โดยควรดำเนินการส่งเสริมและขยายผลกิจกรรมในแนวคิด M/P ไปพร้อมกับการปฏิบัติการกิจประจำ และเพื่อให้เป็นไปตามนั้น จึงได้เสนอให้ ส.ป.ก.ส่วนกลาง และ ส.ป.ก.จังหวัด ปรับปรุงระบบภายในหน่วยงาน (การทบทวนกฎระเบียบการทำงานและการจัดสรรงบประมาณประจำเพื่อสามารถดำเนินการตามแนวคิด M/P ได้เช่นเดียวกับการปฏิบัติงานประจำ)

เพื่อเป็นการขยายผลและส่งเสริมแนวคิด M/P ในพื้นที่ภาคเหนือโดยรวมไว้ในภารกิจประจำของ ส.ป.ก.ส่วนกลาง และ ส.ป.ก.จังหวัด จึงได้เสนอให้กระตุ้นขีดความสามารถของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อปรับปรุงขีดความสามารถทั้งในระดับส่วนบุคคลและระดับองค์กร หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและเจ้าหน้าที่ควรศึกษาแนวคิด M/P และกลไกการดำเนินงาน เช่น การประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรบุคคลท้องถิ่นและเครือข่าย, และการให้ความช่วยเหลือตลอดกระบวนการ ส.ป.ก.ส่วนกลางควรผลักดันให้หน่วยจัดการโครงการจัดหาโอกาสในการเรียนรู้ให้แก่ ส.ป.ก.จังหวัดใน 13 จังหวัดภาคเหนือ, เจ้าหน้าที่ ส.ป.ก.ส่วนกลางและ อบต.ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เจ้าหน้าที่ได้ศึกษากระบวนการดำเนินงานและปรับปรุงขีดความสามารถของตน

ความเข้มข้นและความยั่งยืนในการดำเนินโครงการและการขยายผล และส่งเสริมกิจกรรมโครงการ อาจเป็นผลมาจากทัศนคติของ อบต. เช่น การมีส่วนร่วมกิจกรรมโครงการ, และการจัดหาความช่วยเหลือด้านความรู้และด้านการเงินให้แก่ชาวบ้าน/ชุมชน และเพื่อให้เกิดความยั่งยืน จึงได้เสนอให้เชิญตำบลที่เกี่ยวข้องเข้าร่วมโอกาสในการเรียนรู้พื้นที่โครงการร่วมกันเช่นเดียวกับ ส.ป.ก.ส่วนกลาง และ ส.ป.ก.จังหวัด เพื่อศึกษาแนวคิด M/P และกลไกในการดำเนินงานเพื่อปรับปรุงขีดความสามารถแก่บุคลากรดังกล่าว จะทำให้ได้ตระหนักถึงการพัฒนาขีดความสามารถและระบบประสานงานได้

ปัญหาในการพัฒนาขีดความสามารถของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอาจอธิบายได้จากการประเมินขีดความสามารถที่ได้จากการศึกษารั้งนี้รวมถึงการปฏิบัติงานในโครงการนำร่อง ส.ป.ก.ส่วนกลางควรจัดหาโอกาสในการเรียนรู้ให้แก่บุคลากรเพื่อประสานงานกับหน่วยจัดการโครงการในส่วนของการดำเนินงานต่อไป

ตาราง 6.5.3 การพัฒนาขีดความสามารถของหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง

องค์กร	บทบาทหลักที่คาดหวัง	ขีดความสามารถที่มีอยู่	หัวข้อในการพัฒนาขีดความสามารถ
ส่วนกลาง (ส.ป.ก. ส่วนกลาง)	<ul style="list-style-type: none"> - บทบาทในการบริหารจัดการ (การเตรียมโครงการ, งบประมาณ, และหน่วยงาน) - การเผยแพร่แนวคิด M/P และ ข้อมูลที่เกี่ยวข้องแก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง - การประสานงานในการดำเนินงาน M/P กับหน่วยงานอื่นๆที่เกี่ยวข้อง (กระทรวง ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และอื่นๆ) - การจัดการในการสร้างความเข้าใจแนวคิด M/P ในพื้นที่ 4 จังหวัด - การจัดสรรงบประมาณเพื่อการดำเนินงาน M/P - การจัดทำโครงสร้างองค์กรในการดำเนินงาน (หน่วยจัดการโครงการ) เพื่อการดำเนินงาน M/P - การให้ความรู้แก่บุคลากรในหน่วยจัดการโครงการ - การว่าจ้างวิทยากรกระบวนการ และให้ความรู้ - การมีส่วนร่วมในการประชุม/ การประชุมเชิงปฏิบัติการระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย - เสนอนโยบายที่ได้จากการประเมินผลการดำเนินกิจกรรม - การจัดทำกลยุทธ์เพื่อการส่งเสริมและการขยายผลแนวคิด M/P ไปยังพื้นที่ภาคเหนือ 	<ul style="list-style-type: none"> - ไม่มีระบบการวางจ้างวิทยากรกระบวนการโดยตรง - ขาดระบบการจัดการโครงการโดยภาพรวม - ความยากลำบากในการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง - ขาดการประสานงานและการปฏิบัติการโครงการที่เหมาะสมร่วมกับ ส.ป.ก. จังหวัด - ขาดระบบในการรายงานผล, การติดตามผล, และการสื่อสารความก้าวหน้าการดำเนินโครงการระหว่างส่วนกลางและระดับจังหวัด 	<p>ระดับหน่วยงานสถาบัน</p> <ul style="list-style-type: none"> - การจัดตั้งระบบว่าจ้างวิทยากรกระบวนการ - การจัดตั้งกฎระเบียบหน้าที่ให้เหมือนกับงานประจำเพื่อดำเนินการตามแนวคิด M/P - ระบบจัดทำงบประมาณในการกิจประจำ - การจัดทำระเบียบในการอบรมให้แก่เจ้าหน้าที่ ส.ป.ก.ส่วนกลาง และ ส.ป.ก. จังหวัดในการดำเนินงานตามแนวคิด M/P <p>ระดับองค์กร</p> <ul style="list-style-type: none"> - การจัดตั้งระบบจัดการโครงการแบบครบวงจร - การเผยแพร่แนวคิด M/P และบทบาทของหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง - การจัดตั้งระบบรายงานผลในการติดตามผลและประเมินผลความก้าวหน้าในการดำเนินกิจกรรมแบบมีส่วนร่วม - การจัดตั้งระบบในการรวมแผน/นโยบายของหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องที่กำลังดำเนินการอยู่ - ระบบการจัดทำงบประมาณเพื่อดำเนินกิจกรรมตามแนวคิด M/P ให้เหมือนกับภารกิจประจำ - การจัดอบรมแก่ ส.ป.ก.ส่วนกลาง, ส.ป.ก.จังหวัด, และตำบล, และตัวแทนหมู่บ้าน - จัดตั้งระบบความร่วมมือร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในส่วนของกระทรวง ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม - จัดทำข้อเสนอแนะทางด้านนโยบายและแผนต่อกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม <p>ระดับบุคคล</p> <ul style="list-style-type: none"> - ความเข้าใจในการจัดการวงจรโครงการและการปรับปรุงการจัดการโครงการ - การศึกษารอบงาน 3 ส่วนและการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมตามแนวคิด M/P - การปรับปรุงขีดความสามารถในการประสานงานและการสื่อสารกับหน่วยงานอื่นในกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ - ปรับปรุงขีดความสามารถความร่วมมือกับกระทรวงทรัพยากรฯ ในการเสนอนโยบายและแผนทางด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ - ปรับปรุงขีดความสามารถในความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง - การศึกษาระบบติดตามผลแบบมีส่วนร่วมและ

องค์กร	บทบาทหลักที่คาดหวัง	ขีดความสามารถที่มีอยู่	หัวข้อในการพัฒนาขีดความสามารถ
<p>ส่วนกลาง (กทท.)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - การจัดเตรียมนโยบายและแผนเพื่อการพัฒนาสอดคล้องกับผลที่ได้จากการติดตามผลและประเมินผลความก้าวหน้าการดำเนินโครงการ 	<ul style="list-style-type: none"> - ความยากลำบากในการจัดตั้งระบบความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและขาดการจัดการระหว่างหน่วยงานดังกล่าว - ขาดการวิเคราะห์ในการติดตามผลและประเมินผลที่ได้รับ 	<p>บทบาทของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อการปฏิบัติการอย่างเหมาะสม</p> <ul style="list-style-type: none"> - ความเข้าใจถึงบทบาทของวิทยากรกระบวนการในการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม <p>ระดับสถาบัน</p> <ul style="list-style-type: none"> - การมีส่วนร่วมในการประชุม/การประชุมเชิงปฏิบัติการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการติดตามผลและประเมินผลการดำเนินการแบบมีส่วนร่วม - การมีส่วนร่วมในการอบรมเจ้าหน้าที่ในการดำเนินการตามแนวคิด M/P - การจัดประชุมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างสม่ำเสมอ - การจัดตั้งระบบการเมืองและปกครองเพื่อตระหนักถึงแผน/นโยบาย <p>ระดับองค์กร</p> <ul style="list-style-type: none"> - การจัดตั้งระบบความร่วมมือและระบบสื่อสารกับหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง - หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์กับกระทรวงทรัพยากรฯ ดำเนินการตามนโยบายและแผนที่มีอยู่ <p>ระดับบุคคล</p> <ul style="list-style-type: none"> - การศึกษาแนวคิด M/P, กรอบงานทั้ง 3 ส่วนและกลไกการดำเนินงาน - มีความเข้าใจในแผน/นโยบายที่ดำเนินการอยู่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง - การปรับปรุงขีดความสามารถในการวิเคราะห์และวางแผนจากผลที่ได้จากการติดตามผลและการประเมินผล - ขีดความสามารถในการสื่อสารกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการดำเนินตามแผน/นโยบายที่ได้เสนอ
<p>จังหวัด (ส.ป.ก. จังหวัด)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - การคัดเลือกตำบลเป้าหมายเพื่อการดำเนินงาน M/P - การหาข้อมูลเบื้องต้นระหว่างตำบลเพื่อการดำเนินงาน M/P - การปรับเปลี่ยนและการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการดำเนินงาน M/P - การจัดตั้งหน่วยจัดการโครงการระดับจังหวัดและให้การอบรมแก่เจ้าหน้าที่ในหน่วยจัดการโครงการ - การจัดทำและจัดสรร 	<p>(มีความแตกต่างในแต่ละจังหวัด)</p> <ul style="list-style-type: none"> - ขาดการประชุมเบื้องต้นกับตำบลเป้าหมาย - ระบบประสานงานกับทางตำบลมีไม่เพียงพอ - ความยากลำบากในการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง - ระบบการประสานงานกับ ส.ป.ก.ส่วนกลางมีไม่เพียงพอเนื่องจากการปรับเปลี่ยนบุคลากร 	<p>ระดับสถาบัน</p> <ul style="list-style-type: none"> - การจัดเตรียมระเบียบ ส.ป.ก.จังหวัดเพื่อให้ในการหาข้อมูลเบื้องต้นกับทางตำบล จัดตั้งระบบประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การดำเนินการอย่างราบรื่นตามแนวคิด M/P - จัดประชุมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องระดับจังหวัดอย่างสม่ำเสมอ - การจัดทำงบประมาณประจำเพื่อดำเนินการตามแนวคิด M/P - ขั้นตอนการมีส่วนร่วมของเจ้าหน้าที่ในการเข้าร่วมอบรมเรื่องการดำเนินงาน M/P - การทบทวนกฎระเบียบของ ส.ป.ก.จังหวัดในการเปลี่ยนแปลงบุคลากร

ส่วนที่ 1 แผนแม่บทระดับจังหวัด (M/P)

องค์กร	บทบาทหลักที่คาดหวัง	ขีดความสามารถที่มีอยู่	หัวข้อในการพัฒนาขีดความสามารถ
	<p>งบประมาณเพื่อการดำเนินงาน M/P</p> <ul style="list-style-type: none"> - ให้ความช่วยเหลือในการจัดการเพื่อพัฒนาเชิงคุณภาพในระดับตำบล - หรือเกี่ยวกับการให้ความช่วยเหลือด้านความรู้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อดำเนินงานและปรับเปลี่ยน M/P - การสร้างเครือข่ายกิจกรรม - การปรับเปลี่ยนกระบวนการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับชาวบ้าน (เช่นการศึกษาดูงาน) - การจัดประชุมผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย - เสนอนโยบายที่ได้จากการประเมินผลความก้าวหน้าของ M/P แก่หน่วยงานบริหารส่วนกลาง 	<p>บ่อยครั้ง</p> <ul style="list-style-type: none"> - ขาดบุคลากรและงบประมาณในการจัดการและดำเนินงานอย่างเหมาะสม - ขาดความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิด M/P และบทบาทของหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง - ขาดจิตสำนึกในการจัดการโครงการ - ขาดการสื่อสารกับวิทยากรกระบวนการ - การจัดตั้งระบบการติดตามผลและการประเมินผลแบบมีส่วนร่วมมีไม่เพียงพอ 	<p>ระดับองค์กร</p> <ul style="list-style-type: none"> - การจัดตั้งระบบการจัดการโครงการจากแนวคิดการจัดการวงจรโครงการ - การเตรียมการแนวทางเพื่อการประชุมเสวนาเบื้องต้นกับตำบล - การเตรียมการด้านการประชาสัมพันธ์ - การจัดตั้งระบบสื่อสารระหว่างตำบล, หมู่บ้าน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง - การจัดตั้งระบบความร่วมมือ และสื่อสารกับทรัพยากรจังหวัดในข้อเสนอแนะทางด้านนโยบายและแผน - การจัดเตรียมหน่วยงานเพื่อติดตามผลและประเมินผลแบบมีส่วนร่วม - การจัดเตรียมระบบรายงานผลเพื่อเสนอแนะนโยบายไปยังระดับส่วนกลาง - การจัดเตรียมฐานข้อมูลทรัพยากรบุคคลท้องถิ่นและจัดการเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากข้อมูลดังกล่าว <p>ระดับบุคคล</p> <ul style="list-style-type: none"> - การศึกษาแนวคิด M/P, กรอบงานทั้ง 3 ส่วน และกลไกในการดำเนินงาน - การปรับปรุงขีดความสามารถในการปรับเปลี่ยนแผน/นโยบายที่ดำเนินการอยู่ร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง - การปรับปรุงและเพิ่มขีดความสามารถในข้อเสนอแนะนโยบายและแผนต่อทรัพยากรจังหวัด - การศึกษาหัวข้อในการประชุมเสวนาเบื้องต้นร่วมกับทางตำบล - การปรับปรุงทักษะในการสื่อสารร่วมกับทางตำบล, หมู่บ้าน, และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง - การศึกษากระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมร่วมกับวิทยากรกระบวนการและเจ้าหน้าที่ภาคสนาม - การศึกษาระบบติดตามผลและประเมินผลแบบมีส่วนร่วมและระบบปฏิบัติการ รวมถึงการดำรงรักษาระบบการจัดการให้ความช่วยเหลือ - การศึกษาเพื่อใช้ประโยชน์จากข้อมูลทรัพยากรท้องถิ่น
ตำบล (อบต.)	<ul style="list-style-type: none"> - หรือและประสานงานเรื่องการดำเนินงาน M/P กับระดับจังหวัด (ส.ป.ก.จังหวัด) - หรือเบื้องต้นเกี่ยวกับการดำเนินงาน M/P กับชาวบ้าน/ 	<p>(แตกต่างกันในแต่ละตำบล)</p> <ul style="list-style-type: none"> - ขาดความเข้าใจแนวคิด M/P - ขาดระบบประสานงานกับ ส.ป.ก.จังหวัด (ขาด 	<p>ระดับสถาบัน</p> <ul style="list-style-type: none"> - การจัดอบรมในขั้นตอนการดำเนินโครงการ M/P - ขั้นตอนการจัดทำระบบสื่อสารร่วมกับ ส.ป.ก.จังหวัด, ระเบียบบุคลากรของทางตำบล,

องค์กร	บทบาทหลักที่คาดหวัง	ขีดความสามารถที่มีอยู่	หัวข้อในการพัฒนาขีดความสามารถ
	<p>ชุมชนที่เกี่ยวข้อง</p> <ul style="list-style-type: none"> - ให้ความสนับสนุนในการเตรียมแผนพัฒนาชุมชน - ทบทวนแผน/องค์ประกอบ และให้ความช่วยเหลือในการจัดทำแผนกิจกรรม - จัดทำงบประมาณกิจกรรม (เช่น การก่อสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดเล็ก/ฝายชะลอน้ำ, การทำแนวกันไฟ, การกำหนดแนวเขตป่าให้ชัดเจน) - การจัดการแผนกิจกรรมร่วมกับแผนพัฒนาตำบล - ให้ความช่วยเหลือในการจัดหาโอกาสในการเรียนรู้แก่ชาวบ้าน/ชุมชน - มีส่วนร่วมในการติดตามผลและประเมินผลในการดำเนินงาน M/P - ให้ความช่วยเหลือในการจัดตั้งเครือข่ายร่วมกับทรัพยากรบุคคลท้องถิ่น - เข้าร่วมในการประชุมระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย - เสนอนโยบายที่ได้จากการประเมินผลความก้าวหน้าของการดำเนินงาน M/P ไปยัง ส.ป.ก.จังหวัด 	<p>บุคลากรระดับตำบล)</p> <ul style="list-style-type: none"> - การจัดการแผนพัฒนาชุมชนและแผนพัฒนาตำบลไม่เพียงพอ (งบประมาณของตำบลที่มีอยู่จำกัด) - ขีดความสามารถในการให้ความสนับสนุนด้านการดำเนินการและด้านความรู้มีอยู่ไม่เพียงพอ 	<p>ภารกิจประจำ และการจัดทำงบประมาณ</p> <p>ระดับองค์กร</p> <ul style="list-style-type: none"> - ความเข้าใจถึงความสำคัญของโครงการที่สอดคล้องกับแผนพัฒนาระดับชาติ - ความเข้าใจแนวคิดพื้นฐานของการจัดการวงจรของโครงการและกรอบงานทั้ง 3 ส่วน - ความเข้าใจแนวคิด M/P และวิธีการดำเนินงานรวมถึงบทบาทของทางตำบล - จัดตั้งระบบสื่อสารกับ ส.ป.ก.จังหวัดและตัวแทนของหมู่บ้าน - การจัดทำแผนพัฒนาชุมชนและแผนพัฒนาตำบล และการจัดทำงบประมาณให้แก่กิจกรรมที่ชาวบ้านเสนอ <p>ระดับบุคคล</p> <ul style="list-style-type: none"> - การศึกษาถึงความสำคัญของแนวคิด M/P - การศึกษาแนวคิด M/P และกระบวนการทำงานพื้นฐานพร้อมกับการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม - การศึกษาระบบการติดตามผลแบบมีส่วนร่วมและบทบาทของทางตำบล, และการมีส่วนร่วมในการประชุม/การประชุมเชิงปฏิบัติการระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย - การปรับปรุงทักษะในการสื่อสารกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย - การจัดหาข้อมูลที่เกี่ยวข้องในการจัดเตรียมข้อมูลทรัพยากรท้องถิ่น

บทที่ 7 บทสรุปและข้อเสนอแนะ

7.1 บทสรุป

คณะผู้ศึกษาได้ดำเนินงานใน “โครงการศึกษาเพื่อการพัฒนาด้านการวางแผนและเสริมสร้างขีดความสามารถในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและการพัฒนาชนบทและการเกษตรอย่างยั่งยืน ในภาคเหนือของประเทศไทย” ตามขอบข่ายของงานที่สรุปร่วมระหว่างกระทรวงเกษตรและสหกรณ์และองค์กรความร่วมมือระหว่างประเทศของญี่ปุ่นเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ.2547 โดยในการศึกษา จุดประสงค์ของการศึกษาได้จัดทำแผนแม่บทเพื่อดำเนินการพัฒนาการเกษตรและชนบทในพื้นที่ปฏิรูปที่ดินร่วมกับชาวบ้านและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อส่งเสริมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสมโดยคัดเลือกพื้นที่ในการดำเนินการ 4 จังหวัดจาก 17 จังหวัดในภาคเหนือ และได้ผลการศึกษาแสดงไว้ในรายงานฉบับนี้

ใน M/P ได้แสดงกรอบการพัฒนาเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานตาม 13 โปรแกรมและ 28 องค์ประกอบใน 3 ส่วน (การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ, การปรับปรุงคุณภาพชีวิต, แผนพัฒนาการเกษตรอย่างยั่งยืน) โดยวิธีในการดำเนินงานคือการให้ชาวบ้านเป็นผู้ริเริ่มในการทำกิจกรรมร่วมกับหน่วยงานภาครัฐและทรัพยากรบุคคลท้องถิ่น

ในการศึกษาได้ดำเนินโครงการนำร่องเพื่อทดลองการดำเนินงาน M/P ซึ่งผลได้ชี้ให้เห็นว่าแผนและองค์ประกอบรวมทั้งกลไกในการดำเนินงานร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ, หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง, และทรัพยากรบุคคลท้องถิ่น มีประสิทธิภาพในการบรรลุวัตถุประสงค์ ดังนั้น สรุปได้ว่า การดำเนินงานตาม M/P ควรดำเนินการได้ทันทีในพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน 4 จังหวัดนี้

7.2 ข้อเสนอแนะ

(1) การดำเนินงาน M/P เบื้องต้น และการจัดตั้งหน่วยงานในการดำเนินโครงการ

M/P ได้จัดทำขึ้นภายใต้ความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเช่น ส.ป.ก.ส่วนกลาง/กนท., ส.ป.ก.จังหวัด อบต. หน่วยงานระดับจังหวัดที่เกี่ยวข้อง ทรัพยากรบุคคลท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชน และชาวบ้านในพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน ดังนั้นจึงเสนอให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ สานต่อและเริ่มดำเนินการในสิ่งที่จำเป็น นอกจากนี้ ได้เสนอให้บางส่วนใน M/P มีการดำเนินงานภายใต้แผนที่ ส.ป.ก.ส่วนกลางดำเนินการอยู่ จนกว่าจะมีการจัดสรรงบประมาณที่เพียงพอ

ในการดำเนินงาน M/P ได้เสนอให้จัดตั้งหน่วยจัดการโครงการใน ส.ป.ก.ส่วนกลางและ ส.ป.ก.จังหวัด หน่วยจัดการประกอบด้วยเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานเต็มเวลาที่มีประสบการณ์ด้านการสำรวจแบบมีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการ นอกจากนี้ วิทยากรกระบวนการควรจัดสรรการดำเนินงาน M/P ให้เป็นไปอย่างราบรื่น เมื่อคำนึงถึงบทบาทหน้าที่ขององค์กรพัฒนาเอกชน ควรว่าจ้างเจ้าหน้าที่จากองค์กรพัฒนาเอกชนที่มีประสบการณ์ในพื้นที่ และ ส.ป.ก.ส่วนกลางควรดำเนินการในการจัดหาวิทยากร กระบวนการที่มี

ประสบการณ์ในการดำเนินงาน M/P ด้วย

(2) ความจำเป็นในการติดตามผลโครงการนำร่อง

เนื่องจากกิจกรรมชาวบ้านรวมทั้งความช่วยเหลือจากหน่วยงานภาครัฐ, หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และทรัพยากรบุคคลท้องถิ่นได้มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องในพื้นที่นำร่อง และสามารถใช้ประโยชน์เพื่อเป็นศูนย์การเรียนรู้หรือต้นแบบในการดำเนินงาน M/P จึงเสนอให้ ส.ป.ก.ส่วนกลาง กนท. และส.ป.ก.จังหวัด ให้ความช่วยเหลือและติดตามผลอย่างต่อเนื่องจนกว่าชาวบ้านจะดำเนินกิจกรรมภายใต้แนวคิด M/P ในพื้นที่ของตนเองได้

(3) การประชาสัมพันธ์การดำเนินงาน M/P

M/P ได้ดำเนินแนวทางการพัฒนาให้ชาวบ้านสามารถริเริ่มทำกิจกรรมได้ด้วยตนเองในพื้นที่และชุมชน รวมทั้งการพัฒนาจากประเด็นและความเชื่อโบราณของชาวบ้าน แนวคิดพื้นฐานก็คือให้ชาวบ้านเป็นกลไกหลักมีบทบาทสำคัญ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องรวมทั้งทรัพยากรบุคคลท้องถิ่นมีหน้าที่ให้ความสนับสนุนตลอดกระบวนการพัฒนา โดยแนวคิดวิธีการพัฒนานี้ได้พยายามขยายไปยังหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง แต่ก็ยังไม่ประสบผลสำเร็จ ดังนั้น จึงเสนอให้ทาง ส.ป.ก.ส่วนกลาง/กนท., และ ส.ป.ก.จังหวัด ประสานงานร่วมกันเพื่ออธิบายแนวคิด M/P อย่างกว้างๆให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้าใจมากขึ้น และเพื่อให้สภาพแวดล้อมในการดำเนินงาน M/P มีความราบรื่นยิ่งขึ้น

(4) ข้อจำกัดของแนวทางการมีส่วนร่วมในกระบวนการดำเนินงาน M/P

เนื่องจากกิจกรรมการอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ป่าเป็นการทำกิจกรรมร่วมกันของชาวบ้านในพื้นที่ ดังนั้น แนวทางการมีส่วนร่วมจึงเป็นสิ่งจำเป็นในการบรรลุวัตถุประสงค์ของ M/P ในการดำเนินโครงการนำร่อง บางกิจกรรมเป็นการริเริ่มโดยชาวบ้านซึ่งมาจากแรงจูงใจและจิตสำนึกของตนเอง อย่างไรก็ตาม กิจกรรมบางอย่างที่ไม่ได้สร้างขึ้นจากแรงจูงใจและจิตสำนึกของชาวบ้าน เช่น “กิจกรรมการเกษตรเพื่อป้องกันการพังทลายของดิน” ไม่มีการดำเนินงานเกิดขึ้น จากสถานการณ์ดังกล่าว ชี้ให้เห็นว่าแนวทางการมีส่วนร่วมทำได้อย่างจำกัดในการกระตุ้นให้ชาวบ้านริเริ่มกิจกรรมในแผนการอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์แผนการอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติจึงเสนอให้หน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องพิจารณาแนวทางการบริหารจัดการเช่น การจัดหาสิ่งกระตุ้นเตือนและแรงจูงใจให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสมในพื้นที่ตนเอง

(5) ความจำเป็นในการร่วมมือกับกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อบรรลุเป้าหมายการอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

เพื่อบรรลุเป้าหมาย “การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน” การประสานงานกับกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจึงเป็นสิ่งจำเป็น ใน M/P นอกเหนือจากกิจกรรมการจัดการป่าชุมชนแล้ว กิจกรรมอื่น ๆ อาทิเช่น “การทำแนวกันไฟ” “การสร้างฝายชะลอน้ำ” และ “การปลูกป่าทดแทน”

ล้วนแต่เป็นกิจกรรมร่วมที่มีความสำคัญ ซึ่งนำไปสู่การอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ป่าและป่าอนุรักษ์ที่มีพื้นที่ติดต่อกับพื้นที่ปฏิรูป จึงเสนอให้กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีส่วนช่วยสนับสนุนในการดำเนินกิจกรรมดังกล่าวในพื้นที่ทั้งหมดเนื่องจากกิจกรรมเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติจากการนำของ ส.ป.ก. จำกัดอยู่ในพื้นที่ปฏิรูปที่ดินเท่านั้น

กิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์และการจัดการในพื้นที่ป่าอนุรักษ์จะสามารถส่งเสริมต่อไปได้เมื่อแนวคิดการจัดการและอนุรักษ์ป่าชุมชนได้ประยุกต์ใช้ในพื้นที่ป่าอนุรักษ์รอบๆ บริเวณพื้นที่ปฏิรูปผ่านการดำเนินงานในกระบวนการของ M/P โดยเครือข่าย ซึ่งจะช่วยให้การจัดการป่าและการอนุรักษ์พื้นที่เป้าหมายสามารถบรรลุผล

(6) ทบทวนของหน่วยงานภาครัฐและความจำเป็นในการพัฒนาขีดความสามารถ

การจัดเตรียมสภาพแวดล้อมเพื่อเอื้ออำนวยต่อการดำเนินกิจกรรมโดยชาวบ้าน

การดำเนินโครงการมีขึ้นเพื่อการพัฒนาการเกษตรและชนบทอย่างยั่งยืน ไปพร้อมกับการส่งเสริมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติจะสามารถบรรลุ เป้าหมายสูงสุดได้ เมื่อได้มีการนำเอาการปฏิบัติกิจกรรมนี้ และแนวคิด M/P เผยแพร่และปฏิบัติไปสู่อีก 13 จังหวัดในภาคเหนือ

โดยที่การมีส่วนร่วมและการประสานงานของชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในบริเวณป่า และใช้ประโยชน์จากทรัพยากร ธรรมชาติในชีวิตประจำวันมีส่วนสำคัญต่อการกระบวนการดำเนินโครงการมาก ดังนั้น ชาวบ้านจึงมีบทบาทสำคัญต่อ แผน องค์ประกอบ และกิจกรรมของ M/P ภายใต้แนวคิดดังกล่าว หน่วยงานภาครัฐจึงมีหน้าที่สำคัญในการจัดเตรียมสภาพแวดล้อมให้เอื้ออำนวยต่อการดำเนินกิจกรรมต่างๆของชาวบ้าน

การประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง

ส.ป.ก.ส่วนกลาง และ ส.ป.ก.จังหวัด ควรเตรียมสภาพแวดล้อมเพื่อชาวบ้านได้ดำเนินกิจกรรมตามที่ได้เสนอ โดยประสานงานกับกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กรมพัฒนาที่ดิน อบต. และหน่วยงานอื่นๆที่เกี่ยวข้อง ในส่วนของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ได้เสนอให้มีกิจกรรมร่วมภายใต้การมีส่วนร่วมของชาวบ้านและการประสานกับกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และ อบต. ในขณะเดียวกัน กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และกรมพัฒนาที่ดินก็ควรร่วมกันพัฒนากิจกรรมในส่วนการจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้เป็นรูปธรรม เช่น “การปลูกป่า” “การอนุรักษ์ดินและน้ำ” และ “การปรับปรุงดิน” ภายใต้นโยบายและกลยุทธ์ของแต่ละกรม ไปพร้อมๆ กับการพัฒนาขีดความสามารถของ อบต. ภายใต้กลยุทธ์การพัฒนาระดับชาติเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่หน่วยงานภาครัฐท้องถิ่น และกระตุ้นให้เกิดการพึ่งตนเอง ดังนั้น จึงได้เสนอให้ ส.ป.ก.ส่วนกลาง และ ส.ป.ก.จังหวัดดำเนินโครงการให้สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดังกล่าว

การพัฒนาขีดความสามารถของหน่วยจัดการโครงการ

ส.ป.ก.ส่วนกลางควรตระหนักถึงการพัฒนาขีดความสามารถของหน่วยจัดการโครงการเพื่อการดำเนินโครงการเกิดความราบรื่นและมีประสิทธิภาพมากขึ้น หน่วยจัดการโครงการควรเข้ารับการอบรมในหัวข้อ “การเรียนรู้เรื่องการจัดการโครงการ” “ความเข้าใจแนวคิดของ M/P” “การจัดตั้งระบบประสานงานกับ

หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง” และ “การปรับปรุงทักษะการเป็นวิทยากรกระบวนการ” ก่อนการดำเนินโครงการ ควร
อบรมตามหัวข้อดังกล่าวโดยใช้ประโยชน์จากทรัพยากรบุคคลท้องถิ่น เช่น สถาบันการศึกษา หรือ วิชาชีพ
ชุมชน และนำประสบการณ์และผลที่ได้จากการดำเนินโครงการนำร่องหรือโครงการคล้ายกันที่กำลัง
ดำเนินการอยู่มาใช้ ดังนั้น ส.ป.ก. ส่วนกลางควรจัดหาการอบรมที่เหมาะสมแก่เจ้าหน้าที่รวมถึงในส่วน
ของการดำเนินงานโครงการ, และกระบวนการติดตามผลการดำเนินโครงการ

การพัฒนาขีดความสามารถหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง

ได้เสนอว่าแนวทางที่เป็นส่วนสำคัญในการส่งเสริมและขยายผลแนวคิด M/P ไปยัง 13 จังหวัด
ภาคเหนือคือการรวมกิจกรรมเพื่อการพัฒนาตามแนวคิด M/P เข้าไว้กับภารกิจประจำที่ ส.ป.ก.ส่วนกลาง
หรือ ส.ป.ก.จังหวัด ดำเนินการอยู่ และเพื่อตระหนักถึงสถานการณ์ดังกล่าว ควรดำเนินการด้านการปรับปรุง
ระบบต่างๆ เช่น การจัดตั้งระบบงบประมาณ และการปรับปรุงกฎระเบียบในการทำงาน นอกจากนี้ ได้เสนอ
ให้กระตุ้นขีดความสามารถของหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องทั้งในระดับส่วนบุคคลและระดับองค์กร
หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและเจ้าหน้าที่ควรศึกษาแนวคิด M/P และกลไกการทำงาน เช่น ทักษะการส่งเสริมการ
ทำงานในกระบวนการดำเนินงาน ดังนั้น ส.ป.ก.ส่วนกลางจึงควรกระตุ้นหน่วยจัดการโครงการจัดโอกาสให้
ส.ป.ก.จังหวัดในพื้นที่ 13 จังหวัดภาคเหนือและเจ้าหน้าที่จาก ส.ป.ก.ส่วนกลางได้เรียนรู้ในพื้นที่โครงการ 4
จังหวัดเพื่อให้เจ้าหน้าที่ได้เรียนรู้กระบวนการดำเนินงานและปรับปรุงขีดความสามารถของตน

โดยที่ความมุ่งมั่นของ อบต. ในการมีส่วนร่วมกิจกรรมโครงการและการให้ความช่วยเหลือด้าน
ความรู้และงบประมาณในการดำเนินกิจกรรมแก่ชาวบ้าน/ชุมชนส่งผลต่อความยั่งยืนในการดำเนินโครงการ
ดังนั้นเพื่อให้เกิดความยั่งยืน จึงได้เสนอให้กระตุ้นตำบลที่เกี่ยวข้องเข้าร่วมในโอกาสในการเรียนรู้กับ ส.ป.ก.
ส่วนกลาง และ ส.ป.ก.จังหวัด เพื่อให้ชาวบ้านในตำบลที่เกี่ยวข้องดังกล่าวเรียนรู้และเข้าใจแนวคิด M/P
กลไกการดำเนินงาน และพัฒนาขีดความสามารถของตนเพื่อเข้าร่วมกิจกรรม